MAGNAE MORAVIAE FONTES HISTORICI

PRAMENY K DĚJINÁM VELKÉ MORAVY

MAGNAE MORAVIAE FONTES HISTORICI

IV

UNIVERSITA J. E. PURKYNĚ
BRNO MCMLXXI

[illegible]
Bibl. čs. prehistorie - SAÚ

OPERI EDENDO PRAEFUIT

LUBOMÍR HAVLÍK

[illegible]
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
ČSAV
INV. Č. 39056

REVIZE
72

© *Dagmar Bartoňková, Karel Haderka, Lubomír Havlík, Jaroslav Ludvíkovský, Josef Vašica, Radoslav Večerka*

© Universita J. E. Purkyně v Brně

IV

LEGES
TEXTUS IURIDICI
SUPPLEMENTA

CURAVERUNT

DAGMAR BARTOŇKOVÁ • † KAREL HADERKA
LUBOMÍR HAVLÍK • JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ
† JOSEF VAŠICA • RADOSLAV VEČERKA

ÚVOD

Čtvrtý svazek *Pramenů k dějinám Velké Moravy* je závěrečným dílem k předchozím třem svazkům, které vyšly v l. 1966 (I.), 1967 (II.) a 1969 (III.). Obsáhl-li I. svazek MMFH letopisy, kroniky a auktária, II. svazek se soustředil na prameny biografické, hagiografické a výňatky z liturgických textů a III. svazek zahrnul listiny, listy a prameny historické různého charakteru (díla polemická, traktáty, geografická, etnografická pojednání, kalendária apod.), do posledního svazku byly pojaty prameny právní (*Leges, Textus iuridici*, odd. A), ať již byly vydány vrchností světskou či církevní nebo určeny světským či církevním osobám (*Capitularia, Conciliaria et Synodalia*). Charakter právních památek psaných jazykem církevně slovanským i jejich zpracování si v tomto oddílu vynutilo jejich zařazení do zvláštní skupiny, takže v odd. A vznikla dvě pododdělení, z nichž prvé a) zahrnuje v chronologickém řazení díla nebo regesta děl vzniklých v prostředí latinské písemné kultury mimo Moravu, pododdělení b) pak prameny církevně slovanské, u nichž se předpokládá nebo ví, že vznikly na Moravě. Dále jsou ve IV. svazku zařazeny dodatky (*Supplementa*, odd. B), které z technických důvodů nemohly být umístěny a zařazeny v I. svazku, kam organicky náležejí; jde jak o části některých pramenů již dříve uvedených, příp. prameny ještě nezařazené, tak o historické komentáře, týkající se pramenů v I. a ve IV. svazku. Následující seznam použitých sbírek pramenů a hlavní bibliografie, z níž valná část k odd. B byla již uvedena v seznamu na konci I. svazku MMFH, ukončuje sice obě první části (A a B), které jsou vlastní náplní IV. svazku MMFH, netvoří však závěr celého díla.

Tím jsou odd. C a D, v nichž jsou zpracovány prameny všech čtyř svazků. Chronologická tabulka (*Annales — Letopisy*) podává přehled událostí i tradic s odlišením zpráv souvěkých, sekundárně přejatých a dále tradovaných. Letopisy jsou současně ukazatelem, který pramen se uvedeného problému týká a v kterém svazku se příslušný text a poznámky nalézají. Poslední částí díla jsou rejstříky (odd. D): abecední seznam pramenů (*Index fontium*) s vyznačením svazku a stran, kde je příslušný pramen a rejstříky historických osob, geografických názvů a autorů. Pro usnadnění orientace a hledání v I—IV svazku byl z odd. C a D vytvořen separátní Appendix, který vyjde o něco později.

Dílo nezahrnuje celou domácí a cizí literární produkci velkomoravského období, ale je zaměřeno — jak bylo uvedeno v předmluvě — pouze na prameny, které obsahují historické údaje, ať již současné, sekundární nebo tradice. Bylo pojato o něco šíře, a ačkoli se autoři snažili podat jednotlivé události líčené prameny, týkající se starých Moravanů v širším kontextu pramenů, aby byla patrna jejich souvislost s okolním evropským děním, ne vždy bylo možno jejich záměry realizovat podle původního plánu. Na druhé straně nebylo ovšem možné publikovat některé prameny ve větším rozsahu nebo dokonce úplné. Týká se to např. letopisů a kronik, které vznikly v cizím prostředí, jemuž byly určeny, a zachycují tak převážně jeho dějiny: přetištěním těchto pramenů celých by vzniklo problematické dublování edic, na vydávání těchto pramenů jako celků zaměřených. MMFH nezahrnují ovšem prameny, které se netýkají Velké Moravy, např. různá ustanovení synod a kapitularia, z nichž jsou uvedeny buď jen některé části vzhledem k christianizaci Moravy a církevní a správní organizaci vhodné, nebo aspoň český regest jejich obsahu. Autentické a celé texty k obecným theologicko-právním a kulturně politickým problémům doby bude samozřejmě nutné hledat i nadále v příslušných edicích. Na druhé straně jsou však zařazeny i právní památky z prostředí chorvatského a bulharského, aby byla možná konfrontace s památkami moravskými, zvláště Nomokánonem a Zakonem sudnym ljudem, které jsou v naší edici vydány na území Čs. soc. republiky vůbec poprvé.

Na zpracování a přípravě pramenů k vydání se podílelo více pracovníků z filosofické fakulty UJEP a Čs. akademie věd. Univ. prof. dr. Jaroslav Ludvíkovský (filosofická fakulta UJEP) přeložil Anastasiovu zprávu o konstantinopolském koncilu z r. 870 a ustanovení splitské synody r. 925, dále příslušné části v kronice Zbraslavské, z kroniky Martina Opavského, ze spisu De cantu vulgari, Statuta Iohan. ep. eccl. Olom. a upravil k vydání Responsa ad consulta Bulgarorum, která připravil včetně překladu a úvodu † univ. prof. dr. Josef Vašica, jehož dílem je také příprava textů a překladů Nomokánonu a Zakona sudného ljudem. Oba prameny upravil k vydání a opatřil úvody † Karel Haderka (Ústav jazyků a literatur ČSAV), který též zpracoval a doplnil komentář profesora J. Vašici k Nomokánonu. Z pera profesora J. Vašici pocházejí komentáře k Zakonu, Zapovědím svatých otců a k Napomenutí vladařům a byly podle jeho přání po úpravě a doplňcích přejaty z jeho prací. Stalo se tak, když předčasný odchod † dr. Vladimíra Procházky, CSc. (Ústav státu a práva ČSAV) zabránil jeho účasti na komentářích k právním pramenům. Jeho odchodem zůstala redakce dlužna historickoprávní zpracování, rozšíření a doplnění stávajících komentářů, zvláště k důležitějším a hlavním právním památkám. Vzpomenuté Zapovědi svatých otců a Napomenutí vladařům připravil k vydání, přeložil a opatřil úvody doc. dr. Radoslav Večerka, CSc. (filosofická fakulta UJEP). Dr. Dagmar Bartoňková (filosofická fakulta UJEP) přeložila pak v odd. A Capitulare missorum, Capitula de causis diversis, Divisio imperii, Decreta synodi Moguntiensis a Inquisitio de theloneis, v odd. B texty z Ann. Alam., Bert., Franc. reg. hist., Ann. Fuld., Iuvav. max., Reginon. Chron., Ann. Sangall. mai., Laubac., Widukindi Res. gest. Sax., Thietmari Chron., Chron. Suev., Helmolda, Ann. s. Rudb. Salisb., Cron. Przib., Auct. Garst., Hist. epp. Patav., Notae de epp. Patav., Hist. Salon., Episc. olom. series a Ann. Boiorum. Všechny ostatní úvody k pramenům kromě shora uvedených, texty, překlady a komentáře zpracoval dr. Lubomír Havlík, CSc. (Ústav dějin evrop., soc. zemí, nyní Čs.-sovětský institut ČSAV), který vedl redakci díla, je autorem Magnae Moraviae Annales — v odd. C a sestavil rejstříky, k nimž materiál připravily E. Trödlerová (I. a II. sv.), L. Čajanová (III. sv.) a L. Havlíková (IV. sv.).

Dík za vydání celého čtyřsvazkového díla náleží především filosofické fakultě UJEP, celé redakční radě Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, vedoucím redaktorům Spisů na filosofické fakultě univ. profesorům dr. Radislavu Hoškovi, CSc.,

dr. Dušanu Jeřábkovi, CSc., a dr. Jaroslavu Kudrnovi, DrSc., a doc. dr. Jaroslavu Burianovi, CSc., tajemníkům redakce Spisů doc. dr. Karlu Palasovi, CSc., dr. Františku Březinovi a mnoha dalším členům fakulty, zejména pak univ. prof. dr. Františku Hejlovi, CSc., který spolu s dr. Vladimírem Kyasem, CSc. (Ústav jazyků a literatur ČSAV) dílo posuzoval a doporučil k vydání.

Nemenším díkem jsou redakce a autoři zavázáni polygrafickému podniku Tisk, knižní výroba, v Brně, závod 1, zejména pracovníkům Bohdanu Kubešovi, Františku Novotnému, Vlastimilu Ploténému a Ladislavu Bezděkovi, a v neposlední řadě také pracovníkům Nakladatelství UJEP, vedoucí edičního oddělení Růženě Markové, technickému redaktoru Pravoslavu Hauserovi a všem ostatním, kteří se o vydání díla zasloužili.

A

a)

DECRETA SYNODI DINGOLFINGENSIS
DEKRETY SYNODY V DINGOLFINGU

770(?)

Codd. Monac. latin. 19415 (antea Tegernseensis) z 11. stol., p. 223—226; Monac. latin. 4639 (antea Benedictoburanus) z 12. stol., fol. 60—62; Monac. latin. 5260 (Antea Chiemseensis) z 12. stol., fol. 27′—28′; Monac. latin. 3519 (antea M. Welseri, tum Augustanae civ.) z 12. stol., fol. 36—37; c. 10: Guelferbyt. inter Helmstadienses 532 z 10. stol., fol. 170.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. ampl. coll.* XII, 851; MGH Leges III, 459n; MGH Legum sectio III, t. II: Concilia I, 94—96, č. 15.

Synoda se konala v dolnobavorském městečku Dingolfing a účastnila se jí řada bavorských biskupů a opatů, jejichž jména uvádí *Notitia de pacto fraternitatis episcoporum et abbatum Bawaricorum*, ibid. 96—97, cf. A. Hauck, *Kirchengeschichte Deutschlands* II, 427; Abel-Simson, *Jahrbücher d. fränk. Reiches unter Karl d. Grossen*, I, 1888, 53n.

Synoda schválila dvanáct ustanovení, vydaných prostřednictvím vévody Tassila. Nařizuje se v nich:

I. Slavit neděle náležitě podle zákona a kanonických dekretů.
II. Darování církvi musí být učiněno písemně a potvrzeno třemi urozenými a věrnými svědky; ve sporných případech rozhodne o tradici sudí.
III. Biskupové mají žít podle kánonů a opatové klášterů podle regulí.
IV. Mnišky nemají vcházet ve sňatek nebo v manželství.
V. Všechna práva, která měli velmoži, svobodní a poddaní mají nadále platit.
VI. Nikdo nemůže zakázat velmoži, aby něco ze svého majetku daroval církvi.
VII. Sluhové vévody (adalscalhae) mají pobírat wergeld podle starého zvyku a ostatní níže postavení podle zákona.
VII. Je zůstaveno vůli každého velmože, pokud chce podle smlouvy sloužit u knížete.
IX. Nikdo nemá být zbaven majetku než ve třech případech a za vraždu knížecího člověka.
X. Jestliže se poddaný ožení s urozenou, zůstává ona svobodnou.
XI. Chce-li se někdo usmířit s tím, kdo ho osočil, ujedná to pevně před soubojem (wehading).
XII. Pozbude-li velmož pro obvinění z oněch čtyř věcí část majetku, nemá být dotčen majetek jeho ženy.

CAPITULARE FRANCOFURTENSE
FRANKFURTSKÉ KAPITULARE

Červen 794

O synodě, na níž bylo toto kapitulare vydáno cf. Ann. Einhardi: *Rex propter condemnandam heresim Felicianam aestatis initio, quando et generalem populi sui conventum habuit, concilium episcoporum ex omnibus regni sui provinciis in eadem villa congregavit. Adfuerunt etiam in eadem synodo et legati sanctae Romanae ecclesiae, Theophylactus ac Stephanus episcopi, vicem tenentes eius, a quo missi sunt, Adriani papae. In quo concilio et heresis memorata condemnata est et liber contra eam communi episcoporum auctoritate conpositus, in quo omnes propriis manibus subscripserunt. Synodus etiam, quae ante paucos annos in Constantinopoli sub Herena et Constantino filio eius congregata et ab ipsis non solum septima, verum etima universalis est appellata, ut nec septima nec universalis haberetur diceretuve, quasi supervacua in totum ab omnibus abdicata est* (Ann. reg. Franc. ad a. 794).

K aktům synody náleží list papeže Hadriána I. určený hispánským biskupům, tzv. *Libellus sacrosyllabus* biskupů Itálie, list franských biskupů a list Karla Vel. toledskému metropolitovi Elipandovi a hispánským biskupům, které se všechny zabývají feliciánskou herezí; jí se týkají také listy hispánských biskupů biskupům franským a Karlu Vel. (MGH Legum sectio III, t. II: Concilia I, 110—164).

Usnesení synody jsou pak shrnuta v kapitulare o 56 článcích.

Cod. Paris. latin. 10758 (antea s. Remigii Remensis, deinde coll. Claramontani 620, tum inte suppl. lat. 164bis) z 9./10. stol., p. 125; Paris. latin. 4628 A (antea s. Dionysii in Francia) z 10. stol., fol. 55; Paris. latin. 4631 z 15. stol., fol. 43 (apograf cod. Paris. lat. 4628 A); Hamburg. bibl. urb. theol. 1717 z 17. stol. a cc. 12—14 v Cod. Guelferbyt. inter Blankenburg. 130.52 z 10. stol.

Vydání: J. D. **Mansi**, *Conc. ampl. coll.* XIII, 907 (cc. 1,2), XIII, app. 187 (cc. 3—56); J. P. **Migne**, *Patrol. lat.* t. 97, 190; MGH Leges I, 71 a Capit. I, 73; MGH Legum sectio III, t. II: Concilia I, 165—171, č. 19.

Kapitulare se obrací nejprve proti heresi toledského metropolity Elipanda a urgellitského biskupa Felixe (I.), odsuzuje závěry konstantinopolského (nikajského) koncilu (z r. 787) o ctění obrazů (II.) a zabývá se sesazeným bavorským vévodou Tassilem (III). Dále

V. Nařizuje přijímat nové denáry.
VI. Opatům, kněžím, jáhnům, podjáhnům, mnichům a ostatním duchovním poslouchat své biskupy: vzájemné pře rozhoduje metropolita se svými sufragány. Biskupové rozhodují i pře mezi hrabaty, nemůže-li však metropolita zjednat nápravu, rozsoudí král.
VII. Biskupové, kněží a jáhnové se mají zdržovat ve svých obvodech.

XI. Mniši se nemají věnovat světským zaměstnáním.
XII. Nemají být vězněni leč se souhlasem biskupa provincie nebo opata.
XIII. Opatové mají spát spolu s mnichy podle regulí svatého Benedikta.
XIV. Klášterní sklepníci nemají být lakomí.
XV. Kláštery, uchovávající ostatky svatých, mají mít uvnitř klausury oratorium.
XVI. Opatové nemají vybírat peníze při vstupu (za mnicha) do kláštera.
XVII. Nemají být již voleni, kde jsou dosazeni rozkazem krále.
XVIII. Nemají trestat mnichy oslepením nebo oslabením údů, ale tresty podle regulí.
XIX. Kněží, jáhnové, mniši a duchovní nemají navštěvovat krčmy a pít v nich.
XX. Mají dbát biskupů, kánonů a regulí.
XXI. O nedělích sloužit od nešpor do nešpor.
XXII. Nesluší se ordinovat biskupy v městečkách a vsích.
XXV. Všichni mají odvádět své desátky či devátky nebo census podle ustanovení dřívějších králů a každý desátek církvi.
XXVII. Duchovní nemohou přecházet z diecéze do diecéze bez souhlasu biskupa a jsou-li takoví, mají se vrátit ke svým biskupům nebo opatům.
XXIX. Každý biskup má své podřízené kanonicky dobře poučovat.
XXX. Ve sporech mezi biskupy a kleriky platí církevní kánony, ve sporech mezi kleriky a laiky rozsoudí jednomyslně biskup a hrabě.
XXXI. Spřísahání a spiknutí nemají být a pokud jsou, je třeba je potlačit.
XXXII. Kláštery se mají spravovat podle kanonických ustanovení.
XXXIII. Katolická víra svaté Trojice, modlitba Páně a Symbol víry se mají hlásat všem.
XXXVI. Pomlouvači nemají mít sluchu proti urozeným a biskupům.
XXXVIII. Kněží, vzpurní proti svým biskupům, nemají se stýkat s duchovními, dokud se s biskupy nesmíří.
XXXIX. Kněze přistiženého při zločinu má kanonicky soudit biskup, případně obecný sněm.
XL. Dívky, které nemají rodiče, mají být biskupy nebo kněžími svěřeny péči vážnějších žen.
XLI. Biskup nemůže ztratit svou stolici, zdržuje-li se někde v biskupských záležitostech mimo své sídlo více jak tři týdny.
XLII. Nemají se uctívat žádní noví svatí a stavět jim pomníky u cest, než ti, kteří pro utrpení a své zásluhy byli za ně vyvoleni.
XLIII. Při ničení stromů a posvátných hájů se má postupovat podle kanonických předpisů.
XLIV. Zvolení sudí nemají být spornými stranami přehlíženi.
XLVI. Panny, jež mají být zahalené a nemají pětadvacet let, mají se v případě nutnosti vyšetřovat podle kanonických předpisů.
XLVII. Abatyše, které nežijí podle regulí, král sesadí na návrh biskupa.
XLIX. Kněží se nemají světit před dosažením třicátého roku.
XLII. Nikdo ať nevěří, že Boha lze chválit jen ve třech jazycích, neboť ho lze oslavovat ve všech jazycích.
XLIII. Žádný biskup nebo kněz nemůže nedbat svaté kánony.
LIV. Kostely postavené svobodnými lidmi se mohou darovat a prodávat, ale ne bořit.

ARNONIS INSTRUCTIO PASTORALIS
ARNONOVA PASTORIZAČNÍ INSTRUKCE

20. srpna (798?)

Provinciální synoda salzburského arcibiskupství se konala v Reisbachu za předsednictví arcibiskupa Arnona a zachovaly se z ní 1. Arnonova Encyclica, 2. zlomky dvou kánonů a 3. Arnonova Instructio pastoralis.

1. Cod. Monac. latin. 19410 (antea Tegernseensis) z 9. stol. p. 61—62; 2. *Reginonis Prumiensis de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis* lib. I.; 3. Cod. Monac. lat. 4639 (antea Benedictusburanus) z 12. stol., fol. 65′—74′.

Vydání: MGH Legum sectio III, t. II: Concilia I, č. 22, 1. 196—197, 2. 197, 3. 197—201.

Arnonova Pastorizační instrukce není sice ustanovením reisbašské synody, ale obsáhla je do té míry, aby se tak s nimi mohl seznámit klérus celé provincie. Opakuje a napodobuje některá nařízení Karla Vel., v prvé řadě obecná napomenutí z r. 789 (MGH Capit. I, 52). Není pochyb, že Arno zamýšlel, aby se těchto a podobných ustanovení franských králů dbalo také v Bavorsku, když nařídil, aby si jeho duchovní vedli, jak hlásají *capitula, quae in illa synodo in Francia gesta fuerunt.*

Instructio obsahuje osmnáct článků, které jednají o konání pastýřské duchovní činnosti jáhnů, kněží a biskupů. Mj. se uvádí:

IV. Každý kněz má od biskupa vyhrazen okrsek své činnosti a biskup má dbát, aby kněží nebyli nevzdělaní, aby dovedli číst posvátné texty a rozuměli jim, aby vyučovali lid ve víře podle učení římské církve.
V. Biskupové mají dohlížet, aby nedbalostí neutrpěl zákon boží, a důstojně napomínat duchovní, aby v čistotě přicházeli do kostela, obětovali Bohu, zdržovali se cizoložství, křivých přísah, krádeží, pohanských idolů a zvyků a zachovávali křesťanskou víru.
VI. Biskup má své kleriky poučovat vlastním způsobem života, aby nebyli pyšní, rozmařilí, aby nebyli lotry, podvodníky, požitkáři a kupci.
VII. Kněží se mají lišit od prostého lidu i oděvem jako se liší způsobem života; nemají nosit zbraně ani světský šat.
VIII. Každý biskup má zřídit ve svém sídle školu a ustanovit při ní moudrého učitele.

X. Z desátků a almužen přísluší biskupu jeden díl, druhý kněžím a jáhnům, třetí duchovním, kteří se vzdali (pro stáří, nemoc) úřadu, čtvrtý hostům a peregrinům.
XIII. Biskup nemá nic podnikat bez souhlasu metropolity a má se jednou do roka zúčastnit provinciální synody. Ve své diecézi má držet do roka dvě synody.
XIV. Žádný biskup nesmí ve své diecézi přijat duchovního bez listu jeho biskupa a nemůže v jiné diecézi ustanovovat kněze nebo jáhny, ani světit kostely.
XV. Nesluší se, aby potulní (*girovagi*) duchovní, kteří procházejí světem a říkají si biskupové, ačkoliv jimi nejsou, světili kostely, duchovní a kněze.
XVI. Exkomunikované provinilce nemá přijímat žádný biskup, kněz, jáhen, laik, ani žádný příslušník církve.

CONVENTUS EPISCOPORUM AD RIPAS DANUBII
SHROMÁŽDĚNÍ BISKUPŮ NA BŘEZÍCH DUNAJE

(*Léto 796*)

Cod. Vindobon. 458 (antea Salisburg.) z 10. stol., fol. 179—186.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. coll. ampl.* XIII, 921—926; Ph. Jaffé, *Bibl. rer. Germ.* VI, 311—318; MGH Legum sectio III., Concilia II, p. I, 172—176, č. 20.

Synody se zúčastnil salzburský arcibiskup Arno, jak je možno usuzovat s Alkuinova dopisu Arnonovi (MMFH III, Epist. č. 3) a kromě některých biskupů také akvilejský patriarcha Paulinus (MMFH III, Epist. č. 2): *Paulinus Aquileiensis patriarcha in collegio episcoporum a Pippino rege convocato de ratione, qua Huni subacti baptizandi sint, disserit.* Z tohoto jednání se zachovala jediná zpráva a to zápisník patriarchy Paulina, který sám nadiktoval: *Dictatus patriarchae* (lemma in Cod. Salisb.). O patriarchovi Paulinovi II., cf. C. Giannoni, *Paulinus II. von Aquileja*, Wien 1896; P. Paschini, *San Paolino e la chiesa Aquileiese alla fine del secolo VIII*, Udine 1906; A. Gentile, *Aquileia e il patriarcha Paolino*, in: Studi aquileiensi off. a G. Brusin, Aquileia 1953, 349—355.

Conventus episcoporum ad ripas Danubii

...Denique cum secundum bonae voluntatis suae propositum ferocium gentium mentes ad lenitatis mansuetudinem in praefinito perducere dignatus fuisset tempore et Carolo Christianissimi principis animum fidei zelo inflammatum feliciter incitasset, quatenus Christianas exercituum legiones per dilectissimum Pippinum suum, Iordannica sceptra Christo duce gubernante, supra ripas Histri Danubii adgregandas non retardaret, castra

Shromáždění biskupů na březích Dunaje

...Konečně když (Bůh) podle záměru své dobré vůle ráčil uznat za hodné přivést mysl divokých národů v předem určeném čase k trvalé dobrotě a když šťastně povzbudil duši nejkřesťanštějšího vládce Karla,[1] zapálenou horlivostí víry natolik, že když Kristus kníže řídil jordánské panství, nezdržoval prostřednictvím svého nejmilejšího Pipina křesťanské legie vojsk, aby se přiblížila k břehům Istru—Dunaje. Ctihodný král Pipin[2] nemeškal

---

[1] Karla Velikého.

[2] Pipin byl syn Karla Vel. a od r. 781 králem italským. O tažení *Ann. reg. Franc. Chron. Moissiac., Ann. Lauresh., Lauriss., Alam.* ad a. 796; *Carmen de Pippini regis Victoria Avarica; Notkeri Gesta Karoli* II, 1, 12; *Poeta Saxo; Conversio* c. 6.

calcatius metatus in eodem loco isdem venerabilis Pippinus rex, accersito quin etiam quorundam episcoporum reverendo collegio, de plurimis quibusque rerum cerimoniis ad cultum Dei et Christianam propensius pertinentium religionem diligenti studuit curiositate clementibus explorare verbis. Et indulta quocirca familiaritatis praedictorum patrum licentia, requisitum est primum de sacro regenerationis lavacro, quibus temporibus principaliter ac specialiter, si rationalis necessitas aliter non exposcat, tribui catecuminis oporteret...

De his autem, qui iam baptizati a sacerdotibus terrae istius in nomine sanctae trinitatis esse probantur, quemadmodum eorum professione, cum a nobis diligenti cura percunctarentur, didicimus, placuit, non oportere iterum baptizari...

Hi autem, qui a clericis baptizati sunt, aqua tamen a sacerdote benedicta, in nomine sanctae trinitatis et adsunt praesentes ipsi baptistae, qui testimonium tali perhibeant, vel certe ipsi, qui baptizati sunt, valent de se taliter testimonium proferre, nec hos arbitramus recte iterum baptizari, sed per solam manus inpositionem tradantur eis omnia dona spiritalia...

na tom místě vyměřit polní tábor,[3] ba svolal také důstojné shromáždění kterýchsi biskupů a snažil s laskavou zvídavostí milými slovy zkoumat velmi mnohé věci obřadů, náležejících právě blíže k úctě boží a křesťanskému náboženství. Proto milostivým dovolením důvěrného přátelství uvedených otců se zkoumala za prvé svátost křtu, v jakém čase by se měla zásadně katechumenům udělovat a zvláště, kdyby to jinak nevyžadovala rozumná nutnost...[4]

Ustanovili jsme jako vhodné u těch, u nichž bylo ověřeno např. z jejich vyznání, když jsme to zjišťovali pilnou starostlivostí, že byli pokřtěni od kněží této země[5] ve jménu sv. Trojice, že (je) není potřebí znovu křtít...

O těch které křtili klerici vodou požehnanou od kněze ve jménu sv. Trojice a jsou přítomni sami křestitelé, kteří by vydali takové svědectví, nebo oni sami, kteří byli pokřtěni, mohou o sobě takové svědectví vydat, ustanovujeme, aby nebyli přímo znovu křtěni, ale ať se jim všechny duchovní dary odevzdají vkládáním rukou...

---

[3] Místo tábora a konání shromáždění není známé. Lze však uvažovat, že leželo na Dunaji v místech, která ležela ve směru Pipinova tažení z Itálie do Potisí.

[4] V dalším textu se uvádí, že pokud jde o křest, má se vykonávat dvakrát do roka a to na Velikonoce a Svatodušní svátky. Křtěného je třeba třikrát ponořit do vody, aby si vzpomenul, že Pán vstal z mrtvých třetí den. V případě nebezpečí smrti je ovšem možno křtít kdykoliv, totéž se povoluje při obležení, při nebezpečí potopení lodě nebo před zajetím. Křest se má vázat na milost svatého Ducha. Tento národ (Avarů) je pro poznání svatých tajemství nerozumný, ubohý a nevzdělaný. Je potřebí ho poučovat ve smyslu Písma a už před křtem o významu milosti křtu, aby po pokřtění zachovával všechny boží příkazy. Jeho poučování má být laskavé a důkladné a přesvědčivé. Ať lid nenutí k přijetí křtu strach před peklem, hrůza před krvavým mečem a násilí, ale ať rozhoduje milost svatého Ducha a touha duše po spáse. Příslušný kněz určí, jak dlouho je třeba u každého na křest čekat. Poučování se má za přípravy omezit na téma o sedmi darech svatého Ducha. Na shora uvedené svátky se křest uděluje hromadně. Pro malý počet kněží se může udělovat i o nedělích. Kněz má učit katechumeny asi dva až tři i více týdnů. Sedm dní se má křtěnec připravovat na přijetí křtu postem, v sobotu se pomaže olejem a večer se má požehnat ve jménu sv. Trojice voda ve studni nebo v kádi. Kojenci, nehrozí-li jim smrti, mají se křtít jen na Velikonoce nebo Svatodušní svátky.

[5] Tj. Panonie.

Illi vero, qui ab inlitteratis clericis baptizati existunt et, cum intinguerentur in aqua, nec illi fidem, quia nesciebant, professi sunt, nec ille, qui baptizabat, dixit: „Baptizo te in nomine patris et filii et Spiritus sancti“ nec „in nomine Iesu Christi“, sicut cuiusdam horum idiotarum professione conperrimus, sed sola aqua solum corpus abluit, hi profecto pro non baptizatis habendi sunt. Sola enim aqua sine sancti Spiritus ammixtione nihil valet aliud nisi sordes carnium aut quarumcumque rerum abluere...

.ct. 11, 16, 9, 14 Nam cum interrogans explorasset eos, qui baptizati erant, si accepissent Spiritum sanctum, et responsum ab eis recepisset nescire se, si esset Spiritus sanctus, tunc iussit eos in nomine Iesu Christi baptizare...

Paulinus licet indignus servorum Domini ultimus servus, valvicula sanctae et orthodoxae Aquiligensis ecclesiae sedis, horum venerabilium fratrum socius et auditor fui.

Oni však, kteří byli pokřtěni od nevzdělaných kleriků namočením do vody aniž vyznali víru, poněvadž ji neznají, a neřekl-li jim onen, který (je) křtil: „Křtím tě ve jménu Otce a Syna a svatého Ducha“ ani „ve jménu Ježíše Krista“, jak jsme zjistili z doznání kteréhosi z těchto nevědomců, ale samotnou vodou se omylo tělo, ty je vskutku potřebí pokládat za nepokřtěné. Samotná voda nemá totiž bez přimíšení svatého Ducha žádnou platnost, ledaže se omyli z nečistoty těl nebo jakýchkoliv věcí[6]...

Neboť když zkoumal[7] ptav se těch, co byli pokřtěni, zda přijali svatého Ducha a dostal od nich odpověď, že nevědí, že je svatý Duch, přikázal je tehdy pokřtít ve jménu Ježíše Krista...

Paulin jako poslední sluha sluhů božích, strážce svaté a pravověrné akvilejské církve, byl jsem jako druh a posluchač na sezení těchto ctihodných bratrů.

---

[6] Cf. P. Ratkoš, *Kristianizacia* 74 uvažuje, že v posledním případě by mohlo jít také o iroskotské nebo ariánské duchovní.

[7] Tj. *magister et doctor gentium* Paulus.

CAPITULAE CONCILIORUM AQUISGRANENSIUM

ČLÁNKY KONCILŮ V CÁCHÁCH

Cáchy, listopad 801; březen a říjen 802

O synodě viz *Ann. Lauresham.* ad. a. 802 a *Ann. Iuvav. mai.* ad a. 801; usnesení synody byla vydána v MGH Leges sectio II, t. I. Capitularia I, 105—111, č. 36—38 a Leges III, Concilia II, pars I, 228—9, č. 27, 28 a 29.

a) Capitula a sacerdotibus proposita

Codd. Monacensis 14508 olim Ratisb. Emm. F 11, fol. 118; Paris. 9654, fol. 10; Vatic. inter Palat. 582, fol. 12; Andaginensis mon. J. Hubert. in Arduenna; Monac. 3853, fol. 259.

Vydání: MGH Leges sectio II, Capitularia I, 105, č. 36.

Tento článek obsahuje dvacet dvě ustanovení a je uveden pod titulem: *Haec sunt capitula ex divinarum scripturarum scriptis, quae electi sacerdotes custodienda atque adimplenda censuerunt.*

b) Capitula ad lectionem canonum et regulae s. Benedicti pertinentia

Cod. Paris. 4993, fol. 29; Barrois olim Lovanii.

Vydání: MGH Leges sectio II, Capitularia I, 107, č. 37.

Tato hlava obsahuje dvacet čtyři odkazy na články a usnesení.

c) Capitula de examinandis ecclesiasticis

Cod. Guelferbyt. inter Blankenb. 130, 52, fol. 86.

Vydání: MGH Leges sectio II, Capitularia I, 109, č. 38.

1. *Item iussa Karoli per universum regnum episcopis, abbatibus, presbiteris pertinentia* mají články 1—6.
2. *Reliquo populo* články 7—17, které se týkají ustanovení, jak mají duchovní postupovat při christianizaci, upevnění křesťanství a vůbec církevní praxe.

CAPITULA ECCLESIASTICA
CÍRKEVNÍ ČLÁNEK

Salz (803—804)

Cod. Vatic. inter Palat. 289, fol. 1; Paris. 9654, fol. 16; Vatic. inter Palat. 582, fol. 18; Monac. 3853, fol. 260.

Vydání: MGH Leges sectio II, Capitularia I, 119, č. 42.

Ustanovení obsahuje osm článků o desátcích, stavbě kostelů, kněžích a ženských klášterech.

CAPITULARE MISSORUM
KAPITULARE MISSŮ

Thionville/Diedenhofen 805, konec

Codd. Paris. 10754, fol. 41′; Paris. 4628 A, fol. 39′; Guelferb. inter August. 50, 2; Paris. 4629, fol. 23′, Paris. 4995, fol. 25′; Norimb. fol. 32′; Monac. 19416; Epored. 33, fol. 142′; Epored. 34, fol. 25′; Cheltenham 1736; Goth. 84, fol. 220′; Mutin. 1, 2, fol. 174′; Guelferb. inter Blankenb. 130, 52, fol. fere 220; Paris. 9654, fol. 17; Vatic. inter Palatin. 582, fol. 19′; Vatic. inter codd. Christ. reginae 1036, fol. 6. Dále Guelferb. inter Gudian. 299; Montispessul 136; Barrois olim Lovanii. 20; Paris. 10753, fol. 124′ (sine c. VII); S. Pauli in Carinth. 22 (sine c. VII); Chisiaano F. IV, 75; Cavensi 22; Vatic. inter codd. reg. Christ. 263, fol. 227′.

Vydání: K. J. Erben, *Regesta* I, 7, č. 16; CDM I, 6, č. 8; CDB I, 1, č. 1; MGH Capit. reg. Franc., Leges sectio II, t. I, 122—123, č. 44.

Určení místa a doby vzniku kapitulare usnadňují rukopisy národních knihoven v Paříži (č. 9654, f. 17) a ve Vatikáně (Palat. 582, f. 19′): *Ad Theotonem villam fuit datum in anno V. imperii ante natale domini.*

Capitulare missorum **Ad omnes generaliter**	**Kapituláre missů** **Všem obecně**
. . . (**VII.**) De negotiatoribus, qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est: partibus Saxoniae usque ad Bardaenowic, ubi praevideat Hredi; et ad Schezla, ubi Madalgaudus praevideat; et ad Magadoburg praevideat Aito; et ad Erpesfurt praevideat Madalgaudus; et ad Halazstat praevideat item Madalgaudus; ad Foracheim et ad Breemberga et ad Rage-	. . . (**VII**) O kupcích, kteří směřují do krajin Slovanů a Avarů, stanoví se tímto, kam až se jim náleží ubírat se svými obchody: do krajin saských až k Bardowicku[1] a tam nechť dohlíží Hredi; a dále až k Schesel[2] a tam ať dohlíží Madalgaudus; až k Magdeburgu ať dohlíží Aito, k Erfurtu ať dohlíží Madalgaudus a týž Madalgaudus ať dohlíží k Halazstatu[3] a až k Forchheimu, k Breembergu[4] a k Řeznu ať

---

[1] Bardowiek.
[2] Schesel u Celle.
[3] Jde o lokalitu, která byla u Bambergu.
[4] Pfreimt.

nisburg praevideat Audulfus, et ad Lauriacum Warnarius. Et ut arma et brunias non ducant ad venundandum. Quod si inventi fuerint portantes, ut omnis substantia eorum auferatur ab eis, dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iamdictos missos et inventorem dividatur.

vykonává dozor Audulfus a k Lorchu pak Warnarius. A nechť nevozí na prodej zbraně a brnění. Budou-li přistiženi při dovážení těchto věcí, ať je jim veškeré jejich zboží odňato a jedna polovina ať připadne dvoru, druhá pak polovina ať se rozdělí mezi zmíněné posly a toho, kdo (kupce) přistihl.[5]

---

[5] Podobně jiné kapituláre vydané v březnu 779 v Heristallu: *De brunias, ut nullus foris' nostro regno vendere praesumat*, c. 20.

CAPITULA DE CAUSIS DIVERSIS
USTANOVENÍ O RŮZNÝCH ZÁLEŽITOSTECH

(*Počátek ? 807*)

Cod. Bibl. nat. Paris. 9654, fol. 20′; Bibl. Vatic. inter Palatinos 582, fol. 23′.

Vydání: MGH III, 149: K. J. Erben, *Regesta* I, 7, č. 17; *Regesta imperii* I, 419; *Regesta Thuringiae* I, 24, č. 81; CDB I, 2, č. 2; MGH Capit. reg. Franc., Leges sectio II, t. I, 135, č. 49.

Capitula de causis diversis

Volumus atque iubemus, ut comites nostri propter venationem et alia ioca placita sua non dimittant nec ea minuta faciant, sed ad exemplum, quod nos cum illis placitare solemus, sic et illi cum suis subiectis placitent et iustitias faciant. Et de singulis capitulis, quae eis praecepimus, per semet ipsos considerare studeant, ut nihil praetermittatur ab eis, quae vel infra patriam vel foras patriam in hoste faciendum iniungimus.

Si partibus Hispaniae sive Avariae solatium ferre fuerit necesse praebendi, tunc de Saxonibus quinque sextum praeparare faciant. Et si partibus Beheim fuerit necesse solatium ferre, duo tercium praeparent. Si vero circa Surabis[a] patria defendenda necessitas fuerit, tunc omnes generaliter veniant.

Ustanovení o různých záležitostech

Chceme a přikazujeme,[1] aby naše hrabata neopouštěla svá soudní shromáždění ani je nezkracovala kvůli lovu a jiné zábavě, ale po vzoru toho, jak my s nimi soudní shromáždění konáme, tak ať i oni konají soudní shromáždění se svými poddanými a zjednávají spravedlnost. A ať se sami u sebe snaží rozvažovat o jednotlivých ustanoveních, která jsme jim předepsali, tak aby jimi nebylo opomenuto nic z toho, co jim ukládáme činit vůči nepříteli — ať uvnitř říše či mimo ni.

Jestliže bude nezbytné přinést pomoc krajinám španělským anebo avarským, tu nechť ze Sasů pět vypraví šestého a bude-li zapotřebí přinést pomoc krajinám českým, dva Sasové ať vypraví třetího. Jestliže se pak ukáže nutným hájit říši v oblasti Srbů, tehdy nechť přijdou vůbec všichni.

---

[a] Sorabis *corr.* A.

[1] Karel Veliký.

RATIO DE CATHECIZANDIS RUDIBUS
NÁVOD NA KATECHIZACI PROSELYTŮ

Cod. St. Emmerammi Regensburg. XXXIII z 9. stol., Bayerische Staatsbibliothek Mnichov lat. m. 14410.

Vydání: J. M. Heer, *Ein karolingisches Missions — Katechismus.* Ratio de cathecizandis rudibus..., Freiburg im Breisgau 1911, 77—88.

Jde o cyklus šesti misijních katechezí z doby Karla Vel., který vznikl za působení Alcuinova; zmínku o Ratio lze patrně vidět v jednom Alcuinově listu Karlu Vel. r. 796 (MMFH III, Dipl. č. 4): *donec pleniorem accipias catezizandi rationem.* Za přesnější dobu vzniku spisu se považuje období těsně před nebo po r. 800, zhruba asi doba v l. 796—812. Katecheze byly patrně napsány buď v Salzburgu nebo v Řezně, méně pravděpodobná je Akvilej. Jejich autor není znám, avšak nebyl jím ani Arno ze Salzburgu, ani Paulinus z Akvileje, ani Alcuin. Z mnoha, kteří přicházejí jako autoři v úvahu, lze se zaměřit např. na řezenského biskupa Baturicha nebo některého mnicha v klášteře sv. Emerama.

Souvislost spisu s Alcuinovým listem dává možnost k úvaze, že katecheze se týkají v prvé řadě středního Podunají, Panonie a Avarů; nelze však vyloučit ani o něco pozdější saské misie a také další používání katechezí v oblasti salzburské a pasovské. K doplnění obrazu karolinské misijní činnosti poslouží dále encyklika Karla Vel. *De baptismi sacramento,* zaslaná v l. 811/812 arcibiskupům franské říše a četné odpovědi na ni, z nichž se zachovalo třináct. Mezi ně náleží např. i *Ordo de cathecizandis rudibus* sepsané ve Freisingu, list akvilejského patriarchy Maxentia Karlu Vel., odpověď neznámého autora aj. Všechny prameny až na první obsahuje zmíněný kodex kláštera sv. Emerama (na f. 83′—85′ zaznamenává také *Acta synodi Ratisbonensis* z doby kolem r. 800, obsahující XV kánonů, ed. J. Merkel, MGH XV, Legum t. III, Hannover 1863, 465, Prolegomena 236n.), ed. J. M. Heer; Ordo zůstalo zachováno ve freisin. kodexech 125 (Bayer. Staatsb. lat. 6325) z 9. a 124 (ibid. lat. 6324) z 10. století, dále v Cod. Vindob. 1370 z téhož a Rotomag. 469 (A 214) z 11./12. století, ed. A. E. Brun, Zeitschr. f. Kirchengeschichte XXV/1, 1904, 148n.

Ratio i *Ordo* převzaly zřejmě svůj nadpis z Augustinova spisu De catechizandis rudibus a Ratio použilo i samotného spisu, který se stal východiskem a základem i pro předcházející katecheze sestavené např. Martinem z Bracary, Pirminem z Reichenau, Gallem ze St. Gallen aj.

Celá Alcuinova katecheze se rozpadá ve tři stupně. První katecheze navazuje těsně na Augustina, ač tematicky (věčný život, nebe a peklo) jsou tu motivy alcuinovské, druhá hovoří o cestách k dosažení křesťanských cílů a třetí je věnována *Explanatio symboli.* Názorná zkratka Alcuinovy katecheze je podána v jeho shora zmíněném listu:

Igitur ille ordo in docendo virum aetate perfectum diligenter ut arbitror servandus est, quem beatus Augustinus ordinavit in libro, cui de catecizandis rudibus titulum praenotavit. Primo instruendus est homo de animae immortalitate et de vita futura et de retributione honorum malorumque et de aeternitate utriusqiesortis. Postea: pro quibus peccatis et sceleribus poenas cum diabolo patiatur aeternas, et pro quibus bonis vel benefactis gloria cum Christo fruatur sempiterna. Deinde fides sanctae Trinitatis diligentissime docenda est, et adventus pro salute humani generis filii dei domini nostri Jesu Christi in hunc mundum exponendus; et de mysterio passionis illius, et veritate resurrectionis et gloria ascensionis in caelos et futuro eius adventu ad iudicandas omnes gentes et de resurrectione corporum nostrorum et de aeternitate poenarum in malos et praemiorum in bonos, mox, ut — praediximus — mens novella firmanda est. Et hac fide roboratus homo et praeparatus baptizandus est...

Ratio de cathecizandis rudibus se skládá ze šesti katechezí:

Ia.: Předběžné otázky proselytovi a Ib.: První katecheze o ideálu křesťanského života těsně navazuje na spis Augustinův a pojednává o pomíjejícnosti všeho pozemského a věčné hodnotě všeho nebeského, o úloze a pravém smyslu a cíli života.

II. De decem praeceptis legis. Tato katecheze podává morální poučení o Desateru, jeho zachovávání ve spojení s příkazem vzájemné lásky a základního křesťanského pravidla: quod tibi non vis fieri, alio ne facias. Dále se tu zapovídá: idola non coles, non homicidium facies, non moechaberis, falsum testimonium non dicis, non facies furtum, non praecantabis, non auguriabis, non ad montes, non ad arbores, non ad fontes, non ad flumina, non ad angulos sacrificia facies, non in ullo alio loco, nisi ad sanctum ecclesiam sacrificium tuum defer.

III. Item unde supra de respuendis idolis. Katecheze se velmi otevřeně obrací proti vzdorujícímu pohanství, které napadla už II. katecheze. V této katechezi se ještě uvádí dále: Idola ergo homines fatui et infelices atque infideles manibus suis faciunt. Alii de auro, alii de argento, alii de aere deos sibi fundunt aut sculpunt ad imaginem hominis, erigunt tunc et adorant. Alii vero de lignis et lapidibus deos sibi faciunt. Alii etiam bestias adorant et pro deo colunt, alii vero mortuorum eis nomina imponunt, qui male in vitiis et peccatis mortui sunt, quorum nunc animae in inferno in perpetuo cruciabunt.

IV. Deum solum colendum.

V. Item unde supra deum colendum. Obě tyto katecheze pojednávají o kultu pravého Boha. Nemůže jít o kult různých bytostí, falešných božstev, duchů, andělů, lidí a jejich díla, ani lidí pobožných, které je možno ctít, ale ne se k nim modlit: Nosque eorum meritis desiderant esse consortes, honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Kdo věří v Boha, nemůže uctívat anděly, lidi, žádné bytosti ac nequaquam bestiam aliquam, non ad arbores, non ad fontes sacrificia ullomodo facere, quia talibus causis ad iracundiam deus provocetur.

VI. De deo. Touto katechezí celá Ratio vlastně vrcholí a je pozoruhodné, že v ní není zmínka o Trojici a jiných specifických rysech křesťanského učení.

CAPITULA CONCILII MOGUNTINENSIS
USTANOVENÍ MOHUČSKÉHO KONCILU

(Květen) — *9. června 813*

Codd. Monac. latin. 27246 (antea s. Mariae et s. Corbiniani Fris.) z 10. stol., fol. 22—35; Novariensis LXXI z 10. stol., fol. 172'—183; Vindobonensis 751 (Theol. 259) z 10. stol., fol. 176'—180' (až doprostřed c. 15); Monac. latin. 19414 (antea Tegernseensis) z 12. stol., fol. 81—85 (c. 1—35); Venetus s. Marci, Iur. can. 11 z 15. stol., fol. 247—250.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. ampl. coll.* XIV, 63; MGH Legum sectio III, t. II: Concilia I, č. 36, 258—273.

Ustanovení obsahuje padesát šest článků, které hovoří:

I. O pevném zachovávání katolické víry.
II. O nadějích, vkládaných v Boha.
III. O lásce k Bohu.
IV. O svátostech. Křest se má udělovat jednotně podle římského obřadu, tj. na velikonoční a svatodušní svátky.
V. Křesťanský lid má žít v míru, svornosti a jednomyslnosti: jeden Bůh, jedna matka církev, jedna víra, jeden křest.
VI. O pomoci sirotkům a vyděděným.
VII. Věci chudých a méně mocných se biskupy, opaty, hrabaty, vikáři nebo sudími nemají za nepříznivých okolností ani vykupovat, ani jim odebírat.
VIII. O moci biskupů v církevních záležitostech a souhlasu biskupů s laiky.
IX. O životě kanoniků.
X. O životě kleriků, kteří mají žít podle zákona svatých otců, stranit se světského života a světských rozkoší.
XI. O životě mnichů, kteří mají žít podle regulí sv. Benedikta, pokud jim to dovolí křehkost lidská.
XII. Mniši nemají navštěvovat světská shromáždění, ani opatové bez souhlasu svého biskupa, a účastnit se světských hostin.
XIII. Svaté panny mají žít spolu s abatyší poctivě a spravedlivě.
XIV. O záležitostech světských: sluhové Páně a mniši se mají zdržet světských záležitostí.
XV. O napodobení (života) apoštolů.
XVI. O tom, že duchovním je třeba zanechat světa.
XVII. O opuštění zbraní: Klerus má zbraně duchovní, laici však mohou nosit zbraně podle starobylého zvyku.
XVIII. O rozlišování smyšlených ctností a pravých chyb.

XIX. Do klášterů kanoniků nebo mnichů a žen nemá být posíláno více lidí než je únosné.
XX. O místech klášterů a obstarávání staveb.
XXI. Biskupové mají vědět, jak žijí kanonikové v klášterech.
XXII. Potulní klerikové, (*vagi seu acoephali*), kteří nemají biskupa nebo opata a žijí bez kánonů a regulí, mají se podřídit biskupům; ne-li, mají být exkomunikováni a předáni soudu arcibiskupa. Nepolepší-li se, mají být předvedeni před synodu.
XXIII. Neprávem tonsurovaným klerikům — jsou-li svobodní — ať tonsura zůstane, avšak napříště nemá být nikdo tonsurován bez náležitého věku nebo bez vědomí svého pána.
XXIV. Klerikové předstupující před císaře mají vědět, co je o nich ve svatých kánonech.
XXV. V kostelích má být postaráno o stálá kázání.
XXVI. Do ženských klášterů mají kněží přístup jen za účelem sloužení mše svaté.
XXVII. Kněží mají bedlivě opatrovat křižmo.
XXVIII. Kněží mají neustále nosit oraria, aby se rozeznali jejich hodnosti.
XXIX. Laikové nemohou kněze vypudit z kostela, ani je při kostele ustanovit bez souhlasu biskupa.
XXX. Laikové nemají přijímat od kněží dary, aby jim (za ně) svěřili kostel.
XXXI. Uprchlé kleriky má biskup vrátit jejich biskupům.
XXXII.—XXXIII. O litaniích.
XXXIV. Čtyři roční období mají být uctěna postem v březnu, červnu, září a v prosinci.
XXXV. Jestliže se někdo postí bez příčiny a ze zpupnosti, a ne s ostatními křesťany, ať je proklet, dokud se nepolepší.
XXXVI. Uvedené svátky se mají zachovávat a světit.
XXXVII. O nedělích se nemají konat služebné práce a obchod se má omezit; nemají se konat shromáždění, v nichž je někdo odsouzen k smrti nebo k trestu.
XXXVIII. O desátcích.
XXXIX. Církev má žít v míru.
XL. V kostelích nebo v domech církevních osob se nemají konat světská shromáždění.
XLI. Staré kostely se nemají zbavovat desátků a majetku.
XLII. Kdož mají církevní beneficium, ať pomáhají při opravě kostelů.
XLIII. Žádný kněz nemá sám zpívat mši.
XLIV. O oblaci a míru v církvi.
XLV. Duchovní mají učit křesťanský lid Symbol a modlitbu Páně. Je vhodné, aby se to synové naučili ve škole, v klášteře nebo u kněze, aby pak mohli doma jiné učit.
XLVI. Zlé opilství se trestá exkomunikací až do polepšení.
XLVII. Kmotři mají své duchovní syny vyučovat katolické víře.
XLVIII. V blízkosti kostela se zakazují bujné zpěvy.
XLIX. Všem klerikům se zapovídá mít ve svých domech ženy nad povolení kánonů.
L. Všichni biskupové, opatové a celý klerus mají mít dobré zástupce, probošty, fojty a defensory. Jestliže sudí nebo setníci a tribuni či vikáři jsou zlí, mají být propuštěni ze služby.

LI. Těla svatých se nesmí přenášet z místa na místo bez souhlasu vládce, biskupů nebo synody.

LII. Nikdo nesmí být pohřben uvnitř kostela, jen biskupové, opatové, zasloužilí kněží nebo věrní laikové.

LIII. Smilníky ať biskup vyšetří a nechtějí-li se kát, budou vyhoštěni z církve, dokud neučiní pokání.

LIV. Zakazuje se manželské spojení ve čtvrté generaci a pokud se tak stalo, rozloučí se.

LV. Nikdo nemá být kmotrem vlastnímu synu nebo dceři, nemá si vzít za ženu křtěnku nebo kmotru, ani onu (ženu), jejímuž synu nebo jejíž dceři byl kmotrem při biřmování; pokud se tak stalo, rozloučí se.

LVI. Vezme-li si kdo za ženu vdovu a potom cizoloží s nevlastní dcerou nebo se dvěma sestrami, nebo když se jedna žena snoubí s dvěma bratry či s otcem a se synem, taková spojení jsou prokleta a rozloučí se.

DIVISIO IMPERII
ROZDĚLENÍ ŘÍŠE

Cáchy. Červenec 817

Cod. Bibl. nat. Paris. 2718, fol. 76.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. coll. ampl.*, App. XIV, 389; K. J. Erben, *Regesta* I, 7, č. 18; CDB I, 2, č. 3; MGH Capit. reg. Franc., Leges sectio II, t. I, 270, č. 136.

Zprávu o divisio imperii, pozoruhodnou tím, že se ještě nevzpomíná stará Morava jako oblast zájmu (západo)římské říše v rukou Franků, mají dále *Agobardi flebilis epistola*, *Chron. Moissiac.* a *Ann. Lauriss. min.* ad a. 817; *Thegani Vita Hludowici imp.*, c. 21; *Radberti Vita Walae* II, c. 17; *Einhardi ep.* 54.

Cf. E. Dümmler, *Geschichte* I, 23n.; R. Faulhaber, *Die Reichseinheitsgedanke in der Literatur der Karolingerzeit bis zum Vertrag von Verdun*, Eberings hist. Studien 204, 1931; P. Vaccari, *L'unità carolingia*, Annali di Science politiche 6/7, 1933; H. X., Arquillière, *L'Augustinisme politique*, Paris, 1934, 122n.; R. Bonnaud-Delamare, *L'idée de paix à l'époque carolingienne*, Paris 1939, 218—227; L. Halphen, *Charlemagne et l'empire carolingien*, Paris 1949², 236—241; F. L. Ganshof, *Observations sur l'Ordination imperii de 817*, Festschrift f. G. Kisch, Stuttgart 1955, 15—31; id., *Over het idee van het Keizerschap bij Lodewijk de Vrome tijdens het eerste deel van zijn regering*, Mededelingen van de kon. Vlaamse Ac., Kl. d. Let. 15, 9, Bruxelles 1953.

Divisio imperii

In nomine domini dei et salvatoris (nostri Iesu Christi Hludowicus, divina ordinante providentia imperator augustus). Cum nos in dei nomine anno incarnationis domini octingentesimo septimo decimo, indictione decima annoque imperii nostri quarto, mense iulio, Aquisgrani palatio nostro more solito sacrum conventum et generalitatem populi nostri propter ecclesiasticas vel totius imperii nostri utilitates pertrac-

Rozdělení říše

Ve jménu Pána Boha a Spasitele našeho Ježíše Krista, Ludvík, řízením božské prozřetelnosti císař augustus.[1] Když jsme ve jménu božím v roce 817 od vtělení Páně, v indikci desáté a ve čtvrtém roce našeho panování v měsíci červenci uspořádali v našem paláci v Cáchách jako obvykle posvátný a všeobecný sněm našeho lidu, aby se v něm projednaly zájmy církve a celé naší říše[2]... stalo se, že se při volbě tandas congregassemus ...actum est, ut et nostra et totius populi nostri in dilecti primogeniti nostri Hluthariі electione vota concurrerent. Itaque taliter divina dispensatione manifestatum placuit et nobis et omni populo nostro, more solemni imperiali diademate coronatum, nobis et consortem et successorem imperii, si Dominus ita voluerit, communi voto constitui. Ceteros vero fratres eius, Pippinum videlicet et Hludowicum, aequivocum nostrum, communi consilio placuit regiis insigniri nominibus et loca inferius denominata constituere, in quibus post decessum nostrum sub seniore fratre regali potestate potiantur iuxta inferius adnotata capitula, quibus, quam inter eos constituimus, conditio continetur...

---

[1] Ludvík II. Pobožný (814—840).

[2] Cf. *Ann. Einhardi* ad a. 821; E. Dümmler, *Geschichte* I, 23n.

Cap. I. Volumus, ut Pippinus habeat Aquitaniam et Wasconiam et markam Tolossanam totam et insuper comitatos quatuor...

II. Item Hludowicus, volumus, ut habeat Baioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros atque Sclaves, qui ab orientali parte Baioariae sunt, et insuper duas villas dominicales ad suum servitium in pago Nortgaoe: Luttraof et Ingoldesstat.

III. Volumus, ut hi duo fratres, qui regis nomine censentur, in cunctis honoribus intra suam potestatem distribuendis propria potestate potiantur, tantum ut in episcopatibus et abbatiis ecclesiasticus ordo teneatur et in ceteris honoribus dandis honestas et utilitas servetur.

našeho milovaného prvorozeného syna Lothara[3] shodly naše hlasy i všeho našeho lidu. A tak bylo takto božím řízením rozhodnuto a vyhlášeno námi i veškerým naším lidem, aby byl podle slavnostního zvyku korunován císařským diadémem a aby se stal podle společné vůle našim spoluvládcem a nástupcem ve vládě — bude-li tak Pán chtít. O ostatních pak jeho bratrech, totiž o Pipinovi[4] a o našem jmenovci Ludvíkovi[5] bylo na základě společné úrady stanoveno, aby byli ozdobeni královskými tituly a byly určeny níže jmenované kraje, v nichž by po naší smrti pod starším bratrem vládli mocí královskou podle níže uvedených kapitul, v nichž je obsažen jejich vzájemný poměr, jak jsme jej stanovili.

I. Chceme, aby Pipin držel Aquitánii, Gaskoňsko a celou marku toulouskou a navíc čtyři hrabství...

II. Podobně chceme, aby Ludvík obdržel Bavory, Korutany, Čechy, území Avarů i Slovanů, kteří sídlí na východ od Bavor,[6] a nadto dáváme do jeho poddanství dvě dominikální osady v kraji Nortgau, totiž Luttraif[7] a Ingolstadt.

III. Chceme, aby tito dva bratři, kteří mají titul královský, byli svéprávní při rozdílení všech poct v rámci své moci, toliko v záležitostech biskupských a opatských aby byl dodržován řád církevní a v ostatních udělovaných poctách aby se zachovávala důstojnost a ohled na prospěšnost.

---

[3] Lotar I, † 855.
[4] Pipin I., král akvitánský, † 838.
[5] Ludvík Němec, král bavorský (817—830/843) a východofranský, † 876.
[6] Slované zde jmenovaní byli obyvateli Východní marky a části Panonie, cf. L. Havlík, *Staří Slované* 64.
[7] Lauterhofen.

DECRETA SYNODI MOGUNTIENSIS

NAŘÍZENÍ MOHUČSKÉ SYNODY

Mohuč 3. října 852

Codd. Bamberg. A I, 35, 48, c. 11 etiam ibid. 62; Salisb. s. Petri IX, 32, fol. 142, 143; c. 3 in cod. Monac. 6245, 6241, fol. 70', fol. 104; c. 8 in Guelferb. inter Helmstad. 454, c. 207; Monac. 14628, fol. 20'; c. 9 in Vatic. Palat. 973, fol. 127.

Vydání: CDB I, 4, č. 5; MGH Leges sectio II, Capitularia II, 184, č. 249.

O synodě cf. *Ann. Fuld.* ad a. 852: *Habita est autem synodus ex voluntate atque praecepto euisdem serenissimi principis in civitate Mogontia, metropoli Germaniae, praesidente Hrabano venerabili eiusdem urbis archiepiscopo cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae. Et illi quidem de absolvendis quaestionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et praefectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit.* O synodě E. Dümmler, *Geschichte* I, 340n.

Dekreta obsahují dvacet pět článků, které mají tyto tituly:

I. Spřísahání nebo vzpoura se trestají exkomunikací.
II. Právo biskupa na správu církevního majetku.
III. Povinnost platit desátek a právo desátku.
IV. Ochrana církevního majetku.
V. Proti dělení kostelů v soukromé držbě.
VI. Proti právu biskupů na lov.
VII. Proti ženám cizinkám.
VIII. Postup při obžalobě kleriků.
IX. Pokuta při usmrcení dítěte z nedbalosti.
X. Při smilství.
XI. Při vraždě.
XII. Povoluje se zapudit družku v zájmu sňatku.
XIII. Postup při podezření z vraždy.
XIV. Nedělní svátek.
XV. Styk ženatých s družkou vylučuje jen z přijímání.
XVI. Křest nemocných dětí.
XVII. Nutnost far.
XVIII. Zakazuje se najímání cizích kleriků.
XIX. Simonie.
XX. Kdo proto neuznává kněze, že byl dříve ženatý, ať je zatracen.
XXI. Poskytování pocty nižších kleriků vyšším.
XXII. Soboty a neděle ať jsou svátky za půsty.

XXIII. Duchovní se nemají účastnit her.
XXIV. Zakazuje se zpívat mši v soukromých domech.
XXV. Žádný (církevní) úřad se nemá nabývat za peníze.

Canon Hludowici regis

Anno dominicae incarnationis DCCCLII, indictione XV, regis vero orthodoxi atque gloriosi et vera clementiae dignitate praecipui Hludowici anno XVIII, mense octobre, die tertio, ex voluntate atque precepto eiusdem serenissimi principis sancta synodus habita est in civitate Magontia, metropoli Germaniae, presidente Rabono, venerabili eiusdem civitatis archiepiscopo, cum ceteris episcopis orientalis Frantiae et Baioariae atque Saxoniae... et reliquis aecclesiastici ordinis viris, presbiteris videlicet, monachis atque diaconibus, a quibus statutum est haec synodalium decreta gestorum, quorum capita subter adnexa sunt.

(11.) De homocidio. — Albgis, qui uxorem Patrichi publice auferens ad extremos fines regni duxit in rudem adhuc christianitatem gentis Maraensium et crimine adulterii acclesiam Christi diffamavit, communi consilio decernimus, ut iussu regis in exilium missus iuxta sacrorum canonum statuta penitentiam pleniter agat, id est: III annos cum pane et aqua et leguminibus atque holeribus, exceptis precipuis festivitatibus, et postea IV annos alios per singulas ebdomadas III dies similiter abstineat et III quadragesimas, nisi infirmitatis nimia hoc illum prohibeat ita inplere, et deposito militari cingulo omni tempore vitae absque coniugio permaneat...

Ustanovení krále Ludvíka

Roku 852 od vtělení Páně, v patnácté indikci, v osmnáctém pak roce (panování) Ludvíka, krále pravověrného i slavného a vynikajícího pravou důstojností laskavosti, dne 3. října[1] se z vůle a rozkazu téhož nejjasnějšího vládce konala svatá synoda v městě Mohuči, metropoli Germánie, za předsednictví Hrabana, ctihodného arcibiskupa téže obce, a za účasti ostatních biskupů východních Frank, Bavor a Saska[2]... i ostatních mužů církevního stavu, totiž kněží, mnichů a jáhnů, kteří vynesli toto synodální usnesení, jehož kapitoly jsou níže připojeny.

(11.) O vraždě. — Albgis, který, když veřejně unesl manželku Petrikovu do nejzazších končin království, odvedl ji do drsného dosud křesťanství národa moravského[3] a zločinem cizoložství potupil církev Kristovu; podle společné úrady nařizujeme, aby byl na rozkaz krále poslán do vyhnanství a aby se podle svátých kanonických nařízení hluboce kál, to jest tři roky, s výjimkou obzvláštních svátků, o chlebě a vodě, luštěninách a zelenině, a potom další čtyři roky ať se každý týden po tři dny podobně postí (a ještě) i po tři čtyřicetidenní posty, pokud by mu přílišná slabost nebránila, aby toto takto plnil, a ať odlože vojenský pás zůstane po všechen čas žití bez manželky...[4]

---

[1] Akta synody mají navzájem odporující data: 15. indikce nás vede k r. 851, osmnáctý rok vlády Ludvíka Němce k r. 850 a ani jedno nesouhlasí s datem, která uvádějí *Ann. Fuld.* a které se většinou pokládá za správné, E. Dümmler, *Geschichte* I, 341, pozn. 3. Datum 3. X. připadlo r. 852 na pondělí, r. 851 na sobotu.

[2] Mezi sufragány Hrabanovými, mezi nimiž postrádáme jen biskupy z Wormsu a z Verden, chyběl také biskup Esso z Churu a místo nich se uvádějí mohučští chorbiskupové Thiotmar, Folchard a Reginher. Místo zemřelého biskupa Ebba z Hildesheimu se objevuje Altfrid. Z bavorského episkopátu jsou zde jmenováni salzburský arcibiskup Liupram, säbenský biskup Lantfrid a pasovský chorbiskup Alberik, ač i ostatní se synody zúčastnili. Dále jsou jmenováni biskupové Gauzbert z Osnabrücku a Liubert z Münsteru, nikoliv však jejich metropolita kolínský arcibiskup Anskar, který se tehdy patrně zdržoval ve Švédsku. Z řady opatů a dalších duchovních stojí za zmínku účast dřívějšího kancléře Grimolda, kancléře Ratleika a opata Hatona z Fuldy.

[3] Viz E. Dümmler, *Geschichte* I, 345; V. Novotný, *České dějiny* I/1, 302. J. Cibulka, *Velkomoravský kostel* 280—281 uvádí, že synoda považovala sice Moravu za nejzazší končiny východofranské říše, ale že Albgis uprchl na Moravu proto, že tam moc Ludvíka Němce nezasahovala, takže de facto Morava pod panství Ludvíkovo nepatřila; podobně L. Bílková—Z. Fiala—M. Karbulová, *Altmährische Terminologie* 316. V. Vaněček, *Franské pomezní marky* 240n. se text dekretu pokusil řešit hypotézou o Moravanech žijících na území Východní marky, k tomu Z. Fiala, *Poznámky* 69—71 podal interpretaci zprávy v podstatě ve smyslu, jak ji tlumočil J. Cibulka.
Označení *rudis* se většinou překládalo jako hrubý—drsný (cf. J. Cibulka, *Velkomoravský kostel* 279n.); V. Richter, *Die Anfänge* 135 uvažuje, že by mohlo jít také o interpretaci „nový" mladý", nicméně Z. Fiala, *Hlavní problémy* 59 upozorňuje, že jde o omyl, neboť synoda chtěla naznačit, že křesťanství Moravanů je „hrubé".

[4] Cf. J. Cibulka, *Velkomoravský kostel* 279—281.

DECRETALES PSEUDO-ISIDORIANAE

PSEUDO-ISIDORSKÉ DEKRETÁLY

Údajně měl tuto sbírku vytvořit Isidor Mercator; jeho název souvisí však v prvé části s Isidorem ze Sevilly († 636), v druhé s Mariem Mercatorem z 5. stol. Sbírka pozůstává ze tří částí: 1. šedesáti zfalšovaných dekretálů Klimenta I. až Melchiada († 314), 2. koncilií na základě Hispana gallica a 3. dekretálů od Silvestra I. po Řehoře II., většinou na základě Hispana gallica nebo Hispany Autunské (ed. *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilrammi*, P. Hinschius, 1863). Pravé prameny druhé a třetí části jsou zčásti zfalšovány a kromě toho je mezi nimi určitý počet starších i pozdějších fals, tak např. před druhou částí *Donatio Constantini*, které patrně vzniklo mezi 750 a 760, J. Haller, *Quellen zur Entstehung d. Kirchenstaates*, 1907, 241 a Mirbt, *Quellen zur Gesch. d. Papsttums*, 1924, 107n. Použitá byla i sbírka Benediktova a je otázkou zda ne také Angilrammova.

Kdy toto dílo jako celek vzniklo, nedá se dnes přesně určit a jednotliví badatelé se v názorech poněkud rozcházejí. Benediktova sbírka byla uveřejněna po 21. dubnu 847. Na druhé straně byl Pseudo-Isidor se vší pravděpodobností použit již v listopadu r. 852 (Hinkmar, *Capitula presbyteris data*), a zcela jistě v únoru r. 857 (*Admonitio* z Quierzy, MGH Capit. 2, 288). Pokud jde o místo vzniku, nelze dnes již počítat ani s Římem ani s Mohučí, ale se vší pravděpodobností se západofranskou říší, snad s remešským arcibiskupstvím; jindy se uvažuje o Le Mans.

Také o účelu celého díla není mezi badateli shody. Hlavním motivem celé sbírky je podle možnosti zajistit a vybudovat pevné postavení biskupů: vůči společensky nižším osobám byli neomezenými pány, směrem nahoru na církevních a světských vrchnostech tak nezávislí, jak jen bylo možno. Byli absolutními pány nad duchovními svého obvodu, byly jim podřízeny kláštery, jejichž exempce z biskupské moci Dekretály tvrdě napadají. Chorbiskupy, kteří poněkud ovlivňovali působení biskupů, odsuzují Dekretály zcela k zániku. Na druhé straně snižovaly práva metropolitů nad biskupy na minimum a téměř na nic a celá řada nesplnitelných předpokladů činila sesazení biskupa prakticky nemožným. Zcela zavrženy byly soudy světské moci, nejen nad biskupy, ale vůbec nad všemi duchovními. Korunou Dekretálů je prohlášení o postavení biskupů, podobnému božímu: (*vos* (biskupové) *nobis a deo dati estis dii. Conveniens non est ut homo iudicet deos*).

Záměrem Dekretálů není bezprostřední podpora moci papežů, ačkoli v boji proti metropolitům byl papež volán na pomoc: žádný rozsudek provinciální synody nad biskupem neměl nabýt platnost bez papežského schválení, což bylo neslýchanou novostí proti staršímu a novějšímu církevnímu právu, které v provinciálních synodách vidělo rozhodující instanci.

V Dekretálech vystupuje také zřetelně požadavek reformy církve: odstranit vliv laiků, žádat návrat zcizeného církevního majetku, vyvázat duchovní ze služeb státu a válečných a zlepšit stav manželství.

Ve Franské říši a v Římě byly jednotlivé věty Dekretálů brzy citovány, ať již šlo o protivníky Dekretálů jako např. arcibiskupa Hinkmara nebo od těch, jímž mohly být k prospěchu. Do Říma se dostaly patrně prostřednictvím sesazeného soissonského biskupa Rothada r. 864, avšak papež Mikuláš I. nepovažoval příliš za potřebné podpírat jimi svou autoritu. Zato Hadrián II. používal Dekretálů mnohem více, např. při synodální řeči na Monte Cassinu r. 869 a jejich pomocí upevňoval své postavení; za Jana VIII. pak odvolání na Dekretály poněkud ustupuje do pozadí a vystupovalo opět až za Řehoře VII.

Není však vyloučeno, že Dekretálů používal bibliotekář Anastasius, který se jejich pomocí snažil posílit postavení papeže Hadriána II. Na základě nových výzkumů se pokládá za jisté, že Anastasius sestavil r. 871 církevněprávní sbírku *De episcoporum transmigratione et quod non temere judicentur regule quadraginta quattuor*, která na Pseudo-Isidorské dekretály navazuje. Tato sbírka spolu s materiály ze sporu s Fotiem byly pak sestaveny v církevněprávní sbírku *Tomus Vallicellianus XVIII* a sloužily straně papeže Formosa.

Pseudo-Isidorské Dekretály měly také silný vliv na tzv. *Collectio Anselmo dedicata*, která vznikla v severní Itálii v době milánského arcibiskupa Anselma (882—896) a jejíž autor vykazuje silné byzantské tendence, cf. souhrnně R. Buchner, (W. Wattenbach—W. Levison), *Deutschlands Geschichtsquellen, Die Rechtsquellen* 71—75 a H. Löwe (W. Wattenbach—W. Levison), *Deutschlands Geschichtsquellen* IV, 464n., kde je též další potřebná literatura.

RESPONSA NICOLAI PAPAE I. AD CONSULTA BULGARORUM

ODPOVĚDI PAPEŽE MIKULÁŠE I. NA DOTAZY BULHARŮ

Řím 13. listopadu 866

Jistě není přehnáno, byla-li tato *Responsa papae Nicolai I. ad quaesita Bulgarorum*, tj. Odpovědi papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů z roku 866, označena jako mistrovské dílo pastorální moudrosti a za jednu z nejzajímavějších památek papežských dějin. Týkají se sice především bulharských poměrů, ale osvětlují též nejednu stránku našeho dávnověku. Především je to snaha obou tehdejších panovníků, moravského Rostislava a Bulharského Borise, zajistit existenci státu, jemuž vládli, dosažením církevní samostatnosti a zároveň získat potřebné právní pomůcky pro organisaci státního i civilního života podle zásad křesťanských. Při tom poměry na Velké Moravě byly ustálenější než na jih od dolního Dunaje, kde teprve ze směsi turko-tatarské a slovanské vznikal nový národ slovanský.

Slované pronikali na balkánský poloostrov od VI. století v ohromném množství, ale bez jednotného velení. Úplnou změnu situace přivodil roku 679 příchod Bulharů, národa turko-tatarského, na dolní Dunaj, kde obsadili území obývané Slovany. Jejich vůdcem byl Isperich nebo Asparuch (644—702), pod jehož velením vznikl nový stát, v němž vládnoucí vrstvu tvořili Prabulhaři. Nikdy se již nepodařilo Řekům podrobit si slovanské obyvatelstvo usedlé v jeho bývalých územích. V staletých úporných bojích dovedli bulharští chánové obhájit tento nový stát národnostně nesourodý a také nábožensky rozpoltěný. Kdežto valná část slovanských poddaných byla křesťanská, pronikala nová víra do kruhů prabulharské šlechty jen ojediněle. Hlavní její šiřitelé byli křesťanští zajatci. Tak např. nejstarší syn chána Omortaga (814—831) jménem Enravota neboli Voin byl získán pro křesťanství řeckým zajatcem Kinamem, a když se nechtěl zříci této nové víry, vlastní jeho bratr chán Malamir (831—836) jej za to potrestal smrtí. Jiný takový apoštol byl mnich Todor Kufaras. Toho později kníže Boris vyměnil za svou sestru, drženou v čestném zajetí v Cařihradě, kde se stala křesťankou.

V IX. století již i vládnoucí kruhy prabulharské nahlížely, že přijetí křesťanství je jediný způsob, jak překonat etnický dualism a sjednotit politicky i kulturně obyvatelstvo bulharského státu. To bylo jasné již chánu Telerigovi (772—777), neměl však ani síly ani možnosti to uskutečnit v své době, a nakonec byl donucen uprchnout a hledat útočiště v Byzanci, kde byl císařem Lvem IV. přátelsky přijat, a tam také pokřtěn a oženěn. Za vlády otce Borisova, chána Presijana (836—852), zdá se, již úplně ustalo pronásledování křesťanů. Tato tolerance byla patrně vyvolána zřeteli politickými, jak svědčí mírová smlouva s franským králem Ludvíkem Němcem (826—876) uzavřená v roce 845, kdy byly urovnány pohraniční spory mezi východní hranicí franské říše a územím bulharským. Podobně Boris (852—889) hned po svém nastolení vyslal do Mohuče ke králi Ludvíkovi poselstvo s dary a s žádostí o obnovu smlouvy z r. 845, aby si tak zajistil západní hranice svého panství a mohl se lépe bránit náporu z Byzance. Není vyloučeno, že na zpáteční cestě zastavilo se poselstvo Borisovo na Moravě. Počátkem 60. let za bojů Ludvíka Němce s odbojným synem Karlomanem nacházíme Borise znovu v táboře Ludvíkově, kdežto Rostislav a Moravané podporovali tehdy Karlomana.

Doma se Rostislav snažil mezitím posílit samostatnost moravského státu zřízením samostatné církevní hierarchie nezávislé na franských sousedech. Napřed o tom jednal v Římě, patrně prostřednictvím svých poslů, a když nepochodil, obrátil se po úradě s ostatními knížaty moravskými do Cařihradu. A tam se mu podařilo získat pro ten účel dva vynikající muže, Konstantina-Cyrila s bratrem Metodějem, zkušené diplomaty a učence, kteří originálním a svrchovaně dokonalým způsobem připravili vše potřebné jak pro zavedení slovanské řeči do bohoslužby, tak i pro církevněprávní řízení veřejného i soukromého života. Ale samostatná hierarchická organisace moravské církve nemohla být hned tehdy provedena, poněvadž se vymykala z kompetence konstantinopolského patriarchátu. Teprve po smrti Konstantina-Cyrila získala Velká Morava od papežů Hadriána II. (868—872) a Jana VIII. (872—882) v Metodějovi samostatného arcibiskupa.

Bulharský kníže Boris projevil svůj úmysl dát se pokřtít při schůzce s králem Ludvíkem Němcem pod Tullnem na podzim roku 864, kdy došlo k uzavření smlouvy (MMFH III. Ep. č. 23 a *Ann. Fuld.* a *Bert.*). Křest měl být vykonán franským duchovenstvem. Král Ludvík informoval o tom papeže Mikuláše I., a ten slíbil konat půst a modlitby na ten úmysl, aby se to splnilo. Dopadlo to však jinak. O křtu Borisově se nezachovala žádná podrobnější současná zpráva. Stalo se to v době, kdy Bulharsku hrozila válka se sousední říší východořímskou a kdy v zemi propukl hlad. Proto Boris vyslal do Byzance posly, kteří měli sjednat mír, a zároveň přitom oznámil, že se chce stát křesťanem. O pravdivosti jeho úmyslu měl být zároveň podán důkaz tím, že jeho poslové přijali křest hned v Cařihradě. Tehdy někdy koncem roku 864 byl i Boris, neví se přesně kde, snad na válečném poli, ,,za hluboké noci" po krátkém poučení pokřtěn arcibiskupem, který za tím účelem došel z Cařihradu, při čemž kmotrem v zastoupení byl mu sám byzantský císař Michal III., po němž přijal i jméno. Na rozkaz Borisův byli pak hromadně pokřtěni také všichni členové rodové šlechty prabulharské. Část z nich se však brzy nato vzbouřila proti Borisovi, ale byla od něho přemožena a vyhlazena s celým potomstvem. Vzpomínka na to tížila svědomí Borisovo, jak se o tom dovídáme ze 17. Odpovědi papeže Mikuláše.

Po svém křtu žádal Boris od konstantinopolského patriarchy Fotia, aby poslal do Bulharska arcibiskupa, biskupy a celou hierarchii, ale místo toho došlo jen několik misionářů. Ti mu přinesli také list od patriarchy, který s radostí vítal jeho obrácení, ale jinak svou vysokou spekulací teologickou nemohl uspokojit tohoto horlivého neofytu toužícího poznat pravé křesťanství a zjednat mu platnost v životě soukromém i veřejném. Zmítán pochybnostmi sestavil kolem sta otázek týkajících se nejrůznějších stránek křesťanského učení i praxe a zvláště možnosti zřídit v Bulharsku samostatný patriarchát, a vypravil do Říma posly k papeži Mikuláši I. s žádostí o odpověď. Poselstvo toto, v jehož čele byl příbuzný Borisův Petr, přišlo tam v srpnu 866 a přinášelo hojné dary, mezi nimi též zbroj, kterou měl kníže na sobě, když přemohl své vzbouřené bojary. Mikuláš I. jmenoval hned dva legáty pro Bulharsko, biskupy Pavla z Populonie v Toskánsku a Formosa z Porto, kteří odcestovali do Bulharska koncem listopadu 866, nesouce s sebou pro knížete proslulé Odpovědi na dotazy Bulharů.

Současně s římským bylo Borisem vysláno také zvláštní poselstvo ke králi franskému Ludvíkovi, které dorazilo do Řezna až koncem roku 866. I odtamtud žádal Boris kněze schopné vyučovat lid ve víře. Král tam poslal Hermanricha, biskupa pasovského (je znám z dějin moravských jako vášnivý nepřítel arcibiskupa Metoděje, jehož surově napadl za jeho věznění v Bavořích), a s ním kleriky vybavené posvátnými nádobami, rouchy a knihami, z nichž část dodal král Karel Lysý. Když dospěli do Bulharska, měli již římští kněží obsazeny všecky misie, takže se museli vrátit domů s nepořízenou.

Římští kněží s oběma biskupy rozvinuli zatím v Bulharsku svou činnost příliš jednostranně zaměřenou. Na troskách pohanských svatyň budovali křesťanské chrámy. Vše byzantské bylo přísně vymycováno a všude byl zaváděn latinský obřad. Za důvod vypuzení řeckého kněžstva se udávalo, buď že byli vysvěcení od Fotia, nebo že byli ženatí. Jistě že by byla prospěla římské věci větší umírněnost zejména u biskupa Formosa. Boris, který jej pozoroval při práci, byl však oslněn jeho vědomostmi a energií, a proto si umínil, že jej musí mít arcibiskupem. Chybou Formosovou bylo, že neučinil nic, aby jej od tohoto úmyslu odvrátil. Naopak, ještě jej v tom utvrzoval, ačkoli věděl, že papež jej nemůže přeložit na jiný biskupský stolec, aniž by porušil církevní zákon, platný v Římě víc než všude jinde. Krátce před svou smrtí povolal jej papež Mikuláš I. nazpět do Říma. Před odchodem se mu dokonce Boris zavázal přísežně, že nepřijme jiného biskupa než jeho, a Formosus navzájem přísahal, že se co nejdřív vrátí zpět do Bulharska. Ale k tomu již nedošlo. V kvatembrové dny březnové (10. III. 868) biskup Formosus byl v Římě jedním z oficiantů při udílení nižších svěcení učedníkům slovanských apoštolů, došlým z Moravy. Kníže Boris opětovně žádal i od nástupce Mikulášova, papeže Hadriána II. (867—872), aby mu poslal Formosa za arcibiskupa bulharského, ale marně.

*

Profesor Josef Vašica pořídil svůj český překlad *Odpovědí papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů* (z roku 866) podle vydání bulharského badatele D. Dečeva. Vyslovil však přání, aby pro paralelní latinský text bylo použito posledního vydání *Responsí* Ernsta Perelse, Monumenta Germaniae historica, Epistolarum 1. VI, Karolini aevi IV, Berlin 1925, pp. 568—600, a podle tohoto textu aby byl podle potřeby upraven jeho český překlad. Až by se tak stalo, hodlal sám doplnit edici věcnými poznámkami. Bohužel brzká smrt zmařila tento Vašicův úmysl. V jeho pozůstalosti se sice našlo značné množství výpisků z odborné literatury, tu a tam i s komentářem, ale zpracování tohoto materiálu by vyžadovalo nejen mnoho času, ale aspoň takových znalostí právních pramenů staroslověnských i latinských, jaké měl prof. Vašica, a tak nám nezbylo než vydat Responsa bez poznámek. Úvod o dějinném pozadí odpovědí a seznam edicí a literatury pocházejí však ještě z péra Vašicova.

Starší edice Odpovědí papeže Mikuláše I. na otázky Bulharů jsou tyto:

Conciliorum omnium generalium et provincialium Collectio regia, Parisiis 1644, tomus XXII, pp. 433—484;
Philippi Labbei et Gabrielis Cossartii *Sacrosancta concilia*, Luteciae Parisiorum 1671, tomus VIII, pp. 516—549;
Ioannis Harduini *Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificum*, Parisiis 1714, tomus V, 353—386;
Nicolai Coleti *Sacrosancta concilia*, Venetiis 1729, tom. IX, pp. 1534—1567;

J. D. Mansi *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Venetiis 1770, tom. XV, pp. 401—434;
Dan. Farlati *Illyricum sacrum*, Venetiis 1819, tom. VIII, pp. 256—280;
Responsa Nicolai papae I. ad consulta Bulgarorum, Romae 1860, typis S. Congregationis De Propaganda fide, pp. 1—52;
J. P. Migne *Patrologiae cursus*, series Latina, tom. CXIX, Parisiis 1852 (ed. prima), 1880 (ed. altera), col. 978—1062.

Poměr těchto edicí je ten, že 1. vydání (Collectio regia), které je přímým opisem z rukopisu, je základem 2. vydání Labbeova a Cossartiova; z tohoto druhého vydání vychází 3. Harduinovo a 4. Coletovo, o 3. pak Harduinovo se opírají vydání 5. Mansiho a 6. Farlatiho, kdežto 7. a 8. jsou pořízeny podle Mansiho.

Nové kritické vydání pořídil D. Dečev, *Otgovorite na papa Nikolaj I. po dopitvanijata na Bъlgarite* (*Responsa papae Nicolai I. ad consulta Bulgarorum*), Sofija 1922. Předností jeho je, že kromě kritického srovnání všech předchozích edicí přihlíží též k starší tradici této památky, pokud totiž některé její části — jsou to kapitoly II, III, XLVI, XLVIII, LXX, LXXI, XCIV a XCVI — se zachovaly v Dekretu Gratianově z XII. stol. nebo se citují od jiných církevních autorit. Obsahuje též paralelní bulharský překlad a na str. 105—111 vysvětlivky a poznámky.

Perelsovo vydání Responsí má proti vydání D. Dečeva, z kterého překládal Vašica, tu přednost, že se opírá o rukopisné podání, k němuž Dečev neměl patrně přístup, neboť se o něm nezmiňuje. Jsou to rukopisy: *Vaticanus latinus 3827*, fol. 196—209 ze stol. X.—XI. (*B*), *Vaticanus latinus 3554*, fol. 260—289′ ze stol. XVI. (*C*) a *Remigianus*, tč. nezvěstný a známý jen z citátů v Analectech iuris pontificii (*D*). Jinak se text Perelsova vydání pozoruhodně shoduje s textem Dečevovým, takže jsme na Vašicově překladu nemusili mnoho měnit, a pokud jsme tak učinili, upozornili jsme na to v poznámkách k latinskému textu, pomíjejíce změny bezvýznamné. Ostatně jsme se někdy rozhodli pro text Dečevův opírající se o editorskou tradici. Některé pravopisné zvláštnosti Perelsova vydání, pocházející patrně ze starého rukopisu *B* (např. spiritalis m. spiritualis) jsme zachovali, ale v psaní velkých písmen v náboženských termínech (Trinitas, Scriptura apod.) a v interpunkci jsme se řídili důsledněji našimi zvyklostmi.

Z příslušné literatury uvádí J. Vašica tato díla:

N. P. Blagoev: *Responsa papae Nicolai I. ad consulta Bulgarorum*, Sbornik na Bъlgar. akademija kn. VI. Sofija 1916, 1—87;
S. S. Bobčev: *Istorija na starobъlgar. pravo*, Sofija 1910, 115—120;
V. Bogišić: *Pisani zakoni na slovenskem jugu*, Zagreb 1872, 11—12;
Jac. Coletus: *Illyrici sacri* t. VIII, Venetiis 1819, 256—280;
M. Conrat: *Römisches Recht bei Papst Nicolaus I.*, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XXXVI, Hannover—Leipzig 1911, 722n.;
Iv. Dujčev: *Slavjano-bolgarskie drevnosti IX-go veka.* Byzantinoslavica 11, 1950, 6—31;
Fr. Dvornik: *The Photian schism. History and legend.* Cambridge 1948, 112—115, id., *Le schisme de Photius. Histoire et légende.* Paris 1950 (Unam sanctam 19), 170—173; id., *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, 1926; id., *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Prague 1933;
A. F. Gilferding: *Voprosy predloženye bolgarami Rimskomu papě Nikolaju I.*, Sobranie sočinenija I. 65—71, S.-Peterburg 1868; podává jen zkrácený překlad

Odpovědí, který vyšel již dříve v Moskevských Vedomostech 1854—1855, odkud jej přeložil do bulharštiny Ioakim Gruev (Bъlgarska knižica, Carigrad 1858);

Je. Golubinskij: *Kratkij očerk istorii pravoslavnych cerkvej, bolgarskoj, serbskoj i rumynskoj ili moldo-valašskoj*, Moskva 1871, 27—33;

C. J. Héfélé, H. Leclercq: *Histoire des Conciles*, IV, 1, Paris 1911, 433—441;

J. Hergenröther: *Photius, Patriarch von Konstantinopel*, Regensburg 1867, I, 604—607;

K. J. Jireček: *Dějiny národa bulharského*, Praha 1876, 126—127;

G. I. Kacarov: *Kletvata u ezičeskite bъlgari*. Spis. na Bъlgar. akad. kn. III, 2, 1912, 113;

K. Kadlec: *Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves*, Paris 1933, 75;

E. Perels: *Papst Nicolaus I. und Anastasius Bibliothecarius*, Berlin 1920, 160—163;

Rodopski: *Nešto vъrchu starodavnoto bъlgarsko zakonodatelstvo*. Period. Spis. XVII, Sofija 1885, 274—275;

Iv. Sakăzov: *Edna novela na Aleksija Komnin za robi-bъlgari*. Sbornik v čest na Vasil N. Zlatarski, Sofija 1925, 369—387;

Th. Saturník: *Které zákony světské poslal papež Mikuláš I. Bulharům roku 866?* Slovanské studie, věnované Jos. Vajsovi. Praha 1948, 120—129;

Matv. Sokolov: *Iz drevnej istorii Bolgar*, S.-Peterburg 1879;

N. S. Suvorov: *Sledy zapadno-katoličeskogo cerkovnogo prava v pamjatnikach drevnego russkogo prava*, Jaroslavl' 1888;

S. Vailhé in: *Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique*, II, Paris, 1174—1177;

J. Vašica: *Literární památky epochy velkomoravské*, Praha 1966, 74;

Gančo Velev: *Sv. car Boris i christianizaneto na bъlgarskija narod*, Duchovna Kultura XLV, knižka 10, 11, 12, Sofija 1965;

V. N. Zlatarski: *Kakvi kanoničeski i graždanski zakoni Boris e polučil ot Vizantija?* Letopis na Bъlgar. akad. I (za 1911 god.), 79—116; id., *Istorija na bъlgarskata dъržava prez srednite vekove*, I, 2, 85—107, Sofija 1927.

Nicolai I. papae responsa ad consulta Bulgarorum

866 (Nov. 13)

Ad consulta vestra non multa respondenda sunt nec duximus per singula diutius immorari, qui Deo auctore non solum libros divinae legis, verum etiam et missos nostros idoneos, qui vos, prout tempus et ratio dictaverit, de singulis instruant, ad patriam vestram et ad gloriosum regem vestrum, dilectum filium nostrum, destinaturi sumus,[a] quibus et libros, quos praevidimus necessarios illic nunc esse, commisimus.

Odpovědi papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů

Na vaše dotazy netřeba mnoho odpovídat, a také jsme nepokládali za nutné příliš dlouho se zdržovat u jednotlivostí, neboť hodláme na popud boží poslat do vaší vlasti a slavnému vašemu knížeti, našemu milovanému synu, jak knihy božského zákona tak i vhodné naše vyslance, kteří by vás podle okolností času a věcí o všem jednotlivě poučili, a těm jsme svěřili též knihy, o nichž jsme předpokládali, že jsou tam nyní potřebné.

---

[a] destinaturi sumus: destinatur isunus *B*, destinavimus *C*, *Deč*.

I Igitur optime ac laudabiliter in prima quaestionum vestrarum fronte regem vestrum legem Christianam petere perhibetis. Quae si latius explicari temptatur, innumeri scribendi sunt libri; sed ut compendio, in quibus praecipue constet, ostendatur, sciendum est, quia in fide et bonis operibus lex Christianorum subsistit. Nam fides prima est omnium virtutum in conversatione credentium. Unde et prima die lux esse dicitur, cum a Deo „Fiat lux“ dictum fuisse describitur, id est illuminatio credulitatis appareat; siquidem et propter hanc Christus in terram descendit. Opus autem bonum nihilominus a Christiano exigitur; quemadmodum in lege nostra scriptum est: „Sine fide impossibile est placere Deo,“ sic etiam scriptum est: „Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.“ Haec est lex Christiana, haec est, quam quisque legitime custodiens omnino salvabitur.

II Ita diligere debet homo eum, qui se suscipit ex sacro fonte, sicut patrem; quin immo quanto praestantior est spiritus carne, quod illud spiritale[b] sit patrocinium et secundum Deum adoptio, tanto magis spiritalis pater in omnibus est a spiritali filio diligendus. Marcus enim evangelista Petri discipulus et ex sancto fuit eius baptismate filius. Quem nisi dilexisset ut patrem, ei non in omnibus oboedisset ut filius. Nulla vero inter eos et filios eorum consanguinitas est, quoniam spiritus ea, quae sanguinis sunt, nescit: „Caro enim,“ secundum apostolum, „concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem; haec enim invicem adversantur.“ Est tamen alia inter eos

I Nuže velmi správně a chvályhodně uvádíte ve svých dotazech na prvním místě to, že král váš prosí o křesťanský zákon. Kdyby se kdo chtěl pokusit obšírněji jej vyložit, musil by sepsat nespočetné množství knih. Má-li se však stručně vyjádřit, v čem hlavně záleží, tu třeba vědět, že křesťanský zákon pozůstává z víry a dobrých skutků. Víra totiž je první ze všech ctností v denním životě věřících. Proto se také praví, že prvního dne bylo Gn 1, 3 světlo, když Bůh — podle podání Písma — řekl: *Buď světlo*, tj. ať se zjeví osvícení víry. Vždyť pro ni sestoupil Kristus na zemi. Nicméně žádá se od křesťana i dobrý skutek. Jako je psáno v našem zákoně, že *bez víry je nemožno* Hb 11, 6 *líbit se Bohu*, tak je také psáno: *Jako tělo je mrtvé bez ducha, tak je mrtvá i víra* Ia 2, 20 *bez skutků*. To je křesťanský zákon a každý, kdo jej zachová, jak náleží, jistě bude spasen.

II Člověk má toho, kdo jej pozvedá z posvátné koupele křestní, tak milovat jako otce. Ano, čím je duch vzácnější než tělo, — a zde je to duchovní patronát a adopce podle Boha —, tím víc má být duchovní otec nade vše milován od svého duchovního syna. Evangelista Marek, žák Petrův, byl též jeho synem Cf. 1 P 5, 13 z posvátného křtu. Kdyby ho nebyl miloval jako otce, nebyl by ho ve všem poslouchal jako syn. Mezi kmotry a jejich syny není však žádné pokrevní příbuzenství, ježto duch neví nic o tom, co je věcí krve: *Tělo totiž* podle apoštola G 5, 17 Pavla *mívá tužby proti duchu a duch proti tělu, to dvojí se totiž sobě protiví*. Jest však mezi nimi jiné ryzí a svaté společenství, které nelze nazvat po-

---

[b] spiritale: spirituale *Deč a jiné edice; tak i dále*.

gratuita et sancta communio, quae non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritalis proximitas. Unde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse coniugale conubium; quandoquidem nec inter eos, qui natura, et eos, qui adoptione filii sunt, venerandae Romanae leges matrimonium contrahi Institutiones de nuptiis * Ergo non permittunt. Siquidem primus Institutionum liber, cum de nuptiis loqueretur, inter cetera: „Inter eas,“ inquit, „personas, quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam vel avum et neptem vel matrem et filium vel aviam et nepotem et usque ad infinitum: et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et haec adeo sunt, quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio iungi. Itaque eam, quae mihi per adoptionem filia aut neptis esse coeperit, non potero uxorem ducere,“ et infra: „Si qua per adoptionem soror mihi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter me et eam nuptiae consistere non possunt.“ Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio iungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per caeleste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is, quem gratia divina quam quem humana voluntas, ut filius eius vel frater meus esset, elegit, prudentiusque ab alterna corporis commixtione secernimur, quoniam Spiritus sanctus sua nos caritate coadunavit, quam si vel carnalis necessitudo vel invicem nos mutabile cuiusdam corruptibilis hominis arbitrium copulasset.

III Consuetudinem, quam Graecos in nuptialibus contuberniis habere dicitis, commemorare prolixitatem stili vitantes carptim morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus et hactenus in huiusmodi coniunctionibus tenet ecclesia, vobis monstrare studebimus. Nostrates siquidem tam mares quam feminae non ligaturam auream vel argenteam aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia foedera contrahunt, in capitibus deferunt, sed post sponsalia, quae futurarum sunt nuptiarum promissa foedera quoque[c] consensu eorum, qui haec contrahunt, et eorum, in quorum potestate sunt, celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se anulo insignitum desponderit dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege diffinitum tale quid fieri praesumatur, ambo ad nuptialia foedera perducuntur. Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo, per sacerdotis manum statuuntur sicque demum benedictionem et velamen caeleste suscipiunt, ad exemplum videlicet, quod Dominus primos homines in paradiso collocans benedixit eis dicens: „Crescite et multiplicamini“ et cetera. Siquidem et Thobias, antequam coniugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse discribitur. Verumtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post haec autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quae semper in ecclesia ipsa sunt solitae reservari. Et ita festis nuptialibus celebratis ad ducendam individuam vitam Domino disponente de cetero diriguntur. Haec sunt iura nuptiarum, haec sunt praeter alia, quae nunc ad memoriam non occurrunt, pacta coniugiorum sollemnia; peccatum autem esse, si haec cuncta in nup-

krevním příbuzenstvím, ale třeba je pokládat spíš za příbuznost duchovní. Proto se domníváme, že mezi nimi nemůže být žádný manželský sňatek, jelikož úctyhodné zákony římské nedovolují uzavřít sňatek nejen přirozeným, ale ani adoptivním synům. První kniha Institucí totiž jednající o sňatcích, praví mezi jiným: „Ty osoby, které jsou navzájem v poměru rodičů neb dětí, nemohou uzavřít spolu sňatek, např. otec a dcera, nebo děd a vnučka, nebo matka a syn, nebo bába a vnuk, a tak do nekonečna, a obcují-li takové osoby spolu, sňatek, který uzavřely, se pokládá za bezbožný a krvesmilný. A to platí do té míry, že i když se stali pouhou adopcí navzájem rodiči neb dětmi, nemohou spolu vstoupit v manželství. Tudíž nebude mi možno pojmout za manželku ani mou adoptovanou dceru nebo vnučku.“ A dále: „Stala-li se některá žena adopcí mou sestrou, pokud adopce trvá, nemůže ovšem být mezi ní a mnou žádná svatba.“ Nemohou-li tudíž uzavřít manželství ti, které spojuje adopce, oč spíše se musí vzdát tělesného styku osoby, které k sobě poutá nebeská svátost obrození Ducha svatého? Vždyť daleko vhodněji se nazývá synem mého otce nebo mým bratrem ten, koho milost boží než koho lidská vůle vyvolila, aby byl jeho synem nebo mým bratrem, a protože nás na křtu Duch svatý sjednotil svou láskou, je to rozumu přiměřenější, nemá-li být mezi námi tělesný styk, než kdyby nás k sobě pojil tělesný poměr aneb proměnlivá choutka nějakého smrtelného člověka.

III Abychom se vyhnuli rozvláčnosti, nechceme se zmiňovat o zvycích, které, jak tvrdíte, platí u Řeků při uzavírání sňatků, a pokusíme se vám stručně naznačit obyčej, který svatá římská církev od pradávna přejala a doposud při takovýchto sňatcích zachovává. U nás totiž ani muž ani žena, když uzavírají manželskou smlouvu, nenesou na hlavě zlatou nebo stříbrnou nebo jakoukoli kovovou stuhu, ale ovšem po zasnoubení, které je příslibem budoucího sňatku, slaví se taktéž smlouva za souhlasu těch, kteří ji uzavírají a těch, pod jejichž moc patří. Když si ženich dary zasnoubil nevěstu skrze prst věrnosti, který byl od něho vyznačen prstenem, a když jí odevzdal věno, na němž se oba dohodli, zároveň s listinou obsahující tuto dohodu před osobami pozvanými od obou stran, tu oba bývají přiváděni k svatební smlouvě buď brzy potom neb v příhodnou dobu, aby se totiž něco takového nekonalo před časem, který je stanoven zákonem. Tu se napřed dostaví do chrámu Páně s obětmi, které mají přinést Bohu rukama kněze, a tak konečně přijmou požehnání a nebeský závoj. Děje se tak podle příkladu toho, že Pán umístil první lidi v ráji a požehnal jim řka: *Rosťte a množte se,* Gn 1, 28 a poněvadž také o Tobiášovi je psáno, že než se sešel se svou chotí, modlil se Cf. Tob 8, 4 s ní k Pánu. Potom když vyjdou z kostela, nesou na hlavě věnce, které se obyčejně vždy uchovávají v kostele. Onen závoj však nepřijímá, kdo přichází k druhému sňatku. Tak jsou svatební slavností vedeni k tomu, aby žili nadále spolu nerozlučně podle ustanovení Páně. To jsou práva svatební, to jsou slavné úmluvy manželské nehledě k jiným, které nám nyní nepřipadají na mysl. Nepravíme však, že by bylo hříchem, kdyby se to všechno při svatební smlouvě nezachovalo, jak to podle vás tvrdí Řekové, zvláště když někteří snoubenci trpí takovou tiali foedere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Graecos vos astruere dicitis, praesertim cum tanta soleat artare quosdam rerum inopia, ut ad haec praeparanda nullum his suffragetur auxilium; ac per hoc sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum coniunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Iohanne Hom. 32 in Mt n. 8 Chrysostomo magno doctore testante, qui ait: „Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.“ Iam vero quod sciscitamini, si muliere propria defuncta possit vir alteram ducere, scitote per omnia 1 C 7, 8—9 posse, Paulo egregio praedicatore consilium dante, qui dicit: „Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis, si sic maneant, sicut et ego. Quodsi se non continent, nubant;“ et iterum: ib. 7, 39 „Mulier,“ inquit, „alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quodsi dormierit vir eius, liberata est: cui vult, nubat, tantum in Domino.“ Quod enim de muliere sanxit, et de viro intelligendum est, quia e contra saepe sancta Scriptura de viro loquitur, sed et de muliere nihilominus dicere subintelligi- Ps 1, 1 tur. Ecce enim dicimus: „Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum“ et Ps 111, 1 cetera, et iterum: „Beatus vir, qui timet Dominum;“ ubi non solum virum, sed et feminam, quae non abiit in consilio imporum et quae timet Dominum, beatam esse non inmerito credimus.

---

[c] foedera quoque *Deč*: foedera quaeque *Perels*.

tíseň a nouzi, že neseženou k těm přípravám žádnou pomoc. A proto ať stačí podle zákonů pouhý souhlas těch, o jejichž sňatek tu jde. Neboť kdyby snad při svatbě scházel tento souhlas sám, tu všechno ostatní, i kdyby se to konalo dokonce se souloží, není nic platno, jak svědčí veliký učitel Jan Zlatoústý, jenž praví: „Manželství nečiní soulož, ale vůle.“ Dále se též ptáte, zda se muž po smrti své choti může po druhé ženit: vězte tedy, že ovšem může, neboť slavný hlasatel víry Pavel dává tuto radu: *Pravím pak neženatým a vdovám: dobré je pro ně, zůstanou-li tak jako já; nemohou-li však žít zdrženlivě, ať vstoupí do manželství.* A jinde: *Žena je vázána zákonem, dokud žije její muž; zemře-li její muž, je volná a může se vdát, za koho chce, ale jen v Pánu.* To, co stanovil o ženě, třeba rozumět i o muži, poněvadž naopak zase Písmo svaté často mluví o muži, nicméně smysl je ten, že to platí i o ženě. Vždyť říkáme na příklad: *Blažený muž, který nešel na poradu bezbožných* atd., nebo jinde: *Blažený muž, který se bojí Pána,* a přece vším právem máme za to, že nejen muž, ale i žena, která nešla na poradu bezbožných a která se bojí Pána, je blažena.

IV Quot temporibus vel diebus in circuitu sit anni a carnibus abstinendum, nunc vobis, qui rudes estis et in fide quodammodo parvuli, superflue ducimus exponendum; verum interim in diebus ieiuniorum, in quibus per abstinentiam et lamentum paenitentiae praecipue Domino supplicandum est, modis omnibus est a carnibus abstinendum. Quoniam, licet omnibus orare et abstinere conveniat, ieiuniorum tamen temporibus amplius abstinentiae inservire oportet, videlicet ut, qui se meminerit[d] illicita perpetrasse, secundum sacra decretalia in his etiam a licitis se quibusdam abstineat, quadragesimali videlicet tempore, quod est ante Pascha, ieiunio post Pentecosten, ieiunio ante sollemnitatem Assumptionis sanctae Dei genetricis et semper virginis dominae nostrae Mariae necnon et ieiunio ante natalis domini nostri Iesu Christi festivitatem: quae ieiunia sancta Romana suscepit antiquitus et tenet ecclesia. In sexta vero feria omnis hebdomadae et in cunctis vigiliis insignium festivitatum a carnium esu cessandum et ieiuniis incumbendum, ut veraciter cum psalmographo dici valeat: „Ad vesperum demorabitur fletus et ad matutinum laetitia.“ Si qui vero vestrum aliis voluerint forte diebus a carnibus abstinere, non sunt prohibendi, quoniam, quanto quis hic in lacrimis magis seminaverit, tanto amplius in gaudio messurus est in vita aeterna. Nos tamen vobis, qui, ut praetulimus, adhuc rudes estis et lacte tamquam parvuli nutriendi, non grave possumus iugum, donec ad solidum cibum veniatis, imponere. Verum sicut hoc interim cavemus, ita, ut prohibita non contingatis, modis omnibus admonemus; protoplasti quippe solum pomum gustando vetitum de paradisi amoenitate propulsi sunt.

IV Vykládat vám ještě nezkušeným a ve víře teprv nemluvňatům již teď, v které doby a dny roční se třeba zdržovat masitých pokrmů, pokládáme za zbytečné. Zatím na každý způsob nutno se zdržovat masitých pokrmů ve dny postní, kdy máme zejména prosit Boha se zdrženlivostí a úpěnlivým pokáním. Modlit se a odpírat si náleží sice v každý čas, nicméně doba postní má více posloužit ke zdrženlivosti, tak aby ten, kdo si je vědom,

že se dopustil věcí nedovolených, podle posvátných dekretalií, zdržoval se v ní také některých věcí dovolených, totiž v době kvadragesimy, která jest před velikonocemi, pak v postě po svatém Duchu, v postě před svátkem Nanebevzetí svaté Bohorodičky a vždy Panny naší Paní Marie, a též v půst před svátkem Narození Pána našeho Ježíše Krista. Tyto posty přejala a zachovává svatá římská církev od pradávna. V pátek však každého týdne a o všech vigiliích předních svátků máme se vzdát požívání masitých pokrmů a zachovávat půst, abychom mohli pravdivě říci s žalmistou: *K večeru rozhostí se pláč, a k ránu radost.* Ps 29, 6 Ale kdyby se snad někdo chtěl zdržovat od masitých pokrmů i v jiné dny, nemá se mu v tom bránit, Cf. Ps 125, 5 neboť čím více bude zde zasévat v slzách, tím větší bude jeho žeň v radosti v životě věčném. My však nemůžeme na vás, kteří jste ještě, jak jsme se už zmínili, nezkušení a máte být jako nemluvňata živeni mlékem, Cf. H 5, 12—14 vkládat těžké jho, dokud nedospějete k vydatnější stravě. Ale třebas se toho zatím vystříháme, přece vás všemožně napomínáme, abyste se zapovězeného nedotýkali: vždyť naši prarodičové jen proto, že okusili zapovězeného ovoce, Cf. Gn. 3, 23—24 byli z ráje rozkoše vypuzeni.

V Quarta feria quamvis e ceteris[e] diebus praeter sextam feriam sit amplius meroribus operandum, pro eo quod Dominus ipso iam die in corde terrae, id est Iudae traditoris, quodammodo sepultus erat, dum hunc ipse morti tradere meditabatur, tamen, vestrum quis eodem die vult, potest omnino carnes comedere, nisi forte sibi aut a sacerdote constet interdictum, quoniam scriptum est: „Melius oboedientia

V Z ostatních dnů kromě pátku měli bychom se zvlášť ve středu hlouběji pohřížit do truchlivosti, poněvadž právě toho dne byl Pán Ježíš již jaksi pohřben Cf. Mt 26, 14—16 v srdci země, to jest Jidáše zrádce, který pomýšlel na to, aby jej vydal na smrt; nicméně chce-li kdo z vás toho dne jíst maso, může to zcela dobře, leda že by mu to bylo knězem zakázáno, jelikož je psáno: *Lepší je poslušnost než oběť,* Cf. 1 Rg 15, 22 nebo že by náhodou na ten den quam sacrificium", aut cum ipsa feria[f] inter dies ieiuniorum evenire contigerit, 1 Rg 14, -44 quoniam Ionathas indictum a patre ieiunium modicum mellis gustando violans ad occidendum ab ipso patre quaesitus est, aut certe ipse se voto ipso die carnes non comesturum con- Ps 75, 12 strinxerit, quoniam scriptum est: „Vovete et reddite domino Deo vestro." Sexta vero feria passionem dominicam et apostolorum mestitiam recolentes ab omnium carnium epulis et pinguedine gustus noster arcendus est, praeter si nativitas Domini et epiphaniorum eius aut festivitas beatae Matris Domini et intemeratae Virginis Mariae seu apostolorum principum Petri et Pauli atque sancti Iohannis Baptistae seu beati Iohannis evangelistae necnon et clavigeri caeli germani, Andreae scilicet apostoli, quin etiam et beati Stephani protomartyris ipso die fortassis evenire contigerit. Nam quod sancta ecclesia vel fidelis anima in festivitate sanctorum ieiunia vel abstinentias, quae non sunt perpetuo voto propositae, solvere debeat, Dominus testatur in evangelio I 16, 21 dicens: „Mulier cum parit, tristitiam habet; cum autem peperit puerum, iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum:" mulierem dicit sanctam ecclesiam; sicut enim mulier nato in hunc mundum homine laetatur, ita ecclesia in vitam futuram fidelium populo migrante, digna exultatione repletur. Pro qua eius nativitate multum laborans et gemens in praesenti quasi parturiens dolet. Nec novum debet cuiquam videri, si natus dicitur, qui ex hac vita migraverit; quomodo enim usitato more dicitur nasci, quando quis ex utero materno procedens in hanc lucem exit, sic quoque iure natus appellari potest, quilibet[g] ab huius saeculi tenebris ad lumen pertingens[g] viventium. Pro qua ergo re apte consuetudine tenetur ecclesiastica, ut sollemnes beatorum martyrum vel confessorum Christi dies, quibus de hoc mundo ad regionem migraverunt vivorum, nuncupentur natales, sed et eorum sollemnia non funebria tamquam morientium, sed utpote in vera vita nascentium natalitia vocitentur. Ergo si tunc nati sunt utique Deo, cui omnia vivunt, in cuius manu iustorum animae positae sunt, quando visi sunt oculis insipientium mori, mulier sancta „iam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum", id est in lucem aeternam. Quodsi de eius nativitate laetatur, non ieiuniis, non abstinentiis, non denique ullis debet ipso vacare die meroribus. Quamvis in hac valle lacrimarum semper lugendum sit et, donec perveniatur ad illam angelorum festivitatem, semper meroribus insistendum, quoniam, etsi hic sollemnitas agitur, non tamen continua, sed momentanea est, quae vix aliquando sine dolore perficitur.

---

[d] meminerit: sciverit *Deč*: [e] e ceteris *C*, *Deč*: ceteris *B*, *P*.

připadl půst, vždyť Jonatan, který porušil půst stanovený otcem tím, že okusil maličko medu, byl samým otcem požadován k usmrcení; nebo konečně že by se byl sám zavázal slibem, že nebude ten den jíst maso, ježto je psáno: *Čiňte sliby Pánu Bohu vašemu a plňte je.* V pátek si však připomínáme umučení Páně a smutek apoštolů, proto si máme dát zajít chuť na jakákoli masitá a tučná jídla, leda že by snad na ten den připadlo Narození Páně nebo jeho Zjevení, nebo svátek blahoslavené Matky Páně a neposkvrněné Panny Marie, nebo knížat apoštolských Petra a Pavla a svatého Jana Křtitele, nebo blahoslaveného Jana evangelisty, jakož i vlastního bratra nebeského Klíčníka, tj. apoštola Ondřeje, a také blaženého prvomučedníka Štěpána. A že Církev svatá jakožto věřící bytost smí o jejich svátku osvobodit od postu a zdrženlivosti, k nimž se nezavázali věčným slibem, svědčí Pán v evangeliu, kde praví: *Když žena rodí, má zármutek; když však porodí dítě, nevzpomíná již na bolest pro radost, že se narodil člověk na svět:* ženou se tu nazývá Církev svatá. A jako se žena raduje, když se narodil člověk na tento svět, tak i Církev právem plesá, když se věřící lid stěhuje do budoucího života. Kvůli tomuto jeho zrození mnoho trpí a lká a zakouší tak v přítomném čase jakoby porodní bolesti. A ať se nikomu nezdá něčím neslýchaným, nazývá-li se narozeným ten, kdo se rozžehnal s tímto světem. Neboť jako říkáváme o tom, kdo se vybavuje z lůna mateřského na světlo vezdejší, že se rodí, tak se může též právem nazvat narozeným každý, kdo z temnot tohoto světa dospívá k světlu živých. Z té příčiny je v církvi dávným obyčejem, že se výroční dny blažených mučeníků nebvyznavačů Kristových, ve kterých se přestěhovali z tohoto světa do končin života, vhodně zovou jejich narozeninami. Ale ani jejich svátkům se neříká pohřební jako o nebožtících, nýbrž narozeniny jako o těch, kteří se rodí k pravému životu. Jestliže se tedy tenkrát narodili Bohu, pro něhož všechno žije, v jehož ruce spočinuly Cf. L 20, 38 duše spravedlivých, i když se zdálo očím nerozumných, že zemřeli, žena svatá *již nevzpomíná na bolest pro* I 16, 21 *radost, že se narodil člověk na svět,* tj. na světlo věčné: raduje-li se tedy z jeho narození, nesmí se tento den oddávat postu, zdrženlivosti nebo konečně jakémukoli smutku. Cf. Ps 23, 7 Ovšem v tomto slzavém údolí třeba ustavičně truchlit, a dokud nedostihneme oné slavnosti andělů, setrvat ve smutku. Jde tu sice o svátek, ale ne o svátek nepřetržitý, nýbrž dočasný, který se sotva kdy skončí bez bolesti.

VI Porro dicitis, quod affirment Graeci dicentes, quod nullo modo in quarta et in sexta feria balneari debeatis. De quo id nos e contra vobis consulentibus respondemus, quod beatus papa Gregorius et Anglorum gentis apostolus Romanis de dominico die sermone quodam habito praedicasse legitur: „Etenim[h] ad me perlatum est vobis a perversis hominibus esse praedicatum ut dominico die[i] nullus debeat lavari; et quidem si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus: si autem pro necessitate corporis, hoc nec dominico die prohibemus; scriptum quippe est: „Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam" et rursum scriptum: „Carnis curam ne

VI Řekové tvrdí, jak dále pravíte, že ve středu a v pátek nesmíte naprosto chodit do lázní. Proti tomu my na tento váš dotaz odpovídáme, že blažený papež a apoštol anglického národa Řehoř v jedné své řeči o dni nedělním kázal, jak čteme: „Dověděl jsem se, Epist. 1. 13, ep. 1 že nějací zpozdilí lidé vám hlásali, že se v neděli nikdo nesmí koupat. Ovšem, pokud se kdo chce koupat z rozmařilosti a rozkoše, není to dovoleno činit ani v žádný jiný den; pakliže se to děje z potřeby tělesné, nezapovídáme to ani v neděli, neboť je psáno: *Nikdo neměl v nenávisti své tělo, ale živí je a pěstí,* E 5, 29 a opět je psáno: *Nepečujte o tělo tak, aby se budila žádostivost.* R 13, 14 Kdo tedy zapovídá péči o tělo, jen pokud budí žádostivost, jistě ji povoluje, pokud je feceritis in concupiscentiis.“ Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si dominico die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toto corpori negetur?“ Itaque quod hic praesul eximius et suavissimus doctor in dominico die, qui ceteris diebus venerabilior est, concessit, nos quoque in quarta et sexta feria non negamus, hanc videlicet discretionem servantes, ut, siquidem pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetat, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedamus, si autem pro necessitate corporis, hoc nec quarta nec sexta feria prohibeamus.

---

[f] ipsa feria: ipsam feriam *C, Deč.* [g] quilibet...pertingens *C, Deč*: qui liber ... pertingit *P.*

[h] Etenim *Deč*: Aliud enim *C*, Ait enim *P.* [i] dominico die *Deč*: dominicorum die *P.*

nutná. Neboť je-li hřích koupat se v neděli, pak bychom si ten den nesměli ani tvář umývat. A je-li to dovoleno pro část těla, proč by se to mělo odpírat, je-li to nutné, celému tělu?“ Co tedy tento vynikající arcipastýř a líbezný učitel dovolil v den nedělní, který je velebnější než ostatní dny, my nezapovídáme ani ve středu a v pátek, ovšem i my trváme na tom rozlišení, že přeje-li si kdo koupat z rozmařilosti a rozkoše, nedovolujeme mu to činit ani v žádný jiný den. Pakliže se to děje z potřeby tělesné, nezapovídáme mu to ani ve středu a v pátek.

VII Sciscitamini praeterea, si liceat crucem Domini cum reliquiis mundo sive immundo hanc habenti osculari vel portare. Quod ei, qui mundus est, omnino licet; nam in osculo quid nisi amor, quo quisque circa eam[k] flagrat, innuitur? In deportatione vero eius quid nisi mortificatio carnis vel compassio proximorum exprimitur? Siquidem hanc et Dominus baiulare praecipit, sed in mente; verum et cum corpore gestatur, ut et mente gestari debeat, facilius admonetur. Crux quippe a cruciatu dicitur et, ut praefatus exponit antistes, duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abstinentiam carnem afficimus aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Igitur crucem Domini, passionem eius venerantes, osculamini et pro eius amore, si necessitas exigit, eadem cogitatione armamini; portate eam, sed cum summa reverentia et corpore et corde mundissimo, ita ut a mente vestra numquam decidat, id est, ut et per abstinentiam carnem

f. L 14, 27

om. in L 37

VII Ptáte se dál, zda je dovoleno líbat nebo nosit kříž Páně s ostatky, ať je to člověk čistý nebo nečistý, který jej má. Tomu kdo je čistý, je to vůbec dovoleno. Vždyť co se naznačuje polibkem nežli láska, kterou kdo k němu plane? Jeho nošením pak co se vyjadřuje nežli umrtvování těla nebo soustrast s bližním? Proto i Pán jej přikázal nosit, ovšem v mysli, ale i když se nosí na těle, snáze se tím připomíná, že se má též nosit v mysli. Kříž má své jméno od křižování, a jak vykládá zmíněný velekněz, nosíme kříž Páně dvojím způsobem, když buď zdrženlivostí působíme na tělo nebo soucitem s bližním pokládáme jeho bídu za svou. Proto líbejte kříž Páně a uctívejte tak jeho utrpení, a z lásky k němu, vyžaduje-li toho nezbytná potřeba, vyzbrojte se toutéž myšlenkou. Noste jej, ale s největší úctou a s přečistým tělem a srdcem tak, aby vám nikdy nevypadl z mysli, tj. abyste zdrženlivostí ovládali své tělo a ze soucitu pokládali potřeby bližních za své vlastní. Neboť

---

[k] circa eam *Deč*: circa ea *P*.

semper afficiatis et per compassionem necessitatem proximorum vestram putetis. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucem portat in mente. Immundum autem hanc portare nullo pacto permittimus; scriptum quippe est: „Mundamini, qui fertis vasa Domini“. Nullum vero Domini vas sacratius est cruce dominica, quae ipsum portare Dominum meruit. Osculari autem eam immundo non licet, quoniam eo ipso, quod immundus est, ipse sibi testis est, quod[1] mortificationem carnis non diligat; ergo quam non amat, nec osculetur, ne forte de eo dicatur, quod de reprobis a Domino per prophetam increpatorie dicitur: „Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me“, et salmista: „Dilexerunt“, inquit, „eum in ore suo et in lingua sua mentiti sunt ei“. De reliquiis vero sanctorum eadem dicimus, quorum corpora templa et vasa fuere suntque Dei quibusque ad omnia bona opera tamquam organis sanctus usus est, quando voluit, Spiritus.

kdo dává na jevo soucit s cizí bídou, ten nese kříž v své mysli. Naprosto však nedovolujeme, aby jej nosil člověk nečistý. Jest totiž psáno: *Očisťte se, kdožkoli nesete nádobí Hospodinovo.* Avšak žádná nádoba Hospodinova není Is 52, 11 posvátnější než kříž Páně, který byl hoden nést samého Pána. Rovněž není dovoleno nečistému jej líbat, protože už tím, že je nečistý, sám o sobě svědčí, že nemá rád umrtvování těla. Ať tedy ani nelíbá kříž, který nemiluje, aby snad o něm neplatilo, co Pán skrze proroka káravě praví o zavržených: *Tento lid mě ctí rty, ale srdce jejich je* Is 29, 13 Mt 15, 8 *daleko ode mne.* A žalmista dí: *Milovali jej ústy svými a lhali jazykem svým.* Totéž ovšem tvrdíme i o ostatcích Ps 77, 36 světců, neboť těla jejich byla a jsou chrámy a nádobami božími a Duch svatý jich užíval, kdy chtěl, jako nástrojů ke všem dobrým skutkům.

VIII Ergo praemissa digna reverentia, si munditia mentis et corporis comitatur, etiam quadragesimali tempore, de quo speciali consultatione percunctati estis, crux Domini et portari et superiori regula custodita licet, cum libuerit, osculari; sed et tunc maxime atque ibi, quando et ubi antiqui hostis vel pugnae vel insidiae praecipue formidantur.

VIII Je-li tedy postaráno o náležitou úctu a přidruží-li se k tomu též čistota ducha i těla, je dovoleno též v době čtyřicetidenního postu, nač jste se obzvlášť tázali, nosit kříž Páně a při zachování hořejšího pravidla i líbat, kdy je libo, ale nejvíce tenkrát a tam, kdy a kde se zvlášť děsíme bojů a nástrah odvěkého nepřítele.

IX Corpori et sanguini dominico cotidie in quadragesima maiori si debeatis communicare, consulitis. Quod ut fiat, Deum omnipotentem suppliciter exoramus et vos omnes vehementissime cohortamur, si tamen mens in affectu peccandi non sit vel si hanc non de criminalibus peccatis conscientia im-

IX Ptáte se, smíte-li ve velké kvadragesimě každodenně přijímat tělo a krev Páně: vroucně prosíme všemohoucího Boha, aby se tak dělo a všechny vás k tomu co nejdůrazněji vybízíme, ačli ovšem jste nepropadli nějaké hříšné náklonnosti, nebo nevyčítá-li vám snad svědomí neodpykané a neodčiněné poenitens vel non reconciliata fortassis accuset vel si fratri discordanti quis vestrum suo vitio reconciliatus minus existat. Nam quem de horum aliquo conscientia mordet, gravari tanto munere potius quam remedium consequi 11, 29 quodlibet arbitramur; „Iudicium“ enim „sibi“, secundum apostolum, „manducat et bibit“. Verum de hoc et de his, qui ecclesiam quidem intrant nec tamen facta oblatione communicant, sacri canones sufficienter enuntiant, qui antistiti vestro sunt, qui Deo vobis auctore per mediocritatem nostram ordinandus est, tribuendi et ab eo sacerdotibus, qui claves tenent scientiae, dumtaxat aperiendi et vobis nihilominus, in quibus opus est et minime prohibetur, insinuandi. Interim tantum quadragesima, quam mos ecclesiae maiorem appellat, omni est die servato superiori tenore communicandum. Quoniam semper est orationi vacandum et sacrificiis fidelium concurrendum et illud propheticum, quo 58, 3 dicitur: „In die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra,“ iugiter ad memoriam revocandum. Si enim ex consensu coniugatorum etiam alio forte mundo corpore tempore vacatur orationi, quanto potius isto, quo Deo etiam carnis nostrae decimas damus, quo ipsum in abstinentia Dominum imitamur, quo non solum illicita, verum etiam multa a nobis quoque licita merito resecamus, omni est voluptati renuntiandum et, ut licenter orationi vacetur, castitati mentis et corporis incumbendum?

---

[1] quam *B*, *Deč*: quod *P*.

X Nosse cupitis, si liceat alicui sabbato vel dominico die laborationem aliquam exercere. De hoc saepe memost. l. 13, 1 ratus sanctus papa Gregorius Romanos alloquens ait: „Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua et sanctae fidei adversa seminasse, ita ut die sabbato aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud

těžké hříchy, nebo není-li kdo svou vlastní vinou usmířen se svým rozhněvaným bratrem. Neboť komu svědomí vyčítá něco takového, tomu tento tak veliký dar, jak máme za to, spíše přitíží, než aby v něm našel nějaký lék: podle apoštola ⟨Pavla⟩ totiž *odsouzení sobě jí a pije*. Ale o takovém i o těch, kteří sice chodí do kostela, ale po vykonané oběti nepřijímají, poučují snad dostatečně posvátné kánony, a ty budou odevzdány vašemu arcibiskupu, který má být na boží popud pro vás vysvěcen od Naší nepatrnosti, a od něho budou oznámeny jen kněžím, držícím klíče vědění, nicméně budou sděleny i vám, pokud je to třeba a není to zakázáno. Prozatím možno přijímat každodenně toliko ve kvadragesimě, kterou církev obyčejně nazývá větší, ale při tom třeba zachovávat způsob shora naznačený. Máme zajisté ustavičně dlít na modlitbách a scházet se k obětem věřících a mít stále na paměti výrok proroka, jenž dí: *V den postu vašeho hovíte svým choutkám*. Shodnou-li se totiž manželé snad i v jiné době na tom, že se s čistým tělem věnují modlitbě, zdaž bychom se tím spíše neměli vzdát veškeré rozkoše a usilovat o čistotu mysli i těla v tom čase, kdy dáváme Bohu desátek též z našeho těla, kdy následujeme Pána ve zdrženlivosti, kdy se právem zříkáme nejen věcí nedovolených, ale i mnohých dovolených, abychom se mohli volně věnovat modlitbě?

X Rádi byste věděli, zda je komu dovoleno konat nějakou práci v sobotu nebo v neděli. O tom praví častěji zmíněný svatý papež Řehoř v řeči k Římanům: „Doslechl jsem se, že nějací pomatenci roztrušovali mezi vámi všelijaké nesmyslné a svaté víře odporující řeči, zakazujíce cokoli konat v den sobotní. Jak je mám nazvat jinak než

nisi Antichristi praedicatores dixerim? Qui veniens diem sabbatum atque dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult dominicum diem et, quia iudaizare populum compellit, ut exteriorem ritum legis revocet et sibi Iudaeorum perfidiam subdat, coli vult sabbatum. Hoc enim, quod per prophetam dicitur: „Ne inferatis onera per portas vestras die sabbati,“ tamdiu teneri potuit, quamdiu legem licuit iuxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei domini nostri Iesu Christi apparuit, praecepta legis, quae per figuram dicta sunt, iuxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de sabbato esse servandum, dicat, necesse est, etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat praeceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: „Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest.“ Nos itaque hoc, quod de sabbato scriptum est, spiritaliter accepimus, spiritaliter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem sabbatum ipsum Redemptorem nostrum Iesum Christum dominum habemus. Et qui lucem fidei eius cognoscit, si peccata concupiscentiae ad mentem per oculos trahit, in die sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die sabbati onera per portas introducimus, si in Redemptoris nostri gratia constituti pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam isdem Dominus ac Redemptor noster multa in die sabbati legitur operasse[m] ita ut Iudaeos reprehenderet dicens: „Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit in die sabbati et ducit adaquare?“ Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri iuxta litteram sabbatum praecipit,

hlasateli Antikristovými? Ten když přijde, zasadí se o to, aby sobotní i nedělní den byl ochráněn od veškeré práce. Předstírá totiž, že zemře a vstane z mrtvých, proto chce, aby neděle byla ve vážnosti. A poněvadž se snaží násilím lid požidovštit, aby tak znovu zavedl vnější starozákonní obřad a podrobil si zpronevěřilé židy, chce, aby sobota byla v úctě. Neboť to, co praví Jr 17, 24—27 prorok: *Nevnášejte břemena skrze brány vaše v den sobotní*, mohlo být dodržováno jen tak dlouho, pokud bylo dovoleno plnit zákon podle litery. Ale Cf. Tt 2, 11 když se zjevila milost Pána našeho Ježíše Krista, ty předpisy zákona, které byly míněny obrazně, nemohou se už zachovávat podle litery. Neboť tvrdí-li někdo, že se to o sobotě musí zachovat, pak musí též trvat na tom, aby se přinášely masité oběti, musí trvat na tom, že dosud platí přikázání o tělesné obřízce. Nuže, ať si po- G 5, 2 slechne, co proti němu praví apoštol Pavel: *Budete-li se obřezovat, Kristus vám nic neprospěje*. My tedy chápeme to, co bylo řečeno o sobotě, duchovně, a duchovně se toho držíme. Sobota Cf. Lv 23,39 totiž znamená tolik co pokoj, za pravou sobotu pak pokládáme samého Vykupitele našeho Pána Ježíše Krista. Jestliže ten, kdo poznává světlo jeho víry, očima vpouští do své mysli hřích žádostivosti, vnáší branami břemena v den sobotní. Nevnášíme tudíž branami břemena v den sobotní, nevpouštíme-li s přispěním milosti našeho Vykupitele, svými tělesnými smysly do duše břímě hříchů. Vždyť o témž Pánu a Vykupiteli našem se čte, že mnoho konával v sobotu, takže káral Židy slovy: *Kdo z vás neodváže vola nebo osla* L 13, 15 *v sobotu a nevede ho napájet?* Přikázala-li tudíž Pravda sama výslovně, že se sobota nemá zachovávat podle litery, komu jinému odporuje ten, kdo zaquisquis otium sabbati secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicit? Dominico vero die a labore terreno cessandum est atque modo orationibus insistendum, ut quod negligenter[n] per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominicae precibus expietur.“

---

[m] operasse *C*, *Deč*: operatur *B*, operatus *D*, *P*.

XI In quorum apostolorum vel martyrum sive confessorum atque virginum diebus festis a labore terreno recedere debeatis, inquiritis. In sollemnitatibus utique beatae Mariae virginis et sanctorum duodecim apostolorum ac evangelistarum atque praecursoris Domini Iohannis et sancti Stephani primi martyris necnon et in eorum sanctorum nataliciis, quorum apud vos Deo favente memoria celebris et dies festivus habebitur. Sane sciendum est, quoniam idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad E 5, 19 16 ecclesiam ire, psalmis et hymnis et canticis spiritalibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, elemosinas indigentibus ministrare valeat Christianus. Quae omnia si quis neglegens otio[o] tantum vacare voluerit[o] et ad ceteras mundi vanitates licitos labores converterit, melius illi E 4, 28 fuerat ipso die beati apostoli Pauli praeceptis obaudiens labore manibus suis, ut haberet, unde tribueret necessitatem patientibus, quemadmodum ipse, qui, licet Dominum ordinasse C 9, 18 dicat, ut qui evangelium adnuntiaret, de evangelio viveret, non tamen usus est hac potestate, sed manibus suis Th 2, 9 Th 3, 8 laborabat, ne quem eorum, quibus evangelium praedicabat, gravaret.

XII Quod interrogatis, utrum liceat in festivitatibus sanctorum iudicium per-

chová sobotní klid podle litery, ne-li samé Pravdě? Nedělního dne však třeba přestat od pozemské práce a ze všech sil se věnovat modlitbám, aby to, co se koná po šest dní nedbale, prosbami přes den vzkříšení bylo odčiněno.“

XI Tážete se, o kterých svátcích apoštolů neb mučedníků neb vyznavačů a panen byste se měli varovat pozemské práce. Jistěže o slavnostech blahoslavené Panny Marie a dvanácti apoštolů a evangelistů, předchůdce Páně Jana, sv. Štěpána prvomučedníka a pak na narozeniny těch svatých, jejichž památka bude u vás, popřeje-li to Bůh, slavena, a jejichž den bude svátkem. Ovšem třeba mít na paměti to, že se o svátečních dnech má upustit od světského zaměstnání proto, aby křesťan měl pokdy chodit do kostela, prodlévat při pění žalmů, hymnů a duchovních písní, věnovat se modlitbám, přinášet oběti, účastnit se oslavy svatých, snažit se je napodobit, naslouchat božským naukám a poskytovat almužnu chudým. Kdyby však někdo to vše opomíjeje chtěl se oddávat jen uvolnění od práce a vynakládal je na jiné světské marnosti, pak by bylo lépe, aby poslechl příkazu blaženého apoštola Pavla a pracoval toho dne svýma rukama, aby měl z čeho pomoci trpícím v jejich nouzi, jak to činil on sám: pravil sice, že Pán nařídil, aby ten, kdo zvěstuje evangelium, byl z evangelia živ, ale sám té možnosti nepoužil, ale pracoval svýma rukama, aby nebyl na obtíž nikomu z těch, jimž kázal evangelium.

XII Co se týče vaší otázky, zda je dovoleno o svátcích světců konat soud

---

[n] quod negligenter *Deč*: quicquid negligenter *C*, quid neglegentiae *P*. [o] otio ... voluerit: oratio *B*, orationi *C*, *Deč*, noluerit *Deč*; *Vašicův překlad přizpůsoben.*

agi et utrum eadem die debeat homo, si dignus fuerit, ad mortem iudicari, sciendum, quoniam in his festivitatibus, in quibus superius ab omni opere mundano cessandum esse monstravimus, multo magis a saecularibus negotiis et adhuc a mortibus abstinendum fore decernimus, quoniam, quamvis utrumque fortasse sine culpa valeat exerceri, quando tamen his, quae Dei sunt, artius homo debet haerere, quae mundi sunt, a se convenit penitus resecare; praecipue cum eo die ad militiam divinam accedens homo implicari non debeat negotiis saecularibus, et ob reverentiam tantae sollemnitatis non oporteat in medium deferri, nisi unde omnibus gaudium, pax et spiritalis laetitia generetur. Verum his praelibatis, quibus diebus praeter hos nulla sint iudicia saecularia exercenda, lex vos affatim edocebit.

XIII Inter quaestiones vero et consulta leges vos mundanas postulare perhibetis. De qua re nos codices, quos necessarios vobis ad praesens esse considerare potuissemus, libenti mitteremus animo, si quem penes vos esse comperissemus, qui hos vobis interpretari potuisset; si quos autem de mundana lege libros missis nostris dedimus, cum reversi fuerint, nolumus ibi relinqui, ne forte quislibet eos vobis perverse interpretetur aut falsitate qualibet violet.

XIV Praeterea indicatis, quod quidam Graecus mentiens fateretur se presbyterum esse, cum non esset, ac per hoc plurimos in vestra patria baptizasset. Cum ergo vos inspiratione Dei cognovissetis, quod non esset presbyter, iudicaveritis, ut amitteret aures et nares et acerrimis verberibus caederetur et ex vestra patria pelleretur. Ecce impletum est in vobis, ignoscite nobis, quod de quibusdam apostolus clamat, quod haberent zelum Dei, sed non

a zda smí být toho dne člověk, který to zaslouží, odsouzen k smrti, třeba vědět, že o těch svátcích, o nichž se máme, jak jsme shora naznačili, vystříhat všeho světského zaměstnání, třeba se tím více varovat časných záležitostí a ovšem tím spíše trestů smrti. Obojí by se snad arci dalo konat bez viny, avšak má-li člověk těsněji přilnout k věcem, které jsou boží, musí se úplně vymanit z věcí pozemských, zvláště když člověk toho dne vstupuje do vojska božího, neměl by se proto plést do časných záležitostí a již z úcty Cf. 2 T 2, 4 k takovéto slavnosti nemělo by se veřejnosti předvádět leda to, co je pro všechny zdrojem radosti, pokoje a duchovního veselí. Tolik uvádíme prozatím, jinak vás „zákon“ dostatečně poučí o tom, které dny kromě těchto se nemají konat žádné světské soudy.

XIII Mezi jinými otázkami a přáními vyslovujete též žádost o světské zákony. Rádi bychom vám v té věci vyhověli a poslali vám kodexy dle našeho názoru potřebné v nynější době, kdybychom měli bezpečnou zprávu o tom, že tam u vás je někdo, kdo by vám je dovedl vyložit. Dali jsme sice svým vyslancům k vám některé knihy světského zákona, ale vrátí-li se nazpět, nechceme je tam ponechat, aby je snad někdo pro vás špatně nepřeložil aneb je nějak nepadělal.

XIV Oznamujete dále, že se nějaký Řek podvodně vydával za kněze, ač jím nebyl, a jako takový pokřtil mnoho lidí ve vašem kraji. A když jste z vnuknutí božího poznali, že knězem není, odsoudili jste ho ke ztrátě uší a nosu a k přeukrutnému bití ranami a k vyhoštění z vaší země. Hle, kterak se na vás naplnilo, promiňte nám, co prohlašuje apoštol, že *mají horlivost pro Boha, ale ne podle pravého poznání.* Vždyť přesto Cf. R 10, 2 že ten Řek jednal špatně, když lhal, secundum scientiam. Nam licet ille male fecerit, si mentitus est, vos tamen in hoc zelum quidem pium, sed minus cautum habuistis, quoniam, quamvis ipse se sacerdotem esse simulaverit, simulatio tamen eius salutem plurimis contulit. Siquidem diversi fuere, qui h 1, 18 diverso modo Christum, sed non propter Christum annuntiabant; sed sive occasione sive quomodocumque hunc annuntiarent, hos tamen non prohibebat apostolus, qui solum, ut Christus annuntiaretur, plurimum satagebat; C 9, 14 quia enim Christus ordinaverat, ut qui evangelium annuntiaret de evangelio viveret, si multi idcirco Christum praedicabant, ut commoda terrena adquirerent, ergo non erat Christus in causa, sed avaritia; rursus quia multi evangelii praedicatores a fidelibus magnis honoribus efferebantur, nonnulli ideo Christum praedicabant, ut similia et ipsi perciperent, ergo non erat Christus in voto, sed invidia. Sed nemo istorum prohibitus est, quominus per hos Christus annuntiaretur, nimirum cum et Iudas inter ceteros apostolos a Domino missus et miracula fecerit et Christum annuntiaverit et in nomine eius plurimos baptizaverit. Itaque, ut sedis apostolicae praesul scribit Anastasius, non quaeritur, quis vel qualis praedicet, sed quem praedicet. d t. imp.

vy jste při tom projevili horlivost sice poctivou, ale ne tuze obezřelou. Neboť třebasže se vydával podvodně za kněze, tato jeho přetvářka přece přemnohým prospěla ke spáse. Byli zajisté všelijací lidé, kteří různými způsoby zvěstovali Krista, ale ne pro Krista. Ať si ho však zvěstovali jen příležitostně nebo jakkoli jinak, apoštol jim nebránil, neboť mu šlo nade vše o to, aby Kristus byl zvěstován. Kristus pak nařídil, aby ten kdo hlásá evangelium, byl živ z evangelia. Jestli tedy mnozí hlásali Krista, aby získali pozemské výhody, nešlo jim o Krista, ale o lakotu. A dále, poněvadž se mnohým hlasatelům dostávalo od věřících velikých poct, hlásali někteří Krista proto, aby též oni sklidili něco podobného; nebyl tudíž Kristus předmětem jejich touhy, ale závist. Nikomu však z nich nebylo bráněno, aby zvěstoval Krista, vždyť dokonce i Jidáš, vyslaný od Pána spolu s ostatními apoštoly, činil zázraky a zvěstoval Krista a mnohé v jeho jménu pokřtil. A tak, jak píše správce apoštolského stolce Anastasius, otázka nezní, kdo a jaký člověk hlásá, ale koho hlásá.

XV Porro interrogatis, utrum homines illi, qui hoc ab illo baptisma receperunt, Christiani sint, an iterum baptizari debeant. Sed si in nomine summae ac individuae Trinitatis baptizati fuere, Christiani profecto sunt et eos, a quocumque Christiano baptizati sunt, iterato baptizare non convenit, quoniam, ut iam nominatus Anastasius apostolicus pontifex ad aequivocum suum scribit Augustum, et baptismum, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum; quia vox illa, quae sonuit per columbam, omnem

maculam humanae pollutionis excludit, qua declaratur ac dicitur: „Hic est, qui baptizat.“ Si igitur, quamvis baptismum ab adultero vel fure datum fuerit, ad percipientem tamen munus pervenit illibatum, quam ob rem non illibatum et sine ulla iteratione subsistat, quod quilibet mundanus homo tribuit et nescimus qua intentione se presbyterum fingens? Et certe Acacius Constantinopolitanus quondam episcopus se sacerdotem fingebat, cum fuerit a Felice papa Romano damnatus. Sed quid iam dictus de eo praesul Anastasius dicat, audiamus; ait enim inter alia: Cum sibi sacerdotis nomen — Acacius videlicet — vindicaverit comdemnatus, in ipsius vertice superbiae tumor inflictus est, quia non populus, qui in mysteriis donum ipsius sitiebat, exclusus est, sed anima sola, quae peccaverat, iusto iudicio proprie erat obnoxia; quod utique[p] numerosa Scripturarum testatur instructio, et revera quia secundum famosissimum apostolum „neque qui plantat“, id est catechizat, „neque qui irrigat“, id est baptizat, „est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus.“ Et ideo malus[q] bona ministrando non aliis, sed sibi detrimenti cumulum ingerit[q], ac per hoc certum est, quia quos ille Graecus baptizavit, nulla portio laesionis attingit propter illud: „Hic est, qui baptizat,“ id est Christus, et iterum: „Deus incrementum dat,“ subauditur: et non homo.

XV Dále se ptáte, zda ti lidé, kteří od něho byli pokřtěni, jsou křesťany, či zda mají být znovu pokřtěni. Nuže, jestli byli pokřtěni ve jménu svrchované a nerozdílné Trojice, pak zcela jistě jsou křesťany, a takoví ovšem, ať byli pokřtěni od kteréhokoli křesťana, nesmějí být podruhé křtěni, poněvadž — jak píše zmíněný apoštolský velekněz Anastasius k stejnojmennému císaři — „i křest, který by byl udělen daleko od kostela nebo od cizoložníka nebo zloděje, dostává se tomu, kdo jej přijímá, jako dar neztenčený, neboť onen hlas, jenž zazněl skrze Holubici, vylučuje odsud jakoukoli poskvrnu lidského zneuctění, když prohlašuje I 1, 33 a praví: *Tentoť jest, který křtí.*“ Jestli tedy křest i v tom případě, kdyby byl udělen od cizoložníka, dostává se tomu, kdo jej přijímá, jako dar neztenčený, proč by neměl být neztenčený a bez jakéhokoli opakování ten křest, který udílí kterýkoli světský člověk, i kdyby se vydával z bůhvíjaké příčiny za kněze? A vskutku, Akacius, někdejší biskup cařihradský, se vydával za kněze, když byl odsouzen od římského císaře Felixe. Nuže, poslechněme, co o něm dí zmíněný velekněz Anastasius: Epist. ad Anast. imp. „Když si Akacius, ač byl odsouzen, přisvojoval jméno kněze, jeho nadutá pýcha byla v něm jako hlavě stižena trestem, neboť lid toužící po jeho daru při bohoslužbách nebyl vyobcován, nýbrž výhradně jen *duše, která zhřešila* byla postižena spravedlivým odsouzením, o čemž jistě svědčí hojné výroky Písma svatého.“ A opravdu je tomu tak, vždyť podle nejslovutnějšího apoštola *ani ten, kdo sází*, tj. katechizuje, 1 C 3, 7 *ani ten, kdo zalévá*, tj. křtí, *je něco, nýbrž Bůh, jenž dává vzrůst.* Proto když zlý člověk přisluhuje dobrými věcmi, ne jiným ale jen sobě natropí spoustu škod. Je tedy jisté, že ti, které ten Řek pokřtil, neutrpěli ani v nejmenším nějakou újmu, jak svědčí onen výrok Písma: *Ten jest, jenž křtí*, tj. Kristus, I 1, 33 a dále: *Bůh dává vzrůst*, rozumí se: 1 C 3, 6 a ne člověk.

XVI Vos, qui sic personam illam iudicastis, investigatis, si debeatis hinc paenitentiam agere. Utique denique omne peccatum paenitentia, quae nonnisi Dei gratia comitante proficit, omnino diluitur. Nam Dominus primum Petrum respexit et tunc Petrus ad lacrimas sese convertit. Peccatum

XVI Vy, kdož jste onoho muže takto odsoudili, ptáte se, zda byste za to neměli konat pokání. Ovšemže měli, vždyť každý hřích se smývá úplně pokáním, které mívá tento účinek jen s přispěním milosti Boží, neboť Cf. L 22, 61—62 Pán napřed pohlédl na Petra, a tu chvíli se Petr rozplakal. Že jste se autem vos in illum hominem perpetrasse manifestum est. Primo quidem, quoniam, quantum nos comprehendere possumus, nondum clare patuit eundem hominem non esse presbyterum, et scriptum est: „Nolite iudicare ante tempus“. Secundo, quoniam etsi se finxit esse, quod non erat, non tamen fecit, quod factum Deo vel fidelibus eius non placeat, praecipue cum in ea gente, in qua usque ad illud tempus nulla recta fides, nulla vera religio colebatur, sibimet ostium multos lucrandi divinitus videret apertum et ille forsitan anhelaret plurimos ad tantum donum perducere, in quo se Deum senserat misericorditer adiuvare. 1, Denique si David esse se furiosum finxit, ut suam tantum salutem operari potuisset, quam noxam contraxit, qui tot hominum multitudinem quoquomodo de potestate diaboli et aeternae perditionis abstraxit? Maxime cum se sacerdotem simulaverit, non tamen in baptizando egit, quod praeter sacerdotem in tam evidenti necessitate agere nullum oportet; presbyterum vero, ut opinamur, idcirco se finxit esse, quoniam iam senserat vobis fuisse suasum, quod baptizandi ministerium nonnisi presbyteris tantum esset indultum. Tertio, quoniam etsi in ista simulatione valde fuit culpabilis, in tot hominibus conversis satis extitit[r] laudabilis. Quarto, quia etsi poena dignus erat, non tamen debuisset modum ultionis excedere nec in unum hominem tot et tam crudelia detrimenta congerere, cum dimissis ei naribus et auribus propriis sufficeret ad poenam illi repulsio a patria vestra, quam cum detruncatione membrorum iudicantibus vobis expertus est.

---

[p] utique: ubique *Deč*, itaque *starší edice*. [q] malus ... ingerit *C*, *Deč*: mali ... ingerunt *P*.

XVII Igitur referentes, qualiter divina clementia Christianam religionem perceperitis qualiterque populum vestrum

na onom člověku prohřešili, o tom není nejmenší pochyby, předně proto, že pokud tomu můžeme rozumět, nebylo ani ještě jasně zjištěno, že ten člověk knězem nebyl, a je psáno: *Nesuďte předčasně.* Za druhé proto, že třebas se vydával za něco, čím nebyl, přec neučinil nic, co učiněno by se nelíbilo Bohu nebo věřícím, zvlášť když viděl, že se mu v národě, jenž doposud nedbal o žádnou správnou víru a o žádné pravé náboženství, otvírají řízením božím dveře k získání mnohých. A on snad toužil přivést jich co nejvíce k tak velikému daru a cítil, že ho Bůh v tom podporuje. Slovem, stavěl-li se David šíleným, aby mohl sám sebe zachránit, jaké viny se dopustil ten, který takové množství lidí, ať jakkoli, vyrval z moci ďáblovy a z věčného zatracení, zvláště když přece předstíráním kněžství nic při křtu neučinil, co v případě tak zřejmé nutnosti nikdo nesmí konat kromě kněze. A za kněze se vydával, jak máme za to, protože podle vašeho přesvědčení bylo dovoleno křtít jenom kněžím. Za třetí, protože jakkoli se touto přetvářkou hrubě provinil, obrácením tolika lidí si zasloužil dosti chvály. Za čtvrté, třebasže byl hoden trestu, přece by nebyl měl ten trest přesahovat míru odplaty a uvalit na jednoho člověka tolik a tak ukrutných pohrom: bylo by stačilo nechat mu nos a uši a potrestat jej vyhoštěním z vaší země, které ho postihlo podle vašeho rozsudku spolu s uříznutím těchto údů.

XVII Nuže, sdělujete, kterak jste božskou dobrotivostí poznali křesťanské náboženství a celý svůj národ přivedli

---

[r] extitit *Deč*: existit *P*.

baptizari omnem feceritis, qualiter autem illi, postquam baptizati fuerunt, insurrexerint unanimiter cum magna ferocitate contra vos, dicentes non bonam vos eis legem tradidisse, volentes etiam vos occidere et regem alium constituere, et qualiter vos divina cooperante potentia adversus eos praeparati a maximo usque ad modicum superaveritis et manibus vestris detentos habueritis qualiterque omnes primates eorum atque maiores cum omni prole sua gladio fuerint interempti, mediocres vero seu minores nihil mali pertulerint: de his nosse desideratis, qui vita privati sunt, utrum ex illis peccatum habeatis. Quod utique sine peccato evasum non est nec sine culpa vestra fieri potuit, ut proles, quae in consilio parentum non fuit nec adversus vos arma sustulisse probatur, innocens cum nocentibus trucidaretur. Nam hinc psalmista Dominum, postquam dixerat: „Non sedi in consilio vanitatis et cum iniqua gerentibus non introibo; odivi congregationes malignorum et cum impiis non sedebo,“ paulo post deprecans ait: „Ne perdas cum impiis animam meam et cum viris sanguinum vitam meam.“ Hinc Dominus per Ezechielem prophetam perhibet dicens; „Ut anima patris, ita et anima filii mea est: anima, quae peccaverit, ipsa morietur;“ et post pauca de patre dicit: „Quodsi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quae fecit, timuerit et non fecerit simile eis, super montem non comederit et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel et uxorem proximi sui non violaverit et virum non contristaverit, pignus non retinuerit et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit et nudum operuerit vestimento, a pauperis iniuria averterit manum suam, usuram et superhabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in praeceptis meis ambulaverit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed

ke křtu, dále kterak oni, když byli pokřtěni, jako jeden muž povstali proti vám a tvrdili, že jste jim nedali dobrý zákon, chtěli vás též zabít a ustanovit si jiného krále, a kterak vy jste se s přispěním božské moci proti nim postavili a je přemohli od největšího do nejmenšího a zmocnili jste se jich, a jak všichni jejich náčelníci a velmoži s celým svým potomstvem byli mečem vyhlazeni, kdežto lidem prostředním nebo nepatrnějším se nestalo nic. Přejete si vědět, máte-li hřích za ty, kteří byli připraveni o život. Jistě že se to nestalo bez hříchu. A ani to se nemohlo stát bez vaší viny, že s viníky byly povražděny nevinné děti, které se podniku svých rodičů nezúčastnily, ani není důkazu, že by se byly chopily zbraní proti vám. Z toho důvodu žalmista, když byl řekl: *Neseděl jsem v radě marnosti a nevejdu tam s těmi, kdo činí nepravosti, nenáviděl jsem shromáždění zlomyslných a s bezbožnými sedět nebudu,* Ps 25, 4—5 prosí o něco dále Pána: *Nezatracuj Bože, s bezbožnými duše mé a s muži krve života mého.* Proto ujišťuje Pán skrze proroka Ezechiele: *Jako duše otcova tak i duše* ib. 25, 9 *synova je má: duše, která by zhřešila, ta umře.* A krátce na to praví o otci: *Zplodí-li syna, který vida všecky hříchy* Ez 18, 4 *spáchané od otce svého bude se bát a neučiní nic jim podobného, na horách nebude jíst a očí svých nepozvedne k modlám domu izraelského, a manželku svého* ib. 18, 14—20 *bližního nezneuctí a muže nezarmoutí, zástavu nezadrží a nebude loupežně vydírat, svůj chléb dá lačnému a nahého přioděje rouchem, svou ruku odvrátí, aby nekřivdila chudému, lichvy a nádavku nevezme a soudy mé bude plnit a v přikázáních mých bude chodit, ten neumře v nepravosti svého otce, ale životem bude živ: Otec jeho, že na cti utrhal a násilí činil bratru a zlé páchal uprostřed svého lidu, hle, umřel v své nepravosti. A vy říkáte: proč nenesl syn nepravosti otcovy? Proto, že syn činil soud a spravedlnost, a všechna má přikázání zachovával a plnil je,*

vita vivet. Pater eius, quia calumniatus
est et vim fecit fratri et malum operatus
est in medio populi sui, ecce mortuus
est in iniquitate sua. Et dicitis:
Quare non portavit filius iniquitatem
patris? Videlicet, quia filius iudicium
et iustitiam operatus est, omnia praecepta
mea custodivit et fecit illa, vita
vivet. Anima, quae peccaverit, ipsa
morietur: filius non portabit iniquitatem
patris et pater non portabit
iniquitatem filii.“ Quamvis et de parentibus,
qui comprehensi sunt, mitius
agere debueritis, scilicet ut pro Dei
amore, qui eos in manus vestras tradiderat,
vitam illis reservaretis, quatenus
in oratione dominica Deo prompte dicere
, 12 valeretis: „Dimitte nobis debita
nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus
nostris.“ Sed et, si illos reservare
potuistis, qui bellando interierunt,
et minime vivere permisistis nec salvere
voluistis, non consulte prorsus egistis;
a 2, 13 scriptum quippe est: „Iudicium erit sine
misericordia illi, qui non fecerit misericordiam;“
et per supra nominatum
8, 23 prophetam Dominus: „Numquid,“ ait,
„voluntatis meae est mors impii, dicit
Dominus Deus, et non, ut convertatur
a viis suis et vivat?“ Verum quia zelo
Christianae religionis et ignorantia potius
quam alio vitio deliquistis, poenitentia
subsequente per Christi gratiam
Mt 5, 7 indulgentiam de his et misericordiam
consequemini.

životem živ bude. Duše, která zhřeší, ta umře: syn neponese nepravosti otcovy a otec neponese nepravosti synovy. Ale i s rodiči, kteří byli dopadeni, měli jste nakládat mírněji a darovat jim život z lásky k Bohu, který je vydal do vašich rukou, abyste mohli říci v modlitbě Páně: *Odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům.* Ale ač jste mohli uchovat i ty, kteří zahynuli v boji, nijak jste nešetřili jejich života ani jste jich nechtěli zachránit. Jednali jste zcela nerozvážně, neboť je psáno: *Nemilosrdný soud stihne toho, kdo nečiní milosrdenství.* A skrze výše jmenovaného proroka praví Pán: *Zdaž má vůle jest smrt bezbožného, praví Pán Bůh, a ne aby se obrátil od svých cest, a byl živ?* Jelikož jste se však provinili spíše z horlivosti pro křesťanské náboženství a z nevědomosti než z jiné nectnosti, skrze milost Kristovu dojdete odpuštění těchto vin a milosrdenství, budete-li činit pokání.

XVIII Scire vos velle significatis, quid de his, qui legem Christianam respuunt, agere debeatis. In quo notandum est, quoniam omnis homo, sicut per alterius culpam, id est Adae, contraxit, unde purgatione per aquam baptismatis egeat, ita, cum ad fidem promittendam ad regenerationis occurrit undam, alium eligit quodammodo patrem, spiritalem videlicet, a quo susceptus instruatur et omni custodia muniatur et tamquam depositum quoddam rectori ecclesiae repraesentetur. Praeterea qui fidem respuit, quam promisit, ab illo, a quo susceptus est et qui fidei eius interventor extitit, debet per omnia revocari. Iam vero si non audierit eum, quem ipse pro se dederat vadem, dicendum est ecclesiae, a qua faciente maiori studio ad ovile proprium ovem[s] reduci convenit, quae erravit, et, ut ad viam veritatis, quae Christus est, redeat, modis omnibus revocari; siquidem ab ea tamquam a matre, tamquam a magistra suadendum est illi, quatinus videat, quoniam apostatam spiritum imitatus est, de quo scriptum est, quod in veritate non steterit. Consideret etiam, quod Petrus princeps apostolorum clamat: „Si enim refugientes,“ inquiens, „coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri et Salvatoris Iesu Christi his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post cognitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud proverbii: „Canis reversus ad vomitum suum,“ et: „Sus lota in volutabro luti.“ Porro si nec ecclesiam audierit, sit omnibus revera sicut ethnicus, id est gentilis, ac per hoc iam merito per potestates exteras tamquam extraneus opprimatur. Denique certum est, quoniam saepe Deus concitat potestates adversus abnegatores Christi, adversus desertores baptismi, et idcirco nemo miretur, quia Deus concitat, ut ponant cervices et humiliati redeant ad ecclesiam, quia et Agar, cum discessisset a domina sua, occurrit ei angelus et dixit ei: „Quid est, Agar, ancilla Sarae? Revertere ad dominam tuam.“ Ad hoc ergo qui huiusmodi est affligitur, ut revertatur, atque utinam revertatur, quia cum fratribus hereditatem promissam recipiet; nam nisi moverentur

XVIII Rádi byste věděli, jak naznačujete, co máte dělat s těmi, kteří odmítají křesťanský zákon. Tu třeba poznamenat, že na každém člověku vinou jiného, totiž Adama, ulpělo něco, z čeho potřebuje být očištěn vodou křtu, a proto také když se dostaví ke koupeli obrození, aby učinil slib víry, volí si jiného jakoby za otce, ovšemže duchovního (tj. za kmotra), a od něho, jenž jej přijal do svých rukou z křestní koupele, má být poučován a všemožně opatrován a jako nějaká svěřená věc
předváděn představenému chrámu.
Kromě toho má být ten, kdo zavrhl
víru, kterou přislíbil, všemožně volán
zpět tím, kdo jej přijal na křtu a tím
se stal prostředníkem jeho víry. Kdyby
však nechtěl slyšet toho, jehož sám byl
nabídl za sebe jako rukojmí, nutno to Cf. Mt 18,12
oznámit církvi. A té náleží, aby se
s větší usilovností snažila přivést Cf. I 14, 6
zbloudilou ovci nazpět do vlastního
ovčince a všemi způsoby ji vybízela
vrátit se na cestu pravdy, kterou jest
Kristus. Ona zajisté jako matka a učitelka
má mu domlouvat, aby uznal,
že napodobil odpadlého ducha, o němž
je psáno, že *nestál v pravdě*. Ať též
uváží, co praví kníže apoštolů Petr: 2 P 2, 20—22
Jestli totiž ti, kdo unikli světské špíně
tím, že poznali Pána a Spasitele Ježíše
Krista, znovu se do ní hříží a dávají se
jí přemoci, pak jejich konec je horší než
začátek. Zajisté bylo by pro ně lépe,
kdyby nebyli poznali cestu pravedlnosti,
než aby ji poznali a pak se přec odvrátili
od svatého příkazu, který jim byl dán.
Přihodilo se jim, co praví přísloví, že pes
se vrátil k svému vývratku a že vykoupaná Cf. Pr 26, 11
svině se zas válí v kališti bláta. Kdyby Cf. Mt 18, 17
ani církve neuposlechl, pak ať ho
všichni mají za ethnika, tj. pohana,
a za to ať je od světské moci potřen
jako cizák. Konečně je jisté, že Bůh
často burcuje vrchnosti proti popěračům
Krista, proti zběhům od křtu. Ať
se tudíž nikdo nediví, že je Bůh vybízí,
aby sklonili své šíje a pokorně se vrátili
do církve. Vždyť i Agaře, když utekla
od své paní, vyšel anděl vstříc a řekl
jí: *Co to je, Agaro, otrokyně Saraina?*
Vrať se k své paní. Takový člověk bývá
tudíž trestán, aby se navrátil. A kéž by
se jen navrátil, protože dostane s bratřími Gn 16, 8—9
zaslíbené dědictví. Neboť kdyby
křesťanské vrchnosti nic nepodnikly
proti takovým lidem, kterak by vydaly
počet ze svého panování? Povinností

---

[s] ovem *Deč*: ovis *P*.

potestates Christianae adversus huiusmodi, quomodo rationem redderent de imperio suo Deo? Quippe cum pertineat hoc ad reges saeculi Christianos, ut temporibus suis pacatam et sine diminutione velint servari matrem suam ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. ı 3, 96 Siquidem Nabuchodonosor rex, qui statuam suam erexerat et ad eam adorandam omnes coegerat laudibus trium puerorum de igne liberatorum commotus dixisse legitur: „Et ego ponam decretum omnibus tribubus et linguis in omni terra, et quicumque dixerint blasphemiam in Deum Sidrac, Misac et Abdenago, in interitum erunt et domus eorum in perditionem.“ Si ergo sic saevit rex barbarus, ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne temporali liberare, quanto potius saevire debent reges Christiani, quia Christus abnegatur et irridetur, a quo non tres pueri tantum, sed et orbis terrarum cum ipsis regibus a perpetuis ignibus liberatur! Nam qui illis mentiri vel esse infideles convincuntur, aut vix aut numquam ab eis vivere profecto sinuntur: et quomodo non indignentur r 6, 15 et saeviant, quando vident Christum, qui est rex regum et dominus dominantium, ab hominibus abnegari, illudi et ei fidem promissam non custodiri? Mach Zelentur itaque zelo Dei, quia se ipsos per Christum recolunt liberatos a gehenna magis quam ille, qui attendit tres pueros ereptos a flamma.

XIX Quid iure de his faciendum sit, quid ad occidendum regem insurrexerint, venerandae leges, quas scripto mittemus, vos affatim edocebunt. Verumtamen hoc in arbitrio regis manet, ; 18,22 qui non semel tantum, sed et septuagies septies debet peccanti dimittere, iuxta quod Dominus in evangelio sancto Petro mandavit. Nam cui plus 7, 47 dimittitur, plus diligit, et, quemadmodum evangelium docet: Rex decem milia talenta, id est multa et immania

světských křesťanských králů zajisté jest, aby se snažili zachovat v pokoji a beze ztrát svou matku církev, z níž se duchovně zrodili. Proto i král Nabuchodonosor, jenž postavil svou sochu a shromáždil všechny, aby se jí klaněli, pohnut chvalozpěvy tří mládenců, vysvobozených z ohně, řekl, jak je psáno: *A já vydávám rozkaz všem kmenům a jazykům na celé zemi, aby každý, kdo by mluvil rouhavě proti Bohu Sidrachovu, Misachovu a Abdenagovu, byl popraven a dům jeho rozbořen.* Když tedy král barbar takto řádil, aby nebyl tupen Bůh Israele, ježto dovedl osvobodit tři mládence z časného ohně, oč spíše mají křesťanští králové řádit, protože je zapírán a posmíván Kristus, od něhož byli vysvobozeni nejen tři mládenci, nýbrž celý okrsek zemský i s králi samými z věčných plamenů? Ti zajisté, kteří je obelhali nebo se jim zpronevěřili, málokdy nebo nikdy nebývají od nich ponecháni na životě: kterak by se tedy neměli horšit a zuřit, když vidí, že Kristus, král králů a pán panujících, je lidmi zapírán a posmíván a že víra jemu slíbená se nedodržuje? Ať se tedy horlí horlivostí boží, víc ještě než ten, jenž si všiml tří mládenců zachráněných z ohně, a jsou pamětliví toho, jak sami byli Kristem vysvobozeni z pekla.

XIX Jak naložit podle práva s těmi, kteří se vzbouřili, aby zabili krále, o tom vás dostatečně poučí úctyhodné zákony, které pošleme v opise. Ovšem je to ponecháno na vůli krále, a ten má odpustit hříšníku nejen jednou, ale sedmdesát sedmkrát podle příkazu daného svatému Petru. Neboť *komu je víc odpuštěno, víc miluje,* a jak evangelium učí, král nebyl by odpustil svému služebníku deset tisíc hřiven, to jest mnohé a hrozné hříchy, kdyby on

peccata, servo non[t] dimitteret, si ipse conservo suo centum denarios, id est minora, dimittere voluisset.

XX Quid de homine libero iudicandum sit, qui de patria sua fuga lapsus fuerit, si comprehendatur? Nihil utique, nisi quod leges decernunt. Verumtamen multos sanctorum de patria sua exisse et in alia celebrius veneratos fuisse sacrae produnt historiae, sed aliis non existentibus causis ob solum exitum numquam culpabiles iudicatos extitisse, ni fallor, inveni, praesertim cum Abrahae patri nostro divina voce dicatur: „Egredere de terra et de cognatione tua,“ et nonnulli patrum nostrorum exules per plurimos annos in terra non sua habitaverint; alioquin liber non est, si de patria sua quis non audet egredi. Porro si liber est, et iure nulius conditionis nexibus tenetur obstrictus, non fugit, sed exit de patria sua, quemadmodum et Abrahae non: „Fuge,“ sed: „Exi de terra tua“ dicitur; quod quia fecit oboediens, nemine iudicante poenam quamlibet protulit.

XXI Si servus a domino fugiens recesserit, si comprehensus fuerit, ignoscendum est ei; alias autem legum scita non transcendantur in eo. Verumtamen semper illud apostoli Pauli prae oculis habeatur salubris admonitionis dicentis: „Domini, quod iustum est et aequum, servis praestate, scientes, quoniam et vos Dominum habetis in caelo;“ et alibi, cum servis, ut oboedirent dominis carnalibus, praecepisset, adiunxit: „Scientes,“ inquiens, „quod unusquisque vestrum, quodcumque fecerit bonum, hoc consequetur a Domino, sive servus sive liber. Et vos, domini, eadem facite, ad illos remittentes minas, scientes, quia et vester et

nechtěl odpustit svému spoluslužebníku sto denárů, to jest hříchy menší. Cf. Mt 18, 24—33

XX K čemu má být odsouzen svobodný člověk, který by uprchl ze své vlasti, je-li chycen? Samozřejmě k ničemu, leda co stanoví zákony. Vždyť posvátné dějiny vyprávějí, že mnozí světci odešli ze své vlasti a v jiné zemi se jim dostalo více cti a slávy. Aby však byl někdo pro pouhý odchod, nejsou-li tu jiné příčiny, souzen jako zločinec, to jsem, nemýlím-li se, nikde nenašel, zvláště když otci našemu Gn 12,1 Abrahamu praví božský hlas: *Vyjdi ze země a ze svého příbuzenstva.* Také někteří naši svatí Otcové bydlili dlouhou řadu let jako vyhnanci v zemi, která nebyla jejich. Jinak není svobodný ten, kdo se neodvažuje odejít ze své vlasti. A pak, je-li svobodný a není-li vázán právně závazky nějaké smlouvy, neutíká, nýbrž odchází ze své země, jako ani Abrahamovi nebylo řečeno „utíkej“, nýbrž „vyjdi“ ze své země, a poněvadž to učinil z poslušnosti, nikdo ho neodsoudil k nějakému trestu.

XXI Uprchne-li otrok od svého pána a je chycen, má se mu to prominout. Jinak ať se v tom nepřekročí zákonitá ustanovení. Než vždy je třeba mít na paměti ono spasitelné napomenutí apoštola Pavla, který praví: C 4, 1 *Páni, prokazujte služebníkům, co je spravedlivé a slušné. Vězte, že i vy máte Pána na nebi.* A jinde, když nařídil služebníkům, aby poslouchali svých tělesných pánů, dodává: Cf. E 6, 5—9 *Víte, že každý z vás ať otrok či svobodný dostane odplatu od Pána za všecko dobré, co učiní. A vy páni jednejte s nimi podobně a zanechte vyhrožování. Vždyť víte, že jejich i váš pán je v nebesích, a u tohoto pána není žádný ohled na osoby.*

---

[t] non *dopl. Deč.*

eorum Dominus in caelis est, et personarum acceptio non est apud Deum.“

XXII Circa hos, qui, quando ad pugnam contra hostes proceditis, fugam arripiunt, si non misericorditer praeveniat compassio, saltem legum temperetur severitas.

XXII Co se týče těch, kteří se dávají na útěk při postupu proti nepříteli, ať se alespoň zmírní přísnost zákonů, neuplatní-li se již dřív milosrdný soucit.

XXIII De his, quibus iussum est contra hostes progredi et iussioni parere contempnunt, eadem suademus.

XXIII Totéž doporučujeme u těch, kteří neuposlechnou rozkazu, aby na daný povel postupovali proti nepříteli.

XXIV Quid parricida, id est qui patrem vel matrem occidit vel etiam qui fratrem aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant. Porro si ad ecclesiam confugerit, id, quod episcopus loci vel sacerdos, qui ab illi constitutus est, providerit, agendum decernimus.

XXIV Jak má být potrestán parricida, tj. ten, kdo zavraždil otce neb matku, či bratra neb sestru, udávají zákony. Ale uteče-li se do chrámu, nařizujeme, aby se učinilo to, co určí místní biskup nebo kněz jím ustanovený.

XXV Consuetudinis esse patriae vestrae perhibetis semper custodes inter patriam vestram et aliorum iuxta terminos invigilare; et si servus aut liber per eandem custodiam quocumque modo fugerit, sine omni intermissione custodes pro eo interimuntur. Deinde percontamini, quid nos hinc iudicemus. Et de hoc in legibus est requirendum. Verumtamen absit a mentibus vestris, ut tam impie iam iudicetis, qui tam pium Deum et Dominum agnovistis, praesertim cum magis oporteat, ut sicut hactenus ad mortem facile quosque pertraxistis, ita deinceps non ad mortem, sed ad vitam quos potestis nihilominus perducatis, ita ut, 9, 1 quemadmodum beatus apostolus Paulus prius persecutor et contumeliosus et spirans minarum et caedis in discipulos Domini posteaquam misericordiam consecutus est, divina revelatione conversus non solum minime cuilibet mortis : 9, 3 poenam intulit, verum etiam anathema esse optabat pro fratribus et libentis- c 12, sime impendere et superimpendi paratus erat pro animabus fidelium: ita et vos, postquam electione Dei vocati et lumine ipsius illuminati estis, non iam sicut prius mortibus inhiare, sed omnes ad vitam tam corporis quam animae debetis omni occasione inventa procul dubio revocare et, sicut vos Christus de morte perenni, qua detinebamini, ad vitam aeternam reduxit, ita ipsi non solum innoxios quosque, verum etiam et noxios a mortis exitio satagite cunctos eruere, secundum illud sapientissimi Salomonis: „Erue eos, qui ducuntur ad mortem; et qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses.“

XXV U vás je obyčejem, jak pravíte, aby poblíž hranic dělících vaši vlast od jiných zemí hlídači ustavičně konali stráž. Uteče-li přes tuto stráž jakýmkoli způsobem otrok nebo muž svobodný, bývají hlídači za to bez odkladu utraceni. Ptáte se, co o tom soudíme. I o tom je se třeba dotázat zákonů. Ale ať vás nenapadá, abyste tak nemilostivě soudili i nadále, když jste poznali tak milostivého Boha a Pána. Doposud jste kdekoho snadno vydávali na smrt. Proto je napříště tím žádoucnější, abyste koho můžete, přiváděli ne na smrt, ale k životu. Blažený apoštol Pavel býval dřív pronásledovatelem a utrhačem a soptil proti učedníkům Páně, ale když došel milosrdenství a byl obrácen božským zjevením, nejen nikoho nepotrestal smrtí, nýbrž přál si být zavržen pro své bratry a byl hotov milerád vše vynaložit a sám se vydat v oběť za duše věřících. Stejně tak i vy, když jste byli povoláni božským vyvolením a osvíceni jeho světlem, nesmíte již jako dřív dychtit po něčí smrti, ale nepochybně za každé příležitosti máte volat všechny nazpět k životu jak duše tak těla. A jako vás Kristus při- Cf. R 7, 6 vedl k životu z věčné smrti, které jste propadli, tak i vy se snažte nejen lidi nevinné, ale i viníky vyrvat ze záhuby smrti, jak praví moudrý Šalomoun: *Vytrhni ty, kteří jsou vedeni* Pr 24, 11 *na smrt, a neustávej osvobozovat ty, kteří jsou vlečeni na popravu.*

XXVI De his, qui proximum, id est consanguineum suum, ut est frater, consobrimus aut nepos, trucidaverint, venerandae leges proprium robur optineant. Sed si ad ecclesiam convolaverint, mortis quidem legibus eruantur, paenitentiae vero, quam antistes loci vel presbyter consideraverit, absque dubio summittantur: „Nolo,“ inquit Dominus, „mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.“

XXVI U těch, kteří zavraždili příbuzného, tj. svého pokrevence, jako je bratr, sestřenec nebo synovec, ať se uplatní výhradně úctyhodné zákony. Budou-li viníci hledat útočiště ve chrámu, ať sice jsou vyrváni zákonům smrti, ale ať se určitě podrobí pokání, jaké uzná za dobré místní biskup nebo kněz, neboť Pán dí: *Nechci smrti hříš-* Ez 33, 11 *níkovy, ale aby se obrátil a byl živ.*

XXVII De his, qui socium suum morti tradiderint, id ipsum quod supra decernimus.

XXVII O těch, kdo vydají na smrt svého druha, platí totéž, co bylo svrchu řečeno.

XXVIII De eo, qui ad uxorem alterius comprehensus fuerit, quid iudicandum sit, lectis legibus reperietis. Iam vero si ad ecclesiam adulter confugerit, iudicandum ab episcopo fore decernimus, quod sacros constat diffinisse canones vel sanctos apostolicae sedis praesules clarum est statuisse.

XXVIII Jak soudit toho, kdo byl přistižen s manželkou jiného, to najdete v zákonech, až si je přečtete. Avšak uteče-li se cizoložník do chrámu, nařizujeme, aby byl souzen biskupem. Tak to stanovily, jak známo, posvátné kánony a jasně to nařídili správcové apoštolského Stolce.

XXIX Similiter et de eo censemus, qui ad proximam sanguinis sui ingreditur. Verum huius tanti piaculi lepram melius ad sacerdotis considerationem et iudicium profecto dirigimus.

XXIX Domníváme se, že to platí i o tom, kdo vejde k své pokrevné příbuzné. Ale skvrnu tohoto tak velikého hříchu lépe přenecháváme knězi na uváženou a na rozsouzení.

XXX De eo, qui nolens hominem interfecerit, id statuimus, quod sacrae re-

XXX O tom, kdo zabije člověka nechtě, nařizujeme to, co stanoví posvátné gulae statuunt, quas episcopum vestrum apud se penes vos positum prae manibus oportet semper habere.

XXXI Circa fures animalium si non misericordia, saltem legum edicta serventur.

XXXII Similiter de his, qui virum aut feminam rapuerint, permittimus.

XXXIII Quando proelium inire soliti eratis, indicatis vos hactenus in signo militari caudam equi portasse, et sciscitamini, quid nunc vice illius portare debeatis. Quid aliud utique nisi signum sanctae crucis? Ipsum est enim, quo Moyses mare divisit et Amalech interfecit, quo Gedeon Madianitas superavit et Christus dominus noster diabolum, qui habebat mortis imperium, non solum superavit, sed et prostravit. Ipsum est signum, quod portamus in frontibus nostris, ipso a cunctis defendimur hostibus et ab omnibus munimur incursionibus. Hoc est signum fidei et ingens horror diaboli, quo Christiani principes in necessitatibus suis semper utuntur et reges veram religionem sectantes saepe celebres Christo propitio triumphos de hostibus operantur. Sed ut manifestius sciatis, quid pro illa equina cauda in signum debeatis militare convenientius, cum in apparatum belli proceditis, portare, pauca de Constantini actibus memoranda ducimus, qui piissimus Romanorum extitit imperator et Christianitatis famosissimus omnium propagator. Ille quippe cum adversus Maxentium urbis Romae tyrannum exercitum duceret — erat quidem iam tunc Christanae religionis fautor, nondum tamen, ut est sollemne nostris initiari, signum dominicae passionis acceperat-, cum igitur multa secum de instantis proelii necessitate pervolvens iter ageret atque ad caelum oculos saepius elevaret et inde sibi divinum precaretur auxilium, vidit per soporem ad orientis partem in caelo signum crucis igneo fulgore rutilare. Cumque tanto visu fuisset exterritus ac novo perturbaretur aspectu, astare sibi vidit angelos dicentes: Constantine, in hoc vince. Tum vero laetus redditus et de victoria iam securus, signum crucis, quod in caelo viderat, in sua fronte designat et hoc in militaria vexilla transformat ac labarum, quem dicunt, in speciem dominicae crucis exaptat et ita armis et vexillis religionis instructus adversus impiorum arma proficiscitur et sine cruore Romani populi, ut ipse Deum precabatur, Maxentio in flumen demerso de tyranno mirifice triumphavit.

Ex 14,
; 17, 13
Jdc 7
Hb 2, 14

rannius
finus Ed.
mmsen.
sebli
97, 2, 827

XXXIV Praeterea consulitis, si debeatis, quando nuntius venerit, ut ad proeliandum pergatur, mox proficisci an sit aliqua dies, in qua non oporteat ad proeliandum exire. In quo respondemus: Non est ulla dies in quibuscumque negotiis incipiendis vel exercendis penitus observanda, praeter, si nimia non urgueat necessitas, supra memoratos dies celeberrimos et omnibus venerabiles Christianis, non quo vel in his tale quid fieri prohibeatur, cum non sit in diebus spes nostra ponenda nec a diebus, sed a Deo solo vivo et vero salus omnis penitus expectanda, sed quo, si inevitabilis necessitas non est, vacandum est in his solito studiosius orationi et tantae festivitatis mysteria frequentanda; nam cum Hebrei quondam sabbatum observantes noluissent contra hostes suos die sabbatorum arma sustollere et Deus omnipotens, quod in se tantum et non in[u] observantia dierum spes esset et fortitudo locanda, voluisset ostendere, occisi sunt ex eis mille viri, ita ut superstites poenitentia ducti invicem dicerent: „Si omnes fecerimus, sicut fratres nostri fecerunt, et non

kánony, které biskup u vás ustanovený má mít vždy po ruce.

XXXI Co se týče zlodějů dobytka, ať se zachovají aspoň zákonitá nařízení, když ne milosrdenství.

XXXII Stejně to doporučujeme stran těch, kteří uloupili muže neb ženu.

XXXIII Připomínáte, že když jste šli do boje, obyčejně jste nosívali doposud jako vojenský praporec koňský ocas, a ptáte se, co byste měli nyní nosit místo toho. Co jiného nežli znamení svatého kříže? Ono jest to, čím Mojžíš moře rozdělil a Amalekity pobil, čím Gedeon Madianské přemohl a čím Kristus náš Pán ďábla majícího moc nad smrtí nejen přemohl, nýbrž i potřel. Toto znamení nosíme včele před sebou, ono nás chrání proti všem nepřátelům a kryje proti všem útokům. Je to znamení víry a nesmírný postrach ďábla. Křesťanští panovníci ho vždy užívali ve svých nesnázích a králové držící se pravého náboženství často jím, s přispěním Kristovým, dobývají triumfy nad svými nepřáteli. Ale aby vám bylo jasnější, co byste měli, když odcházíte na válečnou výpravu, nosit vhodněji místo toho koňského ocasu jako vojenský prapor, domníváme se, že bude dobré uvést něco málo z akt Konstantina, zbožného císaře římského a ze všech nejproslulejšího šiřitele křesťanství. Když totiž vedl vojsko proti Maxenciovi, samovládci města Říma, — tehdy byl již sice ochráncem křesťanského náboženství, ale nepřijal ještě, což se u nás obyčejně děje na křtu, znamení utrpení Páně, — když tedy na pochodu mnoho přemýšlel o nutnosti nastávajícího boje a častěji pozdvihoval oči k nebesům a odtud si vyprošoval božskou pomoc, spatřil ve spánku na východní straně na nebi znamení kříže zářící ohnivým leskem. Poděšen tak hrozným viděním a znepokojen touto nezvyklou podívanou spatřil u sebe stát dva anděly, kteří pravili: Konstantine, v tomto hleď zvítězit. Tím byl potěšen a již nepochyboval o vítězství. Poznamenal se na čele znamením kříže, jež spatřil na nebi, přetvořil podle něho vojenské praporce a tak zvané „labarum“ (velitelskou korouhev) upravil na způsob kříže Páně. A takhle opatřen zbraněmi a náboženskými praporci vyrazil proti branné moci bezbožníků, a jak o to Boha prosil, bez prveprolití římského lidu, — neboť Maxencius se utopil v řece, — dobyl skvělého vítězství nad tímto samovládcem.

XXXIV Další váš dotaz je, zda jste povinni, když přijde zpráva, aby se spěšně táhlo do boje, ihned se vypravit, či je snad nějaký den, kdy by se nemělo odcházet do boje? Na to odpovídáme: Není žádný takový den, který by se měl při započínání nebo provádění jakýchkoli záležitostí přesně zachovávat kromě — není-li nutnost přespříliš naléhavá — shora uvedených a všem křesťanům posvátných dnů. Ne že by snad v nich bylo zakázáno něco takového dělat, neboť nesmíme svou naději skládat na dny ani čekat všechnu spásu ode dnů, nýbrž zcela jen od živého a pravého Boha, ale proto že se máme o nich, nebrání-li v tom nevyhnutelná nutnost, horlivěji než jindy věnovat modlitbě a účastnit se tajemných obětí těchto velikých svátků. Tak na příklad když se Židé kdysi nechtěli pro zachování soboty chopit zbraní v den sobotní a všemohoucí Bůh jim chtěl ukázat, že nikoli v zachovávání dnů, ale jen v něho se má skládat naděje a síla, bylo z nich pobito tisíc mužů, takže ti, co to přežili, pravili k sobě kajícně: *Budeme-li si všichni* I Mach 2, 40 pugnaverimus adversus gentes pro animabus nostris et iustificationibus nostris, citius disperdent nos a terra.“

---

[u] in *dopl. Deč.*

XXXV Refertis, quod soliti fueritis, quando in proelium progrediebamini, dies et horas observare et incantationes et ioca et carmina et nonnulla auguria exercere, et instrui desideratis, quid nunc vobis agendum sit. De quo nos necessario vos instrueremus, nisi super hoc vos divinitus instructos contueremur; super divinum enim fundamentum nos aedificare quicquam non possumus. Igitur cum in proelium proficisci disponitis, quod ipsi commemorastis, agere in Dei nomine non obmittite,[v] id est ad ecclesias ire, orationes peragere, peccantibus indulgere, missarum sollemniis interesse, oblationes offerre, confessionem delictorum sacerdotibus facere, reconciliationem et communionem percipere, carceres aperire, vincla dissolvere et servos et praecipue confractos et debiles atque captivos libertate donare ac indigentibus elemosynas erogare, quatenus impleatur, quod apostolus admonet dicens: 3, 17 „Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini Iesu.“ Nam illa, quae commemorastis, id est diei et horae observationes, incantationes, ioca et iniqua carmina atque auguria pompae ac operationes diaboli sunt, quibus, Deo gratias, iam in baptismate abrenuntiastis et haec 3, 9—10 cum vetere homine et actibus eius, quando novum induistis, omnino deposuistis.

XXXVI Si die dominico vel ceteris festis diebus, quando necessitas urguet, liceat ambulare vel ad bellandum procedere, ex tricesimo quarto capitulo harum responsionum nostrarum potestis advertere.

počínat, jako tito bratři naši si počínali, a nebudeme bojovat proti pohanům o své životy a zákony, vyhladí nás brzy se země.

XXXV Pravíte, že jste byli zvyklí, kdykoli jste táhli do boje, zachovávat při tom jisté dny a hodiny a provádět čáry, žertovné hry, zaříkávání a některé věštby, a chcete se dát poučit, co máte nyní dělat. O tom bychom vás nezbytně musili poučit, kdyby nám nebylo zřejmé, že jste o tom poučeni od Boha, neboť bez božského základu my nic nemůžeme stavět. Když se tedy chystáte táhnout do boje, jak jste sami připomenuli, neopomeňte to dělat ve jménu božím, tj. jít do kostela, konat modlitby, odpouštět hřešícím, obcovat mešním slavnostem, přinášet oběti, zpovídat se z poklesků kněžím, dojít usmíření a společenství věřících, otvírat žaláře, rozvázat pouta, darovat svobodu otrokům a zajatcům, zvláště utýraným a zesláblým, udílet almužnu chudým, aby se naplnilo to, k čemu nás vybízí apoštol, když praví: *Vše, co činíte slovem neb skutkem, vše čiňte ve jménu Pána Ježíše.* To zajisté, o čem jste se zmínili, totiž zachovávání dne a hodiny, čáry, žertovné hry, bezbožná zaříkávání a věštby, jsou okázalosti a skutky ďáblovy, kterých jste se již zřekli, Bohu díky, na křtu a úplně jste se jich zbavili se starým člověkem a s jeho skutky, když jste se oblekli v člověka nového.

XXXVI Zda je dovoleno cestovat nebo táhnout do boje v neděli nebo jiné svátky, když je to naléhavě třeba, můžete poznat z 34. kapitoly těchto odpovědí.

---

[v] obmittite: omittere debetis *Deč.*

XXXVII Libros, quos vobis ad praesens necessarios esse consideramus, sicut poscitis, animo gratanti concedimus et plures Deo largiente praestare desideramus.

XXXVIII Dicitis, quod, quando in castris estis, orationem perfectam et congruam facere nequeatis, ac per hoc exponi cupitis, quid agere debeatis. Unde nos e contra suademus, ut, quanto plus hostes saeviunt et necessitas vel tribulatio incumbit, tanto instantius orationi operam detis. Nam patres nostri plus orando quam pugnando victores fuerunt et voti compotes plus precibus quam proeliis extiterunt. Denique Moyses orabat et Iosue pugnabat, sed plus ille vincebat orando quam iste pugnando. Aptius ergo ab armis quam ab oratione vacandum est.

XXXIX De consanguinitate generationum exquiritis, ut, quibus utique feminis iungi debeatis, liquido cognoscatis. Verum, quod leges hinc sanciunt, iam meminimus et denuo memorare summatim operae pretium ducimus. Aiunt enim: „Ergo non omnes nobis uxores ducere licet: nam quarundam nuptiis abstinere debemus. Inter eas enim personas, quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam vel avum et neptem vel matrem et filium, aviam et nepotem et usque ad infinitum. Inter eas quoque personas, quae ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quidem similis observatio, sed non tanta.“ Sacri vero canones et praecipue Zachariae summi praesulis decreta quid hinc promulgent, episcopo vestro vobis explanandum[x] relinquimus.

XXXVII Knihy, jež pokládáme v přítomné době pro vás za potřebné, s radostí vám přenecháváme, a dá-li Bůh, rádi vám jich poskytneme ještě víc.

XXXVIII Říkáte, že když jste v táboře, nemůžete se dokonale a náležitě modlit, a proto byste rádi byli poučeni o tom, co máte dělat. Nuže, naopak radíme vám, abyste tím horlivěji konali modlitby, čím víc zuří nepřátelé a doléhá nouze a soužení. Naši otcové Cf. R 12, 12 zajisté vítězívali spíše modlitbou než zápolením a spíš prosbami než bitvami docházeli k splnění svých tužeb. Zkrátka, Mojžíš se modlil a Josue bojoval, ale onen spíš vítězil modlitbou Cf. Ex 17, 11—13 než tento bojem. Proto by bylo případnější vzdát se zbraně než modlitby.

XXXIX Ptáte se na krevní příbuzenství rodové, aby vám bylo jasné, s kterými ženami se smíte ženit. My jsme vám sice již připomenuli, co o tom stanoví zákony, nicméně myslíme, že to Inst. de nupt. stojí za to znovu se o tom zmínit. Praví se totiž v nich: „Není nám tedy dovoleno ženit se se všemi, neboť s některými se musíme zdržet sňatku. Nemůže být přece uzavřen sňatek mezi osobami, které jsou si navzájem v poměru rodičů a dětí, jako mezi otcem a dcerou, nebo dědem a vnučkou, matkou a synem, bábou a vnukem, a tak do nekonečna; rovněž ne mezi osobami spojenými spolu v postranní stupnici krevního příbuzenství, kde platí sice podobné pravidlo, ale ne tak rozsáhlé.“ Co však o tom stanoví posvátné kánony a jmenovitě dekrety nejvyššího velekněze Zachariáše, ponechali jsme vašemu biskupu, ať vám to vyloží.

---

[x] explanandum: explorandum *Deč.*

XL Consuetudinem patriae vestrae perhibetis inesse, ut, priusquam ad pugnam progredimini, mittatur a dominatione vestra fidelissimus et prudentissimus vir, qui cuncta arma et caballos et quae necessaria pugnae existunt consideret; et, apud quem inutiliter praeparata inventa fuerint, capite punitur: nunc autem nosse cupitis, quid nos hinc fieri decernamus. Sed haec nos cuncta vobis ad spiritalis apparatus armaturam convertere suademus et tantae severitatis rigorem ad pietatis exercitium inclinare monemus, ita ut, sicut hactenus illa praeparatio armorum et equorum diligenter inquirebatur, utrum bene apta esset contra visibiles hostes, ita nunc studiose investigetur, ut arma spiritalia, id est bona opera, singuli 6, 12 praeparata possideant „adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in caelestibus.“ Porro equus animus intelligitur, quia nimirum, sicut homo portatur equo, sic et regitur animo; optime ergo, qui arma contra hostes praeparata non habet, 48, 10 perit, quia, ut scriptum est, „maledictus vir, qui facit opus Dei neglegenter“. De equo vero, qui imparatus est animo, 32, 17 bene per psalmistam dicitur: „Falsus equus ad salutem, in abundantia autem virtutis eius non erit salvus;“ nisi enim falsus esset, imparatus non esset. Equo[y] 21, 31 contra de praeparato dicitur: „Equus paratur ad diem belli; Dominus autem salutem tribuit.“ Sic itaque, quod hactenus carnaliter observastis, et arma quae forsitan ab inopibus haec praeparare non valentibus crudeliter exegistis, iam nunc spiritaliter veneramini et haec magnos et parvos praeparare pie et indesinenter hortamini.

XLI De his autem, qui Christianitatis bonum suscipere renuunt et idolis

XL Pravíte, že je zvykem ve vaší zemi, aby před odchodem do boje věrný a zkušený muž, vyslaný od vašeho veličenstva, prohlédl všecku výzbroj a koně i válečné potřeby, a u koho shledá, že to, co je pohotově, není k ničemu, ten bývá potrestán smrtí. Nyní byste rádi věděli, co podle našeho rozhodnutí by se mělo v té věci stát. Nuže radíme vám, abyste to všechno obrátili na přípravu duchovní výzbroje a tuto tvrdou a velkou přísnost věnovali spíše úkonům zbožnosti. A jako bývala dosud pečlivě zjišťována ona pohotovost zbroje a koní, zda se dobře hodí proti viditelným nepřátelům, tak ať se nyní horlivě dbá o to, aby jedenkaždý měl pohotově zbraň duchovní, tj. dobré skutky *proti knížatům a mocnostem a světovládcům těchto temnot, proti zlým duchům v povětří.* A pak koněm se tu rozumí duch, poněvadž jako člověk bývá nesen koněm, tak je řízen duchem. Proto právem hyne, kdo nemá zbraní připravených proti nepříteli, poněvadž, jak je psáno, *zlořečený je muž, jenž koná dílo boží nedbale.* A o koni, který není připraven pro ducha, dobře praví žalmista: *Klamný je kůň k záchraně, v hojnosti jeho síly nebude spasení.* Kdyby totiž nebyl klamný, nebyl by nepřipravený. Naproti tomu o připraveném koni se praví: *Kůň se připravuje ke dni bitvy, ale Pán udílí vítězství.* Tak tedy to, co jste zachovávali tělesně, a ty zbraně, jež jste snad krutě vymáhali na ubožácích, kteří si je nebyli s to pořídit, hodnoťte nyní duchovně a velké i malé přívětivě a bez ustání vybízejte, ať si je připravují.

XLI Co se týče těch, kteří odpírají přijmout dar křesťanství a obětují

---

[y] Equo *Deč*: Quo *P*.

immolant vel genua curvant, nihil aliud scribere possumus vobis, nisi ut ad fidem rectam monitis, exhortationibus et ratione illos potius quam vi, quod vane sapiant, convincatis: opera manuum suarum et insensibilia elementa, cum sint homines intellectu habiles, adorantes, immo daemoniis suam cervicem flectentes et immolantes. Nam, ut apostolus docet, „scimus, quoniam nihil est idolum, sed quae immolant gentes, daemoniis immolant“. Iam vero si vos non audierint, cum eis nec cibum sumere nec ullam penitus communionem habere, sed eos tamquam alienos atque pollutos a vestris obsequiis et familiaritate removere debetis, ut tali forte confusione compuncti convertantur inspirante Deo ad ipsum, qui est verus et non falsus Deus, creator et non creatus, non factus, sed factor omnium. Nam, ut Dominus praecipit, de domo illius, qui non credit, non solum cibum, verum etiam nec pulverem in pedibus debet educere Christianus, in tantum, ut discipuli nescientes, quod acciderat, moleste tulerint, quod Petrus princeps eorum ad Cornelium ingressus fuerat, quem ipse Deo praecipiente primum ex gentibus fecerat Christianum. Nulla igitur cum his, qui non credunt idolaque adorant, miscenda communio est. Porro illis violentia, ut credant, nullatenus inferenda est. Nam omne, quod ex voto non est, bonum esse non potest; scriptum est enim: „Voluntarie sacrificabo tibi,“ et rursus: „Voluntaria,“ inquit, „oris mei beneplacita fac, Domine,“ et iterum: „Et ex voluntate mea confitebor illi.“ Ultronea quippe Deus obsequia et exhiberi tantum ab ultroneis praecipit; nam si vim inferre voluisset, nullus omnipotentiae illius resistere potuisset. Iam vero si quaeritis, quid de huiusmodi perfidis iudicandum sit, apostolum Paulum audite, qui, cum Corinthiis scriberet, ait: „Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? Nonne de his, qui intus sunt, vos

modlám nebo před nimi poklekají, nemůžeme vám nic jiného napsat, leda abyste je o pravé víře přesvědčovali napomínáním, domluvami spíše než násilím, že se honí za přeludy, koří-li se, ač jsou lidmi nadanými rozumem, dílům svých rukou a bezcitným živlům, sklánějí-li dokonce své šíje před zlými duchy a jim obětují. Neboť jak učí apoštol, víme, *že modla nic není, a to* 1 C 8, 4; 10, 20 *co pohané obětují, zlým duchům obětují.* Kdyby vás však neposlechli, nesmíte s nimi ani společně jíst ani se s nimi stýkat, ale vyloučit je ze svých přátelských úsluh jako cizince a lidi nectné, aby se snad z lítosti nad takovou hanbou vnuknutím božím obrátili k tomu, který je pravý a ne lživý Bůh, Stvořitel a ne stvořený, ne učiněný, ale činitel všeho. Neboť podle příkazu Páně nemá si křesťan odnášet z domu toho, kdo nevěří, nejen žádný pokrm, ale ani Cf. Mt 10, 14 prach na svých nohou. Proto učedníci Kristovi těžce nesli, že Petr, přední z nich vešel k pohanu Korneliovi. Nevěděli totiž, co se předtím přihodilo, že jej Petr prvního z pohanů na rozkaz Cf. A 10 boží učinil křesťanem. Nesmí se tedy pěstovat žádné styky s těmi, kteří nevěří a uctívají modly. Naopak zase se jim nemá činit žádné násilí, aby uvěřili. Neboť nic z toho, co nevychází z touhy, nemůže být dobré. Jest zajisté psáno: *Dobrovolně budu ti obětovat,* Ps 53, 8 Ps 118, 108 a dále: *Dobrovolnou oběť mých úst přijmi,* Ps 27, 7 *Pane* a opět: *A z vůle své vzdám jemu chválu.* Bůh totiž přikazuje jen dobrovolnou poslušnost a ta mu má být prokazována jen od těch, kteří tak činí dobrovolně. Vždyť kdyby byl chtěl použít násilí, nikdo by nebyl mohl odolat jeho všemohoucnosti. Tážete-li se však, jak mají být takoví věrolomní lidé souzeni, poslyšte apoštola Pavla, který píše Korinťanům takto: *Proč pak* 1 C 5, 12—13 *já mám soudit ty, kteří jsou mimo? Což vy nesoudíte ty, kteří jsou mezi vámi? Ty, kdo jsou mimo nás, bude soudit Bůh. Vyobcujte tohoto nešlechetníka ze svého* iudicatis? Nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis." Ac si diceret: De his, qui extra religionem nostram sunt, nihil ego iudico, sed eos Dei iudicio reservo, qui iudicaturus est omnem carnem. Verumtamen auferte malum ex vobis ipsis, ne videlicet vobiscum morans ut cancer serpat aut certe, dum a fidelibus sibi communicari conspicit, suae quoque vanitati communicari putet ac per hoc veratiorem et sanctiorem suam sectam quam nostram existimet religionem. Propter conscientiam ergo magnopere idola colentium cavenda est omnino communio; nam qui idololatris communicat, ipsis idolis, immo daemoniis communicare videtur. 95, 5 Omnes enim dii gentium daemonia, et 10, 20 apostolus dicens: „Quae immolant gentes, daemoniis immolant et non Deo," adiecit: „Nolo," inquit, „vos socios fieri daemoniorum."

středu, tj. jinými slovy: Ty, kteří jsou mimo naše náboženství, já nikterak nesoudím, ale přenechávám je soudu Boha, jenž bude soudit veliké tělo. Odstraňte však takového nešlechetníka ze svého středu, aby se totiž stykem s ním rakovina nerozlezla, nebo aspoň aby se nedomníval, když vidí, že věřící s ním obcují, že také sdílejí jeho prázdnotu, a nepokládal proto svou sektu za pravdivější a světější než naše náboženství. Je to tedy věc svědomí varovat se jakýchkoli styků s lidmi, kteří uctívají modly, neboť kdo obcuje s modloslužebníky, jako by obcoval se samými modlami, ano i se zlými duchy: *Všichni bohové pohanů jsou totiž ďábelstva,* a apoštol když řekl: *Co pohané obětují, zlým duchům obětují a ne Bohu,* dodává k tomu: *Nechci přece, abyste byli společníky zlých duchů.*

XLII Asseritis, quod rex vester cum ad manducandum in sedili, sicut mos est, ad mensam sederit, nemo ad convescendum, etiam neque uxor eius, cum eo discumbat, vobis procul in sellis residentibus et in terra manducantibus; et idcirco, quid vobis hinc praecipiamus, nosse desideratis. Unde nos, quia non contra fidem, quod agitur, est, licet bonos mores satis impugnet, non tam praecipientes quam suadentes hortamur, ut ad Christianae religionis cultores principes attendatis et humilitatis eorum considerantes fastigium deponatis ex vobis omne ad nihil utile supercilium; legerunt enim illi in evan-
.1, 29 gelio dicentem Dominum: „Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris." Nam antiqui reges, quorum multi sanctorum consortium meruerunt ac ideo veraciter reges dicti sunt, quoniam sancti reperti sunt, cum amicis, quin immo cum servis suis convivati fuisse memorantur; quin

XLII Pravíte, že když si váš král sedne, jak je zvykem, na křeslo ke stolu, aby jedl, nikdo nesmí společně s ním sedět u jídla, ani jeho manželka, a vy sami bývate rozesazeni daleko na sedátkách a jíte na zemi. A proto byste rádi věděli, co vám stran té věci nařizujeme. Poněvadž v tom, oč tu běží, není nic proti víře, třebaže se to dost příčí dobrým mravům, vybízíme vás ne tak příkazem jako spíše radou, abyste si povšimli knížat, milovníků křesťanského náboženství, a jejich velké pokory a odložili všelikou pýchu, jež není k ničemu. Oni totiž četli v evangeliu, že Pán řekl: *Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a najdete pokoj pro svou duši.* Vždyť někdejší králové, z nichž mnozí si zasloužili společenství svatých, a tudíž byli právem zváni králi, ježto byli zřejmě svatými, jídávali, jak se připomíná, se svými přáteli, ba dokonce i se svými služebníky. Ano i o našem Spasiteli, králi králů a Pánu panujících, je psáno, že uléhal ke stolu

potius ipse rex regum et dominus dominantium Redemptor noster non solum cum servis et amicis suis, apostolis scilicet, recubuisse, verum etiam cum publicanis et peccatoribus et recubuisse et manducasse discribitur.

a jedl nejen se svými služebníky a přáteli, Cf. 1 T 6, 15 ale i s celníky a hříšníky. Cf. Mt 9, 10—11

XLIII Quae animalia seu volatilia liceat manducare, quantum existimo, Dominus evidenter ostendit, cum post diluvium animalia cuncta Noe tribuit et filiis eius edenda, dicens: „Omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt. Et omne, quod movetur, et vivit, erit vobis in cibum quasi olera virentia;" et demonstratis caelitus beato Petro in illo disco, quamvis hoc altius intellligendum sit, cunctis animantibus dicitur: „Macta et manduca." Itaque omne animal, cuius cibus minime corpori nocivus esse probatur et societas hoc in cibum admittit humana, comedi non prohibetur; nam ideo, ut sanctus et facundissimus doctor scribit Augustinus, morticinum ad escam usus hominum non admisit, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium morbida caro est nec apta ad salutem corpori, cuius causa sumimus alimentum. Porro eorum opinionem, qui quippiam in cibis immundum esse perhibent, per se Dominus destruit dicens: „Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coinquinat hominem;" et apostolo Petro divinitus dicitur: „Quod Deus sanctificavit, tu commune" vel inmundum „ne dixeris;" et coapostolus eius Paulus scribens: „Omnia," inquit, „munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum." Verumtamen ne forte quilibet ex Veteri vobis Testamento quaedam prohibita velint animalia demonstrare atque ab eorum vos edulio coercere, notandum est inter illa, quae prohibita sunt, etiam poreum connumerari. De qua re praefatus sanctus Augustinus, de ceteris interim tacens, scribens etiam huius animalis

XLIII Kterých zvířat nebo ptáků je dovoleno požívat, jak se domnívám, ukázal Pán zřetelně, když po potopě přidělil Noemovi a jeho synům všechna zvířata k jedení, slovy: *Všecky ryby* Gn 9, 2—3 *mořské jsou dány vaší ruce, a všecko, co se hýbe a je živo, bude vaším pokrmem jako byliny zelené.* A blaženému Petru byla na oné míse z nebes ukázána, i když je tomu třeba rozumět přenesеně, Cf. A 10, 9—13 všechna zvířata a bylo mu řečeno: *Zabíjej a jez.* A tak není zakázáno jíst žádné zvíře, jehož požívání se uznává za naprosto neškodné pro tělo a které lidská společnost připouští jako pokrm. Neboť jak píše svatý a výmluvný učitel Augustin, není proto u lidí zvykem pojídat mršiny, Contra Faustum l. 32, c. 13 že maso zvířat pošlých a nikoli zabitých je nezdravé a neslouží tělesnému zdraví, kvůli němuž se stravujeme. Dále mínění těch, kdo tvrdí, že v pokrmech je něco nečistého, vyvrací sám Pán, když praví: *Neposkvrňuje člověka to, co vchází do úst, nýbrž co z úst vychází, to poskvrňuje* Mt 15, 11 *člověka.* Apoštolu Petrovi je řečeno božským hlasem: *Co Bůh prohlásil za* A 10, 15 *čisté, ty nenazývej poskvrněným,* a spoluapoštol jeho Pavel píše: *Čistým je,* dí, Tt 1, 15 *vše čisté, poskvrněným však a nevěřícím nic není čisté.* Aby vám však snad nějací lidé nechtěli dokazovat ze Starého zákona, že jsou některá zvířata zakázána, a bránit vám v jejich požívání, třeba poznamenat, že mezi ta zakázaná se počítá též vepř. O tom píše též uvedený sv. Augustin, nezmiňuje se však o ostatních zvířatech, ale připomíná tohoto vepře a praví: „Proč ten výrok apoštolův, *Čistým je všecko čisté* a *Každá Bohem stvořená věc je* Contra Faustum l. 6, c. 7 *dobrá,* není v rozporu se Starým zá-

meminit dicens: „Testamento Veteri, ubi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia, qua dicit apostolus: „Omnia munda mundis“
4, 4 et: „Omnis creatura Dei bona est,“ si possunt, intellegant hoc apostolum de ipsis dixisse naturis, illas[z] autem litteras propter quasdam praefigurationes tempori congruentes animalia quaedam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco et agno requiratur, utrumque natura mundum est, quia „omnis creatura Dei bona est“; quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est. Tamquam si stultum et sapientem diceres, utrumque hoc verbum natura vocis et litterarum et syllabarum, quibus constat, utique mundum est; significatione autem unum horum verbum, quod dicitur stultus, inmundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam inmundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus, et tam illud animal quam istae duae syllabae, quibus[aa] dicitur stultus, quiddam unum idemque significat. Inmundum quippe illud animal in Lege positum est eo, quod non ruminet; non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, inmundi proprio vitio, non natura; qui cum libenter audiant verba sapientiae, postea de his omnino non cogitant. Quod enim utile audieris, velut intestino memoriae tamquam ad os cogitationis recordandi dulcedine volvere quid est aliud quam spiritaliter quodam modo ruminare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur; unde et ipsa a talibus carnibus abstinentia tale vitium nos cavere praemonuit. Cum enim ⟨thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia⟩, de hac munditia ruminandi ⟨et

konem, v němž se zakazují některé masité pokrmy, tomu třeba, možno-li rozumět tak, že apoštol to řekl jen o přirozenosti těchto zvířat, kdežto onen starozákonní text nazývá některá zvířata nečistými vzhledem k jistým předobrazům, odpovídajícím duchu doby, nikoli tedy pro jejich přirozenost, nýbrž pro jejich význam. Tak na příklad běží-li o vepře a beránka, oba dva jsou svou přirozeností čistí, jelikož *každá Bohem stvořená věc je dobrá*, v jistém smyslu však je beránek čistý, vepř nečistý. Jako když se řekne hloupý a moudrý, obě tato slova jsou ovšem povahou zvuku, hlásek a slabik, z nichž se skládají, čistá, ale pro svůj význam může se jedno z těchto slov, jež zní „hloupý“ nazvat nečistým, ne pro svou přirozenou povahu, ale proto že značí něco nečistého. A možná, že to, čím je v oboru metafor vepř, je v oboru jakosti hloupý, a jak to zvíře tak i ty dvě slabiky, jimiž říkáme „hloupý“, značí v jistém smyslu totéž. Ve Starém zákoně se totiž toto zvíře pokládá za nečisté proto, že nepřežvykuje. To však není jeho vada, ale jeho přirozenost. Lidé však, kteří jsou označováni tímto zvířetem, jsou nečistí svou vlastní chybou, nikoli svou přirozeností. I když snad rádi naslouchají slovům moudrosti, potom již vůbec o nich nepřemýšlejí. Nuže, to co jsme užitečného slyšeli, potom sladkým rozpomínáním takřka převalovat z útrob paměti do úst myšlenky, co je to jiného než duchovně přežvykovat? Ti tedy, kdo tak nečiní, jsou zobrazeni tímto druhem zvířat. A tak i sama zdrženlivost od těchto masitých pokrmů nám připomíná, že se máme varovat této chyby. A poněvadž žádoucím pokladem je sama moudrost, je o této čistotě přežvykování a nečistotě nepřežvykování psáno na jiném místě takto: *Vytoužený*

---

[z] illas *Deč*: illis *P*. [aa] quibus *Deč*: quod *P*.

immunditia non ruminandi[bb]⟩ alio loco ita scriptum est: „Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illum.“ Hae autem similitudines rerum in locutionibus et observationibus figuratis propter quaerendi et comparandi exercitationem rationales mentes utiliter et suaviter movent, sed priori populo multa talia non tantum audienda, verum etiam observanda praecepta sunt. Tempus enim erat, quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea, quae posteriori tempore fuerant revelanda. Quibus per Christum atque in Christo revelatis fidei gentium onera observationum non sunt imposita, prophetiae tamen auctoritas commendata.“

poklad spočívá v ústech moudrého, muž Pr 21, 20
hloupý však jej spolkne. Tyto věcné shody v obrazných rčeních a předpisech mohou vzdělaného člověka užitečně a příjemně bavit, ježto se tím bystří a obohacuje rozum, ale dřív bylo mnoho takových věcí lidu přikázáno nejen poslouchat ale i zachovávat. Byla to totiž doba, kdy se muselo prorokovat netoliko slovy, nýbrž i skutky, a sice to, co mělo být teprve později zjeveno. A když to bylo skrze Krista a v Kristu zjeveno, nebylo již na věřící lid uvaleno břímě, aby to všechno zachovával, ale doporučovalo se mu, aby si toho vážil jako proroctví.“

XLIV Nulla ratio sit[cc] in quadragesimali tempore venationibus uti; venantes enim nihil praeter carnes captant. Ut ergo nihil carnale sectari videamini, decenter a carnibus captandis in quadragesimali praecipue tempore vobis est abstinendum; quanto enim ieiunii tempore artius est divinis cultibus insistendum, tanto est in cunctis mundi nocivis oblectamentis longius recedendum, praesertim cum neminem nisi reproborum venationes exercuisse sacra designet historia.

XLIV Ať se na žádný způsob neoddáváte lovům v době čtyřicetidenního postu. Vždyť lovci se za ničím jiným nehoní než za masem. Aby tedy bylo patrno, že neběháte za ničím masitým, třeba se zdržet, jak se sluší a patří hlavně v době postní, všeho chytání zvěře. Neboť čím horlivěji se máme v době postní zúčastnit bohoslužeb, tím více se nám třeba vzdalovat všech škodlivých světských zábav, obzvláště
když posvátné dějiny se o nikom nezmiňují, že se zabýval lovem, leda Cf. Gn 10, 9; 25, 27
o lidech zavržených.

XLV A nobis scire cupitis, si quadragesimali tempore iudicia sint exercenda vel ad mortem aliquis addicendus. In quo nos noveritis eadem de quadragesimali tempore super hac respondere consultatione, quae de diebus festis nos duodecimo harum responsionum nostrarum capitulo iam respondisse dinoscimur.

XLV Přáli byste si od nás se dovědět, zda se smějí konat v době čtyřicetidenního postu soudy a zda může být kdo vydán na smrt. Nuže vězte, že na tento dotaz stran doby postní odpovídáme totéž, co jsme již odpověděli, jak se možno přesvědčit, v dvanácté kapitole těchto našich odpovědí o dnech svátečních.

[bb] thesaurus ... sapientia; et imm. non rum. *dopl. Deč* a *Patr. Lat. z textu sv. Augustina.*
[cc] sit *Deč*: sint *B*, sinit *P*.

XLVI Iam vero si quadragesimali tempore liceat, si necessitas exigit vel si non exigit ulla necessitas, ad bella procedere, non vobis est necessarium exponendum, cum ex priorum propositionum solutionibus, quid vos conveniat agere, etiam nobis tacentibus iam ipsi colligitis. Bellorum quippe ac proeliorum certamina necnon et omnium iurgiorum initia diabolicae fraude sunt artis profecto reperta et dilatandi regni cupidus et vel irae vel invidiae vel alius cuiuspiam vitii dilector tantum his intendere seu delectari convincitur. Et ideo, si nulla urguet necessitas, non solum quadragesimali, sed omni tempore est proeliis abstinendum. Si autem inevitabilis urguet opportunitas, nec quadragesimali est tempore pro defensione tam sua quam patriae seu legum paternarum bellorum procul dubio
; 6, 16 praeparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo temptare, si habet quod faciat et suae ac aliorum saluti consulere non procurat et sanctae religionis detrimenta non praecavet.
s 6, 20 Porro muri Hiericho filiis Israel, qui sabbatum iam observandum susceperant, etiam sabbato urbem circumeuntibus et tubis clangentibus ad terram prostrati sunt.

XLVI Dokonce pak o tom, zda v době kvadragesimy je dovoleno táhnout do boje, je-li to nutné, nebo není-li to nutné, netřeba se nám šířit, ježto se z řešení dřívějších podobných témat sami dovtípíte, co byste měli dělat, i když my o tom pomlčíme. Vždyť válečná střetnutí a bitvy, jakož i počátky všech svárů jistě jsou vynálezem úskočné lsti ďábelské, a jak je dokázáno, jen ten na ně myslí a v nich si libuje, kdo touží po rozšíření svého panství nebo kdo se rád oddává hněvu, nenávisti nebo kterékoli jiné neřesti. A proto nedoléhá-li nezbytnost, třeba se vzdalovat bojů nejen v postní, ale v každé jiné době. Pakliže toho žádá nevyhnutelná potřeba, jde-li o to ochránit jak sebe tak vlast nebo domácí zákony, pak beze vší pochyby se netřeba ve válečných přípravách ohlížet na postní čas, aby totiž člověk očividně nepokoušel Boha, když by měl něco učinit a nepostaral se o svou záchranu a o záchranu jiných a nezamezil škody svatého náboženství. Ostatně zdi Jericha byly strženy na zem, když synové izraelští, ačkoli se již zavázali k tomu, že budou zachovávat sobotu, též i v sobotu obcházeli město a troubili na polnice.

XLVII Consulitis, si liceat in quadragesimali tempore iocis vacare. Quod non solum in quadragesimali, verum etiam in nullo tempore licitum est
x 19,12 Christianis. Sed quia vobis, qui in montem nondum ascendere tamquam infirmi potestis, ut inde sublimia mandata Dei percipiatis, sed in campestribus quemadmodum filii quondam Israel positi estis, ut saltem ibi plana et minora quaeque praecepta sumatis, necdum possumus suadere, ut omni tempore iocis abstineatis, at[dd] quadragesimae ac ieiunii tempore, quando peramplius et instantius orationi et abstinentiae et omnimodae poenitentiae, sicut longe superius exposuimus, vacare debetis, non solum iocis ⟨abstinendum est⟩[ee], verum etiam ab omni vaniloquio et scurrilitate, quae ad rem non pertinent, atque ab ipso otioso verbo, ut in evangelio Dominus dicit, „quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem“: si de otioso, quanto magis de noxio vel criminoso! Nulla ergo vos voluptatum vel iocorum et maxime in tempore ieiuniorum vanitas seducere valeat; non enim lamenta cum iocis conveniunt, et fallax ac deceptrix laetitia veraces lacrimas producere nescit in proximo. Praeterea est iudex, qui dixit: „Vae vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis;“ hinc Salomon ait: „Risus dolore miscebitur et extrema gaudii luctus occupat;“ hinc iterum dicit: „Risum reputavi errorem et gaudio dixi: Quid frustra deciperis?“ Hinc rursus ait: „Cor sapientium, ubi tristitia est, et cor stultorum, ubi laetitia;“ gratum namque Deo sacrificium est afflictio contra peccatum psalmista testante, qui ait: „Sacrificium Deo spiritus contribulatus.“

XLVII Tážete se, je-li v postní době, v kvadragesimě, dovoleno oddávat se zábavám. Křesťanům není to dovoleno a to nejen v postě, ale ani v žádné jiné době. Vy ovšem ještě nemůžete pro slabost vystoupit na horu, ale nalézáte se ještě jako kdysi synové izraelští na rovině, abyste tam přijali alespoň některé menší příkazy. Proto vám nemůžeme radit, abyste se zábav zřekli po celý čas, avšak v kvadragesimě a v době postní, kdy se máme hojněji a úsilovněji věnovat modlitbám a zdrženlivosti a jiným kajícím skutkům, jak jsme shora obšírně vyložili, třeba zanechat nejen zábavy, ale *i prázdného tlachání*
a vtipkování, které se nesluší, ano *i z ne-* Mt 12, 36
užitečného slova, jak se praví v evangeliu, *které lidé promluví, budou se muset odpovídat:* jestliže z neužitečného, tím spíše ze škodlivého a pomlouvačného! Kéž se tedy žádné marnosti rozkoší a zábav nepodaří vás svést jmenovitě v době postní. Vždyť nářek a žerty se spolu nesrovnávají, a šalebné a klamné veselí nedovede vyvolat v bližním opravdové slzy. Mimo to je tu soudce,
jenž praví: *Běda vám, kteří se nyní* L 6, 25
smějete, neboť budete lkát a plakat. Proto dí Šalomoun: *Smích s radostí bude se*
mísit, a konec radosti bývá žalost. A dále Pr 14, 13
praví: *Smích jsem pokládal za blud a radosti jsem řekl: Co se darmo klameš?*
A proto praví ještě dále: *Srdce moud-* Eccl 2, 2
rých, kde je truchlivost, a srdce bláznů, kde je veselost. Neboť sklíčenost nad hříchem je oběť Bohu milá, jak svědčí
žalmista, jenž dí: *Oběť Bohu duch* Eccl 7, 5
zkormoucený. Ps 50, 19

XLVIII Unde nec uxorem ducere nec convivia facere in quadragesimali tempore convenire posse ullatenus[ff] arbitramur. Verum[gg] quid hinc sacri canones dicant, episcopo vestro docente scietis.

XLVIII Domníváme se tudíž, že se nikterak nehodí v době postní se ženit nebo pořádat hostiny. Co o tom praví posvátné kánony, se však dovíte z poučení svého biskupa.

XLIX Praeterea sciscitamini, si licet exhibere vobis quemadmodum prius in dotem coniugibus vestris aurum, argentum, boves, equos et cetera. Quod quia nullum peccatum est et leges hoc connivent,[hh] et nos ut fiat minime prohibemus; et non solum hoc, verum etiam quicquid ante baptismum egistis,

XLIX Dále chcete vědět, zda je vám dovoleno dávat svým manželkám jako dřív věnem zlato, stříbro, dobytek, koně atd. Poněvadž to není žádný hřích a zákony to připouštějí, ani my vám
v tom nijak nebráníme. A nejen to, S. Gregorius In evang. hom. 24
nýbrž i všechno ostatní, co jste činívali před křtem, dopřává se vám činit

---

[dd] at *Deč*: et *C*, vel *P*.

[ee] abstinendum est *dopl. Deč.* [ff] ullatenus: nullatenus *C*, *Deč.* [gg] verum: iterum *Deč.* *V překladě upraveno.* [hh] connivent *Deč*: non cohibent *C*, conhibent *P*.

et nunc quoque vobis agere profecto conceditur. Nam piscatorem Petrum, Matthaeum vero thelonarium scimus, et post conversionem suam ad piscationem Petrus rediit, Matthaeus vero ad thelonei negotium non resedit; quia aliud est victum per piscationem quaerere, aliud thelonei lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quae sine peccato exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Ad illa ergo tantum, quae ad peccatum implicant, necesse est, ut post conversionem animus non recurrat. Quod vero quisque ante conversionem sine peccato exercuit, hoc etiam post conversionem repetere non est culpa.

L Quid de eo, qui quadragesimali tempore cum uxore sua coierit, sit iudicandum, episcopi vestri vel sacerdotis, qui ab eo constituetur, arbitrio considerandum ac diffiniendum committimus, qui singulorum mores agnoscere poterunt et uniuscuiusque vestrum causas libratis personis ac temporibus discernere seu moderari debebunt. Porro cum ea eodem tempore sine aliqua contaminatione dormire omnino liceret, si ignis et palea sine laesione communionem aliquam habuissent vel si diabolicae fraudis astutiae nescirentur; nam ubi masculus cum femina pariter conversantur, difficile est insidias hostis antiqui deesse, quae nimirum non defuere, ubi solitaria fratris et sororis, Rg 13, 4 Amnonis scilicet et Thamar, extitit parvissimo spatio commoratio.

LI Si liceat uno tempore habere duas uxores, exquiritis; quod si non licet, scire cupitis, apud quem inventum fuerit, quid exinde facere debeatis. Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanae conditionis admittit nec lex Christianorum ulla permittit. n 1, 27 Nam Deus, qui fecit hominem, ab initio masculum unum fecit et unam feminam tantum, cui potuit utique si

i nyní. Víme zajisté, že Petr byl rybář a Matouš celník, a po svém obrácení Petr se vrátil k svému rybaření, Matouš však nezasedl na celnici k svému zaměstnání, poněvadž něco jiného je živit se rybařením a něco jiného hromadit peníze ze zisků celnice. Většina zaměstnání je ovšem taková, že se mohou jen ztěží provozovat bez hříchu nebo vůbec ne. Tedy jen k těm, která bývají příležitostí k hříchu, nesmí se nikdo vracet po svém obrácení. Co však kdo konal před obrácením bez hříchu, tomu se věnovat opět po obrácení není žádným proviněním.

L Co třeba soudit o tom, kdo obcuje se svou ženou v kvadragesimě, ponecháváme vašemu biskupu a knězi od něho k tomu účelu ustanovenému, aby tu věc posoudili a blíže určili. Ti budou mít možnost poznat mravní stav jednotlivců a budou muset sporné otázky jednoho každého z vás řešit nebo rozhodovat až po zhodnocení osob a časů. Jinak by ovšem bylo v té době dovoleno s ní spát bez jakéhokoli poskvrnění, kdyby oheň a sláma mohly nějak být pospolu bez úrazu, nebo kdyby nebyla známa vychytralost ďábelské lsti. Neboť kde se zdržují pospolu muž s ženou, sotva budou scházet úklady odvěkého nepřítele. Vždyť nescházely ani tam, kde dleli kratinkou chvíli spolu o samotě bratr a sestra, to jest Amnon a Thamar.

LI Tážete se, zda je dovoleno mít současně dvě manželky, a není-li to dovoleno, u koho se najde, co byste potom měli dělat. Mít zároveň dvě manželky nepřipouští ani sám původ lidského pokolení ani žádný zákon křesťanský. Neboť Bůh, který stvořil člověka na počátku, učinil jednoho muže a toliko jednu ženu, ačkoli kdyby byl chtěl, mohl mu dát dvě manželky,

vellet duas uxores tribuere, sed noluit; scriptum quippe est: „Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adherebit uxori suae.“ Non dixit: uxoribus. Et iterum: „Erunt duo,“ masculus scilicet et femina, „in carne una“, et non: tres aut plures. Itaque apud quem uno tempore duae uxores inveniuntur, interim priori retenta posteriorem cogatur amittere, insuper et poenitentiam, quam loci sacerdos praeviderit, compellatur suscipere. Denique hoc tam immane scelus est, ut homicidii quidem peccatum, quod Cain in Abel fratrem suum commisit, septima generatione cataclysmo vindicatum fuerit, adulterii autem flagitium, quod Lamech omnium primus in duabus uxoribus perpetravit, nonnisi sanguine Christi abolitum extiterit, qui septima et septuagesima generatione secundum evangelium Lucae venit in mundum.

LII Si nosse desideratis, quid de his, qui quemlibet eunuchizant, iudicandum sit, paginas legum revolvite.

LIII Consulitis, si licet super mensam, in qua sacerdos aut diaconus deest, vexillum sanctae crucis imprimere et comedere. Quod procul dubio licet; nam omnibus datum est, ut et omnia nostra hoc signo debeamus ab insidiis munire diaboli et ab eius omnibus impugnationibus in Christi nomine triumphare. Superest tantum, ut, cum potior adest, inferior hoc sibi nisi iussus non audeat arrogare, quoniam „non est discipulus super magistrum“, et iterum praecipit apostolus dicens: „Honore invicem praevenientes.“

LIV Dicitis, quod Graeci fateantur, quod in ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit maximum habeat peccatum. Hoc ut fieret praeceptum fuisse nusquam, ni fallimur, invenitur ac per hoc, nisi fiat, peccatum non est; nam quidam faciunt hoc,

ale on nechtěl, neboť je psáno: *Proto opustí člověk otce i matku a přidrží se* Gn 2, 24 *manželky své*, neřekl: manželek svých, a dále: *a budou dva v jednom těle*, totiž muž a žena v jednom těle, a ne tři nebo více. Proto kdo má u sebe současně dvě manželky, ať je zatím přinucen podržet si dřívější a pozdější propustit. Kromě toho třeba ho přimět k tomu, aby se podrobil pokání, které mu určí místní kněz. Zkrátka, je to tak hrozný zločin, že hřích vraždy, které se dopustil Kain na bratru Abelovi, Cf. Gn 4, 8 byl potrestán v sedmém pokolení potopou, kdežto ohavné cizoložství, jež první ze všech spáchal Lamech s dvěma Cf. Gn 4, 19 manželkami, bylo zahlazeno teprve krví Krista, jenž podle evangelia Lukášova přišel na svět až v sedmdesátém Cf. L. 3, 23—38 sedmém pokolení.

LII Přejete si vědět, jak soudit ty, kteří někoho vyklestí. Přečtěte si to na příslušných stránkách zákonů.

LIII Ptáte se, zda je dovoleno činit znamení svatého kříže nad stolem, není-li tam přítomen kněz nebo jáhen. Beze vší pochyby že ano. Neboť nám všem je dopřáno, že smíme tímto znamením chránit všechny naše věci před úklady ďáblovými a ve jménu Kristově vítězit nad všemi jeho útoky. Zbývá toliko dodat, je-li tam přítomná osoba váženější, aby se to neodvážil osobovat někdo podřízený, leda že by mu to bylo nařízeno, neboť *není učeník nad mistra*, Mt 10, 24 a pak apoštol přikazuje a praví: *Předcházejte jeden druhého v uctivosti.* R 12, 10

LIV Pravíte, že podle ujišťování Řeků má velký hřích ten, kdo nestojí ve chrámu s rukama na prsou zkříženýma. Nemýlíme-li se, není nikde přikázáno, aby se něco takového dělalo, takže není hřích, když se to nedělá. Někteří totiž činí to, druzí ono, jedni projevují quidam illud, nunc isti hoc genus humilitatis, nunc illud ostentant, nisi forte qui pertinaciter recuset facere quod omnes viderit facientes. Verum et hoc et multa in diversis locis alia humilitatis indicio fiunt, et hoc, cum fit, nonnisi humilitatis gratia fit, et revera ir 35, 21 scriptum est: „Oratio humiliantium se nubes penetrabit;“ proinde sive hoc sive aliud quid humilitatis excogitare potest homo, non est reprehendendus, 18, 14 quia secundum evangelium, „qui se humiliat exaltabitur“. Si enim quis ante principem mortalem veniens cum omni reverentia et timore stat, loquitur et incedit, quanto potius eum, qui ante Deum, qui est aeternus, f. Ps 46, 3 terribilis et excelsus, accesserit, cum omni pavore ac tremore non solum stare convenit, sed et quasi servum semetipsum in conspectu eius humiliter f. Mt 22,13 praesentare; et quia quorundam in evangelio reproborum ligari manus et pedes praecipiuntur, quid aliud isti agunt, qui manus suas coram Domino ligant, nisi Deo quodammodo dicunt: Domine, ne manus meas praecipias, ut mittar in tenebras exteriores, quoniam iam ego s 37, 18 eas ligavi et ecce ad flagella paratus sum? Hinc etiam pectus percutimus, signantes videlicet, quod nequiter egimus, displicere nobis ac ideo, antequam Deus feriat, id nos in nobis ipsis ferire et, antequam ultio extrema veniat, commissum paenitentia digna punire.

LV Iam vero quod asseritis Graecos vos prohibere communionem suscipere sine cingulis, quibus Sacrae scripturae testimoniis hoc prohibere iure probentur, nos penitus ignoramus, nisi forte illo, quo Dominus praecipit dicens: „Sint 12, 35 lumbi vestri praecincti.“ Verum hoc sancti evangelii testimonium non per litteram, sed spiritum oportet impleri. Nam si ad hoc istud praeceptum est, ut non[ii] taliter servaretur, cur non

svou pokoru tímto způsobem, druzí zase jiným, leda že by se někdo zarputile zdráhal činit to, co vidí činit všechny. Tyto a mnohé jiné věci dějí se přece na rozličných místech jako projev pokory. A když se to dělá, činí se to jen z pokory. A vskutku je psáno: *Modlitba pokorných pronikne oblaky.* Proto ať si kdo zvolí ten nebo onen projev pokory, nemá být za to kárán, ježto podle evangelia *kdo se ponižuje, bude povýšen.* Přijde-li někdo k pozemskému knížeti, stojí před ním, mluví a chodí s veškerou uctivostí a strachem. Tím spíše se ovšem sluší, aby ten, kdo předstupuje před Boha, který je věčný, hrozný a vznešený, nejen stál se vší bázní a strachem, nýbrž aby se mu představil pokorně jako otrok, a poněvadž se v evangeliu nařizuje, aby ruce a nohy některých zavržených byly svázány, co jiného činí ti, kdo před Bohem spínají své ruce, než že říkají takřka Bohu: Pane, neporoučej, aby mé ruce byly svázány a abych byl uvržen ven do temnot, ježto jsem si je sám sepjal, a hle, *jsem hotov k bičování?* Proto se též bijeme v prsa a tím dáváme na jevo, že je nám proti mysli to, co jsme ničemně napáchali, a že tudíž než nás uhodí Bůh, sami se bijeme, a dříve než přijde poslední soud, trestáme svou vinu přiměřeným pokáním.

LV Tvrdíte dokonce, že vám Řekové brání přistupovat k svatému přijímání bez pásu. Nuže, není nám naprosto známo, která místa z Písma svatého by mohli uvést na důkaz, že vám v tom brání právem, leda snad to, kde Pán přikazuje: *Mějte bedra přepásána.* Ale tento výrok svatého evangelia má se plnit ne podle litery, ale podle ducha. Neboť nemá-li tento příkaz být takto zachováván podle ducha, proč se nečiní

[ii] non *dopl. Deč.*

fiunt pariter, quae sequuntur, ut „lucernae ardentes“ et, sicut agnum comedentibus iubetur, baculum in manibus teneatur? Habent suum ista mysterium et intelligentibus ita clara sunt, ut ea magis, qua decet, significatione serventur. Nam in lumborum praecinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus bonorum splendor operum, de quibus dicitur: „Sic opera vestra luceant,“ indicatur. Rudes ergo fidelium mentes, ut sanctus et egregius propugnator ecclesiae papa Caelestinus scribit, cuius haec summatim verba mutuati sumus, ad talia non debemus inducere; docendi enim sunt potius quam illudendi, nec imponenda eorum oculis, sed mentibus infundenda praecepta sunt.

LVI Nosse vos velle asseveratis, si liceat omnibus vestris praecipere tempore siccitatis ad pluviam postulandam ieiunium et orationem facere. Vobis quidem hoc agere licet, quoniam ieiunium et oratio magnae virtutes sunt, et ad has iugiter faciendas vestra multum valet hortatio; sed congruentius est, si haec per episcoporum dispositionem fiant: ipsi namque sunt, qui ligandi solvendique potestatem accipiunt, ad horum vocem populi Dei castra moventur et requiescunt; sine his tamquam sine capite fore videmini et quasi oves errantes et non habentes pastorem inceditis. Siquidem in talibus prisco tempore, quod nunc quoque sancta tenet ecclesia, sacerdotum praecedebat institutio et omnis penitus ordinatio et tunc reliquae plebis subsequebatur assensus ac per hoc ordine debito custodito et unanimitate servata Deo largiente voti praestabatur effectus.

LVII Graecos vetare perhibetis eunuchos animalia vestra mactare, ita ut eum, qui ex animalibus ab illis occisis comederit, grave commisisse peccatum

rovněž to, co následuje, aby měli *hořící lampy* a aby drželi v rukách hůl, jak se Cf. Ex 12, 11 přikazuje těm, kteří jedí beránka? To vše má své tajemství a těm, kteří to chápou, je jasné, že se takto víc zachovává jeho náležitý smysl. Neboť přepásáním beder se naznačuje čistota, holí pastýřská správa a hořícími lampami jas dobrých skutků, o nichž se praví: *Tak ať svítí skutky vaše.* Cf. Mt 5, 16 Nevzdělaní věřící nemají být, jak píše svatý a proslulý obhájce církve, papež Celestin, jehož slova si zde zkráceně Epist. 4 půjčujeme, naváděni k takovým věcem, mají být spíše poučováni než klamáni a přikázání nemají se jim vkládat do očí, nýbrž vlévat do mysli.

LVI Pravíte, že byste rádi věděli, zda můžete nařídit všem svým lidem, aby zvláště v čas sucha konali půst a modlitbu na vyprošení deště. Jistě je dovoleno vám tak činit, poněvadž půst a modlitba jsou velké ctnosti a vaše výzva přispěje značně k jejich ustavičnému konání. Ale je vhodnější, stane-li se tak z nařízení biskupů, neboť oni dostávají moc svazovat a rozvazovat a na jejich slovo dává se lid boží na pochod a odpočívá. Bez nich se bude zdát, že jste bez hlavy a chodíte jako ovce zbloudilé, které nemají pastýře. Cf. 1 P 2, 25 Vždyť za starých časů, jak se to v církvi svaté i nyní zachovává, napřed kněží v těchto věcech něco ustanovili a důkladně všechno zařídili a potom následoval souhlas ostatního lidu. Tak byl dodržen náležitý pořádek a zachována jednomyslnost. S pomocí boží se pak dostavil účinek slibu.

LVII Podle vašeho sdělení zakazují Řekové kleštěncům zabíjet vaše zvířata a dokonce tvrdí, že kdo by požil něco ze zvířat jimi zabitých, dopustil affirment. Sed nobis valde absonum est et adhuc frivolum sonat, quod dicitur. Porro quia ratiocinationem ista dicentium non audivimus,[kk] nihil interim de assertione ipsorum nondum plene cognita decernere diffinitive valemus. Unum tamen scimus, quoniam, si eunuchi praecepta Dei custodierint, ad regnum caeleste percipiendum nihil eis obesse membrorum poterit detruncatio, E 4, 13 cum secundum apostolum in resurrectione omnes occurramus in virum Is 56, 5 perfectum, et per prophetam Dominus, si eius mandata observaverint, eunuchis nonnulla laeta promittat. Siquidem et ille eunuchus Aethiops a sancto Luca evangelista pro virtute et , 27 integritate vir appellatur, dum dicit: „Et ecce vir Aethiops eunuchus potens Candacis reginae.“

LVIII Utrum velato an non velato 11, 5—6 capite mulier in ecclesia stare debeat, apostolus docet: „Mulier orans aut prophetans non velato capite deturpat caput suum; unum est enim ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, et tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum;“ et iterum: „Ideo, inquit, „debet mulier velamen habere super caput propter angelos,“ id est sacerdotes; et 11, -15 rursus ait: „Vos ipsi iudicate, decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.“

LIX Quod de femoralibus sciscitamini, supervacuum esse putamus; nos enim non exteriorem cultum vestium , 27 vestrarum, sed interioris homini mores in vobis mutari desideramus, nec quid

by se těžkého hříchu. Nám se to však zdá nemístné a nadto, co se tu praví, zní bláhově. Neslyšeli jsme ovšem důvody těch, kdo to říkají, a proto nemůžeme zatím rozhodnout s konečnou platností o tomto jejich mínění, které nám není plně známo. Jedno však víme, že zachovávají-li kleštěnci přikázání boží, nemůže být zmrzačení údu žádnou překážkou jejich přijetí do království nebeského, zvláště když podle apoštola při vzkříšení z mrtvých všichni vyspějí v dokonalého muže, a Pán slibuje kleštěncům skrze proroka některé útěšné věci, budou-li bedlivě plnit jeho přikázání. Vždyť i onen kleštěnec Ethiop je pro svou ctnost a bezúhonnost od evangelisty Lukáše nazván mužem, když o něm praví: *A hle, muž Ethiop, kleštěnec, mocný dvořan královny Kandaké.*

LVIII Zda má být žena v kostele přítomna s hlavou zahalenou či obnaženou, učí apoštol: *Žena, která se modlí nebo prorokuje s hlavou nepřikrytou, hanobí svou hlavu, neboť je to totéž, jako by si hlavu oholila. Nezakrývá-li si tedy žena hlavu, ať se dá také ostříhat. Je-li však hanba pro ženu dát se ostříhat nebo oholit, ať si zakrývá hlavu.* A dále praví: *Proto má mít žena na hlavě závoj kvůli andělům*, tj. kněžím. A potom ještě dodává: *Sami posuďte: Sluší se, aby se žena modlila k Bohu bez závoje? A neučí nás příroda sama, že nechá-li si muž růst dlouhé vlasy, je mu to k necti, ale pěstí-li si žena vlasy, je to pro ni okrasou, neboť vlasy jsou jí dány místo závoje.*

LIX Váš dotaz stran kalhot se nám zdá zbytečný. My si totiž přejeme, aby se u vás změnila nikoli zevní úprava vašich šatů, nýbrž mravy vnitřního člověka, a pátráme ne po tom, čím se

---

[kk] audivimus *Deč*: audimus *P*.

induatis praeter Christum — „quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis“ —, sed quomodo in fide ac bonis operibus proficiatis, exquirimus. Verum quia simpliciter de his interrogatis, verentes videlicet, ne vobis in peccatum imputetur, si praeter consuetudinem aliorum quid saltem in minimis agitis Christianorum, ne quid desiderio vestro subtrahere videamur, dicimus, quoniam in libris nostris iussa sunt femoralia fieri, non ut his mulieres uterentur, sed viri. Nunc autem, ut, quemadmodum a veteri ad novum transistis hominem, ita de priori consuetudine ad morem nostrum per omnia transeatis, facite; sin autem ⟨non potestis⟩[11], quod placet agite. Nam sive vos sive feminae vestrae sive deponatis sive induatis femoralia, nec saluti officit nec ad virtutum vestrarum proficit incrementum. Sane quoniam diximus iussa fuisse femoralia fieri, notandum est, quia nos spiritaliter induimur femoralibus, cum carnis libidinem per abstinentiam coartamus; nam illa loca femoralibus constringuntur, in quibus luxuriae sedes esse noscuntur, quamobrem fortasse primi homines post peccatum in membris illicitos sentientes motus ad arboris ficulneae folia concurrentes sibi perizomata texuerunt. Sed haec spiritalia sunt, quae hactenus portare non poteratis, „sed necdum“, ut cum apostolo dicam, „potestis; adhuc enim estis carnales“. Et ideo hinc perpauca diximus, cum plura Deo donante dicere valeremus.

LX Consulentibus vobis, si liceat absque ieiuniorum tempore quantulumcumque valde mane comedere, respondemus, quoniam neminem patrum nostrorum ante horam diei tertiam manducasse nec sanctam ecclesiam

odíváte mimo Krista, — *všichni, kdo jste byli pokřtěni, Krista jste oblékli,* — ale kterak prospíváte ve víře a v dobrých skutcích. Ale poněvadž se na to upřímně tážete, patrně z obavy, aby se vám nepočítalo za hřích, kdyby se u vás dělo něco odchylného od obyčeje jiných křesťanů, a to i ve věcech sebe nepatrnějších, aby se nezdálo, že vašemu přání v něčem nevyhovujeme, pravíme, že v našich knihách je přikázáno hotovit kalhoty, ne aby je nosily ženy, ale muži. Cf. E 4, 22—24 C 3, 9—10 Nuže, jako jste přešli od starého člověka k novému, tak se nyní snažte přejít od dřívějšího zvyku k novému obyčeji. Není-li to však možné, čiňte, jak vám libo. Neboť ať si vy nebo vaše ženy odloží nebo budou oblékat kalhoty, ani to nebude překážet vašemu spasení ani to nepřispěje ke vzrůstu vašich ctností. K tomu ovšem, co jsme řekli o hotovení kalhot, třeba poznamenat, že my se odíváme duchovně kalhotami, když zdrženlivostí krotíme žádostivost tělesnou. Neboť kalhotami se stahují ta místa, v nichž má, jak známo, prospopášnost své sídlo. Proto asi první lidé, když zhřešili a pak cítili ve svých údech nedovolená hnutí, vzali své útočiště k listům fíkového stromu a upletli si z nich zástěry. Cf. Gn 3, 7 Ale ty jsou duchovní, a ty jste dosud nemohli nosit, ale — abych to pověděl slovy apoštola — *ani nemůžete, vždyť jste ještě tělesní.* 1 C 3, 2 A proto vlastně jsme řekli jen velmi málo, ač bychom s božím přispěním mohli povědět i více.

LX Na vaši otázku, zda je dovoleno kromě postní doby sníst něco maličko časně zrána, odpovídáme, že se nepamatujeme, ani v žádných písemných památkách nenalézáme, aby některý z našich otců jídával před třetí hodinou ante hanc horam traditionem sumendi cibum accepisse recolimus vel monumentis quibuscumque reperimus; e contrario vero quosdam eorum usque ad vesperum, alios autem usque ad nonam horam diei, porro alios usque ad sextam invenimus ieiunasse, nullum autem mane cibi quantulumcumque sumpsisse comperimus, cum potius „vae“ 5, 11 dictum his, qui mane comedunt, fuisse legerimus. Quamobrem ab isto maledicto vos alienos esse desiderantes hortamur, ut ante horam diei tertiam nullum omnino corporalem cibum etiam in ipsis insignibus sollemnitatibus omnino sumatis; nam quae sollemnitas potest esse Pentecoste sublimior, in qua Spiritus sanctus super apostolos descendit ac per hoc homines meruerunt in se suscipere Dominum? In ista nempe festivitate sancti apostoli cum aliis nonnullis hora diei tertia reperiuntur fuisse ieiuni, cum repletos Spiritu sancto et loquentes omnium gentium linguis quibusdam incredulis audientibus et obstupescentibus et, quod musto essent repleti, hi, qui simul aderant, , 15 falso dicentibus Petrus apostolorum princeps responderit dicens: „Non enim, sicut vos aestimatis, ebrii sunt isti, cum sit hora diei tertia.“ Ubi notandum, quod non solum apostoli, sed et omnes, qui cum ipsis erant, id est centum viginti viri, super quos Spiritus sanctus cecidit, hora diei tertia ieiuni reperiantur. Simul etiam notandum, quod non dixerit beatus Petrus simpliciter: „Non, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt,“ sed addiderit: „cum sit hora diei tertia;“ ac si patenter diceret: „Ipsi liquido nostis, quod non sit istis consuetudinis ante horam diei tertiam ieiunium solvere, quamobrem frustra illos ebrios esse putatis.“ Imitamini itaque hos, ut Spiritus sanctus, et si non tardius, saltem hora tertia diei vos ieiunos inveniens sicut istos vos quoque inspiratione suae gratiae repleat.

---

[11] non potestis *dopl. Deč.*

denní, ani že by svatá Církev přijala tradici požívat pokrm před touto hodinou. Naopak shledáváme, že se někteří z nich postili až do večera, jiní pak až do deváté hodiny denní, opět jiní až do šesté. O nikom však není známo, že by byl jedl ráno sebe méně z nějakého pokrmu, ale spíše čteme, že bylo řečeno „běda“ těm, kdo ráno jídávají. Ježto si vás přejeme uchránit tohoto prokletí, napomínáme vás, abyste nepožívali před třetí hodinou denní vůbec žádného tělesného pokrmu ani o nejslavnějších svátcích. Vždyť který svátek může být slavnější než Hod boží svatodušní, kdy Duch svatý sestoupil na apoštoly, a tím lidé se stali hodnými přijmout do sebe Pána? A na ten svátek byli svatí apoštolové s některými jinými nalezeni lační. Neboť když někteří nevěřící slyšeli, jak jsou naplněni Duchem svatým a mluví jazyky všech národů a žasli nad tím, a ti kteří byli přítomní, omylem o nich říkali, že jsou plni sladkého vína, tu kníže apoštolský Petr jim odpověděl: *Tito lidé nejsou nijak opilí, jak se vy domníváte, vždyť je třetí hodina denní.* Tu si třeba povšimnout toho, že nejen apoštolové, ale i všichni ti, kteří byli s nimi, tj. sto dvacet mužů, na něž sestoupil Duch svatý, byli o třetí hodině denní nalezeni lačnými. Také to třeba vytknout, že blažený Petr neřekl prostě: *Tito lidé nejsou opilí, jak se vy domníváte,* ale dodal: *vždyť je třetí hodina denní,* jako by chtěl jasně říci: sami dobře víte, že tito lidé nemají ve zvyku porušit půst před třetí hodinou denní, proto je zbůhdarma pokládáte za opilé. Napodobujte je tedy i vy, aby vás Duch svatý našel lačné, když ne později, alespoň o třetí hodině denní, a aby i vás tak jako je naplnil dechem své milosti.

LXI De cetero scire vos velle significatis, quot vicibus laicalis persona per unumquemque diem orationem facere debeat. In quo scire vos convenit neminem exceptum esse ab eo, quod Dominus in evangelio dicit: „Oportet semper orare et non deficere,“ et apostolus: „Sine intermissione orate;“ quod sanissime praefato sancto Augustino docente sic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi. Quae autem sint haec certa tempora orandi, quae nullo die praetermitti debeant, „quaerite et invenietis“.

LXI Rádi byste věděli, jak naznačujete, kolikrát denně má světská osoba konat modlitby. Co se toho týče, třeba si uvědomit, že nikdo není vyňat z toho, co je řečeno Pánem v evangeliu: *Je třeba se vždycky modlit a neustávat,* L 18, 1 a apoštolem: *Bez ustání se modlete.* 1 Th 5, 17 Podle nauky svatého Augustina se to vykládá tak, že žádný den nemají být opomíjeny jisté doby modlení. Ale které jsou to tyto jisté doby modlení, jež nemají být žádný den opomíjeny, *hledejte a naleznete.* Mt 7, 7

LXII Refertis, quod lapis inventus sit apud vos, antequam Christianitatem suscepissetis, de quo si quisquam ob aliquam infirmitatem quid accipit, solet aliquotiens remedium corpori suo praebere, aliquotiens vero sine profectu remanere. Quod utique etiam de illo lapide quid numquam sumentibus cotidie certum est evenire, videlicet ut alii quidem ab aegritudine sua remedium sanitatis recipiant, alii vero infirmitate tabescant. Quamobrem nos tamquam erroris fomes[mm] vobis consulentibus, utrum de cetero sit agendum an respuendum, respondemus et decernimus, quatinus omnis eiusdem lapidis sumptus penitus prohibeatur et omnimodis refutetur et in solo illo lapide Domino nostro Iesu Christo, „quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli“, spes totius salutis humanae ponatur et tamquam a fortissimo recuperandae fortitudinis nostrae remedium expectetur; ad quem vos accedere et in eo fiduciam omnem locare beatissimus primus apostolorum Petrus per epistolam suam hortatur dicens: „Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem repro-

LXII Pravíte, že ještě než jste přijali křesťanství, našel se u vás kámen, a ten prý se osvědčuje kolikrát jako léčivý prostředek pro tělo, když si někdo vezme z něho něco proti nějaké nemoci, ale kolikrát zůstane bez účinku. Jistěže totéž se denně přihází i těm, kteří si z toho kamene nic nevzali, že totiž jedni najdou prostředek proti své nemoci, a jiní tou chorobou hynou. Když se nás tedy tážete, co máte budoucně dělat a zda to máte odmítnout, my jako vaši představení odpovídáme a nařizujeme, aby jakékoli přijímání tohoto kamene bylo naprosto zakázáno a všelikým způsobem odmítáno a všecka naděje lidské spásy byla skládána v onen jediný kámen, v Pána našeho Ježíše Krista, *kterého sice zavrhli stavitelé, ale který se stal kamenem úhelným,* Mt 21, 42 a aby od něho jakožto nejsilnějšího byl očekáván lék pro opětné získání naší zdatnosti. K tomuto kameni abychom přistoupili a v něho složili všechnu důvěru, vybízí nás první z apoštolů nejblaženější Petr, jenž praví: *K němu přistupte jako k živému kameni, který sice od lidí byl zavržen, ale od Boha byl vyvolen a poctěn, a také sami sebe* 1 P 2, 4—5 batum, a Deo autem electum et honorificatum, et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini in domum spiritalem."

[mm] fomes *D, P*: fumes *B*, vynechává *C*; actores *m.* erroris *Deč. Smysl slov* erroris fomes (*troud bludu?*) *je nám nejasný a proto ponecháváme Vašicův volný překlad, v němž V. pominul Dečevovu konjekturu.*

LXIII Consulitis praeterea, si liceat viro dominico nocturno vel diurno tempore cum uxore sua coniungi aut dormire. Quibus respondemus, quoniam, si dominico die ab opere mundano cessandum est, sicut supra docuimus, quanto potius a voluptate carnali et omnimoda corporis pollutione cavendum praesertim cum dominici diei nomen, quod nihil eodem die praeter quae Domini sunt Christianus agere debeat, liquido manifestet. Porro id ipsum est de nocturno ipsius diei, quod de diurno tempore sentiendum. Unus est enim dies, qui tam diurno quam nocturno spatio constat viginti quattuor horas habens. Nam nisi tam absentia quam praesentia solis unus existeret dies, nequaquam
1, 5 Scriptura diceret: „Factum est vespere et mane dies unus." Iam vero si dormiendum simpliciter eodem sit tempore cum uxore propria, quinquagesimo harum responsionum nostrarum capitulo quod sensimus cursim iam in-
7, 35 timavimus. „Porro," ut verbis utar apostoli, „hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis iniciam, sed ad id, quod honestum est, et quod facultatem praebeat sine impedimento Dominum obsecrandi."

LXIV Quot diebus viro, postquam mulier filium genuerit, ab ea sit abstinendum, non adinventionibus nostris, sed verbis beatae memoriae Gregorii Romani pontificis et Anglorum gentis
t. 1. 11, 4 apostoli declaratur, qui Augustino episcopo, quem in Saxoniam ipse direxerat, scribens inter cetera dicit: Ad eius vero — id est mulieris — concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque proles, quae gignitur, ablactetur. Prava autem in coniugarorum moribus

stavějte jako živé kameny v duchovní dům.

LXIII Tážete se, zda je dovoleno muži v neděli v noci nebo přes den obcovat se svou ženou nebo s ní spát. Na to odpovídáme: má-li se v neděli ustat od světské práce, jak jsme vyložili shora, oč spíše třeba se varovat smyslné rozkoše a jakéhokoli poskvrnění těla? Zvláště když již její jméno „den Páně" zřetelně naznačuje, že toho dne nemá křesťan nic činit, leda co je Páně. A pak totéž co o nočním čase platí i o denním. Vždyť den je jeden a sestává z času jak denního tak nočního a čítá dvacet čtyři hodiny. Kdyby totiž nevznikal jeden den jak z nepřítomnosti tak z přítomnosti slunce, nepravilo by Písmo: *Stal se večer a jitro, den jeden.* O tom pak zda možno v téže době se svou manželkou prostě spát, sdělili jsme stručně své mínění v 50. kapitole těchto odpovědí. Konečně abych užil slov apoštola, *pravím to k vašemu prospěchu, ne abych na vás hodil osidlo, ale radím k tomu, co je vznešené a co vám umožní bez překážky sloužit Pánu.*

LXIV Kolik dní se má muž zdržet od své ženy, když porodila dítě, je objasněno nikoli našimi výmysly, nýbrž slovy Řehoře, římského papeže blažené paměti a apoštola anglického národa, který napsal biskupu Augustinovi, jehož sám odeslal do Saska, mezi jiným toto: „Muž nemá přikročit k souloži (totiž se svou ženou), dokud dítě, jež porodila není odstaveno. V manželském životě se však objevil zlozvyk, že ženy nedbají toho, aby krmily děti,

consuetudo surrexit, ut mulieres filios, quos gignunt, nutrire contempnant eosque aliis mulieribus nutriendos tradant; quod videlicet sola causa incontinentiae videtur inventum, qui, dum se continere nolunt, dispiciunt lactare, quos gignunt.

LXV Tunc recte non licet cuilibet communionem Christi percipere, quando gulae deditus non invenitur ieiunus, adeo ut mysticam mensam parvipendens prius cibi laici sumptu ieiunium solvisse videatur Christique venerandum corpus ac pretiosum sanguinem a ceteris non discernens alimentis non praeposuisse omni humanae refectioni, sed postposuisse noscatur. Remedium quippe salutiferum est corpus Christi contra peccatum, et[nn] qui hoc ante omnem escam veneranter non sumit,[oo] non sanari desiderat, sed infirmari.[pp] Et certe cotidie medicos vacuis visceribus sua cernimus pocula propinare; et si hoc pro sanitate corporis agitur, quanto potius est pro animae salute patrandum. Ceterum quamobrem non debeat is, cui sanguis ex ore vel naribus profluxerit, corpus ac sanguinem Christi percipere, regula nulla docet. Nam quod invitus quis patitur, in culpam ei non debet imputari ac per hoc nec a participatione tanti remedii coerceri; novimus namque, quia mulier, quae fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti eius fimbriam tetigit, atque ab ea statim infirmitas recessit. Si itaque mulier haec in fluxu sanguinis posita vestimenti dominici tactu non iudicatur indigna, immo ipsius Domini, nam ipse dixit: „Tetigit me aliquis", cur ei, qui sanguinis ex ore vel naribus fluorem sustinet, non liceat salutifera Christi sacramenta percipere?

 jež porodily, ale dávají je krmit jiným ženám. Jedinou příčinou proč se tak děje, jest zřejmě nezdrženlivost: poněvadž se nechtějí zdržovat, zdráhají se kojit děti, jež porodily."

LXV Přijímat svátost Kristovu není právem nikomu dovoleno, kdo se oddává požívačnosti a není lačný. Projevuje tím totiž neváźnost k mystickému stolu a zřejmě porušuje půst požíváním světského pokrmu. Z toho je patrno, že nerozeznává úctyhodné tělo Kristovo a jeho drahocennou krev od ostatních pokrmů a že jim nedává přednost před vším lidským občerstvením, nýbrž že si jich méně cení. Vždyť tělo Kristovo je spasitelným lékem proti hříchu a kdo je nepožívá zbožně před vším jiným pokrmem, nechce být uzdraven, ale být nemocen. Jistě vídáváme každodenně, jak lékaři podávají své nápoje na lačný žaludek. A děje-li se tak pro zdraví těla, oč spíše má se to konat pro spásu duše? Že by však neměl přijímat tělo a krev Kristovu, komu teče krev z úst nebo z uší, neučí žádný předpis. Neboť co kdo bezděky trpí, nemá se mu přičítat za vinu, a proto se mu ani nemá bránit v účasti na tak mocném léku. Víme zajisté, že žena trpící krvotokem přistoupila pokorně zezadu k Pánu Cf. Mt 9, 20—22; L 8, 43—48 a dotkla se třásní jeho roucha a její nemoc ihned od ní odešla. Jestliže tato žena stižená krvotokem nebyla pokládána za nehodnou dotknout se roucha Páně, ano i samého Pána, — neboť on řekl: *Někdo se mne dotkl,* — proč by se nemělo dovolit tomu, kdo trpí krvácením nosu neb uší, aby přijímal spasitelnou svátost Kristovu?

[nn] et: ei *Deč.* [oo] non sumit: consumit *Deč.* [pp] non sanari ... infirmari: *D, P. Překlad přizpůsoben.*

LXVI Graecos prohibere vos asseritis cum ligatura lintei, quam in capite gestatis, ecclesiam intrare. Quod nos quoque similiter non ab re forsitan inhibemus; nam saepe memoratus ac 11, 4—7 semper memorandus apostolus Paulus ait: „Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suum,“ et iterum: „Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago et gloria est Dei.“ Quod enim de velamine dicitur, etiam de ligaturae volumine debet, credimus, observari.

LXVII Perhibetis vos consuetudinem habuisse, quotienscumque aliquem iureiurando pro qualibet re disponebatis obligare, spatham in medium afferre, et per eam iuramentum agebatur. Nunc autem, per quod iurare debeatis, a nobis iuberi deposcitis. Sed nos ante omnia non solum per spatham, verum etiam per aliam omnino conditam speciem iurari iudicamus indignum. Per quem enim quis iurat, profecto et diligit et veneratur, sed et fiduciam suam ei firma stabilitate commendat. Quamobrem per Deum iurandum est, qui ab hominibus diligendus et venerandus et in quo omnis spes et fiducia est locanda et a quo prae cunctis creaturis est semper auxilium expectandum; Mt 5, 36 nam cum a Domino per caelum, terram, caput et Hierusalem non iurare iubetur, nil nisi ut per creaturam iuretur, procul dubio inhibetur. Quod autem per Dei nomen iurare praecipiamur, ipso iubente didicimus. Sane possumus per eas dumtaxat creaturas iurare, quae divinis sunt cultibus deputatae, ut est templum et altare, in quibus qui iurat, iurat in ipsis, et qui habitat in ipsis, et si qua sunt talia. Quapropter iure per evangelium iurandum est, in quo quicquid continetur, nihil nisi Dei, qui in eo scribitur et legitur esse, profecto dinoscitur. Ipsum est enim lex nostra, ipsum testamentum nostrum, quod legifer et testator Dominus et redemptor noster electis suis disposuit, et si hoc amamus, per ipsum etiam iuramus; etenim omnis vera qui dicit, per eum iurat, quem amat. Nos ergo, si per evangelium iuramus, et testatorem et ipsum testamentum diligere comprobamur et ab eius mandatis nos nolle recedere procul dubio significamus.

LXVI Tvrdíte, že Řekové vám brání chodit do chrámu s lněnou páskou, kterou nosíváte na hlavě. Podobně i my to zakazujeme, a to ne bez příčiny. Neboť apoštol Pavel, kterého jsme již často citovali a kterého třeba stále citovat, praví: *Každý muž, který se modlí nebo prorokuje s hlavou pokrytou, hanobí svou hlavu.* A dále: *Muž si nemá pokrývat hlavu, poněvadž je obrazem a slávou Boží.* Co se tedy zde praví o závoji, má se zachovávat podle našeho domnění i o svinuté pásce.

LXVII U vás bylo zvykem, jak pravíte, kdykoli jste se chystali zavázat někoho přísahou k nějaké věci, přinést doprostřed meč a při něm konat přísahu. Nyní pak nás žádáte, abychom vám nařídili, při čem máte přísahat. Nuže, my především pokládáme za nedůstojné přísahat nejen při meči, nýbrž i při jakékoli jiné stvořené věci. Při čem totiž kdo přísahá, jistě to nejen má rád a váží si toho, ale věnuje tomu též s neochvějnou stálostí svou důvěru. Proto máme přísahat při Bohu, který má být od lidí milován a ctěn, a do něhož máme skládat všechnu svou naději a důvěru a od něhož máme přede všemi tvory očekávat pomoc. Neboť zakazuje-li nám Pán přísahat při nebi, při zemi, při hlavě a při Jeruzalémě, bezpochyby chce zamezit, aby se přísahalo při stvoření. Že se nám však poroučí přísahat při jménu Božím, dověděli jsme se na jeho rozkaz. Můžeme zajisté přísahat jen při těch věcech stvořených, které jsou určeny pro bohoslužbu, jako je chrám a oltář. Kdo při nich přísahá, přísahá i při tom, kdo v nich přebývá. Totéž platí i pro jiné takové věci. Proto se má přísahat při evangeliu, neboť vše, co je v něm obsaženo, týká se jen Boha, o němž se tam píše a čte. Ono je naším zákonem, naší závětí, kterou zákonodárce a odkazatel, náš Pán a Vykupitel určil svým vyvoleným. Milujeme-li je, také při něm přísaháme. Vždyť každý, kdo miluje pravdu, přísahá při tom, koho miluje. Přísaháme-li tedy při evangeliu, dokazujeme tím, že milujeme i toho, kdo závěť pořídil, i závěť samu, a dáváme nepochybně na jevo, že nechceme ustoupit od jeho přikázání.

LXVIII Requisistis, post quot dies mulier possit ecclesiam intrare, postquam genuerit. In quo nos praedecessoris nostri beati Gregorii pape vestigia sequentes eadem quae ipse decernimus, qui pro nova gente, sicut nos modo, instruenda scribens inter alia dixit: „Si mulier hora eadem, qua genuerit, actura gratias intret ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur; voluptas enim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus. Unde et ipsi primae matri omnium dicitur: In doloribus paries. Si ergo enixam mulierem intrare ecclesiam prohibemus, ipsam ei poenam in culpam deputamus.“

LXIX Quot vicibus per totum annum baptismata celebrari debeant vel si eodem die licitum sit carnes comedi vel quot in consequentibus ab his sit abstinendum, requiritis. Insignia igitur anni sive sollemnia tempora, quibus baptismata celebrantur, secundum canones duo sunt, Paschae scilicet et Pentecostis. Verum circa vos nulla sunt in baptizando tempora penitus observanda, quemadmodum nec erga eos, qui mortis vicinae periculum metuentes tanto lavacro purgari desiderant; a carnibus autem ipso die his, qui sabbato sancto vel sabbato Pentecostis baptizati fuerint, abstinere procul dubio convenit, consequentibus vero septem diebus, qui a veteribus dies azymorum dicebantur et diei Resurrectionis dominicae coniuncti rite celebrantur,

LXVIII Tázali jste se, kolikátý den po porodu může žena přijít do chrámu. V té věci jdeme ve šlépějích svého předchůdce, blaženého papeže Řehoře a stanovíme totéž co on. Epist. l. 11, ep. 64 Aby poučil nově obrácený národ, jako to činíme teď i my, psal jim a mezi jiným řekl: „Vejde-li žena v touž hodinu, co porodila, do chrámu vzdát díky, nemá pražádného hříchu, vinou je rozkoš tělesná a nikoli bolest, rozkoš pak je v tělesném obcování, kdežto při rození dítěte nářek. Proto se praví i samé pramateři všech: *V bolestech budeš* Gn 3, 16 *rodit.* Bráníme-li tedy ženě rodičce vejít do chrámu, přičítáme jí za vinu sám trest.“

LXIX Ptáte se, kolikrát do roka se mají konat křty, nebo zda téhož dne je dovoleno jíst maso a kolik následujících dní se ho třeba zdržovat. Nuže, podle kánonů jsou dvě významné a slavnostní doby, v nichž se koná křest, velikonoce a Svatý Duch. Avšak u vás není naprosto třeba zachovávat nějaké doby při křtu, podobně jako ani u těch, kteří se obávají blízkého nebezpečí smrti a přejí si být očištěni touto křestní koupelí. Masitých pokrmů mají se pak nepochybně zdržet ti, kdo jsou křtěni na Bílou sobotu a v sobotu svatodušní. Ale kdo vždy rád jídává maso, může je tím spíše jíst v sedmi následujících dnech, které od předků bývaly zvány dny přesnic a slaví se A 12, 3 et passim řádně hned po neděli Vzkříšení.

si quisquam quandocumque carnibus vesci affectat, multo magis edere carnes oportet.

LXX Consulendum decernitis, utrum presbyterum uxorem habentem debeatis sustentare et honorare, an a vobis proicere. In quo respondemus, quoniam, licet ipse valde reprehensibilis sit,[rr] vos tamen Deum convenit imi-
45 tari, „qui solem suum“, ut evangelium testatur, „oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos“. Deicere vero eum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Iudam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero apostolorum deiecit. Verum de presbyteris, qualescumque sint, vobis, qui laici estis, nec iudicandum est nec de vita ipsorum quippiam investigandum, sed episcoporum iudicio, quicquid est, per omnia reservandum.

LXX Chcete vědět, zda máte ženatého kněze vydržovat a mít v úctě, či máte-li ho zahnat od sebe. Na to odpovídáme, že třebas si zaslouží velkého pokárání, sluší se, abyste napodobili Pána, který *dává vycházet slunci svému*, jak svědčí evangelium, *na zlé i na dobré a sesílá déšť na spravedlivé i nespravedlivé.* Zapudit ho od sebe nesmíte proto, že ani Pán nevyloučil Jidáše z počtu apoštolů, ač to byl učeník lživý. Vy však, kteří jste lidé světští, nemáte soudit kněze, ať si jakékoli, ani nic z jejich života vyšetřovat, ale ať se naskytne cokoli, má to být vesměs vyhrazeno soudu biskupskému.

LXXI Sciscitantibus vobis, si a sacerdote, qui sive comprehensus est in adulterio sive de hoc sola fama respersus est, debeatis communionem suscipere necne, respondemus: Non potest aliquis, quantumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluere, quae purgatoria cunctarum remedia contagionum existunt, nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere. Proinde, qualiscumque sacerdos sit, quae sancta sunt coinquinare non potest; idcirco ab eo, usque quo episcoporum iudicio reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona ministrando se tantummodo laedunt et cerea fax accensa sibi quidem detri-
s111,4 mentum praestat, aliis vero lucem in tenebris administrat et, unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet. Sumite igitur intrepide ab omni sacerdote Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim, quae vincit hunc mundum, et quia non dantis, sed accipientis sit, docente sancto Hieronimo, ad credendum in omni anima baptismum esse perfectum et in omni sacerdote corpus Christi esse perfectum, qui rursus sacrae Scripturae concordans ait: „Priusquam audias, ne iudicaveris quemquam atque ante probationem accusationis illatae neminem a tua communione suspendas, quia non statim qui accusatur reus est, sed qui convincitur criminosus.“

LXXI Na váš dotaz, zda smíte či nesmíte přijímat nejsvětější svátost od kněze, který byl buď přistižen v cizoložství, nebo se to o něm jen vykládá, odpovídáme: nikdo nemůže, byť byl sebevíc poskvrněn, znesvětit božská tajemství, která jsou očistnými prostředky proti všem nákazám. Vždyť ani sluneční paprsek se nemůže pošpinit tím, že prochází stokami a záchody. Proto ať je kněz jakýkoli, nemůže poskvrnit to, co je svaté. Má se tudíž od něho přijímat nejsvětější svátost tak dlouho, dokud nebude zavržen soudem biskupů, protože zlí, když přisluhují dobrými věcmi, jen sobě škodí. Jako rozžatá vosková svíce sebe sice stravuje, jiným však skýtá světlo ve tmách, a čím jiným prospívá, tím sama trpí úbytek. Proto přijímejte beze strachu tajemství Kristova od každého kněze, poněvadž vírou se vše očišťuje. Víra je to zajisté, která přemáhá tento svět, a pak je to věc ne dávajícího, Cf. 1 I 5, 4
nýbrž přijímajícího, jak učí svatý Jeroným, že k věření je v každé duši křest dokonalý a v každém knězi tělo Kristovo dokonalé. A dále praví v souhlasu s Písmem svatým: „Nikoho nesuď, dokud ho nevyslechneš, a nikoho nezamítej ze svého společenství dřív, Cf. 1 C 4, 5
dokud neprozkoumáš obvinění proti němu vznesené, protože není vždy vinen ten, kdo je žalován, ale kdo je usvědčen, ten je zločinec.“

LXXII Requiritis, si liceat in vobis patriarcham ordinari. Sed de hoc nil diffinitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint et nobis, quae inter vos multitudo sit et unanimitas Christianorum, renuntient. Nam interim episcopum habetote et, cum incremento divinae gratiae Christianitas ibi fuerit dilatata et episcopi per singulas ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus, qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus sit; ad quem omnes concurrant et cuius consilium in causis maioribus praestolentur, id ipsum etiam apostolicis regulis praecipientibus ac dicentibus: Episcopos gentium singularum scire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment, et nihil amplius praeter eius conscientiam gerant et cetera.

LXXII Ptáte se, je-li možno, aby byl pro vás vysvěcen patriarcha. Na to vám nemůžeme odpovědět nic definitivního, dokud se nevrátí naši vyslanci, které s vámi posíláme, a neoznámí nám, kolik je u vás křesťanů a jaké je jejich smýšlení. Zatím tedy mějte biskupa, když pak se tam působením milosti boží křesťanství rozšíří a budou vysvěceni biskupové pro jednotlivé diecéze, potom se zvolí jeden z nich, a ten se bude nazývat když ne patriarchou, tedy jistě arcibiskupem, a naň se budou muset všichni obracet a v nejdůležitějších záležitostech od něho čekat rozhodnutí. Tak to též na- Can. apost. 35
řizují apoštolská pravidla, která praví: „Biskupi jednotlivých národů mají vědět, koho z nich třeba pokládat za prvního, a toho si mají vážit jako své hlavy a nekonat nic bez jeho vědomí atd.“

LXXIII A quo autem sit patriarcha ordinandus, interrogatis. Et idcirco scitote, quia in loco, ubi numquam patriarcha vel archiepiscopus constitutus est, a maiori est primitus instituendus, quoniam secundum apostolum minus a maiori benedicitur, deinde vero accepta licentia et pallii usu ordinat ipse sibi deinceps episcopos, qui successorem suum valeant ordinare. Vos tamen, sive patriarcham sive archie-

LXXIII Tážete se, kým má být vysvěcen patriarcha. Vězte tedy, že v tom místě, kde před tím nikdy nebyl patriarcha nebo arcibiskup ustanoven, má být poprvé dosazen od vyšší instance, neboť podle apoštola *nižší do-* Cf. Hb 7, 7
stává požehnání od vyššího. Potom však, když bude potvrzen a dostane užívání pallia, sám si vysvětí biskupy, a ti pak mohou vysvětit i jeho nástupce. Ale ať by šlo o vysvěcení patriarchy nebo

---

[rr] ipse ... sit *Deč*: ipsi ... sint *P*.

piscopum sive episcopum vobis ordinari postuletis, a nemine nunc velle congruentius quam a pontifice sedis beati Petri, a quo et episcopatus et apostolatus sumpsit initium, hunc ordinari valetis. In quo hic est ordo servandus, ut videlicet a sedis apostolicae praesule sit nunc vobis episcopus consecrandus, qui, si Christi plebs ipso praestante crescit, archiepiscopatus privilegia per nos accipiat et ita demum episcopos sibi constituat, qui ei decedenti successorem eligant. Et propter longitudinem itineris non iam huc consecrandus qui electus est veniat, sed hunc episcopi, qui ab obeunte archiepiscopo consecrati sunt, simul congregati constituant, sane interim in throno non sedentem et praeter corpus Christi non consecrantem, priusquam pallium a sede Romana percipiat, sicuti Galliarum omnes et Germaniae et aliarum regionum archiepiscopi agere comprobantur.

LXXIV Sciscitamini, si coepta oratione nuntius venerit de hostibus ac ideo ipsam orationem consummare nequiveritis, quid vobis agendum sit. Quid aliud utique, nisi ut bonum, quod coepistis, quocumque vos perrexisse contigerit, perficiatis? Nam non est Christianus unus locus orationis, sicut Iudaeis erat Hierosolymis et veluti Samaritanis in monte Garizim, sed in
8 omni loco, quemadmodum et apostolus ait: „Volo ergo viros orare in omni loco
10, 22 levantes puras manus.“ Praeterea qui in bono opere perseveraverit in finem, hic salvus erit, praecipue eo tempore, quando contra inimicorum itur incursus; et oratione, sicut iam supradiximus, magis quam armis expectari debet ab hoste triumphus.

LXXV Iudicium poenitentiae, quod postulatis, episcopi nostri, quos in patriam vestram misimus, in scriptis secum utique deferent, aut certe episco-

arcibiskupa, vy byste nemohli nikoho vhodněji o to požádat, aby jej pro vás vysvětil, než velekněze na stolci blaženého Petra, od něhož má svůj počátek i biskupská hodnost i apoštolát. Při tom třeba zachovat tento postup: nyní bude pro vás správcem apoštolské stolice vysvěcen biskup a ten, rozmnoží-li se jeho přičiněním počet křesťanů, obdrží od nás výsadu arcibiskupství, a pak si sám ustanoví biskupy, kteří po jeho smrti si zvolí jeho nástupce. Pro velkou vzdálenost nemusí se již ten, kdo byl zvolen, dostavit sem, aby byl vysvěcen, ale ať se biskupi od zemřelého arcibiskupa vysvěcení všichni shromáždí a jej ustanoví. Ovšem zatím nebude moci zasednout na svůj trůn ani nikoho světit kromě těla Kristova, dokud nedostane od římského stolce pallium, podobně jak to uznávají za dobré činit všichni arcibiskupi Gallií, Germanie a jiných krajů.

LXXIV Ptáte se, co máte dělat, přijde-li na počátku modlitby zpráva o nepřátelích, takže vám nelze modlitbu dokončit. Co věru jiného než začatý dobrý skutek dovršit, ať budete muset spěchat kamkoli? Vždyť pro křesťana není jen jedno místo modlitby, jako bylo pro Židy v Jeruzalémě nebo pro Samaritány na hoře Garizim, nýbrž na všech místech, jak praví též apoštol: *Přeji si, aby mužové všude pozvedali k modlitbě ruce čisté.* Mimo to kdo v dobrém skutku setrvá až do konce, ten bude spasen, zvláště tenkrát, kdy se táhne proti útokům nepřátel. A jak jsme již shora řekli, vítězství nad nepřítelem má se spíš očekávat od modlitby než od zbraní.

LXXV Písemnou příručku pro soud penitenciální, o kterou žádáte, přinesou s sebou na všechen způsob naši biskupové, které jsme poslali do vaší vlasti,

pus, qui in vobis ordinabitur, hoc, cum oportuerit, exhibebit; nam saeculares tale quid habere non convenit, nimirum quibus per id quemquam iudicandi ministerium nullum tribuitur.

LXXVI Similiter et de codice ad faciendas missas asserimus.

LXXVII Refertis, quod Graecorum quibusdam codicem accipientibus in manibus clausum unus ex eis accipiens parvissimam particulam ligni hanc intra ipsum codicem condat et si undecumque aliqua vertitur ambiguitas, per hoc affirment scire se posse quod cupiunt. Vos vero consulitis, si sit hoc tenendum an respuendum. Utique respuendum; scriptum est enim: „Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: et non respexit in vanitates et insanias falsas.“

LXXVIII Enarratis, quod populus ille, qui propter Christianam religionem ad occidendum vos insurrexerunt, poenitentiam agere voluerit, et sacerdotes illi, qui inter vos advenae sunt, hanc recipere recusarint; nunc autem requiritis, quid de eis agendum sit. Si, quemadmodum asseritis, sponte poenitentiam agere volunt, non sunt prohibendi, sed per omnia poenitentiae summittendi, quam episcopus vel presbyter ordinatus ab illo consideraverit; nam non suscipere poenitentes non est catholicorum, sed Novatianorum.

LXXIX Perhibentes, quod moris sit apud vos infirmis ligaturam quandam ob sanitatem recipiendam ferre pendentem sub gutture, requiritis, si hoc agi nos de cetero iubeamus. Quod non solum agi non iubemus, verum etiam ne fiat, modis omnibus inhibemus; huiusmodi quippe ligaturae phylacteria daemonicis sunt inventa versutiis et animarum hominum esse vincula com-

anebo se jistě, až bude třeba, postará o ni ten biskup, který bude u vás vysvěcen, neboť se nesluší, aby něco takového měli lidé světští, kterým se samozřejmě tím nepropůjčuje žádné oprávnění někoho soudit.

LXXVI Podobně to platí o knize mešní.

LXXVII Podáváte zprávu o tom, jak někteří z Řeků vezmou do rukou zavřenou knihu, jeden z nich pak uchopí malinké dřívko a vetkne je do této knihy, a vznikla-li o něčem pochybnost, možno prý se takto, jak ujišťují, dovědět, co si kdo přeje. A vy se tážete, můžete-li se toho přidržet, či zda to máte zamítnout. Ovšemže zamítnout, neboť je psáno: *Blažený muž, jehož naději je slovo Páně, a který nedbá na marnosti a jalové ztřeštěnosti.* Ps 39, 5

LXXVIII Vypravujete, že ti lidé, kteří kvůli křesťanskému náboženství proti vám povstali a chtěli vás zabít, rádi by dělali pokání, ale že ti kněží, kteří k vám přišli, odepřeli je přijmout. Nyní se tážete, jak s nimi naložit. Chtějí-li, jak ujišťujete, konat dobrovolné pokání, nemá se jim v tom bránit, ale musí se ve všem podřídit pokání, jež biskup nebo kněz jím vysvěcený uzná za dobré, neboť nepřijmout kajícníky není vlastností katolíků, ale novaciánů.

LXXIX Tvrdíte, že u vás je zvyk, aby nemocní nosili kvůli uzdravení jakousi pásku visící pod krkem, a ptáte se, zda schvalujeme, abyste tak nadále činili. Nejen že to neschvalujeme, ale na každý způsob vám to zakazujeme. Neboť takovéto pásky (amulety) jsou vynálezy ďábelské zchytralosti, a jak je dokázáno, jsou to okovy lidských duší. Proto apoštolské dekrety připrobantur, ac ideo his utentes anathemate apostolica decreta perculsos ab ecclesia pelli praecipiunt.

LXXX Cum generatione, quae pacem vobiscum habere quaerit, quomodo ad alterutrum pacem firmare et custodire debeatis, inquiritis. Quaecumque gens vobis pacem offerre voluerit, vos nolite 14 renuere; scriptum quippe est: „Pacem sequimini cum omnibus,“ et rursus: „Cum omnibus hominibus pacem habentes.“ Ubi „omnibus“ sonat, nemo a mutua pace prorsus excipitur. Quomodo vero ipsa sit pax cum huiusmodi firmanda vel custodienda, nisi gentis, cum qua pax ineunda est, mores et verba praenoscamus, facile diffinire non possumus. Verumtamen quia est laudabilis pax, est et perniciosa, providendum est, ut in omni pacto Christus praeponatur, ita ut lege ipsius et praecipue fide illaesa persistente foedus, quod in invicem pangitur, permaneat incorruptum. Quam autem pacem sectari debeatis, Dominus manifestat, cum dicit: „Pacem meam do vobis;“ cum eo igitur, qui pacem Christi non habet, nec nos communionis habere pacem debemus, sed nec cum illo, qui pacem idcirco postulat, ut liberius nociva committat.

LXXXI Perconctati estis, si cum generatione, quae Christiana est, foedus interposito ex utraque parte iureiurando feceritis, et post haec illi pactum dirumpere et super vos insurgere voluerint, utrum et vos adire contra eos audeatis an aliud quid agere debeatis. Verum omnis est necessitas toleranda magis quam a nobis quaelibet iniquitas perpetranda; proinde foedus, quod pangitis, nulla est occasione violandum, nisi forte in confirmandi foederis ipsius articulo interpositum est, quatenus sic una pars id foret observatura pactum, si pars hoc altera nulla tergiversatione violasset. Siquidem a Christiano genus omne mendacii summopere declinandum est propter illud, quod Deo dicitur: „Perdes omnes, qui loquuntur mendacium,“ et iterum: „Os, quod mentitur, occidit animam,“ et apostolus: „Nolite,“ ait, „mentiri invicem.“ Iam vero si illi postposito iuramento diruptoque foedere contra vos insurrexerint, quid vos oporteat agere, episcopus vester a vobis inquisitus respondeat, qui iuxta positus et circumstantiam rerum et temporum qualitatem et mores personarum et iustitiam partium clare cognoscens quod congruentius et salubrius esse perspexerit tunc facilius poterit indicare et, quid agi conveniat, cuncta praenoscens vobis pleniter intimare. Verum nos interim rebus incognitis satius admonemus, ut semper rogetis ea, quae pacis sunt.

LXXXII Cum paganis autem quod sit Christiano pactum faciendum, apostolus indicat, qui nullam communionem luci ad tenebras, Christi ad Belial, fideli cum infideli dat intellegi debere prorsus existere. Verum si eo fidelis animo pactum cum infideli constituit, ut eum ad cultum veri Dei possit attrahere, non est prohibendum, quandoquidem apostolus etiam matrimonium, quod ex fideli constat et infideli, non inhibet permanendum, et Moyses cognatum suum ad Dei veri notitiam trahere volens eius societatem non aspernatur, sed comitatui suo ducem fore summopere deprecatur. Inveniuntur autem nonnulli sanctorum et fidelium cum alienigenis et infidelibus pacta et amicitiae foedera contraxisse diversa, sed eos non tamquam infidelitatem eorum et superstitionem adprobantes coluisse, sed tamquam in angarias diversis usibus implicasse et praecipue in terrenis eos quaestibus et servilibus occupasse.

LXXXIII Si liceat vobis de criminalibus peccatis aliquem iudicare, consuli-

kazují, aby ti, kdo jich užívají, byli stiženi klatbou a vyhnáni z církve.

LXXX Tážete se, jak byste měli upevnit a ochránit mír s národem, který se snaží s vámi žít v míru. Když by vám chtěla některá země nabídnout mír, neodmítejte jej, neboť je psáno: *Usilujte o pokoj se všemi* a jinde: *Žijte v pokoji se všemi lidmi.* Poněvadž se tu praví *se všemi,* není naprosto nikdo vyňat z tohoto vzájemného pokoje. Avšak jak by se měl mír sám s takovými lidmi upevnit a ochránit, nedá se snadno určit, dokud se dřív neseznámíme s mravy a řečmi národa, s nímž se má mír uzavřít. Ale poněvadž je mír chvályhodný a také mír zhoubný, třeba se postarat o to, aby v každé smlouvě byla dána přednost Kristu tak, aby byl neporušeně uchován jeho zákon a zvláště víra, a při tom zůstala nedotčena i úmluva, která se mezi oběma stranami uzavírá. O jaký mír byste měli usilovat, naznačuje Pán, když praví: *Pokoj svůj dávám vám.* S tím tedy, kdo nemá mír Kristův, nemáte ani vy mít společný mír, ale též ani s tím, kdo žádá o mír proto, aby mohl tím snáze působit škodu.

LXXXI Tázali jste se, zda byste se mohli opovážit napadnout národ, který je křesťanský a s nímž jste uzavřeli oboustrannou smlouvu stvrzenou přísahami, když by on potom tuto dohodu porušil a chtěl povstat proti vám, nebo co byste měli jiného dělat. Nuže, spíš třeba snést všechno nejhorší, než se dopustit jakéhokoli bezpráví. Proto smlouva, kterou jste uzavřeli, se nesmí za žádných okolností porušit, leda by snad do samé smlouvy, která měla být potvrzena, byl vložen článek, že jedna strana bude tu smlouvu zachovávat potud, pokud ji druhá strana nějakými vytáčkami neporuší. Neboť křesťan se musí vystříhat všeliké lži kvůli tomu, co bylo řečeno od Boha: *Zahubíš* Ps 5, 7 Sap 1, 11 *všecky, kteří mluví lež,* a jinde: *Ústa, která lžou, zabíjejí duši,* a co praví apoštol: C 3, 9 *Nelžete jedni na druhé.* Ale nebudou-li oni dbát přísahy a poruší-li smlouvu a povstanou proti vám, otažte se vašeho biskupa, a ten ať vám poví, co byste měli dělat. Ten zná zblízka místní i časové okolnosti, povahu osob i spravedlivost stran, a bude vám moci zajisté snáze naznačit, co pokládá za vhodnější a prospěšnější, a po zralé úvaze všeho plně oznámit, co by se patřilo udělat. My tedy prozatím, poněvadž neznáme stav věcí, spíše vás napomínáme, abyste vždycky navrhovali to, *co je ku pokoji.* Cf. R 14, 19

LXXXII Jakou smlouvu by měl učinit křesťan s pohany, naznačuje apoštol, Cf. 2 C 6, 14 který dává na srozuměnou, že *světlo vůbec nemá mít nic společného s tmou, Kristus s Belialem,* věřící s nevěřícím. Ale uzavře-li věřící s nevěřícím smlouvu s tím úmyslem, aby ho získal pro uctívání pravého Boha, tomu netřeba bránit. Vždyť apoštol též nezamezuje trvání manželství mezi věřící a ne- Cf. 1 C 7, 13 věřícím. A Mojžíš rovněž chtěje svého příbuzného přivést k poznání pravého Cf. Ex 18 Boha, nepovrhl jeho společností, ale velmi ho prosil, aby byl vůdcem jeho družině. Stávalo se též, že svatí a věřící uzavřeli spolek a přátelskou smlouvu s cizinci a nevěřícími, ale hleděli si jich ne proto, že by schvalovali jejich nevěru a pověrčivost, nýbrž zavázali si je různými výhodami jakoby k jakési robotě a zaměstnávali je zvláště v pozemkových a otrockých živnostech.

LXXXIII Tážete se, zda je vám dovoleno někoho soudit pro zločinné tis. Sed si nemo voluisset peccare, nemo debuisset aliquem iudicare; at postquam peccatur, profecto et iudicatur. 1 T 1, 9—11 Scimus enim, ut secundum apostolum dicamus, „quia iusto lex non est posita, sed iniustis et non subditis et impiis et peccatoribus, sceleratis, patricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, et si quid aliud sanae doctrinae adversatur, quae est secundum evangelium gloriae beati Dei". Non autem vobis licet clericos iudicare, cum vos magis ab ipsis conveniat iudicari.

hříchy. Nuže, kdyby nikdo nechtěl hřešit, nemusel by nikdo nikoho soudit, ale když se hřeší, dozajista se i soudí. *Víme* totiž, abychom mluvili s apoštolem, *že zákon není dán pro spravedlivého, nýbrž pro nespravedlivé a nepoddajné, pro bezbožné a hříšníky, pro zločince, otcovrahy a matkovrahy, pro vražedníky, smilníky, prznitele chlapců, obchodníky s otroky, křivopřísežníky a co jiného se ještě příčí zdravému učení, tak je tomu podle evangelia o slávě blaženého Boha.* Není vám však dovoleno soudit kleriky, jelikož byste měli spíše vy být od nich souzeni.

LXXXIV Requirendum a nobis ducitis, quid de eo iudicandum sit, qui quemlibet falso criminatus fuerit et postmodum accusator fallax apparuerit. De hoc quamvis venerandae leges abunde quod iustum est innuant, nos tamen potius cum apostolo vos ad f. Os 6, 6; Mt 9, 13 misericordiae viscera, quam se Deus super sacrificium velle testatur, semper convenit exhortari; siquidem ipse cum gentes, quarum magister erat, doceret, non ad austeritatem legis, sed potius eas ad misericordiae viscera provocabat 3, 12—13 dicens: „Induite vos ergo sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam; supportantes invicem et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos."

LXXXIV Nutká vás povinnost otázat se nás, jak soudit toho, kdo někoho lživě obvinil, a potom se ukázalo, že byl křivým žalobcem. Úctyhodné zákony o tom sdostatek naznačují, co je spravedlivé, nicméně my vás přece, jak se sluší a patří, vybízíme s apoštolem spíše k srdečnému milosrdenství, o které Bůh, jak prohlašuje, víc stojí než o oběti. Neboť když apoštol učil národy, jejichž byl představeným, nevyzýval je k přísnosti zákona, ale spíše k srdečnému milosrdenství, když pravil: *Oblecte se tedy jako vyvolení Boží, svatí a milí, v srdečnou milosrdnost, dobrotu, pokoru, mírnost, shovívavost, snášejte se navzájem a odpouštějte si, má-li kdo proti komu stížnost, jako i Pán vám odpustil, tak i vy.*

LXXXV Ergo similiter et circa eum, de quo sciscitamini, qui mortiferum quid homini dederit ad bibendum, vos ad misericordiam exortamur, sicut et 6, 37 Dominus iubet dicens: „Dimittite et dimittetur vobis."

LXXXV Podobně vás tudíž vybízíme k milosrdenství vůči tomu, na něhož se ptáte, a který dal člověku vypít něco smrtonosného. Tak přikazuje Pán, jenž praví: *Odpusťte a bude vám odpuštěno.*

LXXXVI Si fur vel latro deprehensus fuerit et negaverit quod ei impingitur, asseritis apud vos quod iudex caput eius verberibus tundat et aliis stimulis ferreis, donec veritatem depromat, ipsius latera pungat. Quam rem nec divina lex nec humana prorsus admittit, cum non invita, sed spontanea debeat esse confessio, nec sit violenter elicienda, sed voluntarie proferenda; denique si contigerit vos etiam illis poenis illatis nihil de his, quae passo in[ss] crimen obiciuntur, penitus invenire, nonne saltem tunc erubescitis et, quam impie iudicetis, agnoscitis? Similiter autem, si homo criminatus talia passus sustinere non valens dixerit, se perpetrasse quod non perpetravit, ad quem, rogo, tante impietatis magnitudo revolvitur nisi ad eum, qui hunc talia cogit mendaciter confiteri? Quamvis non confiteri noscatur, sed loqui, qui hoc ore profert, quod corde non tenet. Relinquite itaque talia et quae hactenus insipientes exercuistis medullitus exsecramini; quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Porro cum liber homo crimine fuerit appetitus, nisi iam pridem repertus est alicuius sceleris reus, aut tribus testibus convictus poenae succumbit aut, si convinci non potuerit, ad evangelium sacrum quod sibi obicitur minime commisisse iurans absolvitur, et deinceps huic negotio finis imponitur, quemadmodum crebro dictus apostolus doctor gentium attestatur: „Omnis," inquiens, „controversiae eorum finis ad confirmationem est iuramentum."

LXXXVI Pravíte, že je-li u vás dopaden zloděj nebo lupič a popírá, co se mu přičítá za vinu, soudce jej bije důtkami po hlavě a jinými železnými bodci jej píchá do boku, až z něho vynutí přiznání. Takovou věc naprosto nedovoluje ani božský ani lidský zákon, zvláště když přiznání má být ne vynucené ale dobrovolné, ani násilím vymámené, ale samovolně projevené. Konečně stane-li se, že ani použitím těchto trestů pranic nezjistíte z toho, co se klade mučenému za vinu, zdaž se aspoň tehdy zastydíte a uznáte, jak bezbožně soudíte? Podobně řekne-li nařčený člověk, nemoha snést takového mučení, že spáchal, co nespáchal, na koho, prosím, padne tato veliká bezbožnost, ne-li na toho, kdo jej přinutil, aby se k tomu lživě přiznal? Ostatně je zřejmé, že ten, kdo říká ústy, co nechová v srdci, se nepřiznává, nýbrž jen mluví. Proto toho zanechte a z hloubi srdce zatraťte, co jste posavad z nerozumu tropili. *Vždyť jaký jste měli tehdy užitek z toho, zač se nyní stydíte?* R 6, 21 Zkrátka, když svobodný člověk je nařčen z něčeho, nebyl-li již dřív odsouzen pro nějaký zločin, buď se musí podrobit trestu, je-li usvědčen třemi svědky, nebo bývá osvobozen, odpřisáhne-li při svatém evangeliu, které se mu předloží, že to nespáchal. A tím se tato věc skoncuje, jak svědčí často citovaný apoštol, učitel národů: *Ukončením všech jejich rozepří, aby věc byla naprosto jistá, bývá přísaha.* Hb 6, 16

LXXXVII Utrum, si mulierem viduam nolentem monachicam vitam suscipere quis monacham fecerit, peccatum committat, inquiritis. Sed in hoc sciendum quoniam aliae sunt virtutes, sine quibus ad vitam ingredi non possumus, aliae vero sunt, quae nonnisi ab sponsore requiruntur; sine humilitate quippe, castitate ac elemosynis et orationibus nullus ad vitam ingredi valet, et ista

LXXXVII Ptáte se, zda se dopouští hříchu ten, kdo přinutí vdovu, která se nechce podrobit životu klášternímu, aby se stala jeptiškou. Tu třeba především vědět, že jsou některé ctnosti, bez nichž nemůžeme vejít do života, a jsou zase jiné, které se požadují jen od toho, kdo se k nim zavázal. Například bez pokory, čistoty a bez almužen a modliteb nikdo není schopen vejít do života.

[ss] in *dopl. Deč.*

sunt cum his similibus, quae requiruntur ab homine. Monachicum autem habitum induere ac vitam remotam ducere nonnisi a spondente divinitus exiguntur. Unde, quisquis vim intulerit alicui, ut monachicum habitum et vitam remotiorem, quam non optavit nec elegit, assumat, hic tamquam violentus peccatum evadere non valet; et, quoniam quod agitur ex accipientis voto non venit, nec accipiens religiosum habitum inde mercedem habet nec inferens crudelitatis suae iudicio carebit.

LXXXVIII Pro parentibus vestris, de quibus consulitis, qui infideles mortui sunt, propter peccatum incredulitatis orare non licet, secundum illud Iohannis apostoli dicentis: „Est peccatum ad mortem, non dico, ut oretur pro eo;“ peccatum quippe ad mortem est in eodem peccato morientibus. 5, 16

LXXXIX Fruges novas et rerum offerre primitias etiam veteribus moris erat, quod pene in ipso initio mundi Abel et Cain egisse legimus. Gn 4, 4

XC Animalia sive volatilia, si sine ferro mactentur et solo ictu hominis percussa moriantur, si liceat comedi, sciscitamini. De hoc sanctus Augustinus contra Faustum Manicheum pleniter scripsit, de cuius verbis nos modicum quid nunc propter prolixitatem tangimus: „Ubi“ inquit, „ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israhelita carnalis appareat, quis iam hoc Christianus observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa sententia Veritatis: „Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit.“ 15, 11

Tyto a jim podobné ctnosti se vyžadují od každého člověka. Ale obléci řeholní roucho a vést život v ústraní žádá se jen od toho, kdo se k tomu z božského vnuknutí zavázal. Proto ten, kdo někoho přinutí, aby na sebe vzal řeholní roucho a život víc skrytý, po němž netoužil ani si ho nezvolil, ten jakožto násilník nemůže být prost hříchu. A poněvadž, co se tu děje, nepochází z dobré vůle přijímajícího, ani ten, kdo řeholní roucho přijal, nebude za to odměněn, ani ten, kdo mu je vnutil, neujde soudu za svou krutost.

LXXXVIII Za vaše rodiče, zemřelé v nevěře, na něž se tážete, není dovoleno se modlit pro hřích nevěry podle výroku apoštola Jana řkoucího: *Je hřích, který vede k smrti, o tom nepravím, aby někdo zaň prosil.* Hřích k smrti je totiž u těch, kdo umírají v tomto hříchu.

LXXXIX Obětovat nové plodiny a prvotiny z věcí bylo též obyčejem předků, a jak čteme, činili tak Abel a Kain na samém počátku světa.

XC Rádi byste věděli, zda je dovoleno jíst zvířata nebo ptáky, jestliže byli zabiti člověkem bez nože pouhým úderem rány. O tom psal důkladně proti manichejci Faustovi svatý Augustin, z jehož obšírného výkladu připomeneme jen něco málo. Praví tam: „Kde se mezi pohany církev vytvořila tak, že se v ní nevyskytuje žádný Izraelita rodem, kterýpak křesťan ještě zachovává příkaz nepožívat kvíčal nebo menších ptáků leda těch, z kterých vytekla krev, nebo nejíst zajíce zabitého bez krvácení ranou do týlu, a jsou-li ještě nějací takoví lidé, kteří se bojí to jíst, ostatní se jim smějí. Do té míry se již všichni v té věci řídí oním výrokem Pravdy: *Ne to, co vchází do vašich úst, vás poskvrňuje, ale co z nich vychází.*“

XCI Neque quod Christianus persequitur et a pagano percutitur et occiditur animal neque quod paganus persequitur et Christianus occidit, a Christiano comedendum est, ne videlicet fidelis cum infideli saltem in modico communicasse videatur; „quae enim pars fideli cum infideli?“ Et rursus propter conscientiam non fidelis utique, sed infidelis, gloriantis scilicet se, quod sibi a Christiano fuerit communicatum, ac per hoc autumantis, eo quod non fuerit a fideli spretus, quod vanitas erroris sui a Christiano extiterit approbata.

XCII Desideratis nosse, quot sint veraciter patriarchae. Veraciter illi habendi sunt patriarchae, qui sedes apostolicas per successiones pontificum optinent, id est qui illis praesunt ecclesiis, quas apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, Alexandrinam et Antiochenam. Romanam, quam sanctorum principes apostolorum Petrus ac Paulus et praedicatione sua instituerunt et pro Christi amore fuso proprio sanguine sacraverunt; Alexandrinam, quam evangelista Marcus discipulus et de baptismate Petri filius a Petro missus instituit et domino Christo cruore dicavit; Antiochenam, in qua conventu magno sanctorum facto primum fideles dicti sunt Christiani et quam beatus Petrus, priusquam Romam veniret, per annos aliquot gubernavit. Constantinopolitanus autem et Hierosolymitanus antistites, licet dicantur patriarchae, non tantae tamen auctoritatis quantae superiores existunt. Nam Constantinopolitanam ecclesiam nec apostolorum quisquam instituit nec Nicena synodus, quae cunctis synodibus celebrior et venerabilior est, eius mentionem aliquam fecit, sed solum, quia Constantinopolis nova Roma dicta est, favore principum potius quam ratione patriarcha eius pontifex appellatus est; Hierosolymitanus autem praesul, licet

XCI Křesťan nemá jíst ani zvěř, kterou křesťan štve a pohan zabije, ani kterou pohan štve a křesťan zabije, aby se totiž nezdálo, že věřící byť v malém obcuje s nevěřícím: *Jaképak dělení mezi věřícím a nevěřícím* —, a potom kvůli svědomí, ne ovšem věřícího, ale nevěřícího, který se chlubívá tím, že se křesťan s ním stýká, a poněvadž věřící jím nepohrdl, domnívá se, že tím byla křesťanem schválena prázdnota jeho bludu. 2 C 6, 15

XCII Přejete si vědět, kolik je ve skutečnosti patriarchů. Za skutečné patriarchy třeba pokládat ty, kteří zaujímají apoštolské stolce biskupskou posloupností, tj. kteří jsou včele církví, o nichž je dokázáno, že byly založeny od apoštolů, totiž římská, alexandrijská a antiochijská: římská, kterou knížata apoštolská Petr a Pavel založili svým kázáním a posvětili krví prolitou z lásky ke Kristu; alexandrijská, kterou založil evangelista svatý Marek, Petrův žák a na křtu syn, poslaný tam od Petra, a kterou svou krví zaslíbil Kristu Pánu; antiochijská, v níž na velkém shromáždění svatých věřících ponejprv byli nazváni křesťany a kterou blažený Petr, než přišel do Říma, po několik let spravoval. Cf. A 11, 26 Biskupové cařihradský a jeruzalémský, třebaže se nazývají patriarchy, nemají takovou vážnost jako tito dřívější. Vždyť cařihradskou církev nezaložil ani žádný z apoštolů ani se o ní neděje zmínka na sněmu nicejském, ze všech církevních sněmů nejslavnějším a nejváženějším; jeho biskup byl nazván patriarchou spíše z přízně panovníkovy než z nějakého věcného důvodu jen proto, že se Cařihradu říkalo Nový Řím. Jeruzalémský biskup pak, třebaže se mu též říká patriarcha a podle dávného obyčeje a nicejského sněmu má mu být prokazována čest et ipse patriarcha dicatur et secundum antiquam consuetudinem ac Nicenam synodum honorandus sit, salva tamen metropoli propria dignitate, sed et in eadem sancta et magna synodo nequaquam Hierodolymitanus, sed Heliae episcopus dicitur. Nam vera Hierusalem tantum in caelis est, quae est 4, 26 mater nostra; illa vero Hierusalem terrestris, secundum quod Dominus praedixit, adeo funditus ab Helio Hadriano imperatore Romano dis- t 24, 2 structa est, ut in ea nec lapis super lapidem sit derelictus, et ab eodem Helio Hadriano in alio est loco constructa, ita ut locus dominicae crucis extra portam nunc intra cernatur et a praedicto Helio Hadriano urbs illa Helia vocitetur.

XCIII Porro quis patriarcharum secundus sit a Romano, consulitis. Sed iuxta quod sancta Romana tenet ecclesia et Niceni canones innuunt et sancti praesules Romanorum defendunt et ipsa ratio docet, Alexandrinus patriarcharum a Romano papa secundus est.

XCIV Graecos dicere perhibetis, quod in illorum patria chrisma oriatur et ab illis per totum mundum tribuatur, et ideo nosse desideratis, si verum sit. Sed iam credimus, quod vestra sollertia, quam verum non sit, animadvertit.

XCV Quid de his agendum decernamus, qui pro quibuscumque culpis ad ecclesiam fugiunt, requiritis. Sed quamvis ea sacri canones, quae leges mundanae sanciunt, custodienda flagitent et leges circa quosdam inmisericordes appareant, nos tamen, qui non spiritum C 2, 12 huius mundi suscepimus, si quisquam ad ecclesiam fugerit, non illum, nisi sua voluerit sponte, ab ea dicimus educendum. Denique si quondam latrones et diversorum criminum rei ad asylum templum Romuli fugientes indemnitatem consequebantur, quanto potius

a má si podržet vlastní svou hodnost metropolity, ale na témž svatém a velikém sněmu nebývá nazýván biskupem jeruzalémským, nýbrž aelijským. Neboť onen pravý Jeruzalém, který je naší matkou, je toliko v nebesích, onen pozemský Jeruzalém však podle předpovědi Páně tak byl z kořene vyvrácen od římského císaře Aelia Hadriana, že v něm nezůstal kámen na kameni, a byl od téhož Aelia Hadriana zbudován na jiném místě. Proto místo ukřižování Páně *za branou* octlo se uvnitř tohoto města, které se po zmíněném Aeliu Hadrianovi nazývá městem Aeliovým.

XCIII Dále se ptáte, který z patriarchů je druhý po římském. Nuže podle zásad římské církve a podle toho, co naznačují kánony nicejského sněmu a co hájí biskupové římští i čemu nás učí rozum, druhým patriarchou po římském je alexandrijský.

XCIV Podle vašich zpráv Řekové tvrdí, že v jejich zemi vyvěrá křižmo a oni že je rozdílejí do celého světa, a přejete si vědět, zda je to pravda. Myslíme však, že jste se sami dovtípili, že to pravda není.

XCV Tážete se, jak naložit s těmi, kteří pro nějaká svá provinění se utečou do chrámu. Posvátné kánony sice trvají na tom, aby se zachovávalo to, co nařizují světské zákony, ale zákony ty jsou vůči některým zřejmě nemilosrdné. My, kteří jsme nepřijali ducha tohoto světa, tvrdíme naopak, že utekl-li se kdo do chrámu, nemá být z něho vyveden leda dobrovolně, když by chtěl. Zkrátka, jestliže kdysi lupiči a různí zločinci, kteří se utekli pod ochranu svatyně Romulovy, dosáhli beztrestnosti, tím spíše mají získat

hi, qui ad templum Christi confugium faciunt, delictorum remissionem suorum adipisci debent et iam sibi a suspecto iuramento praestito omni pristinae securitati restitui.

XCVI Quicquid mulier tua contra te cogitaverit aut fecerit vel si te accusaverit, non est excepta causa fornicationis reicienda vel odio prorsus habenda. Quae est apostolo praecipiente, sicut a Christo ecclesia, diligenda. Quantum autem hereticorum ore Christus et accusatur et in gentibus blasphematur, sed hos interim perversa praedicantes tolerat et resipiscentes a misericordiae gremio non repellit.

XCVII Similiter et de servo qui dominum suum apud principes accusat, custodiendum est, cui secundum apostolum a domino suo etiam minae sunt remittendae. Sed quid de servo dicimus, quando Dominus generaliter omnibus et de omnibus praecipit: „Dimittite,“ inquiens, „et dimittetur vobis,“ et apostolus: „Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat;“ ubi enim „alicui“ interposuit, etiam servum comprehendit. Iam si non omnes comprehendisse dicis, audi quod sequitur: „Sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.“

XCVIII Si sit sepeliendus, qui se ipsum occidit vel si sit pro eo sacrificium offerendum, requiritis. Sepeliendus est quidem, ne viventium odoratui molestiam ingerat; non tamen est, ut aliis pavor incutiatur, solito cum obsequiis more ad sepulchra ferendus, sed et, si qui sunt, qui eius sepulturae studio humanitatis obsequuntur, sibi, non illi, qui sui extitit homicida, praestare videntur. Sacrificium vero pro eo non est offerendum, qui non solum ad mortem usque peccavit, sed et mortis

odpuštění svých přečinů ti, kteří hledají útočiště v chrámu Kristově, a když jim knězem bylo uděleno po složení přísahy kanonické odpuštění, má jim být vrácena veškerá dřívější bezpečnost.

XCVI I kdyby žena tvá proti tobě Cf. Mt 5, 32 cokoli obmýšlela nebo dělala nebo tě obžalovala, nemá se proto zapuzovat vyjma případ cizoložství ani se nemá z celé duše nenávidět, a jak apoštol Cf. E 5, 25—29 přikazuje, má být milována tak jako církev Kristem. Jak nestoudně bývá Kristus od kacířů obviňován a od po- Cf. R 2, 24 hanů tupen, ale on je trpí, zatímco hlásají bludy, a když přijdou k rozumu, neodepře jim svého láskyplného milosrdenství.

XCVII Podobně se třeba zachovat i k otroku, který obviňuje svého pána u vrchnosti, neboť podle apoštola má Cf. E 6, 9 pán vůči němu i hrozeb zanechat. Ale proč to říkáme o otroku, když Pán vůbec všem a o všech přikazuje: *Odpouštějte*, dí, *a bude vám odpuštěno*, a apoštol: *Hleďte, ať nikdo nesplácí* L 6, 37 *nikomu zlým za zlé?* 1 Th 5, 15 Když tedy užil slova nikomu, zahrnul sem též otroka. A tvrdíš-li, že nezahrnul všech, poslyš, co následuje: *ale vždycky usilujte o to, co je dobré pro vás vespolek i pro všechny.*

XCVIII Ptáte se, má-li se pohřbít sebevrah nebo má-li se zaň sloužit mše. Třeba ho ovšem pohřbít, aby jeho zápach nebyl živým na obtíž, ale aby se jiní zastrašili, nemá být nesen do hrobu obvyklým způsobem s obřady. I když se však někteří zúčastní z lidské příchylnosti jeho pohřbu, prokazují to, jak se zdá, sobě a ne jemu, který se stal sám svým vrahem. Mše se ovšem nesmí zaň sloužit, poněvadž nejen že hřešil až k smrti, ale i sám si připravil smrtelnou záhubu. Vždyť kdo se víc dopouští sibimet interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Iohannes apostolus non dicit orandum, (5, 16) quam is, qui Iudam imitatus sui ipsius homicida fuisse magistro diabolo comprobatur? (27, 5)

hříchu, který vede k smrti a za který se nemáme modlit, jak praví apoštol Jan, ne-li ten, o němž je dokázáno, že napodobil Jidáše a že z návodu ďáblova se stal svým vrahem?

XCIX Si est Christianus intra ecclesiam sepeliendus, inquiritis. Hanc sanctus papa Gregorius quaestionem absolvit (IV,) dicens: „Cum gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis, si in ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi, quotiens ad eadem sacra loca conveniunt, suorum, quorum sepulchra aspiciunt, recordantur et pro eis Domino preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius quam ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur.“

XCIX Tážete se, mají-li se křesťané pohřbívat uvnitř v kostele. Tuto otázku rozřešil papež svatý Řehoř, jenž praví: „Nejsou-li zemřelí obtíženi těžkými hříchy, mají z toho prospěch, jsou-li pohřbíváni v kostelích, neboť kdykoli se jejich příbuzní scházejí na těchto posvátných místech, rozpomínají se na ně při pohledu na jejich hroby a vylévají za ně své prosby před Pánem. Ovšem těla těch, kteří jsou obtíženi těžkými hříchy, ukládají se v kostelích ne na odpuštění, ale na větší tíhu zavržení.“

C Qui in proelio defunctus fuerit, utrum reportandus ad propria sit, si parentes eius aut socii eius voluerint, ex praecedente capitulo potestis colligere. Siquidem idcirco, si voluerint propinqui ad propria reportandus est mortuus, ut eius cumulum intuentes e proximo recordentur ipsius et pro eo Domino preces fundant. Nam et sanctum Ioseph tale quid de ossibus suis obiturum (13, 19) mandasse sacra prodit historia.

C Zda má být ten, kdo zemře v bitvě, odnesen nazpět do svého domova, přejí-li si to jeho rodiče a přátelé, můžete posoudit z toho, co je řečeno v předešlé kapitole. Tudíž přejí-li si to příbuzní, má být nebožtík donesen zpět domů, aby jeho nejbližší přátelé při pohledu na jeho hrob si naň vzpomínali a vysílali zaň modlitby k Pánu. Vždyť také svatý Josef, jak vyprávějí posvátné dějiny, nařídil před svou smrtí něco takového o svých kostech.

CI Quibus elemosyna eroganda, investigatis. Quod Dominus in evangelio manifeste demonstrat dicens: „Omni petenti te da“, (5) et iterum patrem memorans ait: „Qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos“, et apostolus: „Dum“, inquit, „tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei“, id est Christianos. Verumtamen est in elemosyna facienda quidem ordo discretionis observandus, quem nos pleniter exponere studio nunc brevitatis omittimus. Sed quidnam hoc nomen signet, primitus indicemus: elemosyna quippe Graece, Latine misericordia dicitur, et certe scriptum est: „Miserere animae tuae placens Deo.“ Ergo primum sibi debet homo prae ceteris elemosynam facere; siquidem omnem regulam bene agendi a se debet homo incipere, placens scilicet Deo per mundiciam mentis et corporis ac per hoc sibi tribuens illum panem vivum, qui de caelo descendit. Deinde vero elemosyna exhibenda est propinquis egestatem patientibus, sicut scriptum est: „Carnem tuam ne despexeris;“ nam et ipsa natura docet nos de hoc, et quod ipse propinquo meo non exhibuero, quando extraneus exhibebit? Deinde autem his maxime misericordia praestanda est, qui petere confunduntur. Sane notandum est, quia sunt non nulli, quibus nil conferri debet, sicut scriptum est: „Da bono et ne receperis peccatorem,“ et rursum: „Ne dederis impio,“ et iterum: „Panem tuum et vinum super sepulturam iusti constitue et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus.“ Panem enim et vinum suum peccatoribus praebet, qui iniquis subsidia, pro eo quod iniqui sunt, impendit. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit, nimirum non peccatorem, sed iustum nutrit, qui in illo non culpam, sed naturam diligit. Unde et nonnulli huius mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones.[tt]

CI Chcete mít jasno o tom, komu se má udílet almužna. Pán to v evangeliu zřetelně naznačuje, když praví: *Každému, kdo tě prosí, dej*, a jinde připomíná Otce a dí: *ten velí slunci vycházet na zlé i na dobré a dešť sesílá na spravedlivé i nespravedlivé*, a apoštol učí: *Dokud máme čas, prokazujme dobro všem, především souvěrcům*, tj. křesťanům. Nicméně má se při udílení almužny z opatrnosti zachovávat jistý řád, který při své snaze o stručnost opomíjíme zde úplně vykládat. Ale především si určeme, co to slovo znamená: řecké „eleémosyné“ se totiž latinsky řekne „misericordia“, tj. milosrdenství a v Písmě je zřejmě psáno: *Smiluj se nad duší svou a budeš se líbit Bohu.* Člověk tedy má před všemi Sir 30, 24 ostatními dávat almužnu sobě, neboť má začít u sebe provádět každé pravidlo správného jednání, totiž tak, že se bude čistotou mysli i těla líbit Bohu a tím si sám bude dávat onen chléb Cf. I 6, 41, 51 živý, který s nebes sestoupil. Dále se má almužna udílet příbuzným, kteří trpí nouzi, jak je psáno: *Tělem svým nepohrdej*, Is 58, 7 neboť nás tomu učí sama přirozenost. A co já sám neprokážu svému příbuznému, kdypak mu to prokáže člověk cizí? Konečně se má z milosrdenství nejvíc pomáhat těm, kteří se stydí o něco prosit. Ovšem třeba poznamenat, že jsou takoví, jimž se nemá nic dávat, jak je psáno: *Nedávej bezbožnému*, a jinde: *Svůj chléb a své víno poskytni k pohřbu spravedlivého, ale nejez z něho a nepij s hříšníky.* Sir 12, 5—6 Tob 4, 18 Svůj chléb a své víno dává totiž hříšníkům ten, kdo uštědřuje nespravedlivým svou podporu za to, že jsou nespravedliví. Kdo však dává svůj chléb také nuznému hříšníkovi ne proto, že je hříšník, ale že je člověk, pak ovšem podporuje ne hříšníka ale spravedlivého, kdo v něm miluje ne vinu, ale lidskou přirozenost. Proto též někteří boháči tohoto světa podporují s nemírnou štědrostí herce, zatím co ubožáci Kristovi trpí hlad.

CII Non esse inferendam pagano violentiam, ut Christianus fiat, supra docuimus.

CII Již shora jsme vyložili, že se pohan nemá násilím nutit k tomu, aby se stal křesťanem.

CIII De libris profanis, quos a Sarracenis vos abstulisse ac apud vos habere

CIII Ptáte se, co máte dělat se světskými knihami, které jste odňali Saraperhibetis, quid faciendum sit, inquiritis. Qui nimirum non sunt reservandi: 1 C 15, 33 „Corrumpunt enim,“ sicut scriptum est, „mores bonos colloquia mala,“ sed utpote noxii et blasphemi igni tradendi.

[tt] Unde ... histriones *připsáno v B na dolním okraji, přesunujeme s Deč na konec kapitoly.*

CIV A quodam Iudaeo, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis et, quid de his sit agendum, consulitis. Hi profecto, si in nomine sanctae Trinitatis vel tantum in nomine Christi, sicut in Cf. A 19, 5 Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt — unum quippe idemque est, ut De Spiritu sancto l. 1, c. 3 sanctus exponit Ambrosius —, constat eos non esse denuo baptizandos. Sed primum, utrum Christianus an paganus ipse extiterit vel si postmodum factus fuerit Christianus, investigandum est, quamvis non praetereundum esse credamus, quid beatus de baptismo dicat De bapt. contra Donatum, l. 4, c. 22 Augustinus: „Iam satis,“ inquit, „ostendimus ad baptismum, qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere cuiusquam vel dantis vel accipientis errorem, sive de Patre sive de Filio sive de Spiritu sancto aliter sentiat, quam doctrina caelestis insinuat;“ et iterum: „Sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter vivant aut etiam in heresibus vel in gentilium superstitionibus Cf. 2 T 2, 19 iaceant, et tamen etiam illic ‚novit Dominus qui sunt eius.‘ Namque in illa ineffabili praescientia multi, qui foris videntur, intus sunt;“ et alio loco: „Etiam corde tardiores, quantum existimo, intellegunt baptismum Christi nulla perversitate hominis sive dantis sive accipientis posse violari;“ et rursus: „Potest tamen,“ ait, „tradere separatus, sicut potest habere separatus, sed quam perniciose ⟨habere, tam perniciose⟩[uu] tradere. Ille autem, cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat.“

cénům a jež chováte u sebe. Ovšemže si je nesmíte ponechat, neboť jak je psáno, *špatné společnosti kazí dobré mravy*, ale jakožto škodlivé a rouhačné ať jsou vydány na pospas ohni.

CIV Tvrdíte, že ve vaší vlasti byli pokřtěni mnozí od jakéhosi Žida, nevíte zda křesťana či pohana, a tážete se o radu, co dělat. Jestliže byli pokřtěni ve jménu svaté Trojice, nebo toliko ve jménu Kristově, jak se čte ve Skutcích apoštolských, — podle výkladu svatého Ambrože je to totiž jedno a totéž — pak je jisto, že nemají být znovu křtěni. Ale především je třeba vypátrat, zda ten Žid byl křesťan či pohan, nebo zda se později stal křesťanem, ačkoli jak myslíme, nesmí zůstat nepovšimnuto, co praví o křtu blažený Augustin: „Dokázali jsme již dostatečně, že křtu, který je udílen slovy evangelia, nijak se nedotýká blud kohokoli, ať udělujícího či přijímajícího, třebas by jinak smýšlel o Otci nebo o Synu nebo o Duchu svatém, než jak podává nebeská nauka,“ a dále: „Jsou také někteří žijící ničemně nebo pohrouženi do bludů pohanských pověr, a přece i mezi nimi *zná Pán ty, kteří jsou jeho*. Neboť v onom nevýslovném předvědění mnozí, kteří se zdají být mimo, jsou uvnitř.“ A dále: „Křest může udělit odštěpený, jako jej může mít odštěpený, ale jako mít k své záhubě tak udělit k své záhubě, ten však, komu jej uděluje, může jej přijmout k své spáse, není-li sám ten, kdo přijímá, odštěpen.“

[uu] *dopl. Deč. a Patr. Lat.*

CV Consulentibus et instrui poscentibus vobis, quid de eo faciendum sit, qui super praecepta apostolica se efferens praedicare temptaverit, unus ex eis, id est Paulus, respondet et instruit dicens: „Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet vobis, praeter quod evangelizavimus[vv] vobis, anathema sit.“ Verumtamen cum hoc fit, non est passim nec a vobis, qui laici estis, temere iudicandum; „in multis enim offendimus omnes.“

CVI Postremo deprecamini nos suppliciter, ut vobis, quemadmodum ceteris gentibus, veram et perfectam Christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes, quod in patriam vestram multi ex diversis locis Christiani advenerint, qui, prout voluntas eorum existit, multa et varia loquantur, id est Graeci, Armeni et ex ceteris locis. Quapropter iuberi poscitis, utrum omnibus his secundum varios sensus eorum oboedire an quid facere debeatis. Verum nos in his non sumus sufficientes, „sed sufficientia nostra ex Deo est“; et beatus Petrus, qui in sede sua vivit et praesidet, dat quaerentibus fidei veritatem. Nam et sancta Romana ecclesia semper sine macula fuit et ruga, nimirum quia ille hanc instituit, cuius fidei confessio divinitus extitit approbata. Ad quam videlicet Christianitatis fidem, licet eius mysteria consummate nullus intellegere valeat, vobis insinuandam inspirante Deo ecce scripta nostra et missos ac diversos codices in patriam vestram destinavimus et, quousque radices roboris consequamini, vos rigare nullo modo desistemus et, quousque ad solidum perfectionis cibum perveniatis, vos saltem lacte potare numquam penitus omittemus; nam gaudium meum et corona mea vos estis in Domino. De his autem, quos in

CV Tážete a chcete být poučeni o tom, co dělat s člověkem, který nedbal příkazů apoštolských a odvážil se kázat. Na to vám odpovídá jeden z apoštolů, tj. Pavel a dává toto poučení: G 1, 8 *I kdybychom my nebo anděl s nebe kázal vám jiné evangelium než to, které jsme vám kázali, buď proklet.* Nicméně když se to přihodí, nesmí se to soudit šmahem ani ledabyle od vás, kteří jste laici: *Vždyť v mnohém klesáme všichni.* Ia 3, 2

CVI Nakonec nás pokorně prosíte, abychom vám stejně jako jiným národům dopomohli k pravému a dokonalému křesťanství, které Cf. E 5, 27 *nemá poskvrny ani vrásky*, a tvrdíte, že do vaší vlasti přišli mnozí křesťané z různých zemí, tj. Řekové, Arméni i z jiných krajů, a ti podle své libovůle mnoho mluví o všeličems, a proto žádáte, abychom vás poučili, zda je máte všechny poslouchat i s jejich rozmanitými názory, či co máte dělat. My k tomu arci 2 C 3, 5 *nejsme způsobilí, ale naše způsobilost je z Boha*, a blažený Petr, který na svém Stolci žije a předsedá, podává pravdu víry těm, kteří ji hledají. Neboť svatá římská církev byla vždy bez poskvrny a bez vrásky, a sice proto, že ji založil ten, jehož vyznání víry bylo shůry schváleno. Třebas tedy nikdo nedovede plně pochopit tajemství této křesťanské víry, přece abychom vás do něho uvedli, z vnuknutí božího jsme poslali do vaší země, hle, svůj spis a své vyslance i různé knihy a neustaneme vás zavlažovat, až zapustíte pevné kořeny. A pokud nedospějete *k tuhému pokrmu* dokonalosti, nikdy vás zcela neopomineme *napájet* alespoň Cf. Hb 5, 12—14 *mlékem*, neboť *vy jste má radost a má koruna* v Pánu. Cf. Ph 4, 1 O těch pak, kteří k vám prý přišli z různých končin a učí všelijaké nesrovnalosti, jsme vám už patriam vestram de diversis locis advenisse perhibetis varia et diversa docentes, multa vobis iam scripsimus et nunc scribere aliqua doctoris gentium suffragantibus sanctis eloquiis procuramus, 12, 20 qui inter Corinthios tales esse formidans aiebat: „Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones in vobis sint.“ Verumtamen, quantum ad fidem rectam pertinet, non curamus, qui praedicent, sed quem praedicent; ipse , 15—18 quippe scripsit: „Quidam,“ inquiens, „quidem et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum praedicant; quidam ex caritate, scientes, quoniam in defensionem evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim mihi est? Dum omnimodo sive per occasionem sive per veritatem Christus annuncietur: et in hoc gaudeo et gaudebo.“ Sed et qui haec dixit, audite, quid alibi dicat: , 16—17 „Profana autem et inaniloquia devita; multum enim proficiunt[xx] ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit.“ Verumtamen in his omnibus aderit misericordia Dei missis nostris et futuro episcopo vestro, qui vos instruant et, quid agere debeatis, abundanter erudiant. Sed et illi sive nunc sive post haec semper in rebus dubiis et negotiis maioribus sedem totius ecclesiae more consulent apostolicam et ab illa instructi in quibus oportet instituent et quae Dei sunt sedula praedicatione docebunt.

[vv] evangelizavimus *Vulg*, *Deč*: evangelizamus *P*.

Haec quidem suggestionibus sive quaestionibus vestris, prout Dominus dedit, respondimus, non quantum potuimus, sed quantum sufficere posse praevidimus. Cum autem episcopum Deo concedente per praesulatus nostri ministerium habueritis, ille vos docebit omnia, quae ad officium suum pertinent, et si quae sunt, quae non capiet, ab apostolicae sedis auctoritate resuscipiet. Deus autem, qui in vobis salutem maximam operatus est, hanc perficiat, consolidet et usque in finem stabiliat et corroboret. Amen.

mnoho psali a nyní bychom ještě rádi něco dodali. Použijeme k tomu posvátných výroků apoštola národů, který polekán tím, že takoví lidé jsou mezi Korinťany, pravil: *Obávám se, abych vás snad nenašel, až k vám přijdu, takovými, jakými nechci, a vy, abyste mě nenalezli, jakým si mne nepřejete, aby snad nebyly mezi vámi sváry, řevnivosti, hněvy, sobectví, pomluvy, nactiutrhání, nadutosti a nepokoje.* Pokud však jde o pravou víru, nedbáme o to, kdo ji hlásá, ale koho hlásá, neboť on píše: *Někteří ovšem hlásají Krista také ze závisti a žárlivosti, někteří však i z dobrého úmyslu, jedni z lásky, poněvadž vědí, že jsem určen k obraně evangelia, jiní však hlásají Krista ze sobectví, ne z ryzího úmyslu, ale v domnění, že tím přitíží mým okovům. Než co na tom? Jen když je Kristus hlásán ať pod nějakou záminkou či opravdově, raduji se z toho a také se budu radovat.* Než poslyšte, co ten, který tohle řekl, praví jinde: *Varujte se planých světských řečí, neboť takoví lidé upadají jen hlouběji do bezbožnosti a jejich řeč se rozlézá jako rakovina.* Ale ve všem tom bude milosrdenství Boží pomáhat našim vyslancům i vašemu budoucímu biskupu, ti vás poučí a dostatečně vám vysvětlí, co byste měli dělat. Ale i oni se vždycky, nyní nebo později, podle obyčeje celé církve budou obracet ve věcech pochybných a v důležitějších záležitostech na apoštolský stolec a horlivým kázáním budou vyučovat tomu, co je božího.

Toto tedy odpovídáme, jak Pán dal, na vaše náměty neb otázky, ne seč jsme byli, nýbrž pokud jsme předpokládali, že vám to může postačit. Pak až budete mít, dá-li Bůh, rozhodnutím našeho svrchovaného úřadu svého biskupa, ten vás poučí o všem, co spadá do jeho povinností, a je-li něco, co mu nebude jasné, dostane se mu vysvětlení od autority apoštolského stolce. Bůh pak, který u vás vykonal veliké dílo spásy, kéž je zdokonalí, upevní a až do konce utvrdí a posílí. Amen.

[xx] proficiunt *Vulg*, *Deč*: proficient *P*.

CONCILIUM CONSTANTINOPOLITENSE

KONSTANTINOPOLSKÝ KONCIL

Konstantinopol 28. února 870

Na desátém (konečném) sezení VIII. koncilu v Konstantinopoli byl protospathariem a asekretariem Lvem čten vypracovaný edikt. Přítomným bylo poděkováno za účast a byli vyzváni, aby podali připomínky k vypracovaným závěrům ihned, ať jsou i laici, neboť každý, kdo bude mít něco proti zveřejněným závěrům po skončení koncilu, bude těžce potrestán. Důraz byl položen na nařízení, aby se klérus staral o vymýcení hereze.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. ampl. coll.* XVI, 186/6; *Corpus der griech. Urkunden* A I/1, 59, č. 484.

O koncilu cf. C. J. Hefele, *Konziliengeschichte* IV, 424; J. Hergenröther, *Photius* II, 129.

*

Konstantinopol (Březen?) 870

Bulharským vyslancům bylo předáno rozhodnutí koncilu, učiněné orientálními patriarchiáty ve sporu mezi papežskými legáty a konstantinopolským patriarchou o jurisdikci nad územím Bulharska: výrokem koncilu bylo Bulharsko podřízeno konstantinopolskému patriarchátu.

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. amp. coll.* XVI, 12 A; *Corpus der griechischen Urkunden* A I/1, 59, č. 486.

Cf. C. J Hefele, *Konziliengeschichte* IV, 432; J. Hergenröther, *Photius* II, 157; E. Dümmler, *Geschichte* II, 258; F. Hýbl, *Dějiny* 90; *Istorija* I, 99.

*

(871)

Papežský bibliotékář Anastazius podává papeži Hadriánovi II. úvodem k svému latinskému překladu řeckého zápisu o 8. obecné synodě cařihradské (od 5. října 869 do 28. února 870), které se zúčastnil jako člen papežského poselství obsáhlou informaci o sporech v řecké církvi a o neshodách mezi Cařihradem a Římem týkajících se církevní pravomoci nad dolním Podunajím zejména nad Bulharskem. V první části dopisu straní zřejmě patriarchovi Ignatiovi a píše velmi zaujatě o jeho protivníkovi Fótiovi. Odtud je vzat náš úryvek, kde se dovolává svědectví žáka Fótiova Konstantina Filosofa.

Nejnovější vydání opírající se hlavně o *vatikánský codex lat. 4965* (stol. 9. — zač. 10.): *Anastasii bibliothecarii epistolae sive praefationes*, vyd. E. Perels—G. Laehr, MGH, Epistolarum tomus VII. Karolini aevi V., Berlin 1928, 403—415 (náš úryvek 407). Otiskl ho u nás ze starších vydání též Frant. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*, Praha 1902, 245.

Literatura: Fr. Dvorník, *The Photian Schism*, Cambridge 1948, a ostatní díla. Konrat Ziegler, *Photios*, Paulys Realencyklopaedie XX, 1950, 666—737. Franz Grivec, *Konstantin und Method, Lehrer der Slaven*, Wiesbaden 1960, 233—239. Slovenský překlad Peter Ratkoš, *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*, Bratislava 1964, 175.

Ante annos aliquot idem Photius duarum unumquenque hominem animarum consistere praedicabat. Qui cum a Constantino philosopho magnae sanctitatis viro, fortissimo eius amico increpatus fuisset dicente: „Cur tantum errorem in populum spargens tot animas interfecisti?“ — respondit: „Non studio quenquam laedendi talia“ inquit „dicta proposui, sed probandi, quid patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet heresis per syllogismos philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae reppulisset. Verum ignoravi me sub huius fomite propositionis tot animas fore laesurum.“ Ad quod ille: „O sapientiam mundi, quae infatuatur et destruitur![a]) Iactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia sicut oculi, quantumlibet sint magni, quantumlibet sint aperti, si fumus palearum interiacuerit, videre ultra non possunt, ita oculi sapientiae tuae, quantumlibet sint magni et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcaecati tramitem iustitiae videre non possunt.

...Před několika roky týž Fótios učil, že každý člověk sestává ze dvou duší[1].) Když pak byl tázán od Konstantina Filosofa, muže veliké svatosti a svého oddaného přítele, který řekl: „Proč jsi tolik duší zahubil šíře takový blud mezi lidem?“, odpověděl: „Nevyslovil jsem tuto thesi, abych někomu ublížil, ale abych vyzkoušel, co by dělal patriarcha Ignatios, kdyby se svého času rozšířilo jakékoli bludné učení povstalé ze sylogismů filosofů, když on totiž odmítal představitele světské moudrosti.[2]) Ale nevěděl jsem, že podnícením této these ublížím tolika duším.“ Nato řekl (Konstantin): „Ach, moudrosti světa, která se stává pošetilostí a ztratí cenu! Metal jsi střely do velkého zástupu lidí a nevěděl jsi, že kdokoli z nich může být raněn. Jistě je všem jasné, že jako oči, ať jsou jakkoli veliké a jakkoli otevřené, jestliže se před nimi rozšíří dým plev, nemohou dále vidět, tak oči tvé moudrosti, ať jsou jakkoli veliké a otevřené, přece jsouce zcela zaslepené dýmem lakoty a nenávisti nemohou vidět cestu spravedlnosti. A proto jest pravda, co říkáš, že sis myslil, že tvou střelou ne-

---

[a] destruitur *Pastrnek*: destruatur *Perels-Laehr, ač opraveno*, jak *se zdá, v opise Vat. lat. 1332.*

[1] Fótios prý vystoupil s učením, že má člověk dvě duše, rozumnou a nerozumnou (*ψυχὴ λογικὴ, ψυχὴ ἄλογος*). Srov. Pastrnek str. 49.

[2] Ignatios byl askéta a nepřál příliš světskému vzdělání. Fótios byl naopak jedním z největších učenců byzantských.

Ac per id verum est, quod dicis te neminem ictu tuo putasse laedendum, cum sic obcaecatum sensum praedictis adversum patriarcham passionibus habens, nec quo miseris nec quid miseris, praevidisti."

může být nikomu ublíženo, když jsi nepředvídal, maje zrak zaslepený řečenými vášněmi proti patriarchovi, ani kam jsi mířil ani čím".

ACTA CONCILII CONSTANTINOPOLITENSIS

AKTA KONSTANTINOPOLSKÉHO KONCILU

(Březen — 13. srpen 880)

(Východo)římský císař Basileios I. poslal papeži Janu VIII. akta VIII. konstantinopolského koncilu (879—880). Mj. píše o Bulharsku, co papežem bylo omylem pokládáno za navrácení Bulharska pod papežskou jurisdikci.

Vydání: J. P. Migne, *Patrol. lat. t.* 126, 909, č. 296; J. D. Mansi, *Sacr. conc. ampl. coll.* XVII, 186—187, č. 251; Ph. Jaffé, *Reg. pont. Rom.* 3323 (2543); MGH Epist. VII, 228—230, č. 259; *Corpus d. griech. Urk.* A I/1, 61, č. 502.

Konstantinopolského koncilu se r. 879 zúčastnil mimo jiných biskupů také Agathón Moravský. V seznamu je uveden mezi biskupem z Naupaktu a biskupem z Dyrrhachia (Drače): *Σαβα ᾿Αθηνῶν, ᾿Αντωνίου Ναυπάκτου, ᾿Αγαθῶνος Μωράβων, Λουκιανοῦ Δυῤῥαχίου*, J. D. Mansi, *Conc. ampl. coll.* XVII, 373; *Cod. dipl. regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, 59. Le Quien, *Oriens Christianus*, Paris 1740, I, 105—106 (dále ibid. II. 289; *Assemanni Calendaria* III, 138) uváděl, že biskup Agathón byl ustanoven na Moravě patriarchou Fotiem, co se nověji pokusil E. Honigmann (*Studies in Slavic Church History, B. Un Archêveque ignatien de Moravie, rival se S. Méthode* 163n.) zpřesnit poukazem, že šlo o patriarchu Ignatia, který se v době Metodějova uvěznění snažil zapojit Velkou Moravu do sféry konstantinopolského patriarchátu. Ačkoli nelze ani vyloučit, ani potvrdit, že tento Agathón, uvedený v seznamu mezi metropolity a arcibiskupy, je totožný s arcibiskupem Agathónem, vyslancem císaře Basileia I., který v listopadu r. 873 přišel do Řezna k Ludvíku Němci (*Ann. Fuld.*, MMFH I, 108), jeho lokalizace na Velkou Moravu je velmi problematická, cf. F. Dvorník, *Les Slaves* 234, id., *The Slavs* 97, 163—164, id., *Svatý Metoděj a biskup Agathon* 37—79. Zdá se pravděpodobnějším jeho spojení se srbskou Moravou, kde se kolem r. 600 připomíná *Margus urbs in Illyrico Mysorum ad Istrum* (Excerpta e Prisci *historia* p. 167, ed. Bonn), ležící blíže ústí srbské Moravy do Dunaje, patrně v místech nynějšího Kuliće (F. Rački, *Documenta* 254). Tento moravský biskup (či arcibiskup, jak připouští F. Dvorník, *Svatý Metoděj* 39) nebyl ovšem podřízen bulharskému arcibiskupu Josefu, jak se někdy uvádí (tak *Istorija na Bălgarija* I, 99), ale konstantinopolskému patriarchovi (E. Golubinskij, *Kratkij očerk* 36; F. Dvorník, l. c. 39). Zmíněná lokalita se uvádí ještě v pozdějších pramenech, např. u Kedrena, kde se vypráví, že bulharský král Petr šel do pevností

---

[1] O koncilu viz C. J. Hefele, *Konziliengesch.* IV, 483; J. Hergenröther, *Photius* II, 573. Jan VIII. odpověděl listem z 13. srpna 880, MMFH III, Ep. č. 91. S vyřešením bulharské otázky ve prospěch Konstantinopole zvýšili patriarchové i svou činnost na území Chorvatska a Srbska, kam počali vysílat více kněží, *Corpus d. griech. Urk.* A I/1, 61, č. 503

v Panonii, Moravy a Bělehradu (*ἐν Βουλγαρίᾳ, καί κατήντησεν ἄχρι Μωράβου καὶ Βελεγράδων* (*φρούρια δὲ ταῦτα τῆς Παννονίας κατὰ τὴν περαίαν τοῦ Ἴστρου διακείμενα καὶ γειτονοῦντα τῷ κράλῃ Τουρκίας*), Georgii Cedreni—Ioannis Scylitzae, *Historiarum compendium*, c. 115, Fontes rer. Bulg. XI, 302, (kolem r. 1040), dále v chrysobulách Basileia II. (z r. 1019), kde je patrno, že moravské biskupství se stávalo braničevským, (*Βράνιτζα Μορόβισκος, Σφετέρομος, Γρότος, Διβίσυσκος, Ἰστρααγλάγγα, Βροδάρισκος καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βρανίτζης εἰς τὴν Βράνιτζαν καὶ τὸν Μορόβισκον..., Sigillia Basilii II.*, Fontes rer. Bulg. XI, 43), ačkoliv biskup mohl stále sídlet ještě v Margu — Morav'sku (Moraviště): *ε'. ὁ Μοράβου ἤτοι Βρανιτζάβου, Notitiae episcopatuum II*, Font. rer. Bulg. XIV, 107. *Civitas Marawa* je vzpomínána k r. 1059 také Analistou Saxo, o jejím ztotožnění s Margem V. I. Zlatarski, *Istorija* II, 51.

Nazývala-li se Moravou celá Horní Moesie včetně severního břehu Dunaje (H. Jireček—J. Radonić, *Istorija Srba* I, 69), není zcela zřejmé, na kterou lokalitu se vztahovalo označení Morobísdos: *ἐνταῦθα δὲ καὶ πρέσβεις ἧκον ἐκ Πελαγονίας καὶ Μωροβίσδου*. G. Cedreni—Ioannis Scylitzae, *Hist. comp.*, c. 103, FRB XI, 290, *καὶ τὸν ἐπίσκοπον Μοροβίσδου εἰς αὐτὸν Μορόβισκδον..., Sigillia Basilii II*, Sig. I, FRB XI, 42 a *ε'. ὁ Μοροβισδίου, Notitiae episcopatuum* II, FRB XIV, 107. Obvykle se pokládá za eparchii, vzpomínanou ochridským arcibiskupem Theofylaktem (J. P. Migne, *PG, epist.* ed. Lamio XIII, 525: *τοῦ Μορόβου*) a podřízenou metropoli v Prima Justianiana. Podle Je. Golubinského (*Kratkij očerk* 63—75) ležela na jih od Zletova na řece Zletovej, podle jiných jde o dn. ves Morodvis s rozvalinami kostela, ležící na řece Kriva, Bregalnica. O historii biskupství J. Ivanov, *Episkopiite Bregalniška i Velbužska*, Sof. univ. I., 1905, 74—83, id., *Eparchite na Ochridskata archiepiskopija*, Sb. na Bălg. AN I, 1911, 110.

Ve 13. stol. se moravskou eparchií nazývalo biskupství na řece Moravě (Moravicí se nazývalo území na horní Moravě) a biskupským sídlem byl klášter sv. Achilia (Archilia) v dn. vsi Arila, východně od města Užica při ústí Rzavy do Moravy, Je. Golubinskij, *Kratkij očerk* 464—465.

DIONYSIO — HADRIANA

880

Papež Jan VIII. poslal po arcibiskupu Metoději sbírku církevního práva Svatoplukovi, vládci Moravanů.

Přináší o tom zprávu privilegium Industriae tuae z r. 880 (MMFH III, Epist. č. 90): *secundum auctoritatem capitulorum, quę illi dedimus* (et) *vobis direximus.*

Šlo zřejmě o rozšířenou sbírku církevních kánonů, kterou pořídil na počátku 5. stol. Dionysius Exiguus a kterou dostal v l. 722—723 od papeže Řehoře II. arcibiskup Bonifác. Za papeže Hadriána I. byla rozšířena a r. 774 ji obdržel darem Karel Veliký. Tato sbírka zvaná *Dionysio-Hadriana* se velmi brzy rozšířila ve Franské říši a na cášské synodě se jí pravděpodobně dostalo oficiálního uznání, R. Buchner, (W. Wattenbach—W. Levison), *Deutschlands Geschichtsquellen, Die Rechtsquellen* 64—69; H. Löwe (W. Wattenbach—W. Levison), *Deutschlands Geschichtsquellen* IV, 477.

W. Lettenbauer (*Eine lateinische Kanonensammlung in Mähren im 9. Jahrhundert* 249—266) objevil v mnichovské státní knihovně kodex (Clm 14008), obsahující *Collectio Dionysiana.* Rukopis je kopií vzniklou v Římě na základě originálu (tzv. *Hadriana augmentée*), který byl pořízen v řecko-italském prostředí v Ravenně, kde kopie byla před r. 872 pozměněna a doplněna různými přídavky a nazvána proto Dionysiana adaucta, F. Maassen, *Geschichte* 454n; F. Dvorník, *Byzantské misie* 187. Z Říma se rukopis dostal r. 880 na Moravu, kde k němu byly připojeny glosy ve slovanském jazyce (B. Bischoff, *Über Einritzungen in Hss. des frühen Mittelaters* 175): *isiku komusdo; imeti; be poveleni.* W. Lettenbauer považuje tuto sbírku kánonů za totožnou s onou, kterou dostal r. 880 Metoděj pro Svatopluka, J. Vašica, *Metodějův překlad nomokánonu* 9—41. F. Zagiba (*Die baierische Slawenmission* 28—31 se domnívá, že glosy snad mohly vzniknout později v bavorském Řeznu u sv. Emerama. Nepovšimnuta však zůstala skutečnost, že glosy jsou jednak právě u kánonu 35 (34) z *Canones apostolorum*, který Jan VIII. v listě cituje (J. Vašica, Byzantinoslavica 15, 1954, 58—62 a id., *Literární památky* 65), jednak pocházejí ze slovanského překladu řeckého nomokánonu (Synagogé) o padesáti titulech od Jana Scholastika, který Metoděj přeložil v l. 864—867 (*Život Metoděje*, kap. XV), cf. J. Vašica, *Literární památky* 65. Viz zde 205n.

INQUISITIO DE THELONEIS

ŠETŘENÍ O CLECH

Raffelstetten (*903—906*)

Apograf v *Cod. traditionum Patav. Lonsdorfianus* z l. 1254—1265, originál ve Staatsarchivu v Mnichově, č. 203, fol. 58′.

Vydání: *Mon. Boica* 28b, 203, č. 4; K. J. Erben, *Regesta* I, 26, č. 58; CDM I, 71, č. 97; *Urkundenbuch d. L. ob d. Enns* II, 54, č. 39; CDB I, 34—36, č. 31; MGH Capit. reg. Franc., Leges sectio II, t. II, 249, č. 253.

Poněvadž Burkard, v listině jmenovaný, poprvé se objevuje co pasovský biskup 12. srpna 903 (E. Dümmler, *Piligrim* 145) a salzburský arcibiskup Theotmar padl 4. července 907 u Bratislavy, klade se obvykle toto shromáždění do období mezi těmito daty, E. Dümmler, *Geschichte* II, 531; E. Mühlbacher, *Regesta imperii* I, 728, č. 1961 a.

O listině K. Schiffmann, *Die Zollurkunde von Raffelstetten*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtskunde 37, 1917; K. Zöllner, *Rugier oder Russen in der Raffelstettner Zollordnung*, ibid. 60, 1952.

Inquisitio de theloneis

Noverit omnium fidelium orthodoxorum, presentium scilicet ac futurorum, industria, qualiter questus clamorque cunctorum Bawariorum, episcoporum videlicet, abbatum ac comitum, omniumque, qui in orientales partes iter habebant, ante Hlodowicum regem venerant, dicentes se iniusto theloneo et iniqua muta constrictos in illis partibus et coartatos. Ille vero secundum morem antecessorum regum

Šetření o clech

Nechť se dozví horlivost všech pravověrných věřících, nynějších i budoucích, jak došel před krále Ludvíka[1] nářek i volání všech Bavorů, to jest biskupů, opatů i vévodů i všech, kteří cestovali do východních zemí[2], a jak prohlašovali, že byli v oněch krajinách stíháni a zkracováni nespravedlivým clem a neoprávněným mýtem. On pak podle zvyku svých královských předchůdců laskavě tomu naslouchaje, roz-

---

[1] Ludvík IV. Dítě, král východofranský 900—911.

[2] *Orientales partes* znamená patrně nejen vlastní Východní marku, jíž se bezprostředně následující taxace týká, ale na tomto místě i Karantánii — tomu nasvědčuje funkce hraběte Otakara — a Panonii.

hoc benignis auribus audiens, Arboni marchioni precepit, quatenus cum iudicibus orientalium, quibus hoc notum fieret, investigaret ad iura thelonica modumque thelonii exploraret; nuntios suos Theotmarum archiepiscopum, Purchardum, Pataviensis ecclesie presulem, et Otacharium comitem dedit, ut hoc in suo loco iuste legitimeque corrigerent. Et isti sunt, qui iuraverunt pro theloneo in comitatu Arbonis: Walto vicarius, Durinc vicarius, Gundalperth, Amo, Gerpreht, Pazrich, Diotrich, Aschrich, Arbo, Tunzili, Salacho, Helmwin, Sigimar, Gerolt, Ysac, Salaman, Humperht, item Humperht, Engilschalh, Azo, Ortimuot, Ruothoh, Emilo, item Durinc, Reinolt, Eigil vicarius, Poto, Eigilo, Ellinger, Otlant, Gundpold, item Gerolt, Otperht, Adalhelm, Tento, Buoto, Wolfker, Rantolf, Kozperht, Graman, Heimo. Isti et ceteri omnes, qui in hiis tribus comitatibus

kázal markraběti Arbonovi,[3] aby spolu se soudci z východních krajů zjistil u těch, kterým je ta věc známa, celní práva a vyšetřil míru proclívání; jako své posly určil arcibiskupa Theotmara,[4] Purcharda, biskupa pasovské církve,[5] a hraběte Otocharia,[6] aby ty věci na příslušném místě spravedlivě a podle zákona napravili. A ti, kteří složili přísahu stran cla v hrabství Arbonově,[7] jsou tito: vikář Walto, vikář Durinc, Gundalperth, Amo, Gerpreht, Pazrich, Diotrich, Aschrich, Arbo, Tunzili, Salacho, Helmwin, Sigimar, Gerolt, Ysac, Salaman, Humperht, rovněž Humperht, Engilschalh, Azo, Ortimuot, Ruothoh, Emilo, rovněž Durinc, Reinolt, vikář Eigil, Poto, Eigilo, Ellinger, Otlant, Gundpold, rovněž Gerolt, Otperht, Adalhelm, Tento, Buoto, Wolfker, Rantolf, Kozperht, Graman, Heimo.[8] Tito a všichni ostatní, kteří patřili v těchto třech hrabstvích[9] mezi nobiles fuerunt, post peractum iuramentum interrogati ab Arbone marchione in presentia Theotmari archiepiscopi et Purchardi, presulis Pataviensis ecclesie, residente cum eis Otachario comite in ipso placito in loco, qui dicitur Raffoltestetun, retulerunt loca theolonio et modum theolonei, qualiter temporibus Hludwici et Karlomanni ceterorumque regum iustissime exolvebatur.

---

[3] Markrabí Aribo se ve Východní marce připomíná od r. 871, v l. 882—4 byl jeho ochráncem moravský král Svatopluk I., na jehož dvoře žil Aribův syn Isanrik, mající kolem r. 900 ochránce opět v moravském panovníkovi Mojmírovi II., cf. *Ann. Fuld.* ad a. 884, 899—901.

[4] Theotmar, arcibiskup salzburský (873—907).

[5] Burkard, biskup pasovský (903—915).

[6] Panství hraběte Otakara bylo v okolí Leobenu, J. Zahn, *Urkundenb. d. H. Steiermark* I, 16, č. 13 k r. 904.

[7] Hrabství Aribonovo (viz pozn. 3) se obvykle v této době hledá v Traungau, zatímco území dále na východ od Enže bylo hrabstvím Isanrikovým; tarif se týkal v prvé řadě oblasti Traungau.

[8] Některá z uvedených jmen by se dala ztotožnit s jinde uváděnými osobami. Např. Amo by mohl být totožný s Amolprehtem v okolí Karnburgu r. 927 (A. Jaksch, *Mon hist. duc. Carinthiae* III, 36), vikář Walto snad s Arnulfovým *fidelis Waltun*, připomínaným r. 895 v Posávské marce a u Ingeringu (CDM I, 53; A. Jaksch, *Mon. hist. duc. Carinthiae* I, 40). Diotrich či Dietrik je patrně totožný s oním, který se připomíná kolem r. 890 v Grunzwitigau (MMFH III, Dipl. č. 110, 57, 60), Aribo byl synem hraběte Otakara (r. 904, J. Zahn, *Urkundenb. von Steiermark* I, 16, š. 13), Izák-Ysac *miles Erinberti* měl statky na Pinkabachu (r. 891, MMFH III, Dipl. č. 111), Salaman však patrně nebude totožný s mancipiem připomínaným r. 928 (W. Hauthaler, *Salzburger Urkundenbuch* I, 130). Problematické je také ztotožnění Engilšalka, leda že by šlo o onoho oslepeného z r. 893 (*Ann. Fuld.*). Graman byl velmožem v oblasti pozdějšího horního Štýrska, kde se připomíná r. 925 (J. Zahn, *Urkundenbuch von Steiermark* I, 19, č. 16; W. Hauthaler, *Salzburger Urkundenbuch* I, 83, č. 17) a Heimo ministeriálem krále Arnulfa a jeho statky byly v okolí Vrbského jezera (Wörther See) a v Grunzwitigau (888, MMFH III, Dipl. č. 44; 900, A. Jaksch, *Mon. hist. duc. Carinthiae* III, 19).

[9] Tato tři hrabství, která tvořila *partes orientales* či přesněji *marchia orientalis*, představovalo Traungau, hrabství mezi Enží a Vídeňským lesem a hrabství na jihovýchod od něho v Horní Panonii (o problematice tří hrabství J. Lampel, *Untersuchungen und Beiträge zum historischen Atlas von Niederösterreich*, Jahrb. f. Landeskunde I, 1902; L. Havlík, *Slované ve Východní marce* 283). Zda jde o stejná tři hrabství, která ve 12. stol. vzpomíná Ota z Freisingu (*Gesta Friderici imp. II.*, c. 32: *marchiam orientalem cum comitatibus ad eam ex antiquo pertinen-*

I Naves vero, que ab occidentalibus partibus, postquam egresse sint silvam Patavicam, et ad Rosdorf vel ubicumque sedere voluerint et mercatum habere, donent pro theloneo semidragmam, id est[a] scoti I; si inferius ire voluerint ad Lintzam, de una navi reddant III semimodios, id est III scafilos de sale. De mancipiis vero et ceteris aliis rebus ibi nichil solvant, sed postea licentiam sedendi et mercandi

urozené, byli po složení přísahy dotázáni markrabětem Arbonem v přítomnosti arcibiskupa Theotmara a Purcharda, biskupa pasovské církve — když s nimi v tom shromáždění zasedal i hrabě Otakar, v místě zvaném Raffelstetten[10] — a podali zprávu o místech proclívání a o míře cla, jak se velmi spravedlivě platívalo za časů Ludvíka,[11] Karlomana[12] i ostatních králů.[13]

I Lodě, které (připlouvají) ze západních zemí,[14] jakmile by opustily Pasovský les[15] a chtěly by přistát v Rosdorfu[16] či kdekoli jinde a obchodovat, nechť platí jako clo půl drachmy, to jest jeden skoti;[17] jestliže by chtěly plout níže k Linci, ať odevzdají z jedné lodi tři půlměřice, to jest tři skafily soli.[18] Z otroků [19] pak a ostatního dalšího zboží ať tu nic neplatí. Potom však ať mají dovoleno přistávat a ob-

---

[a] Cod.: idem.

tibus..., marchia cum praedictis comitatibus, quos tres dicunt, iudicio principum ducatum fecit) není zcela jisté. Rozhodnout nelze s jistotou ani, zda zmínění tři vikáři (Walto, Durinc, Eigil) byli úředníky ve zmíněných třech hrabstvích nebo v hrabství jednom — Traungau.
Vikář (*centenar*, *sculdassius* či *setnik*) stál ve společensko-správním žebříčku pod hrabětem a nad děkanem a vykonával funkci sudího a bývá jako sudí — *iudex* také označován, viz G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte* III, 405—9, VII, 317; L. Havlík, *Slované* 286. Proto není vyloučena totožnost zmíněných vikářů se soudci východních krajů, kteří měli s markrabím Aribem vyšetřit celní obyčeje.

[10] Raffelstetten leželo na Dunaji mezi Zizlau a Enns.

[11] Ludvíka Němce (817—843—876).

[12] Karloman, r. 876 král bavorský, † 880.

[13] Ludvík III., od r. 876 král východofranský, od r. 880 bavorský, †882.
Karel III., od r. 882 král východofranský a bavorský, †888. Arnulf (887—899).

[14] Po Dunaji.

[15] Pasovský les se rozkládal na východ od Pasova v okolí Engelhartszell či spíše od Pasova po Ischachbach.

[16] Rosdorf byla osada na Dunaji severozápadně od Lince na místě dn. Landhaagu proti Aschachu.

[17] Skoti byl peníz v hodnotě půldruhého denáru (G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte* IV, 59), drachma měla snad stejnou hodnotu jako denarius (tak Müller, *Münzgeschichte* I, 273); viz dále A. Soebter, *Beiträge zur Gesch. d. Geld- und Münzwesens in Deutschland*, Forsch. z. deutsch. Gesch., Göttingen 1862—1866, 357; A. Luschin, *Allgemeine Münzkunde*, München 1904.

[18] Jedna měřice (*modius*) měla tedy dvě skafily, což je etymologicky totéž co škopky (vědérka), resp. jejich obsah. Měřice měla asi 2 1/8 l, tj. podle Lex Bajuw. 30 mužských hrstí.

[19] K termínu *mancipium*, který znamenal vůbec osobně závislého a bezprávného člověka cf. L. Havlík, *Slované* 277n.

habeant usque ad silvam Boemicam, ubicunque voluerint.

II Si aliquis de Bawaris sal suum ad propriam domum suam transmittere voluerit, gubernatore navis hoc adprobante cum iuramento, nichil solvant, sed securiter transeant.

III Si autem liber homo aliquis ipsum legittimum mercatum transierit nichil ibi solvens vel loquens et inde probatus fuerit, tollatur ab eo et navis et substantia. Si autem servus alicuius hoc perpetraverit, constringatur ibidem, donec dominus eius veniens dampnum persolvat, et postea ei exire liceat.

IV Si autem Bawari vel Sclavi istius patrie ipsam regionem intraverint ad emenda victualia cum mancipiis vel cavallis vel bobus vel ceteris suppellectilibus suis, ubicunque voluerint in ipsa regione sine theloneo emant, que necessaria sunt. Si autem locum mercati ipsius transire voluerint, per mediam plateam transeant sine ulla constrictione; et in aliis locis ipsius regionis emant sine theloneo, que potuerint. Si eis in ipso mercato magis conplaceat mercari, donent prescsriptum[b] theloneum et emant, quecunque voluerint et quanto melius potuerint.

V Carre autem salinarie, que per stratam legittimam Anesim fluvium

chodovat až po Český les,[20] kdekoliv budou chtít.

II Jestliže by chtěl někdo z Bavorů dopravit svoji sůl až do svého vlastního domu, když to velitel lodi stvrdí přísahou, ať nic neplatí, nýbrž ať klidně plují dále.

III Jestliže by pak některý svobodný člověk minul zákonitý trh,[21] nic tu nezaplativ a nic neohlásiv, a byl by potom z toho usvědčen, ať je mu odňata jak loď tak i její náklad. Pakli by se toho však dopustil něčí otrok, ať je tam zadržen, dokud by nepřišel jeho pán a nezaplatil pokutu, a potom ať je mu dovoleno odejít.

IV Jestliže by však Bavoři nebo Slované (pocházející) z této země přišli do této krajiny[22] s otroky a koňmi a voly i s ostatní svou výstrojí, aby si nakoupili potraviny, tu kdekoli budou chtít, nechť v této krajině nakoupí beze cla, čeho je jim zapotřebí. Jestliže by pak chtěli minout místo tohoto trhu, ať přejdou středem silnice[23] bez jakékoli překážky; a na jiných místech té krajiny nechť nakoupí beze cla, co budou moci. Jestliže by se jim více líbilo obchodovat na samotném trhu,[24] ať zaplatí předepsané clo a koupí cokoliv budou chtít a jak nejvýhodněji by mohli.

V Solné vozy pak které přejíždějí po řádné cestě přes řeku Enži, ať platí transeunt, ad Urulam tantum unum scafil plenum exsolvant et nichil amplius exsolvere cogantur. Sed ibi naves, que de Trungowe sunt, nichil reddant, sed sine censu transeant. Hoc de Bawaris observandum est.

---

[b] Cod.: *perscriptum*.

[20] Český les, *silva Boemica* či *Nordwald* lze v podstatě interpretovat jako dnešní Österreichisches Granit-Plateau, začínající od řek Kremže a Chúby (Kamp), na níž navazoval na západě Bavorský les.

[21] Tj. v Rosdorfu nebo v Linci.

[22] *Bavory a Slovany této otčiny* jsou patrně míněni obyvatelé Traungau, jak vyplývá z následujícího článku (V.), kde se Traungau přímo uvádí, a z něhož je zřejmé, že už Enže byla pro ně jakousi celní hranicí.

[23] Jde patrně o starou římskou silnici (*publica strata*), připomínanou u Ybbs již r. 837, MMFH III, Dipl. č. 16.

[24] Viz pozn. 21.

VI Sclavi vero, qui de Rugis vel de Boemanis mercandi causa exeunt, ubicunque iuxta ripam Danubii vel ubicunque in Rotalariis vel in Reodariis loca mercandi optinuerint, de sogma una de cera duas massiolas, quarum utraque scoti unum valeat; de onere unius hominis massiola una eiusdem precii; si vero mancipia vel cavallos vendere voluerit, de una ancilla tremissam I, de cavallo masculino similiter, de servo saigam I, similis de equa.

Bawari vero vel Sclavi istius patrie ibi ementes vel vendentes nichil solvere cogantur.

VII Item de navibus salinariis, postquam silvam [Boemicam][c] transierint, in nullo loco licentiam habeant emendi vel vendendi vel sedendi, antequam ad Eperaespurch perveniant. Ibi de unaquaque navi legittima, id est quam tres homines navigant, exsolvant de sale scafil III, nichilque amplius ex eis exigatur, sed pergant ad Mútarun vel ubicunque tunc temporis salinarium mercatum fuerit constitutum[d]; et ibi similiter persolvant, id est III scafil de sale nichilque plus; et postea liberam ac securam licentiam vendendi et emendi habeant sine ullo banno comitis vel constrictione alicuius persone; sed quantocunque meliori precio venditor et emptor inter se dare voluerint res suas, liberam in omnibus habeant licentiam.

VIII Si autem transire voluerint ad mercatum Marahorum, iuxta estimationem mercationis tunc temporis exsolvant solidum I de navi et licentur transeat; revertendo autem nichil cogantur exsolvere legittimum[e].

IX Mercatores, id est Iudei et ceteri mercatores, undecunque venerint de ista patria vel de aliis patriis, iustum theloneum solvant tam de mancipiis, quam de aliis rebus, sicut semper in prioribus temporibus regum fuit.

u Urlu toliko jeden plný skafil a nechť nejsou nuceny platit nic víc. Avšak lodě, které jsou z Traungau, ať tam nic neplatí, nýbrž ať proplouvají bez poplatku. Na toto je třeba dbát u Bavorů.

VI Slované však, kteří přicházejí za obchodem z kraje Rugiů[25] nebo z Čech, kdekoliv se jim při břehu Dunaje nebo kdekoliv v krajích Rotthalčanů[26] či Riedčanů[27] dostane místa k obchodování (ať platí) z jedné sogmy[28] vosku dvě massioly,[29] z nichž každá nechť má hodnotu jednoho skoti;[30] z nákladu jednoho člověka (má se pak zaplatit) jedna massiola téže hodnoty; jestliže by však (někdo) chtěl prodat otroky či koně, (ať zaplatí) za jednu služku jednu tremissu,[31] podobně i za hřebce, za otroka[32] pak jednu saigu[33] a podobně za klisnu.

Bavoři pak a Slované pocházející z této krajiny, kteří zde kupují a prodávají, ať nejsou nuceni nic platit.

VII Rovněž pokud jde o lodi s nákladem soli, těm jakmile proplují podél [Českého] lesa,[34] ať se nedovolí kupovat a prodávat anebo přistávat na žádném místě, dokud nepřiplují do Ebersbergu.[35] Tam ať zaplatí z jedné každé řádné lodi, to jest na které se plaví tři lidé, tři skafily soli a nic víc ať se od nich nevymáhá, nýbrž ať pokračují v cestě k Mautern,[36] nebo kdekoliv bude v té době zřízen solný trh; a tam ať zaplatí podobnou dávku, to jest tři skafily soli a nic víc; a potom nechť je jim dovoleno prodávat i kupovat svobodně a volně bez jakéhokoliv zákazu hraběte a bez omezení ze strany nějaké jiné osoby; a jestliže by pak prodávající a kupující chtěli mezi sebou směňovat zboží za jakoukoliv vyšší cenu, nechť je jim ve všem ponechána svobodná vůle.

VIII Jestliže by pak chtěli přejít na trh k Moravanům, nechť zaplatí podle (odhadu) hodnoty zboží v té době jeden solid[37] z lodě a ať volně plují dále; při návratu však ať nejsou nuceni podle zákona platit nic.

IX Kupci, to jest Židé a ostatní obchodníci, odkudkoliv přijdou z této země nebo z jiných zemí, nechť platí zákonem stanovené clo jak z otroků, tak i z jiných věcí, tak jak tomu bylo vždy za dob předešlých králů.

---

[c] Ita suppl. Zarncke, Ber. d. sächs. bess. d. Wiss. VIII, 1856, 178; in cod. locus octa fere litteris vacuus relictus est.

[25] Název se často spojoval s Rusy (M. Büdinger, *Österreichische Geschichte* I, 1858, 157; E. Dümmler, *Geschichte* II, 553; G. Waitz, *Verfassungsgeschichte* 4, 1861, 59; S. Riezler, *Geschichte Bayerns* I, 273, 1927, ²451; L. Hauptmann, *Prihod Hrvatov*, Strenua Buliciana, Zagreb 1924, 529; M. Heuwieser, *Geschichte des Bistums Passau* I, 1939, 188), nicméně na základě úvah E. Zöllnera (*Rugier oder Russen* 108—119) lze připustit, že jde o tradici názvu, spjatou s územím starých sídel Rugiů na sever od Dunaje, která uchovala jejich jméno až do této doby, podobně jako tradice uchovala jméno Bojů pro Čechy; šlo by tedy o území tehdejší jižní Moravy, čemu nasvědčuje také to, že kraj Rugiů je položen vedle Čech; označení mluví také výslovně o Slovanech z (území) Rugiů, nikoli o Rugiích. Kdyby se ostatně tato zmínka netýkala Moravanů, k nimž se bavorský obchod podle tarifu také zaměřoval (viz čl. VIII), nebylo by v listině vůbec zprávy o kupcích přicházejících z Moravy.

[26] Jde patrně spíše o obyvatele na říčce Rodl v Mühlviertel než Rotty.

[27] Spíše jde o obyvatele Riedmarky než okolí Riedu u Innu.

[28] *Sagma, sauma* je náklad jednoho mezka, koně.

[29] Dvě mírky, měřice.

[30] Viz pozn. 17.

[31] *Tremisa* se nazývá třetina solidu; měla čtyři denáry.

[32] Ačkoliv je uvedeno označení *servus*, které označovalo poddaného svázaného s půdou, je zde zřejmě, že jde o *mancipium* na půdu nevázané. Zda zde šlo o použití názvu *servus* a *ancilla* proto, že *mancipium* bylo neutrální a bylo nutno rozlišit pohlaví vzhledem k stanovení cla nebo důvody jiné, nelze dobře rozhodnout, L. Havlík, *Slované* 276.

[33] *Saiga* byl název pro denár na rubu poznamenaný zářezy.

[d] Cod.: *constitū*. [e] Cod.: *exsolvere. legitimi mercatores*, coniecit b. Waitz, Verfassungsgesch. IV, 72.

[34] Viz pozn. 20. Český les končil na východě u říčky Kremže.

[35] Eporesburg/Ebersburg: *Muotarum quae Eparespurch nominatur* se vzpomíná r. 893, kdy tam (21. VIII.) Arnulf povolil směnu mezi freisinským biskupem Waldonem a jeho vasalem Jakubem, *Mon. Boica* 31, 145; *Regesta imperii* I, 1890 (1839). Není vyloučeno, že Eporesburg stával na místech dnešního Steinu, L. Havlík, *Staří Slované* 22. M. Vancsa, *Geschichte* I., 157n hledal Eporesburg u Pöchlarn.

[36] Jméno ukazuje na funkci lokality.

[37] Jeden zl. sol. = 30 denárům (1 franský stříbrný sol. měl hodnotu 12 denárů). 8 zl. sol. = 1 hřivna = 20 stříb. solidů.

CAPITULA SYNODI SPALATENSIS
USTANOVENÍ SPLITSKÉ SYNODY

925

Chorvatsko se dostalo za dob vévody Zdeslava a zvláště Branimíra pod papežskou ochranu (cf. MMFH III, Epist. č. 71, 74, 76, 79, 97) a chorvatské biskupství v Ninu (Nona) stálo pod jeho přímou jurisdikcí (MMFH III, Epist. č. 75). V oblasti pravomoci ninského biskupa zakořenila už v osmdesátých letech 9. stol. staroslověnská liturgie a do jeho území se uchýlili i někteří vypuzení Metodějovi žáci. Slovanská chorvátská církev vystupovala v dalších letech v Chorvatsku jako významný činitel kulturního života, avšak nikdy nedosáhla státní ochrany nebo státem uznaného postavení, jako tomu bylo dočasně na Velké Moravě. Když císař Basileios I. nařídil dalmatským románským městům a ostrovům, aby platily chorvatským panovníkům daň, aby s ním mohly žít v míru, a poté, když zemřel latinský splitský arcibiskup, byl novým splitským arcibiskupem zvolen chorvatský ninský biskup Theodosius. Tímto způsobem se měla vyřídit otázka jurisdikce splitského (salonského) arcibiskupství i nad biskupstvím v Ninu, které podléhalo do té doby Římu, neboť Theodosius spravoval i jako arcibiskup splitský nadále také biskupství v Ninu; o schválení tohoto stavu požádal akvilejského patriarchu Walberta. Na protest papeže Štěpána V. proti postupu ninského biskupa, podřízeného přímo Římu, odpověděl Theodosius, že jednal v zájmu obnovení splitského (salonského) arcibiskupství v jeho starých hranicích. S tím kurie souhlasila a Theodosius obdržel v Římě pallium. Nicméně již za dalšího splitského arcibiskupa Petra II. došlo opět k osamostatnění ninského biskupství, kde byl biskupem Adelfred; jeho pravomoc se vztahovala na celé chorvatské území kromě románských oblastí.

Počátkem 10. stol. se konstantinopolský patriarcha definitivně vzdal nároků na jurisdikci nad dalmatskými ostrovy a městy, která císař Rhómanos Lakapenos předal pod svrchovanost chorvatského panovníka Tomislava. Chorvatsko tak bylo i s Dalmácií pod ochranou papeže, který Tomislava označil za krále Chorvatů. Znovu se však na světlo vynořila otázka vyřešit obnovu splitského arcibiskupství v jeho původním rozsahu a otázka ninského biskupství, které „proti kanonickým předpisům“, jak uvádělo latinské duchovenstvo, sahalo až k branám pobřežních měst. Zdá se, že v Chorvatsku na počátku 10. stol. probíhala v jiných poměrech obdoba sporu mezi latinským a slovanským duchovenstvem, k jakému došlo před čtyřiceti lety na Moravě. Poněvadž ninský biskup Gregor byl s králem Tomislavem vždy „věrným“ apoštolskému římskému stolci, měla spor mezi latinským splitským episkopátem a slovanským chorvatským ninským biskupstvím rozhodnout synoda, konaná ve Splitu za přítomnosti papežských legátů, ankonského biskupa Jana a praenestinského biskupa Lva. Synody se zúčastnil chorvatský král Tomislav a chlumský vévoda Michael. Papež Jan X. zaslal před započetím synody listy králi Tomislavovi, vévodovi Michaelovi, biskupům, kléru, županům a lidu *per Sclavoniam et Dalmatiam* a dále splitskému arcibiskupovi Janovi (MMFH III, Epist. č. 110, 111). Synoda měla za úkol ustaviti primát splitského arcibiskupství jako metropole celého Chorvatska a Dalmácie, tedy i nad ninským biskupstvím, podléhajícím pravomoci Říma, a potlačit staroslověnskou liturgii na celém chorvatském území. Některé ustanovení synody upomínají na články Responsí a Nomokánonu. O synodě F. Šišić, *Geschichte* I, 133—147, id., *Povijest* 414n. Některé články byly snad interpolovány (např. X), J. Srebrnić, *Odnosaji pape Ivana X.* 128—164.

Codd.: Bibliotheca Barberina lat. 3481 (3, 218), p. 128—134; Urbin. lat. 910; Bibl. congreg. de propag. fide a Congreg. Illyricorum s. Hieronymi v Římě; kapitul. archiv ve Splitu.

Vydání: *Cod. dipl. reg. Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, 76—81; F. Rački, *Documenta* 190—192, č. 149/2; F. Rački, *Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana* 38—39.

Capitula concilii

Tempore Joannis pappae sanctissimi, consulatu(m) peragente in provincia Croatorum et Dalmatiarum finibus Tamisclao rege, et Michaele in suis finibus praesidente duce. Beatissimo igitur Joanne Romanae ecclesiae praesidente cathedrae, dictus Croatorum rex et Michael cum suis proceribus simulque episcopis Dalmatiarum, idem Joannes archiepiscopus primus Spaleti, Forminus, Gregorius ceterique episcopi consulenter poposcerunt venerabilem papam, ut ad eos destinare dignaretur episcopos suos, et monitorium Cristiane religionis dogma continentem. Quorum postulationibus saepe fatus pontifex assensum praebens Joannem venerabilem episcopum Anchonitanae ecclesiae, Leonem vero Palestrinensem epis-

Články koncilu

Za času nejsvětějšího papeže Jana[1], když vládl král Tomislav v kraji Chorvatů a v území Dalmácií[2] a Michael stál v čele svého území jako vévoda[3]. Když tedy nejblaženější papež Jan spravoval stolec římské církve, řečený chorvatský král a Michael se svými velmoži a s biskupy Dalmácií, rovněž Jan, primas arcibiskup splitský, Forminus, Gregorius[4] a ostatní biskupové požádali po poradě řečeného ctihodného papeže, aby ráčil k nim poslati své biskupy a poučení obsahující zásady křesťanského náboženství. Vyhovuje jejich žádosti, poslal často řečený papež Jana, ctihodného biskupa diecéze Ankonské, a Lva, biskupa palestrinského, se svým listem jako med výmluvným, aby s řečenými osobami, župany[5] a s bis-

---

[1] Jan X. (914—928).

[2] Tomislav vládl v l. 910—928 nejen dalmatskému Chorvatsku, ale i většímu dílci Chorvatska panonského, F. Šišić, *Povijest Hrvata* 401n. Tomislav byl prvním chorvatským panovníkem s titulem král — *rex Chroatorum*, F. Rački, *Documenta* č. 149, 1 a 1b.

[3] Michael Vyšević (ok. 910—930), vévoda Chlumu (Hum) či Záchlumí (*dux Chlumorum*, F. Rački, *Documenta* č. 149, 1b; MMFH III, Ep. č. 111) vládl v území mezi ústím Neretvy až po Bar a Kotor.

[4] Biskupové jaderský (Zadar) a ninský.

[5] *Iudices*, náležející k *proceres* Chorvatů a Srbů jsou zřejmě míněni župané, jak to vyplývá ze srovnání s listem papeže Jana X. králi Tomislavovi a vévodovi Michaelovi, kde místo *iudices* zaujímají *zupani*: *omnibusque episcopis suffraganeis, verum etiam omnibus zupanis cunctisque sacerdotibus*..., F. Rački, *Documenta* č. 149, 1b.

copum cum suis epistolis, melliflue eructantibus eloquia, destinavit, ut quum praefatis personis, iudicibus et episcopis, synodaliter congregatis, et perpera extirpare et Deo placita canonica sancire deberent.

kupy, shromážděnými v synodě, vytrhali bludy a kanonicky potvrdili Bohu milé nauky.

Quique pervenientes dicti episcopi Dalmatiarum peragrantes civitates Croatorum atque Urborum* proceribus convenientes congregati in Spalato ⟨cum⟩ episcopis et iudicibus celeberimum concilium peregere, ubi divino iuvamine freti hec, quae sequuntur, capitula observare censuere:

I prošli řečení biskupové městy dalmatskými, chorvatskými a srbskými, setkali se s velmoži a shromáždivše se ve Splitu konali s biskupy a župany slavný koncil, kde opírajíce se o pomoc boží rozhodli se zachovávati následující usnesení.

I Quum antiquitus beatus Domnius ab apostolo Petro praedicare Salonam missus est: constituitur,[a] ut ipsa ecclesia et civitas, ubi sancta eius membra requiescunt, inter omnes ecclesias provinciae huius primatum[b] habeat ⟨ius⟩ et metropolis nomen[c] super omnes episcopatus legitime sortiatur, ita dumtaxat ut ad eius iussionem episcopi, qui per divinam gratiam cathedram ipsam obtinuerint,[d] et synodus celebretur et consecratio ⟨fiat⟩ episcoporum; quia dicente Domino: „ubi fuerit ⟨cor-
17, 37 pus⟩, illic congregabuntur et aquilae.“

I Protože byl za dávných dob poslán sv. Domnius od apoštola Petra kázat do Salony, ustanovuje se, aby sám kostel a město, kde jeho svaté údy odpočívají, měly mezi všemi kostely tohoto kraje ⟨právo⟩ prvenství a dostaly zákonitě jméno metropole nad všemi biskupstvími, totiž tak, aby na rozkaz tohoto biskupa, který bude z boží milosti spravovat tuto katedru, byla konána synoda a svěcení biskupů, neboť jak praví Pán, kde bude ⟨tělo⟩, tam se shromáždí i orlové.

II Ut in cunctis ecclesiis, in quibus semper[e] recolitur episcopos habitasse, nunc aut⟨em⟩ cleri ordo et populus[f] sufficiens adest, intra dioceseos limites episcopus habeatur; quia iuxta decreta patrum non licet in modicis civitatibus vel villis episcopos ⟨statuere⟩, praesertim ne nomen episcopi vilescat. Et ut episcopus vacans vacantem dioecesim cum consilio metropolitani et ceterorum episcoporum co(ns)e(nsu) accipiat.

II Aby ve všech diecézích, ve kterých byl vždycky podle paměti lidské biskup a kde i nyní je dostatek stavu duchovního i lidu, byl biskup v hranicích diecéze, protože podle rozhodnutí otců není dovoleno ⟨ustanovovati⟩ biskupy v malých obcích a vesnicích, hlavně proto, aby jméno biskup nezevšednělo. A aby biskup bez diecéze dostal uprázdněnou diecézi podle rozhodnutí metropolity a se souhlasem ostatních biskupů.

III Quoniam minime termini[g] a patribus statuti transferri debent: unusquisque

III Protože hranice stanovené od otců nesmějí být přenášeny, aby každý

---

* F. Rački emend.: *Serborum*

[a] *constituitque* [b] *primatis* [c] *nominata* [d] *retinuerint* [e] *supra* [f] *clero ordine et populis* [g] *terminis... statutis*

---

episcopus descriptos sibi terminos possideat, et alienam dioecesim nullatenus invadat, iure proprio servato in regenerandis[h] ⟨catechumenis⟩, consecrandis[ch] ecclesiis, vel sacerdotibus promovendis, atque a suo episcopo chrisma accipiendum.

biskup měl ve své moci hranice sobě určené a aby žádným způsobem nevstupoval do cizí diecéze, zachovávaje vlastní právo při ⟨křtu katechumenů⟩, svěcení kostelů nebo povyšování kněží; a že křižmo je třeba přijímati jen od svého vlastního biskupa.

IV Ut possessiones ecclesiarum, quae pro peccatis conditorum oblatae sunt ad honorem sanctorum, saecularibus minime mancipentur ⟨seruitiis⟩; quia res, Deo semel dedicata, humano dominio subdi non debet.

IV Aby majetky kostelů, které byly věnovány k poctě svatých, nebyly povinny světskými ⟨službami⟩, protože věc věnovaná jednou Bohu nesmí být podrobována panství světskému.

V Ut si quae ecclesiae uel possessio per privilegium a fidelibus sub anathemate in principali ecclesia beati Petri apostoli subditae sunt, minime ⟨ei⟩ subtrahantur,[i] quatenus et offerentes[j] et res ipsa⟨e⟩ tenentibus[k] Christi clavi⟨geri⟩ Petri tueantur suffragiis.

V Jsou-li některé kostely nebo majetek poddány privilegiem od věřících pod klatbou hlavnímu kostelu sv. Petra apoštola, aby ⟨mu⟩ nebyly odnímány, ježto i dárce i věci samy chrání trvalá moc Kristova klíčníka Petra.

VI Ut si, divino iudicio ⟨permittente⟩, in tumultu plebis princeps provinciae occidatur, quia, quod a multis committitur, inultum manet: pro[l] ipso reatu, qui cognoscunt(ur) obnoxii esse, debent[m] pro ipsa anima eleemosinas facere; et si qua(m) ecclesia(m) dedicavit vel libertos fecit, ⟨debet⟩ defendere uxorem aut filios fovere benigne.

VI Jestliže podle božího soudu je při povstání lidu zabit vládce provincie, zůstává to, co mnozí spáchali, bez trestu; nebo jsou-li jednotlivci shledáni vinnými na tom zločinu, mají dáti za jeho duši almužny. A jestliže věnoval nějaký kostel nebo učinil (ze závislých) svobodníky[6], mají chránit jeho manželku a starat se štědře o jeho děti.

VII Ut si quis malignus, diaboli spiritu afflatus,[n] singulari consilio, sicut Judas, dominum suum occiderit: lapide a collo[o] suspenso, ferro... corpore praecinctus, exul poeniteat.

VII Jestliže nějaký zlý člověk, ponuknut duchem ďáblovým, zabije úmyslně, jako Jidáš, svého pána, aby mu byl na hrdlo zavěšen železný okov... na těle spoutaný jako vyhnanec aby pykal.

VIII De episcopis Ragusitano et Catharitano, quorum manifeste una sedes dignoscitur: ipsam diocesim aequa ⟨lance⟩ inter se dividant ita, ut si

VIII O biskupech dubrovnickém a kotorském, kteří mají zřejmě jedno sídlo, aby si svou diecézi rovným ⟨dílem⟩ rozdělili, kdyby jeden pastýř řečené

---

[h] *regnandis* [ch] *consecrationis* [i] *substantur* [j] *offerentibus* [k] *tuentibus* [l] *vel pro* [m] *quis ignoscunt... debent esse* [n] *affato* [o] *lapideo collo*

[6] *Svobodьnikъ*, tj. závislý člověk propuštěný na svobodu.

unus dictae ecclesiae pastor obierit, donec ordinatur episcopus, residuus[p] episcopus ecclesiae ecclesiasticam curam gerat.

IX De Licinio episcopo: ut in ecclesia, in qua ordinatus est, contentus[r] permaneat. Et nullus deinceps in ecclesia[s] episcoporum vel praesbiterorum missam celebret, donec proprius episcopus eam consecret canonice. Si quis postmodum praesumptor in ea contra praemissa fecerit, a nostro collegio excludatur. Quod si dictus Licinius nec legaliter in sua ecclesia perstiterit heres, sed eventatus ut extraneus accedens et in sua malet prima adhaerere ecclesia, ut presbiter permaneat.

X Ut nullus episcopus nostrae provinciae audeat ⟨quempiam⟩ in quolibet gradu sclavinica lingua promovere; (potest) tam(en) in clericatu et monachatu Deo deservire. Nec in sua ecclesia sinat eum missam facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet, per supplicationem a Romano pontifice licentiam eis sacerdotalis ministerii tribuat.

XI Ut episcopus Chroatorum, sicut nos omnes, nostrae ecclesiae metropolitanae subesse se sciat.

XII Quod si rex et proceres Chroatorum omnes dioceses[t] episcoporum intra[u] limites nostrae metropolitanae suo cupiunt vindicare pontifici: nullus ex nostris per omnem provinciam eorum neque regenerationes faciat, neque ecclesias vel presbiteros consecret. Tam(en)[v] ⟨si⟩ in suis sedibus commor-

diecéze zemřel, aby do té doby, než bude vysvěcený (nový) biskup, druhý vedl správu diecéze.

IX O biskupu Liciniovi ⟨se stanoví⟩, aby v diecézi, pro kterou je ordinován, spokojeně zůstával. A nadále aby i žádný biskup nebo kněz nekonal mši v ⟨kostele⟩, dokud jej biskup řádně nevysvětí. Jestliže by nějaký přestupník jednal příště proti tomuto usnesení, ať je vyloučen z našeho sboru. Jestliže však řečený Licinius bude nezákonně setrvávat ve své diecézi jako její správce, ačkoli tam přišel byv vyloučen jako cizinec, a bude chtít raději zůstávat ve své první diecézi, ať tam zůstane jako kněz.

X Aby se žádný biskup naší provincie neodvážil ⟨žádného⟩ (kněze) v kterémkoli stupni povýšit v slovanském jazyce; ⟨může⟩ však jako světský kněz nebo mnich Bohu sloužiti. Ať mu nedovolí ve své diecézi sloužiti mši; leda kdyby měl nutnou potřebu kněží, ať jim po prosbě u římského papeže udělí dovolení ke konání bohoslužeb.

XI Aby biskup Chorvatů uznal, že je podřízen, jako my všichni, naší metropolitní diecézi[7].

XII Jestliže král a velmožové Chorvatů si přejí, aby všechny diecéze biskupů ⟨v⟩ hranicích naší metropolitní (církve) náležely jejich biskupovi, ať nikdo z našich nekoná v celé jejich zemi křest katechumenů ani nesvětí kostely nebo kněží. ⟨Kdyby⟩ však někdo k nám přišel, zatímco bychom zůstávali

---

[p] *residens* [r] *continens* [s] *ea* [t] *dioceseos* [u] *infra* [v] *tam*

[7] Tj. splitskému arcibiskupství. Biskupem Chorvatů je míněn ninský biskup Gregor, který protestoval proti rozhodnutí synody, cf. F. Dvorník, *Byzantské misie* 244, dále F. Šišić, *Povijest Hrvata* 419n.

antibus pro⟨ut⟩ animae opus quisquis ad nos accesserit, consecrari, regenerari, chrismam sibi dari poposcerit: absque scrupulo omni[x] per totam provinciam ipsa tribua(n)t. De cetero autem cum suo pontifice Deo reddant rationem de his omnibus, quae in eis Cristianae religionis dogma(ti) defueri(n)t, nostra coram Deo conscientia absoluta.

XIII Un in ecclesia, ubi presbiter occisus est, ante satisfactionem ipsius ⟨occisoris⟩ vel plebi(s), ut congruum ipsi episcopo videtur, nullus missam faciat.

Ut a presbiteris res ecclesiae non destruantur. Neque semel suscepta ecclesia sine causa relinquatur. Quod si aliter fecerit, donec perdita restituat et ecclesia propria recipiat, excommunicetur.

XIV Ut uxores propriae deinceps non dimittantur, nisi propter fornicationem. Quod si quis dimiserit, sic permaneat.

Et ut heredes suos ⟨et⟩ servos suos litterarum[y] studiis tradant, quicumque Cristianitatem perfectam habere cupiunt; ut illi eos instanter corripiant et ipsi eos libenter exaudiant, non ut peregrinos sed ut proprios.

XV Quod si sacerdos[z] incontinenter primam, quam sortitus est, teneat uxorem, propter ipsam continentiam separetur a consortio cellae. Si vero aliam duxerit: excommunicetur.[zz]

ve svých sídlech, a žádal nás pro spásu duše o posvěcení, křest nebo křižmo, abychom mu to bez rozpaků udělili v celé zemi. Ostatní však ať vydají se svým biskupem Bohu počet z toho všeho, v čem se uchýlili od zásad křesťanského náboženství, zatímco naše svědomí před Bohem bude čisté.

XIII Aby v kostele, v němž byl zabit kněz, před ospravedlněním ⟨jeho vraha⟩ nebo lidu, s kterým by souhlasil sám biskup, nikdo nesloužil mši. Aby kněží neničili majetek kostela a aby kostel jednou převzatý nebyl bezdůvodně opouštěn. Kdo by si počínal jinak, ať je exkomunikován, dokud nenahradí ztrátu a dokud se nevrátí do svého kostela.

XIV Aby manželky nebyly nadále propouštěny, leda pro cizoložství. Jestli ji však už někdo propustil, ať tak zůstane. A aby své dědice ⟨a⟩ své služebníky, kteří chtějí mít dokonalé křesťanství, dali učit písmu. Aby je důrazně napomínali a oni aby je ochotně poslouchali, nikoli jako cizí, ale jako své vlastní.

XV Jestliže kněz má první manželku, kterou si nezdrženlivě kvůli samé zdrženlivosti vyvolil, ať je odloučen od společného bydlení s ní. Jestliže si však vezme druhou manželku, ať je exkomunikován.

Proti ustanovením synody protestoval ninský biskup Gregor v Římě, zvláště když se na synodě ozvaly i hlasy po zrušení ninského biskupství. Na druhé straně byl sám napadán latinským duchovenstvem, že *sibi vindicare cupiens primatum dalmatianorum episcoporum... in auribus apostolicis iniustum iniecit rectamen* (F. Rački, *Documenta* 193). Na základě vzájemných rozporů mezi oběma stranami pozval papež obě strany do Říma a z ustanovení synody potvrdil jen některá, týkající se církevní discipliny a morálky, F. Rački *Dokumenta*, č. 149/3.

---

[x] *omnem* [y] *litterate* [z] *sacerdotes* [zz] *Quodsi sacerdos incontinenter propter ipsam continentiam primam' quam sortitus est, separetur, a consortio cellae, teneat uxorem; si vero aliam duxerit, excommunicetur.*

CONCILIUM SPALATENSE

SPLITSKÁ SYNODA

928

Synoda se konala za přítomnosti papežského legáta biskupa Madalberta, krále Tomislava a jeho velmožů, jakož i biskupů. Synoda potvrdila primát Splitu a rozsah jednotlivých diecézí podle starých původních hranic. Poněvadž biskup v Ninu původně nebyl, jen archipresbyter, který byl podřízen svému biskupu v Zadru, na jehož území Nin ležel, ninské biskupství se zrušilo a ninský biskup Gregor měl na vybranou stát se biskupem ve Skradinu (na řece Krka) nebo v Sisaku nebo v Duvnu, případně mohl řídit všechna tři biskupství, což by však nebylo k prospěchu žádnému z nich. Cf. F. Šišić, *Geschichte* I, 143—148, id., *Povijest* 425n.

Cod. Bibl. Barber. lat. 3481, p. 134—135.

Vydání: *Cod. dipl. reg. Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, 81—82; F. Rački, *Documenta* 194—195, č. 150; F. Rački, *Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana*. Ustanovení synody potvrdil r. 928 papež Lev VI., který poslal splitskému arcibiskupu *in Chroatorum terra* Janovi pallium a schválil ho v držení splitské církve v rozsahu *quemadmodum antiquitus salonitana ecclesia retinebat*. Zaderské, opsorské, rábské a dubrovnické biskupství potvrdil v jejich starých hranicích, ninského biskupa Gregora, který *in Chroatorum terra episcopus effectus est*, ustanovil pak biskupem ve Scardoně-Skradinu, F. Rački, *Documenta* 196.

IUDICIUM ARCHIEPISCOPI MOGUNTIENSIS

SOUD MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA

Mohuč 28. dubna 976

Mohučský arcibiskup Viligis předsedal z moci apoštolského stolce a za souhlasu přísedících biskupů špýrského, wormského, pražského a moravského soudu, který odsoudil chrámového kantora Gozmara pro zabití ke zbavení úřadu a beneficia, k trestu ostříhání a k životu v klášteře *Nuenstat*.

Opis ze 14. stol.

Vydání: *Cod. dipl. Mogunt.* I, 352; č. 129; G. Dobner, *Annal. Hagec.* IV, 245; CDM I, 96, č. 113; K. J. Erben, *Regesta* I, 31, č. 72; *Regesta archiepisc. Magunt.* I, 199, č. 13; CDH VII/4, 27, č. 44; E. Dümmler, *Piligrim* 175, č. 12; CDB I, 40—41. č. 34.

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Ego Willegisus, Mogunciacensis archiepiscopus... Notum facimus... quapropter auctoritate ipsius, astipulantibus quoque assessoribus nostris, venerabilibus episcopis, Spirensi, Wormatiensi, Pragensi, Moraviensi, pro

Ve jménu Otce a Syna a svatého Ducha. Já Viligis, arcibiskup mohučský... oznamujeme..., (že) z jeho pravomoci[1] a za svědectví našich přísedících, ctihodných biskupů špýrského,[2] wormského,[3] pražského,[4] moravského,[5] pro zřejmou vraždu...

---

[1] Tj. papeže Benedikta VII.

[2] Špýrský biskup Balderik (970—987).

[3] Wormský biskup Annon/Adelhelm (950—978).

[4] Pražský biskup Thietmar (975—982).

[5] B. Dudík, *Dějiny Moravy* II, 27n ho pokládal za biskupa regionaria a stejně V. Novotný, *České dějiny* I/1, 609n., který pomáhal pražskému biskupu na Moravě a sousedních východních zemích. Podle J. Losertha, *Der Umfang* 26 a B. Bretholze, *Dějiny Moravy* I/2, 149 a id., *Mähren* 18 šlo o samostatného biskupa moravského biskupství obnoveného papežskou stolicí. S osobou tohoto biskupa se někdy spojuje Kosmou uváděný biskup Vracen (*Fertur autem, quod fuisset in Moravia ante tempora Severi quidam episcopus ut reor, nomine Wracen, Cosmae Chron. Boem.* II, 21), nešlo-li ovšem už o biskupa z počátku nebo první třetiny 11. stol. Předpoklad J. Losertha a B. Bretholze, že šlo o biskupa vyslaného papežem z Říma (cf. případ Poznaně) může mít své oprávnění, uvážíme-li jednak nutnost konsolidace církevní správy na staré Moravě (po Váh), jednak i snahy pasovského biskupa Pilgrima u papeže v Římě, viz. MMF H III, Ep. č. 113, 122, 127, 128, 129, 131.
Označení *Moraviensis* se ovšem používalo běžně i v 11—12. stol., kdy (novým) sídlem moravských biskupů byla už Olomouc.
Novější bádání se vyslovilo proti nepřetržité posloupnosti moravských biskupů po počátku 10. stol. (např. K. Buczek, *O dokumencie* 22), což je ovšem stejnou domněnkou jako názory

manifesto parricido... Data IIII Kalendas Maji, anno dominicae incarnationis DCCCCLXXVI. Actum Moguntiae in nomine Domini. Amen.

Dáno IV. květnové kalendy, roku 976. V Mohuči ve jménu Páně. Amen.

---

opačné. Podle V. Hrubého (*Původní hranice* 144) byl v Mohuči přítomen biskup dožívajícího moravského biskupství, které bylo přeneseno do Prahy a s úmrtím tohoto biskupa na Moravě vymizelo. O. Králík (*Od Radima ke Kosmovi* 54—63) šel ještě dále a považuje uvedené biskupy pražského a moravského za osobu jedinou a totožnou, kdy označení „moravský" bylo dodáno k málo známému pražskému biskupu. Naproti tomu V. Chaloupecký (*Česká hranice* 334n) uváděl, že moravský biskup zmizel po r. 976 z Moravy a domníval se, že jeho sídlem mohla být Nitra nebo Ostřihom. L. Hauptmann (*Das Regensburger Privileg* 154) mluví o založení moravského biskupství současně s pražským, G. Labuda (*Utrata* 93—96) vindikuje Moravě jisté politické postavení ve 2. pol. 10. stol., jehož výrazem je i existence moravského biskupa (podobně R. Holtzmann, *Urkunde* 189—191) a V. Richter (*Podivín*) 80 hledá jeho sídlo v *Žekirkostele*, který lokalizoval (*Podivín* 80) do prostoru Mikulčic a spojoval s ním i lokalitu Sugutur či Speculi-Juliensis Pilgrimova falza (MMFH III, Epist. č. 122: lokalita se uvádí jako *Speculi-Julium, Ouguturum* nebo *Soriguturum*), zatímco J. Prager (*Příspěvek* 22—31) se kloní k názoru, že šlo spíše o Podivín. Archeologické výzkumy J. Poulíka a V. Hrubého ukazují, že pro sídlo moravského biskupa 10. stol. byly podmínky jak v Mikulčicích (Kostelisko) tak v areálu Uh. Hradiště (Sady, Modrá).

Úvahy o moravském biskupu je nutno doplnit poukazem na úlohu, kterou Morava měla v listech a falzech pasovského biskupa Pilgrima, snažícího se dokázat příslušnost Moravy k laureáckému arcibiskupství a to patrně i proti germánské církevní metropoli, Mohuči. (cf. MMFH III, Epist. č. 113, 122, 129, 131). Uvažuje-li se o tomto moravském biskupství, nelze pustit ze zřetele, že ještě počátkem 10. stol. bylo na Moravě až po Váh a území na levém břehu Dunaje arcibiskupství, kterému byla podřízena tři biskupství v jeho sousedství (MMFH III, Epist. č. 107, 109), takže existence moravského biskupství r. 976 (v této souvislosti by se jevila jako degradace) by se dala vysvětlit i tím, že moravské arcibiskupství mělo kanonické pokračování jinde (některé domněnky uvažují např. o Krakovsku, cf. K. Lanckorońska, *Studies* 22n), což je dosti problematické stejně jako úvaha, že moravské biskupství mohlo být — ať už s přerušením nebo bez něho — pokračováním některého ze tří sufragáních biskupství podléhajících počátkem 10. stol. moravskému arcibiskupství. Skutečností však je, že v Mohuči vystupuje pouze moravský biskup, o němž se z pouhé jeho přítomnosti na soudě v Mohuči a z podřízenosti pozdějších olomouckých biskupů mohučským arcibiskupům jaksi samozřejmě, ač ne zcela uváženě, předpokládá, že byl mohučským sufragánem: učastnil-li se moravský biskup r. 976 — aniž lze zjistit jeho kanonický původ — soudu v Mohuči, mohlo se to nejspíš týkat nároků Pilgrimových. Moravský biskup z r. 976 není sám o sobě svědectvím o politické příslušnosti Moravy pod české panství jako jím není ani tzv. zakládací listina pražského biskupství, do které se k původnímu znění z r. 973, zaznamenávajícímu expansi českého panství v 10. stol., dostal text: *Deinde in ea parte, que meridiem respicit, addita regione Morowia usque ad flumen, cui nomen est Wag, et ad mediem silvam, cui nomen est More, et eiusdem montis eadem parrochia tendit, qua Bauuaria limitatur* (MMFH III, Dipl. č. 89), až v 11. stol., jednak v souvislosti s dobytím Moravy Čechy, jednak při spojení obou biskupství za Jaromíra, ovšem s uvedením rozsahu, jaký mělo moravské biskupství v r. 976.

SYNODUS SPALATENSIS

SPLITSKÁ SYNODA

Split 1060

Za přítomnosti opata Mainarda, legáta papeže Mikuláše II., za časů chorvatského krále Petra Krešimíra a splitského arcibiskupa Jana konala se ve Splitu synoda, kde mezi jinými ustanoveními byla potvrzena dvě zvláště významná: jedno proti manželství duchovních osob a druhé proti používání slovanského jazyka v liturgii — *hoc firmatum est et statutum, ut nullus de caetero in lingua sclauonica praesumeret diuina mysteria celebrare, nisi tantum in latina et graeca; nec aliquis eiusdem linguae promoueretur ad sacros ordines. Dicebant enim, gothicas litteras a quodam Methodio haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem sclauonica lingua mentiendo conscripsit; quam ob rem diuino iudicio repentina dicitur morte fuisse dampnatus.*

Vydání: J. D. Mansi, *Conc. coll. ampl.* XIX, 977; *Cod. dipl. CSD* I, 123; F. Rački, *Documenta* 205, č. 154/2; *Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana* 49, pozn. b.

Synoda se konala v r. 1060 ve Splitu, viz *Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana*, c. XVI. F. Rački, *Documenta* 204, č. 154. Její usnesení byla potvrzena papežem Mikulášem II. na synodě v Římě v l. 1060—1061, Ph. Jaffé, *Reg. pont. Rom.* 3353, 3366.

Usnesení synody potvrdil papež Alexander II.: *episcopis et regi Dalmatiarum. Notificamus omnia capitula, que per confratres nostros venerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum et Johannem archipresulem uestrum in Spaleto aliisque ciuitatibus sunt statuta, eadem in romana synodo seriatim ea referente, a beate memorie predecessore nostro Nicolao apostolica auctoritate et sub anathematis interpositione roborata.* Z článků, které jsou v usnesení:[1] *Si quis a modo episcopus, presbyter, aut diaconus feminam acceperit vel acceptam retinuerit: proprio gradu decidat, usque dum ad satisfactionem ueniat; nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat. Sclavos, nisi latinas litteras didicerint, ad sacros ordines promoveri ... sub excommunicationis vinculo omnimode prohibemus.*[2]

Dále viz F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* I, 225—230, id. *Povijest* 504n.

---

[1] *Starine* XII, 221—223 (= Neues Archiv V., 329—330).

[2] Cf. *Synodus Spalatensis* a. 925, cap. X.

SYNODUS SPALATENSIS

SPLITSKÁ SYNODA

Split 1063

Za krále Petra Krešimíra a splitského arcibiskupa Laurentia a za přítomnosti kardinála Jana, legáta papeže Alexandra II. konala se ve Splitu synoda zamířená k potlačení schismatu a používání slovanského jazyka v liturgii.

Vydání: *Thomas Archidaconus, Historia Salonitana,* c. XVI, 49—53; F. Rački, *Documenta* 206—210, č. 155.

Za časů arcibiskupa Laurentia, když chorvatské kostely byly zavřeny a kněžím zakázáno konat (slovanské) bohoslužby, přišel k Chorvatům (*in Dalmatie et Chroatię regna*) kněz Ulfus (Wolfgangus, cf. F. Rački, *Documenta* 210, č. 156 k r. 1075), tvrdící, že byl poslán papežem, jemuž se zželelo uzavřených chorvatských kostelů a chorvatských kněží, jimž bylo zakázáno konat boží služby. Po poradách v Chorvatsku byl Ulfus poslán do Říma s požadavky Chorvatů, které odevzdal papeži, *ut statim ecclesiarum et clericorum in regno Sclauonico in morem pristinum reuocaret.* Ten však nepovažoval za vhodné provést něco proti ustanovení legátů a poslal Ulfa zpět k chorvatskému králi, arcibiskupovi a k velmožům, aby v této věci poslali do Říma dva z biskupů. Ulfus nedoručil papežský list adresátům, ale šel ke Gótům (tj. k Chorvatům slovanské liturgie, používajícím hlaholského písma, údajně vynalezeného Ariány), jimž sdělil, že papež splnil jejich požadavky. Gótové-Chorvaté zvolili za svého biskupa (slovanského) kněze Zdedu—Čededu a poslali ho spolu s Ulfem a opatem Potepou k vysvěcení do Říma. Papež požadavky Gótů-Chorvatů oslyšel, neboť nikdy nebylo Ariánům, vynálezcům (hlaholského) písma, dáno povolení k bohoslužbě ve vlastním jazyce; současně odmítl papež vysvětit Čededu na biskupa. Nicméně se Čededa za biskupa pokládal a po návratu do Chorvatska obsadil *quasi auctoritate apostolica* biskupství veglijské (na Krku), počal světit kostely, kněží a vykonávat všechny biskupské služby a povinnosti.

K vymýcení tohoto schismatu v krajích Slovanů poslal papež svého legáta kardinála Jana, který na Čededu a Potepu uvalil klatbu. Ulfus byl ve Splitu zbaven kněžství a uvězněn. Poněvadž se Čededa nepodvolil, byl znovu anathemizován a jeho nemoc a úmrtí bylo považováno za trest pro ariánskou věrolomnost. Viz F. Šišić, *Geschichte* I, 234—243, id., *Povijest* 511n.

SYNODUS APUD SALONAM

SYNODA U SALONY

Split 1075

Synoda ve Splitu, konaná za přítomnosti sipontského arcibiskupa Gerarda, papežského legáta Řehoře VII., arcibiskupa splitského Laurentia, biskupů zaderského, trogirského, ninského, rábského, bělegradského, chorvatského a opsarského obnovila biskupství v Ninu a potvrdila usnesení synody z r. 1063, aby byl učiněn konec působení schismatiků (Ulfus či Wolfgangus byl omilostněn a propuštěn): používání slovanského jazyka v liturgii výslovně zakázáno nebylo, viz. F. Šišić, *Povijest* 552n.

Vydání: *Thomas Archidiaconus, Historia Salonitana,* c. XVI; F. Rački, *Documenta* 210—211, č. 156.

STATUTA IOHANNIS EPISCOPI ECCLESIAE OLOMUCENSIS A. D. MCCCXXXXIX

De festivacione ss. Cyrilli et Metudii

STATUTA JANA BISKUPA DIECÉZE OLOMOUCKÉ DATOVANÁ R. 1349

O zavedení svátku sv. Cyrila a Metoděje

Olomouc 1349

S poklesem politického významu Moravy a za působení české ideologické a kulturní hegemonie ustoupily ve středověku velkomoravské politické a církevní tradice na Moravě namnoze českým. Přesto se však v oblasti panství českých Přemyslovců některé zbytky tradic o králi Svatoplukovi a arcibiskupu Metodějovi uchovaly. Bylo tomu jednak v souvislosti s christianizací českého knížete Bořivoje u tzv. *Kristiána*, jednak v podání *Kosmově*, který patrně zaznamenal tradici na Moravě (a na Slovensku) ještě živou. Zůstává ovšem problematické, zda-li nově založený velehradský kostel měl hned na počátku své existence ve 13. stol. za patrony také Konstantina-Cyrila a Metoděje; je známo, že byl zasvěcen P. Marii, v čem se zase někdy hledá tradice kostela P. Marie, v němž byl pohřben Metoděj (MMFH II, 162, 166.). Tento kostel ležel však zřejmě na zcela jiných lokalitách. Nicméně je zajímavé, že k vysvěcení velehradského kostela se r. 1228 kromě krále Přemysla Otakara I., bratra zakladatele kláštera moravského markrabího Vladislava, a světitele olomouckého biskupa Roberta, jakož i opatů plasského, světelského, třebíčského, hradišťského a velehradského, dostavil i nitranský biskup Jakub (CDB II, 320). Je samozřejmé, že moravské tradice a s ní i cyrilo-metodějské na Moravě žily i ve 12. stol. a to i v Olomouci, jak ukazuje zápis v *Ann. Gradicenses* k r. 894 (MMFH I, 252). Na jejich znalost ukazuje i list papeže Klementa IV. králi Přemyslu Otakarovi II. r. 1268, kde se vzpomíná, že kdysi bylo na Moravě arcibiskupství (MMFH III, Ep. č. 120), zmínky v olomouckém rukopise homilie *Factum est* a rkp. pražské univ. knihovny legendy *Tempore Mich. imp.*, některé další legendy a příslušné kapitoly u *Dalimila* (zde s. 419) a konečně celá renesance velkomoravských tradic ve 14. století.

O tom, že paměť soluňských bratří Cyrila a Metoděje u nás trvala po celý středověk, nemůže být pochyby. Spornou otázkou je však jejich církevní kult a zejména datum, kdy byl na Moravě zaveden jejich svátek. Text, který zde otiskujeme, je obsažen ve Statutech olomouckého biskupa Jana, která jsou v některých rukopisech datována rokem 1349. Podle toho by byl svátek sv. Cyrila a Metoděje zaveden na Moravě a stanoven na 9. března za olomouckého biskupa Jana Volka (1334—1351). Tato statuta otiskli P. Chlumský a Josef Chytil v CDM VII, Brno 1860, č. 984, str. 691—700, a to ze dvou papírových rukopisů Universitní knihovny *v Olomouci*, dnešní sign. *II 182* a *II 232*, oba z konce 14. století, a z rukopisu *bratislavské* kapituly *č. 82* asi stejně starého a chovaného nyní pod touž signaturou ve Státním slovenském ústředním archivu v Bratislavě.

Chlumský a Chytil doplnili svou edici úvodem a poznámkami pod čarou jednak podle prešpurského rukopisu, jednak podle vydání, které uspořádal v 18. století Arsenius Theodorus Fasseau, *Collectio synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae*, Rezii 1766. Fasseau otiskl text o svátku sv. Cyrila a Metoděje (Kristina a Korduly) ve sbírce dvakrát, jednak v první části (*Pars I.*) na str. 20—21 jako XII, XIII a XIV kapitolu statut olomouckého biskupa Jana, (bez bližšího určení), jednak samostatně a bez dělení na kapitoly v dodatcích *(Appendix ad partem I.)* str. 181. První text statut datuje Fasseau *In vigilia s. Dorotheae seu VI. Februarii circiter 1400* (5. února kolem r. 1400). Druhý text přičítá na základě rukopisů, které prý dostal do ruky později, k statutům Jana ze Středy vydaným v Kroměříži *22. května 1380*. Bohužel však Fasseau v celé své edici nikde neuvádí, kterých rukopisů použil. Statuta olomouckého biskupa Jana datovaná 5. února kolem roku 1400 přetiskl znovu Vincenc Brandl v CDM XIII, Brno 1897, č. 11, str. 11—21. K textům, které vydal Fasseau v dodatku, Brandl nepřihlédl.

O různých datech zavedení svátku sv. Cyrila a Metoděje pojednávali v poslední době Rudolf Urbánek, *Legenda tzv. Kristiána* II 1947, pozn. ke knize II 240; Karel Doskočil, *Vývoj cisiojanu u nás*, Sborník historický VI 1959, str. 140n.; P. Devos—P. Meyvaert, *La Légende Morave des SS. Cyrille et Méthode et ses sources*, Analecta Bollandiana 74, 1956, 462—463; Václav Ryneš, *Cyrilometodějské svatyně na Moravě*, Duchovní pastýř 1963, 148n., Oldřich Králík, *K historii svátku Cyrila a Metoděje na Moravě ve 14. století*, Příspěvky ke starší literatuře na Moravě III, Blansko 1967/68, 3—9.

R. Urbánek, P. Devos—P. Meyvaert a O. Králík se přidržují data 1349. Toto datum sice není v prešpurském rukopise, jak zjistil Jiří Pražák, ale čte se v citovaných universitních rukopisech olomouckých a v kapitulním kodexu olomouckém *č. 286* ze začátku 15. století, jak upozornil O. Králík a jak nám potvrdil Jan Bistřický. Devos a Meyvaert se dovolávají mimo jiné toho, že v kapitulním rukopise olomouckém č. 12 asi z polovice 14. století následuje za cyrilometodějskou legendou *Tempore Michaelis imperatoris* legenda o sv. Kordule, o jejímž svátku se pojednává v našem textu společně se svátkem soluňských bratří. Nelze ovšem zamlčet, že v seznamu svátků, který předchází v našem textu před dekretem o svátku sv. Cyrila a Metoděje, je sice uveden svátek sv. Kristina (Pěti bratří), ale nikoli Cyrila a Metoděje. Podobně je tomu v úvodě k statutům, která vydal arcibiskup Arnošt z Pardubic při své visitaci v Olomouci a která vydal B. Dudík, *Statuten des Metropoliten von Prag Arnošt v. Pardubitz für den Bischof und das Capitel von Olmütz um das Jahr 1349* (Wien 1869), a vůbec ve statutech prvního pražského arcibiskupa, ačkoli, jak známo, Karel IV. jmenoval mezi patrony kláštera na Slovanech, který založil roku 1347, také svatého Cyrila a Metoděje. Sotva lze také pominout mlčením skutečnost, že stejný text, jaký zde otiskujeme pod jménem biskupa Jana Volka, obsahuje mikulovský a nyní brněnský rukopis *Mk 86* z roku 1410 (sr. Vladimír Dokoupil, *Soupis rukopisů Mikulovské knihovny*, str. 147) a přičítá jej výslovně Janu ze Středy. Určitější odpověď na tyto otázky umožní teprve celková kritická revise našich církevních statut, která dosud nebyla podána.

Při úpravě latinského textu jsme měli k disposici fotokopii rukopisu Olomoucké universitní knihovny II 182 *(Ol)*, kterou nám opatřil prof. Dr. Miroslav Boháček z materiálu Komise ČSAV pro soupis a studium rukopisů, Mikulovský rukopis Mk 86 *(Mk)*, vydání P. Chlumského a J. Chytila v CDM VII, Fasseauovo vydání Statut z roku 1400 a jeho přetisk u V. Brandla, CDM XIII *(FB)*, a Fasseauův Appendix *(F)*. K některým bezvýznamným variantám nepřihlížíme.

De festivacione Cyrilli et Metudii[a])

Fol. 80b

⟨Christini et Cordule⟩

Qui suscepto de manu Domini superne[b]) benediccionis premio in perhennitate glorie consistunt ad dextram Dei patris, revera devote metuendi sunt[c]) et omni[d]) veneracione colendi, ut quanto divina clemencia attencius eorum precibus aurem[e]) sue pietatis inclinat[f]), tanto ipsi, qui sunt mediatores Dei et hominum, intercedere pro nobis peccatoribus efficacius inducantur. Inter quos beatissimi et gloriosissimi[g]) confessores Christi et episcopi Cirillus et Metudius et sancti patres et apostoli et patroni nostri precipui, qui felicissimum nostre ecclesie et diocesis felicitarunt[h]) agrum, eciam in vinea Domini Sabbaoth tocius nostre patrie radices ediderunt et palmites[ch]) Fol. 81a multiplicium virtutum et doctrinarum longe lateque extenderunt fructus uberes proferentes, ubi flores prodeunt nec arescunt[i]), ubi semina eorum sparsa non pereunt, ubi multiplicatis manipulis grana glorie colliguntur. Volentes autem, ut non solum hii beatissimi[k]), sed et loca eorum sue presencie[l]) odore glorificata et respersa[m]) pia et prompta devocione a Christi fidelibus venerentur, ut dum karissimos Dei honoramus

O zavedení svátku Cyrila a Metoděje

⟨Kristina a Korduly⟩

Ti, kdo přijali z ruky Páně odměnu nebeského posvěcení a stojí ve věčné slávě po pravici Boha Otce, mají vskutku vzbuzovat zbožnou bázeň a veškerou úctu, aby oč pozorněji naklání boží milost sluch svého slitování k jejich prosbám, o to účinněji aby oni, kteří jsou prostředníky mezi Bohem a lidmi, byli přivedeni k přímluvě za nás hříšníky. Mezi ně patří nejblahoslavenější vyznavači Kristovi a biskupové Cyril a Metoděj, svatí otcové, apoštolové a ochránci naši obzvláštní, kteří nejutěšenější pole našeho kostela a diecéze zúrodnili a na vinici Pána Zástupů celé naší vlasti kořeny zapustili a ratolesti mnohonásobných ctností a nauk daleko široko rozložili, vydávající bohaté plody, kde květy vyrážejí a neusychají, kde jejich zasetá semena nehynou a kde se v rozmnožených otepích zrna slávy sklízejí. Chtějíce pak, aby nejenom tito nejblahoslavenější mužové, ale i místa oslavená a zkropená vůní jejich přítomnosti byla uctívána oddanou a horlivou zbožností od věrných Kristových, aby zatímco my je uctíváme jako nejdražší přátele boží, učinili oni, jejichž ochrany

---

[a] De festivacione Cyrylli et Metudii *Ol*: XII. De celebratione festi SS. Cyrilli et Methudii, Patronorum Moraviae *FB*. [b] superne *vynechává Ol*. [c] revera devote metuendi sunt *Mk,F:* devote *vynechává Ol;* r.d. intuendi sunt *FB*. [d] omni *vynechává Ol*. [e] aurem *Ol, Mk, F:* auctorem *FB*. [f] inclinat *Ol:* inclinant *FB*, Mk. [g] et gloriosissimi *vynechává Ol*. [h] felicitarunt *Ol, F:* fertilitatis *Mk, FB*. [ch] palmites *Mk, F. FB*: radices *Ol*. [i] arescunt *Mk, F, FB:* decrescunt *Ol*. [k] hii beatissimi *Mk:* hiis beatissimis *Ol*, hi sanctissimi *FB, Fl*. [l] sue presencie *Mk, FB, F:* suo presentis *Ol*. [m] glorificata et respersa *F:* glorificato vespera *Ol;* glorificato resparsi (respersi) *FB* (*Mk*).

amicos, ipsi nos amabiles Deo reddant, quorum nobis patrocinia vendicamus, statuimus, ut omnes et singuli fratres et subditi nostri per eosdem clarissimos sancte fidei seminatores et plantatores in domo Domini nobiscum complantati iocunda mente suscipiant, que leti referimus, ut totus clerus et populus nostre diocesis ipsorum festum et diem[n]) debeant sollempniter VII Idus Marcii una nobiscum eisdem digna veneracione per divinorum officiorum celebracionem sollempnem devotis[o]) mentibus obsequi, letabundi omnibus et singulis utriusque sexus hominibus, qui natalicia et sollempnitates ipsorum dictorum apostolorum[p]) piis ac bonis operibus annuo recoluerint, de iniunctis eis penitenciis de misericordia omnipotentis Dei et beati Wenceslai[q]) et beatorum patronorum nostrorum auctoritate confisi XL dies sibi[r]) misericorditer relaxamus. Statuimus[s]) eciam et inviolabiliter precipimus observari[t]), ut festum sancti Christini nostri patroni, cuius corpus in nostra ecclesia Olomucensi requiescit cum commilitonibus suis[tt]), sollempniter in crastino sancti Martini ab omnibus Christi fidelibus utriusque sexus nostre diocesis sub pena excommunicationis festivetur et in ecclesiis sub duplici officio observetur. Insuper[u]) statuimus et ordinamus, ut festum sancte Cordule virginis[v]) in die

se domáháme, nás milými Bohu, stanovíme, aby všichni i jednotliví bratři a poddaní naši, kteří skrze tytéž přeslavné rozsévače a vštěpovatele svaté víry byli s námi v domě Páně vštípeni, R 6,5 přijali ochotně to, co s radostí zavádíme, aby všechno duchovenstvo a lid naší diecéze jejich sváteční den 9. března společně s námi s uctivostí jich důstojnou zbožně slavili výročním konáním slavných bohoslužeb, a rádi všem i jednotlivým lidem obojího pohlaví, kteří narozeniny a výroční dni těchto řečených apoštolů zbožnými a dobrými skutky každoročně oslaví, z uložených jim pokání pro milosrdenství Boha všemohoucího a spoléhajíce se na přímluvu blahoslaveného Václava a blahoslavených ochránců našich udělujeme milosrdně 40denní odpustky. Stanovíme také a nařizujeme nezrušitelně zachovávat, aby svátek svatého Kristina[1], našeho ochránce, jehož tělo v našem chrámě v Olomouci i s jeho druhy odpočívá, byl každoročně v den po svatém Martinu ode všech Kristových věrných obojího pohlaví v naší diecézi pod trestem exkomunikace slaven a v kostelích dvojitým oficiem uctíván. Mimoto ustanovujeme a nařizujeme, aby byl svátek svaté panny Korduly[2] každoročně slaven v den 11000 panen, ale protože v témž dni pro hlavní konání

---

[n] diem *vynechává Ol*. [o-p] devotis ...apostolorum *vynechává Ol*. [q] Wenceslai *Mk, FB:* Venceslai *Ol*. [r] sibi *nadbytečně Ol*. [s] XIII. De festo s. Christini *nadpisuje FB;* Festum s. Chr. martyris *F*. [t] observari *vynechává Ol*. [tt] cum commilitonibus suis: cum commilitibus suis *Mk;* cum commilitantibus *Ol;* cum omnibus commilitonibus suis *FB, F*. [u] XIV. De festo s. Cordule *nadpisuje FB;* Festum s. C. virginis et martyris *F*. [v] Cordule virginis *FB*, sancte *přidává Mk:* Cordule *Ol*, *připsáno též na okraji.*

[1] O mučednické smrti pěti poustevníků Benedikta, Matouše, Jána, Izáka a Kristina v Polsku vypravuje Kosmas, Kronika I c. 38, k 11. listopadu r. 1004. O přenesení jejich ostatků Břetislavem Kosmas II. c. 4. Svátek těchto „Pěti bratří“ se slavil v Olomouci, jak patrno, 12. listopadu.

[2] Kordula byla družka sv. Uršuly, která byla podle legendy umučena s 11000 britskými pannami ve 4. stol. n.l. v Kolíně nad Rýnem od divokých bojovníků hunských. Svátek jedenácti tisíc panen se slavil 21. října, svátek sv. Korduly, která podstoupila podle legendy smrt o den později, 22. října. Podle běžné tradice byla ovšem sv. Kordula pochována v Kolíně nad Rýnem.

XI millium[x] virginum sollempniter festivetur. Verum quia in die eadem ob divinorum et officii celebracionem diei eiusdem principalem[y] singularis ipsius sancte Cordule, cuius corpus eciam in nostra ecclesia Olomucensi requiescit, commemoracio et honoris sue reverencie exhibicio fieri non potest, ut die proxima immediate subsequenti incipiendo a vespera usque ad vesperam[z] officium de ipsa sancta Cordula sollempniter sub duplici officio in ecclesiis peragatur, ut eius pro nobis supplicationis effectus augeatur, cuius sumus patrocinio commendati.

bohoslužeb a oficia téhož dne zvláštní připomenutí samé svaté Korduly, jejíž tělo také v našem chrámě v Olomouci odpočívá, a prokázání úcty k ní a vážnosti se nemůže konati, aby počínajíc příštím dnem bezprostředně následujícím od večera až do večera bylo v kostelích slavnostně konáno oficium o samotné svaté Kordule s dvojitým oficiem, tak, aby se moc její přímluvy za nás zvětšila, když jsme její ochraně svěřeni.

---

[x] millium *FB:* millia *Ol;* milia *Mk.* [y] principalem *F:* specialem *FB,* specialiter *Ol.* [z] usque ad vesperam *vynechává Ol.*

b)

ZAPOVĚDI SVĘTYICHЪ OTЬCЬ

USTANOVENÍ SVATÝCH OTCŮ

Zapovědi svętyichъ otьcь (ZSO) jsou církevně právní památkou zvanou penitenciál: obsahují sborník epitimií, tj. předpisů o pokání za různé hříchy. Tato příručka pro potřebu kněží zpovědníků byla do staroslověnštiny přeložena na Velké Moravě v době cyrilometodějské z latinské předlohy; v oblasti franské — a patrně i na Velké Moravě před příchodem byzantské mise — patřily totiž (latinské) penitenciály k základním předepsaným pomůckám církevního úřadu. Přímý latinský originál stsl. překladu nebyl sice dosud objeven, ale prakticky lze slovanský text dobře srovnat s latinským tzv. penitenciálem Merseburským zachovaným v kodexu č. 103 merseburské katedrální knihovny (z poloviny 9. stol.); vydal jej F. W. H. Wasserschleben: *Die Bussordnungen der abendländischen Kirche*, Halle 1851, a H. J. Schmitz: *Die Bussbücher und das kanonische Bussverfahren II*, Düsseldorf 1898 (a předpisy shodné se zněním staroslověnským otiskli kromě toho i V. Vondrák a E. Pauliny v knihách citovaných níže). Stsl. překlad obsahuje jen krátký výbor z rozsáhlejšího penitenciálu latinského. Autor slovanské verze je neznámý; domněnka o účasti Gorazda (jako překladatele) a Klimenta (jako iniciátora a pořadatele) na jejím sestavení zůstává nepotvrzenou hypotézou.

ZSO jsou rukopisně zachovány především v starobylém „kanonickém" stsl. rukopise z 11. stol. psaném hlaholicí, v tzv. Euchologiu Sinajském, kde jsou připojeny na konec jeho oddílu obsahujícího rituál (trěbnik); tento rukopis jako celek byl poprvé vydán L. Geitlerem (1882), nověji J. Frčkem: *Euchologium Sinaiticum, texte slave avec sources greques et traduction française I, II* (Patrologia orientalis, Paris 1933 a 1939), a R. Nahtigalem: *Euchologium Sinaiticum, starocerkvenoslovanski glagolski spomenik*, Ljubljana, I (fototypie) 1941, II (přepis do cyrilice a komentář) 1942. Text ZSO z EuchSin kromě toho vydal samostatně V. Beneševič (Zbornik u slavu V. Jagića, Berlin 1908, 591n.) a autoři některých csl. chrestomatií, např. V. Vondrák nebo P. Diels. Dále jsou ZSO zachovány v mladších rusko-csl. rukopisech tzv. „kormčích knih", které obsahují i Metodějův překlad nomokánonu, a to v Usťužsko-Rumjancevském z konce 13. stol. a v Ioasafském ze 16. stol.; edici připravil I. I. Sreznevskij: *Obozrěnije drevnich spiskov Kormčej knigi* (Sbornik Otd. russ. jaz. i slov. AN, 1897); text ZSO samostatně vydal N. S. Suvorov v příloze ke studii *Slědy zapadno-katoličeskago cerkovnago prava v pamjatnikach drevnjago russkago prava*, Jaroslavl' 1888.

Z literatury předmětu kromě citované rozpravy Suvorovovy viz ještě např. A. Pavlov: *Mnimyje slědy katoličeskago vlijanija v drevnějšich pamjatnikach jugoslavjanskago i russkago cerkovnago prava*, Moskva 1892; N. S. Suvorov: *K voprosu o zapadnom vlijanii na drevne-russkoje pravo*, Jaroslavl' 1893; A. Halban-Blumenstok: *Beiträge zur Kentniss der gegenseitigen Beziehungen des orientalischen und* *katholischen Kirchenrechts* (Zeitschrift für Kirchenrecht 1893, III/2); H. J. Schmitz: *Spuren eines römischen Bussbuches im orientalischen Kirchenrecht* (Archiv für katholisches Kirchenrecht 70, 1893); A. I. Almazov: *Tajnaja ispověď v pravoslavnoj vostočnoj cerkvi I*, Odessa 1894; N. S. Suvoròv: *Vopros o nomokanoně Ioanna Postnika v novoj postanovkě*, Jaroslavl 1898; N. S. Suvorov: *Věrojatnyj sostav drevnějšago ispovědnago i pokajannago ustava v vostočnoj cerkvi* (Vizantijskij vremennik 8—9, 1901—1902); V. Vondrák: *Postanowienia pokutne w języku cerkiewnosłowiańskim*, Kraków 1904; A. I. Sobolevskij: *Materialy i izslědovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii V*. „*Zapoveď sv. otec*“ *i* „*Zakon sudnyj*“ (Sbornik Otd. russ. jaz. i slov. AN 88, — № 3, 1910, 113n.); viz též kapitoly věnované ZSO v knihách J. Vašici a E. Paulinyho, citovaných níže.

Překlad ZSO do češtiny pořídil J. Vašica (v knize *Literární památky epochy velkomoravské 863—885*, Praha 1966), do slovenštiny E. Pauliny (v knize *Slovesnost a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*, Bratislava 1964), do francouzštiny J. Frček (v edici EuchSin citované výše).

V našem vydání je otištěno znění ZSO z EuchSin (listy 102a 5 — 105b 4) podle edice R. Nahtigala (II. díl, str. 319—330); varianty z rusko-csl. znění uvádíme ve výběru podle poznámkového aparátu v monografii Vondrákově.

ЗАПОВѢДИ С(ВѦ)ТЫХЪ О(ТЬ)ЦЬ. О. ПОКААНЬИ РАЗБОѢ. І О ВСЕМЬ ГРѢСѢ

аще кто разбои сътворит. или отъ рожденіѣ своего оубиетъ. і̄ лѣт да покает сѧ. въ инои области. толи по томь да приꙗт бѫдет въ свое отеч(ь)ство. аще бѫдет праведно покаалъ с(ѧ). о хлѣбѣ о водѣ. і да послоушъствоуетъ емоу епис(ко)пъ. и поп(о)ве. вь нихъже сѧ естъ покаалъ. къ рожденью оубиенаалго. аще ли с(ѧ) бѫдет недобрѣ покаалъ с(ѧ). то да не приꙗтъ бѫдет въ свое от(ъ)ч(ь)ство.

в̄ аще кто разбои сътворит не хота. д̄ лѣт да покает сѧ. в̄ от них о хлѣб(ѣ). о водѣ.

Ustanovení svatých Otců o pokání za vraždu a o každém hříchu

(1.) Jestliže někdo spáchá vraždu nebo zabije (někoho) ze svého příbuzenstva, nechť se kaje 10 let v jiné (správní) oblasti a teprve potom nechť je přijat ve své domovině, pokud správně konal pokání o chlebu a vodě; a nechť mu (to) potvrdí biskup a kněží, u nichž konal pokání, pro příbuzenstvo zabitého. Pakliže konal pokání nedobře, pak nechť ve své domovině přijat nebude.[1]

2. Jestliže někdo spáchá vraždu neúmyslně, nechť se kaje 5 let, 3[2] z nich o chlebu a vodě.[3]

---

[1] Mers. 1. V. Vondrák, *Rozprawy* 23—25 podal důkaz, že slovanský překlad tohoto kánonu mohl povstat jen z latinského originálu, jak předpokládal N. S. Suvorov (*Sledy* 115), nikoli z řečtiny podle názoru A. Pavlova, *Anonymnaja grečeskaja stat'ja* 143—154. Překlad ten je podle V. Vondráka „vůbec nepřesný a chybný“, nicméně je tento kánon sám o sobě, když jej čteme bez zřetele k latinskému originálu, úplně jasný a dává zcela přesný smysl. O náhradě však, kterou je viník povinen příbuzným, se nezmiňuje. Původně šlo tu o vraždu vůbec, potom to bylo rozšířeno i na vraždu někoho z příbuzenstva.

[2] J. Vašica, *Literární památky* 174: dvě.

[3] Mers. 2. Formule „o chlebě a vodě“ je charakteristická pro západní penitenciály a stanoví nejpřísnější pokání. B, Poschmann, *Die abendländische Kirchenbusse*, Bresslau 1930, 12n ,

в̄ аще которы причетьник. содомъскы блѫдъ сътворит. і̄ лѣт да покаетъ с(ѧ). в̄ от них о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

г̄ аще которы причетьникъ блѫд сътворит. ж̄ лѣт да покаетъ сѧ.

д̄ аще кто проклинает с(ѧ). ж̄ лѣт да пок(а)ет[a] сѧ[b].

є̄ аще кто нѫдьми клънетъ с(ѧ). в̄ лѣт(а) да покаетъ с(ѧ)[c].

аще кто оукрадет. главъно что. или скотъ. іли домъ подъкопает. іли [d]что добро. зѣло драго оукрадетъ[d]. д̄ лѣт да п(о)каетъ с(ѧ). а ли мало что оукрадет. в̄ лѣт(а) да покает сѧ.

з̄ [e]аще которъи причетьник блѫд сътворит. съ тоуждеѭ женоѭ. ли[e] съ дѣвицеѭ. в̄ лѣт(а) да покаетъ с(ѧ). о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

з̄ аще ли естъ[f] диѣкъ. ли чрънець[f]. г̄ лѣт(а) да покаетъ с(ѧ)[g]. в̄ от них о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

з̄ аще ли естъ еп(и)с(ко)пъ. то да извръжетъ с(ѧ)[h] сана[h]. и і̄ лѣт да п(о)каетъ с(ѧ).

3. Jestliže se některý duchovní dopustí sodomského smilstva, nechť se kaje 10 let, 3[2] z nich o chlebu a vodě.[4]

4. Jestliže se některý duchovní dopustí smilstva, nechť se kaje 7 let.

5. Jestliže někdo křivě přísahá, nechť se kaje 7 let.[5] Jestliže někdo křivě přísahá na nátlak, nechť se kaje 3 roky.[6]

6. Jestliže někdo ukradne něco závažného[7] nebo skot nebo podkope dům nebo ukradne něco prospěšného,[8] velmi drahocenného, nechť se kaje 5 let. Pakliže ukradne (jen) nějakou maličkost, nechť se kaje 3 roky.[9]

7.[10] Jestliže se některý duchovní dopustí smilstva s cizí ženou nebo s pannou, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[11]

8.[10] Je-li to jáhen nebo mnich, nechť se kaje 4 roky, 3 z nich o chlebu a vodě.[11]

9. Je-li to biskup, pak nechť je zbaven hodnosti a nechť se kaje 10 let.[11]

---

[a] постит. [b] Add. г̄ отъ нихъ о хл. и о в… [c] Add. о хл. и о в… [d–d] Om. [e–e] аще кто отъ причьта съ чюжею ю. бл… створивъ или съ невѣстою или. [f–f] дьꙗконъ или чьрноризьць. [g] Add. аще ли ѥсть попъ то ѕ̄ лѣтъ. [h–h] Om.

rozlišuje ještě u tohoto přísného postu o chlebě a vodě přísnější způsob *per mensuram*, kdy kajícník mohl požívat jen určitou míru chleba, a způsob mírnější s dovolením xerofagie, tj. s používáním „suchých“ pokrmů. Jinak tento půst kajícnický zakazoval hlavně požívání masa a vína. Během roku se pokládaly zvláště tři kvadragesimy, tj. 40denní posty, před velikonocemi, před vánocemi a po sv. Duchu za dny kajícné. O nich je také dále zmínka v těchto Ustanoveních.

[4] Mers. 4.

[5] Mers. 5.

[6] Mers. 6.

[7] J. Vašica, *Literární památky* 175: capitale furtum.

[8] J. Vašica, *ibid.*: presidium.

[9] Mers. 7.

[10] Ve stsl. originále z = 9.

[11] Mers. 8.

і̄ аще кто отровениѣ ради погоубит ч(ловѣ)ка. ж̄ лѣт да п(о)каєтъ с(ѧ). в̄ от них о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

а̄і аще которы бѣлоризець. женѫ имы. толи съ тоуждеѭ блѫд сътворит[i]. іли съ дѣвицеѭ[i]. д̄ лѣт да п(о)каетъ с(ѧ). в̄ от них о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

б̄і аще которы причетьник. ли вѧщьшѫ честь имѣѩ. оставль женѫ честь приимет[j]. аще єстъ диѣкъ[k]. ж̄ лѣт да пок(а)єтъ с(ѧ). аще ли єстъ п(о)пъ і̄ лѣт да пок(а)єтъ с(ѧ).

в̄і аще кто съ чръницеѭ блѫд сътворит. понеже вѧщьши наречетъ с(ѧ). в̄ лѣт(а) да пок(а)єтъ с(ѧ) о вод(ѣ) о хлѣв(ѣ).

г̄і аще кто самъ в сѧ блѫд творит. лѣт(о) да покает с(ѧ).

є̄і аще кто г(осподь)нѧ плъти чѧсть погоубит. лѣт(о) да покаєтъ с(ѧ).

10. Jestliže někdo zahubí člověka jedem,[12] nechť se kaje 7 let, 3 z nich o chlebu a vodě.[13]

11. Jestliže se některý laik, maje ženu, dopustí smilstva s cizí (ženou) nebo s pannou, nechť se kaje 5 let, 3 z nich o chlebu a vodě.[14]

12. Jestliže některý duchovní nebo někdo s větší hodností opustí ženu a přijme hodnost (a znovu s ženou obcuje),[15] je-li to jáhen, nechť se kaje 7 let, je-li to kněz, nechť se kaje 10 let.[16]

13. Jestliže se někdo dopustí smilstva s jeptiškou, protože je (jí) nadřízen, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[17]

14. Jestliže se někdo dopouští smilstva sám se sebou, nechť se kaje rok.[18]

(15.) Jestliže někdo ztratí část těla Páně, nechť se kaje rok.[19]

[i–i] Om. [j] Add. и пакы ю прииметь. [k] дьѩконъ.

[12] Stsl. *otrovenię radi* doslova vlastně „kvůli otravě“ neodpovídá lat. *veneficio* (*perdiderit*) — viz k tomu V. Vondrák, Zach. post. 56.

[13] Mers. 9.

[14] Mers. 11.

[15] V textu Euchologia Sinajského (f. 102b, 24) jsou vynechána per haplographiam slova, která jsou správně uvedena v rkp. Usťužském: *i paky ju priimetъ*.

[16] Mers. 12. Podobný kánon zakazující ženatému knězi užívání manželství není v řeckých pramenech doložen. Je zřejmě západního původu, a jak na to poukázal již H. J. Schmitz (*Bussbücher* II, 360), je v naprostém rozporu s 13. kán. Trullským (692), kde se výslovně praví, že řecká církev dovoluje podle 6. kán. Apost. jáhnům a kněžím i po vysvěcení užívat manželství, a hrozí církevními tresty tomu, kdo by chtěl takové manželství rozloučit. Cf. V. Vondrák, *Rozprawy* 10, 31.

[17] Mers. 13. V kánonu je dosti nesnadné určit smysl slov: *poneže vęštьši narečetъ sę*, která se nesrovnávají s příslušným textem latinským Mers.: *sicut in superiore sententia unusquisque iuxta ordinem peniteat*. Také překlad J. Frčka (*Euchologium* 590) není případný: *Si quelqu'un fornique avec une religieuse, en plus de la plus grande* (*pénitence*) *prescrite* (*?*), *qu'il se repente pendant* 3 *années au pain* (*et*) *a l'eau*. N. S. Suvorov (*Sledy* 99) správně poukázal na podobný výraz v předcházejícím kánonu 12, že je tam řeč o duchovním vyššího stupně: *vęštьšǫ čьstь imęję*. Podobně i zde *vęštьši* lze chápat jako označení vyššího postavení v církvi. Proto trest je přísnější „o chlebě a vodě“, kdežto podobné provinění s vdovou nebo pannou v kán. 26. se trestá rovněž tříletým pokáním, ale bez uvedené klauzule.

[18] Mers. 14.

[19] Mers. 17.

аще кто помыслитъ на женѫ. тоуждѭ. толи не можетъ съ неѭ съгрѣшити. лѣт(о) да покаєтъ сѧ.

ж̄і аще кто обѣдъ сѧ блюєтъ. да тръгоубитъ к̄.

ѕ̄і [l]аще кто болѣзни ради. ізблюєтъ брашеньце[l]. в̄ дьни да поститъ сѧ. [m]и еже єстъ избльвалъ. да съхранитъ на огни. и р̄ псалъмъ да испоєтъ[m]. аще ли его пси да въкоусѧт р̄ денъ да поститъ сѧ.

з̄і аще котораа жена отрочѧ оудавит. в̄ лѣта да пок(а)ет сѧ. а̄ о хлѣбѣ о вод(ѣ).

й̄ аще кто хотѧ своеѩ плъти оурѣжетъ. в̄ лѣт(а) да покаєтъ с(ѧ) о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

а̄й а кто похотъ имы. іли лѫкавъствомь тоуждѭ женѫ приимет. в̄ лѣт(а) да покает сѧ. а̄ о хлѣбѣ о вод(ѣ).

б̄й аще которы простъ людинъ. вражъдѫ имы. оударитъ чл(овѣ)ка. и окръвавитъ и. і̄ денъ да покает с(ѧ).

16. Jestliže někdo pomyslí na cizí ženu, a nemůže s ní zhřešit, nechť se kaje rok.[20]

17. Jestliže se někdo přejí a pozvrací, nechť (se kaje) třikrát 40 (dní).[21]

18. Jestliže někdo pro nemoc vyzvrací hostii, nechť se postí 3 dny a to, co vyzvracel, nechť schrání na ohni a zapěje 100 žalmů; jestliže to však sežrali psi, nechť se postí 100 dní.[22]

19. Jestliže některá žena zadusí dítě, nechť se kaje 3 roky, 1 o chlebu a vodě.[23]

20. Jestliže někdo úmyslně uřeže (část) svého těla, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[24]

21. Jestliže někdo, jsa jat chtíčem, obmyslně svede cizí ženu, nechť se kaje 3 roky, 1 o chlebu a vodě.[25]

22. Jestliže některý prostý člověk, jat nepřátelstvím, udeří člověka a zkrvaví ho, nechť se kaje 10 dní.[26]

[l–l] аще кто болѣзноуѥть и болѣзни ради избл … причастиѥ ѥже ѥсть комъканиѥ. [m–m] Om.

[20] Mers. 16.

[21] Mers. 17.

[22] Mers. 17. Za latinské *eucaristia* je zde místo stsl. *vъsǫdъ*, které je známé z Kyjev. a Vídeň. listů, ŽM a Zakona sud. ljudem, termín *brašьnьce*, vyskytující se též ve Vídeň. listech. Ale ke konci tohoto kánonu zachovala se stopa po prvotním překladu (*vъsǫda*): *ašteli ego psi da vъkusętъ* přidané *da*, které se tu rušivě objevuje, nemůže být nic jiného než zbytek původního *vsuda*. Také v Zakonu sudném nalézáme částici *da* jako zlomek původního *vsu-da*, cf. Byzantinoslavica 12, 1951, 164.

[23] Mers. 18.

[24] Mers. 19.

[25] Mers. 58. Jak upozornil V. Vondrák (*Rozprawy* 28), nerozuměl slovanský překladatel delikátním odstínům smyslné lásky latinského Merseburského 58. kánonu: *Si vero diligens feminam inscius alicujus mali propter sermonem, XL dies peniteat, osculatus autem eam et amplexat* (*V amplexatus*) *IV quadragesimas peniteat, diligens autem mente, VII dies pen.* Ostatně možno, že jeho latinský originál nebyl jasný. Překládal patrně takto: …*tuždjǫ ženǫ lobъžetъ i priimetъ* (chápal *amplexari* ve významu *amplecti* „přijímat“), a poněvadž vzít k sobě cizí ženu se rovnalo poklesku *blǫdъ sъtvoriti*, určil trest tříletý odlišně od latinského originálu (cf. kánon 26). V Usťužské kormčí bylo vynecháno *priimetъ* — patrně se soudilo, že tento případ je již obsažen v jiných kánonech — a tak vzniklo neslýchané ustanovení, trestající polibek jako cizoložství. V Euchologiu naopak bylo vynecháno *lobъžetъ*, protože se neshodovalo s *priimetъ* a s přísným trestem.

[26] Mers. 24.

в̅и̅ ащє кто бѣдоѭ оукрадєтъ. сънѣдъно чьто[n]. к̅ дєнъ да покаєтъ сѧ.

г̅и̅ ащє кто въ а̅ дєнь идєт на коладѫ. єноуарѣ. ѣкожє пръвѣє погани творѣахѫ. в̅ лѣт(а) да покаєтъ сѧ о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ)[o].

д̅и̅ ащє котораа жєна извръжєтъ отроча. в̅[p] лѣт(а) да покаєт сѧ о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

є̅и̅ ащє кто съ въдовоѭ. ли съ дѣвицєѭ блѫд сътворитъ. в̅ лѣт(а) да пок(а)єтъ с(ѧ).

ж̅и̅ ащє кто домъ зажєжєтъ. ли гоумъно. ж̅[q] лѣт да пок(а)єтъ с(ѧ). [r]о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

ѕ̅и̅. ащє кто отъ манастъиръскыѩ цр(ь)к(ъ)вє. токъмо чьто оукрадєт. ж̅ лѣт да пок(а)єтъ с(ѧ)[s] о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

ащє которы свѧщ(є)никъ. съ гнѣвомь съвѧжєтъ ч(ловѣ)ка. ли кръвь пролѣєтъ. да проситъ врача. да даст ємоу цѣлєнью постъ. о̅ дєнъ о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ). ащє ли єстъ

23. Jestliže někdo z bídy ukradne něco k jídlu, nechť se kaje 40 dní.[27]

24. Jestliže někdo jde 1. dne (měsíce) ledna na koledu, jak to dříve dělali pohané, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[28]

25. Jestliže některá žena potratí dítě, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[29]

26. Jestliže se někdo dopustí smilstva s vdovou nebo s pannou, nechť se kaje 3 roky.[30]

27. Jestliže někdo zapálí dům nebo stodolu, nechť se kaje 7 let o chlebu a vodě.[31]

28. Jestliže někdo ukradne cokoli z klášterního kostela, nechť se kaje 7 let o chlebu a vodě.[32]

(29.) Jestliže některý duchovní v hněvu spoutá člověka nebo proleje (jeho) krev, nechť si vyžádá lékaře, aby mu poskytl ošetření; půst 80 dní o chlebu a vodě.[33] (30.) Je-li (to) jáhen,

---

[n] нѣчто ли ризоу. [o] Add. ꙗко отъ сотоны ѥсть игра та. [p] ї̅.(= 10). [q] г̅ (= 3). [r] Add. а̅. [s] Add. г̅ лѣта.

[27] Mers. 31.

[28] Mers. 32. dodává na konci: *quia hoc daemonum est*; podobně Usťužský rkp.: *jako otъ sotony jestь igra ta.* Koleda je u Slovanů dávný zvyk z dob pohanských a byl u Slovanů na samém přechodu ke křesťanství, ale není u nich původní, jako není původní ani jméno (lat. *calendae*, řec. *kalandai*), značící první den v měsíci, potom zvlášť první dny lednové se slavností zimního slunovratu a počátku nového roku. Ke Slovanům se „kalendy" dostaly ještě v době jejich rozkvětu za pohanství před pokřestěním, cf. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti, Život starých Slovanů* II, 1, 1924, 243.

[29] Mers. 33.

[30] Mers. 35. V. Vondrák, *Rozprawy* 28—29. Mers. penitenciál jedná o únosu, ve stsl. textu jde o chybný překlad buď pro nejasnost nebo vadu latinského textu, nebo je to změněno úmyslně, protože příslušného ustanovení pro člověka světského vlastně nebylo.

[31] Mers. 38.

[32] Mers. 39. V. Vondrák, *Rozprawy* 29. Slovanský překladatel zaměnil omylem *ministerio* za *monasterio*: *Si quis aliquid de ministerio sanctae ecclesiae ... fraudaberit*, Mers. 39. Je to jeden z nejzávažnějších důkazů, že slovanský text se opírá o latinský a nikoli o řecký originál.

[33] Mers. 40. V. Vondrák, *Rozprawy* 30 poukazuje na rozdíl latinského textu Mers. 40, kde se čte: *Si quis clericus hominem percusserit...*, a hledá původ chybného překladu lat. *percusserit*, slov. *sъ gněvomь sъvęzaetъ*, v odchylném znění jeho předlohy od rkp. Merseb. J. Vašica *Literární památky* 177, pozn. 10 se však domnívá, že tu vůbec nejde o chybu, nýbrž o odchylnou právní formulaci, která se vztahuje na velkomoravské obyčeje, kdy byl aktuálnější případ bezprávného „svázání" člověka než „udeření, zbití". Důkazem toho je fakt, že mezi kánony staročeského penitenciálu (*Někotoraja zapověď*) z 11. století se ve 14. čísle děje výslovná zmínka o „svázání" člověka: *Vsjak iže z vrěza vęzaetъ imuštъ v domu svoem...*, tj. každý kdo pro *vrěz* spoutává majícího (něco) v domu svém, ať má půst dva roky... cf. J. Vašica, *Církevněslovanský penitenciál českého původu*, Slavia 29, 1960, 40n. Tento jedinečný doklad týkající se bezprávného spoutání člověka je zároveň svědectvím o velkomoravském původu Ustanovení sv. otců.

диѣкъ то ж̅ мѣ(сѧ)ц. ащє ли єстъ поп то лѣт(о). ащє ли єстъ єп(и)с(ко)пъ. то д̅ лѣт да покаєт сѧ.

а̅ћ̅ ащє кто алъкати нє можєтъ. да испоєтъ к̅ псал(ъ)мъ. и ѕ̅[t]. ащє ли нє оумѣєтъ. да дастъ цѧтѫ[u]. ащє ли нє иматъ цѧты. то да от брашъна єжє иматъ. да дастъ.

б̅ћ̅ ащє кто мъздѫ възъмєтъ отъ кого. постити сѧ за нь. ащє вѣдъı сє сътворилъ єстъ. да алъчєтъ за сѧ. єлико и за оного. і єжє єстъ възѧлъ. да дастъ нищиимъ. ѣко тоуждa грѣхы възємлєтъ. нѣстъ лѣпо да имєноуєтъ сѧ х(ръсто)въ рабъ.

в̅ћ̅ ащє котораа жєна блѫдъ сътворьши. толи проказитъ отроча в сєбѣ. ї̅ лѣт да пок(а)єт сѧ. б̅ от них о хлѣб(ѣ) о вод(ѣ).

г̅ћ̅ ащє которы бѣлоризєць. скѫпости ради клънєтъ с(ѧ). лютѣ ѣко. да дастъ нищиимъ имѣниє своє. и шєдъ въ манастырь да пок(а)єтъ с(ѧ).

д̅ћ̅ ащє котор(ы) причєтьник. съ чєтврѣногомь блѫдъ сътворитъ. ћ лѣт имы. ї̅ лѣт да пок(а)єтъ с(ѧ). ащє жєны нє имат. ащє ли жєнѫ имат[v] д̅ї̅ лѣт да пок(а)єт сѧ.

pak 7 měsíců, je-li (to) kněz, pak rok, je-li to biskup, pak nechť se kaje 5 let.[34]

31. Jestliže se někdo nemůže postit, nechť odpěje 48 žalmů; jestliže (to) neumí, nechť dá peníz, nemá-li peníz, pak nechť dá něco z potravy, kterou má.[35]

32. Jestliže někdo přijme od někoho mzdu, aby se za něho postil, pokud to učinil nevědomky, nechť se postí za sebe tak dlouho jako za onoho a to, co přijal, nechť dá chudým: protože na sebe bere cizí hříchy, nesluší se, aby se nazýval služebníkem Kristovým.[36]

33. Jestliže některá žena, dopustivši se smilstva, dítě v sobě utratí, nechť se kaje 10 let, 2 z nich o chlebu a vodě.[37]

34. Jestliže některý laik z lakoty křivě přísahá, a to zatvrzele, nechť dá své jmění chudým, odejde do kláštera a kaje se.[38]

35. Jestliže se některý duchovní dopustí smilstva s čtvernožcem — jsa stár (aspoň) 30 let —, nechť se kaje 10 let, nemá-li ženu; pakliže má ženu, nechť se kaje 15 let.[39]

---

[t] м̅з̅ (= 47). [u] срєбрницоу. [v] жєнать ѥсть.

[34] Mers. 40.

[35] Mers. 41, 42. V tomto kánonu se vyskytuje dvakrát jméno mince *cętǫcęty*, v Usť. rkp. *srebrъnicu — cęty*. Jde o náhradu za půst nebo zpívání žalmů, jakýsi druh redempce (Mers. 41 a 42: *det denarium unum*). Cf. V. Machek, *Etymologický slovník jaz. čes. a sloven.*, 1957, 57: *cęta* původ nejistý a sporný, velmi nejspíš z román. centus, zkrácenina z lat. *centesimus*, stý díl platební jednotky, jako pozdější franc. centime a americké cent; je-li tomu tak, označovala by *cęta* nejdrobnější peníz.

[36] Mers. 44.

[37] Mers. 46.

[38] Mers. 47.

[39] Mers. 51. V Vondrák, *Rozprawy* 32—33 poukazuje na řecký vliv v tom, že jako mez pro větší pokání se udává rok třicátý, v latinských penitenciálech bývá tu vždy dvacet (podle kánonu Ankyrského 15), v Mers. rkp. dvacet pět.

є̄ђ ащє которъи п(о)пъ. ли причєтьникъ оубпиєт сѧ. ї̄ дєнъ да пок(а)єтъ с(ѧ). ащє ли єсть бѣлоризєцъ[w]. ж̄ дєнъ да пок(а)єт сѧ.

ж̄ђ ащє кто дроуга своєго оупоитъ до рѫга. да поститє сѧ оба ж̄ дьнєи.

ащє кто сънѣдьно что оукрадєт. да поститъ с(ѧ) к̄ [x]дьнєи. ащє ли єсть дѣтєскъ. ж̄ дєнъ да постит сѧ[y].

ащє кто помыслитъ блѫдъ сътворити. толи нє можєтъ. да тръгоубитъ к̄.

ащє кто съ рабоѭ блѫдъ сътворит толи родит дѣтищь. да свободит рабѫ тѫ. і поститъ с(ѧ) лѣт(о) єдино.

ащє комоу оумърєтъ дѣтищь нєкръщєнъ. за лѣность. в̄ лѣта да покаєт сѧ о хлѣбѣ о водѣ.

ащє кто гнѣваєт сѧ на братра своєго. єликожє дєнъ гнѣвъ дръжитъ. толико да поститъ сѧ о хлѣбѣ о водѣ.

ащє кто братра своєго въ гнѣвъ проклънєтъ. і пакы възлюбитъ. ж̄ дєнъ да покаєтъ сѧ о хлѣбѣ о водѣ.

36. Jestliže se některý kněz nebo duchovní opije, nechť se kaje 10 dní; je-li to laik, nechť se kaje 7 dní.[40]

37. Jestliže někdo opije svého přítele, že se až rouhá, nechť se oba kají 7 dní.[41]

(38.) Jestliže někdo ukradne něco k jídlu, nechť se postí 40 dní; je-li mladistvý, nechť se postí 7 dní.[42]

(39.) Jestliže má někdo v úmyslu dopustit se smilstva, a nemůže, nechť (se kaje) třikrát 40 (dní).[43]

(40.) Jestliže se někdo dopustí smilstva s otrokyní a (ona) porodí dítě, nechť tu otrokyni propustí na svobodu a postí se jeden rok.[44]

(41.) Jestliže někomu umře dítě nepokřtěné pro (jeho) lenost, nechť se kaje 3 roky o chlebu a vodě.[45]

(42.) Jestliže se někdo hněvá na svého bratra, kolik dní ho drží hněv, tolik nechť se postí o chlebu a vodě.[46]

(43.) Jestliže někdo svého bratra v hněvu prokleje a zase se s ním smíří, nechť se kaje 7 dní o chlebu a vodě.[47]

---

[w] бѣлєць. [x] ї̄. (= 10). [y] то л̄з̄ днии.

[40] Mers. 52.

[41] Mers. 53. J. Vašica, *Literární památky* 178: Opije-li kdo svého přítele na posměch, ať se oba postí sedm dní. Slovanský překlad *do rǫga* latinského *humanitatis gratia* vysvětluje V. Vondrák (*ibid.* 27) tím, že snad překladatel četl ve své předloze *humilitatis* (ve smyslu *humiliationis*) *gratia*. Zde patrně také nejde o omyl, ale o jiné pojetí. Cf. v Zakonu sudném obšírné redakce stať *o upojstvě*, kde archeografická recenze zachovala rovněž starobylý výraz *do ruga*: *Ašte druga svoego upoitъ do ruga, da sę bietъ po dvěnadcatъ raně*; Puškinský text má již *do poruganija*, cf. M. N. Tichomirov, *Zakon sudnyj* II, 1961, 70.

[42] Mers. 55.

[43] Mers. 57.

[44] Mers. 60.

[45] Mers. 61.

[46] Mers. 64.

[47] Mers. 66. J. Vašica, *Literární památky* 179: Prokline-li kdo v hněvu bratra svého a opět se s ním smíří... V. Vondrák, *Rozprawy* vidí ve slovanském překladě chybu, slov. *i paky vъzljubitъ* prý nedává smyslu. J. Frček (*Euchologium* II, 594) upozorňuje na I. Sobolevského (Žurnal Min. nar. prosvj., avril 1904, 357—360) návrh úpravy tohoto místa: (*da*) *i paky vъzljubitъ*. J. Vašica, *ibid.* myslí, že tyto rozpaky jsou zbytečné, neboť i souřadné *i paky vъzljubitъ* dává plný a jedině přípustný smysl. U penitenta přicházejícího k zpovědi se už předpokládá, že se smířil, neboli, že „si ho opět zamiloval“, jinak by nemohl dostat absoluci. Proto je také stanoveno tak malé pokání.

ащє кто оудавлєнинѫ. ли кръвь скотиѭ. нє вѣды ѣко оумръло єсть. іли трѣбъно что бєз бѣды ѣсть. б̄ї нєдѣли да постит сѧ. ащє ли вѣды. ѣлъ єсть. б̄ лѣт(ѣ) да постит сѧ.

ащє кто нє съхранитъ брашєнца. толи мышъ єго въкоуситъ. или сътърєтъ сѧ. к̄ти дєнъ да поститъ сѧ.

ащє кто пролѣєтъ отъ с(ва)тыѩ чаш(ѧ). вь врѣмѧ прѣношєнью. ж̄ дєнъ да пости(тъ сѧ). ащє ли по прѣношєньи. пролѣєтъ к̄ дєнъ да постит сѧ.

ащє кто въ цр(ь)к(ъ)вє съпѧ. толи ємоу врагъ блазнъ принєсєтъ въ сънѣ. ж̄ дєнъ да поститъ сѧ. и да поклонитъ сѧ на дєнь р̄.

ащє кто чръницѭ окрадєтъ. в̄ лѣта да постит сѧ[z] о хлѣбѣ о водѣ. а єжє єсть оукралъ. да дастъ нищиимъ.

ащє которы причєтьникъ ловит. ащє єсть диѣкъ. б̄ лѣт(ѣ) да постит (сѧ). ащє ли єсть п(о)пъ. в̄ лѣт(а) да поститъ сѧ. о хлѣбѣ о водѣ.

ащє кто заклинаєтъ кого с(ва)тыми. толи оупив сѧ облюєтъ. к̄ти дєнъ да постит сѧ о хлѣб(ѣ) о водѣ. ащє ли диѣкъ єсть ж̄ дєнъ[a] да поститъ сѧ. о хлѣбѣ о водѣ.

(44.) Jestliže někdo jí maso zadušeného zvířete nebo dobytčí krev, nevěda, jak (dobytče) uhynulo, nebo něco obětního bez přinucení, nechť se postí 12 týdnů. Jedl-li vědomky, nechť se postí 2 roky.[48]

(45.) Jestliže někdo neschrání hostii,[49] takže ji ožere myš nebo se rozdrobí, nechť se postí 40 dní.[50]

(46.) Jestliže někdo ukápne ze svatého kalicha v době pozdvihování, nechť se postí 7 dní; pakliže ukápne po pozdvihování, nechť se postí 40 dní.[51]

(47.) Jestliže někdo v chrámě spí a ďábel mu přivodí ve spánku pokušení, nechť se postí 7 dní a nechť se 100 (krát) za den pokloní.[52]

(48.) Jestliže někdo okrade jeptišku,[53] nechť se postí 3 roky o chlebu a vodě a to, co ukradl, nechť dá chudým.[54]

(49.) Jestliže některý duchovní loví, je-li (to) jáhen, nechť se postí 2 roky, pakliže je (to) kněz, nechť se postí 3 roky o chlebu a vodě.[55]

(50.) Jestliže se někdo někomu zaklíná svatými, a když se opije, pozvrací (se), nechť se postí 40 dní o chlebu a vodě; je-li to jáhen, nechť se postí 7 dní[56] o chlebu a vodě.

---

[z] Add. в̄ отъ нихъ. [zz] да з̄ лѣтъ.

[48] Mers. 74.

[49] Lat. *sacrificium* se zde překládá *brašenьca* (viz pozn. 22); Usťuž. rkp. má *komkanija*.

[50] Mers. 78.

[51] Mers. 79.

[52] Mers. 142.

[53] V lat. textu je: *Si quis monasteria spoliant*... Slovanský překladatel četl: *monastriam*; řec. slova *monastria* (jeptiška) se vyskytuje též v latině (Du Cange, *Gloss. mediae et infimae latinitatis* IV, Forcellini IV.), cf. V. Vondrák, *Rozprawy* 29.

[54] Mers. 88.

[55] Mers. 30. Ustav bělečský (cf. Je. Je. Golubinskij, *Istorija russkoj cerkvi* I, 1, 1880, č. 120) má také předpis o honitbě kněží, ale stanoví přísnější trest degradace: ...*da izveržetsja sana*, V. Vondrák, *Rozprawy* 43.

[56] Usťuž. rkp.: sedm let.

АЩЄ КТО КЛАТЪ БѪДЄТ. І МОЛИТЪ СѦ СОТОНАМЪ. ІЛИ ІМЄНА ИМЪ ТВОРИТЪ ЧЛ(ОВѢЧЬ)СКА. Д҃ ЛѢТ ДА ПОКАЄТЪ СѦ О ХЛѢБѢ О ВОДѢ.

(51.) Jestliže někdo koná zaklínání a modlí se k ďáblům nebo jim dává lidská jména, nechť se kaje 5 let o chlebu a vodě.[57]

V Usťužském (Rumjancevském) a v Ioasafovském rukopise jsou ještě dva kánony, jichž Euchologium Sinajské nemá, cf. J. Vašica, *Literární památky* 181:

Vyleje-li někdo (krev?) svatou, když slouží mši, a schrání ji, 50 dní ať se postí o chlebě a vodě — Usť. 20.

Chodí-li kdo k čarodějům, tři léta ať se kaje, dvě části chleba a třetí popela ať jí — Usť. 51.

---

[57] Mers. 34. Všechny posavadní výklady vycházely z chybného rukopisného textu: *Ašte k'to klętъ bǫdetъ...*, lat. *Si quis mathematicus fuerit*... Jak chápali autoři penotenciálů termín *mathematicus*, svědčí glosa v pen. Vallicellanském I.: *Mathematicos dicimus incantatores, qui demones invocant et instabiles effecit homines vel mentes evertit*. Jak již N. S. Suvorov (*Sledy*, Priloženija I, s. XII) na to poukázal, byli v jazyku římských císařských zákonů nazýváni matematiky astrologové (*incantatores*), předpovídající na základě polohy a pohybu hvězd osud jednotlivých lidí, měst a říší a působili tím škodu v obyvatelstvu (Codex Justiniánův 9,18: *de maleficis et mathematicis et ceteris similibus*). Tento význam však se podle V. Vondráka nedá srovnat s tím, co praví slovanský text: *Ašte k'to klętъ bǫdetъ*, tj. Bude-li někdo proklet... V. Vondrák odmítá objasnění A. Pavlova, že *klętъ* je překladem řec. *epaoidos* (zaklínač), a vykládá si věc tak, že překladatel buď tomu slovu nerozuměl nebo měl exemplář velmi opotřebovaný a nejasně psaný, a proto četl *anathematicus* místo *mathematicus* (*Rozprawy* 25—26). Podobně J. Frček chápe toto místo a překládá: *Si quelqu'un est maudit*... (*Euchologium* II, 596). Podle V. Vondráka se tento kánon nacházel na patřičném místě tam, kde je v Usťužském rukopise, ale opisovač a možná sám autor Euchologia patrně oň „klopýtl"; slova *ašte klętъ bǫdetъ* vlastně nenaznačují žádný přestupek, chtěl jej pravděpodobně vynechat, ale potom se jinak rozmyslil a přidal jej na konec, jak se to stávalo s kánony nejistými neb vynechanými nebo odjinud přijatými. Takový je posavadní stav této otázky. Ale skutečnost je jiná a prostší. Jde tu o obyčejnou piseckou chybu: Místo *klętъ* třeba číst *klęlъ bǫdetъ*. Záměna *t* za *l* — v hlaholském písmu jsou si oba znaky podobné — je nasnadě. Tato vazba participia minulého na *-lъ* s *bǫdǫ* s významem futura exacta nebo futura potenciálního (zde tedy: Bude-li někdo zaklínat, jestliže by někdo zaklínal) je význačná pro malou skupinu nejstarších památek, jak ukázal P. Vyskočil (*Staroslověnské sъtvorilъ bǫdǫ*, Slavia 25, 1956, 260—261; k tomu cf. H. Křížková, *Ještě stsl. sъtvorilъ bǫdǫ*, Slavia 26, 1957, 500—505). Jsou to Euchologium Sinajské (4 doklady, mezi nimi 2 ze Ustanovení), Supraslský rkp. (2 dokl.), Apoštol a Sinajský žaltář po jednom, celkem 8. K tomu však třeba dodat 6 dalších dokladů ze Zakona sudného (Usťuž. rkp. 58a, 10, 58b 8, 58b 11, 58b 12, 60a 6, 61a 13). Touto malou opravou odpadají všechny obtíže a text nabývá správného smyslu.

ZAKONЪ SUDNYI LJUDЬMЪ
SOUDNÍ ZÁKONÍK PRO LID

Zakon sudnyj ljudem (dále jen ZS), tj. soudní zákoník pro lid — laiky, uznává se všeobecně za nejstarší písemnou právní památku slovanskou. Její první záznam sice nesahá dál než do XIII. století, ale originál vznikl nepochybně o celá čtyři staletí dřív a souvisí s byzantskými vlivy na prvotní organizaci křesťanské církve u Slovanů. Není to také původní slovanská sbírka právních norem, nýbrž je to v jádře překlad z řečtiny, přiměřeně upravený a doplněný. Pramenem byla autoru tzv. *Ekloga*, proslulý zákoník obrazoboreckých císařů Leona III. Isaurského (717—741) a Konstantina V. Kopronyma (741—775), vydaný nejpravděpodobněji roku 726, hlavně její titul XVII., obsahující trestní předpisy. Ale na mnoha místech lze pozorovat zajímavé odchylky slovanského textu od řecké předlohy a dodatky, které jsou důkazem, že se tu řecké zákony střetaly s jinými předpisy, charakterizujícími prostředí, kde překlad vznikl. ZS není žádná soustavná příručka. Právem bylo poukázáno na jeho nesystematičnost a neúplnost, takže při jeho pročítání nelze se ubránit dojmu, že tu jde jen o jakýsi výpomocný zákoník, který měl být jen doplňkem stávajícího právního řádu.

Otázka původu ZS

Neudržitelnost bulharské teorie o původu ZS. Naprostý nedostatek textově kritického průzkumu ZS způsobil, že donedávna byl takřka všeobecně pokládán za nejstarší soudní zákoník bulharský, v Bulharsku vzniklý a zavedený tam knížetem Borisem (852—889) brzy po přijetí křesťanství (865).[1] Teprve v poslední době otřásl nový průzkum jeho textu, jazykový i právní, tímto tradičním míněním a uvedl do řešení této otázky nová hlediska, jež ukazují na Velkou Moravu jako na místo vzniku.[2] Proti výsledkům tohoto průzkumu snažil se v posledních letech obhájit bulharský původ ZS ve svých studiích zejména M. Andreev.[3] Na témž stanovisku stojí ještě i veliké historicko-právní a právně analytické dílo V. Ganeva o ZS (1959),[4] vycházející nejednou ve svých úvahách z chybného překladu textu.

---

[1] Teorii o bulharském původu ZS poprvé vyslovil polský právní historik R. de Hube, *O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-byzantyńskiego u narodów słowiańskich*, Varšava 1868, 14; francouzský překlad: *Droit romain et gréco-byzantin chez les peuples slaves*, Paris 1880; v pozn. f) na s. 20 dodává, že jeho mínění, přijaté V. Bogišićem (*Pisani zakoni na slovenskom jugu*, Zagreb 1872, 14—17) a K. Jirečkem (*Geschichte der Bulgaren* Praha 1876), bylo vyhlášeno za axiom V. G. Vasil'jevským (*Zakonodatel'stvo ikonoborcev*, Žurnal Min. nar. prosv. 1878). Do doby knížete Borise kladli ZS: S. S. Bobčev, *Istorija na starobălgarskoto pravo*, Lekcii i izsledovanija, Sofija 1910, 154; G. T. Danailov, *Edin pametnik na staroto bălgarsko pravo*, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina 18 (Sofija 1901), t. III, 11; G. G. Gubidelnikov, *Zakonъ sudnyj ljudemъ*, Juridičeski pregled 16 (1908), kn. 2—3, 101; H. Orošakov, *Ein Denkmal des bulgarischen Rechts* (*Zakon Sudnyi ljudem*), Zeitschrift für vergl. Rechtswissenschaft 33 (Stuttgart 1912), 281. — Do období symeonovského jej kladli: de Hube, *O znaczeniu* 14; Rodopski, *Nešto vărchu starodavnoto bălgarsko zakonodatelstvo*, Periodičesko spisanie na Bălgarskoto knižovno družestvo, Sredec 1885, 281; F. F. Zigel', *Lectures on Slavonic Law*, London 1902; český překlad: *Slovanské právo*, Praha 1912, 37; T. D. Florinskij, *Drevnejšij pamjatnik bolgarskogo prava*, Sbornik statej po istorii prava, posvjaščennyj M. F. Vladimirskomu-Budanovu, Kyjev 1904; T. Saturník, *Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů*, Praha 1922, 50. — Do X. stol.; A. S. Pavlov, *Pervonačal'nyj slavjanorusskij nomokanon*, Kazan' 1869, 24; G. Vernadsky, *Medieval Russian Laws*, New York 1947, 5; K. Kadlec, *Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves*, Paris 1933, 78—79.

Bulharská teorie byla celkem primitivně zosnována.[5] Poněvadž text ZS je zachován až v pozdních opisech z konce XIII. století, dává se mu až druhé místo za obsahem, jemuž se přisuzuje prvořadý význam při řešení otázky původu. Toto stavění jazykové stránky ZS až na druhé místo je ovšem na pováženou, neboť správný obsah mnohých míst možno určit teprve po pečlivé analýze textu. Z obsahu pak je patrno, tvrdí tato teorie, že tento zákoník byl sestaven pro národ teprve nedávno obrácený na křesťanství a že proti jeho zavedení vznikla ozbrojená reakce s bojary v čele. To vše odpovídá poměrům za chána Borise. Proto hned první stať ZS je namířena proti těmto představitelům panující třídy, kteří se pokusili o obnovu pohanství. Jiné stati se zas týkají porušování křesťanské morálky a snaží se sám soudní proces uvést v souhlas s božím zákonem. Pokud jsou tam jiné stati převzaté z Eklogy, které se netýkají problematiky vyvolané přijetím křesťanství, jsou svědectvím o nesamostatnosti autorově. Kromě toho se poukazuje na shody v tematice mezi touto soudní příručkou a Odpověďmi papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů stran mnohých záhad náboženského života. Co se týče tohoto posledního, pokud nějaké vztahy mezi ZS a Odpověďmi papežovými se dají zjistit, jde tu spíš o nahodilost, ježto se nacházejí jen ve statích převzatých doslovně z Eklogy.[6] Sám Ganev (o. c. 100 až 110) připouští, že „ani jedna stať ZS se nekryje svým předmětným obsahem s předmětným obsahem příslušné odpovědi papežovy“. V ostatních případech jde prý spíš o společného ducha Odpovědí a statí ZS.

Také hlavní důvod této bulharské teorie, že totiž první stať ZS je namířena proti ozbrojené panské reakci protikřesťanské,[7] padá sám sebou správným překladem jejím. Mluví se tam jen o konání pohanských obětí a přísah, a pokud se to děje na statcích nějakého pána, je pán potrestán konfiskací majetku nebo prodejem do otroctví. Je to modifikace justiniánského zákona z Codexu (1, I, tit. XI, 7—8). Není tam nic, co by připomínalo odboj pohanské aristokracie proti Borisovi. Takové pohanské oběti a jiné zvyklosti se udržovaly dlouho i u národů dávno pokřtěných, jak svědčí hojné zmínky o tom v středověkých penitenciálech[8] a kronikách.[9]

Tvrdí-li Andreev (*Kăm văprosa* 36, 42), že pro moravský původ ZS není žádného historického ani literárního důkazu, lze poukázat proti tomu na tyto skutečnosti: Předně v adhortaci k soudcům z rukopisu Clozova, která je dílem Metodějovým a těsně souvisí se ZS obsahem i jazykem, je výslovná zmínka o „pohanském obyčeji“ a o „pohanských přísahách“ (Cloz 2a 14—15), takže to byla věc aktuální v Metodějově moravsko-panonské diecézi. V jiném textu velkomoravském, v II. Frisinské památce, v biskupské exhortaci zpovědní, jejíž originál se rovněž přičítá Metodějovi,[10] je dokonce slovní shoda s termínem užitým v 1. stati ZS: *iže tvoritъ treby*; v II. Fris stojí ve výčtu ďábelských skutků, z nichž se kají věřící, *ese trebu tuorim*, tj. *eže trebu tvorim* (viz níže s. . . .). Z toho je patrno, že se na Moravě v době cyrilometodějské užívalo téhož technického termínu o pohanských obětech, který je vlastní též ZS. Možno tudíž právě tuto první stať ZS přímo označit jako nesporné svědectví o moravském původu ZS, opřené o soudobá historická a literární fakta. K těmto dějinným souvislostem, které pojí ZS s Moravou, lze připočíst také případ manželské překážky duchovního příbuzenství mezi kmotrem a matkou křtěnce, o němž vypráví Život Metodějův v kap. XI a který vzbudil značný rozruch, poněvadž šlo o předního dvořana Svatoplukova. Trval-li Metoděj na tom, aby sňatek byl rozloučem, musel se opírat o zákonnou normu a tou byla 7. stať ZS.

---

[2] J. Vašica, *Origine cyrillo-méthodienne du plus ancien code slave dit „Zakon sudnyj ljudem“*, Byzantinoslavica 12 (1951), 154—174; týž, *Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní*, Slavia 25 (1956), 221—233; týž, *K lexiku Zakona sudného ljudem*, Slavističňa revija 10 (1957), 61—66; týž, *Jazyková povaha Zakona sudného ljudem*, Slavia 27 (1958), 521—537; týž, *K otázce původu Zakona sudného ljudem*, Slavia 30 (1961), 1—19; týž, *Moskevské vydání krátké redakce Zakona sudného ljudem*, Slavia 31 (1962), 141—150; týž, *Obšírná a smíšená redakce Zakona sudného ljudem*, Slavia 32 (1963), 251—259; týž, *Právní odkaz cyrilometodějský*, Slavia 32 (1963), 331—339; týž, *Au sujet des degrés du catéchumenat*, Byzantinoslavica 24 (1963); týž, *Kirillo-mefodijevskije juridičeskije pamjatniki*, Voprosy slavjanskogo jazykoznanija, vyp. 7 (1963), 12—33; týž, *Literární památky epochy velkomoravské*, 863—885, Praha 1966; týž, *„Lex christiana“ v Odpovědích papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů*, in: Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze, Praha 1968, 229—231. — Velkomoravský původ ZS z hlediska právního a církevněprávního obhajuje Vl. Procházka, *Posluchъ et vidokь dans le droit slave*, Byzantinoslavica 20 (1959), 231—251; týž, *Deset poznámek ke Ganevovu výkladu krátké redakce Zakona sudného ljudem*, Právněhistorické studie 9 (1963), 302—317; týž, *Tři nové marné pokusy o prokázání bulharského a makedonského původu Zakona sudného ljudem*, Slavia 33 (1964) 262—267 (kritika prací Janovského, Andreeva a Troického viz p. 3 a 11); týž, *Zum Referat Prof. Horáleks und über Zakonъ sudnyjь ljudemъ*, in: Das Großmährische Reich, Praha 1966, 404—405; týž, *Le Zakonъ sudnyjь ljudьmъ et la Grande Moravie*, Byzantinoslavica 28 (1967), 359—375 a 29 (1968), 112—150. — H. F. Schmid, *La legislazione bizantina e la pratica giudiziare occidentale nel più antico codice slavo*, Atti del Congresso internazionale di diritto romano e di storia del diritto, Verona 27—28—29 IX 1948, vol. I, Milano 1953, 395—403; týž, *Kaiser Konstantins Gesetz*, Ber. d. Akademien, Wien, phil.-hist. Kl., 4. IV. 1963, Deutsche Literaturzeitung 83 (1962), 1140.

[3] M. Andreev, *Kăm văprosa za proizchoda i săštnostta na Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Godišnik na Sofijskija universitet, Juridičeski fakultet 49 (1957), 1—60; týž, *Zakonъ sudnyj ljudьmъ — starobălgarski praven pametnik*, Pravna misăl 2 (1958), kn. I, 13—27; ruský překlad: *Javljajetsja li „Zakonъ sudnyj ljudьmъ“ drevnebolgarskim pamjatnikom?*, Slavjanskij archiv, Sbornik statej i materialov, Moskva 1959, 1—22; týž, *Sur l'origine du „Zakon Sudnyi Ljudem“ (Loi pour juger les gens)*, Revue des études sud-est européennes 1 (1963), 331—344; týž, *Kăde e bil săzdaden Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Slavjanska filologija 5, Sofia 1963, 113—136; týž, *V Makedonija li e bil săzdaden Zakonъ sudnyj ljudьmъ i slavjanskijat părvoučitel Metodij li e negov avtor?*, in: Chiljada i sto godini slavjanska pismenost, 863 — 1963, Sofija 1963, 321—337; týž, *Novi proučvanija i novi teorii otnosno proizchoda na Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Godišnik na Sof. gos. univ., Jurid. fak. 55 (1964), kn. 2, 27—83. — Janovski B. R., *Ošte po văprosa za proizchoda i săštnostta na „Zakonъ sudnyj ljudьmъ“*, Godišnik na Sof. univ., Jurid. fak., 52 (1961), 325—404.

[4] V. Ganev, *Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Sofija 1959.

[5] Rozbor bulharské teorie viz ve stati J. Vašici, *K otázce původu*, 1—19, a V. Procházky, *Le Zakonъ sudnyjь* 122—124.

[6] Konstatoval to již V. Zlatarski, *Kakvi kanoničeski i graždanski zakoni e polučil Boris ot Vizantija*, 111. Srov. také J. Vašica, *K otázce původu* 10—11; Vl. Procházka, *Le Zakonъ sudnyjь* 367—369.

[7] G. T. Danailov, *Edin pametnik* 56; H. Orošakov, *Ein Denkmal* 202; M. Andreev, *Kăm văprosa* 22, 24; V. Ganev, *Zakonъ sudnyj* 174, pozn.

[8] Zmínky o pohanských obětech v penitenciálech srov. H. J. Schmitz, *Die Bußbücher* I (1883) 460, 480, 537; II (1898) 236, 422 n., 556, 627, 664.

[9] Zvlášť typický příklad z českých dějin z konce 11. století, tudíž z doby již pokročilého křesťanství v zemi, čteme u kronikáře Kosmy k roku 1092, že kníže Břetislav II. vyhnal ze země všechny čaroděje, kouzelníky a hadače, pokácel a spálil háje a stromy uctívané lidem ještě napolo pohanským, který o letnicích přinášel dary k studánkám, zabíjel oběti a zlým duchům obětoval... Viz též Homiliář opatovický (ed. F. Hecht, Praha 1863), k tomu M. Pulec, Čes. lid 45, 1958, 97n.

[10] Srov. F. Grivec, *Zarja stare slovenske književnosti. Frisinški spomeniki v zarji sv. Cirila in Metoda*, Ljubljana 1942; — týž, *Clozov—Kopitarjev glagolit v slovenski književnosti*, Razprave, filoz.-filol.-histor. razred I, 5, Ljubljana 1943, 501—502; — A. Vaillant, *Une homélie de Méthode*, RÉS 23 (1947), 34—47.

Makedonská teorie o původu ZS. S. Troicki vytýká ve svém článku *Svjatoj Mefodij kak slavjanskij zakonodateľ*[11] moravské teorii, že nepřihlíží dostatečně k biografickým údajům o Metodějovi a k samému obsahu ZS, a proto řeší chybně otázku určení, času a místa jeho sepsání, a proti moravské staví svou teorii makedonskou, kterou podává v těchto čtyřech tezích: a) ZS byl určen pro slovanské vojsko podřízené Metodějovi jakožto slovanskému knížeti ustanovenému císařem Theofilem (829—842); b) byl sestaven v čtvrtém desítiletí IX. století v byzantské klisuře Strymonu v Makedonii; c) účelem jeho sestavení byl boj, a to hrdelními sankcemi a církevními epitimiemi, proti zločinnosti v slovanském vojsku podřízeném Metodějovi, a tím upevnění věrnosti tohoto vojska Byzanci; d) ZS byl původně sepsán nikoliv cyrilicí, ani hlaholicí, nýbrž písmem řeckým. Pro tento původ svědčí prý zařazení stati o dělení vojenské kořisti a jiných předpisů týkajících se vojáků do zákoníku. Poněvadž jsou tam mnohé stati, které se vojska netýkají, připouští autor, že to nebylo vojsko pravidelné, řadové, nýbrž mělo ráz domobrany a v době míru splývalo s ostatním obyvatelstvem, které je sem také zahrnuto. Z originálu psaného řeckým písmem byla pak pořízena kopie cyrilicí, o čemž prý svědčí dvě chyby v číslicích. Tato zajímavá skica, nerespektující jazykovou povahu ZS, znovu potvrzuje to, co již několikrát bylo zdůrazněno, např. T. Florinským, F. F. Zigelem, N. Blagoevem[12] i jinými, že problém ZS se dá spolehlivě řešit jen filologickým rozborem a textovou kritikou.

Problém vzniku ZS z hlediska církevněprávního

Vlivy západního římského práva v ZS. Tezi o bulharském původu ZS snaží se Andreev (*Zakonъ sudnyj* 18—23) podepřít též podrobným srovnáním statí ZS se XVII. titulem řecké Eklogy, jež byla autoru ZS hlavním pramenem trestních předpisů. Opominutí některých statí ze XVII. titulu Eklogy, které nebyly pojaty do ZS, vysvětluje tím, že přestupky v nich obsažené se ve společnosti, pro niž byl ZS určen, nevyskytovaly. Jiné nezařadil patrně proto, že nechtěl nic měnit na tom, co o nich bylo stanoveno trestním řádem místním, tehdy existujícím, poněvadž změna v existující trestně právní reglementaci nebyla naléhavá. Zmírnění sankcí u přestupků proti křesťanské morálce zavedením trestů epitimijních vysvětluje křesťanskou ideou pokání a odpuštění, která se mohla objevit jen brzy po pokřtění, kdy příkazy křesťanské morálky nebyly dostatečně jasné, a tudíž bylo na místě získávat pro ně lid mírností a odpuštěním v podobě epitimií.[13]

Celý tento výklad o zmírnění trestů epitimiemi, pohybující se v rovině všeobecných úvah, je poněkud vzdálen od faktického materiálu a nelze jej po skvělých esejích Suvorovových v jeho Sledech[14] označit za správný. Tento vynikající ruský kanonista, jehož spisu nevěnovali bulharští historikové práva žádnou pozornost, sice pokládal ZS podle běžného názoru za památku bulharskou, ale rozborem jeho statí zjistil v něm silné vlivy západního římského práva a z tohoto nového hlediska v něm objasnil mnoho míst, zvláště tam, kde se odchyloval od své řecké předlohy.

Hlavní teze Suvorovova, že přepracování trestních statí Eklogy v ZS bylo provedeno pod vlivem západně římským nebo alespoň od osoby dostatečně obeznámené se západním římským právem, teze v jeho době kacířská, ale vystihující jádro věci, byla uznána za správnou již N. A. Zaozerským[15] a naposled N. Nikoľským.[16]

Tyto západně římské vlivy shledává Suvorov právem předně ve veřejném pokání se čtyřmi stupni, jež se v ZS ukládají viníkům ve 4. a 7. stati, v druhém případě místo mrzačícího trestu rhinokopie (uřezání nosu). V šesti jiných případech ve statích 5, 6, 8, 10, 13, 15 se udává jen paušálně celková doba pokání v létech, bez bližšího rozdělení na stupně, což bylo ponecháno biskupu, jemuž podléhali.

Staroslověnský termín *postъ* značí církevní pokání neboli epitimii, jehož hlavní úkon byl půst v jisté stanovené dny. Podle starokřesťanské praxe od 3. století měl tento „půst“ neboli pokání čtyři stupně: 1. plačící (*πϱοσϰλαίοντες*, flentes), kteří po čas bohoslužby stáli venku v předsíni chrámové a s pláčem prosili vcházející, aby se za ně přimlouvali a modlili; 2. slyšící (*ἀϰϱοώμενοι*, audientes), kteří mohli být přítomni v chrámě při mši katechumenů (v ZS do evangelia); 3. klečící (*ὑποπίπτοντες*, genuflectentes) mohli obcovat celé mši klečíce, ale nesměli k přijímání; 4. spolustojící (*συστάντες*, consistentes), kteří jako ostatní věřící stáli ve chrámu, ale nesměli k přijímání.[17] Tento epitimijní půst (*pokaanъny postъ* ve zpovědním řádu Euchologia Sinajského 69b 7—8) přešel pak do trestního zákoníku církevního a udržel se tam i po zániku starokřesťanské institutce veřejného pokání. Měl podle velikosti viny různé trvání a v stanoveném období probíhal po stupních jako v křesťanském starověku. V západní církvi přivedla karolinská reforma kajícnictví tyto předpisy zase k platnosti.

Autor ZS používá tohoto „postu“ pod vlivem západního práva v jistých případech ke zmírnění některých krutých trestů byzantské Eklogy. Tři stupně ze čtyř mají v ZS staré tradiční názvy: první, prosklause, *vně stojati plačjušte sę, da stoitъ*

---

[11] Bogoslovskije trudy, Sbornik vtoroj, Moskva 1961, 85—123 (přidána jsou faksimilia ZS z Ioasafovské kormčí knihy).

[12] T. D. Florinskij, *Drevnejšij pamjatnik* považoval za nezbytný předpoklad pro všestranný a pronikavý rozbor ZS kritické vydání této památky, založené na pečlivém studiu rukopisů, redakcí a úprav, paralelně s předpokládaným řeckým originálem a zároveň podrobné filologické prozkoumání jeho textu. „Pokud nebude vykonána tato nezbytná práce, historikové slovanského práva nebudou s to, aby se v svých úsudcích o ZS vymanili z okruhu libovolných hypothes a dohadů“ (s. 429). Po kritickém vydání nejstaršího textu ZS a jeho srovnání s řeckou předlohou volal již předtím rovněž jiný ruský právní historik F. F. Zigel', *Slovanské právo*, 37. Rovněž N. P. Blagoev, *Zakonъ sudnyj* 135 a *Lekcii po istorija na bălgarskoto pravo*, părva polovina (Sofija 1926) dospěl k přesvědčení, že jen filologický rozbor může přinést definitivní rozřešení otázky doby a místa vzniku ZS.

[13] Zde bych poukázal na to, že V. Zlatarski, *Kakvi kanoničeski knigi* 112 vyslovil domněnku, jako by jisté všeobecné umenšení nebo zmírnění trestů v ZS se stalo v duchu Odpovědí papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů, kde se všude při hrdelních trestech radí „milosrdenství“, což prý nepochybně našlo v Bulharsku ohlas a projevilo se při určování trestů v ZS. V poznámce má Zlatarski odkaz na S. Bobčeva, *Istorija* 153—154, který se pokouší vysvětlil toto zmírnění trestů v ZS vlivem národního práva bulharského. Spíše však třeba myslit na vlivy západní penitenciální praxe a jejich penitenciálů.

[14] N. S. Suvorov, *Sledy zapadno-katoličeskogo cerkovnogo prava v pamjatnikach drevnego russkogo prava,* Jaroslavl' 1888.

[15] N. A. Zaozerskij, A. S. Chachanov, *Nomokanon Ioanna Postnika*, Čtenija Imper. Obščestva istorii i drev. Rossii, 1903, s. 81, 83.

[16] N. Nikol'skij, *K voprosu o zapadnom vlijanii na drevne-russkoje cerkovnoje pravo,* Bibliografičeskaja letopis' 3 (1917), 116. — Tyto západní latinské vlivy jeví se též v širší redakci ZS; o tom srov. Suvorov, *Sledy* 160—174.

[17] Srov. W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts I,* Wien—München, 2. vyd. 1960, 84.

vněudu božija chrama, druhý, akroase, *poslušati, poslušajušte sę* a čtvrtý, systase, *stojati*. Třetí stupeň, hypoptose, zůstává bez názvu. Je udán pouze způsob pokání — kajícníci mají při bohoslužbě klečet — a doba, po kterou mohli zůstat v chrámě na bohoslužbě — do kreda. Stejně nevyhraněné označení třetího stupně nacházíme již u Dionysia Exigua a v listech papeže Mikuláše I. ZS se zde liší od Metodějova nomokánonu, v němž se užívá pro třetí stupeň, hypoptosi, termínu *podъpadati, podъpadanije* nebo *pripadanije*.

V ZS má třetí stupeň zvláštnost nikde jinde nedoloženou, že kajícníci mohli zůstat v chrámě do kreda. Podle východních liturgických zvyklostí nemohl hříšník zůstávat na bohoslužbě do zpívání symbolu víry, proto se Suvorov domnívá, že takový předpis mohl vzniknout pouze pod vlivem západní liturgie, kde nejsou tak přísná pravidla a kněz bezprostředně po čtení evangelia začíná „Věřím“. Podle tohoto výkladu Suvorovova splývá doba odchodu u kajícníků druhého stupně po evangeliu a kajícníků třetího stupně před kredem. Vše se však vysvětlí, předpokládáme-li, že v té době se na Moravě sloužila slovanská liturgie sv. Petra, v níž je — stejně jako v byzantské liturgii — kredo odděleno od evangelia řadou modliteb. V takovém případě mohl být zpěv kreda vhodným okamžikem pro odchod kajícníků z chrámu. Na to ukazuje snad i to, že v obou statích je na označení přijímání užito (v podobě porušené písaři) typicky moravského slova *vъsǫdъ* známého hlavně z Kyjevských listů, nepochybně souvisících s liturgií sv. Petra.[18]

K západním prvkům patří podle Suvorova rovněž formule postu „o chlebě a vodě“, dále rozlišování zákona světského a církevního tam, kde se mluví o zmírnění trestu z Eklogy, manželská překážka duchovního příbuzenství a konečně instituce svědků. To vše, zejména pak trestní sankce ve formě „postu“ spojeného se stupni kajícnickými stěží by bylo možno umístit do Bulharska. Tato praxe, která není v byzantské církevní sféře doložena, souvisí s reformními snahami na západě v říši franské a s praxí dosvědčenou listy papeže Mikuláše I. Změny proti normám řecké předlohy, provedené autorem ZS v slovanském překladě v duchu západního, římského kanonického práva, nás nenechávají na pochybách o tom, že ZS byl určen pro oblast patřící do sféry západní církve.

Knížecí soudy. H. F. Schmid vyslovil ve svém příspěvku k otázce původu ZS *La legislazione bizantina e la pratica giudiziare occidentale nel piu antico codice slavo* názor, podle něhož proti bulharskému původu této právní památky svědčí ta okolnost, že v řadě statí se tam ukládají současně vedle sebe tresty světské a duchovní, a to od speciálních smíšených soudů, jichž se účastnily osoby jak světské, tak duchovní. Takové smíšené soudy byly podle Schmida charakteristické pro císaře karolinské a také pro první křesťanské krále v Uhrách, takže vznik ZS je třeba podle něho hledat někde na území západopanonském.

Tuto tezi Schmidovu je třeba odmítnout, neboť ani v ZS, ani v Metodějově adhortaci není nejmenšího náznaku, že by na soudech samých měl nějakou účast biskup nebo kněz. Nebyly tedy v církevní oblasti Metodějově tehdy zavedeny synodální soudy neboli „sendy“ jako v sousedních diecézích franských, kde podobné případy vyřizoval biskup za vizitace: vyšetření a církevní potrestání různých veřejných provinění laiků spadalo právě do kompetence těchto „sendů“.

---

[18] O ní se jasně mluví v IX. kap. ŽM (Lavrov, *Materialy*, 75). — Viz též J. Vašica, *Slovanská liturgie sv. Petra*, Byzantinoslavica 8 (1939—46), 1—54.

V ZS je řeč ne o biskupu, nýbrž o knížatech soudcích, tedy ne o duchovním, ale o světském soudu. Ukládání duchovních trestů stanovených v ZS světským soudem sice zaráží naše současné právní vědomí, bylo však zcela dobře možné, protože ZS všude přesně určuje epitimii a nikde neponechává soudu, aby sám rozhodoval o délce postu a způsobu, jakým se má plnit. Toto přesné fixování duchovních trestů zákonodárcem odstraňovalo všechny obtíže: bylo-li provinění dokázáno, epitimijní trest byl určen samým textem ZS. Soud v rozsudku jen vyřkl, co stanovil, a církev přebírala provinilce potrestané epitimií pod svůj dozor.[19]

Z rozboru ZS i z adhortace k soudcům v rukopise Clozově je tedy zřejmo, že v diecézi Metodějově existovaly světské, knížecí soudy podle západního, římského řádu. Nasvědčují tomu i předpisy o počtu svědků.[20] V ZS se tu zřetelně obráží systém germánských synodních soudů, arci s tou zásadní změnou, že jim nepředsedal biskup, nýbrž kníže-soudce. Takové soudy se dají mnohem přirozeněji umístit na Moravu než do Bulharska, kde pro ně není žádných předpokladů.[21].

---

[19] Ve 4. stati ZS se výslovně stanoví, že viník, jemuž byl soudně prokázán přečin smilství, má být knížetem podle zákona božího přikázán knězím na sedmiletý půst. Tak se to také jeví z toho, co se o soudech dovídáme v Metodějově adhortaci z rukopisu Clozova.

[20] Srov. *Sledy*, 88. Počet svědků v ZS je při malých sporech od sedmi do tří. Je zajímavo, že v staročeském právu (kn. Rožmberská, Ondřej z Dubé) je stanovena podobná zásada: při dluzích pod 10 kop stačí tři svědci s očistou, při 10 kopách a více sedm svědků (F. Čáda, *Ondřej z Dubé, Práva zemská česká*, Histor. archiv č. 48, 1930, str. 10, 67, 69, 70).

[21] Na Moravě možno předpokládat existenci synodních soudů v době před příchodem slovanských apoštolů, jak nasvědčuje zmínka ve stížném listě bavorského episkopátu papeži Janu IX. z roku 900: Et idcirco Pataviensis episcopus civitatis, in cuius diocesi sunt illius terrae populi ab exordio christianitatis eorum, quando voluit et debuit, illuc nullo obstante intravit, et synodalem cum suis, et etiam ibi inventis, conventum frequentavit, et omnia quae agenda sunt potenter egit, et nullus ei in faciem restitit... (MMFH III., 234n, Epist č. 109). J. Cibulka, *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*, Praha 1958, 286 přijímá tuto zprávu o konání synod na Moravě s jistou skepsí a myslí, že tento údaj je nesprávný nebo že jeho skutková podstata je záměrně zveličena. Cibulka však sám připouští, že konat tyto synody bylo povinností biskupů, „takže věc není vyloučena“. V letech 850—864 za Rostislava se Morava osamostatnila nejen politicky, jak ukázal J. Cibulka (ib. 282), nýbrž i církevně. Představuji si další vývoj tak, že po odchodu bavorsko-franského duchovenstva z Moravy kdy se přestaly konat biskupské vizitace a synodní soudy, byly tyto soudy nahrazeny soudy knížecími, ale podržely jejich procesní řád s institucí svědků. To pak zůstalo i za nové organizace církevní v diecézi Metodějově, kdy podle svědectví Metodějovy homilie z rukopisu Clozova a podle ZS kníže-soudce byl nadán pravomocí přímo biskupskou. Tím se nejpřirozeněji vysvětlí ta „zarážející“ skutečnost, že soudce laik ukládá jako trest církevní pokání. O tomto stavu v diecézi Metodějově svědčí i pozdější vývoj. Neboť ve východních diecézích metropolitního obvodu mohučského, pražské a olomoucké, se — na rozdíl od diecézí německých — synodní soudy, jak se zdá, neujaly: přímo se na to poukazuje v pamětním listě olomouckého biskupa Brunona papeži Řehoři X. z roku 1273—1274 (srov. A. M. Koeniger, *Die Sendgerichte in Deutschland* I, 1907, 186). Otázka existence synodních soudů v českých zemích není posud definitivně rozhodnuta, jak vysvítá ze studie M. Boháčka, *Nejstarší právnické rukopisy v Olomoucké kapitulní knihovně*, Sborník kraj. vlastivědného musea, Olomouc, IV (1956—1958), 333n. Třeba ještě pokračovat v průzkumu zachovaného rukopisného materiálu. Je zajímavé, že F. Hrubý (*Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. stol. do konce XIII. stol. a jeho poměr ke státu*, ČČH 22, 1916, 34n.), ač připouští existenci synodních soudů v Čechách, zároveň ukazuje, že tyto české synodní soudy se „velmi podstatně“ lišily od současných synodních soudů německých a spíše upomínaly na poměry z počátků říše franské a z doby Karla Velikého, kdy se požadovala při synodních soudech alespoň přítomnost hrabat nebo jejich zástupců. Hrubý přímo mluví (41) o „theokratickém rázu knížecí vlády v Čechách“. Veškerá úprava náboženského života v státě českém za Boleslava II. a Břetislava náležela vlastně panovníkům.

Stopy starokřesťanské sbírky Lex Dei v uspořádání materiálu převzatého z Eklogy v ZS. Andreev (*Kăm văprosa* 8n., *Zakonъ sudnyj* 18n.) přičítá také změnu v uspořádání materiálu převzatého do ZS ze XVII. titulu Eklogy zvláštním poměrům v Bulharsku krátce po pokřtění. V Byzanci, kde křesťanství v době sepsání Eklogy (726) bylo náboženstvím už dávno upevněným, neměly prý přestupky smilstva, incestu a dvojženství toho významu jako v Bulharsku nově pokřtěném, proto byly odsunuty až do druhé části zákoníku. Autor ZS však pokládal za potřebné položit větší důraz na plnění těchto mravnostních příkazů v mladém křesťanství bulharském, proto je vřadil hned na počátek svého zákoníku. Tento výklad vzbuzuje již a priori pochybnost, protože nelze dokázat, že by trestní předpisy uvedené v druhé části Eklogy byly tímto zařazením vyznačeny jako méně závažné. Máme však důvody, které nás opravňují vidět v tomto přeskupení materiálu nikoli zřetel k poměrům bulharským, nýbrž spíše příklon k způsobu běžnému na západě.

Domnívám se, že na uspořádání látky v ZS měla pravděpodobně vliv starobylá praxe církevní dosvědčená sbírkou *Lex Dei seu Mosaicarum et Romanarum legum collatio*, starokřesťanskou kompilací z let 390 (394) — 438, v níž se srovnávají římské zákony se starozákonními předpisy Mojžíšovými a která byla jednou z přípravných prací pro velkou kodifikaci Justiniánovu.[22] Autor ZS si pod vlivem této sbírky, v níž je základem třídění mojžíšský dekalog, rozdělil XVII. titul Eklogy na dvě části a přeskupil je tím, že uvedl napřed trestní předpisy části druhé a pak první, v obou pak už zachoval pořad daný Eklogou.[23] Tím se stalo, že krádež se octla až v druhé části ZS a naopak žhářství v první, proti pořadu sbírky Lex Dei. Jinak je tu shoda téměř úplná.

Charakteristický název sbírky Lex Dei byl převzat v podobě *božii zakonъ* do velkomoravské církevněprávní terminologie na označení mojžíšského zákona ve smyslu užším, tj. předpisů morálních, hlavně dekalogu. Nalézáme jej v Metodějově řeči k soudcům z rukopisu Clozova všude tam, kde se uvádí nějaký citát nebo místo z Pentateuchu, a to ve významu zákona Bohem daného Mojžíšovi.[24] Podobně je tomu též v ZS, kde se rozlišuje trojí zákon: *božii* ve smyslu zákona mojžíšského (stať 2) nebo dekalogu (stať 7a, 30a) nebo církevního (stať 4), *crъkъvьnyi*, označující církevní kánony nebo penitenciální epitimie (stati 6, 7, 10, 15), a *ljudъskyi*, tj. laický, civilní.

K mojžíšskému „božímu zákonu" mají nesporný vztah první dvě stati ZS. V první z nich se stanoví trest proti přestupkům 1. přikázání dekalogu zakazujícího polylatrii. Jeho formulace, namířená proti mnohobožství, se nachází v Exodu 20, 3—6 a v Deuteronomiu 5, 6—10; přímo o obětech pohanských je řeč v Ex 22, 20. Také zákaz pohanských přísah, hřích to proti prvnímu přikázání mojžíšského pentalogu (Dt 6, 13; 10, 20n.), se váže na tento „boží zákon".

---

[22] Srov. C. Hohenlohe, *Ursprung und Zweck der Collatio legum Mosaicarum et Romanarum*, Vídeň 1935, 10n. — Sbírka Lex Dei se zachovala ve 3 rukopisech: berlínském (IX. stol.), vercellenském (X. stol.) a vídeňském (X. stol.), kritické vydání pořídili T. Mommsem, *Mosaicarum et Romanarum legum collatio*, Collectio librorum iuris anteiustiniani III, 1890, 107—198 a M. Hyamson, *Mosaicarum et Romanarum Legum Collatio*, with Introduction, Fascimile and Transcription of the Berlin Codex, Translation and Appendices, London 1913.

[23] Juxtapozici statí ZS, Eklogy a sbírky Lex Dei viz ve Slavii 30 (1961), 14.

[24] Jsou to tato místa v rukopisu Clozově: 1b 26 (Ex 23,1), 2a 3 (Dt 33,9), 2b 5—6 (Lv 20,16), 2b 39—40 (poukaz na zákon o klatbě neboli cheremu Dt 2,34; 3,6; 7,2; 20,17, srv. též 1 Rg 15,22—23).

Ale též druhá stať ZS je zřejmě inspirována týmž „božím zákonem", a to zákonem o svědcích v Dt 19, 15—21, který se cituje v témž kontextu i v 8. kapitole sbírky Lex Dei (De falso testimonio). Odtud je přejat do ZS i trest talionis za křivé svědectví s důrazným, dvakrát opakovaným poukazem na „zákon boží".

Je nejvýš zajímavé, že i následující, třetí stať ZS, nadepsaná *O polonĕ* (o válečné kořisti), která je překladem XVIII. titulu Eklogy, byla sem vsunuta patrně pod vlivem mojžíšského „božího zákona", neboť v Deuteronomiu po zákonu o svědcích (Dt 19, 15—21), který souvisí s druhou statí, následují bezprostředně „zákony vojenské" (Dt 20, 1—20), počínající skoro týmiž slovy jako třetí stať ZS.[25] Na jejím konci je přidána poznámka odkazující na první knihu Král. (1 Rg 30, 24). V řecké předloze je tu jen všeobecná formule: „podle toho, co je psáno".

Tuto povahu prvních dvou statí ZS, které na rozdíl od ostatního obsahu, převzatého z Eklogy a upraveného přiměřeně místním poměrům, jsou čerpány z mojžíšského „božího zákona", chtějí zdůraznit úvodní slova ZS: „Před všeobecným zákoníkem (*vsjakaja pravda*) náleží promluvit o božím zákonu" (*božija pravьda* zde značí tolik co *božii zakonъ*).[26]

Rukopisná tradice

Rukopisných pramenů ZS je ohromné množství, vesměs psaných a uchovávaných v Rusku. Ani jeden opis se nezachoval na jihu, ani v Bulharsku, ani v Srbsku. Vydání veškeré rukopisné tradice ZS pojala do svého edičního programu sovětská Akademie věd a uskutečnila jej r. 1961 za redakce M. N. Tichomirova ve dvou svazcích (M. N. Tichomirov—L. V. Milov, *Zakon Sudnyj ljudem kratkoj redakcii* a *Zakon Sudnyj ljudem prostrannoj i svodnoj redakcii*, Moskva 1961), spolu s fotokopiemi všech důležitých textů.[27] Tuto edici možno právem označit za mezník ve studiu nejstaršího slovanského práva, protože nám zpřístupnila dosud neznámé prameny v praktické a skvěle vybavené knize. Kritickým vydáním ZS je dán bezpečný základ pro definitivní řešení celého složitého problému ZS.

Celá rukopisná tradice je v sovětské akademické edici ZS roztříděna na tři základní redakce: krátkou, obšírnou a smíšenou neboli svodnou.

Krátká redakce ZS. Moravský typ představuje jen redakce krátká. Do akademické edice ZS krátké redakce je pojato celkem 55 rukopisů, z nichž velké většiny nebylo dosud použito a nebyla ani známa, zejména texty v Merilu pravedném a v ruských nomokánonech XV.—XVI. století. Právem se zde klade důraz na znalost také této pozdní rukopisné tradice, neboť badatel se nesmí spokojit s apriorními úvahami, nýbrž je povinen počítat s tím, že se mohl starobylý text dochovat i v pozdějších rukopisech, pocházejících mnohdy z jiných protografů než nejstarší dochované opisy.

---

[25] Dt 20,1 zní: *'Εὰν δὲ ἐξέλθῃς εἰς πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου*; podobně Ekloga, počátek XVIII. titulu: *Τοὺς ἐξερχομένους εἰς ἐχθροὺς ἐπὶ πολέμῳ*...

[26] Jak ukázal P. N. Mroček—Drozdovskij (*Issledovanije o Russkoj Pravde*, Učenyje zapiski Imp. Moskov. universiteta, otd. jurid., vyp. IV, Moskva 1885; na str. 1—44 pojednává o významu termínu *pravda* v strus. literárních a prvnách památkách), značí *pravda* jak sám pojem práva, tak všechny jeho projevy, tedy také zákon; a poněvadž každý starý zákon byl hlavně zákonem soudním, znamenala *pravda* často ‚soud', ve smyslu funkce moci i ve smyslu samého procesu, a odtud pak nabyla významu ‚soudní zákon' a rovněž i sborník soudních zákonů a obyčejů čili tzv. *sudebnik*. Podle toho třeba vykládat smysl tohoto právního termínu v ZS nebo v slov. Životě Metodějově.

[27] Srov. J. Vašica, *Moskevské vydání krátké redakce Zakona sudného ljudem*, Slavia 31 (1962), 141—150; týž, *Obšírná a smíšená redakce Zakona sudného ljudem*, Slavia 32 (1963), 251—259.

Nepřehledný a dosud z převážné části neznámý materiál je v edici roztříděn na čtyři redakční skupiny. Jsou to: redakce nejstarších rukopisů, redakce Merila pravedného, redakce čudovská a redakce sofijská.

1. Redakce nejstarších rukopisů

První skupinu tvoří tři nejstarší rukopisy: *Novgorodský* z r. 1280 (toto datum je pravděpodobnější než dosud uváděné 1282), *Varsonof'jevský*, který byl sice napsán až ve XIV. století, ale jehož originál spadá ještě do století XIII., jak nasvědčuje obsahová shoda s rukopisem Novgorodským, a rukopis *Usťužský* neboli *Rumjancevský* z rozhraní XIII. a XIV. století (viz s. 206). Z nich je datován jedině rukopis Novgorodský, proto je v Tichomirovově edici jako nejstarší postaven v čelo celé rukopisné tradice ZS. Tím se tato edice odchýlila od dosavadních vydání ZS, neboť dosavadní vydavatelé vycházeli vesměs z rukopisu Usťužského.[28]

Prvořadé postavení Usťužského a Iosafovského rukopisu v textové tradici ZS. Proti chronologickému pořadí těchto tří textů nelze nic namítat. Jsou však jisté důvody, které brání tomu, aby Usťužský rukopis byl stavěn do jedné linie s dvěma ostatními. Usťužská kormčí kniha (a spolu s ní také mladší Ioasafovská) představuje původní moravský, cyrilometodějský typ slovanského nomokánonu, kdežto rukopis Novgorodský a Varsonof'jevský, stejně jako všechny ostatní kormčí knihy, v nichž se ZS dochoval, náleží k srbskoruskému typu, vytvořenému na Rusi po r. 1262, kdy metropolitovi Kirillu III. byl od bulharského knížete Jakova Svjatoslava poslán Sávův komentovaný nomokánon, který pak zde byl nově upraven a doplněn texty ruského původu.[29] Tichomirov sice namítá, že ZS není v Usťužském rukopise nutně spjat s Metodějovým překladem Scholastikovy Synagogy a že tudíž nelze mechanicky přenášet závěry o místě a době vzniku tohoto nomokánonu na ZS, nicméně nedá se popřít, že jistá spojitost jazyková, dobová i místní tu je. ZS jistě patří spolu s překladem Scholastikovy Synagogy k nejstarším partiím tohoto rukopisu.

K této vnitřní nesourodosti tří nejstarších rukopisů druží se ještě vnější rozdíl, že totiž stať *O posluséchъ* v rukopise Novgorodském a Varsonof'jevském, a dodejme, i ve všech ostatních rukopisech krátkého ZS, je uvedena bezprostředně po stati druhé, kdežto rukopis Usťužský a s ním spřízněný Ioasafovský ji řadí až za sedmou stať.

---

[28] ZS krátké redakce byl poprvé vydán I. I. Sreznevským, *Obozrenije drevnich russkich spiskov kormčej knigi*, Priloženija, 200—206 (Sankt-Peterburg 1897; rovněž in: Sbornik Otdelenija russkoho jazyka i slovesnoti 65, 1899) podle Varsonof'jevské kormčí knihy s variantami z Novgorodské kormčí. Text ZS z Usťužské kormčí knihy přetiskl S. Bobčev, *Starobălgarski pravni pametnici* (Sofia 1903), který výslovně podotýká, že „při tisku nejsou zachovány některé paleografické a jazykové zvláštnosti textu“ a že jeho vydání „nemá účelu filologického“. Zcela nespolehlivé je také Danailovovo vydání usťužského textu z r. 1901. V nové době vydali ZS z usťužského rukopisu M. Andreev (*Kăm văprosa* 1957) a V. Ganev (*Zakonъ sudnyj*, 1959). Jelikož text ZS nebyl ani řádně vydán na základě celé rukopisné tradice, ani nebyl soustavně analyzován po stránce jazykové, není také divu, že selhlaly i pokusy o jeho překlad ve všech podrobnostech správný. Platí to o bulharském překladu právních historiků P. Odžakova, G. Danailova a S. Bobčeva i o německém ztlumočení H. Orošakova; bez několika omylů nezůstal ani nový překlad V. Ganeva. A přece jde tu o zákony, kde tolik záleží na přesnosti a kde chybné znění textu může vést k docela mylným výkladům.

[29] Srov. A. Solov'jev, *Svetosavski nomokanon i njegovi novi prepisi*, Brastvo 26 (1932), Beograd, 38.

Je nepochybné, že jen toto poslední zařazení je správné a původní, a to z důvodů, které hned uvedeme. Stať o svědcích tvoří jakýsi závěr druhé části ZS — v rukopise Usťužském jsou to státi 4—7, v Novgorodském a Varsonof'jevském 4—9 —, kde jsou zahrnuty poklesky proti posvátnosti křesťanského manželství, jež se mají soudně projednávat za účasti svědků. Přeřazením za druhou stať jednající rovněž o svědcích ztrácejí první slova tohoto výkladu o svědcích svůj smysl: *Nadъ všemi že simi* . . ., tj. nad všemi těmi případy, o nichž byla řeč v předcházejících statích, má kníže soudce činit šetření se svědky. Mechanickým přesunem této stati o svědcích je také porušen prvotní sled stati *O poloně*, navazující pod vlivem bible bezprostředně na druhou stať (viz s. 179n). Konečně svědčí pro původnost usťužského pořadí také to, že je nacházíme i v obšírné redakci ZS, která i jinak zachovala některé archaické prvky cenné pro rekonstrukci prvotního textu krátké redakce. Přeskupení třeba tedy přičíst na vrub pozdějšího kopisty, který se dal k tomu svést podobností tematu. Domnívám se tudíž, že Usťužskému rukopisu přísluší první místo v textové tradici krátké redakce ZS také se zřetelem na tuto vnější strukturu, třebaže je o několik desítiletí mladší než Novgorodský.

Do téže nejstarší kategorie patří také rukopis *Ioasafovský* ze XVI. století. Ioasafovská kormčí kniha jediná spolu s Usťužskou obsahuje překlad Scholastikovy Synagogy a představuje prvotní, cyrilometodějský typ slovanského nomokánonu. Písař Ioasafovského rukopisu se pokoušel někde s nezdarem opravovat tradiční text, na mnoha místech však šťastně ponechal archaická čtení, jinde většinou vymizelá. Taková rezidua prvotního textu jsou např.: náležitě dochovaný zápor *ne mnę* (= ne méně) ve stati *O posluséchъ*, kde rukopis Novgorodský a Varsonof'jevský mají chybně *na mne* a Usťužský *naimeně*; nebo v 21. stati, kde je řeč o zajatých vojínech odpadlých od křesťanské víry, místo chybného *javlęja sę* všech ostatních rukopisů má Ioasafovský rukopis správné *jasę* (= *jasę sę*) 'byli zajati'; konečně v poslední stati *O manželech* uchoval jedině Ioasafovský rukopis hned v prvním odstavci správné pádové koncovky *ženu* — *načen'šju* — *dav'šu* — *prestuplenie* — *sotvorša* místo chybných tvarů jinde (*žena* — *načьnъši* — *davše* — *prestuplenijemь* — *stvorše*) a správné *očjuštšju* místo chybného *očištšju*. O velmi důležité variantě *vrěmę* ve významu ‚skutek nečistý‘ a některých jiných pozoruhodných starobylých lexikálních zvláštnostech se ještě zmíníme. To vše nemohou být pozdější korektury, nýbrž jsou to zřejmé stopy prvotního překladu. Důležitost Ioasafovského rukopisu vystupuje ještě tím, že protograf ZS použitý za základ pro obšírnou redakci byl — jak je patrno z kritického aparátu vydání[30] — nějaký text jemu blízký.

Velmi důležité je Tichomirovovo konstatování, že ZS nebyl obsažen v tom nomokánonu, který byl přímou předlohou Novgorodského rukopisu, neboť se neuvádí v obsahu tohoto rukopisu mechanicky opsaném z předlohy. Z toho plyne, že se ZS dostal do Novgorodského rukopisu spolu s jinými doplňkovými statěmi z nějakého jiného pramene. Zda tím pramenem byl nějaký nomokánon podobný Usťužskému nebo jiná sbírka, nedá se zjistit. Je možné, soudí Tichomirov, že „ZS nebyl nutně spojen s textem kormčních knih“. Příčina však, proč nebyl v předloze Novgorodského rukopisu, byla ta, že touto předlohou byl srbský nomokánon sv. Sávy, v němž ZS nebyl obsažen.[31]

---

[30] Shodná čtení Jas a rukopisů obšírné a svodné redakce, v nichž se odchylují ode všech ostatních rukopisů krátké redakce, jsou uvedena souhrnně ve Slavii 32 (1963), s. 257.

[31] S. V. Troicki, *Kako treba izdati Svetosavsku krmčiju (nomokanon s tumačenjima)*, Spomenik SAN, CII, Beograd 1952, 15.

2. Redakce Merila pravedného

Druhou redakci rukopisů krátkého ZS představují texty zachované v tzv. *Merile pravedném.*[32] Tvoří ji čtyři rukopisy, z nichž nejstarší, zvaný *Troický*, je ze XIV. století. Charakteristickým znakem ZS v Merile, který jej odlišuje ode všech rukopisů ostatních, je to, že zde chybí poslední stať *O manželech.* Tichomirov si to vysvětluje buď jako nahodilost, nebo jako náznak toho, že tato stať nebyla v prvotním textu ZS obsažena, což se zdá tím spíše, že v nejstarších rukopisech není očíslována a mimo to je převzata z jiného titulu Eklogy. Mám za to, že tuto druhou možnost třeba vyloučit. Obsah krátkého ZS se obráží v celé své náplni v Metodějově adhortaci a právě její konec má zřetelné ohlasy této poslední stati, která tudíž byla nepochybně součástí textu ZS používaného na Velké Moravě.[33] V Merile mohla být vynechána z praktického hlediska, poněvadž obsahovala předpisy o manželské rozluce, v té době již zastaralé. Pro příslušnost této stati k integritě krátkého ZS mluví také ta okolnost, že ji nacházíme i v širší redakci v podobě místy velmi starobylé.

3. Redakce čudovská

Třetí skupina, nejbohatší na rukopisy — uvádí se jich zde 31 —, zahrnuje texty krátkého ZS v srbskoruských komentovaných nomokánonech spojených s Merilem pravedným. Podle jednoho z rukopisů, datovaného rokem 1499 a patřícího do Čudovské sbírky (č. 167), nazývá se tato redakce *čudovskou.* Text ZS v této redakci je blízký Novgorodskému a Varsonof'jevskému a objevuje se v něm rovněž většina jejich chyb. Avšak ve stati *O poslusěchъ* zachovalo se zde správné původní čtení *ne mne* (= *mьnje*) *sego roka* ‚ne méně než tento počet'. Velmi významnou korekturu k textu stati o manželech jsem našel v II. Soloveckém rukopise (SM II) této skupiny z počátku XVI. století, který jediný má místo chybného *preže šestvija*, které se zde čte ve všech ostatních rukopisech, správné *preže sšestvija.* Právě tuto složenou formu *sъšestvije* jsem zde předpokládal při kanonickoprávní interpretaci tohoto nesnadného místa (Slavia 27, 1958, 536). Variantou v SM II se tato má konjektura *preže sъšestvija* ‚ante coitum' potvrdila rukopisnou tradicí.

4. Sofijská redakce

nazvaná podle svého nejstaršího, *Sofijského* rukopisu z konce XV. století, zahrnuje 15 rukopisů krátkého ZS v srbskoruských nomokánonech bez Merila pravedného. Text ZS této redakce, v podstatě shodný s nejstaršími rukopisy první redakce, má jisté osobitosti, v nichž se jeví snaha jej opravit a zpřesnit, což se neděje vždy se zdarem. Text takto zredigovaný přešel pak se všemi chybami do tištěné kormčí knihy (1650—1653) a udržuje se tam v této úpadkové podobě podnes.

Obšírná a smíšená redakce ZS. K rukopisné tradici ZS patří vedle původní krátké redakce i její rozšířená podoba, která je dvojího druhu: redakce obšírná a redakce smíšená neboli svodná.

Obšírná redakce ZS je v Tichomirovově edici zastoupena dvěma varianty: *Puškinským*, dochovaným v jediném rukopise ve sborníku právních textů ze sbírky L. I. Musina-Puškina, pocházejícím ze XIV. století,[34] a *Archeografickým*, reprezentovaným svým nejstarším rukopisem ve sborníku právních textů z poloviny XV. století, včleněném do Archeografického rukopisu Prvního Novgorodského letopisu. Představuje rozšíření krátké redakce, po vynechání epitimijních předpisů, o dalších 45 statí, převzatých a osobitně přepracovaných ze sbírek mojžíšských zákonů, z kormčích knih, Merila pravedného, z překladu Eklogy a Procheironu; několik statí je ruského původu. Obšírná redakce ZS je památka ruská, sestavená ne později než v polovině XIV. století pravděpodobně v Novgorodě a Pskově.

Smíšená (svodná) redakce, představující víceméně mechanickou kompilaci obšírné redakce s krátkou a s obnovením epitimií, má rovněž dva textové varianty: *letopisný* (neboli *Karamzinský*), reprezentovaný v edici rukopisem z r. 1402, který je součástí souboru právních předpisů vsunutého do Sofijských letopisů,[35] a *Troický*, dochovaný v rukopise z poč. XV. století ve smíšeném sborníku z Troické sbírky.

Text ZS, který posloužil za předlohu obšírné redakce, byl na několika místech zachovalejší než tradiční text krátkého ZS, v němž jsou mezery vzniklé nepozorností písařů. Obšírné redakce můžeme tak použít ke korekturám těchto poruch. Dále se zde zachovaly archaismy nikde jinde v rukopisné tradici ZS nedoložené. Jedním takovým pozůstatkem prvotního překladu je verbální adjektivum *nebъdimъ* ve stati 7a o svědcích (*o sebe nebdimi*), dochované jedině v Puškinském rukopise obšírné redakce, které ve všech ostatních bylo nahrazeno nesprávným *o sebe nevědimi* nebo *nepodědimi*, poněvadž opisovači tomuto řídkému, jinde nedoloženému výrazu nerozuměli. Stejně jako mladší texty krátké redakce ZS má také celý soubor textů obšírné a svodné redakce velkou důležitost pro problematiku prvotního znění tohoto nejstaršího slovanského zákoníku.

Jazyková povaha Zakona sudného ljudem

Text ZS se nám dochoval teprve v rukopisech z konce XIII. století, a to ve stavu značně porušeném. Činit na základě tohoto vadného textu právní konkluze a dějinně právní komentáře bylo by jistě na pováženou. Napřed je třeba pokusit se o rekonstrukci prvotního znění textu, což není z velké části věc nemožná. Většina statí ZS je překladem z řecké Eklogy, takže již pouhým srovnáním s tímto byzantským zákoníkem lze opravit řadu chyb zaviněných nepozornými nebo nechápavými opisovači. Ale ZS má proti textu Eklogy tři nové stati a ve statích přejatých dosti hojně změn a dodatků, vyvolaných jinými poměry a zvyklostmi krajů, pro něž byl určen. Zde všude, kde není opory v řecké předloze, budeme v pochybných případech hledat vysvětlení v rukopisné tradici.

---

[32] *Merilo pravednoje,* tj. míra nebo váha spravedlivá je název právního sborníku sestaveného na Rusi koncem XIII. stol. nejspíš na dvoře metropolitním a určeného za příručku pro soudce. Skládá se ze statí namířených proti nespravedlivým soudcům a ze zákonů. Vedle obšírné Ruské pravdy obsahuje též slovanský překlad Eklogy a Procheironu.

[33] Rovněž Andreev, *Zakonъ sudnyj* 15, p. 4 považuje za interpolaci jak stať 30a, na níž mu vadí „mnohomluvný jazyk" (ačkoli je to, až na malé odchylky a konečný dodatek, doslovný překlad z Eklogy), tak i stať 7a, jednající o svědcích. Také tato poslední je však dosvědčena pro prvotní ZS Metodějovou adhortací.

[34] Celý Puškinský sborník byl přetištěn ve vzorné a na svou dobu vynikající edici již D. Dubenským, *Pamjatniki drevnego russkogo prava,* Russkije dostopamjatnosti II, Moskva 1843 (ZS je na s. 138—220).

[35] Vydal jej P. Strojev, *Sofijskij vremennik ili Russkaja letopis' s 862 do 1534 g.*, Moskva 1820 až 1821; novější vydání v Polnoje sobranije russkich letopisej VI, 1853, 69—82.

Závislost ZS na Ekloze. ZS je z převážné části doslovný překlad z byzantské právní příručky zvané Ekloga, přičemž základem pro slovanský překlad byl nikoliv prvotní text, nýbrž její soukromé zpracování, tzv. *Ecloga privata.* Většina statí přeložených z Eklogy je vzata z jejího XVII. titulu *ποινάλιος τῶν ἐγκληματικῶν κεφαλαίων*, obsahujícího trestní sankce. Jen pět statí náleží jiným titulům; jsou to: stať 3. o rozdělení válečné kořisti z tit. XVIII, stať 18. o svědectví rodičů a dětí z tit. XIV. 2—3, stať 19. o vykoupení válečného zajatce z tit. VIII. 6, stať 20. o svědcích z doslechu z tit. XIV. 9, a stať 30a o soudní při manželů z tit. II. 12—13. V textu převzatém z Eklogy jsou na mnohých místech provedeny změny hlavně tím, že tresty hrdelní a mrzačící jsou zmírněny nebo nahrazeny církevním pokáním.[36]

Samostatně jsou koncipovány a připojeny stať 1, představující modifikaci justiniánského zákona z Codexu 1, I, tit. XI, 7—8), stať 2, inspirovaná mojžíšským zákonem o svědcích v Deuteronomiu (Dt 19. 15, 18, 19), stať 7a a závěr k celému dílu na konci stati 30a.

Vývoj textu ZS a charakteristika překladu. Text ZS prodělal v prvních stoletích tytéž osudy jako Metodějův nomokánon, k němuž patřil jako jeho legistická, civilní složka. Některé textové poruchy vznikly v obou těchto textech již při jejich přepsání cyrilicí. Jistou stopu původního hlaholského písma možno spatřovat v chybném přepise číslice 13 číslicí 20: řec. *ὁ φθείρων κόρην πρὸ τῆς ἥβης ἤγουν πρὸ τοῦ τρισδεκαετοῦς χρόνου* (Ecl. XVII. 31) je přeloženo Usť 58a 2 *priložii sę vъzděvęštii sę preže vremene.* *K̄ lětъ*, stejně VN, Jas má *dvu desęt lět*; chyba vznikla tím, že při přepise z hlaholice mechanickou transliterací z hlah. Ⰲ̄Ⰺ̄ (= 13) povstalo cyr. B̄Ī (= 12), vypsáno slovy dalo to: *dvojunadesęte lětъ*, chybným vynecháním *-na-* změnilo se 12 v 20. Jen obšírná redakce ZS zachovala správnou číslici 13. Přičítat tuto nahodilou změnu autoru ZS, jako by byl úmyslně zvýšil věkovou hranici dospělosti u dívky proti všemu právnímu úzu z 13 na 20, je prostě nemožné.[37] Teprve po eliminaci všech zřejmých nebo pravděpodobných písařských omylů možno se vyslovit o překladu statí převzatých do ZS z Eklogy.

V celku lze říci, že je zdařilý a vyznačuje se týmiž přednostmi jako překlad v památkách nejstaršího období staroslověnského, tj. jistou volností odpovídající duchu slovanské řeči. Vysoká úroveň jeho vynikne rázem, srovnáme-li jej s otrockým doslovným slovanským překladem celé Eklogy, pořízeným později v Bulharsku. Pomíjím takové volnosti, kde autor ZS podává jistou samostatnou úpravu právních norem pro poměry moravské, a vybírám jen takové příklady, které ilustrují jeho jazykové úsilí vyjádřit věc ryze slovansky.

---

[36] V starších pracích o ZS nebyl věnován dostatečný zřetel řecké Ekloze. Lze to pozorovat také často v interpretacích Ganevových, který sice uvádí a překládá při jednotlivých statích příslušný text z Eklogy, ale nepřihlíží k překladům již tištěným, jako jsou: I. Leunclavii Amelburni, *Juris graeco-romani tam canonici quam civilis tomi duo* (Francofurti 1596), latinský překlad je v II. díle, 79n., který po smrti Leunclavia vydal M. Freherus; R. H. Freshfield, *A Manual of Roman Law, The Ecloga* (Cambridge 1926) a *A revised Manual of Roman Law, Ecloga privata aucta* (Cambridge 1927) s anglickým překladem; A. Spulber, *L' Eclogue des Isauriens* (Cernautzi 1929) s francouzským překladem; B. Sinogowitz, *Studien zum Strafrecht der Ekloge* (München 1952, strojopis; knižně: Athény 1956) s částečným německým překladem.

[37] Orošakov, *Ein Denkmal* 175, 223—4 přijímá 20. rok jako normu ZS, o písařské chybě prý nemůže být řeči; podobně Saturník, *Příspěvky* 131 výslovně podotýká, že ZS „zvýšil hranici věkovou v tomto případě na 20 let.“

Tak řecké *τὸ πῦρ ἐμβάλλειν* se případně vyjadřuje: Usť 58a 17 *vъžagajai čjužь lěsъ* (Kormčaja kniga 1834, 503, v celkovém překladu Eklogy: *vmetajuštich ognь v' čjužь lěsъ*), nebo 58b 1 *vъzъgnětitь ognь* (Kormč. 502: *poveržetъ ognь na nę*), 58b 5 *vъzъgnětivšju ognь* (Kormč. *v'vergšago ognь*), 58b 8 *vъzъgnětilъ budetь ognь* (Kormč. *ognь v'veržetъ*); podobně synonymní výraz *ἐμπρησμὸν ἐν πόλει ποιοῦντες* se překládá Usť 58a 20 *ognemь vžagajetь chramy, ašte vъ gradě* (Kormč. 501: *razženija tvorjašte vo gradě*); *τὸ ἀζήμιον τῷ βλαβέντι ποιείτω* Usť 58b 6 *bes tъštety sъgorěvšaago da tvoritь*, stejně 59b 25 (Kormč. *bez'tštetno vreženomu da tvoritъ*); *ἐν ἡμέρᾳ πολὺν ἄνεμον ἐχούσῃ* Usť 58b 8 *vъ větrenъ d(ь)nь* (Kormč. *vo dne mnoga větra*); *αὐτοβούλως* Usť 59a 7 *o sebe tvorę* (Kormč. *o svoem sovětě*); *χειρὶ ἐπιβαίνων* 59a 8 *nudьmi naleža* (Kormč. *ruku naložitъ*) *τὴν ... γενομένην ἐπ' αὐτῷ βλάβην ἢ θάνατον* Usť 59b 15 *i ključitь sę vrediti li umreti* (Kormč. *byvajuštii na nem vredъ ili smertь*); *τὴν κλοπὴν ὑπομείναντι* Usť 59b 27 *okradenomu* (Kormč. 502 *postradavšemu okradenie*) aj.

Společný osud ZS s Metodějovým nomokánonem v prvních staletích před jejich nejstarším písemným záznamem vtiskl oběma textům jisté společné znaky. Tak jako Metodějův nomokánon (viz s. 205n) má i ZS na několika místech dvojitý překlad, vzniklý z původních glos vsunutých do textu, např. Usť 56a 11 *ἀνδρείως φερόμενοι dьrъznuvše ... podvigy i chrabъrьstvo sъdějavše*, nebo 56a 25 *ὑπὲρ ἐπαρχίαν čresъ zemlju ... vъ inu zemlju* apod. Je tu řada míst porušených nepozorností nebo nevědomostí kopistů, též vynechání slov haplografií, např. 59b 15 *τόπου τόπον*, kde mezeru možno doplnit podle obšírné redakce (*do naročita města, nъ proidetь v zarokъ město*). O některých těchto poruchách bude níže řeč.

Západoslovanské jazykové prvky v lexiku ZS. Rok 1900, kdy vyšla epochální studie A. I. Sobolevského[38] o církevně slovanských textech moravského původu, možno označit jako obrat ve výzkumu ZS. Do té doby nebyla jeho jazyková stránka podrobena kritické analýze. Sobolevskij poukázal na některé výrazy svědčící o tom, že zákoník vznikl tam, kde byly do církevní slovanštiny přeloženy *Besědy papeže Řehoře I.*, tj. v jazykové oblasti moravsko-české.[39] S tím souhlasil vydavatel Frisinských památek A. V. Isačenko (1943)[40] a zařadil ZS mezi třináct památek představujících velkomoravskou literární tradici.

K těm slovům, která Sobolevskij pokládá za známku „moravského“ původu ZS (1900): *blagodětь, plěnъ, tężati, račiti* a později ve *Sborniku* (1910): *božii rabъ* ve významu ‚kněz, duchovní‘, *teti, pьrja, pьrьcь, kupetra,* přistupují ještě další výrazy, které přímo vylučují jeho bulharský původ.

Pro *přijímaní* (*communio*) bylo v prototypu ZS užito svérázného moravismu neboli panonismu *vъsǫdъ*, utvořeného již v křesťanském období předcyrilometodějském podle starohornoněmeckého *wizzôd*,[41] tedy výrazu, který se vyskytuje jen v nejstarších staroslověnských mešních textech západního obřadu, v Kyjevských a Vídeňských listech, v Životě Metodějově a jehož stopa se zachovala — jak mám za to — na jednom místě staroslověnského penitenciálu Zapovědi svętychъ otьcь (viz s. 141, p. 22). Mimo starou Moravu a Panonii, v krajích, kam německá misie nepronikla, bylo toto slovo zcela neznámé a *communio bylo* překládáno jinak: na Balkáně např. podle latinského *communicare* výrazem *komъkati, komъkanije* nebo *pričęstiti sę, pričęstije,* jež se ujalo také v Rusku. Proto pochopíme, že staroruští písaři byli nad tímto slovem bezradni a všelijak je komolili.[42] Poněvadž se ve zmíněných statích mluví častěji o slyšení celé (*vsju*) mše, upravili si první část genitivní formy *vъsuda* (podle ruské výslovnosti) v zájmeno *vsju* nebo *vse* a druhou část *-da* ponechali jako přací spojku u slovesa nebo — šlo-li o akusativ *vъsudъ* — pak *-dъ* prostě vynechali. Tím ovšem vznikla na několika místech ZS stylizace, která je buď nejasná, nebo vůbec nedává smyslu, jako: Usť 56b 7 z̄.*je lět*(*o*) *vsjuda stojati, ne vъzimati že* místo *vьsju* (sc. *liturgiju*) *stojati, vъsuda že ne vъzimati*; 56b 10 *vъ osmoje že lět*(*o*) *vsju* (místo *vъsudъ*) *priimati*; 57a 8 *vъ* .ēī. *lět*(*o*) *vse da vъzmutь* místo *vъsudъ* (*da*) *vъzmutь*.[43] Že tato konjektura, jež dosazuje do ZS toto prastaré slovo, charakteristické pro velkomoravskou náboženskou terminologii, není nijak násilná, že se tam skutečně četla, a to ještě na Rusi, můžeme dokázat ze samého ZS a sice z jeho smíšené redakce, která, jak bylo řečeno, přes svůj pozdní původ zachovala leckterý starobylý rys v svém jazyce. Její autor totiž na dvou místech, kde je řeč o přijímání, připojil svůj výklad. V letopisném variantu smíšené redakce ZS v Sofijském letopisu 157b se čte *vъ* .ӣ. *že* (sc. *lěto*) *vse priimati, no s raz'suženiemъ*. Toto *s raz'suženiemъ* nedá se vysvětlit jinak, leč jako parafráze nepochopeného slova vъsudъ, které bylo v jeho předloze. To vše ušlo posavadním komentátorům ZS, z nichž někteří dokonce vykládali *vse da vъzmutь* jako ‚ať jedí všechno‘, tj. o nepostním jídle, ačkoli vydání ZS v tištěné kormčí knize zřetelně naznačuje, že tu jde o přijímání.

---

[38] *Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii*, Sbornik ORJSl 88 (1910), č. 3; *Cerkovno-slavjanskije teksty moravskogo proischoždenija*, Russkij filologičeskij vestnik 43 (1900), 169—171.

[39] Také Je. Golubinskij, *Istorija russkoj cerkvi*, t. I, 1^2, Moskva 1901, 651 připouští možnost vzniku ZS na Moravě; praví, že ZS byl sestaven u Bulharů nebo, což není nepravděpodobné, již na Moravě a samým Metodějem současně s překladem nomokánonu.

[40] *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*, Bratislava 1943, 50.

[41] Srov. R. Nahtigal, *Starocerkvenoslovanske študije*, 5—20.

Jiný lexikální moravopanonismus ZS je *božii rabъ* ve významu ‚duchovní, kněz‘: Usť 56b 2 *b*(*ož*)*ijemъ rabomъ*, bez řecké paralely. Je to kalk podle starohornoněmeckého *gotes scalh* (= Dei servus) a jen v tomto pořadí slov má tento speciální význam, kdežto inversní postavení *rabъ božii* značí biblický pojem *famulus Dei, služebník boží* a užívá se ho rovněž v památkách velkomoravských. Tento typický výraz *božii rabъ* je podle A. Isačenka[44] „starý církevní termín Slovanů západního ritu“ a vyskytuje se „v staroslovanských textech, které vznikly na slovanském západě, ve sféře německo-latinského kulturního vlivu“. K těmto textům patří především Frisinské památky, kde se termín *božii rabъ* vyskytuje třikrát (I.7, II.109, III.46). Další doklady pro tento výraz *božii rabъ* s významem ‚kněz‘ nacházíme v ŽM kap. XI (*ini bo b*(*o*)*žii rabi tvoręšte sę*), a pak v textech, které buď byly přeloženy z latiny v oblasti českého jazyka, jako Gumpoldova legenda svatováclavská[45] a Besědy papeže Řehoře Velikého, nebo byly samostatně složeny staroslověnštinou české redakce, jako hagiografické skladby o sv. Václavu.[46]

S Frisinskými památkami, zvláště s druhou, má ZS také jiné lexikální shody. Zmínili jsme se již o tom, že úsloví v první stati ZS *tvoritь treby* o konání pohanských obětí připomíná *trebu tuorim* z II. Frisinské památky.[47] Týž termín *trěba* byl užíván u západních Slovanů v sousedství Čech, jak svědčí doklad z X. sotletí *idolothita quod trebo dicitur* v synodním právu mohanských a rednických Slovanů.[48] V obou památkách je užito výrazu *supьrьnikъ* (Usť 55b 14) — Fris II. 73 *zopirnicom.* Pozoruhodná je rovněž myšlenková i frazeologická podobnost při užití slovesa *zaděti*: Usť 60b 13 *za grěchotъ strast*(*ь*) *ima zadě* ‚trest jim uložil‘ (volný překlad řec. *τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐκόλασεν*) a Fris I 25 *I da bim na zem zuete, tacoga grecha pocazen vzel, acose ti mi zadenes* ‚abych na tomto světě za takový hřích pokání přijal, jak ty mi uložíš‘. V poslední stati ZS, stejně jako v jiných velkomoravských textech, nacházíme též staroslověnský výraz *neprijaznь* ve významu ‚ďábel‘, utvořený podle starohornoněmeckého *unholda*, který v podobě poněkud pozměněné doposud žije ve slovenštině.[49]

K lexikálním moravismům, jež pronikly do ZS z živé řeči, třeba připočíst některé výrazy pro mravní poklesky z oblasti pohlavního života, jmenovitě pro smilství (*πορνεία*) v širším slova smyslu; o cizoložství (*μοιχεία*) se v ZS neděje výslovná zmínka. Co charakterizuje překlad ZS, je poměrně velká pestrost výrazová. V Usť se tu užívá čtyřikrát slovesa *priložiti sę* s loc. (Usť 57b 10 *proložii sę d*(*ě*)*v*(*i*)*ci d*(*ě*)*voju ὁ συγγενόμενος κόρῃ παρθένῳ*; podobně 57b 24, 58a 1, 58a 9), jednou *priměšati sę* s loc. (56a 22 *priměšati sę rabě συγγενόμενος δούλῃ*), dvakrát *blǫditi* a jednou *blęsti* s acc. (56b 13 *bludęi čjužju rabu ὁ πορνεύων εἰς δούλην ἀλλοτρίαν*; 56b 20 *blęduštjuumu černьcju* (správně *-nicju*) *ὁ πορνεύων εἰς μοναστρίαν*), jednou *nužju sъtvoriti* s dat. (58a 5 *nužju stvorivyi narečeněi za mužь*), jednou *obrětati sę sъ* c. instr.

---

[42] Na jeden takový případ neporozumění tomuto slovu v kap. VIII. ŽM, kde však je zachováno bez porušení, upozornil již A. A. Šachmatov, AslPh 27 (1905), 141: ať je vyloučen *nъ tъkъmo vъsuda ny c*(*ь*)*rk*(*ъ*)*ve* místo správného *ne tъkъmo vъsuda, nъ i c*(*ь*)*rk*(*ъ*)*ve*.

[43] Užívá tedy ZS v opisné vazbě s *vъsǫdъ* týchž sloves jako Kyjevské listy (*vъzęti, vъzimati, priimati*) ve Vídeňských listech se *vъsǫdъ* spojuje rovněž s *vъzęti*.

[44] *Jazyk a pôvod* 36, 38, 52, 56, 94.

[45] Viz J. Vajs, *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile*, 94: *m'nozi klirici i božii rabi* — v textu české provenience přidaném k latinskému Gumpoldu.

[46] Ruská, tzv. *minejní* redakce I. staroslovanské legendy zachovala původní stav a na třech místech má *božii rabi* ve významu ‚duchovenstvo, kněží‘ (Vajs, *Sborník* 22, 24, 26); redakce Vostokovská (ib. 15, 16, 18) již na prvním místě čte místo *božia raby kormlęše*, jak má minejní text, *bolьnyę raby pitaše*. Překvapuje, že hlaholská redakce I. legendy svatováclavské nezná výrazů *božii rabъ* a nahrazuje jej: *b*(*og*)*u rabotajuštimъ služaše* (ib. 37), *služitele b*(*o*)*žie* (ib. 39). Již z toho je patrno, že hlaholskou redakci nelze pokládat za nejzachovalejší a za „sudidlo-kriterium obou textů cyrilských“ (ib. 6).

[47] A. V. Isačenko, *Jazyk a pôvod* 43. Na tuto souvislost rčení *trěbu tvoriti* v ZS s II. Frisinskou památkou upozornil už D. Dubenskij, *Russkije dostopamjatnosti* II, 1843, 202. Totéž rčení *trěbǫ tvoriti* o konání pohanských obětí užívá Supr. rkp. (srov. Jagić, *Entstehungsgeschichte* 373). Termín *trěba* měl v nejstarším csl. písemnictví význam pohanské oběti. V slovanském překladu svatováclavské legendy Gumpoldovy (J. Vajs, *Sborník* 101) se užívá variace *trěby dějati* v témž významu a v jiném csl. textu českého původu, v penitenciálu zvaném *Někotoraja zapovědь* (srov. J. Vašica, *Církevněslovanský penitenciál českého původu*, Slavia 29, 1960 31n.) se vyskytuje místo toho prosté sloveso *trěbovati*. Tím se vysvětlí, proč se výrazu *trěba* neužívalo v mešním kánonu za lat. ‚sacrificium‘. J. Vajs (*Kánon charvátsko-hlaholského Vatikánského misálu Illir. 4. Protějšek hlaholských listů Kyjevských*, ČMF 25 (1934) 5; — týž, *Mešní řád charv.-hlahol. Vatikánského misálu Illir. 4 a jeho poměr k morav.-pannonskému sakramentáři stol. IX*, Acta Acad. Velehrad. 15, 1932, 106) upozornil na to, že v mešním kánonu je sedmkrát *žrъtva*, nikdy však *trěba*, ale vykládal to nesprávně tak, že *trěba* je slovo pozdější známé teprve z žaltáře Čudovského (s odkazem na Jagiće, *Entstehungsgeschichte*², 345).

[48] A. M. Koeniger, *Die Sendgerichte in Deutschland* I, 1907, 195.

[49] Srov. J. Stanislav, *Slovenské slovo nepriaznik*, Slavia 25 (1956), 254—7.

(57a 11 *iže s mužatoju obrětajetь sę εὑρεθῇ ποιῶν*). Rozhodně nelze pomýšlet na to, že by tato rozmanitost byla výsledkem pozdějšího vývoje. Naopak, jsou důkazy pro to, že je ji třeba spíše pokládat za produkt vlivu moravského jazykového prostředí, do něhož patří nejen *blǫditi* a *blęsti*, nýbrž i *priložiti sę* ve specifikovaném významu tělesného styku muže s ženou nebo ženy s mužem nebo manželského obcování. Je jistě pozoruhodné, že nalézáme toto *priložiti sę* ze staroslověnských evangelních kodexů v jediné Savvině knize: Mt 19.5 (f. 42b) *i priložitъ sę ei κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ*. Je to další bezpečný archaismus tohoto textu, který možno přisoudit prvotnímu překladu. Ostatní texty staroslověnské mají již místo toho jako výsledek sjednocování *prilěpiti sę*, např. Mar i *prilěpitъ sę ženě svoei*.

Je zajímavo sledovat historii těchto slov v české literární tradici. První z nich *priložiti sę* vyskytuje se v zmíněném specifikovaném významu s vazbou poněkud změněnou koncem 10. století v slovanském překladě latinské legendy Gumpoldovy o sv. Václavu v partii, která byla přidána do Gumpoldova textu z domácích, českých pramenů (*Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile* 107): *synov radi roženia, priloži k' sebě ženu*... V podobném znění je toto úsloví dochováno v českých lékařských spisech z konce 14. a z 15. století ve významu ‚beischlafen‘: *Ženu k sobě přiložil.*[50] Podobně v rukopise *Práv pražských* z roku 1513: *Jestli svobodná žena svého porobného člověka k sobě přiloží.*[51] Výraz ten zná též Tomáš ze Štítného (*Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*, vyd. K. J. Erben, Praha 1852, 83): *Jest-liť to z milosti řekla, nebo poctivým studem, žej' se jí to zdálo nepočestno i po smrti prvého muže k druhému se přiložiti, jistěť jest duostojna chvály*. Jeden doklad se čte konečně ve veršované písni o Arnoštovi, v rukopise knihovny hraběte Baworowského ve Lvově z r. 1472, f. 83b (ve vydání Jana Loriše: *Sborník hraběte Baworowského*, Sbírka pramenů I, 1, 6, Praha 1903, 177): *Když již ležieše* (Adlička) *na loži — a ciesař se k nie přiloži, — i obje jej velmi pilně* ... Tyto poměrně dosti hojné doklady opravňují nás k domněnce, že toto rčení mohlo proniknout do ZS ze současné řeči lidové v oblasti Velké Moravy.[52] Je to tím pravděpodobnější, protože také jiná odvozenina od téhož slovesa s předponou *sъ-* (*sъložiti*, *sъloženie*, *sъložьnyi*) s podobným významem tělesného styku jako *priložiti* a vyskytující se ojediněle v Euchologiu Sinajském v partii vzniklé na půdě velkomoravské, je nepochybně moravského původu.[53]

Také *priměšati sę* ve významu ‚tělesně obcovat‘ není docela cizí staročeskému usu loquendi, jak nasvědčují doklady z Hájka: *Aby jedna žena též jednoho přidržela*

---

[50] Srov. Dr. Čejka, *Třetí sbírka lékařské terminologie*, Příloha Čas. čes. musea 27, 1853, 8.

[51] Srov. J. Jungmann, *Slovník česko-německý* III, 583.

[52] Z ostatních slovanských jazyků zachovaly stopy tohoto specifikovaného významu *priložiti sę* jednak lužická srbština (horní) ve výrazech *přiložnik, -nica, -nistwo* (Beischläfer, Ehebrecher, -in, Beischlaf, Ehebruch), srov. J. Kral, *Serbskoněmski słownik hornjołožiskeje rěče*, Budyšin 1931), jednak charvátština u františkánských spisovatelů 18. století: Akademički Rječnik má u *priložiti se* pod *f*) ‚pridružiti se kome, pristati uza ń‘ tři doklady, které se dají redukovat na význam ‚přidružiti se k ženě‘; doklad z J. Filipoviće je známý citát z Gn 2.24, který se opakuje v Novém Zákoně u Mt 19.6, Mr 10.7, Ef 5.31: *Ostaviće čovik otca svoga i mater svoju i priložiće se ženi svojoj*. Původ tohoto *priložiće se* je záhadný, nechceme-li jej pokládat za nahodilost, ježto i v starosl. parimejniku i v starocharvátských textech tu (Gn 2.24) nacházíme *prilěpit se — prilipit se ženě* (srov. A. V. Michajlov, *Opyt izučenija knigi Bytija proroka Moiseja v drevneslav. perevode*, č. I, Parimejnyj tekst, Varšava 1912, 132; Iv. Berčić, *Ulomci sv. pisma* I, 4). Rańinin lekcionář čte Mt 19.5: *i približa se g ženi svojoj*.

[53] Viz J. Vašica, *Jazyková povaha* 531, pozn. 52.

se muže, a jinému se nikterakž nepřiměšovala (Kronika k r. 1039); *přiměšovati se muži cizímu* (Snář 143) nebo *přiměsiti sě k ženě*, jež se čte v staročeském překladě Comestora.[54] Staročeské *blúditi* není sice doloženo ve významu ‚smilnit‘, ale jak svědčí adjektiva *bludný* (= nevěstčí) *stav* (Pass. 31), *dietě bludné* (= nemanželské), substantivum *bludnice* (= nevěstka), můžeme je pro velkomoravské období předpokládat.

V Metodějově nomokánonu se klade o tělesném styku za ř. *συνάπτεσθαι sъvъkupljati sę* (Usť 9b 12, 15; 11a 26; 41b 17); téhož výrazu se užívá v stejném významu i za ř. *συνέρχεσθαι* (Usť 41b 11), jež se jinde překládá též jako *prilěpljati sę* (32b 26). Jinak se vyjadřuje smilství a cizoložství způsobem obvyklým v staroslověnských evangeliích, v Apoštolu a žaltáři, tj. za *πορνεύειν*, *πορνεία* je tu *ljuby dějati*, *ljubodějanie*, za *μοιχεύειν*, *μοιχεία prěljuby dějati* n. *sъtvoriti*, *prěljubodějanije*, *prěljuboděica* apod. Stejně je tomu v Metodějově řeči z rukopisu Clozova, kde jde vesměs o citáty z Nového zákona (2a 32 — Efes. 5.3, 5; ib. 36 — 1C 6,9; 2b 10—12 — Mt 5.32).[55] V obou těchto spisech, které vyšly z dílny Metodějovy, nenacházíme ani *priložiti sę*, ani *priměšati sę*, ani *blǫditi* ve významu ‚smilnit‘. Na druhé straně zase pozorujeme, že autor ZS nepoužil ani v jednom případě rčení *ljuby dějati*, *ljuby sъtvoriti* apod., což je jistě nápadná okolnost a mluví proti účasti Metodějově na této soudní příručce.[56]

Předložka vъ *s akusativem místo očekávaného lokálu.* Jiným význačným západoslovanským rysem charakteristickým pro ZS a spojujícím jej zároveň s Metodějovou adhortací rukopisu Clozova jsou případy předložky *vъ* s akusativem místo očekávaného lokálu. Tato syntaktická zvláštnost se v obou těchto krátkých textech vyskytuje nápadně často, takže je v ní možno spatřovat starobylý znak doby a prostředí, v němž povstaly.

V usťužském textu ZS se tato vazba vyskytuje na těchto místech: 1. 55b 11 *vъ vsęku pъrju i klevetu i šъpty dostoitь knęzju i sudii ne poslušati besъ svěditelь mnogъ*; 2. 56a 1 *ne vъ premnogu bo silu poběda brani οὐκ ἐν πλήθει γὰρ δυνάμεως νίκη πολέμου*; 3. 57a 25 *vъ malyě prě* ‚v malých sporech‘; 4. 57b 10 *priložii sę d(ě)v(i)ci d(ě)voju, a ne vъ volju rodivšiimъ ju προαιρέσει μὲν τῆς κόρης, ἀγνοίᾳ δὲ τῶν αὐτῆς γονέων*; 58a 10 *ašte i vъ volju d(ě)v(i)ci zalězlъ budetь προαιρέσει τῆς κόρης*; 5. 58b 5 *ašte v nevěděnije ili vъ m(ьd)l(o)stь vъzъgnětivšju ognь se budetь εἰ μὲν κατὰ ἀπειρίαν ἢ ῥαθυμίαν τοῦ βάλλοντος τὸ πῦρ τοῦτο γέγονε*; 6. 59a 9 *ašte vъ istinu svoje iměja se stvoritь εἰ μὲν κατὰ ἀλήθειαν ἴδιον ζητῶν τοῦτο ἐποίησεν*; 7. 60b 5 *vъ premudrostь σοφῶς*; 8. 59a 13 *jako ne vъ vlastь byvaja ὡς μὴ ἀρχόμενος*; 9. 61a 2 *vъ velikyi sъ sudъ b(ož)ii imatь osužati* ‚na velikém tomto soudu božím má soudit‘; 10. 61a 25 *vъ b(ož)ii zakonъ nastavlęti* v božím zákonu vyučovat‘.

Podobnou vazbu nacházíme i v Metodějově adhortaci z rukopisu Clozova: 11. 1b 36 *obrětajǫštichъ sę vъ svoję imъ ljudi*; 12. 2a 2 *eže e vъ b(o)ži zakonъ vъpsano*; 13. 2a 7 *eže e vъpsano vъ s(vę)ta ev(a)ng(e)lьě*; podle toho třeba opravit v ZS 14. Usť

---

[54] Srov. také v ŽK X *priměšь sę k ženě*. J. V. Novák, *Petra Comestora Historia scholastica*, Praha 1910, str. 94, 5, 28; 294 Incidentia ř. 5.

[55] Za *γαμεῖν* je zde užito *prilěpljati sę* (Cloz 2b 11) a v témž smyslu *sъměšati sę* (2a 21).

[56] Je vhodné poukázat na to, jak ostře se liší v této věci od těchto textů cyrilometodějských Zapovědь svętychъ otьcь, staroslověnský penitenciál, jehož ztlumočení třeba podle R. Nahtigala klást rovněž nepochybně na Moravu. Překladatel užil ve všech jedenácti případech různých poklesků mravnostních jednoho a téhož rčení *blǫdъ sъtvoriti* (jen jednou *blǫdъ tvoriti*). Touto jednotvárností, která ovšem částečně padá na vrub latinské předlohy a jejího důsledného *fornicari*, odlišil se zřetelně jak od autora ZS, tak od autora slovanského nomokánonu a Metodějovy adhortace.

55b 1 *pьrvyi zakonъ vъpisavъ* dodáním vynechané předložky *vъ pьrvyi zakonъ vъpisavъ*; 15. 2a 18 *s(vę)toe krъstenьe vъ čъstь velьjǫ iměti*; totéž rčení čteme dvakrát za sebou v ŽK IX (Lavrov, *Materialy* 14): *vъse troe vъ čestь iměetь*, rukopis Vladislava Grammatika z r. 1469 (Lavrov o. c. 50) má již: *vъ čьsti imatь*; 16. 2a 28 *vъ s(vę)toe i s(ъ)p(a)sajǫštee krъštenьe ... chraniti*; 17. 3a 9 *da vъzъpьjǫtъ vъ myslь svojǫ*,

Několik dokladů je též v Euchologiu Sinajském: 18. 19a 5 *vъ mirъ i pravъdǫ i mǫžъstvo sъchrani ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνδρείᾳ διαφύλαξον*; 67b 8 *vъ imę o(tь)ca i s(y)na i s(vę)taago d(u)cha* (Mt 28.19), také v Fris. II (49,55) naskýtá se dvakrát *u ime bosie*; 20. 82b 19 *obrazъ bǫdi emu vo vsěko dobroděěnie, vъ sъměrenie, vъ krotostь, vъ mol(i)tvǫ, vъ postъ, vь bьděnie* (Frček, *Euchologium Sinaiticum*, 533 překládá: sers lui d'exemple dans toute bonne action, dans l'humilité, dans le mansuétude, dans la prière, dans le jeune, dans les veilles); 21. 104b 16 (Zapovědi svętychъ otьcь) *ašte kto bratra svoego vъ gněvъ proklъnetъ* za lat. *cum furore*, Usť 117a 2 v témž citátu má již *vъ gněvě*.

Zvláštního povšimnutí si zaslouží vazba *vъ* s akusativem u slovesa *pozьrěti* v témž Euch: 22. 83a 24 *ni vъ edinože pozьri ego* (bez řecké paralely, Frček, o. c. 534: ne le néglige en rien); pomocí tohoto místa z Euch Sin můžeme vyložit nesprávně chápaný pasus v Metodějově adhortaci Cloz 2a 24, který třeba čísti takto: nъ *i pozьręštęję ichъ kъnęzę tako vь sęję* (= *sьję*, akus. pl. fem. zájmena *sь*) *beštinicę*, tj. nýbrž i knížata přehlížející jim (*ichъ* je gen. předmětný) takto tyto zlořády. Tím se definitivně odklízí ze staroslověnského lexika nemožné zájmeno *takovъsь*, jež podle B. Kopitara uvádí Miklošič (*Lexicon* 982) a V. Vondrák (*Glagolita Clozův*, 120), a celé místo nabývá jasného smyslu, zapadajícího přesně do kontextu.

Doklady z dalších staroslověnských textů, (Epifaniovy homilie z Clozova sborníku a slovanských Životů Konstantina Fil.-Cyrila a arcibiskupa Metoděje) uvádí V. Vondrák ve svých *Studiích z oboru církevněslovanského písemnictví*, 135 — 6, 154, 162, 166 a vykládá je jako individuální zvláštnost Klimenta Velického, jemuž připisuje autorství všech spisů, v nichž se vyskytují.

Z častého výskytu této vazby ve staročeských památkách ve rčeních typu *jmieti koho* nebo *co v čest, u počest, v mrzkost, v nenávist, u potupu, v tesknost*[57] lze usuzovat, že byla běžná již v českém a moravském jazykovém prostředí IX. století. S těmito rčeními lze spojit doklady z Metodějovy řeči a ŽK IX (č. 15), stejně jako doklad z ŽK XIV *ašte imutь bukvi v jazykъ svoi* (Lavrov 27,60) a jeho variaci *javlь bukvi vъ vašь jazykъ* ib. Východiskem pro tuto vazbu *vъ* s akus. byl podle Gebauera prvotní význam místní, ,,kterým se vyslovuje, ve který předmět, tj. v nitro kterého předmětu, kam? děj se nese", a to „při slovesech pohybu *jíti, téci, vstúpiti, padnúti, vložiti, oděti* ... a také jiných, *volati, porúčeti, řěci* ..." Z uvedených stsl. dokladů možno tento místní vztah ještě postihnout v č. 1 —14. Z významu místního se pak podle Gebauera vyvinuly další, přenesené (doklady č. 10 a 17). Jiné stč. rčení *býti komu v potupu, v nenávist* dá se uvést ve vztah k č. 8 (*byvati vъ vlastь* za řec. *ἄρχεσθαι* ‚být v (čí) moci, být podroben') a k č. 20 (být někomu příkladem *vъ vsěko dobroděěnie* ...). Staročeská adverbiální spojení jako *v-óbec, ve-směs, v-óči, v-div, v-děk* apod. mohou nám přiblížit stsl. *vъ volju* (č. 4), *vъ istinu* (č. 6), *vъ prěmudrostь* (č. 7).

---

[57] J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého IV*, 496—497.

V dějinné perspektivě nabývají zvláštního významu tři doklady pro tuto vazbu, které zjistil V. Vondrák v glosách Svatořehořských:[58] *u mezicase* (= *v mezičasie*) per intervalla temporis 548, *v poznane* (= *v poznanie*) in cognitione 555 a *u rozlozene* (= *v rozloženie*) in expositione 556. Tyto glosy, převážně české ,,s nemnohými paleoslovenismy",[59] vepsané někdy na rozhraní 11. a 12. století do latinského rukopisu Dialogů sv. Řehoře, téhož sv. Řehoře, jehož homilie (Besědy) byly právě někdy tehdy přeloženy na českém území do církevní slovanštiny, tvoří jakousi přechodní spojku mezi obdobím staroslověnským a staročeským. Jsou obsaženy v kodexu, který se nyní chová v knihovně pražské kapituly, ale pochází z láštera na Ostrově při Davli; ten, jak se zdá, nezůstal uzavřen slovanským vlivům z kláštera sázavského.[60]

Některé z těchto stč. zvláštností v užívání vazby *vъ* s akus. drží se a žijí dosud v moravských dialektech a mají zde jistě prastarou minulost, jak vyplývá z této shody se staročeštinou. Sem patří (č. 20) moravské *ve jméno*, doložené též v staré češtině a v staré polštině.[61] V moravštině stejně jako v staročeštině užívá se *vъ* s akus. k určení času, jistých památných událostí, polních prací apod. Něco podobného se nám jeví v č. 1, 3 a 9. Je jistě zajímavé, že z moravských dialektů se dá uvést paralela k č. 15 (*měl jsem to ve smích*).[62] Tímto historickým a dialektologickým materiálem, ne právě skoupým, vazba *vъ* s akus. místo lok. vtiskuje ZS význačný rys západoslovanský.

Jazyková fakta uvedená v předchozích odstavcích prozrazují západoslovanský, moravský původ ZS. Nelze se domnívat, že by sestavitel ZS užil těchto moravismů nebo panonismů v soudní příručce určené pro Bulharsko, kde tyto termíny neměly ani kořenů, ani resonance v místním jazyku. Text s těmito výrazy nemohl vzniknout v Bulharsku ani nemohl být určen pro Bulharsko. O tom svědčí i skutečnost, že v něm není ani stopy po nějakém typickém bulharismu. V Tichomirovově edici krátké redakce ZS není nic, co by bylo možno vykládat jako zbytek původní bulharské verze. I když veškerá dochovaná rukopisná tradice je pouze ruská a počíná teprve koncem XIII. století, máme nicméně za to, že by se v ZS mohl dochovat alespoň nějaký rys bulharského jazykového prostředí, stejně jako se v něm zachoval velký počet archaismů typicky moravských.

Tyto moravské jazykové prvky v ZS nás nesmějí překvapovat. Jsou přirozeným důsledkem misijní metody slovanských apoštolů. Petar Skok[63] poukázal na to, jak podivuhodně se tito Řekové připravili jazykově na svou misii. Ale zrovna tak to činí i dnešní misionáři. Na jeho dotaz mu bylo řečeno jedním z nich, G. Bainou, že přede vším jiným se učí jazyku, v němž chtějí hlásat evangelium, uprostřed dotyčného národa. Taková byla i metoda soluňských bratří. O arcibiskupu Metoději praví jeho životopisec, že jako správce slovanského knížectví seznámil se se všemi slovanskými obyčeji a pomalu že jim navykl (ŽM II). A tak i za pobytu na Moravě sblížili se s novým prostředím a přizpůsobili svůj spisovný jazyk slovanský, v němž přeložili evangelia, místnímu nářečí. Zvláště ve spisech právních, určených pro praxi a týkajících se životních otázek lidu, použili ustálených domácích termínů, jak jsme to zjistili právě v ZS, nomokánonu i v jiných textech velkomoravských.

---

[58] V. Vondrák, *Über die Lokalendungen -ě und -u der ъ- und o-Stämme im Altböhmischen*, AfslPh 9 (1886), 605—634; o glosách k Dialogům sv. Řehoře z konce 11. nebo 12. stol. (ČČM 1878, 545—557) na str. 608—9.

[59] Srov. F. Trávníček, *Glosy Jagićovy a svatořehořské*, Slovanské studie, Praha 1948, 168; M. Weingart, *Československý typ cirkevnej slovančiny*, Bratislava 1949, 76—82; A. Patera—A. Podlaha, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*, č. 279, sign. A CLXXIII.

[60] V. Chaloupecký, *Prameny X. století legendy Kristiánovy*, Svatováclavský sborník II, 2, 1939, 444; *Slovanská bohoslužba v Čechách*, Věstník ČAVU LIX, č. 4, 1950, 72; R. Urbánek, *Legenda tzv. Kristiána* II, str. 106, pozn. 316.

[61] Fr. Bartoš, *Dialektický slovník moravský*, 1908, 472; J. Gebauer, *Historická mluvnice IV*, 498; týž, *Slovník stč.* I, 662; S. B. Linde, *Słownik języka polskiego* II (1855), 203—4, srov. ib. VI (1860), 205 o předložce *w* s akus. ve významu vztahovém a časovém.

[62] Fr. Bartoš, *Dialektologie moravská I*, 187.

[63] Južnoslovenski filolog 8 (1928—29) 59—60.

Souvislost ZS s Metodějovou adhortací ke knížatům-soudcům z rukopisu Clozova. Shoda ZS, textu svým obsahem zcela jinam zaměřeného než Kyjevské listy, v nejvýznačnějším ryse lexika těchto mešních formulářů západního ritu, jakým je beze sporu výraz pro communio *vъsǫdъ*, je jistě velmi překvapující. Že ZS svými kořeny hluboko tkví v půdě cyrilometodějské, je patrno i ze způsobu, jakým se tu překládá známý locus communis v řecké náboženské literatuře o tom, jak Bůh vyvedl člověka z nebytí v bytí: *εἰς τὸ εἶναι παϱαγαγὼν ἐξ οὐκ ὄντων τὸν ἄνϑϱωπον v bytie ne sušta čl(ově)ka sotvorъ* Jas 41b. Řecké *παϱαγαγών* je tu přeloženo nikoli doslovně slovesem *privesti*, které zde čteme v pozdějších památkách, nýbrž volně *sъtvoriti*, tak jak je to v jedné prefaci Kyjevských listů, ve dvou modlitbách Euchologia Sinajského a v I. kapitole slovanského života Metodějova.[64]

Nejbližší vztah ze všech velkomoravských textů má však ZS k Metodějově řeči z rukopisu Clozova. Srovnáním obou textů zjistil jsem v nich řadu nápadných shod jazykových i věcných, které svědčí o tom, že obě tyto památky jsou na sobě závislé.

V obou těchto textech, zaměřením od sebe napohled tak vzdálených, nalézáme tutéž právní terminologii, např. *tęža* ‚soudní pře‘, *ispytanije* ‚soudní vyšetřování‘, *klevetьnikъ* ‚žalobce‘, *sluchъ* ‚doslech, výpověď‘, *ne poslušati bezъ svěditelь* ‚nevyslýchat bez svědků‘ v ZS a *sluchь suetьnъ... be-sъvědětelь* Cloz 1b 31n., *obrětati sę* ‚být usvědčen, shledán (soudně) vinným‘, *postъ* s významem ‚epitimijní pokání‘. Jsou zde některé výrazy doložené jen v těchto dvou textech, jako *beštinica* ‚zlořád‘, *dъšti (iže) otъ svętago krъštenija* ‚křtěnka v poměru k svému kmotru‘. Jsou tu dále i stejné citáty, z nichž jeden (Mt 19.6) je zvláště průkazný, poněvadž se vyznačuje v překladu v obou textech společným idiotismem, doloženým jinde jen v Savvině knize: *jaže bo b(og)ъ sъvelъ estъ* Cloz 2b 12, *sъvede* ZS a Sav, všude jinde *sъčeta*.

Velmi zajímavou slovní paralelu, která sbližuje ZS s Metodějovou adhortací, pozorujeme v použití slova *mьdlostь* za řec. *ϱᾳϑυμία* ve významu ‚duchovní lenost‘, s odstínem nedbalosti, lehkomyslnosti, slabosti. Výraz ten byl doložen v tomto pojetí jen v Glagolitu Clozově, a to dvakrát: v Metodějově adhortaci (2b 30), která je původní skladbou cyrilometodějskou, a pak v překladu jedné homilie sv. Jana Zlatoústého (5b 9). Jak ukázal Grivec v několika svých studiích,[65] slovo *mьdlostь* v tomto specifikovaném významu, který souvisí úzce s celou teologickou soustavou cyrilometodějskou, opírající se o východní křesťanské tradice, patří k charakteristickým znakům nejstarší velkomoravské epochy staroslověnského písemnictví; je to prostě jeden z tak zvaných moravismů nebo panonismů, dosud žijící v čes. *mdlost* nebo v slovinském *medlost*. U Jihoslovanů a Rusů se tohoto slovního kořene (*mьdl-*), ať jmenného či slovesného, od samých začátků, kromě slabého doznívání tohoto moravismu v starobulharském a staroruském písemnictví,[66] užívalo jen ve významu ‚opožďování, váhání, prodlévání‘, proto musel být nahrazován jinými synonymními výrazy jako *lěnostь*, *oslabljenije*, *unynije*. Je tudíž pochopitelné, že jihoslovanský a ruský písař stál s rozpaky nad takovou *mьdlostí*, zvláště bylo-li slovo to v jeho předloze zkráceno. A to je náš případ.

V 15. stati se stanoví tresty za zločin žhářství, převzaté z 41. článku XVII. titulu Eklogy, až na původní dodatek o trestu podle zákona církevního, který namísto stětí mečem ukládá viníku dvanáctiletý půst. Ve ~~formulaci~~ odpovědnosti za požár je dvojí zmínka o lenosti ve smyslu řeckého *ϱᾳϑυμία*: poprvé je řecké *κατὰ ἀπειϱίαν ἢ ϱᾳϑυμίαν* přeloženo v krátké redakci в невѣдѣниѥ или въ млсть (se „slovo-titlou“); tak je tomu v rukopisech Usťužském a Varsonof’jevském, zatím co Novgorodský má *městь* (!). Poněvadž *vъ milostь*, jak třeba číst zkratku a jak je také skutečně rozepsána v řadě rukopisů Čudovské a Sofijské redakce (Tichomirov I, 77, 96), očividně nedává smyslu, snažili se písaři obšírné a svodné redakce slovo opravit, ale s nezdarem: *vъ bl(a)godětь*, v Justiniánském zákoníku *i malodušьe*, v tištěné Kormčí knize *vъ tichostь*. Ještě větší zmatek sem vnesli bulharští právní historikové, jako Danailov a Bobčev, kteří rozvádějí tuto zkratku *vъ mladostь*. Také Orošakov překládá: aus Unerfahrenheit oder Jugendlichtkeit.[67] Ale věc je jasná: původně byla napsána abreviatura: мдлость (s „dobro-titlou“) tj. *vъ mьdlostь*. Že tento dohad je správný, vysvítá o něco dále z druhého místa, kde řecké *ὡς ἀμελήσας καὶ ϱᾳϑυμήσας* bylo původně přeloženo *ili oblěnivъ sę ili umedlivъ*;[68] krátká redakce má zde text porušený, ale správné čtení je zachováno v redakci obšírné a svodné. Tím dostáváme zároveň vzácný doklad pro sloveso *umьdliti* ve významu *ϱᾳϑυμεῖν*, jinde ve staroslověnštině nedoloženém.[69]

Této právní formule ze ZS, obsahující pojem lehkomyslnosti ve spojení s pojmem nevědomosti, použil Metoděj — ovšem ve speciální řečnické formulaci při rozvíjení motivu tělesné lásky — za kriterium míry odpovědnosti před soudci, kteří rozsuzovali manželské spory podle zásad stanovených v ZS. V širším kontextu zní toto místo v překladě takto: „Je tedy povinen každý křesťan mít v úctě a bázni tu, která si ho zvolila (*račъšǫjǫ*), a soudit ji podle Božího zákona svatého v každé naskytlé při, jak je psáno v zákoně (tj. v ZS). Proto nikdo z vladařů, ovládán ďáblem, i když svými ústy vyznává, že je věrný, ať se srdcem nevzdálí od Boha tak, aby se pokoušel pro temnotu lehkomyslnosti nebo z nějaké jiné nevědomosti nebo tělesné lásky (*otъ tьmy mъdlosti ili eteru inomu nevěždъstvьju li ljubъvi plъtьscěi*) nezachovávat něco z těchto psaných věcí (tj. v ZS)[70] a domníval se, že nepodléhá

---

[64] Srov. J. Vašica, *Slovanská liturgie nově osvětlená Kyjevskými listy*, Slovo a slovesnost VI (1940), 74.

[65] *Zarja stare slovenske književnosti* 44; *Clozov—Kopitarjev glagolit* 376—390; *O idejah in izrazih Žitij Konstantina in Metodija.* Razprave Slov. akad., filoz.-filol.-hist. razred, II, 8 (Ljubljana 1944), 180—187.

[66] Sreznevskij, *Materialy* II, 224 uvádí jen tři doklady, které by bylo možno považovat za reminiscenci zmíněného moravopanonismu: *mьdlostь* a komp. *mьdlěi* za řec. *νωϑής* z XIII slov Řehoře Naziánského z XI. stol. a *mьdlyi* za řec. *εὔσπλαγχνος* z Konstantina Bulharského. Všude jinde má tento výraz pouze význam ‚tardus, tardare, tarditas‘.

[67] Danailov, *Edin pametnik* 45; Bobčev, *Starobălgarski pravni pametnici* 89; Orošakov, *Ein Denkmal* 169, 229.

[68] Puškinský rukopis obšírné redakce má zde *lěnostьju ili umedlivъ*.

[69] Sreznevskij (*Materialy*) a Miklošič (*Lexicon*) je znají pouze ve významu ‚tardare‘.

[70] F. Grivec, *Clozov-Kopitarjev glagolit* 362 chápe slova *etero psanymь simь* všeobecně, z kontextu však je zřejmo, že souvisí s předcházejícím poukazem na *zakonъ*, tj. ZS.

odsouzení do věčného ohně a na tomto světě božímu hněvu“ (Cloz 2b 22—34). *Mъdlostь* z Metodějovy adhortace je tedy nejen asketicko-mravním pojmem přejatým z Jana Zlatoústého, nýbrž současně i právním termínem pro stanovení odpovědnosti viníka. Původ tohoto termínu a paralelního s ním termínu *neznalost* je nutno hledat přímo v ZS. Je tedy *mъdlostь*, za řec. *ῥαθυμία* jednak dalším důkazem blízké spřízněnosti Metodějovy adhortace a ZS, jelikož se v tomto významu vyskytuje jen v těchto dvou textech, jednak svědčí o moravském původu tohoto zákoníku a proti domnělému původu bulharskému.

Velmi průkaznou jazykovou shodu Metodějovy řeči k soudcům ze ZS, nepřipouštějící nejmenší pochybnosti o tom, že autor řeči jej znal, pozorujeme dále v citátu Mt 19.3 *εἰ ἔξεστιν … ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν.* Spojení *κατὰ πᾶσαν αἰτίαν* se ve všech evangelních textech církevněslovanských, od nejstarších hlaholských rukopisů až podnes, překládá *po vьsěkoi vině* (jediná Savvina kniga má malou odchylku: *na vsakǫ vinǫ*). V Clozově rukopise 2b 8 čteme: *ašte e lьzě puštati ženǫ svojǫ na vьsěko vrěmę*. Biblická kritika neskýtá žádnou takovou variantu, která by tuto anomálii nějak vysvětlovala. Jak tedy vysvětlit tuto odchylku nemající opory v evangelní textové tradici? Je to nahodilost nebo pouhý omyl či rozmar písařský? Týž citát je v poslední stati ZS „O manželech“, cele věnované otázce nerozlučnosti manželství a vypočítávající nakonec, jako směrnici pro soudce, případy, kdy může být manželství rozloučeno. Ve všech rukopisech ZS vyjma rukopisů náležících ke skupině Merila pravedného, kde je stať *O manželích* vůbec vypuštěna, šesti čudovských rukopisů, kde je vynecháno slovo *grěchъ*, a vyjma rukopisu Ioasafovského čte se shodně s rukopisem Usťužským: *ašte dostoitь na vsękъ grěchъ otpuštati ženu svoju.* Slovo *grěchъ* lze považovat za synonymum slova *vina.* Avšak nemůže být pochyb o tom, že původně tam nebylo ani to, ani ono: v Ioasafovském rukopise, který sice pochází až z počátku XVI. stol., zachoval však celou řadu archaických výrazů, čteme zde, stejně jako v Clozianu, *na vsęko vremę*. Je zcela vyloučeno, že by si písař tohoto rukopisu, který text spíše modernizoval a přibližoval soudobé ruštině, sám vymyslil tento výraz neznámý v evangelní tradici. Měl však k dispozici starší předlohu textu, pocházející z jiného hyparchetypu, bližšího originálu než většina ostatních opisů ZS. Tam našel tuto zvláštnost a ponechal ji ve svém rukopise spolu s jinými starobylými a správnými čteními, zajišťujícími Ioasafovskému rukopisu význačné místo v rukopisné tradici této památky. Můžeme tedy s naprostou jistotou soudit, že v původním textu ZS zněl citát Mt 19.3 přesně tak jako v Clozově rukopise a že Metoděj jej přesně opakuje.

Dokud se slovo *vrěmę* chápalo pouze ve významu ‚čas‘, zarážel tento překlad svou nejasností a protikladem k ostatním přesným právním termínům Metodějovy řeči. Výpisek z Metodějova nomokánonu osvětlil však tuto záhadu překvapujícím způsobem. Tam totiž je v překladu 4. kánonu neocesarejského (v 43. titulu) užito termínu *vrěmę* za řecké *ἔργον* ve významu ‚skutek nečistý (coitus)‘: *ašte predъležatь* (namísto *predъložitь*) *kto vъschotěvъ ženě byti sъ neju ti ne pridetь vъ vremę pomyšlenija* (místo *-nije*) *jego, javě jestь, jako bl(a)g(o)d(a)tiju b(ož)ijeju izbavlenъ byst(ь)* (Usť 42a 27 — 42b 3) *ἐὰν πρόθηταί τις ἐπιθυμήσας γυναικὸς συγκαθευδῆσαι αὐτῇ* (var. *μετ᾿ αὐτῆς*), *μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.* Z toho je patrno, že slovo *vrěmę* v tomto speciálním významu muselo být běžné a obecně známé, jinak by ho nebyl mohl užít ani Metoděj ve své řeči ani autor soudního zákoníku. Pozoruhodné je také to, že nejstarší staroslověnské evangeliáře již tento výraz odstranily a že zmizel též až na jednu výjimku z kopií ZS, kde byl nahrazen slovem *grěchъ*. Z toho je vidět, že nejstarší evangeliáře již představují pozdější textovou úpravu provedenou na jihu. Termín *vrěmę* není však pouhý variant, sémantika a etymologie nás tu nechávají na holičkách. Myslím, že se neklamu, vidím-li v něm pozůstatek z pohanské doby rázu tabuového. V souvislosti s tím je zajímavé připomenout, že v Metodějově překladu neocesarijského 4. kánonu je řecké *συγκαθευδῆσαι* ztlumočeno opisem *byti sъ neju*, kdežto v Jefremovské kormčí knize, přeložené nejpozději počátkem X. století v Bulharsku, kde *vrěmę* je již nahrazeno pravidelným *dělo*, čteme již doslovné *sъpati sъ neju.* Nakonec bych rád zdůraznil ještě to, že podle excerpčního materiálu staroslověnského slovníku v Ústavu jazyků a literatur Čs. akademie věd existují jen tyto tři uvedené doklady tohoto speciálního významu slova *vrěmę*, který není také zaznamenán v žádném jiném lexiku. Tímto termínem jsou tyto tři texty, překlad nomokánonu, adhortace k soudcům a Zakon sudnyj jakoby ocejchovány.

Vedle uvedených shod jazykových, zejména pak terminologických jsou mezi oběma texty příznačné shody obsahové. Její autor se obrací na moravské soudce-knížata a vybízí je k pečlivému projednávání soudních pří v duchu ZS, jehož se na jednom místě přímo dovolává. Oba texty, ZS a Metodějova adhortace, jsou spolu tak těsně spjaty, že ten, kdo klade vznik ZS do Bulharska, musel by tam přisoudit i Metodějovu adhortaci.

Neudržitelnost teorie o postupné genezi ZS

Problém ZS není jen jazykový. Je to též jeho složitá vnitřní struktura, která si žádá vysvětlení. Střetá se tu dvojí živel, trestní sankce převzaté z byzantské Eklogy jsou na mnoha místech doplněny nebo zmírněny církevními tresty neboli „postem“ s rysy zjevně západními. Na tuto složitost upozorňuje Tichomirov a domnívá se, že je to nemístná presumpce, předpokládá-li se, že ZS povstal najednou, a že tu je toliko otázka místa a času jeho vzniku. Poněvadž některé jeho stati jsou bez těchto epitimií, je prý možné, že prototyp ZS neobsahoval těchto církevních trestů, které sem mohly být přidány až v pozdějším vývoji. Tím by se zároveň dala obejít alternativa jeho bulharského či moravského původu: má-li civilní složka tohoto zákoníku znaky bulharské, jeví se nám v předpisech epitimijních rysy západní. Na potvrzení této své smířlivé teorie dovolává se Tichomirov podobného uspořádání látky v ruském církevním „ústavu“ velkoknížete Jaroslava, kde se uvádějí tresty rovněž podle občanského práva, ale tu a tam se činí odkazy i na epitimie. Podobně mohlo by nám prý uznání složitosti a pozdějšího vývoje objasnit některé jeho jazykové a církevní zvláštnosti, které jsou moravského původu.

Při řešení vzniku ZS se nesmí zapomínat na to, že ZS není v nejstarším období staroslověnského písemnictví osamocen. Důležitým faktorem, který musí být brán v potaz při řešení otázky doby jeho vzniku, je Metodějova adhortace k soudcům-knížatům v rukopise Clozově. Zákoník, na nějž se tam poukazuje, obsahoval již také epitimijní předpisy, neboť se tu dvakrát děje zmínka o kajícnickém, epitimijním postu (2a 26, 2b 21). Má tedy Metodějova řeč na mysli ZS v té plnosti a složenosti, jak jej známe z jeho krátké redakce. Tímto svědectvím rukopisu Clozova se posunují dějiny krátké redakce ZS, jejíž zachované texty nesahají dál než do 80tých let XIII. století, až do epochy působení soluňských bratří na Moravě. Kdybychom chtěli pokládat krátkou redakci ZS za další vývojový stupeň, musili bychom klást vznik starší fáze tohoto zákoníku do doby před moravskou misí. Takový slovanský výbor z trestních sankcí isaurské Eklogy mohl sice povstat na jihu, není však o tom žádných zpráv. Rovněž zmíněný již zásah do všeobecného zákoníku pod vlivem božího neboli mojžíšského zákona, který se hned na počátku ZS přičítá Konstantinu Fil., je důležitým svědectvím o tom, že obojí živel, civilní i církevní, se v zákoníku prolíná hned od počátku.

Otázka autorství ZS

U nomokánonu a adhortace ke knížatům-soudcům nemůže být pochybnosti o autorství Metodějově. U ZS je však otázka autora složitější.

Bulharští právní historikové připisovali jeho sestavení nějakému anonymovi z doby knížete Borise nebo Symeona a jméno sv. Konstantina v první stati si vykládali jako pozdější vsuvka označující nikoli bratra Metodějova, nýbrž byzantského císaře Konstantina Velikého.

ZS má, jak jsme viděli, velmi blízký vztah — nejen jazykově, ale i věcně — k dvěma staroslověnským památkám, z nichž jedna, adhortace k soudcům z rukopisu Clozova, se přičítá Metodějovi, druhá pak, Kyjevské listy, Konstantinu Cyrilovi. Je pravděpodobné, že jeden z obou apoštolů byl též autorem této soudní příručky.[71]

Myslel jsem nejprve na Metoděje, který — podle svědectví legendy — měl od mládí zájem o právnická studia, který byl nucen se obírat právními otázkami napřed jako kníže slovanský a pak jako arcibiskup a který přeložil nomokánon, jehož součást tvoří ZS od XIII. století až podnes. Mezi oběma texty, adhortací k soudcům a ZS, je podobnost opravdu taková, že by bylo možno pro ně předpokládat jednoho autora.

Proti autorství Metodějovu mluví však jisté rozdíly jazykové, jisté diference v některých termínech a běžných citátech mezi jeho nespornými spisy, nomokánonem a řečí k soudcům v rukopisu Clozově na jedné straně a ZS na straně druhé. Tak v citátu z Mat 25.23 na konci Metodějovy adhortace (Cloz 3a 19) *blagy rabe i věrne, vъ malě bystъ věrenъ, nadъ množěmi tę postavlǫ* je za řec. *καταστήσω* shodně s veškerou staroslověnskou evangelní tradicí *postavlǫ*, zatím co na konci ZS nacházíme (v plurále) *gręděte, bl(a)g(oslove)nii rabi věrnii, vъ množě vasъ ustroju*. Poněvadž jde o místo často uváděné, sotva lze připustit, že by jeden a týž autor zde užil jiného výrazu. Mimoto *ustroju* těsně souvisí se slovním územ ZS.[72] Rovněž kolísání terminologie *kupetra — kъmotra* ve významu ‚matka křtěného dítka‘ v ZS a řeči k soudcům svědčilo by pro to, že jde patrně o práce dvou autorů. Proti účasti Metodějově na této soudní příručce mluví také zmíněná již výrazová rozdílnost v označování mravnostních poklesků z oblasti pohlavního života.

Svědectví cyrilometodějských legend a literární tradice o autorství Konstantina Cyrila. Nechceme-li se pohybovat na půdě pouhých dohadů, zbývá nám ještě dotázat se legend cyrilometodějských. Jejich odpověď je až ku podivu jasná a určitá. Teď když víme, že hned v prvním období moravské mise byl pořízen církevní zákoník soudní, chápeme teprve správně smysl některých jejich zpráv. Jaký byl vlastně účel moravského poselství Rostislavova do Cařihradu? Vyslechněme si zprávy legend.

---

[71] Pro Metodějovo autorství ZS se vyslovil již G. A. Rozenkampf (*Obozrenije kormčej knigi v istoričeskom vide*, Moskva 1839; později však se k této otázce již nevrátil, s. 118, 133—146), dále Zončuk, Vasil'jevskij a Vostokov (jejichž mínění bylo odmítnuto Gubidelnikovem, *Zakon sudnyj* 100). — Pro Konstantinovo autorství se vyslovil V. P. Odžakov (*Običajno nasledstveno pravo*, Russe 1885) a A. I. Sobolevskij (*Cerkovno-slavjanskie teksty moravskogo proischoždenija*, RFV 43, 1900, 170).

[72] Odvozenin od slovesa *stroiti* se v ZS užívá ve významu ‚restituovat, navrátit do původního stavu‘: *ustrojenije* za řec. *ἀποκατάστασις* v 17. stati, *vъstroiti* (*vъz-* + *stroiti*) za řec. *ἀποκαθιστάναι* ve stati 19, *prostroiti* v témž významu ve stati 30.

V staroslověnském Životě Konstantina-Cyrila (kap. IV) čteme o tom: *ljudemъ našimъ poganьstva sę otvrъgšimъ, i po christianeskъ sę zakonъ drъžaštimъ, učitelę ne imamъ takovago, iže by ny vъ svoi jazykъ istuju věru christianьskuju skazalъ, da byša i iny strany togo zręšte podobili sę namъ. to posli namъ, vladyko, episkopa i učitelę takovago. otъ vasъ bo na vsę strany vъsegda dobryi zakonъ ischoditъ.*[73]

Již z těchto slov je patrno, že se ve zprávě klade důraz na „křesťanský zákon“, který se zde staví naroveň s vírou křesťanskou. Moravané si přejí, aby jim byl poslán muž, který by jim podal výklad pravého křesťanského náboženství ve formě zákona, a sice takový výklad, který by mohl být vzorem i pro jiné kraje. Doposud se vyzvedala hlavně slova „v našem jazyku“ a podle toho se pokládalo za vlastní účel moravského poselství získat kazatele znalé řeči lidu. Toto úzké pojetí nacházíme např. v *Českých dějinách* V. Novotného (I, 1912, 320), který praví: „Nic více tedy nežádal Rostislav, než aby lidu jeho dostalo se učitele, který by srozumitelným způsobem vykládaje, dovedl povrchní křesťanství utvrditi.“[74] Avšak znalost jazyka byla samozřejmým předpokladem pro každou misii. A. Isačenko krásně vysvětlil, kterak solnohradská misie vedená irskými mnichy, do jejíž oblasti patřila i Morava, nacházela nejplodnější půdu mezi poddaným obyvatelstvem, a tu bylo samozřejmé, že se s ním musila dorozumívat v jeho řeči. Proto Isačenko nepokládá za upřílišenou „domněnku, že víc než sto let před příchodem Konstantina a Metoda na západ bylo křesťanství šířeno na slovanském západě v té řeči, která byla lidu jedině srozumitelná, tj. v slovanské.“[75] Tehdy vznikly již překlady nejpotřebnějších modliteb, a tím zároveň se vytvořila první západoslovanská náboženská terminologie, která byla pak přejata slovanskými apoštoly do jejich literárního jazyka. Znalost lidové řeči nebyla tedy u misionářů nic nového, co by byl musel Rostislav hledat v Cařihradě. Nechávám stranou duchaplné a jistě pozoruhodné výklady Dvorníkovy, který v druhé své knize (*Les légendes de Constantin et Méthode vues de Byzance*, 1933) se snaží vystopovat příčiny tehdejšího sblížení cařihradského panovnického dvora s moravským v konstelaci soudobé evropské politiky, a třebaže přijímá tvrzení legend, že iniciativa k těmto stykům vyšla od Rostislava, je ochoten připustit jako věc pravděpodobnou, že by Cařihrad byl vyslal svou misii na Moravu, i kdyby nebyl

---

[73] P. A. Lavrov, *Materialy* 26; lat. překlad F. Grivec, F. Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, Fontes, Zagreb 1960, 199: *Populo nostro, postquam paganismum abiecit, christianam legem observante, doctorem non habemus talem, qui nobis nostra lingua veram fidem christianam explicaret, ut etiam aliae regiones, illud videntes, imitentur nos. Mittite igitur nobis, domine, episcopum et doctorem talem. A vobis enim in omnes partes semper bona lex emanat.* — Slova *vъ svoi jazykъ* v původním textu nebyla, jak svědčí jejich vynechání v lekcích charvátsko-hlaholského breviáře (Lavrov, ib. 130); byla sem později vsunuta podle dvojí podobné formule, která se vyskytuje v následujícím výkladu téže kapitoly; správněji by zde mělo být *vъ našь jazykъ*. Viz MMFH II, 99.

[74] Tuto možnost připouští ještě i F. Dvorník ve své první knize *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926, 156—7.

[75] A. Isačenko, *Začiatki vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši*, Jazykovedný sborník I, 150. — Srov. též V. Vavřínek, *Předcyrilometodějská misie na Velké Moravě*, Slavia 32 (1963), 465 až 480; F. Zagiba, *Die Missionierung der Slaven aus „Welschland“ (Patriarchat Aquileja) im 8. und 9. Jahrhundert*, in: Cyrillomethodiana, Zur Frühgeschischte des Christentums bei den Slaven 863— 1963, Köln—Graz 1964, 274—311.

Rostislav o to požádal. Mně zde běží především o výklad zpráv slovanských legend, které se v poslední době několikrát osvědčily jako prvořadý pramen historický a kterým i v otázce vzniku a autora ZS patří neposlední slovo.

Není bezvýznamné, že list Rostislavův podle ŽK vyznívá chválou byzantského „dobrého zákona“, který se šíří do všech krajin. Nemůže být pochyby o tom, že se tím míní Ekloga, tehdy ještě obecně platná.[76] Ekloga byla opravdu „dobrým zákonem“: vyznačovala se důrazem, jaký se v ní klade na rozkvět křesťanského rodinného života, zmírněním přísných byzantských trestů a větší jasností a stručností právních předpisů.[77] Táž chvála by se hodila snad i na druhou sbírku isaurské dynastie, tzv. zákony zemědělské (*νόμοι γεωϱγικοί*). A je zajímavé, že tato chvála vychází z úst Slovana. Měli snad o nich opravdu moravští vladaři bližší známost? Je vhodné připomenout v této souvislosti názory ruských byzantologů, Vasil'jevského a Uspenského,[78] kteří dokazovali, že nejdůležitější části Eklogy jsou převzaty ze zvykového práva slovanského a že mir čili pozemková obec, o které mluví zemědělské zákony a která byla neznámá římskému právu, objevila se na Balkánském poloostrově teprve se Slovany. Tato pochvalná zmínka Rostislavova o „dobrém zákonu“ musela konečně učinit nejlepší dojem v Byzanci, kde Ekloga měla jakožto dílo obrazoboreckých císařů mnoho nepřátel. Po pádu Isaurovců, s nastoupením nové dynastie byla také Ekloga již r. 870 za Basileia Makedonce odsouzena jako kacířská a odstraněna a nový zákoník *Procheiron* se vrátil k starým zásadám práva justiniánského. Ale ani potom Ekloga nepozbyla u juristů vážnosti a byla hojně přepisována.

Podobný obsah má i zpráva legendy Italské, závislé na Životě Konstantinově, až na to, že na konci vynechává pochvalnou zmínku o „dobrém zákoně“ řeckém:

---

[76] Doba vzniku Eklogy se udává různě. Dříve podle Zachariae a Lingenthal (*Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum*, Lipsiae 1852) byl udáván rok 740. Přehled této otázky viz u T. Saturníka, *Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů*, 7—9. Již V. Vasil'jevskij (ŽMNPr 1879, č. 199, 275) navrhoval vzhledem k souhlasnému udání 9. indikce ve všech rukopisech rok 726, který je skutečně zachován v jednom rkp. (z Divrovuni) ze 16. stol.; jako nejpravděpodobnější jej přijímají D. Ginis (*Das Promulgationsjahr der isaurischen Ekloge*, Byz. Zeitschr. 24, 1923, 345—358), C. A. Spulber (*L'Éclogue des Isauriens*, 82—86), G. Ostrogorsky (*Geschichte des byz. Staates* I, 2, 99n), V. Grumel v Échos d'Orient 38, 1935, 325n., Jehan de Malafosse (*Dictionnaire du droit canonique* 1950, heslo: *Epanagoge*). J. E. Lipšic, *Ekloga, Vizantijskij zakonodatel'nyj svod VIII veka*, Moskva 1963, 18 klade datum vydání Eklogy na 31. března 726. Již z předmluvy k Ekloze je patrno, že tento zákoník byl sepsán na počátku vlády isaurských (správně syrských) císařů Lva a Konstantina, a poněvadž tomuto bylo v r. 726 teprve osm let, byl vlastním autorem jeho otec Lev. B. Sinogowitz (*Studien zum Strafrecht der Ekloge*, 10) však se s tímto datováním nesrovnává a odvolává se na F. Dölgera (*Ist der Nomos Georgikos ein Gesetz Justinians II.?* in: Festschrift Leopold Wanger, II, München 1945); jiná možnost by byl rok 741.

[77] K. Dietrich, *Byzantische Charakterköpfe*, Leipzig 1909, 22—24 vysoce hodnotí právní reformu představovanou isaurskou Eklogou: Was dieses Werk vor allem kennzeichnet, ist der eigentümlich religiöse Zug, der es durchdringt und der es von dem römischen Geiste Justinians ebenso weit entfernt wie dem alttestamentlichen, syrisch-semitischen Geiste verwandt erscheinen läßt... Man sieht, das Recht wird von diesem Kaiser (Leo dem III.) gänzlich christianisiert, nicht als Menschensatzung aufgefaßt, wie im alten römischen Recht, noch als Ausdruck des kaiserlichen Willens wie in der Justinianischen Gesetzgebung, sondern geradezu als „Offenbarung Gottes“ wie in der mosaischen...“

[78] V. G. Vasil'jevskij, *Zakonodatel'stvo ikonoborcev*, ŽMNPr 1878, časť 199, 258—309, č, 200, 95—129; T. L. Uspenskij, *Drevnejšij pamjatnik slavjanskogo prava*, Juridičeskij vestnik 1886 a ŽMNPr 1883. Naproti tomu V. Pančenko, *Krest'janskaja sobstvennosť v Vizantii* (Sofija 1903) a N. P. Blagoev (*Zakonъ sudnyj* 136—139) popírají jakýkoliv slovanský vliv na zemědělské zákony.

Rastislaus ... ad predictum imperatorem nuntios misit, insinuans hoc quod populus suus ab ydolorum quidem cultura recesserat et christianam legem observare desiderabat, verum doctorem non talem habent, qui ad liquidum eos et ad perfectum legem ipsam edoceat; rogare se ut talem ad partes illas hominem dirigat, qui pleniter fidem et ordinem legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat.[79]

Je pozoruhodné, že — jak svědčí proslulá *Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum* — rovněž bulharský chán Boris v čele svých otázek z oboru mravní a církevní discipliny, s nimiž se r. 866 obrátil na papeže Mikuláše I., žádal o „křesťanský zákon“. Responsa Mikulášova to vyjadřuje pregnantně: ... *in prima quaestionum vestrarum fronte regem vestrum legem christianam petere* ... (viz s. 43.)

Zpráva o účelu moravského poselstva do Cařihradu v Životě Metodějově (V) se nápadně liší od obou předchozích svou stylizací a opírá se nejspíš, jako mnohé jiné zprávy o této legendě, o autentické dokumenty: ... *jako b(o)žijeju m(i)l(o)stiju sъdravi jesmъ, i sutъ vъ ny vъšъli učitele mnozi krъstijani iz vlachъ i iz grъkъ i iz němъcъ, učašte ny različъ, a my slověni prosta čadь i ne imamъ, iže by ny nastavilъ na istinu i razumъ sъkazalъ. to dobrěi vl(a)d(y)ko, posъli takъ mužь, iže ny ispravitъ vьsęku pravьdu.*[80] Rozdíly v učení, o nichž se tu děje zmínka, netýkala se nijak dogmatické stránky víry. Tehdy nebylo žádných naukových rozporů mezi východem a západem. Zato však kajícnická praxe byla jiná v Řecku, kde už tehdy neznali veřejné zpovědi, užívané podle svědectví Euchologia Sinajského na Moravě, jiná v Itálii a jiná v říši franské s jejími synodálními soudy. Odtud vznikaly velké nesnáze na území, kde se střetaly tyto různé misie, a bylo třeba jednotné zákonité úpravy, jež byla nad síly tohoto „prostého lidu“ moravského.[81]

Kam se však poděl ze zprávy v ŽM „křesťanský zákon“? Co žádají moravští poslové od byzantského císaře? Poněvadž nemají — praví se tam — kdo by je vedl k pravdě, prosí císaře, aby jim poslal takového muže, který jim „vyloží všechnu spravedlnost“. K vyjádření této prosby použil autor legendy dvou novozákonních citátů: J 16.13 *nastavitъ vy na vьsěkǫ istinǫ* a Mt 3.15 *ispraviti* (Supr 416.20, *isplъniti* As Sav, *sъkončati* Zogr Cloz 6a 35) *vьsěkǫ* (Supr *vьsǫ*) *pravьdǫ*. Z toho je patrno, že „křesťanský zákon“ je zde vyjádřen biblickým termínem *vьsjakaja pravьda* s významem ‚id quod iustum est, opera a Deo praecepta vel Deo grata‘.[82]

Když císař vyslechl žádost moravských poslů, obrátil se přímo na Konstantina Cyrila: „Slyšíš, filosofe, co praví? Jiný to nemůže vykonati leda ty. Hle, tu máš hojné dary, vezmi si svého bratra opata Metoděje a běž. Vy oba jste Soluňané a Soluňané všichni mluví čistě slovansky.“ Tak zní zpráva života Metodějova, která právem poukazuje na znalost slovanské řeči jako na nejlepší kvalifikaci pro tento úkol. Skoro doslovně se s tím shoduje to, co o tom praví Život Konstantinův: „Císař shromáždil poradní sbor a povolal Konstantina filosofa, sdělil mu tuto věc a pravil: Vím, filosofe, žes unaven, ale je třeba, abys tam šel, neboť tuto věc nemůže nikdo vykonat (*ispraviti*) tak, jako ty.“ Muž, který byl pověřen úkolem sestavit zákoník, o jaký žádalo moravské poselství, byl Konstantin Cyril. Dílo, které je výsledkem jeho práce, nazývalo se na Velké Moravě, jak svědčí uvedená zpráva Života Metodějova, prostě biblickým výrazem *Vьsjakaja pravьda*. Nebyl to úplný sborník civilního práva, jak by si byl přál Rostislav, nýbrž jen příručka pro církevní soudy ve věcech laiků. Poněvadž se tohoto spisku užívalo jako pomůcky na soudech, byl později, snad až na Rusi, kde se jedině zachoval, přezván na *Zakonъ sudnyj ljudemъ*. Ale na počátku první stati, ve slovech *Preže vsękoja pravdy* ..., zachoval se ještě tento prvotní název ZS, typického představitele toho „křesťanského zákona“, kterého se dožadovali jak moravští vyslanci od byzantského císaře, tak bulharský chán Boris od papeže.

---

[79] *Magnae Moraviae fontes historici II*, Brno 1967, 128.

[80] P. Lavrov, *Materialy* 71—72; MMFH II, 144.

[81] Ke zprávě o mnohých křesťanských učitelích z Vlach, tj. z oblasti patriarchátu akvilejského, z Řecka a z Německa, možno především uvést jednu nápadnou paralelu z poslední 106. kapitoly Odpovědí Mikulášových: *Postremo deprecamini nos suppliciter, ut vobis ... veram et perfectam christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes, quod in patriam vestram multi ex diversis locis christiani advenerint, qui prout voluntas eorum existit, multa et varia loquuntur, id est Graeci, Armeni et ex ceteris locis*... Je tu nějaká literární závislost, či tu jde o pouhou náhodu? V každém případě se tu dobře vystihuje mezinárodní situace obou zemí; které byly opožděné ve svém náboženském vývoji, a proto se staly cílem propagandy ze sousedních států.

[82] Srov. F. Zorell, *Lexicon graecum Novi Testamenti*, 2. vyd. Paris 1931, 316.

V nejstarších rukopisech krátké redakce ZS se opravdu čte jméno sv. Konstantina Cyrila v čele této právní příručky. Teprve později byl Konstantin filosof od písařů zaměněn za císaře Konstantina Velikého, jemuž byl ZS připisován. Ale vzpomínka na Konstantina Cyrila jako na autora zákoníku se udržovala v liturgických skladbách, složených k jeho poctě a k poctě jeho bratra Metoděje. Tak např. v Chvalořeči o sv. Cyrilu a Metoději, za jejíhož autora F. Grivec[83] pokládá Konstantina Bulharského, děje se třikrát zmínka o „zákoně“ božím a křesťanském, přeloženém pro potřebu Slovanů oběma světci. První z nich je jistě zajímavá pro náš předmět. Praví se tam, že sv. Cyril a Metoděj opustili svou vlast a vydali se do země cizí a „přijali od Boha zákon, ne pro své plémě, nýbrž pro národ, který nepoznal své pravice ani levice, nýbrž s čím se setkávali, tomu se otrocky podrobovali a místo Tvůrci klaněli se stvoření jako Bohu“, tj. pro národ ještě nevybředlý z pohanského života. Taková a podobná místa, jež by mohla být připomínkou Cyrilova zákoníku, budou muset být ještě vyšetřena podrobnějšími rozbory. Ale jeden doklad z této skupiny textů mluví přece dosti jasně. Je to krátký chvalozpěv, tzv. stichira na Chvalite, která se zpívá při jitřních hodinkách po kánonu; dochoval se v jediném rukopise S. Palauzova a byl otištěn naposled Lavrovem (*Materialy*, 115), Teodorovem — Balanem (*Kiril i Metodi* II, 59, 65) a v MMFH II, 328. Stichira oslavuje sv. Cyrila slovy: „Cyrile, slavný učiteli ctnosti, naučil jsi Moravany svými (knihami) Bohu děkovat, tím žes překládal z řeckého jazyka na slovanský zákon Páně a spravedlnost jeho“: *zakonъ g(ospodь)nь i pravde* (bulharismus místo *pravdǫ*) *ego*. Pozoruhodné je zvláště to, že se tu vyskytuje „zakonъ“ ve spojení s „pravdou“, takže se zřejmě naráží na Cyrilův překlad církevně právního sborníku.

Ze všech těchto úvah vysvítá, že zprávy legend a zmínky jiných starých památek potvrzují to, co možno pokládat též za výsledek jazykového rozboru, že ZS je památka cyrilometodějská a že jejím autorem je víc než pravděpodobně sv. Konstantin Cyril, jehož osobnost tím získává nový drahokam do koruny svých zásluh. Výboru článků z Eklogy předeslal tři stati podle zákona božího, tj. mojžíšského, týkající se zákazu pohanských obětí a přísah a funkce svědků v řízení procesním. V tom však mu mohl být rádcem a pomocníkem Metoděj, zkušený právník, který pak jako moravský arcibiskup zavedl tento zákoník do soudní praxe a pojal jej zároveň jako civilní složku do svého nomokánonu.

---

[83] F. Grivec, *Sermo panegyricus in memoriam ss. Cyrilli et Methodii*, Acta Academiae Velehradensis 18 (1947), 1—25.

Poznámka o vydání textu. Za základ našeho vydání je z důvodů, které jsme výše uvedli, vzat text z Usťužské kormčí knihy (ff. 55a — 61b) z rozhraní XIII. a XIV. století. Na místech, která jsou v Usťužském rukopise porušena a jiný rukopis má čtení správné nebo lepší, bylo toto pojato přímo do textu, což je vyznačeno kurzívou a v poznámce jsou vždy uvedeny rukopisy, které tak čtou, i porušený text rukopisu základního. Vedle nejstarších rukopisů, Novgorodského a Varsonof'jevského, uchylujeme se vždy na prvém místě k rukopisu Ioasafovskému, který zachoval mnoho starobylých čtení. V případech, kdy je text porušen ve všech starobylých rukopisech, přihlížíme k celé rukopisné tradici nejen krátkého ZS, nýbrž i jeho obšírné a svodné redakce. Na několika málo místech, kde se správné čtení nedochovalo v žádném rukopise, rekonstruujeme a vyznačujeme proloženým tiskem předpokládané původní znění; také v tom případě je v poznámce vždy uvedeno čtení rukopisů.

Pro sazbu staroslověnských a církevněslovanských textů bylo z technických důvodů užito kapitálek ruské azbuky doplněné o některé speciální znaky („jusy“ apod.) bez rozlišení písmen velkých a malých a s náhradou typů písma řeckého — písmen „iota“, „omega“, „yžica“, „theta“, „ksí“ a „psí“ — příslušnými literami nebo spřežkami existujícími v azbuce (tj. I, O, Y, Ф, КС, ПС); rovněž ȣ přetiskujeme spřežkou běžných azbukových typů OY. Původní litery jsou ponechány beze změny jen v číslicích. Nadřádková písmena se zavádějí do řádků a zkratky se rozvádějí.

V kritickém aparátě uvádíme jen ty varianty, které jsou důležité pro textovou kritiku. Přitom používáme těchto zkratek: — pro rukopisy krátké redakce: U = Usťužský, J = Ioasafovský, N = Novgorodský, V = Varsonof'jevský, M = Merila pravedného, Č = Čudovský, S = Sofijský; — rukopisy obšírné redakce: P = Puškinský, A = Archeografický; — rukopisy svodné redakce: K = Karamzinský, T = Troický. Údaje o rukopisech i dosavadních edicích ZS viz v odstavci *Rukopisná tradice ZS* s. 155n.

Text řecké předlohy je vzat z edice C. E. Zachariae a Lingenthal, *Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum, Ecloga Leonis et Constantini, Epanagoge Basilii, Leonis et Alexandri*, Lipsiae 1852.

Kurzívou v českém překladě vyznačujeme ta místa slovanského textu, která nejsou obsažena v řecké Ekloze nebo se od ní odchylují.

ЗАКОНЪ СОУДНЫИ ЛЮДЬМЪ

1 а̄. Прєжє всакоꙗ правды достои-
55a но ѥсть о б(ож)ии правдѣ[a] г(лаго)-
55b лати. тѣмьжє | с(ва)тыи костан-
тинъ, въ[b] пьрвыи законъ въпи-
савъ прєдi[c], тако г(лаго)лꙗ: ꙗко
всако сєло, в нємьжє трєбы бы-
вають или присагы поганьскы, да
отдають сѧ въ б(ож)ии храмъ съ
всѣмь имѣниѥмь, ѥлико имоуть
г(оспод)а та в томь сєлѣ. ижє[d]
творат(ь)[e] трєбы и присагы, да
продают сѧ[f] съ всѣмь имѣниѥмь
своимь, а[g] цѣна ихъ дасть сѧ
нищимъ.

2 в̄. Въ всакоу пьрю и клєвєтоу и шьпты достоить кназю и[a] соудии

Soudní zákoník pro lid

1 *Před všeobecným zákoníkem*[1] *třeba se zmínit o víře boží.*[2] *Proto svatý Konstantin*[3] *napřed v prvním zákoně napsal a řekl takto: Každý statek, v němž se konají oběti nebo přísahy pohanské, ať je odevzdán božímu chrámu se vším jměním, které mají tito pánové v tomto statku. Ti, kdo konají oběti a přísahy, ať jsou prodáni s veškerým svým jměním, cena pak za ně stržená ať se dá chudým.*

2 *V každé při a žalobě a udání*[4] *je povinností knížete a soudce nepřijímat*

---

1 [a]вѣрє J, вѣрѣ KT, вѣвѣ errore P. [b]Complevimus secundum Methodii Adhortationem in Cloz: єжє є въ б(о)жı законъ въпсано 2a 82, єжє є въпсано въ с(ва)та єв(а)нћ(є)льѣ ib. 87. [c]N, прєда U et rel. [d]N, и UJV. [e]JN, творить UV. [f]J, продаѥть сѧ U, продасть сѧ NV. [g]UNV, и JPKT. — 2 [a]om. J.

[1] K výkladu sousloví *vьsjakaja pravьda* srov. J. Vašica, *Památky*, 244 a Byzantinoslavica 12 (1951), 168n. Nezdá se mi možné, aby byl přehlížen terminologický souhlas mezi ZS a ŽM kap. 5. I jako biblický výraz (Mt 3.15) třeba jej chápat ve smyslu souhrnu starozákonních předpisů. Zřetelně je to vyjádřeno např. v rkp. Clozově 6a 31—35, kde se *vьsěka pravьda* vykládá jako *vьsa zakonnaě* (řec. *πάντα νόμιμα*). V stsl. slovo *pravьda* značí spravedlnost, v právní terminologii pak sám pojem práva, jakož i všechny jeho projevy, tj. zákon, sborník soudních zákonů čili sudebnik apod. Srov. P. M. Mroček-Drozdovskij, p. 26, zde s. 155.

[2] Zde přijímám variantu Jas *o božii věrě*; jinak má krátká redakce *o božii pravdě*.

[3] Tj. Konstantin Cyril, který v tomto prvním zákoně použil proti tajnému konání pohanských obřadů a přísah trestní sankce z kodexu římského práva *Codex juris civilis Romani* 1, I, tit. XI, 8: De his, quae Paganis interdicta sunt, non partentandis. Impp. Leo et Anthemius AA. Dioscoro P. P. Nemo ea, quae saepius Paganae superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertentare: sciens, quod crimen publicum committit, qui haec ausus fuerit perpetrare. In tantum autem huiusmodi facinora volumus esse resecanda, ut etiamsi in alieno praedio vel domo aliquid tale perpetretur, scientibus videlicet dominis, praedium quidem, vel domus sanctissimis juribus aerarii addicentur: domini vero pro hoc solo, quod scientes consenserint sua loca talibus contaminari sceleribus, si quidem dignitate, vel militia quadam decorantur, amissione militiae, vel dignitatis, necnon rerum suarum proscriptione plectentur ... — Přitom třeba zdůraznit, že výraz *selo* v ZS nemůže mít význam ‚vesnice' jako v ruštině a bulharštině; překlady, jako u Orošakova *ein Dorf* (srov. Ganev, *Zakonъ sudnyj* 167), jsou nesprávné. Podle materiálu Staroslověnského slovníku ČSAV značí *selo* v tomto nejstarším období slovanského písemnictví ‚statek, dvorec, usedlost', což se shoduje s citovanou sankcí římského kodexu (*praedium vel domus*).

[4] Podle V. Procházky (*Posluchъ et vidokъ*, Byzantinoslavica 20, 1959, 231—251) jde tu o trojí druh žaloby: a) proces civilní (*prja* přednesená *supernikem*), b) proces trestní, v němž žaloba je přednesena osobou poškozenou (*kleveta* přednesená *klevetnikem*), c) proces trestní, kde žaloba je přednesena osobou třetí (*šepty* podané *šepotnikem*).

нє послоушати бєсъ свѣдитєль многъ, нъ г(лаго)лати къ соупьрникомъ и клєвєтьникомъ и шьпотникомъ: аще нє притъкнєтє послоусѣхъ, ꙗкожє и законъ б(ож)ии вєлить, приꙗти тоужє казнь чаитє, южє на дроуга г(лаго)ластє. б(ож)ии законъ тако вєлить, да ижє сєго нє хранить[b], проклатъ да боудєть.

udání bez mnohých svědků,[5] *ale třeba říci stranám a žalobcům a udavačům: nedokážete-li toť přísežníky,*[6] *jak velí i zákon boží, očekávejte, že přijmete týž trest, který jste vyslovili proti druhému.*[7] *Tak velí boží zákon, a kdo ho nezachovává, budiž proklet.*

---

[b] UJ, схранить NV.

[5] Slov. *ne poslušati besъ svěditelь mnogъ* — první zřetelný vztah ZS k Metodějově řeči k soudcům, kde se rovněž na počátku citátem z Exodu (23.1) uvádí tento zákaz. Celá tato řeč Metodějova se věcně opírá o ZS a do jisté míry jej vykládá. Termín *poslušati* má v ZS týž význam jako v řeči Metodějově spojení *sluchъ prijęti*.

[6] K tomu srov. V. Procházka, *K historickoprávnímu významu csl. pritъknǫti a jeho parafrází z ruských pramenů* (Slavia 26, 1957, 336—340). Termín *posluchъ*, původně snad tzv. svědek pokřiku napadené osoby, nabyl později, když došlo k formulaci procesu, význam přísežníka, s nímž terminologicky splynul, tj. osoby, která svou výpovědí vyjadřuje jen své subjektivní přesvědčení o nevinnosti obžalovaného, nikoliv však svou objektivní znalost sporných věcí (V. Procházka, *Posluchъ* 239). Srov. též K. Kadlec, *Přísežní pomocníci v právu slovanském* (Sborník věd právních a státních 15, 1915, 262). Nejde tu tedy podle Procházky (*Deset poznámek* 316) o svědky synodální, ale vůbec tu také nejde ani o svědky, nýbrž o přísežníky, instituci typickou právě pro raně feudální proces.

[7] Myslí se trest *talionis* podle „božího", tj. mojžíšského zákona (Deuter. 19.18—19).

[7a] Označení *županъ* (Ekloga XVII/41: *τοις ἀρχουσιν*) opakuje se znovu v čl. 20, kde Ekloga (XIV/9) má *ταβουλλάριοι*. Označení *sẃbandž* se objevuje i ve zprávě Ibn Rusty, podle něhož šlo zřejmě o správce-vládce provincií či vojensko-správních okruhů: *wa-ra'ísuhum j. t. ww. dž lahu jaṭi'úna wa-'an kaulihi juṣdirúna* (MMFH I, 346). V chorvatském (i českém) prostředí se později ztotožnil s termínem comes: *suppani seu comites*, ve starochorv. versi *knezove* (*Regnum Sclavorum*, c. IX, MMFH I, 243—4). Podle Ibn Rusty stál v čele županů král Svatopluk (Ibid. 346—7). Župan uváděný koncem 8. stol. u Enže byl společensky roven ostatním bavorským velmožům (MMFH III, Dipl. č. 1). Mohli-li bychom soudit podle současného stavu v Chorvatsku, zaujímali župané (*ζουπανοι*, supani, iupani, dále comites-knezi) dvorské hodnosti a byli správci provincií-žup (F. Šišić, *Povijest* 331n, 394, 446n.). Také v Bulharsku stáli župané v čele žup; šlo však o nižší organisační jednotky, jejichž větší počet tvořil komitát (*χώρα*, terra, zemlja), rovnající se svou funkcí chorvatské župě, cf. D. Angelov—M. Andreev, *Istorija na bălg. dăržava i pravo*, Sofija 1959, 100—4; L. Havlík, *Počátky státního života balkánských Slovanů* 406n. O pozdějších župách na Moravě cf. V. Brandl, *Glossarium* 392n.

[7b] *Kъmeti(šti) ili prostyje ljudije.* Lze-li označení *prostyj* překládat také jako prostý vojín nebo hledat k němu pokračovatele v maď. paraszt (tak P. Ratkoš, *Počiatky feudalizmu na Slovensku* 273), nelze rozhodnout. *Prostyje ljudije* odpovídají však termínu *simplex populus*, kterým se v papežském listě (MMFH III, Ep. 101) tento lid odlišoval od státotvorného *populus tuus* (Svatoplukův), *populus terrae tuae*.
Významovou blízkost termínů *kъmetь* a *županъ* naznačuje snad i text Eklogy, která hovoří o archontech vyniknuvších v boji, čím by se termín *kъmetь* dostal do spojení s řec. termínem *κόμης* (lat. comes). Vzhledem k částici *ili* v ZSL nelze však vyloučit ani souvislost s termínem *κομήτης* (vesničan). Později zůstalo označení kmet jednak v tomto posledním (nebo mu blízkém) významu, jednak se objevuje jako synonymum seniores: *kmetones sive seniores Moraviae* (cf. V. Brandl, *Glossarium* 93—7), tedy ve významu řec. *κόμης*, L. Havlík, *K otázce nomenklatury pramenů o Velké Moravě.*

3 г҃. [a]о полоNѣ[a]. Исхода к соупостатомъ Nа браNь, подобаѥть храNити сѧ от всѣхъ NєприꙗзNiNъıхъ[b] словьсъ и вєщии, къ б(ог)оу мысль свою имѣти и м(о)л(и)твоу творити, и съ свѣтъı[c] творити браNь. помощь бо даѥть сѧ от б(ог)а съ 56a с(ь)рд(ь)цє/мь свѣтивъмь. Nє въ прємNогоу бо силоу побѣда браNи, Nъ от б(ог)а крѣпъсть. тажє б(ог)оу дающю побѣдоу, шєстоую часть достоить взимати кNѧзю, а прочєѥ всє число взимати всѣмъ людьмъ, в равьNоую часть раздѣлити, вєликаго и малаго. довлѣѥть бо жюпаNомъ [d]кNѧжа часть[d] и прибытъкъ оброкоу[e] людьскомоу имъ. аще ли обращють с(ѧ) ѥтєри от тѣхъ дързNоувшє[f], или къмєти[g], или простъıхъ людии,

3 O kořisti. Kdo vychází proti nepříteli do boje, má se chránit všech zlých slov a skutků, má mít na mysli Boha a konat modlitbu a s rozvahou vést boj, neboť pomoc dává se od Boha těm, kdo mají srdce rozvážné. Neb vítězství v boji není v přemnohé síle, nýbrž moc je od Boha. Dá-li tedy Bůh vítězství, šestý díl ať si vezme kníže a celou ostatní částku ať si vezme všechen lid a rozdělí rovným dílem, velcí i malí. Neboť županům[7a] stačí díl knížecí a přírůstek žoldu jejich mužstva. Najdou-li se mezi nimi někteří, buď kmeti nebo prostí (vojíni)[7b], kteří se odváží a vykonají chrabré a rekovné činy, kníže nebo vojevůdce právě přítomný ať z řečeného knížecího podílu jim přidá, jak se sluší, aby je znamenal. Podle částky,[8] jež připadá na ty, kteří se účastní boje,

---

3 [a–a] om. J. [b]NV, Nєпрıз- NиNъıхъ errore U, NєпрıазNиNъ J. [c]NVMČS, свѣтъ mendose U, совѣтом JAK, свѣтомъ PT. [d–d]U, ⊓⊔ часть кN(ѧ)жа JNV. [e]оурокоу J. [f]om. PA et textus gr. [g]кмєтищи NV, кмєтищѥмъ J.

3 *Ecloga XVIII. Περὶ διαμερισμοῦ σκύλων. Τοὺς ἐξερχομένους εἰς ἐχθροὺς ἐπὶ πολέμῳ φυλάξασθαι δεῖ ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ ῥήματος καὶ πράγματος καὶ πρὸς μόνον τὸν θεὸν τὸν νοῦν αὐτῶν ἔχειν καὶ τὴν δέησιν καὶ μετὰ συμβουλίας ποιεῖσθαι τὸν πόλεμον. βοήθεια γὰρ ἐκ θεοῦ δίδοται μετὰ καρδίας ἐπιδεομένοις (var. βουλευτικῆς). οὐκ ἐν πλήθει γὰρ δυνάμεως νίκη πολέμου, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ ἡ ἰσχύς. τοῦ δὲ θεοῦ παρέχοντος νίκην τὸ ἕκτον μέρος ἀφιεροῦσθαι (var. ἀφαιρεῖσθαι) τῷ δημοσίῳ, καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν μέτρον πάντας τοὺς λαοὺς ἐξ ἴσου καὶ ἐπ᾽ἴσης μοίρας μερίζεσθαι, τὸν μέγαν καὶ τὸν μικρόν. ἀρκεῖ γὰρ τοῖς ἄρχουσιν ἡ προσθήκη τῶν ῥογῶν αὐτῶν. εἰ δὲ εὑρεθῶσί τινες ἐκ τῶν ἀρχόντων ἀνδρείως φερόμενοι, ὁ εὑρισκόμενος στρατηγὸς ἐκ τοῦ εἰρημένου ἕκτου μέρους τοῦ δημοσίου ἵνα παράσχῃ καὶ*

---

[8] Slov. *po časti* vztahovali bulharští právní historikové nesprávně do předcházející věty (Danailov, Bobčev, Orošakov i Ganev o. c. 204, srov. Slavia 32, 1963, 258, p. 30); správný překlad mají Leunclavius (*Juris graeco-romani* II, 133), Freshfield (*Ecloga* 114), Spulber (*L'Eclogue* 76).

подвигъı и храбърьство съдѣꙗвшє, обрѣтаꙗи сѧ кNѧзь или воѥвода в то врємѧ от рєчєNаго оурока кNѧжа да подаѥть[h], ꙗко и лѣпо, да подъѥмлєть ихъ. по части ѥжє[ch] обрѣтающимъ сѧ Nа браNи бываѥть и часть остаNоущиимъ[i] [j]Nа стаNоу[j]. тако бо и г(лаго)лаNо и писаNо и прєдаNо от пр(о)р(о)ка д(а)в(и)да.

ať je i částka těch, kteří zůstanou v táboře. *Neboť tak je to řečeno a napsáno a ustanoveno od proroka Davida.*[9]

4 д҃[a]. Имѣꙗи жєNоу свою и примѣшаꙗ сѧ рабѣ, ꙗвлꙗющии сѧ бєщиNьNици, сию достоить от кNѧза зємли тои [b]чрєсъ зємлю[b] да въ иNоу зємлю продадать[c], а цѣNоу ѥꙗ дати Nищимъ. тожє блоудащаго по б(ож)ию | закоNоу достоить отдалати сѧ [d]имъ б(ож)иѥмъ рабомъ[d] въ пос(тъ) з҃[e] лѣт(ъ): [f]да стоить[f] вNѣоудоу б(ож)иꙗ храма двѣ лѣт(ѣ) въ врємѧ литоургиꙗ, а в҃ лѣт(ѣ) влазити въ ц(ь)рк(ъ)вь до с(вѧ)т(а)го єуа(N)г(є)лиꙗ а прочєѥ вNѣ стоꙗти и послоушати ли-

4 Má-li kdo svou ženu a přiměšuje se k otrokyni,[10] když je tento přečin prokázán, má být tato prodána od knížete té země do jiné země, cena pak za ni stržená *má se dát chudým. Rovněž smilník má být jím podle zákona božího přikázán knězím na sedmileté pokání:*[11] 56b *dvě léta ať stojí venku před božím chrámem po čas mše, dvě léta ať vchází do chrámu do svatého evangelia a ostatní (část mše) ať stojí venku a poslouchá mši, další pak dva roky do Věřím v jediného Boha, a sedmý rok ať stojí, ale ať nepřijímá. Po skončení sedmi let, osmý rok*

---

[h]подают(ь) J. [ch]UNVMČS, ижє JPAKT. [i]sic UVMČS, остаNоущимъ сѧ N, остаNочNоую J, и (ижє) остають PAKT. [j–j]sic probe PAKT, NастаNоуть mendose UNVS, оставшıимъ J, оставать Č. — 4 [a]J, om. U. [b–b]om. NV. [c]sic UNVMČS, продати JPAKT; ю add. NV. [d–d]ємоу б(о)жıих(ъ) даровъ J. [e]осмъ J. [f–f]достоитъ JV.

κατὰ τὸ πρέπον συγκροτήσῃ αὐτούς. κατὰ δὲ τὴν μερίδα τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸν πόλεμον οὕτως ἔστω κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ ἡ μερὶς τῶν ἐν τοῖς τούλδοις ἀπερχομένων.

4 *Ecloga XVII. 24. Ὁ ἔχων γυναῖκα καὶ τῇ ἰδίᾳ συγγενόμενος (var. συγγινόμενος) δούλῃ, διαγινωσκομένου τοῦ πράγματος ταύτην ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον* тоургиꙗ, дроузѣи жє двѣ лѣт(ѣ) до вѣроую въ ѥдиNого б(ог)а, а з̄-ѥ лѣт(о) [g]стоꙗти, всоуда[g] Nє възимати жє. Nъ кънчавшє з̄ лѣт(ъ), въ осмоѥ жє лѣт(о) [h]всоудъ приимати[h]. достоить жє Nє[ch] ꙗсти хлѣбъ ихъ[i] толико и воды сєдмь лѣт(ъ).

---

[9] Řec. jen *κατὰ τὸ γεγραμμένον*; u Leunclavia je to v řec. textu i lat. překladu vynecháno, jak upozornil již Zachariae a Lingenthal (*Collectio* 52, p. 15), rovněž tak u Freshfielda; Spulber nesprávně: tel qu'il est consigné dans l'inventaire. Ve skutečnosti je to odkaz na bibli, a sice na 1 Reg 30.24: aequa enim pars erit descendentis ad praelium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident.

[10] Ponechávám tento archaismus ve významu ‚tělesně obcovati' běžný ve staré češtině až do Hájka (např. v Kronice k r. 1039), převzatý autorem ZS patrně z tehdejšího úzu moravského, stejně jako jiná varianta *priložiti sę děvici* (viz. 163).

[11] O stsl. *postъ* ‚církevní pokání, epitimie' a jeho stupních viz úvodní studii, s. 151n.

5 є̄. Блоудѧи чюжю рабоу да подасть[a] л̄ стьлазь г(оспод)иNоу рабѣ а самъ дасть сѧ въ пос(тъ) з̄ лѣт(ъ), ꙗкожє и рєкохомъ, ѥда[b] Nє продасть сѧ. ащіє ли Nищь ѥсть, противоу своѥмоу имѣNию да дасть г(оспод)иNоу рабы тоꙗ, а самъ рєчєNоу [c]постоу дасть сѧ[c].

6 ѕ̄. Блѧдоущїюоумоу чєрNицю[a] [b]по закоNоу людскомоу Nосъ ємоу оурѣꙃают(ь), а[b] по ц(ь)рк(ъ)въNомоу закоNоу постъ є̄ї лѣт(ъ) да прилагаѥть сѧ ѥмоу.

ať přijímá.[12] *Jsou pak povinni nejísti leda toliko svůj chléb a vodu po sedm let.*

5 Kdo se dopouští smilství s cizí otrokyní, ať zaplatí 30 stljazů[13] pánu otrokyně *a sám se podrobí sedmiletému pokání, jak jsme řekli, aby nebyl pokutován.* Je-li chudý, ať podle svého majetku zaplatí *pánu otrokyně a sám se podrobí řečenému pokání.*[14]

6 Kdo se dopouští smilství s jeptiškou, tomu *podle světského zákona*[15] uřezávají nos,[16] *ale podle církevního ať se mu uloží pokání 15 let.*[17]

[g-g] correximus e mutilato всю́ да стоꙗти UNV, всю достоит(ь) J; всю́ литоургию стоꙗти nonnulli cod. K. [h-h] всю приимати UNV, всє пріимати J, всє приимати, Nо с раз'соужє Nиємъ K. [ch] om. JK. [i] om. JK. — 5 [a] подаѥть N, продаѥть V. [b] и да J. [c-c] соудоу да дасть с(ѧ) J. — 6 [a] sic probe 6 cod. recensionis Č et 5 cod. rec. S, с чєрNицєю AKT, в чєрNоризицоу J, с чєрNоризицєю P, чєрNьцю errore UNVM. [b-b] JNV, in U textus totius loci atramento deletus.

ἐπαίρεσθαι ἄρχοντος καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ὑπὲρ ἐπαρχίαν πιπράσκεσθαι, τῶν τιμῶν αὐτῆς κομιζομένων τῷ μέρει τοῦ δημοσίου.

5 *Ecloga XVII. 22. Ὁ πορνεύων εἰς δούλην ἀλλοτρίαν, ἔντιμος ὢν παρεχέτω ὑπὲρ τοῦ τοιούτου πταίσματος τῷ δεσπότῃ τῆς δούλης νομίσματα λϛʹ. εὐτελὴς δὲ ὢν τυπτέσθω καὶ εἰς ὅσον εὐπορεῖ πρὸς ἀναλογίαν τῶν λϛʹ νομισμάτων διδότω.*

6 *Ecloga XVII. 23. Ὁ πορνεύων εἰς μοναστρίαν, ὡς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐνυβρίζων, ῥινοκοπείσθω, διὸ κἀκεῖνος μοιχείαν εἰργάσατο τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσας αὐτήν, τῆς ὁμοίας καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς φυλαττομένης ἐπεξελεύσεως.*

---

[12] O komolení stsl. termínu pro přijímání *vъsǫdъ* opisovači ZS viz zde s. 161—162.

[13] Slov. *stьlęzь* (jinde *stelęzь*, z got. *skilliggs*) je, jak upozornil již Suvorov (*Sledy* 47), západní název za lat. *solidus* (1 litra zlata = 72 stljazů = solidů neboli zlatníků, dukátů), řec. *νόμισμα*. Srov. týž termín ve stati 8 a 19.

[14] Řád tohoto pokání je týž jako ve stati 4.

[15] Tj. podle Eklogy.

[16] V Ekloze se tento mrzačící trest rhinokopie odůvodňuje tím, že pachatel svedením nevěsty Kristovy se vlastně dopustil cizoložství a podle toho byl potrestán (srov. Sinogowitz, *Studien* 96, 2. vyd. 72).

[17] Řád tohoto pokání je podán v následující stati.

7 з̄. Ижє коупєтроу[a] свою поимєть жєNѣ сєбє, по закоNоу людьскомоу Nосъ има обѣма оурѣзають[b] и разлучать[c] ꙗ, а по ц(ь)рк(ъ)въNомоу закоNоу | разлоучити[a] ꙗ и въ пос(тъ) є̄ї лѣт(ъ) да даѥта сѧ[e]. чиNъ жє постоу томоу ѥсть[f] сицє: є̄ лѣт(ъ) вNѣ стоꙗти плачющіє сѧ и послоушающіє литоургиꙗ, а чєтъіри въ ц(ь)рк(ъ)ви до с(вѧ)т(а)го єуа(N)г(є)лиꙗ, а г̄ до вѣроую въ ѥдиNого б(ог)а, три жє до коNца всю[g] о хлѣбѣ и о водѣ. и тако коNчавъши оурокъ свои, въ ѕ̄ї лѣт(о) всоудъ[h] да възмоуть[ch]. въ тоужє казNь да[i] вNидєть, ижє свою дъщієрь поимєть от с(вѧ)т(а)го кр(ь)щєNиꙗ и ижє с моужатою обрѣтаѥть сѧ.

7 Kdo si vezme za ženu matku svého kmotřence,[18] *podle zákona světského*[19] *oběma* jim uřezávají nos a rozlučují je od sebe, *ale podle církevního zákona ať jsou rozloučeni a ať jsou podrobeni pokání 15 let. Řád pak tohoto pokání*[20] *je takový: pět let stát venku s pláčem a posloucháním mše, potom čtyři v chrámě do svatého evangelia a tři do Věřím v jediného Boha a tři až do konce (mše) . . . o chlebě a vodě. A tak když ukončí svou lhůtu, v šestnáctém roce ať přijímají.*[21] *Týž trest ať stihne toho, kdo se ožení se svou křestní dcerou*[22] *nebo se proviní s vdanou.*[23] 57a

---

7 [a] sic probe in N, mutilatum коупитровоу U, оужикоу ıєтрꙋ V, вкоупѣ сєстроу J, кꙋмꙋ PA. [b] оурѣзати J. [c] sic V, разлоучити U J, разлоучати N. [d] разлоучати NV. [e] вдаєта сѧ J. [f] om. NV. [g] pro всю J habet и воудоут(ь). [h] correximus e corrupto всє UJNV. [ch] взимаютъ J. [i] om. J.

7 *Ecloga XVII. 25. Ὁ πρὸς γάμον τὸ δοκεῖν ἀγόμενος τὴν ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος γενομένην αὐτῷ σύντεκνον, ἢ καὶ σαρκικῶς ταύτῃ ἄνευ γάμου συμπλεκόμενος, ὁ τοῦτο πλημμελῶν μετὰ τὸ ἀποδιωχθῆναι αὐτοὺς ἀπ᾽ ἀλλήλων τῇ τῶν μοιχῶν ποινῇ καθυποβαλλέσθω, ἤγουν καὶ αὐτὸς κἀκείνη ῥινοκοπείσθω.*

---

[18] Slovo *kǫpetra* (od lat. *compater*, za řec. *σύντεκνος*) bylo — jak ukazují varianty — opisovači všelijak komoleno. Správně překládá Leunclavius (*Juris graeco-romani* 130): Qui specie tenus uxorem ducit eam, quae ex sancto et salutari baptismate facta est ipsi commater…, vyložíme-li termín *commater* jako matka křtěnce; totéž platí o *commère* Spulberově (*L'Eclogue* 67). Jde tu o manželskou překážku duchovního příbuzenství druhého stupně, uzákoněnou 53. kánonem Trullským r. 692 a přijatou na římských sněmech 721 a 747 (srov. Slavia 25, 1956, 231 a Sinogowitz, *Studien* 136). Je to týž případ, o kterém se zmiňuje ŽM kap. XI a Metodějova adhortace k soudcům (viz s. 201).

[19] Tj. podle Eklogy.

[20] O stsl. *postъ* ‚církevní pokání, epitimie' a jeho stupních viz úvodní studii, s. 151n.

[21] O komolení stsl. termínu pro přijímání *vъsǫdъ* opisovači ZS viz s. 161—162.

[22] Tj. se svou kmotřenkou, s dívkou, které byl na křtu kmotrem. Sňatek kmotra s křtěnkou byl zakázán již zákonem Justiniánovým r. 530. Výklad o těchto překážkách duchovního příbuzenství podává N. S. Suvorov, *Sledy* 26—37. V. Ganev (*Zakonъ sudnyj* 264n.) chápe slov. *svoju dъšterь poimetъ ot s(vę)t(a)go kr(ь)štenija* jako „kdo je kmotrem své vlastní dceři" a připojuje k tomu přímo fantastický komentář, který nemá žádné opory v textu ZS.

[23] Již Suvorov upozornil, že v této 7. stati jsou sloučeny dvě stati Eklogy.

7a о послоусѣхъ. Nадъ всѣми жє сими достоить Nа всакои при кNазю и соудии съ всѧцѣмь испꙑтаNиѥмь и тьрпѣNиѥмь испꙑтаNиѥ творити и Nє бєс послоухъ осоужати, Nъ искати послоухъ истиNьNъ, боꙗщихъ сѧ б(ог)а, Nарочитъ и Nє имоущь вражьдꙑ Nикоѥꙗжє Nи лоукавьства Nи мьрзости Nи тажѣ Nи прѣ, Nа Nєгожє 57b г(лаго)лють[a], Nъ страха б(ож)иꙗ ради и правдꙑ ѥго[b]. число жє послоухъ да[c] бꙑваѥть[d] ѥдиNъ Nа дєсатє а лишє сєго рока, и въ малꙑѣ прѣ от з̄ до г̄, а [e]Nє мNє[e] сєго рока. власть жє имать[f], Nа Nєгожє г(лаго)лють, соудии | залагати и гл(агола)ти послоухомъ ли прісагоу, ли продажю, ли тоуж(є)[g] казNь, ащє ли въ коѥ врємѧ обращють сѧ лжущє. Nє достоить жє Nи въ ѥдиNоу прю[h] приимати послоухъ, ижє боудоуть кꙑгда обличєNи лжущє и прєстоупающє закоNъ б(ож)ии, или житиѥ скотьскоѥ имоущє, или ижє о сєбє Nєбдими[ch], Nа присагъ отимоуть с(ѧ).

7a *O svědcích. Nad všemi těmito*[24] *má kníže a soudce v každé při konat vyšetřování s veškerou pozorností a trpělivostí a neodsuzovat bez svědků,*[25] *nýbrž vyhledávat svědky pravé, kteří se bojí Boha a jsou váženi a nemají žádného nepřátelství ani zlosti ani odporu ani žaloby s tím, o němž vypovídají, ale pro strach Boží a jeho spravedlnost. Počet pak svědků ať bývá jedenáct nebo víc než tento počet, při malých sporech od sedmi do tří, ne však méně než tento počet. Soudce*[25a] *pak má moc vzít zástavu od toho, proti němuž vypovídají, a určit svědkům buď přísahu, nebo peněžitou pokutu, nebo týž trest, budou-li v některé době přistiženi, že lžou. Nemají se pak přijímat ani v jedné při za svědky ti, kdo budou někdy usvědčeni ze lži nebo z přestupování zákona božího, nebo že vedou život zvířecí,*[26] *nebo ti, kteří nejsou příčetní,*[27] *a proto se ku přísaze nepřipouštějí.*

7a [a]г(лаго)лєть J. [b]om. J. [c]om. J. [d]бꙑвають V. [e]–[e]sic probe ČT, Nє мєNє K, Nє Nижє PA; mendose Nє мNѧ J. Nаимєнѣ U, Nа мNє NV. [f]имоуть J. [g]sic probe JPA, тожє U, тажє NV. [h]om. NV. [ch]sic probe P, errore NєповѣдиМ(и) UNVJMČST, Nєвѣдими K, Nєвѣдимѣ A.

Ecloga XVII. 27. *Ὁ εἰς γυναῖκα ὕπανδρον μοιχεύων, ῥινοκοπείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ἡ μοιχαλίς…*

---

[24] Tj. nad všemi těmi provinilci, o nichž je řeč ve statích 4., 5. a 6.

[25] Viz pozn. 5. Podle V. Procházky (Slavia 26, 1957, 339, p. 7) důkaz přísežníků záležel v tom, že nejdříve přísahala strana o pravdivosti svého tvrzení a potom tuto její přísahu další přísahou nebo přísahami . . . potvrzovali tzv. přísežníci či spolupřísežníci nebo přísežní pomocníci.

[25a] Svatoplukovi sudí-iudices se uvádějí v listu papeže Jana VIII. 1880, MMFH, III. Ep. č. 90.

[26] Slov. *žitije skotьskoje* je zde pravděpodobně souhrnný výraz pro všechny tři druhy sexuálních zvráceností: bestialitu, incest a sodomii (srov. Slavia 27, 1958, 531—3). Také Metodějova řeč k soudcům zná poklesky tohoto druhu, viz s. 201—202.

[27] Rukopisy krátké redakce ZS mají zde chybně *o sebe* (*sebě*) *nepobědimi* (*nevědimi*). Jedině v Puškinském rukopise obšírné redakce ZS se zachovalo správně verbální adjektivum *nebъdimъ* (*o sebe nebdimi*); srov. Slavia 27 (1958), 534 a 32 (1963), 258.

8 ӣ. Приложии сѧ д(ѣ)в(и)ци д(ѣ)вою, а Nє въ волю родившиимъ ю, послѣди жє сима очющьшєма[a], ащє възлюбить[b] поꙗти ю и въсхощєта родитєлѧ ѥи, да бꙑваѥть свадьба. ащє ли [c]ѥдиNа частии[c] Nєрачити NачNєть, ч(ь)стьNъ сꙑ б(ог)атьствъмь своимь, да дасть д(ѣ)в(и)ци за срамъ[d] литроу злата, сирѣчь о̄ и в̄ стьлаза. ащє ли подобьNъ[e] ѥсть, да даѥть полъ имѣNиꙗ своѥго. ащє ли ѥсть Nищь, да тєпєть ѥго соудии зємли и посꙑлаѥть от своѥꙗ области. повиNьNъ жє [f]ѥсть постоу[f] з̄ лѣт(ъ), ꙗкожє пис(а)хом(ъ).

8 Kdo svedl dívku pannu, ale ne se svolením rodičů, když tito se o tom později dovědí, bude-li si ji přát pojmout za ženu a rodiče její to rovněž budou chtít, ať je svatba. Pakliže se bude jeden z nich[28] zdráhat, a je-li to člověk vážený pro své bohatství, ať dá dívce za zneuctění litru zlata,[29] *to jest 72 stljaze*. Je-li chudší, ať dá polovici svého jmění. Je-li však nemajetný, ať jej soudce potrestá bitím a vyhostí ze své oblasti. *Je pak povinen podrobit se pokání sedmi let,*[30] *jak jsme napsali.*[31]

9 ѳ̄. Приложии сѧ д(ѣ)в(и)ци д(ѣ)вою в поустѣ мѣстѣ Nоудьми[a], идєжє Nє могꙑи боудєть кто[b] помогꙑи[c], да продасть сѧ, а мѣNиѥ[d] ѥго дасть сѧ д(ѣ)в(и)ци. |

9 Kdo znásilnil pannu *na pustém místě, kde nebylo nikoho, kdo by jí mohl pomoci, ať jest pokutován*[32] *a jeho majetek ať je dán dívce.*

---

8 [a]очищєшєма NV. [b]восхощєт(ь) J. [c]–[c]correximus secundum textum gr. e corrupto ѥдиNачє UJNV; єдиNъ єю KTA, ѥдиNъ ѥꙗ P. [d]срамотоу J. [e]подобNѣи J, Nє имать PA (pro подобьNъ ѥсть). [f]–[f]бꙑваєт(ъ)в постъ J. — 9 [a]Nоужєю J. [b]JNV, om. U. [c]помощи J. [d]sic U, имѣNіє JNV.

8 *Ecloga XVII. 29.* *Ὁ συγγινόμενος κόρῃ παρθένῳ, προαιρέσει μὲν τῆς κόρης, ἀγνοίᾳ δὲ τῶν αὐτῆς γονέων ἐν ὑστέρῳ δὲ τούτων διαγινωσκόντων, εἰ μὲν θελήσει λαβεῖν αὐτὴν καὶ θελήσουσι καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς, γινέσθω τὸ συνάλλαγμα. εἰ δὲ ἓν τῶν μερῶν οὐ θελήσει, εἰ μέν ἐστιν εὔπορος ὁ φθορεύς, διδότω τῇ φθαρείσῃ κόρῃ χρυσίου λίτραν μίαν· εἰ δέ ἐστιν ἐνδεέστερος, διδότω τὸ ἥμισυ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ παντελῶς ὑπάρχει πένης καὶ ἀνεύπορος, τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἐξοριζέσθω.*

9 *Ecloga XVII. 30.* *Ὁ βιαζόμενος κόρην καὶ φθείρων αὐτὴν ῥινοκοπείσθω.*

---

[28] Slovo *jedinače* je patrně zkomolenina místo *jedina čęstь* (řec. *ἓν τῶν μερῶν*). tj. jedna část, jedna strana.

[29] Viz pozn. 13.

[30] O stsl. *postъ* ‚církevní pokání, epitimie‘ a jeho stupních viz s. 151n.

[31] V této stati nejde o uzavření sňatku, nýbrž o náhradu škody dívce (Procházka, *Deset poznámek* 311).

[32] Procházka (*Deset poznámek* 313—4) upozorňuje, že právní termín *da prodastь sę* neznačí prodej do otroctví, nýbrž že prodej je trest majetkový a zakládá se na principu odškodnění; později značil jakoukoli pokutu (např. ruská *prodaža*); v ZS, kde „je zachycen prvotnější stav, jde zřejmě o pokutu ve výši *odkladu*, peněžní hodnoty osoby, která předtím propadla hrdlem, a teprve v dalším vývoji se podle komposiční zásady trestního práva z kapitálního trestu vykupovala“. V ZS se již rozeznává „odškodnění poškozené osoby jměním pachatele . . . a pokuta prodeje jako veřejný trest ku prospěchu nositele soudní moci“. — Ekloga udává trest uřezání nosu.

58a **10** і҃. Приложии сѧ въздѣващии сѧ преже времене гі҃[a] лѣтъ да продаѥть сѧ съ всѣмь имѣNиѥмь своимь и отдаѥть сѧ д(ѣ)в(и)ци. по ц(ь)рк(ъ)вьNомоу же закоNоу Nоужю створивъи NаречеNѣи за моужь, вси соуть повиNьNии постоу з҃[b] лѣт(ъ), ꙗкоже преже моужатицѣ дѣла г(лаго)лахомъ.

11 аі҃. Приложи сѧ д(ѣ)в(и)ци NаречеNѣи за моужь, аще и въ волю д(ѣ)в(и)ци залѣзлъ боудеть, Nосъ да оурѣжеть сѧ ѥмоу.

12 ві҃. Кръвь мѣсащии въ свою кръвь свадьбоу дѣють, да разлоучать сѧ.

13 гі҃. Імѣꙗи двѣ женѣ да иждеNеть меNьшюю съ дѣтьми ѥꙗ и тепеть сѧ[a], [b]а постъ з҃ лѣт(ъ)[b].

10 Kdo svedl dospívající dívku před dobou třinácti let,[33] ať je pokutován[34] vším svým majetkem a výnos ať dá se dívce. *Podle církevního zákona on i ten, kdo se dopustil násilí na dívce zasnoubené muži, všichni podléhají sedmiletému pokání, jak jsme již dříve řekli stran ženy vdané.*[35]

11 Kdo svedl dívku zasnoubenou muži, třebaže k ní vešel s jejím svolením, tomu má být uříznut nos.[36]

12 Krvesmilníci, *uzavírající sňatek s pokrevnými, ať jsou rozloučeni.*[37]

13 Kdo má dvě ženy, ať vyžene pozdější[38] i s dětmi a ať jest bit, *pokání pak sedmi let.*

---

10 [a]sic probe PAKT, і҃ errore rel. [b]еі҃ J. — 13 [a]sic probe ČP, тепоуть его K; тепеть errore UJNV. [b-b]om. J.

10 *Ecloga XVII. 34. Ὁ φϑείϱων ϰόϱην πϱὸ τῆς ἥβης ἤγουν πϱὸ τοῦ τϱισϰαιδεϰαετοῦς χϱόνου ῥινοϰοπείσϑω ϰαὶ τὸ ἥμισυ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ παϱεχέτω τῇ φϑαϱείσῃ.*

11 *Ecloga XVII. 32. Ὁ τὴν ἀλλοτϱίαν μνηστὴν φϑείϱων, εἰ ϰαὶ πϱοαιϱέσει τῆς ϰόϱης τοῦτο ἐγένετο, ῥινοϰοπείσϑω.*

12 *Ecloga XVII. 33. Οἱ αἱμομῖϰται ἢ γονεῖς πϱὸς τέϰνα ἢ τέϰνα πϱὸς γονεῖς ἢ ἀδελφοὶ πϱὸς ἀδελφὰς ξίφει τιμωϱείσϑωσαν. Οἱ δὲ πϱὸς ἄλλην συγγένειαν συμφϑειϱόμενοι… ῥινοϰοπείσϑωσαν. ὁμοίως δὲ ϰαὶ ὁ εἰς δύο ἀδελφὰς εἰδήσει μιγνύμενος.*

13 *Ecloga XVII.* 35. *Ὁ δύο γαμετὰς ἔχων, τυπτέσϑω, ἐϰδιωϰομένου τοῦ ἐπεισάϰτου γυναίου μετὰ τῶν ἐξ αὐτῆς τεχϑέντων τέϰνων.*

---

[33] Ve všech rukopisech krátké redakce se čte: před dobou dvacíti let, což je zřejmý omyl, který povstal pravděpodobně při přepisu hlaholského originálu cyrilicí.

[34] Viz pozn. 32.

[35] Srov. na konci 7. stati.

[36] Přečin svedení zasnoubené dívky byl pokládán za cizoložství (Trullský kánon 97). Zde byl v ZS mrzačící trest rhinokopie ponechán.

[37] Ekloga podle římského práva stanoví za incest trest stětí mečem a rhinokopii; mírnost ZS se vysvětlí tím, že „v oblasti aplikace ZS byly takové sňatky běžné, a tak bylo nutno postupovat umírněně“ (Procházka, *Deset poznámek* 309).

[38] Slovanský termín *menši* označuje manželku pozdější, mladší ve smyslu časové souslednosti (Procházka, *Deset poznámek* 309). „Církev respektovala starší svazky a jen při mnohoženstvi přikazovala výběr jedné z manželek, především hlavní, za jedinou (Vladimír Ruský, Vratislav Pomořský)“.

14 ді҃. Въжагаꙗи чюжь лѣсъ или[a] сѣкы дрова от Nего в соугоубиNоу повиNьNъ ѥс(ть).

15 еі҃. Іже за ѥтеры вражды ли разъграблеNиѥ[a] дѣла имѣNиꙗ огNемь вжагаѥть[b] храмы, аще въ градѣ, да огNемь съжагають и, аще ли въ вси ли в селѣ[c], мечемь да оусѣкають и, а по ц(ь)рк(ъ)вьNомоу закоNоу в пос(тъ) ві҃ лѣт(ъ) предаѥть сѧ, ꙗко вражебNикъ ѥсть. аще ли кто стьбьлиѥ или тьрNиѥ хотѧ пожещи Nа | своѥи Nивѣ, възъгNѣтить огNь, тъ же огNь [d]прошьдъ въжьжеть[d] чюжю Nивоу ли чюжь виноградъ, достоить [e]соудити и[e] испытати, да аще в NевѣдѣNиѥ или въ м(ьд)л(о)сть[f] възъгNѣтившю огNь се боудеть, бес тъщеты съгорѣвшааго да творить. любо въ вѣтреNъ д(ь)Nь

14 Kdo podpaluje cizí les nebo kácí z něho stromy, jest povinen dvojnásobkem.

15 Kdo z nějakého nepřátelství nebo pro loupež majetku zapaluje ohněm obytná stavení, je-li to v městě, ať ho upálí ohněm, pakliže to je ve vsi nebo ve statku, ať ho mečem popraví, *ale podle církevního zákona se předává na pokání dvanácti let,*[39] *poněvadž je to nepřítel.* Chce-li kdo spálit strniště nebo 58b křoví na svém poli a zažehne oheň a ten oheň přeskočí a zapálí cizí pole nebo cizí vinici, třeba věc posoudit a vyšetřit, a stalo-li se to tím, že z nevědomosti nebo z lehkomyslnosti[40] zapálil oheň, ať vyhořelého odškodní; nebo by zapálil oheň za větrného dne nebo neučinil potřebná opatření řka: oheň se nerozšíří, nebo kdyby mu bylo líno, nebo nebylo by mu to nemožné,

---

14 [a]Sic probe in codice s. XVI e collectione monasterii Solovki (No 496/477); и omnes rel. — 15 [a]граблеNиѥ NS, граблеNьꙗ VMČ, за граблеNіа J. [b]вжегают(ь) J. [c]волею вжегаеть add. J. [d-d]пришед(ъ) пожжеть J. [e-e]соудьи J. [f]мслть UJV, мѣсть N, милость nonnulli cod. ČS, бл(а)годѣть PAKT.

14 *Ecloga XVII. 40. Ὁ πῦϱ ἐμβαλὼν ἐν ἀλλοτϱίᾳ ὕλῃ ἢ ϰόπτων ἐξ αὐτῆς δένδϱον (var. δένδϱα) εἰς τὸ διπλάσιον ϰαταδιϰαζέσϑω (var. ϰαταδιϰάζεται).*

15 *Ecloga XVII. 41. Οἱ διά τινας ἔχϑϱας ἢ ἁϱπαγὰς πϱαγμάτων ἐμπϱησμὸν ἐν πόλει ποιοῦντες, πυϱὶ παϱαδιδόσϑωσαν . εἰ δὲ ἔξω πόλεως χωϱία ἢ ἀγϱοὺς ἢ οἰϰίας ἀγϱῶν ἐξεπίτηδες ἐμπϱήσωσι, ξίφει τιμωϱείσϑωσαν. εἰ δέ τις τὴν ϰαλάμην τοῦ ἰδίου χωϱαφίου ἢ τὰς ἀϰάνϑας βουλόμενος ϰαῦσαι ἐνέβαλε (var. ἐμβάλλει) πῦϱ ϰατ᾽ αὐτῶν, τὸ δὲ πῦϱ ϰαὶ πεϱαιτέϱω πϱοῆλϑε ϰαὶ ἔϰαυσε (var. παϱέλϑῃ ϰαὶ ϰαύσῃ) τὰ ἀλλότϱια χωϱάφια ἢ τὸν ἀλλότϱιον ἀμπελῶνα, δεῖ πεϱιεϱγάζεσϑαι τὸν ἀϰϱοατήν, ϰαὶ εἰ μὲν ϰατὰ ἀπειϱίαν ἢ ῥαϑυμίαν τοῦ βάλλοντος τὸ πῦϱ τοῦτο γέγονε, τὸ ἀζήμιον τῷ βλαβέντι ποιείτω. εἰ γὰϱ ἐν ἡμέϱᾳ πολὺν ἄνεμον ἐχούσῃ τὸ πῦϱ* възъгнѣтилъ боудєть огнь ли [g]нє схранилъ[g], [h]рєкъ: нє проидєть огнь, ли облѣнивъ сѧ боудєть или [i]нє нємоглъ[j], [k]ти пож(ь)жєт(ъ) огнь, да платитъ и да тєпєт(ъ) сѧ[k]. ащє ли схранилъ боудєть всє, напрасно жє боура нападєть, и сєго дѣла проидєть огнь далєчє, нє осоудить сѧ[l]. ащє от тоучѣ зажагаѥть сѧ храмъ чии и пожьжєть ѥтєро что от своѥго ѥмоу храма[m], и проидєть огнь прочєѥ пожьжєть окр(ь)стьнъıхъ своихъ ѥмоу соусѣдъ храмъı, ꙗко внєзапоу бъıвшю пожьжєнию томоу, нє осоужаѥть сѧ.

---

[39] Rozvržení na čtyři stupně určovala církevní vrchnost.

[40] Slov. *v nevěděnije ili vъ m(ьd)l(o)stь*, řec. *ϰατὰ ἀπειϱίαν ἢ ῥαϑυμίαν* je právní formule pro posouzení odpovědnosti a vyskytuje se též v Metodějově adhortaci k soudcům (Cloz 2b 30, viz s. 203). Nacházíme ji také např. v řec. textu Procheironu (XIII. 3), ale slovanský text odpovídá jen zčásti byzantské předloze (srov. T. Saturník, *Příspěvky* 154). Srov. též výklad o Grivcově interpretaci pojmu *mьdlostь* v rkp. Clozově, který jsem podal v Byzantinoslavica 12 (1951), 159—161. Reflex této formule lze najít též na počátku kánonu sv. Dimitria: *Otъ mьgly* (místo *mьdlosti?*) *ljutyja i nevěžьstvija očisti ny* (srov. J. Vašica, *Původní staroslověnský kánon o sv. Dimitrijovi Soluňském,* Slavia 35 (1966), 517n.

16 ѕ͞і. Никъıижє[a] прибѣгающаго въ ц(ь)рк(ъ)вь ноужєю нє извлачи[b], нъ вєщь прибѣгъıи да[c] ꙗвлаѥть попови и виноу от нєго створєноую, да приѥмлєть ꙗко[d] оубѣга[e], ꙗко да по законоу изи-

a oheň spálí, ať zaplatí a ať jest bit.[41] Pakliže by všechno zachoval, a náhle přikvapí bouře, a proto se oheň daleko rozšíří, ať není odsouzen. Jestliže se bleskem zapálí něčí dům a shoří to nebo ono z jeho vlastního obydlí,[42] a oheň se rozšíří a sežehne nakonec domy okolních jeho sousedů, jelikož požár ten vznikl znenadání, nebývá odsouzen.

16 Nikdo ať toho, kdo se utíká do chrámu, násilím nevyvede, ale ten, kdo se sem utekl, ať vyloží knězi svou věc a vinu jím spáchanou, a ten ať jej převezme jako utečence, aby jeho zločin byl podle zákona vyšetřen a prozkou-

---

[g–g]sic UNV, нє хранилъ боудєт(ь) J, нє схранилъ будєть PA. [i–j]sic N, нє моглъ UJV. [h–j]лѣностью или оумєдливъ P; рєкъ: нє приидєть (нє проидєт⟨ъ⟩ T) огнь, или облєнивсѧ лѣностию, или оумєдливъ, или нє нємоглъ (нє моглъ T) боудєть KT. [k–k]T; ти да пожьжєть огнь, да платить и да тєпєть сѧ P; то пожьжє огнь, да платить и да тєпоуть єго K; om. UJNVMČS. [l]да нє осоудить с(ѧ) NV. [m]роухла AKT. — 16 [a]никтож(є) JPAK, ижє T. [b]sic P, да нє из'влєчєть A, да нє изовлачить K, om. UJNVMČS. [c]J, om. UNV. [d]om. J. [e]оубѣгаꙗ N.

ἐνέβαλεν ἢ καὶ μὴ παρεφυλάξατο μὴ προελθεῖν τὸ φῦρ περαιτέρω, ὡς ἀμελήσας καὶ ῥαθυμήσας καταδικάζεται. εἰ δὲ πάντα μὲν παρεφυλάξατο, ἀθρῶον δὲ πνεῦμα βίαιον ἐνέπεσε καὶ διὰ τοῦτοποῤῥώτερον προῆλθε τὸ πῦρ, οὐ καταδικάζεται. ἐὰν ἐκ τοῦ συμβεβηκότος ἐμπρησθῇ οἶκός τινος καὶ καυθῶσί τινα τῶν ἰδίων αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ ἐκδράμῃ τὸ πῦρ καὶ ἐμπρήσῃ τινὰ τῶν συμπαρακειμένων αὐτῷ οἰκημάτων, ἀνενόχλητος (*var. ἀνέγκλητος*) *ἔστω ὡς ἀνοήτως τοῦ τοιούτου ἐμπρησμοῦ γενομένου.*

16 *Ecloga XVII. 1. Μηδεὶς τὸν ἐν ἐκκλησίᾳ προσφεύγοντα βίᾳ ἀφαιρείσθω, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τοῦ προσφύγου* (*var. πρόσφυγος*) *δηλοποιείτω τῷ ἱερεῖ καὶ παρ᾽ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀσφαλῶν παραλαμβανέτω τὸν προσφεύγοντα τοῦ νομίμως ζητη-*

---

[41] Úsek *a oheň . . . jest bit* je v rukopisech krátké redakce vynechán vinou opisovačů a je doplněn podle obšírné a smíšené redakce.

[42] Obšírná redakce má místo *chrama* pozoruhodnou variantu *ruchla*. Výraz *ruchlo* ve významu ‚domácí nářadí, nemovitosti, svršky‘ je hojně doložen v staroruské biblické tradici (srov. Sreznevskij, *Materialy* III, 198) a není vyloučeno, že původně bylo na tomto místě i v krátké redakci.

щєть сѧ и испъıтаѥть сѧ обида ѥго. ащє ли | кто покоусить сѧ ноужами от ц(ь)рк(ъ)вє извєсти прибѣгъшаго, кто любо боуди, да приимєть р͞м ранъ, и тъгда, ꙗко подобаѥть, да испъıтаѥть сѧ обида прибѣгъшємоу.

17 з͞і. Вєщь имѣꙗи съ ѥтєръмь и нє повѣдаꙗ вл(а)д(ъı)камъ, нъ о сєбє творѧ, ли по власти, ли по силѣ ноудьми налєжа, ащє въ истиноу своѥ имѣꙗ сє створить[a], да отпадєть[b] своѥꙗ вєщи и да възвращаѥть ю. ащє ли чюжє възмєть чсо, от владъıкъı зємьли тои да тєпьть сѧ, ꙗко нє въ власть бъıваꙗ[c], сєбє бъıваꙗ мѣстьникъ. и тако бъıваꙗ, да оустроѥниѥ творить томоу, ѥжє взѧтъ.

mán. Pokusí-li se kdo, ať je to kdokoli,
násilím vyvést z chrámu toho, kdo se 59a
sem utekl, ať dostane 140 ran,[43] a potom ať se, jak náleží, prozkoumá zločin toho, kdo se sem utekl.

17 Má-li kdo s někým spor a neoznámí to vladykům, ale jedná o své újmě a buď mocí, nebo násilím chce prosadit svou, i když tak učiní opravdu, aby dostal své, ať ztratí svou věc a ať ji vrátí. Pakliže vezme něco cizího, ať je bit od vladyky té země, poněvadž se nepodrobuje moci a sám se stává svým mstitelem.[44] A když takto si počíná, ať restituuje to, co vzal.

---

17 [a]творит(ь) J. [b]да отстоупит(ь) J. [c]om. J.

θῆναι καὶ διοικηθῆναι τὸ κατ᾽ αὐτὸν κεφάλαιον. εἰ δέ τις δοκιμάσει χειρὶ ἀπὸ ἐκκλησίας πρόσφυγον ἐπάραι τὸν οἱονδήποτε, ὁ τοιοῦτος ιβ′ ἀλλακτὰ λαμβανέτω καὶ τότε κατὰ τὸ πρέπον τὸ τοῦ αὐτοῦ προσφύγου ζητείσθω κεφάλαιον.

17 *Ecloga XVII. 5. Ὁ πρᾶγμα ἔχων μετά τινος καὶ μὴ τῇ ἀρχῇ προσφωνῶν, ἀλλ᾽ αὐτοβούλως εἴτε κατ᾽ ἐξουσίαν ἢ καί τινα δυναστείαν χειρὶ ἐπιβαίνων καί ἐπαίρων τὸ ὁτιοῦν, εἰ μὲν κατὰ ἀλήθειαν ἴδιον ζητῶν τοῦτο ἐποίησεν, ἐκπιπτέτω τοῦ ἰδίου πράγματος καὶ ἀναδιδότω αὐτό. εἰ δὲ καὶ ἀλλότριόν τι ἀπῆρεν, ὑπὸ μὲν τοῦ κατὰ τόπον ἄρχοντος δαιρέσθω ὡς μὴ ἀρχόμενος καὶ ἑαυτοῦ γενόμενος* (*var. γινόμενος*) *ἔκδικος, καὶ οὕτως τὴν ἀποκατάστασιν ποιείσθω οὗπερ ἀπείληφεν* (*var. ἀφείλετο*).

---

[43] V řec. textu se udává jen 12 ran. V slov. textu ZS v krátké a smíšené (svodné) redakci 140, v obšírné 144. K otázce právní ochrany asylu poznamenává V. Procházka (*Deset poznámek* 312), že vývojem docházelo na západě k omezení rozsahu asylu, kdežto v zemi nově získané pro křesťanství bylo postavení církve záměrně posilováno, a proto také asyl byl zvlášť zdůrazňován.

[44] Slov. *mъstьnikъ* (var. *městьnikъ*), řec. *ἔκδικος*, značí státního návladního, zástupce státu v obcích řeckých (F. Novotný, *Slovník lat.-český*, 1948, 452); lat. termín je také *vindex* (za řec. *ἔκδικος*), známý též z Nového zákona (R 13.4 a 1 Th 4.6), kde se překládá *mъstьnikъ* a *mъstitelь*. Podle Novotného (*Slovník* 1402) *vindex* je ten, „kdo právně převádí proti druhému spornou věc nebo osobu na svou stranu (tj. ve své vlastnictví n. ochranu n. podobně)“. V. Procházka (*Deset poznámek* 316) nesouhlasí s poznámkou M. Andreeva k výkladům Ganevovým, že by tu šlo o snahu feudálů převzít soudnictví do svých rukou, spíše jsou tu chráněny zájmy byzantského státu. To platí i o poměrech moravských. — Tato stať stanoví nepřípustnost právní svépomoci.

18 и҃і. Роди и дѣти аще на сѧ гл(аголю)ть, да[a] не имоуть имъ вѣры. Ни г(оспод)и, ни на г(оспод)а рабъ ли, свободникъ ли да послоухъ въıваѥть.

18 Mluví-li rodiče a děti proti sobě, ať se jim nevěří. A ani pro pána, ani proti pánovi[45] buď otrok, či propuštěnec ať nebývá svědkem.

19 ѳ҃і. Іже от страньнъıихъ коупить плѣньника и всъстрои[a] ѥго, аще имать цѣноу, юже дасть на немь, давъ на себе, да идеть свободь. аще ли не имать, да имать искоупъ ѥго мъздьника, дондеже издработаѥть сѧ, юже свѣща 59b цѣноу, нари|цающии сѧ мъздѣ ѥмоу на всѧко лѣт(о) г҃ стьлѧзѣ предъ послоухы. и тако кънчавъшю ѥмоу цѣноу[b], отпоущаѥть сѧ свободь.

19 Kdo koupí od cizích vojínů válečného zajatce a restituuje ho k sobě do domu,[46] má-li zajatec obnos, který zaň dal, a dá jej za sebe, ať odejde svoboden. Pakliže ho nemá, ať ten, kdo jej koupil, podrží si jej jako námezdníka, dokud si neodpracuje obnos, na němž se dohodli. Přitom mzda, *na každý rok tři stljazy,*[47] se mu určuje před svědky. *A ten, kdo ji takto dovrší, bývá propuštěn na svobodu.*

---

18 [a]sic JAPKT, ли UNV. — 19 [a]sic UN, весь строи V, вес оустрои J. [b]JPAKT; om. UJNV, ubi iterum и тако.

18 *Ecloga XIV. 2—3. Οἱ γονεῖς καὶ τὰ τέκνα κατ᾽ ἀλλήλων λέγοντες μὴ προσδεχέσθωσαν. Μήτε ὑπὲρ δεσπότου μήτε κατὰ δεσπότου δοῦλος ἢ ἀπελεύθερος μαρτυρείτω.*

19 *Ecloga VIII. 6. Ὁ ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐλεύθερον ἀγοράζων αἰχμάλωτον καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἀποκαθιστῶν αὐτόν, εἰ μὲν εὐπορεῖ τὰς συμφωνηθείσας μεταξὺ αὐτῶν πληρῶσαι τιμάς, ἀπολυέσθω ἐλεύθερος. εἰ δὲ ἀπορεῖ, ἐχέτω αὐτὸν ὁ ἀγοράσας μίσθιον μέχρις ἂν πληρωθῇ, ἅπερ ἐστίχησεν, ὁριζομένου δηλονότι ὑπὸ ἀκροατῶν τοῦ ὀφείλοντος ἑκάστῳ ἔτει ὑπὲρ μισθῶν* (*var.* *μισθοῦ*) *τῷ ἀγορασθέντι λογίζεσθαι.*

[45] Krátká redakce je zde úplně jasná. Ačkoli Orošakov (*Ein Denkmal* 231) podal správný překlad (Weder für den Herrn, noch gegen den Herrn darf der Sklave oder Befreite Zeuge sein) V. Ganev (*Zakonъ sudnyj* 470n.) podle Danailova a Bobčeva zkratku *gi* a následující zápor *ni* čte jako jedno slovo *g(ospod)yni* a překládá: ni gospodarkata, ni protiv gospodarja, že totiž ani paní nemůže svědčit proti svému manželu (pánu). Druhou část této věty chápe Ganev jako samostatný celek, ovšem bez negace: Rob li e, ili e osvoboden, ba bǎde svidetel. Jak tento překlad, tak celý další komentář k tomu je chybný. Srov. Slavia 30 (1961), 7, p. 22.

[46] Z původního překladu *vъstroi jego*, který je celkem dobře zachován v Usťužském rkp. (*vsъstroi jego*) za řec. *ἀποκαθιστῶν αὐτόν*, mají jiné rukopisy *ves* (*vesь*) *stroi* (Jas *ustroi*) *jego*, což dalo podnět k chybnému výkladu, jako by zajatec byl koupen s celou vojenskou výzbrojí (viz u Ganeva, *Zakonъ sudnyj* 486n.). Slova *k sobě do domu* jsou přidána podle řec. textu, nepřímo jsou obsažena v samém pojmu *vъstroiti, restituere, v bývalý stav uvést* apod. Srov. též Slavia 30 (1961), 7, p. 22.

[47] Viz pozn. 13. — S. Troicki, *Svjatoj Mefodij* (57) poukazuje na to, že v řec. Ekloze (VIII. 6) není určena minimální cena této práce zajatcovy; přitom ZS ji cení o polovici dráž než 100. novela Lva VI. Moudrého (886—912): mercede quotannis binis solidis aestimanda.

20 к҃. Свѣдители слоуха[a] да не свѣдительствоують гл(аголю)ще, ꙗко слъıшахомъ от кого сего дължьника, или ино что свѣдительствоующе от слоуха, аще и жюпани соуть, иже свѣдительствоують(ъ).

20 Svědkové z poslechu ať nesvědčí a neříkají: slyšeli jsme od někoho, že tento je dlužník, *nebo něco jiného svědčí*[48] z poslechu, i když jsou to župani,[49] kteří svědčí.

21 к҃а. Иже от ратнъıхъ ꙗсѧ сѧ[a] и с(вѧ)тоую нашю вѣроу кр(ъ)стьꙗньскоую отвьргоша, възвращающе сѧ въ свою землю и градъ, да въ ц(ъ)рк(ъ)вь предаютсѧ[b].

21 Vojíni, kteří byli zajati[50] a zapřeli svatou naši křesťanskou víru, když se vracejí *do své země a k svému občanskému právu,*[51] ať jsou předáni církvi.

22 к҃в. Аще кто испросить конь до нарочита мѣста, [a]нъ проидеть в зарокъ мѣсто[a] ли послеть,

22 Vypůjčí-li si kdo koně do určitého místa a odvede-li jej nebo pošle za místo určené, a přihodí-li se, že se

---

20 [a]от слоуха NV. — 21 [a]ꙗсѧ J (unum сѧ omissum per haplographiam), имоуть PAK; errore ꙗвлꙗꙗ сѧ UNVMČST. [b]J, предаѥть сѧ N, продаѥть сѧ UV. — 22 [a-a]om. UJNVMČS (omissio per haplographiam), complevimus secundum textum gr. et nonnullos cod. recensionis K: аще ли в зарокъ мѣсто (var. мѣстомъ) проидеть.

20 *Ecloga XIV. 9. Οἱ μάρτυρες ἀκοῇ μὴ προσμαρτυρείτωσαν λέγοντες ὡς ἠκούσαμεν ἔκ τινος τόνδε χρεωστεῖν ἢ τόνδε καταβαλέσθαι, κἂν ταβουλλάριοι ὦσιν οἱ ταῦτα μαρτυροῦντες.*

21 *Ecloga XVII. 6. Οἱ ὑπὸ τῶν πολεμίων χειρωθέντες καὶ τὴν ἀμώμητον ἡμῶν τῶν χριστιανῶν πίστιν ἀπαρνησάμενοι, ὑποστρέφοντες ἐν τῇ πολιτείᾳ* (*var. add.* *αὐτῶν*) *τῇ ἐκκλησίᾳ παραπεμπέσθωσαν.*

22 *Ecloga XVII. 7. Ἐὰν χρήσεταί τις ἵππῳ ἕως ὡρισμένου τόπου, ὑπὲρ δὲ τὸν ὁρισθέντα τόπον τοῦτον ἀπενέγκῃ ἢ πέμψῃ, τὴν ὡς εἰκὸς γενομένην ἐπ᾽ αὐτῷ*

[48] Řec. Ekloga zde má: nebo že onen zaplatil; Spulber (*L'Eclogue* 53): que celui-la a acquité sa dette.

[49] Z textu ZS neplyne, že by župan, který neviděl spáchání trestního činu, ale jen o něm slyšel, a proto je vyloučen ze svědectví, byl uveden zde toliko příkladem, ve skutečnosti však že by byly vyloučeny i jiné osoby, jak se domnívá Ganev (*Zakonъ sudnyj* 506); je to však možné (Procházka, *Deset poznámek* 317), pokud by župan označoval jakéhokoli hodnostáře a předpis ZS směřoval proti zvláštnímu postavení osob při vedení důkazu. Řecký text za župani má *ταβουλλάριοι*, Spulber, (*L'Eclogue* 53) překládá *des notaires.*

[50] Z rukopisů krátké redakce jediný Ioasafovský zachoval stopu správného *jasę sę*, ostatní mají omylem *javlęja sę* (srov. Slavia 32, 1963, 257—8), což Ganev (*Zakonъ sudnyj* 509n.) přijímá do původního textu ZS.

[51] V řec. Ekloze je toliko *ἐν τῇ πολιτείᾳ*, slov. *vъ svoju zemlju i gradъ*. Slov. termín *gradъ* má zde jako řec. *πολιτεία* význam ‚ius civitatis, civilitas' (doklady z kodexu Supraslského a z Apoštola Christinopolského A 22.28 viz v *Slovníku jazyka staroslověnského*, 430); pro tento případ, návrat zajatce otroka, má latina zvláštní termín *postliminium* (F. Novotný, *Slov. lat.-čes.* 1021), kterého správně užil ve svém překladě Leunclavius (*Juris graeco-romani* II, 130): Qui in hostium manus venerunt, et inculpatam fidem nostram christianam abnegarunt: postliminio, ad ecclesiam remittuntur.

и ключить сѧ врєдити ли оумрєти, испрошьшю достоить бєс тъщєты[b] да творить г(оспод)иNа коNа.	poškodí nebo zemře, musí vypůjčovatel dát odškodné pánu koně.[52]
23 к̄г̄. Затвории чюжь скотъ и[a] ли гладъмь оуморь, ли иNако како оубивъ, соугоубиNоу да отсоужаѥть сѧ.	**23** Kdo zavřel cizí dobytek a buď hladem umořil, nebo nějak jinak zahubil, budiž odsouzen k dvojnásobku.
24 к̄д̄. Крадыи Nа воиNѣ, ащє ороужиѥ, да тєпєть сѧ; ащє ли коNь, да продаѥть с(ѧ).	**24** Kdo krade na vojně,[53] je-li to zbraň, ať je bit; je-li to kůň, *ať je pokutován.*
25 к̄є̄. Крадоущємоу рабоу г(оспод)иNъ, ащє хощєть имѣти (ити)[a] таковаго раба, да бєс тъщєты створить крадєNаго[b]. ащє ли Nє[c] хощєть имѣти того раба, сєго да отдасть[d] в работоу окрадєNомоу. |	**25** Pán otroka, který krade, chce-li si podržet takového otroka, ať nahradí škodu; nechce-li mít tohoto otroka, ať jej odevzdá do otroctví okradenému.[54]

---

[b]быти add. N. — 23 [a]complevimus e PA, om. rel. — 25 [a]mendose U, om. JNV. [b]J, om. UNV. [c]sic probe JČAPKT, errore om. UNVMS. [d]отNоуд(ь) add. J.

βλάβην ἢ θάνατον τὸν χρησάμενον ὁρᾶν καὶ τὸ ἀζήμιον ποιεῖσθαι τῷ κυρίῳ τοῦ ἵππου.

23 *Ecloga XVII. 8. Ὁ ἀποκλείσας ἀλλότρια θρέμματα καὶ λιμῷ διαφθείρας ἢ ἄλλως πῶς ἀνελὼν, εἰς τὸ διπλάσιον καταδικάζεται.*

24 *Ecloga XVII. 10. Ὁ κλέπτων ἐν φοσσάτῳ ἤτοι ἐν ἐξπεδίτῳ, εἰ μὲν ὅπλα, τυπτέσθω, εἰ δὲ ἄλογον, χειροκοπείσθω.*

25 *Ecloga XVII. 12. Ὁ τοῦ κλέπτου δούλου κύριος, εἰ μὲν βούλεται ἔχειν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην, τὸ ἀζήμιον ποιείτω τῷ κλαπέντι, μὴ βουλόμενος δὲ ἔχειν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην, τοῦτον ἀποδιδότω εἰς τελείαν δεσποτείαν τῷ τὴν κλοπὴν ὑπομείναντι.*

[52] Tato stať, stejně jako stati 25 a 30, má povahu obligační, a nikoli trestní, ježto jde o pouhou náhradu škody (V. Procházka, *Deset poznámek* 310). — Slova *nъ proidetь v zarokъ město* jsou v krátké redakci nepozorností opisovačů ex haplographia (města⁀město, města) vynechána a jsou doplněna podle obšírné redakce (srov. Slavia 32, 1963, 258). V. Ganev (*Zakonъ sudnyj* 522n.) pokládá tuto opisovačskou chybu za vědomou odchylku autora ZS od Eklogy a hledí zjistit její domnělé právní důsledky. Za chybu však pokládá tuto kusost krátké redakce ZS i Tichomirov (II, 14) a myslí, že v obšírné redakci byla opravena podle tzv. *Gradského zákona*, tj. slovanského překladu Eklogy. Poněvadž tu však jde o haplografii, je přirozenější předpokládat, že v prototypu krátké redakce, která byla substrátem pro obšírnou redakci, byl text úplný, bez této vynechávky.

[53] Zasahuje se zde širší okruh osob, vojáci i nevojáci, kteří kradou za vojenského tažení. V ZS je řečeno stručně *na vojně*, v řec. Ekloze *v táboře nebo na výpravě* (Leunclavius: in fossato siue in expeditione; Spulber 64: au camp ou en campagne). K trestu prodeje viz pozn. 32. Ekloga udává zde trest useknutí ruky (cheirokopie).

[54] Tato stať podobně jako 22. má povahu obligační, nikoli trestně právní.
Označení *rabъ* se objevuje ve čl. 18, 25, 30, fem. *raba* ve čl. 4, 5 ZSL a odpovídající místa Eklogy mají termíny *δοῦλος* a *δούλη*, které vyplývají ze starších norem předcházejících

26 к̄ѕ̄. Ижє чюжємоу стадоу ꙗкожє загоNєNиѥ творить[a], въ пьрвоѥ сє створь[b], да тєпєть сѧ; второѥ жє, [c]от зємли[c] да[d] посылаѥть сѧ; трєтиѥѥ жє, да продаѥть сѧ, Nъ ѥлико[e] възвратить всє, ѥлико боудєть загNалъ.	**26** Kdo cizí stádo jakkoli zahání, 60a učinil-li tak poprvé, ať je bit; jestliže podruhé, ať je vyhnán ze země; jestliže potřetí, *ať je pokutován,* ale teprve až navrátí vše, co byl odehnal.[55]
27 к̄з̄. Ижє мьртвыꙗ въ гробѣ съвлачить, да продаѥть сѧ.	**27** Kdo mrtvé v hrobě svléká, *ať je pokutován.*[56]
28 к̄ӣ. Влазаи въ олтарь[a] въ дN(ь)є ли в Nощь, и ѥтєро[b] от с(ва)тыхъ съсоудъ ли пъртъ ли всакоꙗ вєщи възмєть, да продасть сѧ[c]; а ѥжє[d]	**28** Kdo vstupuje do kněžiště ve dne nebo v noci a vezme něco z posvátných nádob nebo rouch nebo z jakékoli jiné věci, *ať je pokutován;* a kdo vezme něco

---

26 [a]створить NV. [b]UNVM, твора JPAKT. [c–c]sic probe JPAKT, о зємли UNV, из зємли MČ. [d]JPAKT, om. UNVMČS. [e]єли J. — 28 [a]ли add. J. [b]что add. NV. [c]да продаѥть с(ѧ) NV. [d]ижє J.

26 *Ecloga XVII. 13. Ὁ ἀλλοτρίας ἀγέλης τῆς οἱασδήποτε ἀπελασίαν ποιούμενος, πρῶτον μὲν τοῦτο ποιῶν, τυπτέσθω· δεύτερον δὲ, ἐξορίᾳ παραπεμπέσθω· τρίτον δὲ, χειροκοπείσθω· ὀφειλόντων δηλονότι τῶν παρ᾽ αὐτοῦ ἀπελαυνομένων τῇ ἰδίᾳ ἀποκαθίστασθαι δεσποτείᾳ.*

27 *Ecloga XVII. 14. Οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐκδύοντες, χειροκοπείσθωσαν.*

28 *Ecloga XVII. 15. Ὁ εἰσερχόμενος ἐν θυσιαστηρίῳ ἢ ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν νυκτὶ καὶ*

byzantských zákoníků a znamenaly v 8. stol. nevolníky určené k různým službám, k zemědělské i řemeslné výrobě, nesvobodné a bez vlastního soukromého majetku (cf. Je. E. Lipšic, *Ekloga* 33, 128n.). Jejich sociální postavení se shoduje s postavením nevolníků v oblasti Východní marky, Panonie, Moravy i Čech v 9. stol., označovaných prameny jako *mancipia,* která se zcizovala bez půdy (cf. L. Havlík, *Slované ve Východní marce* 275n; MMFH III, 28, pozn. 10 a celní tarif z Raffelstetten). Antický termín *servus,* který se ve stsl. textech překládá rovněž jako *rabъ*, dostal však ve středověku feudální ráz a ve středním Podunají znamenal spíše poddaného, užívajícího pozemek a odvádějícího svému pánu census. Český překlad otrok za stsl. *rabъ* má spíše blíže k feudálnímu lat. termínu mancipium; mancipia tvořila ve Východní marce většinou čeleď (familia) na statku pána a příslušenství statku. Postupně byla mancipia usazována i na pozemcích s stávali se z nich servi. Je otázkou jednak stsl. korelát za středověký lat. termín servus, jednak nebyl-li termín *rabъ* na Moravě homonymní pro lat. mancipium i servus, L. Havlík, *K otázce nomenklatury pramenů o Velké Moravě.*

[55] Ganev (*Zakonъ sudnyj* 550) myslí, že zahnáním stáda (*abigeatus*) se rozumí jeho odehnání s úmyslem si je přivlastnit. K tomu poznamenává Procházka (*Deset poznámek* 313), že ochrana tak důležité hodnoty, jako je dobytek, týká se v této době „jakéhokoli činu proti němu, skutkovou podstatu tohoto přečinu tvoří i prosté oddálení kusů dobytka z dosahu vlastníka“. Místo trestu prodeje v ZS stanoví Ekloga trest useknutí ruky.

[56] Krádež na mrtvém v hrobě je zvláštní případ krádeže. Trestem pokuty (srov. pozn. 32) se tu chrání hodnoty ideální (V. Procházka, *Deset poznámek* 313). Ekloga má trest useknutí ruky.

внѣ̆оудоу олтара от ц(ь)рк(ъ)вє възмєть что, да тєпєть сѧ и остриžєть сѧ[e] и[f] [g]от зємли[g] посылаѥть сѧ[h] ꙗко нєч(ь)стивъ.

29 к҃є. Ижє свободоу оукрадєть и продаѥть ли поработить, да поработить сѧ; ꙗкожє и онъ свободоу поработивъ, въ тоужє работоу да въстоупить[a].

30 л҃. Присноублаꙗ[a] чюжєго раба и кръıꙗ ѥго и нє ꙗвѣ твора повиньнъ ѥсть того своємоу[b] г(осподи)ноу пристроити и[c] дроугаго такого раба или[d] дати цѣноу ѥго.

z chrámu mimo kněžiště, ať je bit, ostříhán a poslán ze země jako bezbožník.[57]

29 Kdo ukradne svobodného člověka a prodá *nebo zotročí, ať je zotročen, jako i on svobodného člověka zotročil; ať vstoupí do téhož otroctví.*[58]

30 Kdo láká k sobě cizího otroka a skrývá ho a nezjeví, kde jest, je povinen restituovat tohoto svému pánu a jiného takového otroka dát nebo jeho cenu.[59]

---

[e]постри(жє)ть с(ѧ) NV. [f]JNV, om. U. [g-g]J, по зємли U, о зємли NV, изъ зємли MČ. [h]UNVMČS, послєтсѧ J, слєть сѧ PAKT. — 29 [a]въстоупаєт(ь) J. — 30 [a]присвоиваа J. [b]sic J et nonnulli cod. recensionis S, своѥго UNV. [c]J, om. UNV. [d]complevimus secundum к или цѣноу дасть et textum gr.; om. omnes rel.

τι τῶν ἱερῶν ἀφελούμενος, τυφλούσθω· ὁ δὲ ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἐκ τοῦ ναοῦ ἐπαίρων τι, δαιρέσθω ὡς ἀσεβὴς καί κουρευόμενος ἐξοριζέσθω.

29 *Ecloga XVII. 16. Ὁ σῶμα ἐλεύθερον κλέπτων καί πιπράσκων, χειροκοπείσθω.*

30 *Ecloga XVII. 17. Ὁ ὑπονοθεύων καὶ κλέπτων (var. κρύπτων) καὶ ἀφανῆ ποιῶν ἀλλότριον οἰκέτην, πρὸς τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ τοιούτου δούλου καὶ ἕτερον τῷ κυρίῳ αὐτοῦ οἰκέτην ἢ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ τιμὰς διδότω.*

[57] Rozlišuje se krádež spáchaná v kněžišti kostela, pro niž je stanoven trest pokuty (viz pozn. 32), a krádež v lodi chrámové. V Ekloze je za krádež v kněžišti trest oslepení.

[58] Ekloga má na tuto krádež svobodného člověka trest useknutí ruky. S. Troicki uvádí ve své studii *Svjatoj Mefodij kak slavjanskij zakonodatel'* (50) slovanskou úpravu této krátké stati Eklogy jako doklad kanonistického „šalomounství" Metodějova, jehož pokládá za autora ZS. Podle Troického Metoděj našel v krátké formulaci Eklogy čtyři chyby a šťastně je opravil. Juridický byzantský termín *σῶμα ἐλεύθερον* značí člověka právně svobodného, ale fakticky se dočasně nacházejícího ve stavu otroka. V takovém stavu se např. nachází vykoupený válečný zajatec, dokud nevrátí penězi nebo svou prací obnos zaň zaplacený (srov. ZS stať 19); ale *ἐλεύθερος* (svobodný) nepatří nikomu, a poněvadž ukrást možno jen to, co patří někomu, nemůže být sám předmětem krádeže; a proto Metoděj mluví o krádeži ne svobodného, ale svobody. Zbavit svobody svobodného možno nejen prodejem do otroctví, ale i tím, že ho někdo učiní svým otrokem (slov. *li porabotitь*). Eklogou stanovený trest, useknutí obou rukou, má dva nedostatky: jednak je příliš krutý, jednak nedbá zájmu ani zotročeného, ani pána, který ho vykoupil, jelikož zotročený, bude-li osvobozen, bude muset kromě práce vykonané pro zotročitele dokončit práci svému pánu, a pán, bude-li jeho dočasný otrok prodán, bude bez své viny zbaven dočasného pracovníka. Metodějem použitá zásada *talionis* šalomounsky odstraňuje oba nedostatky, neboť pán místo dočasného otroka získá otroka stálého, a člověk jím vykoupený nabude nejen juridickou, nýbrž i faktickou svobodu, a zotročitel bude zaslouženě potrestán. Srov. též posudek o citované studii S. Troického od V. Procházky v poslední části jeho referátu *Tři nové marné pokusy o prokázání bulharského a makedonského původu Zakona sudného ljudem* (Slavia 33, 1964, 266—7).

[59] Jako stať 22 a 25 je i tato povahy obligační.

30a [a]при малъжєноу[a]. Нєразлоучноє от б(ог)а малъжєнома[b] житиѥ творащю с(ъ)п(а)соу нашємоу [c]б(ог)оу г(оспод)оу[c] прємоудрости[d] оучить нас(ъ). | тъ бо в[e] бытиѥ нє соуща чл(о)в(ѣ)ка створь, нє такожє, пьрсть вземъ от зємла създа жєноу, а могъıи, нъ от моужа рєбро изєм(ъ)[f], създа ю, да съшьдъши сѧ въ прємоудрость[g] ѥдиной плъти въ двѣ лици, взаконить свьрсть нєразлоучноу. тѣмьжє ни[h] [i]жєноу, начєн'шю[i] горкомоу въкоусоу и давшоу[j] моужєви горкаго[k] тогожє вкоуса от льсти нєприꙗзниныı, [l]от того разлоучь, ни пакъı моужа[l], б(о-ж)иꙗ заповѣди прєстоуплєниє[m] с подроужиѥмь сотворша[n] съ[o] жєною [p]разлоучь, нъ[p] за грѣхо-тъ страс(ть) има задѣ[q], съчтаниꙗ нє разлоучаꙗ.

Сємоу жє оужє ꙗвлєноу законоу[r] — пакъı от єуа(н)г(є)листа[s] оут-

30a Pře manželů. Moudrost Tvůrce a Spasitele našeho Pána Boha nás učí, že manželské soužití je od Boha nerozlučným. Ten totiž, který stvořil člověka nejsoucího v bytí, nestvořil 60b stejně ženu tím, že by vzal hlínu ze země, ačkoli mohl, ale vzal žebro z muže a stvořil ji, aby takto moudře sloučením jednoho těla ve dvou osobách uzákonil nerozlučné manželství. Proto ani ženu, jež z ďábelské lsti začala hořké ochutnání a dala z téhož ochutnání muži okusit, od něho nerozloučil, ani také muže, který se dopustil s manželkou přestoupení příkazu božího, od ženy nerozloučil, ale uložil jim za ten hřích utrpení, manželství jejich však nerozloučil.

Tímto tedy zákonem — již zjeveným a opět potvrzeným od evangelia[60]

30a [a-a]sic UJ, о малжєноу N, om. V. [b]J, малъжєномъ UN, — жаномъ V. [c]ГЦ г(оспод)оу б(о)гоу J, госп. om. V. [d]UNVČS, пр(є)м(оу)дростию JAPKT. [e]в бытиє J, въ быти PAKT, въ om. UNVČS. [f]J, взємъ UNVČS. [g]моудрость NV. [h]и errore omnes cod. [i-i]sic probe J, жєна начьнъши UNV et rel. [j]sic probe J, давшє UNV. [k]om. JPA. [l-l]complevimus et correximus e mutilato от того разлучнѣ (-чєнѣ A) пакъı моужа PA, errore om. UJNVČS. [m]sic probe JPA, прєстоуплєниѥмь UNVČS. [n]sic probe J, створшє UNVČS. [o]errore om. omnes cod. [p-p]разлоучєнъ mendose JNV. [q]задѣт(ь) N, содѣѧ J. [r]complevimus e PAKT, om. UJNVČS. [s]UNVČS, єуа(н)г(є)лиа J, въ ѥваанг(є)лии P, єуа(н)г(є)лиє A.

30a *Ecloga II. 12—13. Τῆς ἀδιαλύτου τῶν γαμικῶς ἐν κυρίῳ συμβιούντων ἑνώσεως ἡ τοῦ κτίστου καὶ δημιουργοῦ τῶν ἁπάντων θεοῦ σοφία ὑπάρχει διδάσκαλος. αὐτὸς γὰρ εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν ἐξ οὐκ ὄντων τὸν ἄνθρωπον, οὐ τὸν αὐτὸν καὶ τὴν γυναῖκα πλάσαι τρόπον ἐκέλευσε καίπερ δυνάμενος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ταύτην ἐδημιούργησεν, ἵνα τῆς ἡνωμένης σαφῶς (var. σοφῶς) μιᾶς ἐν δυάδι προσώπων σαρκὸς τῆς συζυγίας νομοθετήσῃ τὸ ἀδιάζευκτον. ὅθεν οὐδὲ τὴν γυναῖκα τῇ ὑποθέσει τοῦ ὄφεως τῆς πικρᾶς τῷ ἀνδρὶ κατάρξασαν γεύσεως ἀπὸ τούτου ἐχώρισεν, οὐδ' αὖ τὸν ἄνδρα τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν τῇ ὁμοζύγῳ συνεργασάμενον ταύτης διέζευξεν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐκόλασε, τὴν δὲ συζυγίαν οὐκ ἔλυσεν.*

Ταύτῃ τοίνυν τῇ ἐναργεῖ νομοθεσίᾳ, αὖθις καὶ λόγῳ κυρωθείσῃ παρὰ τοῦ κτίσαντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τῶν φαρισαίων πρὸς αὐτὸν ἐρωτήσεως· εἰ ἔξεστιν

[60] Krátká redakce ZS má zde nesprávně *ot euangelista* ‚od evangelisty'; jen rkp. Ioasafovský má shodně s obšírnou redakcí správně *ot euangelia* (srov. Slavia 32, 1963, 267, p. 28).

вържьшоу сѧ[t] въ врємѧ, ѥгда въпросиша фарисѣи х(рист)а б(ог)а нашєго, ащє достоить [u]на всакъ грѣхъ[u] отпоущати жєноу свою, отвѣща і(соу)съ: ꙗжє б(ог)ъ съвєдє, чл(о)в(ѣ)къ да нє разлоучаѥть, развѣ словєсє любодѣꙗниꙗ — послѣдоующє жє мꙑ ꙗко приснии оуч(є)н(и)ци х(рист)оу б(ог)оу, нє смѣѥмъ иного взаконити. нъ занє от нєприꙗзни нєнавидѣниѥ въпадаѥть мєжю малъ-
61a жєнома | клєвєтъ дѣла ли плътьскꙑ ли иноꙗ злобꙑ дѣла, тѣмьжє въ число нарицающє законъмь вєщи, ихъжє дѣла разлоучаѥта сѧ малъжєна:

разлоучаѥть сѧ моужь от жєнꙑ своѥꙗ за таковꙑи грѣхъ, и ащє

tehdy, když se farizeové otázali Krista Boha našeho, zda je dovoleno propouštěti vlastní ženu pro každý hřích,[61] a Ježíš odpověděl: Co Bůh spojil, člověk ať nerozlučuje kromě příčiny smilstva — i my se řídíme jakožto opravdoví učedníci Krista Boha a neodvažujeme se nic jiného uzákonit. Poněvadž však od ďábla[62] vpadá mezi manžely nenávist pro žaloby nebo pro tělesnou nebo jinou špatnost, proto do počtu věcí, pro které se manželé rozlučují, stanovíme zákonem tyto:

Rozlučuje se muž od své ženy pro takový hřích,[63] a bude-li žena usvěd-

---

[t]correximus e corrupto оутвьржьшє сѧ UNV, оутвєр’жьша сѧ J. [u–u]sic UNVČS, по всакои винѣ PA, на всако врємѧ J.

ἀνθρώπῳ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀποκριθέντος τοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ζευχθέντας μηδαμῶς παρὰ ἀνθρώπου παρεκτὸς λόγου πορνείας χωρίζεσθαι (Mt 19. 3), ἐξακολουθοῦντές τε καὶ πειθόμενοι οὐδὲ ἡμεῖς ἕτερόν τι νομοθετεῖν ὑπὲρ τούτων βουλόμεθα. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ τῆς κακίας εἶδος ἐπιμελῶς,

---

[61] Slova *pro každý hřích* jsou součástí citátu z Mt 19,3, který se vyskytuje také v Metodějově adhortaci k soudcům, kde jsou však přeložena *na vъsěko vrěmę* (řec. *κατὰ πᾶσαν αἰτίαν*). O tom, že stejný překlad mělo též prvotní znění ZS, svědčí nepochybně varianta Ioasafovského rkp. *na vsęko vremę*. Jinak všechny rukopisy ZS čtou zde *na vsękъ grěchъ*. Poněvadž jinak celá rukopisná i tištěná tradice slovanského překladu evangelního má zde od nejstarších dob *po vъsěkoi vině* (jen Savvina kniga na *vsakǫ vinǫ*), nelze toto důsledné *grěchъ* v ZS vysvětlit jinak leda jako korekturu prvotního *vrěmę*. O tomto charakteristickém termínu *vrěmę*, jež zpravidla značí ‚čas‘, ve významu ‚skutek nečistý‘ viz na str. 171n. V textech ZS, vyjma Jas, je nahrazen slovem *grěchъ*. To je důležité mít na mysli při výkladu zákona o rozluce, o kterém je dále řeč.

[62] V řec. textu Eklogy je zde *τὸ τῆς κακίας εἶδος* (species, genus malitiae, srov. I Th 5.22), které autor ZS správně interpretoval svým překladem (srov. Slavia 27, 1958, 536—7). Dobře to vystihuje též Leunclavius (*Juris graeco-romani* II, 106): Sed enim quum ipsa malitiae species... se pluribus hominibus ingerat... Nejasný překlad má J. Zhishman (*Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 1863, 105): Da jedoch die böse Art unter den Menschen eingebürgert ist... Spulber (*L'Eclogue* 22) chybně: Mais puisque la méchanceté, sans qu'elle s'inquiète, demeure dans beaucoup des hommes ...

[63] Původně bylo zde místo *grěchъ* slovo *vrěmę* v speciálním významu ‚skutek nečistý‘ (tj. cizoložství) jako první příčina rozluky. Poněvadž se zde ZS odchyluje od řec. textu Eklogy, domníval jsem se (Slavia 27, 1958, 534—7), že autor ZS vynechal přední důvod rozluky, cizoložství. Téhož mínění byli bulharští právní historikové G. Danailov a H. Orošakov. T. Saturník (*Příspěvky* 136) se rovněž domnívá, že ZS cizoložství jako důvod rozluky výslovně neuvádí, ale v úvodní části stati 30a se uznává; blíže však tento zdánlivý rozpor nevysvětluje. Zjištěním, že zde *grěchъ* bylo chápáno ve smyslu *vrěmę*, nabývají uvedená slova pregnantního smyslu speciálního hříchu, cizoložství. Tak také správně vyzvedá důležitost slova *grěchъ* na tomto místě V. Ganev (*Zakonъ sudnyj* 591) a interpretuje je v souvislosti s předcházejícím výkladem textu Mt 19. 3—6 jako označení cizoložství.

обличить сѧ проказоу коую дѣющи животоу ѥго, ли инꙑ кꙑꙗ злобꙑ (нъ)[v] моужю очющьши[w] нє исповѣсть ѥмоу, и ащє в нєдоугъ въ[x] прокажьнъ впадєть.

Пакꙑ жє разлоучаѥть сѧ жєна от моужа своѥго, ащє коую проказоу творилъ боудєть[y] ѥи ли иного чюꙗ нє исповѣсть ѥи, и ащє въ прокажєнъ нєдоугъ впадаѥть, и ащє ѥтєръ[z] от нєю ключить сѧ прєжє сшєствиꙗ[z] въ злоу ꙗзю впадаѥть.

сє жє всє достоить [a]кн(ѧ)ѕєм(ъ) и соудамъ[a] с послоухꙑ испꙑтати[b], ꙗкожє прєди[c] писахомъ, [d]въ соудѣ божии[d], всѧ бєщиньницѣ людьсъкіꙗ въ вєликꙑи

čena, že činí jakýkoli úklad jeho životu, nebo ačkoli se dověděla o nějakých zlých skutcích jiných osob proti muži, neoznámí mu to, a upadne-li do nemoci malomocenství.

Opět pak žena se rozlučuje od svého muže, bude-li jí činit nějaký úklad, nebo ač ví to o jiném, neoznámí jí to, a upadne-li do nemoci malomocenství, a *přihodí-li se, že jeden z nich před manželským stykem*[64] *upadne do zlé nemoci.*

Toto vše náleží knížatům a soudcům se svědky vyšetřit, jak jsme shora napsali, na soudu božím, kterým se mají všechny zlořády lidské od knížat soudit. A proto nesmíme se ohlížet na nikoho,

---

[v]sic errore UNV, но J; primo fortasse на моужа. [w]correximus e corrupto очющ(ь)шю JKT, очищьшю UNVČS. [x]om. J. [y]сотворилъ боудєт(ь) JNV. [z]correximus e corrupto єтєро J, ѥтєро чьто UNV. [z]sic probe in cod. s. XVI e collectione monasterii Solovki (№ 496/477) in Bibliotheca Publica Leningradensi; шьствиꙗ omnes rel. [a–a]sic JAPKT, имъ UNVS, намъ Č. [b]и соудиꙗмъ add. UN, соудьꙗмъ add. V. [c]прєди писахомъ PT, прєдписахомъ AK, прєди om. UJNVČS. [d–d]sic P, corruptum всюдѣ вєлимъ UJNVČS.

τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐμπολιτεύεται, κἀντεῦθεν ἀγαπητικῶς πρὸς ἀλλήλους μὴ διακείμενοι κατὰ πολλὰς αἰτίας, καίπερ μὴ οὔσας τοιαύτας, ποιοῦνται τῆς ἑαυτῶν συμβιώσεως τὴν διάζευξιν, ῥητῶς ἐνθεῖναι τῇ παρούσῃ νομοθεσίᾳ δι᾽ ὧν τὰ συνοικέσια λύονται τῶν δεόντων ἐκρίναμεν.

ιγ᾽. Λύεται ὁ ἀνὴρ ἀπὸ γυναικὸς διὰ τοιαύτας αἰτίας· ἐὰν ἡ γυνὴ αὐτοῦ πορνεύσῃ· ἐὰν ἐπιβουλεύσῃ οἱῳδήποτε τρόπῳ τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἢ ἐπισταμένη ἑτέρους ἐπιβουλεύοντας μὴ καταμηνύσῃ αὐτῷ· καὶ ἐὰν λωβή ἐστιν.

Ὁμοίως δὲ λύεται καὶ ἡ γυνὴ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς διὰ τοιαύτας αἰτίας· ἐὰν ἀδυνατήσῃ ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τριετίᾳ ἀπὸ καιροῦ τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος τῇ οἰκείᾳ μιγῆναι

---

[64] Všechny rukopisy ZS obou redakcí mají zde *preže šьstvija* (*še-*), což bylo všelijak vykládáno (srov. V. Ganev, *Zakonъ sudnyj* 593), až na jedinou výjimku: rkp. solovecký čudovské krátké redakce ZS (SM II) zachoval správné čtení: *preže sšestvija*. Tím se potvrdila má domněnka, kterou jsem podal ve Slavii (27, 1958, 536), z textové tradice samého ZS. ZS se touto poslední formulací odchyluje od Eklogy, která zde praví: Stane-li se, že jeden z nich (tj. manželů) po uzavření sňatku bude ovládán ďáblem, taková z té příčiny ať se od sebe neodlučují. Ďábelský vliv na jednoho z manželů nemůže být důvodem k rozluce. Účinek tohoto ovládání démonem není myšlen jako posedlost, nýbrž jako příčina neschopnosti k manželskému styku (*impotentia diabolica*). Místo toho ZS uvádí případ, kdy „zlá nemoc“ jednoho z manželů propuká „preže sъšestvija“ — v daném kontextu to může být jen taková nemoc, jejímž následkem je impotence — může být důvodem pro rozluku (*impotentia subsequens ante copulam*). Srov. o tom podrobněji ve Slavii (17, 1958, 536—7).

съ[e] соудъ б(ож)ии кн(ѧ)ѕь[f] имать
осоужати. да сєго дѣла нє до-
стоить обиновати сѧ никогожє, нъ
всѧ по всѧ д(ь)ни въ б(ож)ии за-
конъ наставлѧти, оуповаюштии на
х(рист)а б(ог)а въ всєлєньскыи
61b соудъ бл(а)жєныи глас(ъ) | оуслы-
шати: градѣтє, бл(а)г(ословє)нии
раби вѣрнии, въ мнозѣ васъ оу-
строю, вънидѣтє в радость г(ос-
под)а б(ог)а вашєго, вєсєлѧщє сѧ
съ анг(є)лы въ вѣкы вѣкомъ.
ам(инь).

ale všechny den co den vyučovat v božím zákonu a doufat v Krista Boha, že na všeobecném soudu uslyšíme blažený hlas: Pojďte, požehnaní služebníci věrní, nad mnohým vás ustanovím, vejděte v radost Pána Boha vašeho a veselte se s anděly na věky věků. Amen.[65]

---

[e] om. JNV. [f] J, от кн(ѧ)зь PAKT; om. UNVČS.

γυναικί· ἐὰν ἐπιβουλεύσῃ οἱῳδήτινι τρόπῳ τῇ ζωῇ αὐτῆς ἢ ἐπιστάμενος ἑτέρους ἐπιβουλεύοντας μὴ καταμηνύσῃ αὐτῇ· καὶ ἐὰν λωβός ἐστιν. εἰ δὲ συμβῇ ἐξ αὐτῶν ἕνα μετὰ τὸν γάμον ὑπὸ δαίμονος κυριευθῆναι, τούτους ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἀπ' ἀλλήλων μὴ χωρίζεσθαι. ἄνευ δὲ τῶν αἰτιῶν τούτων τῶν γνωριζομένων μὴ δύνασθαι ἀνδρόγυνον διαλύεσθαι κατὰ τὸ γεγραμμένον (Mt 19. 6)· ὅτι οὓς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

[65] Tento odstavec tvoří závěr celého ZS. Připomínají se tu zejména povinnosti vytčené ve statích samostatně autorem ZS koncipovaných (1, 2, 7a), mimoto však výzva neohlížet se na nikoho a všechny vyučovat v božím zákonu pro všechny dny s důvěrou v Krista a jeho odměnu, což jsou myšlenky doslovně převzaté z Metodějovy řeči k soudcům a z jejího závěru, svědčí i o těsné sounáležitosti obou těchto moravských právních památek.

VLADYKAM ZEMLĘ BOŽIE SLOVO VELITЪ

BOŽÍ SLOVO PŘIKAZUJE POZEMSKÝM VLÁDCŮM (NAPOMENUTÍ VLADAŘŮM)

Napomenutí vladařům (tzv. „anonymní homilie Clozova sborníku“) je homiletická skladba velkomoravského původu, jejímž autorem byl pravděpodobně sám Metoděj. Je to řeč, adhortace soudcům-knížatům, aby zachovávali ustanovení obsažená v Zakonu sudném ljudem. Svým obsahem se tedy toto rétorické literární dílko přiřazuje k velkomoravským památkám právním a má po této stránce i nemalou cenu jako historický pramen k dějinám Velké Moravy.

Památka je zachována v jediném starobylém hlaholském rukopise z 11. stol., zvaném Glagolita Clozianus (1b 19 — 3a 23), který je nepečlivým opisem starší (nedochované) předlohy s četnými písařskými poruchami textu. Památku vydal poprvé B. Kopitar (1836), po něm pak znovu V. Vondrák (1893) a nejnověji A. Dostál (*Clozianus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký*, Praha 1959), anonymní homilii samu pak F. Grivec a A. Vaillant ve studiích citovaných dále.

Z novější odborné literatury — po pojednáních ve starších pracích Vondrákových, Kuľbakinových, van Wijkových a Nahtigalových — je třeba uvést zejména tyto: F. Grivec: *Clozov—Kopitarev Glagolit v slovenski književnosti in zgodovini* (Razprave I, 5, Filoz.-filol.-hist. razred Akad. znanosti in umetnosti, Ljubljana 1947, 343—408); A. Vaillant: *Une homélie de Méthode* (RÉS 23, 1947, 34—47); J. Vašica: *Anonymní homilie v rukopise Clozově* (ČMF 33, 1949, 6—9); F. Grivec: *O teških mestih v Clozovem Glagolašu* (Razprave... 1950, 61—65); Vj. Štefanič: *Novija istraživanja o Kločevom Glagoljašu* (Slovo 2, 1953, 67—74); J. Vašica: *Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní* (Slavia 25, 1956, 221—233).

Překlad do češtiny pořídili A. Dostál (v uvedené edici) a J. Vašica (*Literární památky epochy velkomoravské*, Praha 1966), do slovenštiny E. Pauliny (*Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*, Bratislava 1964), do slovinštiny F. Grivec (v uvedené studii), do latiny B. Kopitar (ve své edici) a F. Grivec (v uvedené studii) a do francouzštiny A. Vaillant (v uvedené studii).

Naše vydání přetiskuje text památky podle vydání Dostálova (str. 52—58).

ѣко обрѣтаєтъ сѧ. нє іскоушаѭш-
тімъ єго ѣвлѣєтъ сѧ. імѫштімъ
вѣрѫ ємоу. аштє оубо любіти
правъдѫ владыкамъ зємлѧ. б(о)-
жиє слово вєлітъ. і пакы пон'
пѫтоу благоу творітиті правєдъ-

(...) bývá nalezen od těch, kteří ho nepokoušejí, (a) zjevuje se těm, kteří mu věří. Sap 1.1—2 Jestliže tedy boží slovo přikazuje pozemským vládcům milovat spravedlnost a (jakožto) počátek blažené cesty konat spravedlivé skutky, Pr 16.7

наа. ібо отъ правєдъныхъ дѣаніи зачінаємъ блажєноє житьє. да відімъ съ страхомь. чьто сємоу істьлѣньє. б(о)жі законъ съказаєтъ. і сє ѣко вьсѣкого пламєнє пламєнѫнѣє. і ѣдовитоу оуѣдєнью ѣдовитѣє да отъбѣжімъ.

Ex 23.1 прідєтъ бо пророкъ мосі. отъ
б(ог)а наоучєнъ сы. і къ влалды-
камъ[a] пръвы гл(агол)а. слоухъ бо
соуєтьнъ сатъ. нє прімєші чьто са
гл(агол)а слоухъ соуєтьнъ сѫштъ.
і соуєтънъ і бєсъвѣдѣтєль.і кромѣ
Sap 6.1 съпасънымь ізвѣстънымь іспы-
таньємь закон'нымь. пріємлѭ
прѣждє єлико отъ б(ог)а власть
пріємъшє. добрѣ ізвѣдѫштєі. обрѣ-
таѭштихъ са. въ своꙗ имъ люді.
тажє съ тръпѣльсвомъ. іспыта-
ньємь на вьсѣкъ дєнь раздрѣшаѭ-
штє длъжьні сѫтъ ні єдіного
ч(ловѣ)ка подь німі сѫштаго соу-
лѣє імѣти б(о)жію законоу ні
братра. ні чадо. ні дроуга. ні иного
нікоєгожє. добрѣ вѣдѫштє. і по-
мышлѣѭштє. єжє є въ б(о)жі за-
конъ. въпсано гл(агол)аі о(ть)цю
своємоу. і м(а)тєрі своєі. нє вѣдѣхъ
Dt 33.9 та. і братрьꙗ своєꙗ нє познахъ.
і с(ы)ны своꙗ нє разоумѣхъ. за-
кона твоєго раді съхраніхъ правъ-
ды твоꙗ. по томь жє єжє є въпсано
Mt 10.37 въ с(ва)та єв(а)нћ(є)лъѣ. любаі
о(тъ)ца ли матєрь пачє мєнє. нѣстъ
ми на подобѫ.

neboť od spravedlivých skutků začínáme blažený život, vizme se strachem, co boží zákon vykládá jako jeho zhoubu, abychom jí — více než všechen plamen plamennější a než jedovaté uštknutí jedovatější[1] — unikli.

Přijde totiž prorok Mojžíš, jsa poučen Bohem a jako první říkaje vládcům: „Výpověď lichou, pravil, nepřijmeš.“[2] O čem se praví, že je lichou výpovědí? Nuže lichou, to jest beze svědků, pouze po spásném a zjevném zákonném vyšetření přijímám. Především ti, kteří od Boha přijali moc (a) dobře zkoumají pře lidí, kteří patří mezi jejich (lidi), s trpělivým vyšetřováním vynášejíce každý den rozsudek, jsou povinni ani jednoho člověka jim podřízeného nemít za lepšího než oba zákony boží,[3] ani bratra, ani dítě, ani přítele, ani žádného jiného, dobře vědouce a majíce na paměti to, co je vepsáno do božího zákona: „Ten, kdo říká otci svému a matce své: neznal jsem tě, ani své bratry jsem nepoznal, ani své syny jsem nepochopil. Pro tvůj zákon jsem zachoval tvé spravedlnosti.“ Dále to, co je vepsáno do svatých evangelií: „Ten, kdo miluje otce nebo matku více než mne, není k mé podobě.“

---

[a] Sic, errore pro владъікамъ.

[1] J. Vašica, *Literární památky* 170: než dvojité jedovaté uštknutí. Ve stsl. originálu je zde totiž genitiv duálu — *ědovitu uěděniju*, který se zakládá na správném přírodovědním postřehu: had vypouští při uštknutí jed ze dvou větších dutých zubů, po nichž zůstanou na postiženém místě dvě ranky. Tato dvojitost zranění při jednom uštknutí je vyjádřena duálem. Dosud se pokládal tento duál nesprávně za dativ singuláru, který náhodou zní stejně, a sice za komparativní dativ místo genitivu, a byl označován jako syntaktická anomálie tohoto textu.

[2] Citát z Exodu 23,1, kterým Metoděj začíná svou úvahu o důležitosti svědků v procesním řízení, je vzat z počátku středověkého výboru z mojžíšského zákonodárství (*Ecloge legis, quae a Deo per Moysen data est Israelitis*), záhy přeloženého do církevní slovanštiny a pojatého i do tištěné *Kormčí knihy*, kap. 45.

[3] Zde v originále je opět genitiv duálu (*božiju zakonu*), posud nesprávně chápaný jako dativ singuláru.

за сєго раді длъжєнъ єсть вьсѣкъ кназъ нє обіноуꙗ вьсѣхъ. іжє подъ властьѭ ємоу б(о)жи с(ва)тіъ х(рьст)оу законъ. і пророкомъ і апо(столо)мъ. і блажєнымъ о(ть)цємь прооучати. і вьсѣмъ на вьсѣкъ дєнь. запрѣштати нє обідѣті. кого нє моштьнѣішіхъ. ні поганъскъ єтєръ обычаі съдѣати. ні поганъскыꙗ прі-сагы. іли іно чьто блѫдаштє. ні єдіно бо прічастьє. свѣтоу къ тьмѣ. і с(ы)номъ свѣтоу кръстьѣномъ. і поганомъ с(ва)тоє кръстєньє въ чьсть вєльѭ имѣті. а нє оукорізнѣ творіть-є. і къмотрами своімі. і дъштєрьми. іжє отъ с(ва)таго кръштєньѣ нє съмѣшати са.

вьсє бо сє с(ва)ті вьсємоу мироу обьшти сънъмі проклалі сѫтъ. нъ і позьраштаꙗ ихъ къназа таковьсаꙗ бєштініца. і нє ѣко подобаєът показаѭштіхъ. съ достоѣноу ємоу постоу. въ разлічєньє проклєньшє въ вѣчьны онгъ. отъвръгѫ са братьѣ. въ с(ва)тоє і с(ъ)п(а)саѭштєє кръштєньє длъжєнъ єсть. вьсѣкъ кръштєнъ съ страхомъ. і трєпєтомь храніти. то жє с(ва)тоумоу і блажєноумоу павълоу ап(о)с(то)лоу гл(агол)ѭштю къ вѣрьнъмъ. любодѣаньє жє і вьсѣка нєчістота въ васъ да нє імєноуєтъ са. ѣкожє подобаєтъ с(ва)тымъ. і нікътожє васъ да нє слышітъ тъштіми словєсы. нє любодѣі бо

Proto je každý kníže povinen bez
okolků všechny, kteří jsou pod jeho
mocí, vyučovat svatému božímu zá- 2 C 6.14
konu Krista, proroků, apoštolů i bla-
žených Otců a všem každý den při-
kazovat, aby nikomu ze slabších
nekřivdili, ani aby nekonali žádný po-
hanský obyčej ani pohanské přísahy,
nebo aby v něčem jiném nebloudili. E 5.8
Nemá totiž žádnou spojitost světlo 1 Sol 5.5
s tmou ani synové světla — křesťané I 12.36
a pohani. Svatý křest aby měli ve velké
úctě a nevystavovali jej posměchu;
a se svými kmotrami a křtěnkami od
svatého křtu aby se (manželsky) ne-
spojovali.

To všechno totiž proklely svaté a celému světu obecné sněmy. Ale zavrhly i knížata, kteří pozorují takové jejich zlořády a netrestají, jak se sluší, diferencovaně odpovídajícím tomu půstem, (a) proklely je do věčného ohně.[4]

Bratři, ve svatém a spasitelném křtu je (to) každý křesťan povinen se strachem a rozechvěním zachovávat, neboť totéž praví svatý a blažený apoštol Pavel k věřícím: „Smilstvo pak ani veškerá nečistota nechť u vás není jmenována, jak se sluší svatým, a nikdo nechť vás neobelstí prázdnými slovy, neboť ani smilníci, ani žalobníci ani (jinak) nespravedliví (lidé) království boží nezdědí. Proto tedy přichází hněv

---

[4] Metoděj zde s důrazem poukazuje na 53. kánon Trullského sněmu (692), kterým se prohlašují za nedovolené a neplatné sňatky kmotra s ovdovělou matkou kmotřence nebo s kmotřenkou pro překážku duchovního příbuzenství. Tato otázka byla na Moravě aktuální, jak svědčí slovanský *Život Metodějův*, kap. XI. Půst v tehdejší terminologii znamenal tolik co církevní pokání, jehož byl hlavním úkonem. Značnou obtíž působilo v následujícím textu rčení *vъ različenьję*, ale právě text uvedeného 53. trullského kánonu je klíčem k jeho správnému výkladu. V něm se totiž nařizuje, aby ti, kdo uzavřeli takovýto nedovolený sňatek, napřed od něho upustili a potom se podrobili kajícnickému postu: *primo ab hoc illicito et iniusto matrimonio desistant, deinde et fornicatorum poenis subiciantur.* S tím se shodují zprávy *ŽM*, kap. XI, že Metoděj se snažil ty, kteří uzavřeli tento nedovolený sňatek, domluvou, poučováním a útěchou přimět k tomu, aby se rozešli, ale nemohl je rozvést. Teprve *vъ različenьje*, tj. ve stavu rozejítí neboli po rozchodu, mohl jím být uložen církevní trest exkomunikace z přijímání spojené s postem.

ні клєвєтьніці. ні обідьліви ц(ѣ)-
E 5.3 с(а)р(ь)ствіє б(о)жіє наслѣдъ-
ствоуѭтъ. сіхъ бо раді градєтъ
гнѣвъ б(о)жі. на с(ы)ны противъ-
ныѩ. длъжєнъ єстъ вьсѣкъ кръш-
тєны. самъ сєбє чіста хранити. ѣко
1 C 6.4—10 цр(ь)к(ъ)вє б(ог)оу с(вѧ)тѫѭ. і о
1 C 3.17 своєі жєнѣ довълѣти сѧ. нічьжє
іно дальнєє съмышлѣті. ні въ
скота мѣсто въ слѣдъ нєсъмы-
слънъ похотиімъ ходіті.

іжє оубо отъ сєлѣ кръштєнъ сы.
твора обрѣтаєтъ сѧ по б(о)жію за-
коноу. да осѫдітъ сѧ то жє б(ог)оу і
с(ъ)п(а)соу нашємоу іс(оу)хр(ьст)-
оу въпрошєноу бывъшю. аштє є
льзѣ поуштати жєнѫ своѭ. на
Mt 19.3 вьсѣко врѣмѧ. і отърєкъшю. вьсѣкъ
Mt 5.32 поуштаѩі жєнѫ своѭ развѣ сло-
Mt 19.6 вєсє любодѣаннаго. творитъ ѭ
прѣлюбы творіті. і вьсѣкъ прілѣ-
плѣѩі сѧ потъпѣзѣ прѣлюбы
дѣєтъ. ѣжє бо б(ог)ъ съвєлъ єстъ
ч(ловѣ)ка. да нє разлючаєтє сѧ.
фропітоу жє малахєоу съізвѣс-
Ma 2.15—16 тоуѭштю б(ого)ви. і гл(агол)ѫш-
тю. і жєнѫ юності твоєѩ. да нє
оставиші. нъ аштє. (в)ъзнєнави-
дѣвь отъпоустіші. і покрієтъ нє-
чьстьє на тѧ. гл(агол)єтъ г(ос-
под)ъ. такождє с(вѧ)ті апо(сто)лі.
і блажєні о(ть)ци съ с(вѧ)тымь за-
кономъ отънѫдь. вєльє і ѕѣлоуто.
таковоє посѫждєньє рєкъшє вє-
лью іспытанью. і поштєнью сє
съподобішѧ.

і длъжєнъ єстъ вьсѣкъ крєстьѣнь. съ говѣньємь і страхомь. рачьшѫѭ імѣти по б(о)жію за-

boží na syny vzpurné.“ Povinen jest každý pokřtěný sám sebe uchovávat čistého jako boží chrám svatý a být spokojen se svou ženou, nic jiného dále neobmýšlet, ani se na způsob dobytka nehnát za nesmyslným chtíčem.

Kdo tedy od nynějška, jsa pokřtěn, bude shledán (soudně) vinným podle božího zákona, nechť je odsouzen.

Rovněž když Bůh a spasitel náš Ježíš Kristus byl otázán, zda lze propustit vlastní ženu za jakýkoli (nečistý) skutek,[5] odvětil: „Každý, kdo svou ženu propouští kromě důvodu cizoložství, způsobuje, že ona cizoloží; a každý, kdo se spojí s propuštěnou ženou, cizoloží. Neboť které dva lidi spojil Bůh, ti nechť se nerozlučují.“ A prorok Malachiáš zvěstuje shodně to, co Bůh: „Ženu své mladosti ať neopustíš; jestliže však (k ní) pojmeš nenávist a propustíš (ji), tu tě pokryje bezbožnost,“ praví Pán. Stejně i svatí apoštolové a blažení Otcové, vyřknuvše (v souhlase) se svatým zákonem zásadní a veskrze příkré odsouzení takové (věci), podrobili to velikému vyšetřování a postu.

I jest každý křesťan povinen s úctou a bázní mít tu, která si (ho) zvolila, podle božího zákona svatého (a) soudit

---

[5] J. Vašica, *Literární památky* 172: pro každý „čas“. V originále je zde místo očekávaného slova „vina“ užito výrazu *vrěmę*, tj. „čas“ ve významu „nečistý skutek“. Je to nejspíš pozůstatek tabuový, který nacházíme v témž citátu (Mt 19,3) též v 30a článku *Zakona sudného* a ve 4. kánonu neocesarejském v Metodějově překladu *nomokánonu*, viz 170n. Nikde jinde není nic podobného doloženo.

коноу с(вѧ)тоумоу сьѭ сѫдіти. съ вьсѣкоѭ обрѣтаѭштѭ сѧ тѧжю. ѣкокожє[b] законъ пішєтъ. да нікыжє оубо отъ владыкъ. отъ нєпріѣзні. обладанъ съ оустънама своіма. ісповѣдаѩ сєбє вѣрна ср(ь)д(ь)цємь. далєчє отъстоітъ б(ог)а єтєро псанымь сімь. отъ тьмы мъдлості. іли єтєроу іномоу нєвѣждъствью. лі любъві плътъсцѣі нє храніті покоушаѩ сѧ. нє повінна сєбє вѣчьноумоу огню осѫждєнью. нєпьштюєтъ і на сємь свѣтѣ б(о)жию гнѣвоу.

крѣпъко помышлѣѩ. бывъшє прьвоумоу ц(ѣса)рєві і(здраи)л(є)воу. саоулоу. і нє за вєльє прѣзьрьрѣньє[c]. отъ пророка саоула. сєго ради трасы сѧ і трєпєштѧ. да б(о)жи хранітъ законъ. рєчє бо къ нємоу б(ог)ъ гласоуѩ. аштє сє трѣбѣ г(оспод)і олокавътомата і дары. ѣко оуслышаті г(осподь)ню. і до послоушаньѣ оунѣє дара благо ѣко прѣзьрѣ слово г(осподь)нє. і оукорітъ тѧ г(осподьн)ъ оунєбытівъ владыкѫ і пакы правъ да възносітъ ѩзыкъ. обніштаѭтъ жє грѣхъми и нєправъдами людьє.

і ино много. єліко с(вѧ)тыѩ кнігы гл(агол)ѫтъ. грозѫ і страхъ творѧштє владыкамъ. нъ разоумѣвъшє мімо ходѧштє славѣ сєі. въ съноу мѣсто да възъпьѭтъ. въ мысль своѭ с(вѧ)тоумоу апо(сто)лоу павълоу гл(агол)ѫштю. къто насъ разлѭчітъ отъ любъвє б(о)жі-

ji při každé rozepři, která se vyskytne, jak zákon píše.[6]

Nechť se tedy žádný z vladařů —
jsa ovládán ďáblem a vyznávaje svý-
mi ústy, že je věrný — nevzdálí od Mt 15.8
Boha, pokoušeje se nezachovávat ně-
které z těch psaných (ustanovení)[7] pro
tmu (morální) laxnosti nebo kvůli jiné
nevědomosti či tělesné lásce a nechť se
nedomnívá, že nepodléhá odsouzení
k věčnému ohni a božímu hněvu (už)
na tomto světě.

Nechť se zevrubně rozváží, co se stalo
prvnímu židovskému králi Saulovi —
a ne za velké přehlédnutí — od proroka
Samuela.[8] Proto s bázní a rozechvěním
nechť zachovává boží zákon. Řekl mu
přece Bůh, volaje hlasem: „Hle, zdali-
pak jsou Bohu potřebné zápalné oběti
a dary jako slyšet (hlas) Páně? Však 1 Rg 15.22—23
poslušnost je větší dobro než (obětní)
dar. Že jsi nedbal na slova Páně, tak
tě Pán pokoří, tím že již nebudeš
vladařem.“ A ještě: „Spravedlnost po-
vznáší národ, kdežto hříchy a ne-
spravedlnostmi upadají lidé do bídy.“ Pr 14.34

A (je) mnoho jiného, o čem svaté
knihy mluví, vyvolávajíce u vládců
strach a hrůzu. Ale pochopivše, že tato
sláva pomíjí na způsob snu, nechť
zvolají ve své mysli, jak praví svatý
apoštol Pavel: „Kdo nás odloučí od
lásky boží a od obou svatých zákonů?“[9]
Ani oheň, ani meč, ani nic jiného. R 8.35

---

[b] Sic, errore pro ѣкожє. [c] Sic, errore pro прѣзьрѣньє.

[6] Zde je zřetelný odkaz na *Zakon sudnyj ljudem*, který právě na konci zdůrazňuje povinnost řešit manželské spory na církevním soudu.

[7] Opětný poukaz na psaný zákoník (*Zakon sudnyj ljudem*), který, jak se předpokládá, byl posluchačům znám.

[8] Ve stsl. originále se tu patrně písařským omylem opakuje jméno Saulovo.

[9] V originále je zde *svętumu zakonu*, což J. Vašica, *Literární památky* 173 pokládá za omyl písaře místo *svętuju zakonu* (duál).

(ꙗ). і с(вѧ)тоумоу законоу. ни огнь ні жєлѣзо. (ни)[d] іно никоєжє. і сєго ради оутвръждєньє. (вѣ)рѣ[e]. і нєпрѣстѫпноє б(о)жію законоу. і владꙑчъствіє єжє отъ нєго. ізвѣстъно і с(вѧ)то творѧштє. да вєсєлѧтъ сѧ въ градѫштєє жітьє. съ блажєнꙑмь гласомь г(осподин)ѧ слꙑшати. да оупъваѭтъ. благꙑ рабє і вѣрнє. въ малѣ бꙑсть вѣрєнъ. надъ мнозѣмі тѧ поставлѭ. вънідi въ радость г(оспод)ѣ своєго. (н)и[f] Mt 25.23 жєл(ѣ)зоу[f] ні о(гню)[f] вєсєлѧштє сѧ. о рѣк(ш)і[f] (въ вѣкъ)[f] вѣ(ко)мь[f]. ам(и)н(ъ).

A proto ti, kteří utvrzují pevnost ve víře a neporušenost (obou) božích zákonů a panování, které je od něho uznané a svaté, nechť se těší na budoucí žití, nechť doufají, že uslyší s blaženým hlasem Pána: „Služebníku blažený a věrný, v mále jsi byl věrný, nad mnohými tě ustanovím.“ Vejdi v radost Pána svého.[10] Ani meči, ani ohni (neustupujte), radujíce se nad tím, který (toto) řekl,[10] na věky věků. Amen.[11]

---

[d] In textu deest; add. Miklosich (et alii Vondrák, Grivec, Vaillant, Dostál). [e] (вѣ) add. Miklosich. [f] add. Dostál.

[0] Stsl. originál je silně porušen; přijímáme rekonstrukci A. Dostála. J. Vašica, *ibid.* 173 překládá jinak: budeš se veselit s anděly.

[11] Tento poměrně krátký text, zachovaný v hlaholském fragmentu homilií Velikého Týdne, psaném v 11. století na chorvatském území písařem dosti nedbalým a na počátku i na konci ohlodaný nepřízní času, byl donedávna znám blíže jen několika filologům. Novějšími studiemi však jeho význam vzrostl do té míry, že jej možno pokládat za jeden z nejdůležitějších textů cyrilometodějských. Vlastní povaha této Metodějovy řeči vynikla teprve jejím srovnáním s nejstarší právní slovanskou památkou, se *Zakonem sudnym ljudem*. Všechna obsahová náplň *ZSL* obráží se v této Metodějově adhortaci k soudcům-knížatům, Napomenutí vladařům. Právní tematika je tu ovšem řečnicky přetvořena, takže např. celý soubor mravnostních přestupků je tu zahrnut do úvahy o posvátnosti křtu a o závazcích z něho plynoucích. V tomto promítnutí do sféry řečnické možno do jisté míry spatřovat současný komentář k tomuto zákoníku. Zároveň je tím dán důkaz, že se na Moravě podle něho soudilo, neboť se naň přímo odkazuje. Jinak v celé výstavbě této řeči, v jejím autoritativním tónu a ryzosti myšlenky i slova zjevuje se nám v plném světle velikost arcibiskupa Metoděje, tohoto někdejšího slovanského knížete ve východořímské říši a pak spolupracovníka dovršitele díla svého bratra Konstantina-Cyrila na Moravě.

NOMOKANONЪ

NOMOKÁNON

Dvojí typ nomokánonu v byzantské církvi.

Slovanský *Život Metodějův* (kap. XV) má po zprávě o překladu bible stručnou zmínku o tom, že arcibiskup Metoděj přeložil též nomokánon: *tъgda že i nomokanonъ, rekъše zakonu pravilo . . . prěloži.*

Na vysvětlenou třeba uvést několik známých dat. Nomokánonem se nazývala smíšená sbírka církevních kánonů (*κανόνες*) a občanských zákonů (*νόμοι*) týkajících se církve. V byzantské říši vznikl dvojí typ těchto nomokánonů, lišící se navzájem jak svou složkou kanonickou, tak civilní neboli občanskou. První z nich je dílem pozdějšího cařihradského patriarchy Jana Scholastika (565—577). Skládal se ze sbírky kanonické, zvané *Synagoga o 50 titulech* (tj. kapitolách), obsahující nejstarší materiál až včetně po sněm Chalcedonský (451), v níž se uváděly církevní kánony v pořádku systematickém, roztříděny podle obsahu bez ohledu na jejich časový pořad, a z kolekce civilních zákonů majících vztah k věcem církevním, převzatých z 12 novel Justiniánových (tzv. *Collectio 87 capitolorum*). Původně to byly dvě samostatné sbírky, jež později neznámý autor sloučil v nomokánon tím, že zákony zařadil do příslušných titulů kanonické Synagogy, a co tam nedovedl umístit, shrnul na konci ve zvláštním dodatku.[1]

Podobně se vyvinul i druhý typ nomokánonu. Napřed sestavil nějaký anonym nedlouho po Janu Scholastikovi sbírku kanonickou zvanou *Syntagma* (*Σύνταγμα κανονικόν*) *o 14 titulech.* Syntagma mělo dvě části: systematickou a chronologickou. V části systematické se v jednotlivých titulech rozdělených na kapitoly uváděly jen odkazy na příslušné kánony, které pak druhá část podávala v plném znění v pořádku chronologickém, ustáleném odedávna v církvi východní i západní. Anonymní Syntagma, zahrnující zákony až do II. sněmu Nicejského (787), je obsahově mnohem bohatší než Scholastikova Synagoga a vyniká nad ni také větší praktičností, poněvadž první, systematická část může posloužit jako analytický, věcný rejstřík k obsáhlé části chronologické. Také Syntagma bylo doplněno sbírkou civilních zákonů, snad od téhož anonyma, který sestavil sbírku kanonickou: je to tzv. *Collectio tripartita*, ježto obsahuje trojí výňatky z Justiniánova zákonodárství, z jeho kodexu, z jeho digest a institucí a z jeho novel. Sloučením obou těchto sbírek tím, že zákony z Collectio tripartita byly rozmístěny v první systematické části v 14 titulech, vznikl nejspíš v době císaře Heraklia (610—641) proslulý nomokánon o 14 titulech, jenž byl pak r. 883 nově vydán[2] a r. 920 cařihradským církevním sněmem prohlášen závazným pro všechny křesťanské církve. Scholastikova Synagoga, která neměla této oficiální povahy, ustupuje tím do pozadí, ačkoli zachované rukopisy svědčí o jejím užívání v praxi až do XVI. století.[3]

---

[1] Jan Scholastik je tedy autorem *a*) čistě kanonické sbírky zvané *Συναγωγή o 50 titulech* a *b*) čistě civilní sbírky, výboru z 12 novel Justiniánových (42. kapitola tištěné kormčí knihy); není však autorem nomokánonu, který vznikl sloučením těchto svou jeho sbírek a je dílem anonyma. — V církevněslovanském písemnictví jihoslovanském a ruském bývají též překlady penitenciálních příruček pro zpovědníky-kněze (tzv. epitimejníky) označovány jako nomokánony. Několik takových nepravých nomokánonů chová např. také pražská musejní knihovna v rukopisné sbírce Šafaříkově, srov. J. Vašica, J. Vajs, *Soupis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze,* Praha 1957. Vznik těchto soukromých sbírek spadá až do doby mnohem pozdější, počínajíc XIV. stoletím. V ruské literatuře se nomokánon nazývá obyčejně *kormčaja* (*kniga*), tj. kormidelní kniha, podobně jako v řecké církvi *Pidalion* (*Πηδάλιον*). Tyto ruské kormčí knihy však obsahují kromě vlastního nomokánonu i texty penitenciální a asketické; je to často velmi pestrá směs statí starších i novějších, takže by mohlo vést k mylným představám, kdyby se ztotožňovaly staré církevní nomokánony s těmito pozdními sbírkami. Srov. M. N. Speranskij, *Istorija drevnej russkoj literatury,*[3] Moskva 1920, 223—228.

Nejstarší slovanské překlady řeckých nomokánonů.

Oba tyto řecké nomokánony byly záhy přeloženy do slovanštiny a zachovaly se v starobylých rukopisech. Překlad Syntagmatu o 14 titulech se zachoval v několika ruských rukopisech, z nichž nejstarší je tzv. Jefremovskaja kormčaja (= Jefr) z XI.—XII. století, chovaná ve Státním historickém museu (sbírka Moskevské synodální knihovny č. 227) v Moskvě. Textová tradice překladu Scholastikovy Synagogy je mnohem pozdější a vykazuje jen dva rukopisy: Usťužský (= Usť) neboli Rumjancevský, psaný na rozhraní XIII. a XIV. století, který původně náležel Archangelskému klášteru v Usťugu a nyní se chová v Rumjancevské sbírce (č. 230) Leninovy státní knihovny v Moskvě, a Ioasafovský (= Jas)[4] z počátku

---

[2] Za patriarchy Fotia.

[3] Od XIII. století zkomplikovaly se na Rusi poměry v kanonické literatuře vlivem jihoslovanským. Na jihu vznikl začátkem XIII. století nový typ komentovaného nomokánonu s textem částečně zkráceným (synoptickým, podle kanonické Synopse z počátku VI. století, připisované Štěpánu Efesskému) a opatřeným komentáři byzantských kanonistů Aristena a Zonary. Autorem tohoto nomokánonu byl pravděpodobně srbský metropolita sv. Sáva. Jeho představitelem je známý *Ilovický* nomokánon z r. 1262 (*Ilovička krmčija*, srov. V. Jagić, Starine 6). V druhé polovici XIII. století na žádost metropolity Kirilla poslal bulharský kníže Jakub Svjatoslav tento nový nomokánon do Ruska, kde byl na sněmu ve Vladimiru na Kljazmě r. 1274 všeobecně zaveden. Kormčí knihy tohoto druhu tvoří tzv. *rjazaňskou* redakci podle nejstaršího rukopisu *Rjazaňského* z r. 1284. Vedle toho se vyvinula ještě redakce *sofijská*, jejímž představitelem je rukopis *Novgorodský* z r. 1280, zachovávající starý úplný překlad kánonů místo zkráceného (synoptického) a k němu připojující komentáře z jihoslovanského nomokánonu, jakož i jeho nové prameny církevního práva i prameny ruské (církevní Ustav Vladimirův, Ruskou pravdu apod.). Srov. N. Milaš, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche,*^{2} 1905, str. 191—197; A. S. Pavlov, *Sokraščennyj kurs cerkovnogo prava*, 1895—1896, str. 161. Podle toho rozeznává A. Solov'jev (*Svetosavski nomokanon i njegovi novi prepisi* Brastvo XXVI, 1932, Beograd, str. 38) čtyři typy slovanského nomokánonu: a) *velkomoravský* — Usť, b) *bulharský* — Jefr, c) *srbský* neboli *svatosávský* — Ilovička krmčija, Rjazaňská kormčaja a jiné rukopisy (tištěná kormčaja z r. 1653 a další) a d) *smíšený*, tj. srbsko-ruský — Novgorodská či Sofijská (nebo také Klimentovská) kormčaja z r. 1280. — O původu a historii slovanského nomokánonu a o významu kormčích knih v dějinách ruské církve od samého počátku až do nové doby (do r. 1917) nejnověji pojednává I. Žužek v knize *Kormčaja Kniga, Studies on the Chief Code of Russian Canon Law*, Roma 1964 (Orientalia Christiana Analecta, sv. 168).

[4] Podle marginálie *Jasaf*.

XVI. století, chovaný ve sbírce Moskevské duchovní akademie (č. 54) téže knihovny. Poněvadž svým jazykem mohou oba překlady spadat do doby cyrilometodějské, vynořila se otázka, který z těchto dvou překladů je dílem Metodějovým. Po G. A. Rozenkampfovi[5] se jí obíral zvláště historik ruského církevního práva A. S. Pavlov (*Pervonačal'nyj slavjano-russkij nomokanon*, Kazan' 1869) a správně usoudil, že to byla Synagoga Scholastikova, kterou si k tomu zvolil Metoděj. Jeho mínění bylo pak podepřeno edicí I. I. Sreznevského (Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Akademii Nauk 65, 1899),[6] který přetiskl z Usťužského rukopisu text slovanského překladu Scholastikovy Synagogy, nacházející se tam na ll. 6b — 49b, spolu s variantami z Jas (ll. 5a — 34b). Možno stručně říci, že všichni slavisté, kteří se v novější době otázkou Metodějova nomokánonu obírali, jsou zajedno v tom, že nomokánonem Metodějem přeloženým byla sbírka Scholastikova.[7]

Přehled dosavadního bádání o kanonických sbírkách byzantské církve a o jejich slovanských překladech.

Nicméně zůstávala tu pořád citelná mezera. Při řešení mnohých textově kritických otázek slovanského překladu nebylo možno se opřít o řeckou rukopisnou tradici v celé její náplni. Nyní i tato překážka je odstraněna zásluhou V. N. Beneševiče, který v řadě stěžejních prací vytvořil pro další výzkum bezpečný základ. Napřed vydal r. 1905 studii o řeckém textu Syntagmatu o 14 titulech.[8] Byl to teoretický předpoklad jeho velkolepého vydání Jefremovské kormčí knihy s paralelním řeckým textem,[9] jehož první díl vyšel již rok nato; druhý díl, v němž měly být rejstříky technických a abstraktních termínů, vlastních jmen, incipitů kánonů a zákonů, pramenných odkazů a konečně úplný církevněslovansko-řecký slovník, zůstal bohužel jen autorovým přáním. O jazyku tohoto Jefremovského nomokánonu uveřejnil r. 1912 N. P. Obnorskij podrobnou studii,[10] podle jejíchž výsledků tento text patří spíše XII. věku než rozhraní XI. a XII. století, jak myslil I. Sreznevskij. Podobnou průpravnou práci jako pro Syntagma o 14 titulech vykonal Beneševič ve svém spise *Sinagogá v 50 titulov i drugije juridičeskije sborniki Ioanna Scholastika* i pro Scholastikovu Synagogu; vyšel r. 1914 v Petrohradě a má též zvláštní kapitolu o slovanském překladě tohoto sborníku (paragraf 20, s. 199—212).

---

[5] *Obozrenije kormčej knigi v istoričeskom vide*, Sanktpeterburg 1839.

[6] *Obozrenije drevnich russkich spiskov Kormčej knigi* (také samostatně, Sankt-Peterburg 1897). Text nomokánonu je otištěn v *Priloženijach I. Sobranije kanonov Ioanna Scholastika v 50-ti glavach*, str. 1—66.

[7] Názor ten zastával také A. I. Sobolevskij ve stati *Nomokanon Ioanna Scholastika* v své knize *Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii* (Sbornik ORJSl AN, t. 88, 1910, č. 3, str. 140—153). Téhož mínění je V. Jagić (*Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 1913, 83) a M. Weingart (*Rukověť jazyka staroslověnského I*, 1937, 30; Byzantinoslavica 5, 1933—1934, 449). Podrobnější údaje viz H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung des Methodius*, Berlin 1922, 7—10; I. Ohijenko, *Kostjantyn i Mefodij, ich žyttja i dijal'nist'*, II, 1928, 83n. V recenzi Schmidova spisu (ČMF 10, 1924, str. 48—51) má M. Weingart jisté výhrady, nesporně mylné, proti tezi o cyrilometodějském původu překladu zachovaného v Usť, ale později se jich vzdal (srov. jeho *Československý typ cirkevnej slovančiny*, Bratislava 1949, str. 25—26). Úplně nesprávný názor o Metodějově nomokánonu měl Th. Saturník (*Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů*, Praha 1922, str. 57—58), který kladl vznik slovanského překladu Scholastikova nomokánonu do doby bulharského cara Symeona, a to z toho důvodu, že „těžko by bylo jistě připustit, že sv. Metoděj, jenž slynul učeností a znalostí knih církevních, by vytvořil dílo tak nedokonalé, jehož obraz se nám v textu ze 13. věku podává“... Saturník se dal uvést v omyl chybami usťužského opisu, jež přičítal na vrub překladateli.

[8] *Kanoničeskij sbornik XIV titulov so vtoroj četverti VII veka do 883 g.*, Sanktpeterburg 1905.

[9] V. N. Beneševič, *Drevneslavjanskaja kormčaja XIV titulov bez tolkovanij — Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem palaeo-slovenicam adjecto textu Graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato*, Sankt-Peterburg 1906.

Tak až do první světové války bádali o kanonických sbírkách byzantské církve a o jejich slovanských překladech vesměs ruští učenci. Na ně navazuje první práce toho druhu na západě, obsahující jazykový rozbor překladu Scholastikovy Synagogy v Usťužském rukopise; vydal ji r. 1922 v Berlíně H. F. Schmid s názvem *Die Nomokanonübersetzung des Methodius*, kde také v instruktivním úvodu shrnuje vše, co na tomto poli bylo do té doby vykonáno. Podkladem pro Schmidovu analýzu byl text vydaný Sreznevským (1897). Byl tu však pořád ještě jeden nedostatek, který ukládal badateli jisté meze, a také Schmid si toho byl vědom. Před rozborem syntaktických jevů v Usťužském rukopise poznamenává (str. 89), že by bylo k němu nezbytně zapotřebí podrobného výkladu o překladové technice, ale že právě k tomu chybí — pro nedokonalost tištěných řeckých textů — nejnutnější předpoklady.

Tento předpoklad byl dán dalším dílem V. N. Beneševiče, jež vyšlo v publikacích bavorské akademie r. 1937 s titulem *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica* (t. I. pp. XXIII + 282).[11] Tím jsou daleko překonány obě starší edice: J. Voellus, Ch. Justellus, *Bibliotheca juris canonici veteris*, II, Paříž 1661, 499—672 a J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, IV, 556—565, 1858 a týž, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, Roma 1868, II, 368—374. Pitra znal 25 rukopisů Scholastikovy Synagogy, vyloučíme-li osm, jež uvádí omylem; Beneševič jich vypočítává 49; 31 z nich mohl použít pro své vydání. Mezi těmito 31 kodexy není žádný opsán jeden z druhého a také nelze říci, že by se každý rukopis té neb oné skupiny ve všem shodoval s ostatními. V mnichovské edici Beneševičově je do detailů zachován ten způsob, že text každého rukopisu, pokud z něho není zaznamenán nějaký variant, se přesně shoduje s tištěným textem. Dílo započaté roku 1900 vyšlo po překonání různých těžkých překážek r. 1937 jako první svazek velkého proponovaného celku, který má v dalších svazcích podat: II. sbírky civilních zákonů týkajících se církve, jež bývaly spojovány s kanonickou Synagogou Scholastikovou; III. recensi U[12] představující jakýsi souhrn řecko-římského práva jak kanonického, tak civilního a zároveň dovršení vývoje v 800-leté historii díla Scholastikova; IV. svazek by měl tvořit závěr a spolu i úvod k celé edici pojednáním o recenzích Synagogy a její originální a prvotní formě, přičemž by se přihlíželo i k Syntagmatu o 14 titulech a použilo by se i latinského a syrského překladu řeckých sbírek. Teprve po skončení tohoto díla, přesahujícího síly jednotlivce, mělo by se podle Beneševiče přistoupit k edici slovanského překladu.

V latinském úvodě (*Monitum ad lectorem*) podává Beneševič stručnou historii své edice, klasifikaci řeckých rukopisů Scholastikovy Synagogy a přitom zdůrazňuje její životnost; je dosvědčena ne tak počtem rukopisů, jako spíše jejich rozmanitostí.

---

[10] *O jazyke Jefremovskoj kormčej XII veka* (Issledovanija po russkomu jazyku 3, 1, Sanktpeterburg 1912).

[11] Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung, Neue Folge, Heft 14, 1937.

[12] Značka *U* zahrnuje souhlasné rukopisy Pařížský 1263 ze 14.—15. stol. a Vatikánský 2146, jakož i shodný s ním Vallicel. 211.

Uvádí pro to hojná historická svědectví (dosud panovalo mylné mínění, jako by Scholastikovo dílo bylo v řecké církvi zanedbáváno a upadalo v zapomenutí). Příčinu toho, proč se Fotios, *vir iuris canonici peritissimus*, rozhodl r. 883 vydat ne Scholastika, nýbrž sbírku o 14 titulech, shledává Beneševič spíše v jeho snahách politických než literárních: své dílo kanonické podnikl, jak se zdá, proti latiníkům a chtěl, aby nabylo v byzantské církvi podobné platnosti jako pseudoisidorské dekretály na Západě. A k tomu se patrně víc hodila anonymní sbírka o 14 titulech.

Klasifikace řeckých rukopisů Scholastikovy Synagogy. Povšimnutí zasluhuje také Beneševičův návrh na novou, přesnější terminologii, lépe vystihující rozdílné vlastnosti rukopisů a jejich skupin. Dosavadní názvy, *syntagma* pro kolekci o 14 titulech, *synagoga* pro sbírku o 50 titulech a pro obojí *nomokánon*, jsou-li v titulech uvedeny též civilní zákony týkající se církve, nepostačují. Pro stanovení správné terminologie třeba přihlížet k formě titulů, k textu kánonů a k nadpisům v titulech, stejně tak jako k výběru a důležitosti toho, co se k 50 titulům připojuje.

Forma titulů je stanovena samým autorem: je to nadpis udávající stručně obsah titulu a pak příslušné kánony. Takováto sbírka sluje *synagoga* (s přízvukem na poslední slabice, jak podotýká Beneševič, na rozdíl od *synagoga iudaica*). Podle pořadu, v jakém jdou kánony v jednotlivých titulech za sebou, rozeznává se: 1. synagoga chronologická, když se zachovává pořadí, jaké je stanovóno na počátku před prvním titulem ve zvláštní stati Ἡ *τάξις τῶν συνόδων μετὰ τοὺς ἀποστόλους*, zakončující řecký prolog Scholastikův k jeho sbírce kánonů. Tato stať je také předeslána slovanskému překladu v Usťužském i Ioasafovském rukopise, ale Sreznevskij ji ve svém vydání neotiskl patrně omylem, ač tvoří integrální součást Scholastikova díla. Dále možno dělit tuto chronologickou synagogu na *a*) řádnou (ordinaria), *b*) rozšířenou (amplificata) — o různé přídavky, scholia apod., *c*) zkrácenou (abbreviata) — se zkráceným textem kánonů. 2. Když se v některých titulech kánony neuvádějí v pořadu chronologickém, je to synagoga systematická, kterou možno rovněž dál dělit na řádnou a zkrácenou. 3. Konečně se někde kánony řadí podle autority a vážnosti, jaké požívají v církvi (apoštolské, všeobecných sněmů, místních synod, sv. Otců), to je pak synagoga autoritativní. Přihlížíme-li též k tomu, zda jsou ve sbírce obsaženy civilní zákony nebo ne, rozeznáváme synagogu jednoduchou, simplex (bez nich) a nomokanonickou (nomocanonica) čili nomokánon s civilními zákony přidanými v titulech.

Syntagma je název zavedený autorem anonymní sbírky o 14 titulech, ale lze ho vhodně užít i pro sbírku Scholastikovu, když má podobné uspořádání. Je to tehdy, když se v těchto 50 titulech neuvádí text kánonů, nýbrž po nadpise klade se jen číslovaný index kánonů, a jejich text pak následuje až za 50 tituly pod vlastními nadpisy (kánony apoštolské, jednotlivých sněmů, sv. Basilia).[13] Také toto syntagma se může dělit na chronologické, systematické a rozšířené, jednoduché a nomokanonické. Aplikujeme-li tuto terminologii na slovanský překlad zachovaný v Usťužském a Ioasafovském rukopise, šlo by o jednoduchou systematickou synagogu.

V řeckých synagogách jsou v textu jisté rozdíly, podle nichž možno stanovit tři recenze: *a*) jednotlivé kánony mají v každém titulu své místo označené číslem — skupina E; *b*) kánony mají týž pořad jako v E, ale nejsou číslovány — skupina F; *c*) kánony nejsou číslovány ani nezachovávají chronologický pořad — rukopisy G,

---

[13] Takováto syntagmata o 50 titulech shledává Beneševič (o. c. p. XIX) v 14 rukopisech.

Bo, Co, Na, R.[14] S touto třetí recenzí se shoduje slovanský text v Usťužské a Ioasafovské kormčí knize. Také v syntagmatech jsou podobné rozdíly v indexech kánonů a Beneševič je podle toho třídí na sedm recenzí.

Moravský typ nomokánonu. Věcný a jazykový rozbor Metodějova překladu nomokánonu nás vede k poznání, že to nebylo pouhé přetlumočení řecké předlohy, nýbrž dílo v jistém smyslu nové a samostatné.

Slovanský překlad má zvláštnost, která se v řeckých rukopisech vyskytuje jen ojediněle a velmi zřídka, že v druhé a hlavní části, která následuje po přehledném podání nadpisů všech titulů, se už tyto nadpisy neuvádějí v čele titulů v plném znění jako v řeckém textu, nýbrž jen svými počátky. Usťužský rukopis je v tom důsledný a jen jednou má zde úplný nadpis v titulu XXVII (= XXVIII), kdežto Ioasafovský rukopis vypisuje celé nadpisy v 14 titulech.[15] Podobné zkrácení nadpisů lze v řecké rukopisné tradici pozorovat jen v *Mos* (rkp. Moskev. Synod. Bibl. 432 [317 Vlad.] z XI.—XII. století — rovněž ve 14 titulech.[16]

Avšak význačnějším rysem, který odlišuje slovanský překlad od řecké Synagogy Scholastikovy, je značné zredukování počtu kánonů. V řecké rukopisné tradici se počet kánonů v jednotlivých titulech nikdy nemění, žádný řecký rukopis neprovádí v titulech nějaké škrty. Změny od ustáleného pravidla, pokud se vyskytují, mohou se týkat jen pořádku, v jakém jdou v jednotlivých titulech kánony za sebou; lze to vidět v Benešovičově *Ordo canonum in L titulis* (o. c., 261—269). Scholastikův sborník byl již sám sebou rozsahem mnohem menší než anonymní Syntagma. Srovnáme-li jeho text v Usťužském rukopise s Jefremovskou kormčí knihou, činí necelou její čtvrtinu. Autor Syntagmatu totiž pojal do své sbírky kromě toho, co má Scholastikova Synagoga, ještě celý obsáhlý kodex africké církve, vydaný sněmem kartaginským (r. 419), dále ustanovení cařihradského sněmu z r. 397 (za Nektaria), kánony Trullského sněmu (r. 692), jež nebyly uznávány na Západě (jakožto namířené proti právům a obyčejům církve římské), kánony II. sněmu Nicejského (r. 787) a posléze tři kanonické listy sv. Basilia Velikého (Synagoga má jen dva) a kanonické listy jiných osmi církevních Otců z III.—V. století. Nemůže být pochyby o tom, že Scholastikova Synagoga jakožto malý, pevně uzavřený celek s nejstarším církevně juridickým materiálem, bez sporných kánonů, které by mohly vzbudit odpor na Západě, odpovídala potřebám moravské církve. Ale i ta se zdála sv. Metoději ještě příliš obsáhlá.[17]

---

[14] Značka *E* zahrnuje 4 rukopisy: Mo Ne Ps Va = Mosq. Syn 398 (315 Vlad) s. IX—X, Neapol. II C 7 a. 1139, Paris. suppl. gr. 483 s. XIII—XIV, Vatic. 843 s. IX; *F* — 6 rukopisů: Ar Coi H La Ven Vi = Mosq. Ar (Arch) 3 s. XIII, Paris. Coisl. 211 s. XII, Hierosol. Crucis 2 a. 928—931, Laurent. IX 8 s. XII, Venet. 170 s. XIII, Vindob. hist. gr. 70 s. XIV; nejdůležitější skupina třetí sestává z těchto rukopisů: *G* = Cl Mos (Claromontanus 81 s. XV, Mosq. Syn 432, 317 Vlad. s. XI—XII), Bo (Bodl. Auct. E. 5. 12 s. XI), Co (Paris. Coisl. 209 s. IX—X), Na (Nan. 22 s. IX), *R* = B (Bodl. 86. Barocc. 86 s. XII—XIII), L (Laurent. V 22 s. XII). Podle přehledných tabulek u Beneševiče (o. c. 261—269: *Ordo canonum in L titulis*) tituly s malým počtem kánonů — je jich 18 — mají ve všech rukopisech týž pořad kánonů; v ostatních 32 titulech jsou dvě řady, v jedné figurují rukopisy skupiny *E F*, v druhé ostatní.

[15] Tj. v titulech: 1, 2—4, 12, 17, 18, 21, 22, 25, 27—29, 48. U titulu 32 chybí v Usť i Jas celý nadpis.

[16] V tit. 2, 3, 5, 13, 15, 16, 17; s přidaným *καὶ τὰ ἑξῆς* = atd. v 7—9, 14, 20, 22, 24. Jinak jen jeden krát v rukopise Vatic. 640 v tit. 36 a v tit. 32 konec nadpisu v NePs.

[17] Na Západě běžná sbírka kanonická, pořízená překladem do latiny od Dionysia Exigua (Malého) v letech 498—501, zná jen 50 kánonů apoštolských a obsahuje též kánony sněmu kartaginského, které má také slovanský překlad Syntagmatu o 14 tit. (Jefr); zato nemá nic

Z 377 kánonů Synagogy chybí v Usťužském rukopise 142, tj. 37,5 %, tedy víc než třetina.[18] Metoděj tak podstatně zkrátil svou řeckou předlohu. Jeho slovanský nomokánon je spíše jen výbor, jakási *epitomé* ze Synagogy. Takový pronikavý zásah do tradičního souboru církevně právního nebyl myslitelný v oblasti východní církve. Mohl si jej dovolit jen někdo, kdo nepodléhal byzantské kontrole a byl vybaven zvláštní pravomocí. A tím byl Metoděj jako arcibiskup panonské a pak moravské diecéze, podřízené přímo Římu. Jeho postavení na Moravě bylo pevně stanoveno kanonickými předpisy, jak se opětovně zdůrazňuje v ŽM. Jeho zvláštní práva a výsady, kterých se mu dostalo od papeže Hadriána II., byly pak slavnostně potvrzeny Janem VIII. známým privilegiem *Industriae tuae* (880) v tom smyslu, aby (papež tu cituje slova 38. kánonu apoštolského) „podle kanonické tradice sám měl péči o všechny záležitosti církevní a spravoval je jako pod dozorem Božím.“[19] K tomu účelu měla posloužit také církevně právní příručka, o níž se postaral poněkud zkráceným překladem Scholastikovy Synagogy.

Je samozřejmé, že Metoděj jako zkušený kanonista nepostupoval při tom bez náležitého uvážení. Někde se řídil zřejmě praktickými zřeteli. Např. tam, kde táž věc byla stanovena několika kánony různých synod, je vybrán jen jeden kánon (tit. XXII); nebo kde šlo o otázky na Moravě asi méně maléhavé, jako v tit. XXI. o chorepiskopech a venkovských presbyterech a úkonech jim příslušejících místo pěti řeckých kánonů klade se jen jeden, a to ještě zkrácený (Anc 13), v němž se stručně přikazuje, že chorepiskopové nesmějí udílet kněžská svěcení. Tím vzniklo dílo v jistém smyslu nové a samostatné, nový, moravský typ nomokánonu, odlišný od veškeré ostatní tradice východní.

S. V. Troicki[20] hledal pro toto zkrácení řeckého nomokánonu v slovanském překladu hlubší důvody ideologické: Metoděj prý vynechával všechny kánony, které západní „papisté“ vykládali ve prospěch papežské hegemonie nad církví, kdežto kánony mluvící proti ní nejen ponechával, ale dával jim i ostřejší formulaci. Fakta však, která pro tuto svou tezi uvádí, jsou ve srovnání s počtem vyřazených kánonů bezvýznamná a přitom některá z nich sporná. Velkou váhu přičítá Troicki apoštolskému kánonu 34 (35) jakožto protipapežskému, což je naprosto nesprávné. Přijímá rovněž chybný výklad V. Zlatarského,[21] že prý papež Mikuláš I. ve svých „*Odpovědech na otázky Bulharů*“ (čl. 72)[22] přeložil úmyslně *ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους episcopos gentium singularum* namísto *episcopos omnis gentis* a vypustil druhou část kánonu, kde se dávalo právo na samostatnost každé národní církvi, v důsledku čehož prý tento kánon nabyl úplně jiného smyslu: vyjadřoval snahu po podřízení všech biskupů papeži. Ve skutečnosti však překlad *gentium singularum*,

---

ze sv. Basilia. Proti Dionysiovi má tedy Scholastikova Synagoga navíc 35 kánonů pseudoapoštolských a kánony (68) sv. Basilia: tyto dva přídavky vtiskly Scholastikově sbírce místní řecký (byzantský) ráz.

[18] Chybí: 10 Ap, 10 Nic, 14 Anc, 4 Neoc, 18 Sard, 6 Gangr, 13 Ant, 21 Laod, 3 Cař (CP), 3 Efes, 6 Chalc, 34 Bas.

[19] F. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*, 256: „... ita sane, ut iuxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea, velut Deo contemplante, dispenset“. Viz MMFH III., 204—5 Epist. č. 90.

[20] *Spor Starog Rima sa Novim na stranama slovenske Krmčije*, Srpska akademija nauka, Beograd 1960, 33—40.

[21] *Istorija na părvoto bălgarsko carstvo I, 2,* Sofija 1927, str. 100—101.

[22] D. Dečev, *Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum*, Sofija 1922; J. P. Migne, *Patrol. latina*, CXIX, col. 978. V hlavě 72 odpovídá papež na otázku Bulharů, zda mohou mít patriarchu.

který je zcela správný, nepochází od Mikuláše I., nýbrž od Dionysia Exigua z let 498—501 a je od té doby běžný ve všech západních kanonických sbírkách. Neuvádí se v plném znění, poněvadž byl obecně znám. Netýkal se však primátu papežova, nýbrž metropolitní pravomoci a provinční ústavy,[23] a právě v tom smyslu ho bylo užíváno v církevním životě velkomoravském, jak svědčí tzv. Glosy svatojimramské, rydlem vyryté někdy kolem roku 880 nad textem právě tohoto kánonu v jednom latinském rukopise mnichovském, pocházejícím z církevní oblasti Metodějovy (viz s. 233n).

Je ovšem pochopitelné, že takováto kusá, neúplná sbírka nemohla být oficiálně přijata na území východní církve. Proto v Bulharsku již koncem IX. nebo začátkem X. stol., zhruba řečeno za cara Symeona,[24] byl pořízen, s použitím díla Metodějova, nový úplný překlad kanonického sborníku; tentokrát to však nebyla Scholastikova Synagoga, nýbrž Syntagma o 14 tit. Nejstarší zachovaná kopie tohoto překladu, opsaná v Rusku v XI.—XII. stol., je zmíněná již Jefremovská kormčí kniha.

Vývoj textu Metodějova nomokánonu.

Přístup k jazykovému bohatství Metodějova nomokánonu není snadný. Nejstarší opis v Usťužském rukopise je vzdálen od originálu celých čtyři sta let. Právem bylo řečeno, že je to text „atrociter laceratus“, text hrozně zkomolený,[25] takže jeho prvotní podobu třeba teprve pod hrubým nánosem poruch a písařských omylů trpělivě odkrývat.[26] Při tom může být dobrou pomůckou Benešovičovo mnichovské vydání Scholastikovy Synagogy.

V dlouhém vývoji textu se dají zjistit jisté etapy. Originál Metodějův byl psán hlaholicí, jak se rozumí samo sebou. První poruchy vznikly v textu, jak se zdá, při přepise písmem cyrilským, patrně na jihu. V Metodějově překladě zůstaly některé řecké výrazy technické nepřeloženy, alespoň některé z nich nejspíš proto, že byly u balkánských Slovanů tehdy běžné. Písaři však nerozumějíce jim všelijak je komolili anebo si je upravili podle podobných slovanských slov. Tak např. za řecké *ἡμιολίας* (půldruhanásobek, 150 % úroku z půjčky) čteme *imi*, za *τὴν πρόσοδον* ‚výtěžek z prodaných věcí‘ *prosto*,[27] za *θυμελικούς* ‚herce‘ *filikija*, za *γοητείαν* ‚čarodějství‘ *chotiju*.[28] Tento poslední případ se dá nejlépe vyložit přepisem z hlaholice, neboť hlaholská písmena Ⰳ ‚glagol‘ a Ⱈ ‚chěr‘ jsou si velmi podobná, takže z původního *goitiję* (-*ьję*) snadno mohlo vzniknout *chotiję*[29] čímž ovšem smysl tohoto místa byl pak podstatně změněn: místo „kdo bude dělat kouzla a čáry “čte se: „kdo z manželů (chápeme-li *chotiju* jako gen. duálu) bude dělat čáry.“

V dalším vývoji byl cyrilometodějský překlad, nejspíše až na jihu, někým glosován in margine a v dalším opise byly tyto postranní poznámky mechanicky vřazeny do textu. Tím vznikl zmatený dvojí překlad, který jsem zjistil v *Usť* i v *Jas* na sedmi místech.[30] Některé tyto korektury byly dělány podle jiného řeckého textu s variantním čtením. Tak např. v Ap 16, tit. XVIII (Usť 21a 19) bylo řecké *ἀργίαν* původně přeloženo *prazdьnьstvo*, potom podle varianty *αἰτίαν* někdo napřed k tomu připsal in margine *vinu* a v dalším přepise byla tato marginálie vsunuta do textu, takže *παρ᾽ οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ᾽ αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν* je přeloženo *ni vъ čtože stvorь prazdьnьstvo ichъ zapovědanuju imъ vinu*. Jinde jde většinou ne o jedno slovo, nýbrž o delší větné celky takto zdvojené. V Jas (23a) zůstal v jednom případě tento opravný překlad připsán na spodním okraji listu.

Nejvíc textových poruch bylo zaviněno nedbalostí nebo nepozorností písařů: místo *vъtorujutь* (Usť 7a 2) čte se *věrujutь*, místo *eteri* čte se *eretikъ* (36b 15), místo *dogmatěchъ* stojí tu *tъgda* (37a 1), místo *beštiniju* je tu *obьšteniju* (45b 17) apod. Důsledně je změněno morav. *mьša* a od toho utvořené přídavné jméno *mьšьnъ*, neznámé jihoslovanským a ruským opisovačům, v nesmyslné *mьnьši* ‚menší‘: místo *mьša tvoriti* (za řec. *λειτουργεῖν*) píše se *mьnьša tvoriti* (9a 22), místo *službě mьšьnei* je *sl. mьnьšei* (20b 11), místo *mьšьnuju službu* je *mьnьšjuju sl.* (36a 9).[31]

Dosti často se též vyskytuje vynechávání slov haplografií, že totiž písař z jednoho slova přeskočí na stejné slovo o něco dál v textu. Zaznamenal jsem si sedm takových příkladů;[32] v jednom z nich je táž omissio ex haplographia na stejném místě v řeckém textu (v rukopise G Na), což může být dobrým ukazatelem, kde hledat zdroj řeckých vlivů na pozdější vývoj textu Usť i Jas. Jinak haplografie sama je důkazem, že nejde o úmyslné krácení textu autorem, nýbrž o nahodilé výpustky z nepozornosti.

Všechny tyto uvedené proměny textu — na úkor jeho správnosti — staly se před XIII. stoletím, z něhož pochází Usť, a jsou společné oběma kopiím, Usť i Jas. Bylo by však velkým omylem stavět je do téže vývojové linie. Bližší předloha Jas pocházela z jiného hyparchetypu (X^2). Po stránce formální lišila se od Usť tím, že v ní byly správně uvedeny tituly XXVII a XXVIII, které jsou v Usť přehozeny tak, že napřed se čte tit. XXVIII označený jako XXVII, potom XXVII označený jako XXVIII; v Jas v tit. XXXVII chybí kánon Laod 6, Laod 27 pak, označený jako 17, byl přesunut z tit. VII do VIII na druhé místo.[33] V Jas nepozorujeme rušivé vlivy středobulharské záměny nosovek jako v Usť, jehož předloha prošla kdysi patrně bulharským prostředím.[34] Kromě toho Jas, třebas je o více než 200 let mladší, má v mnoha případech správnější čtení, je v něm méně chyb a vynechaných slov; dokonce pozorujeme, že někde (např. tit. II Chalc 12, tit. IV Ap 40) uchoval prvotní starobylý překlad, kde Usť podlehl sekundární úpravě vlivem recenze jefremovské. Ojediněle se v něm obráží jiná řecká varianta, např. v tit. II Chalc 12 *veštii radi* = *διὰ πραγμάτων* místo *διὰ πραγματικῶν*. Pro tyto své vlastnosti může Jas prokázat neocenitelné služby při rekonstrukci prvotního Metodějova překladu nomokánonu.[35] Sreznevskij v svém přetisku jeho textu z Usť uvedl pečlivě všechny varianty z Jas a interpunkci rukopisu, která je zhusta nesprávná a dělí od sebe slova, jež k sobě patří, nahradil novými rozdělovacími znaménky[36] — ale to je vše. Jeho poznámkový aparát je naprosto nedostatečný, odkazy na řecký originál jsou jen nahodilé a skrovné a celý složitý vývoj textový je úplně přehlížen. Potřeba nového vydání Metodějova nomokánonu je očividná a s pomocí mnichovské edice Beneševičovy mnohem snáze uskutečnitelná než kdy předtím. A konečně i paralelní texty Jefremovské kormčí knihy, jejíž autor použil Metodějova překladu jednotlivých kánonů, mohou do jisté míry přispět k objasnění leckterých míst usťužského textu. Vcelku však v porovnání s překladem Metodějovým znamená nový jefremovský překlad krok zpět.

---

[23] Fr. Kop, *Vývoj metropilitní pravomoci v církvi západní I*, Praha 1941, 55n. V Byzanci byl tento kánon Apoštolský 34 (35) chápán jako potvrzení primátu cařihradského patriarchy. Proto byla v řeckém exempláři Syntagmatu, poslaném odtud do Bulharska, vypuštěna slova *ἑκάστου ἔθνους*. Tato slova nejsou ani v slovanském překladě v Jefr ve vydání Benešesevičově (f. 16a, str. 68). Srov. *Byzantinoslavica* XXI, 1960, str. 394.

[24] P. Lavrov, *Kyrylo ta Metodij v davn'o-slov'jans'komu pys'menstvi*, Kyjiv 1928, 202: nomokánon Fotiův (14 tit.) byl přeložen za cara Symeona v Bulharsku. — V. Beneševič, *Kanoničeskij sbornik*, 260 nazývá Jefremovskou kormčí knihu starým jihoslovanským překladem Syntagmatu 3. redakce neboli *Tarasiovské*. — A. S. Pavlov, *Sokraščennyj kurs cerkovnogo prava*, str. 159, vyslovuje názor, jistě nesprávný, že překlad nomokánonu o 14 tit. vznikl v Rusku v 11. století za velkoknížete Jaroslava, a poukazuje na „ruské juridické termíny“ jako *tiunъ*; ty však mohou pocházet od ruských kopistů.

[25] V. N. Beneševič, *Ioannis Schol. Synagoga*, str. XIV.

[26] H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung*, 19—21 podává některé korektury „k četným nesrozumitelným místům“.

[27] Usť 16a 17 (Anc 15). V předcházejícím kánonu (Chalc 25, Usť 16a 8) *ἡ πρόσοδος* je přeloženo *pribytъkъ* jako v Jefr, ale v Jas je k tomu doplněk *cělo* (Usť cělъ), což by nasvědčovalo tomu, že zde původně bylo taktéž *prosto*.

[28] Srov. H. F. Schmid, o. c., 108—110.

[29] Řec. *ὁ γόης* (II Tim 3,13) se v Apoštolu překládá *čaroděicь*, avšak Ap. Ochridský, Slepčenský a Šišatovacký má za *γόητες goiti*; srov. V. Jagič, *Zum altkirchenslavischen Apostolus*, II. Lexikalisches, 26, 32. V Usť 11a 17 (v nadpise tit. 39) se *γοητεῖα* překládá *studъ*.

[30] Usť 8a 10, 21a 19, 22a 12, 27a 6, 31b 18, 38a 3, 46a 4.

[31] Srov. H. F. Schmid, o. c. 98, 110—111.

[32] Usť 13b 26 (Ap 40, tit. 4): zde také v řec. rukopisech *G* Na (*G* = Claramont. 81, Mosq. Syn. 432, Na = Nan 22 = Venet I 29); 22a 23 (Chalc 10, tti. 19); 39a 16 (Bas 41/56, tit. 40); 40b 5 (Bas 33/48, tit. 41); 41b 4 (Bas 23/38, tit. 42); 44b 6 (Bas 82, tit. 45); 46a 4 (Ap 8, tit. 47).

[33] Ap 67 je v obou, Usť i Jas, zařazen omylem do tit. 42, místo 41.

[34] Usť 37b 1 *sъmudrьstvujuštju* místo *-juštę* (Jas *smudrъstvujušta*), Usť 41a 15 *ju* místo *ję* (Jas *ę*).

Bylo by tudíž nejvýš ukvapené hodnotit Metodějův překlad nomokánonu podle chatrného usťužského textu, jak to činil A. I. Sobolevskij,[37] upíraje překladateli Scholastikova sborníku (tj. podle něho buď sv. Metoději, nebo některému z jeho učeníků, jenž pořídil překlad na jeho rozkaz) „jakékoli pozoruhodné vlastnosti“, neboť prý místy, třebas zřídka, podává nesmysly. Na důkaz toho uvádí dva příklady; v poznámce k tomu sice přiznává, že text Usť není prost chyb a písařských omylů, ale zdá se mu, že obě jím citovaná místa podávají zvláštnosti překladu a nikoli ruského opisu z XIII. století. Ve skutečnosti však v prvním případě má Jas správně *predaša* místo chybného *predaša sę* v Usť (6b 23); v druhém případě (Neoces 7, tit. XXVII, 27a 13), opravíme-li „nesmyslné“ *jaduštachъ* na *jaduštichъ*, dostaneme poněkud volnější ztlumočení řeckého textu: „kněz ať nechodí“ — praví se tam — „na svatbu těch, kdo se žení po druhé, protože až ho bude manžel po druhé ženatý žádat za pokání (epitimii), jak bude knězi, který souhlasí s takovými sňatky tím, že se na nich hostí?“ Místo toho je v slovanské úpravě: „. . . jak bude knězi, který se přidržuje těch (přidává k těm, souhlasí s těmi), kdo se na takových sňatcích hostí?“

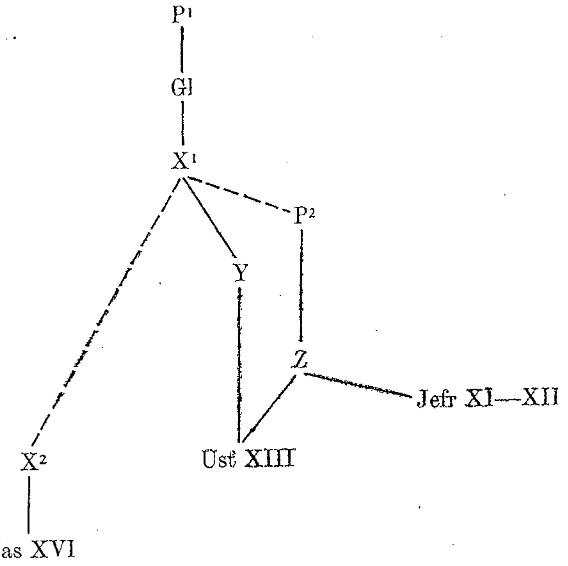

Grafický obrazec, znázorňující textový vývoj slovanského překladu nomokánonu

P^1 = prototyp Metodějova překladu Synagogy Scholastikovy.
P^2 = prototyp překladu Syntagmy o XIV titulech.
Gl = Svatojimramské glosy.
X^1, X^2, Y, Z = nezachované stupně textového vývoje.

Jazyková povaha Metodějova nomokánonu.

a) *Charakteristika Metodějova překladu na základě srovnání s překladem Syntagmatu v Jefremovské kormčí knize.* Pro výzkum Metodějova překladu nomokánonu, který se zachoval v tak porušeném stavu, má nemalý význam fakt, že překladatel jefremovského Syntagmatu ho použil při své práci. Možno tudíž právem očekávat, že kritickým srovnáním obou těchto textů, Usť/Jas a Jefr, získáme cenný materiál nejen pro poznání jejich celkové hodnoty, nýbrž i pro objasnění leckterých míst. Ani Beneševič nevytěžil z takové kolace vše, co se dá, pro své velkolepé vydání Jefremovského rukopisu. Tak např. Sard 3 za řec. *διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς τὰς τῆς ἀγάπης ἀποκλείειν πύλας* překládá Jefr 101a *zane ne iměti namъ ljubъve zaključati dvьrii*, což je ponecháno bez poznámky, ač *iměti* nedává smyslu a je tu zřejmý omyl písaře místo *mьněti*, jak vysvítá z paralelního místa v Usť 13b 21 *jako da ne mnimi budutь ljubovьnychъ zatvaręjušte vratъ* ‚aby se nezdálo, že zavírají dveře lásky‘.

Autor Jefr nebyl asi zcela na výši v potřebných juridických znalostech. Neví např., že *Ὅσιος* na počátku Sardických kánonů je jméno kordovského biskupa, který hrál význačnou roli již na sněmu Nicejském, a překládá je jako adjektivum *prěpodobьnyi*. Dosti těžce zápasí s řeckou předlohou.[38] Někde má chybný překlad proti správnému v Usť. Zásadní rozdíl proti Metoději je však v jeho poměru k řecké předloze. Metoděj překládá věrně, ale dbá přitom na strukturu slovanského jazyka, na jeho syntaktické zvláštnosti a rázovitá úsloví, kdežto Jefr má na zřeteli hlavně doslovnou shodu s řeckým originálem jak ve vazbách, tak i v slovosledu. Tento velký rozdíl mezi oběma nejstaršími kanonickými sborníky nebyl dosud konstatován; Sreznevskij, který si ho jediný povšiml, nevyjádřil se o něm dosti určitě.[39] Při pozornějším srovnání snadno lze zjistit, jak v Jefr mizejí na paralelních místech všechny vazby charakterizující starobylost textu. Z hojného materiálu uvedu alespoň několik ukázek, napřed ze syntaxe a stylistiky, potom z lexika.[40]

---

[35] Usť 33a 6 (Bas 18, tit. 34) má za řec. *ὁμολογία* (řeholní slib) *ispovědanija že*, Jas *izvolni eže*, což je zřejmá chyba místo *izvolenie že*, které asi bylo v prvotním překladu; jinak *ispovědanije* za *ὁμολογία* je pravidlem v Jefr a také v Usť a Jas na jiných místech.

[36] Někde, např. Usť 11b 26, byla ponechána interpunkce rukopisu na úkor srozumitelnosti.

[37] Materialy i issled. str. 141; srov. též pozn. 5.

[38] Např. tit. VIII Anc 15 *περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ* Usť 16a 12 *o veštechъ c(ь)rk(ъ)vьnychъ*, Jefr chybně *o prěnosęšti c(ь)rk(ъ)vi*; *τὴν τιμήν* Usť ib. 16 *cěnu*, Jefr ib. *čьstь*; *τῶν πεπραμένων* Usť ib. 17 *prodanychъ*, Jefr *sъtvorenyimъ* (četl *πεπραγμένων*).

[39] *Obozrenije* . . ., str. 123—124. Sreznevskij srovnává překlad Chalc 12 (tit. 2) v Usť a Jefr a dodává, že podle takových míst možno se domnívat, že překlady některých kánonů byly přepsány z jedné knihy do druhé. Otázka Jefr a jejího prototypu dosud zbytečně zatěžovala a mátla badatele o nejstarším cyrilometodějském překladu nomokánonu. Také A. Solov'jev (*Svetosavski nomokanon*, 26) není si vědom velkého rozdílu jazykového a textově kritického mezi Usť a Jefr, poněvadž připouští možnost, že by Jefr mohla být dílem Metodějovým. Poukazuje na to, že jsou v ní stopy jazyka Metodějova, ale to platí jen o partiích společných oběma textům. Jinak možno s ním souhlasit, že jen důkladná studie o jazyku Jefr by mohla rozhodnout, je-li vskutku dílem Metodějovým.

Je známo, že se v slovanských jazycích projevuje snaha, aby přívlastek byl pokud možno souřadný, a že tudíž podřadný přívlastek v genitivě se často vyjadřuje adjektivem. Podle F. Trávníčka[41] jsou to „podmětová a předmětová adjektiva, vyjadřující podmět nebo předmět děje tkvícího v substantivech, jejichž jsou bližším určením“ — věc to zvlášť ve staré češtině běžná.[42] Podobně tomu bylo i v Metodějově překladu. Jefr nahrazuje zpravidla tyto adjektivní vazby genitivem: Usť 12b 20 *ϰατὰ τὴν ϰϱατήσασαν συνήϑειαν ἐπὶ τῶν πατέϱων po prějatomu o(tь)čьskomu obyčaju*, Jefr 26a *po predanuumu otъ o(tь)cь ob.*; Usť 15b 12 *ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως vъ slovesi věrněmь*, Jefr 97a *slovomь i věry*; Usť 21a 21 *διδάσϰαλος ἀταξίας kazatelь nepodobenъ*, Jefr 14b *učitelь bečinija*; Usť 33a 8 *τὴν τοῦ λόγου συμπλήϱωσιν slovesьnoje svьršenije*, Jefr 187b *sъkonьčanije slova*; Usť 38b 2 *τὸ τῆς σωτηϱίας μυστήϱιον s(ъ)p(a)senuju tainu*, Jefr 195b *t. s(ъ)p(a)senija*; Usť 43a 3 *εἰς οἶϰον πϱοσευχῆς vъ chramъ m(o)l(i)tvьnyi*, Jefr 196a *vъ domъ m(o)l(i)tvy*; Usť 41b 13 *τὸ τοῦ γάμου βέβαιον bračnoje izvěštenije*, Jefr 191b *braka izvěstije* atd.

V staroslověnských evangeliích se vyskytuje svérázný způsob vyjadřování řeckých vazeb předložkového spojení se členem, kde překladatel k tomu použil participia od slovesa *byti*. Také tento obrat nacházíme v Usť, zatím co Jefr jej již většinou nahrazuje grecisující vazbou se zájmenem *iže:* Usť 46a 11 *τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις byvajuštaja vъ nemь sъbiranija*, Jefr 87b *jaže vъ njemь sъbory;* Usť 20b 24 *τὴν ἀπόφασιν τὴν ϰατὰ τῶν πϱοειϱημένων ἐξενεχϑεῖσαν izdrečenije sušteje na nę izneseno*, Jefr 91a *osuždenije na prežderečenyichъ iznesenoje*. Někde je tato samostatná slovanská vazba zachována i v Jefr, jako Jefr 26a *τὰ ϰαϑ' ἑϰάστην ἐπαϱχίαν suštaja vъ vьsękoi oblasti*, v Usť a Jas je *suštaja* omylem vynecháno; Usť 12b 18 *τὰς δὲ ἐν τοῖς βαϱβαϱιϰοῖς ἔϑνεσι τοῦ ϑεοῦ ἐϰϰλησίας suštaja že vъ varvarьskychъ vъ jazycěchъ b(ož)ija c(ь)rk(ъ)vi*, stejně Jefr 26a.[43]

Řecké participiální a infinitivní vazby se v Usť případně vyjadřují větou, Jefr se opět přiklání k řeckému originálu: Usť 19a 24 *ἐπίσϰοπον ... τύπτοντα ašte kotoryi jep(i)s(ko)pъ ... bijetь*, Jefr 15a *ep(i)s(ko)pa ... bijušta*; Usť 25b 6 *ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγόμενος ašte kto poimetь sestrenicě*, Jefr 15a *vodęi dъvě sestrěnici*; Usť 41a 8 *ἀποδίδοσϑαι τοῖς πϱομνηστευσαμένοις vъdajati, imъže preže obručeny budutь*, Jefr 83a *otъdavati prěže obručenyimъ*. Podobně u řeckých vazeb infinitivních: Usť 43a 5 *μετὰ δὲ τὸ ἐλϑεῖν εἰς συναίσϑησιν τῆς φοβεϱᾶς ἁμαϱτίας jegda že pridetь vъ oštjuštenije* (*Jas očjutie*) *gъrdago grěcha*, Jefr 196a *po prišьstvii že vъ čjuvьstvo strašьnaago gr.*; Usť 23a 27 *ὥϱισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσϰεσϑαι μὲν πϱότεϱον διὰ τοῦ ἐϰδίϰου... ἐπὶ τὸ ἐξελϑεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως ustavi ubo s(vę)tyi sborъ, da takovymъ vъspomęnetь pravě* (Jas správně *prъvěe*) *ekъdikъ ... da otidutь iz grada*, Jefr 35a *ustavi ... takovyimъ vъspomęnomъ byti*

---

[40] H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung*, 13, p. 7 praví, že připravil obsáhlé zpracování lexikálního materiálu z Usť u porovnání s Jefr, ale pokud je mi známo, nebylo z toho nic uveřejněno.

[41] *Mluvnice spisovné češtiny II*, Praha 1949, 455.

[42] J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého IV*, 156n.

[43] Srov. J. Kurz, *K otázce členu v jazycích slovanských se zvláštním zřetelem k staroslověnštině* (Byzantinoslavica 7, 331—333, 338) zjistil tento „postup zcela samostatný“ pro vyjádření řecké vazby se členem v 17 dokladech ze stsl. evangelií.

prъvoje vъspominalьnikъmь ... jako iziti imъ otъ c(ěsa)r(ь)stvųjuštaago grada. Řecký imperativní infinitiv se v Usť překládá indikativem s *da*, Jefr se přizpůsobuje řečtině: Usť 20b 2 *τοῦτον μηϰέτι παϱ' ἑτέϱοις διϰάζεσϑαι, ἀλλὰ μένειν βεβαίαν... τὴν ἀπόφασιν sь k tomu ot iněchъ suda da ne prijemletь, nъ da budetь tvьrdo ... izdrečenie*, Jefr 93b *tomu kъ tomu prědъ iněmi ne pьrěti sę, nъ prěbyvati izvěstu ... osuždeniju*.

Autor moravského nomokánonu užíval s oblibou místo jednoduchého slovesa opisných vazeb substantiva se slovesem tvoriti/sъtvoriti, řidčeji dějati aj.:[44] molitvǫ sъtvoriti (*συνεύχεσϑαι*): Usť 36a 4 *τοῖς αἱϱετιϰοῖς συνευχόμενος sъ eretiky m(o)l(i)tvu stvorь*, Jefr 17a *sъ er. pomolivъ sę*; — mъšǫ tvoriti (*λειτουϱγεῖν*): Usť 9a 22 *μήτε... λειτουϱγεῖν ni mьnьša* (namísto správného *mьša*) *tvoriti*,[45] Jas *ni mošti* (!) *tvoriti*, v Jefr k tomu není paralela; — služьbǫ tvoriti (*λειτουϱγεῖν*): Usť 22a 18, Jefr 33a má zde *služiti*; — sъborъ sъtvoriti (*ἐϰϰλησιάζειν*): Usť 46a 14 *sborъ stvoritь*, Jefr 87b *sъbirajetь sę*; — blaznъ tvoriti (*παϱεμποδίζειν*): Usť 16b 5 *ἵνα μὴ τὰ ἐϰϰλησιαστιϰὰ παϱεμποδίζοιτο da c(ь)rk(ъ)vi blazna ne tvoritь*, zde i Jefr má vhodný opis *da c(ь)rk(ъ)vьnyimъ pakosti ne budetь*; — grěchъ tvoriti: Usť 20b 9 *ἐπὶ ἐγϰλήματι φανεϱῷ javě ... grěchъ tvorivъ* (Jas *sotvorivъ*), Jefr 15b *o sъgrěšenii javljeně*; — pečalь sъtvoriti (*λυπεῖν*): Usť 37b 22 *λυπεῖ τὸν Χϱιστόν pečalь stvori ch(ri)s(t)u*, Jefr 17b *opečalęjetь ch(rist)a*; — ukoreniju tvoriti (*ϰαϑυβϱίζειν*): Usť 32b 16 *ϰαϑυβϱίζειν... τὸν ϰεϰτημένον ukoreniju tvoriti ... stęžavъšago*, Jefr 187a *rǫgati sę ... sъzьdavъšjuumu*;[46] — svoje (vlašte) tvoriti (*σφετεϱίζεσϑαι*): Usť 14a 23 *μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετεϱίζεσϑαί τι ne dostoitь že jemu svojego ničtože* [*Jas ničesož(e)*] *tvoriti*, Jefr 16b *ne lětь že jemu jestь osvoiti čьso otъ nichъ*; Usť 11b 24 *ne dostoitь ... (čso) sebe vlašta* (Jas *vlagališta*) *tvoriti*, bez paralely v Jefr; — nuždǫ sъtvoriti (*βιάζεσϑαι*)*:* Usť 41a 1 *εἴ τις παϱϑένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχει ašte kto d(ě)v(i)ci neobručeně nužju stvoritь*, Jefr 18b *iže d(ě)v(i)cju neobručenu nužeju imatь*; — pakosti dějati: Usť 18a 3 *βιάζεσϑαι τοὺς ϰαϑεστῶτας pakosti dějati postavlenymъ*, Jefr 83b *prinužati posaždenyimъ* (srov. ŽM XI *pakosti dějaše*); — ogavije tvoriti (dějati): Usť 30b 16 *μήτε δὲ ἐϰϰλησιαστιϰοῖς μήτε βιωτιϰοῖς παϱενοχλεῖν πϱάγμασιν ni c(ь)rk(ъ)vьnymъ ni žitiiskymъ ogavija tvoriti veštemъ*, Jefr 32a *ni žitiiskyimi sъtužati sebe veštьmi*; Usť 9a 8 *τὰς αὐτοῦ παϱενοχλεῖν ἀϰοὰς ni ogavija dajati* (místo *dějati*) *sluchomь jego*; — s pasívním participiem: Usť 33a 26 *ἕως ἂν φανεϱῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐϱευνήσωμεν γνώμην dondeže javě svoju ichъ volju tvorimъ ispytanu*, Jefr 187b *donъdeže javě svoichъ ispytati ja razumъ*. — Jiný opis čteme v Usť 38a 17 *χϱηστεύσασϑαι εἰς αὐτούς bl(a)goststь na nichъ javiti*, kde Jefr má *bl(a)gostьstvovati o nichъ*. Sem možno též zařadit překlad řeckého *βενεφιϰίοις ϰατοϱϑῶσαι τὸ ἀναστϱατεύεσϑαι* Usť 31b 4 *venefekijemь ispraviti, da paky voinu* (Jas správně *voini*) *budutь*, Jefr 23a *mьzdami ispraviti ježe voinьstvovati*.

Opisům s *tvoriti/sъtvoriti* odpovídají v pasívu opisné vazby se slovesem priimati/prijęti: — sǫdъ prijęti: Usť 19b 18 *παϱὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαϱχίας διϰαζέσϑω ot sъnьma oblastьnago sudъ da priimutь*, Jefr 33a *predъ oblastьnyimь sъborъmь da*

---

[44] Srov. Mat 5. 44 *διώϰειν napastь tvoriti* Zogr Mar Ass Ostr.

[45] Správně to vyložil již H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung*, 110.

[46] Srov. *ukoriti* Cloz 3a 2. — Jefr *sъzьdavъšjuumu* vzniklo patrně z řec. varianty *ϰεϰτισμένον*.

pьritь sę; Usť 20a 26 *εἰ … κριθείη ašte … sudъ prijemletь*, Jefr 93a *ašte osuždenъ budetь*; Usť 20b 3 *μηκέτι … δικάζεσθαι suda da ne prijemletь*, Jefr 93b *ne pьrěti sę*; — nuždǫ prijęti (*βιάξεσθαι*): Usť 41a 26 *ἡ δούλη, εἰ ἐβιάσθη rabyni ašte i nužju priimetь*, Jefr 192b *ašte i rabyni prinužena budetь*; Usť 8b 12 *πλὴν εἰ μὴ κατὰ νόμους ἀναγκασθείη razvě ašte po zakonu nuža budetь*, bez paralely v Jefr; — mǫkǫ prijęti (*κολάζεσθαι*); Usť 49b 2 *κολασθήσεσθε muku priimete*, Jefr 20b *mučeni budete*.[47]

Změny, které provedl autor Jefr v prvotním překladu církevních kánonů, nebyly jen jeho osobním projevem. Byla to metoda jiné školy literární, usilující o doslovnou shodu slovanského překladu s řeckým textem. V. Pogorělov[48] ukázal ve své studii o Sávově evangeliáři, že prvotní cyrilometodějský text evangelní byl v něm podroben nové úpravě v Bulharsku v X. století. Původce této nové úpravy si počínal podobně jako autor Jefr: tam, kde staroslověnská evangelia Zogr Mar Ass Ostr mají přívlastkové adjektivum, podmětové nebo předmětové, místo řeckého genitivu substantiva, zavádí opět genitiv; kde jsou v nich participia rozvedena větou, má Sav opět participia shodně s řečtinou, a kde bylo v nich aktivum za řecké pasívum, objevuje se zase pasívum. V Jefr zmizely též většinou zdařilé pokusy prvotního překladatele o volnější způsob ztlumočení řeckého textu. Sledovat v jednotlivostech toto zhoršování slovanského překladu není bez užitku, ježto tím získáváme hojný a průkazný materiál k charakteristice nejstarší epochy literární u Slovanů. Právě tímto sesunem od volnosti k doslovnosti můžeme změřiti výši, na niž se vzepjal slovanský jazyk v klasickém období velkomoravském.

Názorně se to dá ukázat na krátkém kánonu Bas 31 (tit. XLI), který zní: *Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἑτέρῳ συνοικήσασα μοιχᾶται.* Usť 40b 24 překládá: *ašte kotoraja žena, zašьdъšju mužju jeja, ne dožidetь jego, ni umьrša jego uvěděvъši ti posagnetь, prěljuboděica jestь*; Jefr ponechává počáteční *ašte*, ale vynechává podmět konkrétně vyjádřený za řecký člen, místo *ne dožidetь jego*, což je reminiscence z jiného kánonu Basiliova,[49] klade dobrý překlad řeckého *ἀφανοῦς ὄντος: ašte ošьdъšju mužju i bez věsti byvъšju, prěže uslyšati o sъmьrti jego, za inogo šьdъšija* (var. *šьdъši*) *prěljuby sъtvoritь*. Není pochyby, že překlad Jefr zůstává daleko co do srozumitelnosti a plynulosti za Usť. Stejný způsob, jak dodat jasnosti překladu přidáním určitého podmětu za řecký člen, nacházíme v Usť 39b 15 (Bas 52) *ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα ašte kotoraja žena rožьši na puti toli nebrežetь roženago jeju …*, Jefr 193b jen *nebrěgъši roždenaago na puti …*, při čemž není hned patrné, že tu jde o její dítě.

Také i místa dosti nesnadná jsou v Metodějově překladu správně přeložena, např.

---

[47] Srov. V. Jagić, *Zum altksl. Apost.*, 94, II. 100, 109.

[48] *Opyt izučenija teksta Savvinoj knigi* (Sborník Filosof. fakulty university Komenského v Bratislavě, roč. 5, č. 46, 1927, str. 26—30). Pogorelov myslil, že rozvádění participií větou v prvotním textu se stalo pod vlivem Vulgáty. Ale v Metodějově nomokánonu, kde jsou podobné vazby v Usť, nedá se nikde bezpečně zjistit vliv latinského překladu kánonů, který byl též znám na Moravě ze sbírek rozšířených v říši franské.

[49] Bas 16/31 Usť 40b 25 *ne dožidetь jego*, které je v slovanském textu přidáno, vniklo sem nejspíš z kánonu Bas 21 (36), který je obsažen v řeckém textu téhož titulu, ale v slovanském překladě byl vynechán: *αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον* Jefr 191a *jako že bo ne žьdavъšaja …* Místo to svědčí o tom, že autor Usť byl člověk dobře sčetlý v kánonech.

Gangr 19 (tit. XXXI) *ἐπικουροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ* Usť 29a 20 *suštju vъ nemь sъvьršenu smyslu*; tak chápou toto místo také novodobí kanonisté (Hefele, van Espen, Milaš).[50]

Volným překladem se dává nejednou důraz myšlence, jako když za *σώζειν* se místo obvyklého *chraniti* užije odchylně *svęštati;* je to v kánonu Chalc 12 (tit. II), kde se jedná o důležitou věc v organizaci církve, o vlastní práva skutečné metropole, jež mají být zachována i proti zásahům panovníků; proto se praví, že musí být „svěcena“, tj. že musí zůstat posvátná, svatá, nedotknutelná: Usť 13a 24 *δηλονότι σῳζομένων τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων javě jako s(vę)štajemomъ suštimъ po istině mitropolii svoimi* (místo *svoimъ*) *opravdan(ijemъ)*, Jefr 33b *chranimomъ suštiimъ po ist. mitr. svoimъ pravьdьnъimъ*.[51]

Řecké *ἀναστῆναι* o nemocném je pregnantněji vyjádřeno volně podle smyslu *icěléti* místo doslovného *vъstati* v Laod 47 (tit. XXXVI) *τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώτισμα καὶ εἶτα ἀναστάντας ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν* Usť 34b 13 *bolemъ* (dat. pl.) *prijemljuštimъ prosvěštenije i potomь icělěvъšimъ izučiti sę věrě*, Jefr 99a *prijemljuštiimъ vъ neduzě prosvěštenije i po semь vъstavъšemъ navyknuti věru.*

Za řecké *ἀλλότριος*, kterého se užívá v přeneseném smyslu, vhodně se klade předložka *kromě:* Ant 1 (tit. L) *τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος … ἀλλότριον ἔκρινε τῆς ἐκκλησίας* Usť 48 b7 *sego s(vę)tyi sborъ … kromě c(ь)rk(ъ)ve byti sudilъ jestь*, Jefr 90a *togo … štjuždego osuditi* (var. *suditь*) *otъ c(ь)rk(ъ)ve.* Nebo jinak volně, s důraznějším mravním odsudkem v Bas 80 (tit. XLIII) *τὴν πολυγαμίαν … παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων* Usť 42a 14 *mnogobračija premъlčaša … nedostoino bo jestь čl(o)v(ě)komъ kr(ь)stьjanom*, Jefr 197a *otinudь čjuže roda čelověčьskaago.*

Za řecké *ἐπὶ παρουσίᾳ* ‚v přítomnosti‘ klade Usť stručně předložku *pri* nebo *prědъ:* Laod 5 (tit. XXV) stanoví, že svěcení kněžská se nemají konat *ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων*, Usť 25a 17 *predъ poslušajuštimi*, Jefr 96a *prišьstvii poslušajuštiichъ;* podobně Ant 1 (tit. L) *ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοσεβεστάτου (var. εὐσεβεστάτου) βασιλέως Κωνσταντίνου*, Usť 48a 25 krátce *pri bl(a)goč(ьs)tivěmь Kostęntině*, Jefr 90a *prědъ prišьstvijemь* (!) *blagočьstija b(og)očьstivaago c(ě)s(a)rę K.*

Řecké *συντέμνει* v Neoces 3 (tit. XLIII), kde je řeč o zkrácení doby veřejného pokání, překládá Usť 42a 26 *sъkraštajetь lět(o)* [Pitra I. 451: tempus abbreviat], Jefr 85a *razdělęjetь lěto.*

Někdy je to spíše zdařilá perifráze než překlad, jako za *ὀπώρα*, Jefr 13b *ovoštь*, má Usť 45a 26 *jaže sutь vъ snědь*. Řecké *ἀποτάσσεσθαι* ‚ustanovovat‘ (o mniších) je přetlumočeno volně *postrišti:*[52] Chalc 4 (tit. XXXIII) *ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο προσκαρτεροῦντας* Usť 30b 14 *vъ nichъže městěchъ postrigli sę sutь, da prebyvajutь*, Jefr 32a (*ἀπετάξαντο* nepřeloženo) *vъ těchъ městěchъ tьrpęštemъ.*[53]

---

[50] Pitra I. 492 (interpretatio Quesnelliana): stimulo suae cogitationis impulsus — což by spíš připomínalo překlad Jefr 89a, který se pravděpodobně opírá o variantní čtení *ἐπικυροῦντος izvěštajemu vъ njemь konьčьnuumu pomyšljeniju.*

[51] Pitra I. 527: salvis scilicet verae metropolis privilegiis suis.

[52] Viz také *strižьnikъ*, str. 222, pozn. 62.

[53] C. J. Hefele, *Conciliengeschichte*, 2. Aufl., Freiburg i. Br. 1873—90, II, 509: an den Orten, wohin sie gewiesen sind, verharrend; N. Milaš, *Pravila (Kanones) pravoslavne crkve s tumačenjima I*, 334: i neka ostaju uvijek u onim mjestima, u kojima su postavljeni.

Jiné takové perifráze jsou: Ant 1 (tit. L) *εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότεϱον ἐνιστάμενοι πϱὸς τὰ καλῶς δεδογμένα* (Pitra I. 456: si tamen contentiosius adversus ea quae bene sunt decreta persisterint) Usť 48b 1 *ašte prebyvajutь protivu gl(agolju)šte vъpreky predanyimъ*, Jefr 90a *ašte prěbudutь ljubopьrьni vъstajušte na dobroje naučenaja.*

Ap 45 (tit. XXXVII) *εἰ δὲ καὶ ἐπέτϱεψεν αὐτοῖς* (sc. *αἱϱετικοῖς*) *ὡς κληϱικοῖς ἐνεϱγῆσαί τι, καϑαιϱείσϑω* Usť 36a 5 *ašte s(vę)štenikomъ poslužitь, da izveržetь s(ę)*, Jefr 17a *ašte li povelělъ imъ budetь jako pričьtьnikomъ děistvovati čьto, da izvьržetь sę.*

Neoces 8n (tit. XLI) *ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσϑαι τῆς ἐγχειϱισϑείσης αὐτῷ ὑπηϱεσίας* Usť 40a 17 *ašte li ne otpustitь* (sc. *ju*), *to ne možetь byti s(vę)št(e)nikъ*, Jefr 85b *ašte li sъ neju živetь, to ne možetь iměti poručenyja jemu službby.*[54]

Bas 67 (tit. XLIV) *ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χϱόνον ἐξομολογήσεται* Usť 42b 26 *bratosъměsije ispovědavъ sę, da priimetь ubiica lěta* (*-to* Jas),[55] Jefr 195a *bratosъměšenije ubiicę lěto ispověstь sę;* podobně Bas 65 (tit. XXXIX) *τὸν τοῦ φονέως χϱόνον ἐξομολογήσεται* se překládá v Usť 38b 9 *ubiica lěta da pokajetь s(ę)*, Jefr 195a *ubiicę lěto ispověstь sja.*

Anc 14 (tit. XXIX), kánon namířený proti bludné gnostické a manichejské askesi, která si ošklivila požívání masa a vína jakožto věcí ďábelských, *ἀπεχομένους κϱεῶν ἔδοξεν ἐφάπτεσϑαι* Usť 28a 17 *ne jaduštimъ męsъ podobajetь vъkušati*, Jefr 83a *ogrěbajuštemъ sę męsъ ključi sę prikasati sę* (kněží a klerikové, kteří při agapách nejedí masa, mají se dotknout, tj. ochutnat masa).[56]

Někde to mohly být nejspíš důvody stylistické, které daly podnět k volnému překladu, zvláště u formulí častěji se opakujících, jako *καϑαιϱεῖν*, které se obyčejně překládá *izvrěšti* nebo *otъlučiti*, např.: Usť 18b 22 *καϑαιϱείσϑω prazdьnъ budetь s(vę)št(e)nija*, Jefr 20a *da izvьržetь sę*; Usť 18b 14 *da prostъ budetь s(vę)št(e)nija*, Jefr 20a *da izvьržetь sę; καϑαιϱεῖν τῆς λειτουϱγίας* Usť 48b 12 *lišati sluzenija*, Jefr 90a/b *otъmětajetь otъ služьby*. Není jistě náhodou, že hned na počátku, v úvodní stati o pořadu sněmů, řecké *ἐξετέϑησαν* (o kánonech: ‚byly vydány, promulgovány‘), šestkrát za sebou opakované, je v slovanském překladě vyjádřeno pokaždé jinak (Usť 7a 12—22): v prvním případě je vynecháno bez újmy na srozumitelnosti, dále se překládá: *imiže dani byša; byst(ь); ot nichъže napisaše sę; izloženo byst(ь); dano byst(ь)*. Sem můžeme též uvést Ap 48 (tit. XLI) *ἀφοϱιζέσϑω* (= communione privetur) Usť 40b 22 *da ne vъlazitь vъ c(ь)rk(ъ)vь*, Jefr 17a *da otъlučenъ budetь;* Bas 38 (tit. XLII) *αἱ κόϱαι... ἀκολουϑήσασαι* (ve významu ‚dívky, které jdou za mužem proti vůli otcově‘) je v Usť 41b 2 vyjádřeno jednoduše *děvy, jaže ... posagajutь* (‚vdávají se‘), kdežto Jefr 191a doslovně: *vъslědovavъša.*[57]

Zřídka lze pozorovat ve volném překladu i pozměnění právní normy, jako Sard 11 (tit. XLVII) *ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν τῇ πόλει διάγων τϱεῖς κυϱιακὰς ἡμέϱας ἐν τϱισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέϱχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας* Usť 45b 8 *da ašte kotoryi ljudinъ vъ gradě živyi vъ ḡ ned(ělě) ne pridetь sъ čadьju vъ c(ь)rk(ъ)vь, drugyja ḡ ned(ělę) da postitь s(ę)*, Jefr 104b *da ašte kъto prostьcь vъ gradě prěbyvajai tri nedělьnyja d(ь)ni vъ trьchъ n(e)d(ě)l(ja)chъ ne sъpodobitь sę,*[58] *otъloženъ budetь obьštenija.*[59] Podle řeckého textu: kdo z obyvatel města po tři neděle se nezúčastní nedělní bohoslužby, má být vyobcován (vyloučen ze společenství církve); podle Usť a Jas má být potrestán „postem“, tj. epitimií tří týdnů. V řeckém aparátu Beneševičově není zaznamenána žádná taková varianta. Slovanský text přidává také *sъ čadьju*, což rovněž není doloženo v řeckém textu. Jiný příklad odchylky od právní normy řecké předlohy je zachován též v Jefr. Má-li některý klerik — praví se v Chalc 9 (tit. XV) — soudní při s klerikem, ať věc předloží svému biskupu a ten ať předvolá obě strany a s předními kněžími svými ať věc spravedlivě rozsoudí: Usť 19a 13 *sъ načalьnymi svoimi popy pravьdьno da ustroitь*, Jefr 33a *da rasuditь ja ep(i)s(ko)pъ sъ načalьnyimi jego popy*. V řeckém textu však se praví, že má přednést svou při biskupu, nebo chce-li biskup, má se pře konat před rozhodčími osobami, které si zvolí obě strany: *ἤγουν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παϱ᾽ οἷς ἂν τὰ ἀμφότεϱα μέϱη βούλωνται, τὰ τῆς δίκης συγκϱοτεῖσϑαι.*

Tu a tam připouští sám řecký výraz různé pojetí. Tak Ant 5 (tit. XXII) *μηκέτι ϑεϱαπείας τυγχάνειν* Usť 24a 16 *k tomu sluzenija ne ulučiti* (srov. Hefele I. 515: (soll) am Dienst keinen Teil haben; Milaš II. 56: niti smije ikakve već službe da vrši), Jefr 91a *kъ tomu icěljeniju ne byti* (srov. Pitra I. 458: nec ultra remedium consequetur).

Jak pestrý a rozbíhavý je semasiologický odraz některého řeckého slova v obou památkách, možno ukázat na překladě řec. *ἄκυϱος* (4krát) a *ἀκυϱοῦν* (jednou) v Usť *nevlastьnъ* (2krát), *razoriti* (2krát), *ostaviti* (jednou), v Jefr *bezvlastьnъ* (dvakrát), *neutvьrženъ* (jednou), *otъvrěšti* (2krát). Jen jednou je tu jakási shoda: Ant 23 (tit. VI) *ἄκυϱον εἶναι τὴν κατάστασιν* Usť 15a 25 *nevlastьno budi ustrojenije*, Jefr 94b *bezvlastьnu byti postavljeniju*. Na ostatních místech se oba překlady rozcházejí: Sard 15 (tit. XIX) *ἄκυϱος καὶ ἀβέβαιος ἡ τοιαύτη κατάστασις νομίζοιτο* Usť 22a 4 *nevlastьno i netvьrdo takovoje postavlenije da budetь*, Jefr 106a *neutvьrženo i neizvěsto tak. post. mьnitь sę;* Ant 22 (tit. III) *ἄκυϱον εἶναι τὴν χειϱοτονίαν* Usť 13b 13 *razoreno budi s(vę)št(e)nьstvo jego*, Jefr 94b *bezvlastьnu byti rukopo(lo)ženiju*; CP 4 (tit. XXXVII) *τῶν παϱ᾽ αὐτοῦ γενομένων ἀκυϱωϑέντων* Usť 35a 2 *ot nego byvъšimъ razorenomъ*, Jefr 26a *otъ njego byv. otъvьrženomъ*; Ap 76 (tit. VI) *ἄκυϱος μενέτω ἡ χειϱοτονία* Usť 15a 19 *sь* (*to* Jas) *da ostavitь sę s(vę)štenija* (konkrétně o osobě), Jefr 19b *to otъvьrženo da prěbudetь postavljenije.*

Jindy totéž slovanské sloveso vyjadřuje řadu řeckých výrazů, jako *choditi* je v Usť za řec. *παϱαγίνεσϑαι* (7b 9), *ἀνατϱέχειν* (9a 7), *ἀποδημεῖν* (9a 20), *ἐφοδιάζεσϑαι* (9a 6), *ἐπιβαίνειν* (13b 8) apod.

K charakteristice obou textů uvedu ještě několik příkladů, kde dobrý slovanský překlad jednotlivých řeckých sloves, zachovaný v Usť, je v Jefr nahrazen kalkem podle řečtiny: *ἀναλαμβάνειν:* Gangr 13 (tit. XXXII) *ἀντὶ τοῦ εἰωϑότος γυναικείου ἀμφιάσματος ἀνδϱεῖον ἀναλάβοι* Usť 29b 22 *vъ obyčьnago město ženьskago oděnija vъ mužьskyi obrazъ oblačitь s(ę)*, Jefr 88b *vъ ob. m. ž. o. mužьskoje priimetь;* — *ἐγχειϱίζειν:* Chalc 23 (tit. XX) *μηδὲν ἐγκεχειϱισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου* Usť 23a 20 *ničtože priimъše ot svojego jep(i)s(ko)pa*, Jefr 35a *ničьsože poručьni*

---

[54] Jefr překládá doslovně, mediální *ἔχεσϑαι* není vyjádřeno; Hefele I, 247: Lebt er dennoch mit ihr, so kann er in dem ihm übertragenen Dienst nicht verbleiben.

[55] Pitra I, 597: Cum sorore coitus homicidae tempore punietur; Milaš, *Pravila II*, 141: Koji učini blud sa sestrom svojom, podvrgava se istome vremenu kajanja, kao za ubijstvo.

[56] Později Zonaras komentuje tento kánon tak, že zde *ἐφάπτεσϑαι* je tolik co *ἀπογεύεσϑαι*. Hefele I, 233: Diejenigen Priester und Cleriker, welche sich der Fleischspeisen enthalten, sollen (bei den Agapen) dieselben berühren (davon kosten).

[57] Milaš II, 394: djevojke, koje idu za čovjeka protivu volje oca.

[58] Sloveso *sъpodobiti sę* (= *udostoiti sę*) má zde význam ‚účastnit se sv. přijímání‘ (srov. Jefr kánony Laod 47, Bas 73 a 75).

[59] Totéž místo se opakuje v kánonu Trull. 80, kde zní podle Jefr 64a: ... *ne prichoditь ... da otъlučenъ budetь komъkanija.*

otъ sv. ep.; — *ἐπιδιδόναι ἑαυτόν:* Bas 18 (tit. XXXIV) *δούλην λαθραίοις γάμοις ἑαυτὴν ἐπιδιδοῦσαν* Usť 32b 13 *rabě tainychъ bracěchъ sebe pričaštajušti,* Jefr 187a *rabyni tainomu braku davъši sebe;* — *ἐπιπηδᾶν:* Ap 14 (tit. XII) *ἑτέρᾳ* (sc. *παροικίᾳ*) *ἐπιπηδᾶν* Usť 17b 19 *na inu* (sc. *oblastь*) *prichoditi* (*pre* Jas), Jefr 14b *na drǫguju naskakati;* — *προέρχεσθαι:* Bas 18 (tit. XXXIV) *τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι προϊοῦσα ἡ ἐκκλησία* Usť 32a 21 *b(ož)ijeju bl(a)godatiju pospějušti c(ь)rky,* Jefr 186b *b. bl. proischodęšti c(ь)rk(ъ)vi;* — *προσάγειν:* Bas 18 (tit. XXXIV) *πάρθενος... ἡ ἑκουσίως ἑαυτὴν προσαγαγοῦσα τῷ κυρίῳ* Usť 33a 4 (*dě*)*va ... jaže* (*jako* Jas) *sama sebe poruči b(ogo)vi* [*g(ospode)vi* Jas], Jefr 187a *děva ... voljeju sebe privedъšija g(ospode)vi;* Laod 2 (tit. XXXVIII) *τοὺς τοιούτους προσάγεσθαι τῇ κοινωνίᾳ* Usť 37b 17 *takovyja ... priimati podobajetь obъštenijemь,* Jefr 96a *takovyimъ ... privoditi kъ obъšteniju;* — *προσέρχεσθαι:* Laod 35 (tit. XXXVII) *εἰδωλολατρείᾳ προσῆλθεν* (Dionysius Exiguus: se idololatriae tradidit) Usť 53b 20 *idololatrii priloži sę,* Jefr 98b *kъ kumirosluženiju priide;* — *συμπεριφέρεσθαι* ve významu ‚přihlížet, mít ohled': Bas 18 (tit. XXXIV) *συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων* Usť 32a 18 *smotręšte nemoštemъ padajuštichъ,* Jefr 186b *sъpodvigajušte sę nemoštьmi poplъzajušte sę* (místo *-štichъ sę*); — *τυγχάνειν:* Sard 3 (tit. III) *ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι* Usť 13b 18 *vъ neiže budutь druzii ep(i)s(ko)pi,* Jefr 101a *vъ neiže prěbyvajutь sušte ep(i)s(ko)pi.*

Tolik k charakteristice Metodějova překladu nomokánonu u porovnání s textem jefremovským. Vcelku možno říci, že Metodějův překlad nomokánonu má všechny ty přednosti, kterými se vyznačují staroslověnské překlady evangelní: nedrží se úzkostlivě řecké předlohy, víc dbá o srozumitelnost než o doslovnost, ale i při této volnosti se snaží přesně vyjádřit smysl originálu. I místa nesnadná jsou zde správně přeložena. Zvlášť významným dokladem této Metodějovy odbornosti je v 5. kánonu neocesarejském překlad výrazu *γόνυ κλίνων* vztahujícího se na katechumeny. Nesprávným jeho výkladem u byzantských komentátorů XII. století vzniklo učení o stupních katechumenů, dokonalých a méně dokonalých, které bylo pak přejato i západními kanonisty. Teprv v nové době bylo dokázáno, že to byl omyl a že tento termín zde značí tolik co ‚prosit na kolenou, kajícně se chovat, podrobit se církevní kázni'.[60] A právě tak jej chápe Metoděj svým překladem *ašte pokajetь sę.* Možno předpokládat, že tu nepodává jen svůj osobní názor, nýbrž spíše učení cařihradské školy. Po této stránce odborně kanonistické bude muset být Metodějův překlad ještě podrobněji prozkoumán.

b) *Shody usťužského textu nomokánonu se slovanským Životem Metodějovým.* Již A. I. Sobolevskij[61] upozornil na to, že se lexikální materiál Metodějova nomokánonu liší od slovníku nejstarších evangelních textů, Apoštola a žaltáře, třebaže se s nimi nezřídka shoduje. Zato však má mnohé koincidence se slovníkem ŽM. Jako slova společná oběma textům uvádí: *kafolikija* ‚katolická', *služьba* ‚mešní liturgie', *strižьnikъ* ‚klerik',[62] *sъnьmъ* ‚sněm', *kazatelь* ‚učitel', *guditi* (*βλασφημεῖν*) ‚hanět, tupit', *chodatai* ‚prostředník', *pravověrьnъ* (*εὐσεβής*) ‚zbožný'. Tuto příbuznost Usť a ŽM konstatuje též H. F. Schmid hlavně při výkladu slov *strižьnikъ* a adjektiva *mьšьnъ* (od *mьša*), které se vyskytuje dvakrát v Usť ve zkomolené podobě *mьnьš-*. Podrobným rozborem dal by se počet těchto shod ještě rozmnožit, např. *anagnostъ* ‚lector', *izvěstьnyi* (ŽM XVII, Usť 20a 2 za *ἀξιόπιστος*), *svętyi dьnь* (= *ἑορτή* ŽM XI, Usť 28a 3), *oblastь* (= *ἐπαρχία, παροικία*), *prědělъ* (= *ἐνορία*) apod. Autor ŽM byl blízký učeník Metodějův, zasvěcený do jeho sporů, důvěrník jeho prací, který měl k dispozici i mnohé důležité prameny (list papeže Hadriána II., korespondenci s byzantským císařem aj.). Není tedy divu, že mluvil takřka jazykem Metodějovým.

V ŽM nacházíme také některé z oněch znaků, jimiž jsme shora charakterizovali jazyk Usť, jako např. adjektivem podmětové a předmětové místo genitivu substantiva: *zapovědьnaja chranenija* (II, Pastrnek, 223: legum reverentiam),[63] *tělesьnyi jego obrazъ* (ib.: forma corporis eius), *o(tь)čьskyja knigy* (XV, libros patrum) apod.

Jsou zde rovněž opisné vazby s *tvoriti/sъtvoriti* nebo *dějati: volju* (*sъ*)*tvoriti: vy tvorite volju vašju na mně* (IX); *vьsju že volju jego sъtvori* (XIII), v Usť 38a 2 (Ap 62, tit. XXXIX) je do textu přidáno *volju stvoritь: εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπου* (var. *ἀνθρώπινον*) *Ἰουδαίου ἢ Ἕλληνος ἢ αἱρετικοῦ ἀρνήσεται ašte kotoryi pričьtьnikъ stracha radi čl(o)v(ě)čьska židovьsku li poganьsku li eretičьsku volju stvoritь i otvьržetь s(ę).* Sem patří též rčení v ŽK (kap. VI) *divъ tvoriti,* které má týž význam jako totéž rčení v Cloz 10a 3 za řecké *ἐκπλήττειν* (= obstupefacere).[64] Podobná vazba je v Usť *skvьrnьno tvoriti*: Usť 27b 21 *skvьrnьno tvorę* za řec. *διὰ βδελυρίαν,* Jefr 17b *gnušaja sę.*[65] Jiná taková fráze je *pakosti dějati* v ŽM XI, v Usť 18a 3 za řec. *βιάζεσθαι,* Jefr 83b má zde *prinužati.* Srov. též ŽM II *čьstьnyja besědy dějachu.*

Nepopěrné vztahy jazykové ŽM k Metodějovu nomokánonu lze pozorovat jmenovitě v oboru církevně právním, což nepřekvapuje. Metodějova pozice na Moravě byla předmětem prudkých útoků ze strany franské hierarchie a byla napadána právě z hlediska kanonického. Na soudu, konaném za přítomnosti franského krále,[66] vytýkali němečtí biskupové sv. Metoději, jak praví ŽM IX, že učí v jejich „oblasti", tj. ve smyslu tehdejší právní terminologie dosvědčené v Usť, v jejich eparchii, diecézi.[67] Ale Metoděj se bránil, že by tam byl nevstupoval (*kromě bychъ chodilъ*), kdyby to byla opravdu jejich diecéze. Také výraz *choditi* má význam technický o nedovoleném vstupu do cizího správního okrsku a opakuje se častěji v Usť za řecké *ἐπιβαίνειν, παραγίνεσθαι* apod.[68] Sv. Metoděj zdůrazňuje proti tomu, že to není jejich diecéze, nýbrž sv. Petra,[69] tj. podřízená přímo Římu, a že tudíž ne on, nýbrž oni, z řevnivosti a lakoty, proti církevním kánonům (*čeros kanony*) přecházejí přes staré hranice (*na staryja prěděly postupajete*). Touto kanonickou obranou je přivedl tak do úzkých, že „mu nemohli na to nic odpovědět" a prostě ho dali odvést do vězení někam do Švábska.

---

[60] Zisterer, *Γόνυ κλίνων im Kanon V von Neocäsarea,* Theologische Quartalschrift 76, Tübingen 1894, 353—406. — F. X. Funk, *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen I,* Paderborn 1897, 209—241; ib. III, 57—64.

[61] *Materialy i issledovanija,* 142.

[62] Usť 48b 23, ŽM X, Mučenije sv. Klimenta. H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung,* 119 vidí v tomto výraze za *tonsuratus* „ein sicheres Zeichen für die Zusammengehörigkeit beider Denkmäler (tj. Usť a ŽM), ein weiterer Beweis für den mährischen Ursprung von Rum" (tj. Usť).

[63] *Dějiny,* 223n.

[64] Srov. Fr. Grivec, *Pohvala sv. Cirilu in Metodiju* (Razprave-Dissertationes, Slovenska Akademija znanosti in umetnosti, razred za filol. in liter. vede, 1, Ljubljana 1950, str. 31). — ŽK XV: *veliku emu čestь stvori;* ib. XVIII *sъtvori molitvu,* ib. *sъtvoriti provoždenie emu.*

[65] Jinde *βδελύσσεσθαι* se v Usť překládá *skarědovati,* jednou (Usť 10a) *chuliti,* Jefr zpravidla vyrovnává *gnušati sę.*

[66] Srov. Fr. Grivec, *Prepir o Metodovih ječah* (Zgodovinski časopis, 6—7, 1952—1953, 159—170); týž, *Quaestiones Cyrillo-Methodianae, I. De carceribus S. Methodii,* Orientalia Christiana Periodica 18, 1952, 113—117; MMFH II, 151.

[67] F. Pastrnek, *Dějiny,* 230 překládá nesprávně: in nostro imperio doces; Grivec, *Acta Acad. Velehrad.* 17, 118: in nostra regione doces; podobně P. Lavrov, *Kyrylo ta Metodij,* str. 306: navčajet u našomu kraju.

[68] Např. CP 2 Usť 12a 28 *čresъ strojenije jep(i)s(ko)p(o)mъ ne dostoitь choditi vъ c(ь)rk(ъ)vi inogo prěděla.*

[69] Srov. též instrukci Jana VIII. ankonskému biskupu Pavlovi, legátu papežskému poslanému na Moravu: „Pannonica dioecesis apostolicae sedi sit subiecta ...", MMFH III., Epist. č. 49.

Avšak i později, když byl Metoděj restituován na své místo, musel se nejednou ve svých sporech vnitřních i vnějších utíkat ke kanonickému právu. Proto dáme za pravdu F. Pastrnkovi,[70] že nomokánon byl knihou hned v první době působení slovanských apoštolů nezbytnou a že tudíž „můžeme právem předpokládat, že bez prodlévání přikročeno bylo k jeho překladu". Zvláště slovanský ŽM nám podává hojné doklady o tom, že otázky církevně juridické byly ve Velké Moravě takřka na denním pořádku. V tomto živém styku se soudobou skutečností se utvářel i překlad nomokánonu. Je přirozené, že do něho pronikla i některá úsloví a rčení z moravského jazykového prostředí.

c) *Vliv moravského jazykového prostředí na překlad nomokánonu.* Studium jazyka Metodějova nomokánonu nás přivádí k poznání, že je pevně srostlý s moravskou půdou. Jsou tam hapax legomena nikde jinde v církevní slovanštině nedoložená, pro něž se najdou doklady jen v historické lexikografii české: *uvarovati* ve významu řec. *περιστέλλειν* o ošetření novorozeněte (Usť 39b 20, Bas 37/52, tit. XL), Jefr 193b *pokryti;* týž význam má *uvarovati* ve starší i nové čestině. [71] Rovněž pro druhé ojedinělé slovo, *vъzdъšenije ot zlъ* v Laod 2, tit. XXXVIII, Usť 37b 13 (Jefr 96a *obraštenije*) za řec. *ἀποστροφή* ve významu ‚odvrácení od zlých skutků, zanechání zlých skutků', dají se najít analogie v češtině.[72] Moravskému vlivu přičítá P. Lavrov,[73] a jistě správně, *dogoniti* v Usť 18a 26 *ašte li nužьna potreba dogonitь iti*, řec. *καλοίη* (tak se dosud v češtině mluví: *nouze ho dohání*), Jefr 92b má doslovně podle řečtiny *ašte nuždьnaja prizyvajetь potrěba*. Lavrov řadí sem též *nagъlьstvo* (Usť 8b 16) za *ὀξυχολία* a poukazuje na množství slov odvozených v češtině od kmene *náhlý*.

Moravskému lidovému usu loquendi lze přičíst eufemistické opisy *sědati sъ mužemь, byti sъ neju* o pohlavním styku, kde řecký text má *καθεύδειν, συγκαθεύδειν* a kde Jefr má prostě *sъpati sъ mužemь, sъpati sъ neju*. Jistě tu nejde o nějakou pruderii, nemístnou v právním spise, nýbrž spíše se tu projevuje ohled na obvyklý způsob vyjadřování, jak se to děje i dnes v těchto případech. Doklady jsou tyto: Gangr 1 (tit. XXIX) *καθεύδουσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς* Usť 28b 2 *sědajuštju sъ mužemь svoimь*, Jefr 87b *sъpęštjuju sъ m. sv.;* Neoces 4 (tit. XLIII) *ἐὰν πρό(σ)θηταί τις ἐπιθυμήσας γυναικὸς συγκαθευδῆσαι αὐτῇ* Usť 42a 27 *ašte predъležatь* (chybně místo *predъložitь*) *kto vъschotěvъ ženě byti sъ neju*, Jefr 85a *ašte porěvajetь sę kъto na pochotěnije ženy jako sъpati sъ neju.*[74]

---

[70] *Dějiny*, 123, p. 119.

[71] Sreznevskij, *Materialy* III, 1122 uvádí tento jediný doklad z Usť. Srov. J. Jungmann, *Slovník česko-německý IV*, 825 = ‚ušetřit, uhlídat, ochránit, ostříci'; F. Š. Kott, *Česko-německý slovník IV*, 495. Sobolevskij, *Materialy i issledovanija*, str. 143 právem poukazuje na *varovati, varovnyj* v překladě *Besěd papeže Řehoře Velikého*, který byl pořízen v Čechách.

[72] Srov. Klaret *zdešenije* ‚expiramen' (V. Flajšhans, *Klaret a jeho družina I*, Praha 1926, str. 164); *oddešení a odpočívání míti*, 15. století (F. Š. Kott, *Druhý příspěvek k česko-německému slovníku*, 1901 — odkaz na Mus. fil. 1898, 181. J. Jungmann, *Slov. čes.-něm. V*, 406: Ani na to nevzdechni = laß dirs ja nicht beikommen, ani jsem na to nevzdechla = es ist mir nicht beigefallen; F. Š. Kott, *Čes.-něm. slovn. VII*, 42: oddychuje = přestává pršet (dial. laš.).

[73] *Kyrylo ta Metodij*, str. 83.

[74] Srov. Supr. 521. 17 *byti sъ otrokovicejǫ* za řec. *προσφθαρῆναι τῇ κόρῃ*, vitiare puellam. Také v ZS je podobný opis za *μοιχέυειν*: *obrětati sę sъ* . . ., viz str. 163n.

Metodějova znalost tehdejší řeči na Moravě byla, jak ze všeho vysvítá, všestranná a jistě zabírala také obor juridický, k němuž měl sklon již od mládí. Ano, máme i nesporný důkaz o tom, že Metoděj nejen znal soudobou domácí právní terminologii, nýbrž že k ní i přihlížel při své práci a použil jí mistrným způsobem k přetlumočení řeckého textu.

V Ap 72 (tit. XLVI) se stanoví, vezme-li některý klerik nebo laik z chrámu buď vosk nebo olej, ať jest vyloučen *καὶ τὸ ἐπίπεμπτον*[75] *προστιθέτω μεθ᾽ οὗ ἔλαβεν* (‚a ať přidá pětinu k tomu, co vzal'). Usť 44b 19: *i pętericeju da vъzvratitь sъ istinoju* (a ať navrátí pateronásobně s „jistinou", tj. s tím, co vzal). Řecká relativní věta je v překladě vyjádřena stručným výrazem *sъ istinoju*. Slovo *istina*, které má ve staroslověnštině význam ‚pravda' značí zde tolik, co „věc vzatá, ukradená", a má tudíž přesně týž význam jako stč. *jistina*, tj. ‚věc, která dokazuje jistotu čeho, species facti, corpus delicti'. V žádném jiném slovanském jazyce není dokladu o tom, že by se bylo slova *istina* kdy užívalo v tomto specificky právním významu. Nezná ho stará polština ani lužická srbština, rovněž ne ruština a jazyky jihoslovanské,[76] jak se možno přesvědčit nahlédnutím do příslušných slovníků. Zato v Čechách je řada dokladů od nejstarší doby českého písemnictví až po XVI. století a podobně i na Moravě.[77] Nacházíme jej již v nejstarší právnické památce psané česky, v knize Rožmberské, která svým původem sahá až do 2. polovice XIII. století.[78] Slovo to však nebylo známo jen v odborných kruzích právnických: užívá ho i Štítný,[79] naskýtá se v knížkách o hře šachové i v staročeském zpracování Gest Romanorum; zde, v rukopise Březnickém, praví vrah nesoucí tělo zabitého v pytli: „Budu-li při jistině popaden, muoj život platí"; v rukopise Klementinském na témže místě je to pozměněno takto: „Budu-li lapen s tím tělem, muoj život platí."[80] *Jistina* je tu tedy tělo zabitého, jako v Metodějově nomokánonu je *jistinou* věc ukradená. Je vyloučeno, že by toto slovo mohlo být dosazeno do textu až v opise na Rusi, neboť ruská právní dikce ho nezná;[81] že se tam udrželo v obou kopiích, Usť i Jas, vděčíme jen konzervativnosti opisovačů. Autor Jefr však je nahradil již v XI.—XII. století doslovným překladem: *i pętericju da*

---

[75] F. Lepař, *Nehomérovský slovník řecko-český* (Mladá Boleslav 1892): *ἐπίπεμπτος* ‚pětinou, o pětinu zvětšený'; srov. Hefele I. 822: . . . iltraque ablatum quintam partem restituat, kdežto Milaš, *Pravila I.* 145 překládá jako v Usť a Jefr: . . .i peterostruko neka povrati od onoga, koliko je uzeo.

[76] Sreznevskij (*Materialy* III, Dopolnenija 133) uvádí toto místo z Usť jako jediný doklad na tento význam slova *istina* ve staroruských památkách. Původní překlad tohoto místa se udržel ještě i v jihoslovanském penitenciále *Pravila svętychь otьcь po zapovědi svętago i velikago Vasilia*, dochovaném v srbskocírkevněslovanských rukopisech, Grigorovičově zlomku z konce 14. stol. a několika dalších rukopisech z 16. a 17. stol. (rukopis záhřebské Akademie č. 707, papírový Grigorovičův zlomek, Šafaříkův rukopis č. 24, chovaný pod sign. IX F 11 v pražském Národním museu aj.): *.e.-riceju da platiť* (IX F 11: *da vratiť se*) *sь istinoju;* viz V. Jagić, *Sitna kanonička gradja*, Starine VI (1874), 144. Sem se tento výraz dostal z prvotního překladu, jinde u Jihoslovanů slovo *istina* v tomto speciálním významu doloženo není. Je to zároveň důkaz, že Metodějův nomokánon byl znám na jihu.

[77] Možno se o tom přesvědčit nahlédnutím do Gebauerova *Slovníku staročeského I*, 654, do moravského materiálu v *Glossariu* (s. 84) V. Brandla, do lexikálního materiálu Kabinetu dějin státu a práva ČSAV.

[78] Srov. Gebauerův přetisk *Knihy Rožmberské* v Listech filol. 7, 1880, str. 261—292; slovo *jistina* se tu čte na str. 285.

[79] *Knihy šestery o obecných věcech křesťanských* 14b.

[80] Cituje J. Gebauer, *Slov. stč. I*, 654.

[81] Srov. pozn. 76.

priložitь, jelikože budetь vъzęlъ. Nelze ovšem pomýšlet ani na to, že by byl slovu *istina* dal tento právní význam sám arcibiskup Metoděj a z jeho nomokánonu že by bylo proniklo do jazyka na Moravě a všeobecně se ujalo. K tomu byla doba příliš krátká a s vypuzením jeho učedníků z Moravy mizí také jakákoli stopa po vlivu jeho církevně právního díla. Vše nasvědčuje tomu, že tu působilo domácí prostředí i literární jazyk staroslověnský, jak již dávno je v něm zjištěno v oboru liturgickém převzetí některých výrazů, tzv. panonismů, ze staré horní němčiny.[82]

Když to připustíme, budeme se méně rozpakovat vidět také v jiných výrazech Metodějova nomokánonu zbytky nebo doklady domácí právní terminologie. Patřily by sem pravděpodobně výrazy *rokъ* a *obrokъ*, o nichž bude ještě řeč níže. K tomu bych připojil též *narokъ:* Chalc 27 (tit. XLII), kde se stanoví tresty proti únoscům, kteří unášejí dívky, *ἐπ' ὀνόματι συνοικεσίου* Usť 41a 12 překládá: *iže vъschytajutь d(ě)vy sebe narokomъ sužitьja;* řecký výraz má význam ‚za účelem sňatku';[83] ale vyložíme-li stsl. *narokъ* ve smyslu staročeského nárok jako hlášení k právu nebo zboží,[84] můžeme rozumět této formuli také tak, že si chtějí únosem zjednat nárok na sňatek po způsobu pohanském. Únos byl vedle výkupu jedním ze základů slovanského sňatku a byl praktikován ještě i v XI. a XII. století.[85]

Konečně je tu ještě jeden výraz, který se zdá být velmi pravděpodobně moravského původu. Kontext, v němž se vyskytuje (Ant 18, tit. X, Usť 17a 3) je ten, že vysvěcený biskup nejde do své diecéze *ne po svojei voli, nъ ljudьskago radi neračenija* (*οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν*), ne z vlastní vůle, ale pro nepřízeň (odpor) lidu. V církevní slovanštině je znám tento jediný doklad pro *neračenije = παραίτησις*, a ku podivu přesně totéž slovo a s týmž významem (indignatio) uvádí Klaretův Glosář z prešpurského, rajhradského a vídeňského rukopisu. J. Gebauer[86] k němu poznamenal: „hrubý latinismus", po něm tuto charakteristiku opakuje V. Flajšhans[87] ve svém vydání Klareta. Stejně příkrého odsouzení se dostalo od Gebauera slovu *neráčenstvie*, které si patrně podle *neráčenie* nově vytvořil a čtyřikrát užil autor staročeského žaltáře Kapitulního[88] taktéž ve významu ‚indignatio' („hněv neráčenstvie"). O latině jako zdroji tohoto slova nemůže být ani řeči, neboť již půltisíce let před Klaretem bylo pevně zakořeněno v moravské a v české půdě, jak svědčí doklady o hojném užívání moravismu—bohemismu *račiti* za stsl. *chotěti* v památkách církevněslovanských původu moravského nebo českého. Záporná forma *neračiti* za řecké *οὐ* (*μὴ*) *βούλεσθαι, ἐθέλειν* je ostatně doložena mimo to jak v Usť (24a 13), tak i v Zakonu sudném ljudem (Usť 57b 15).[89] Není tedy stč. *neráčenie*

---

[82] Panonismy se rozumějí slova latinsko-německého původu, která se vyskytují v nejstarších textech cyrilometodějských. Srov. V. Jagić, *Entstehungsgeschichte*, 152—157; A. M. Seliščev, *Staroslavjanskij jazyk I*, Moskva 1951, 23—25; S. M. Kul'bakin, *Drevne-cerkovno-slavjanskij jazyk*³; Char'kov 1917, 11—15. Novější literaturu udává podrobně R. Nahtigal, *Starocerkvenoslovanske študije*, Razprave 15, Ljubljana 1936, 20, pozn. 22.

[83] Tak to chápe Hefele II, 527 a Sreznevskij, *Materialy* II, 322.

[84] Gebauer, *Slov. staroč. II*, Klaretův Glosář udává latinský význam ‚indictio'.

[85] L. Niederle, *Život starých Slovanů I*/1 (Praha 1911), str. 70.

[86] *Slov. staročes. II*, 598.

[87] *Klaret a jeho družina I*, 161; II, 359.

[88] E. Rippl, *Der alttschechische Kapitelpsalter*, Praha 1928 (srov. rec. Listy filol. 57, 1930, 402—405). Gebauer, *Slov. stč.* praví o *neráčenstvie*: „slovo utvořené otrockým napodobením latiny". V ŽK se slovo to vyskytuje čtyřikrát. Rippl je překládá: Eifer, Grimm, Erbitterung.

[89] Usť 24a 3 *ne račitь povinuti sę* (*μὴ βούλοιτο… πείθεσθαι*), Jefr *ne choštetь; ašte li jedinače* (místo *jedina čęstь*) *neračiti načnetь* (*εἰ δὲ ἓν τῶν μερῶν οὐ* (var. *μὴ*) *θελήσει*).

žádný neologismus Klaretův. Odkud však tento lexikograf doby Karlovy, pravým jménem Mistr Bartoloměj z Chlumce, převzal svůj výpisek, zda z nějakého spisu staročeského neb církevněslovanského, zůstává záhadou. Vyskytuje se v kapitole *De corporis natura* v sousedství slov: *potřebie, potlačenie, slušnost*. Nejspíš by to mohl být nějaký blíže neznámý staročeský žaltář.

Ruský právní historik F. F. Zigeľ upozornil již roku 1885 na ohromný význam slovanského překladu nomokánonu pro vytváření nejen juridické terminologie u starých Slovanů, nýbrž i mnohých obratů a rčení pronikajících do jejich myšlenek a představ. Při tom kupodivu již tehdy vytušil jistou souvislost mezi ním a vyspělou právní dikcí staročeskou a přímo se dožadoval srovnání knihy Rožmberské s nomokánonem po stránce terminologické.[90] Ve skutečnosti ovšem je poměr opačný, než jak si jej představoval Zigeľ: nejde tu o vliv cyrilometodějských překladů na český juridický jazyk, nýbrž o zřetelné stropy předcyrilometodějské právní terminologie na Moravě v Metodějově překladu nomokánonu.

Dojem o vlivu domácího prostředí na překlad nomokánonu, zachovaný v Usť, je tak mocný, že H. F. Schmid[91] na základě daleko skrovnějšího materiálu, než se mi podařilo shromáždit, se domníval, že teoreticky možno si položit otázku, není-li překlad Synagogy Scholastikovy plodem epochy doznívání slovanské liturgie na Moravě a v Čechách, jež dala vznik slovanské legendě o sv. Václavu. Ale ovšem sám si odpovídá záporně, že je to vyloučeno, poněvadž pro překlad Scholastikovy Synagogy v Čechách v X. nebo XI. století není potřebných předpokladů, a kdyby i k něčemu takovému mělo dojít, bylo by se spíše sáhlo po Syntagmatu o 14 titulech.

Ostatní starobylé kanonické texty Usťužského a Ioasafovského sborníku.

Pestrost, která vyznačuje rukopis usťužský po stránce grafické,[92] jeví se i v jeho obsahu. Je to — jak již bylo konstatováno I. I. Sreznevským a V. N. Beneševičem — nahodilá snůška kanonických textů starších i novějších.[93] Je otázka, které její texty, kromě vlastní Scholastikovy Synagogy, možno pokládat za součást Metodějova nomokánonu.

Metodějův překlad zaujímá celou první část usťužského rukopisu (ff. 1—49). Místo Scholastikovy předmluvy jsou předeslány dvě stati obsahující symboly víry a pak krátká historie všeobecných církevních sněmů, které později použil autor Života Metodějova v první své kapitole.[94]

---

[90] F. F. Zigel', *Obščestvennoje značenije dejatel'nosti svv. Kirilla i Mefodija*, Mefod. jubil. sbornik, Varšava 1885, 6, str. 8, 13.

[91] *Die Nomokanonübersetzung*, str. 120.

[92] Paleografický a jazykový rozbor Usťužské kormčí knihy podal V. J. Ušakov v pojednání *O jazyke Ustjužskoj kormčej XIII—XIV vv.* (Kirov 1961) a v článku *Ustjužskaja kormčaja* (Slavia 30, 1961, 20—40). Zjistil v ní trojí starou foliaci (ll. 1—54, 55—102, 103—145) a rukopis šesti písařů. Rukopis prvních dvou písařů prozrazuje podle Ušakova rysy písma z druhé poloviny XIII. stol., třetího z konce XIII. nebo počátku XIV. stol. a ostatních z první poloviny XIV. stol. Proto řadí rukopis mezi literárně historické památky psané v rostovsko-suzdalské oblasti na rozhraní XIII. a XIV. století.

[93] Kromě Synagogy Scholastikovy obsahuje Usťužský rukopis řadu jiných důležitých statí z oboru církveněprávního, výpisky z byzantských zákoníků Eklogy a Procheironu, z pateriku aj. Cyrilometodějského původu jsou kromě uvedených krátkých úvodních statí a starobylých kanonických textů ještě Zakon sudnyj ljudem a epitimejník neboli Zapovědi svętychъ otьcь.

[94] Srov. Fr. Grivec, *Elenchus conciliorum*, Acta Acad. Velehrad. 14, 1941, 184—191.

Třeba však ještě vyšetřit co by mohlo být cyrilometodějského původu z textů nacházejících se v Usť mezi Metodějovým nomokánonem a ZS. A. Solov'jev (Brastvo XXVI, 24) pokládá za dílo Metodějovo celou první část Usť ff. 1—53. Z toho však třeba nepochybně vyloučit úsek ff. 49b 17 — 51b 6, obsahující 27. kánon apoštolský a ze sněmu Trullského úryvek z úvodu (*προσφωνητικόν*) a kánony 21, 27, 31, 51 (v rukopise omylem 54), 59, 69, 88 a 89 (toto poslední číslo v rukopise chybí), který je doslovně převzat z textu jefremovského, avšak z nějakého jiného rukopisu nežli sama Jefr.

Z ostatních textů usťužského a ioasafovského sborníku vyznačují se velkou starobylostí jazykovou především tzv. Zapovědi apoštolů Petra a Pavla, které podle Beneševiče patřily k prvotní osnově Scholastikova nomokánonu (Usť. ff. 51b—55a), takže není vyloučeno, že tento prastarý překlad úryvků z pseudoapoštolských konstitucí tvořil součást prvotního Metodějova sborníku. Podobně není pochyby, že také Odpovědi alexandrijského patriarchy Timothea (Usť ff. 117b—119b) náleží nejstaršímu období velkomoravskému, zvlášť když obsahem i jazykem se těsně přimykají k staroslověnskému penitenciálu na Moravě tehdy užívanému, k *Zapovědem svętychъ otьcь*, po němž zde bezprostředně následují.

Scholion k 28. Chalcedonskému kánonu.

V r. 1897 objevil ruský kanonista A. S. Pavlov[95] ve dvou pozdních rukopisech, Soloveckém ze XVI.—XVII. století a Troickém ze XVI. století, obsahujících překlad Syntagmatu o 14 titulech, zajímavé slovanské scholion, ve kterém se — proti předchozímu výkladu o tom, že vedoucí postavení v církvi náleží cařihradskému patriarchovi jakožto biskupu císařského sídla — hájí primát římského papeže ve smyslu katolickém, že to není výsada z lidské blahovůle, nýbrž účinek božského vyvolení a apoštolské moci. Scholion je vloženo do slovanského překladu řeckého traktátu *περὶ προνομιῶν τοῦ ἁγιωτάτου θρόνου Κωνσταντινουπόλεως*, který byl dosud zjištěn ve čtyřech řeckých rukopisech Scholastikovy Synagogy: Florentském (Laur. V, 22), Benátském (Venet. Nan. I, 226), Pařížském (Paris. 1370) a Athénském (Athen. 1374), avšak v žádném z nich se nic podobného slovanského scholiu nenašlo. Článek Pavlovův vzbudil velký zájem na západě, zvláště u katolických teologů,[96] také proto, že sám Pavlov označil Metoděje za pravděpodobného autora této proticařihradské polemiky. Vznikla dokonce otázka, netvořilo-li toto slovanské scholion součást Metodějova nomokánonu.

V poslední době podrobil celou tuto otázku kritické revizi S. Troicki.[97] Jejím výsledkem bylo několik velmi cenných poznatků. Řecký traktát o privilegovaném postavení byzantského patriarchy v církvi, jehož nejstarší text zjistil Pavlov ve Florentském rukopise z XII. stol., vznikl již mezi léty 610 a 629 v patriarchální kanceláři cařihradské přímo na základě sněmovních akt, ještě před Syntagmatem o 14 titulech a nemá též nic společného se Scholastikovou Synagogou. Troický ukázal svým právně historickým rozborem celkovou dobovou kulisu slovanského scholia a tím umožnil řešení dané otázky. Otázka římského primátu byla tehdy aktuální na východě v Byzanci a zejména v Illyriku. Velké Moravy, o jejímž příslušenství k Římu nebylo pochybnosti ani sporu, se tato otázka netýkala. Proto není a priori důvodu předpokládat, že toto slovanské scholion nějak souviselo s Metodějovým nomokánonem určeným pro potřeby moravské církve, v němž ostatně sporný 28. chalcedonský kánon, neuznaný Římem, vůbec není obsažen. Podle Troického byl autorem slovanského scholia nejspíše římský bibliotekář Anastasius, dohad, který byl již dříve vysloven.[98] Troicki v něm zjistil dokonce dvě historické nesprávnosti vyskytující se též v listech papeže Mikuláše I., na jejichž sestavení měl Anastasius účast.[99]

---

[95] *Anonimnaja grečeskaja stat'ja o preimuščestvach Konstantinopol'skogo patriaršego prestola i drevneslavjanskij perevod jeje s dvumja važnymi dopolnenijami*, Vizantijskij vremennik IV, 1897, str. 143—154.

[96] Srov. M. Jugie (Bessarione, 1918, fasc. 143—144; Theologia dogmat. orthodoxa I, 1926, 224—229); *Le schisme byzantin*, Paris 1941. — F. Grivec, *Doctrina byzantina de primatu et unitate ecclesiae* (Ljubljana 1921, český překlad Kroměříž 1922) a jinde. — M. d'Herbigny, *Theologica de Ecclesia* (Paris 1921, II, 150n.). — H. F. Schmid, v referátě o Grivcově spise *Doctrina* v Zeitschrift d. Savigny Stiftung, Kan. Abt. XIII, 1924, 543n.

[97] *Spor Starog Rima* ..., 1—47.

Všichni badatelé v otázce scholia od Pavlova po Troického soudili, že je to překlad z řečtiny. V. Beneševič podal dokonce jeho skvělou rekonstrukci.[100] Avšak v rukopisech se řecký originál dosud nenašel a zřejmě vůbec neexistoval. Byl-li autorem této apologie římského primátu Anastasius, pak ji přirozeně napsal latinsky. Soudím, že překladatel slovanského scholia měl při ruce i předcházející řecké scholion k 28. Chalc. kánonu v latinském znění, neboť jen tím je možno vysvětlit chybný překlad na konci, kde je řecký absolutní genitiv přeložen instrumentálem: takové chyby se často vyskytují v církevněslovanských textech přeložených z latiny. Podle Troického byl řecký text slovanského scholia přidán do Syntagmatu o 14 titulech jako korekce východního „papismu" před cařihradským sněmem r. 869—870. Slovanský překlad traktátu vznikl pravděpodobně ve východním Bulharsku v letech 887—893. S tím je možno v podstatě souhlasit, avšak poměr tohoto slovanského překladu traktátu k Jefremovské kormčí knize je třeba formulovat poněkud opatrněji než činí Troicki, když hovoří o podobnosti, ba dokonce totožnosti jazyka traktátu s jazykem Jefremovského rukopisu. Společné v obou textech jsou pouze úryvky ze tří Chalcedonských kánonů (9, 17 a 28), přičemž je text traktátu zřetelně archaičtější než paralelní text Jefremovské kormčí, jak konstatoval již H. F. Schmid.[101] Existující vztahy mezi obojími texty nemohou být náhodné. Překladatel traktátu měl zřejmě při ruce a použil starší slovanský text Syntagmatu o 14 titulech než ten, který se nám zachoval v Jefremovském opise, psaném na Rusi v XI.—XII. stol. Tento předpokládaný starobylý typ Jefremovské kormčí, který se projevil v traktátu, předčí svou starobylostí, jak ukazují některé výrazy, i text Usťužského rukopisu, např. *rasprju*, *eparchiiskomǫ*, *eparchię*, *postigaetъ*, *postignetъ*, *prěstolъ* (2×), *kanonъ*, *vsea vselennyę*, *sъborъ*, *propovědaša* (za řec. *ἐξέθεντο*). Stejně starobylá je i legistická část traktátu, obsahující 6 úryvků z justiniánských zákonů (Cod. I, 2.6; Cod I, 2.16; Cod I, 2.24; Nov 123.9; Cod XI, 21; Nov CXXIII). Ve srovnání s Metodějovým nomokánonem je tento překlad traktátu těžkopádný, místy nesrozumitelný bez řeckého originálu, I po opravě chyb, které pravděpodobně vznikly při přepisování, působí dojmem neobratnosti, kostrbatosti. Text slovanského scholia se čte nesporně lépe, je plynulejší a vcelku dobře srozumitelný. Díky Troickému zaujal traktát významné místo mezi právními památkami staroslověnskými.

---

[98] F. Grivec a M. Kurent připouštěli možnost spolupráce Anastasia Bibliotekáře na slovanském scholiu; srov. S. Troicki, *Spor* ..., str. 7.

[99] Tamtéž, 23—25.

[100] Byzantinische Zeitschrift 1936, str. 104—105.

[101] *Neue Beiträge zur Frage nach der ältesten kirchenslawischen Nomokanonübersetzung*, ZslPh I, 1924, str. 202.

Legistická část byzantského a moravského nomokánonu.

Dosud jsme si všímali pouze kanonické stránky Metodějova nomokánonu, jeho překladu systematické sbírky Scholastikovy. Máme-li brát zprávu legendy doslovně, musel Metoděj spojit svou kanonickou sbírku s nějakým dodatkem občanských zákonů.

Jak jsme již uvedli na počátku, doplňovala se Scholastikova kanonická Synagoga obyčejně výborem občanských zákonů z Justiniánových novel, zvaným Collectio 87 capitulorum.[102] Druhá kanonická sbírka, Syntagma o 14 titulech, měla rovněž doplněk z občanských zákonů vybraných z Justiniánových juridických sbírek, kodexu, digest a novel, s názvem Collectio tripartita.[103] Časem však i Syntagma o 14 titulech bylo spojováno s prvním legistickým sborníkem, rozšířeným o 6 dalších hlav převzatých z Justiniánových novel,[104] Collectio 93 capitulorum. Tak tomu bylo ve třetí redakci Syntagmatu, zvané systematická neboli tarasiovská,[105] k níž patří Jefremovská kormčí kniha a jiné slovanské rukopisy tohoto typu ze XVI.—XVII. století.

V obou rukopisech s Metodějovým nomokánonem (Usť 79a—83b, Jas 54a—57a) je asi 20 kapitol z Collectio 93 capitulorum, a to: kap. 36, 37, 39—48, 71, 75, 76, 79, 80, 83, 92 a 82.[106] Jejich text se takřka doslovně shoduje s Jefremovským a je vzat beze změny z překladu tohoto sborníku v kormčích knihách typu Jefremovské. S Metodějovým nomokánonem však nelze v žádném případě tento překlad sborníku Collectio 93 capitulorum v té podobě, v níž je zastoupen v kormčích knihách jefremovského typu, spojovat. Překlad vznikl tam, kde bylo přeloženo celé Syntagma o 14 titulech, tj. v Bulharsku v X. století. Po jazykové stránce se to projevuje otrockou doslovností, jíž se ostře liší od zásad školy Metodějovy, a používáním některých nových výrazů neznámých v cyrilometodějských památkách. Ještě zřetelnějším důkazem jeho pozdějšího původu je jeho chatrnost. Autor neznal dostatečně řečtinu a neměl potřebných juridických znalostí. Vedle toho použil řeckého textu, který nebyl zcela prost chyb. Proto jsou mnohá místa bez řeckého originálu zcela nesrozumitelná.[107]

---

[102] 87 kapitol je vybráno z 12 novel, a to: kap. 1—5 z nov. 6, kap. 6—11 z nov. 5, kap. 12 z nov. 83, kap. 13 z nov. 46, kap. 14—17 z nov. 120, kap. 18 z nov. 56, kap. 19 z nov. 57, kap. 20 z nov. 3, kap. 21 z nov. 32, kap. 22—26 z nov. 131, kap. 27 z nov. 67, kap. 28—87 z nov. 123. Podrobnější údaje viz J. B. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta II*, 1864, 390n.; I. I. Sreznevskij, *Obozrenije*, 6—7, 149; S. Troicki, *Kako treba izdati Svetosavsku krmčiju (nomokanon sa tumačenjima)*, Spomenik VII, Odeljenje društvenih nauka, nova serija 4, Beograd 1952, 87.

[103] J. Montreuil, *Histoire du troit byzantin ou du droit romain dans l'Empire d'Orient I*, 203, 216n.; A. S. Pavlov, *Sokraščennyj kurs*, 115n.; Th. Saturník, *Příspěvky* 15n.; K. Kadlec, *Introduction a l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves*, Paris 1933, 76; A. Solov'jev, *Svetosavski nomokanon i njegovi novi prepisi*, Brastvo XXVI (1932), 24 a jiní.

[104] Z nov. 137, 3, 77, 132, 133.

[105] V. N. Beneševič, *Kanoničeskij sbornik*, 269—272, 288. Sv. Tarasios, strýc (prastrýc?) Fotiův byl patriarchou cařihradským v letech 784—806. — Slovanský překlad sbírky Collectio 93 cap., který je z Jefr otištěn Beneševičem, *Drevneslavjan. kormčaja* 739—837, byl vydán již dříve I. I. Sreznevským v *Obozrenije* (67—134) rovněž z Jefr s variantami z rukopisu Soloveckého a Novgorodského.

[106] Viz novou stať *Collectio 87 (93) capitulorum dans les nomocanons slaves*, Byzantinoslavica XX, 1959, 1—8.

Nemáme proto důvodu, abychom předpokládali, že zároveň se Scholastikovou Synagogou přeložil arcibiskup Metoděj i jeho *Collectio 87 capitulorum*. Nejen že se nám nedochoval žádný takový překlad, který bychom mu mohli přiřknout, také jeho praktický smysl toho nepřipouští. Neboť právě za působení Metodějova na Moravě byla podniknuta v byzantské říši nová kodifikace civilního práva, jež měla nemalý význam i pro církevní právo, ježto se tím namnoze měnily i zákony obsažené v nomokánonu.

Touto novou kodifikací, která tvoří epochu v dějinách byzantského práva, měla být učiněna přítrž chaotickému stavu, v jakém se nacházely prameny civilního práva. V praxi platila znamenitá Ekloga obrazoboreckých císařů Lva a Konstantina z r. 740, kterou se většinou rušilo zákonodárství Justiniánovo, zvláště v oboru práva pozemkového, manželského a dědického. Ale spolu s Eklogou kolovaly mezi juristy -praktiky různé soukromé kompilace z Justiniánových knih, které byly poněkud přizpůsobeny k změnám právních obyčejů a názorů. Skutečné zákoníky Justiniánovy byly úplně zapomenuty. Tyto okolnosti pohnuly císaře Basileia, zakladatele nové dynastie makedonské (867—886), aby novou kodifikací jednak odstranil z Justiniánových zákonů všechno zastaralé a pro praxi nevhodné, jednak všechno ostatní, co posavad zůstávalo v platnosti, nově vydal s množstvím pozdějšího zákonodárného materiálu. Napřed vyšla mezi 870 a 879 malá příručka, tzv. *Procheiron*. Měla vyřadit z užívání — jak se dí v předmluvě — zákonodárství „bezbožných obrazoborců“, tj. Eklogu, ale ve skutečnosti opakuje mnohá její nařízení, odpovídající tehdejším životním potřebám. Procheiron byl pak ještě císařem Basileiem vydán 884—886 v nové úpravě s titulem *Epanagogé*, ale praxe se víc přidržela Procheironu, který zůstával až do pádu byzantské říše hlavní příručkou zákonů a stal se základem pro mnohé soukromé kompilace toho druhu. Byl také přeložen do slovanštiny (podle Pavlova ne později než v IX. století). Tvořil odedávna až podnes součást ruských kormčích knih. Zákonodárné dílo Basileiovo pak dokončil jeho syn a nástupce Leo Moudrý vydáním tzv. Basilik (*τὰ βασιλικά*) „císařských knih“, velikého kodexu o 60 knihách. Řecký nomokánon zůstával dlouho stranou tohoto velkého reformního díla. Teprve v XII. století vynikající byzantský právník Theodor Balsamon provedl revizi civilních zákonů obsažených v nomokánonu a uvedl je v souhlas se zákony Basilik. Slovanské nomokánony se přizpůsobily tomuto vývoji až v XIII. století. Jefremovská kormčí kniha ještě připojuje na konci Collectio 93 capitulorum.

Převratný čin císaře Basileia v oboru civilního práva nezůstal jistě Metoději cizí a lhostejný. Vzpomeňme jen jeho právních studií v mládí, o nichž se zmiňuje slovanská legenda, a jeho úřednické kariéry, jakož i jeho návštěvy v Cařihradě po r. 881 a srdečného přijetí, jakého se mu dostalo u císaře.[108] Proto lze sotva připustit, že by při svém živém smyslu pro praktické potřeby moravské církve překládal sbírky civilních zákonů, které v samé byzantské říši byly fakticky vyřazeny z praxe, že by chtěl svou kanonickou příručku zbytečně zatěžovat ustanoveními již zastaralými, která pro Moravu neměla praktického významu. Funkci civilní složky Metodějova nomokánonu, funkci civilních zákonů, jež byly doplněním kanonické části, mohla mnohem lépe plnit nová kompilace trestních předpisů z byzantské Eklogy doplněných přídavky ze západního římskokatolického práva, upravená soluňskými bratry pro moravské potřeby a známá pod jménem Zákona sudného. Podobně také Ruská Pravda byla pojata do ruských kormčích knih.

---

[107] Je plně pochopitelné, že autor svatosávské redakce nomokánonu podrobil tento překlad důkladné revisi, později se překlad po nové revizi dostal do tištěné kormčí knihy (1650—1655). Do jaké míry použil Sáva ve svém nomokánonu jefremovského textu pro překlad sbírky *Collectio 87 capitolurum*, je třeba zjistit na základě studia nejstarších rukopisů, dosud nevydaných. Je zajímavé, že sv. Sáva převzal do svého nomokánonu z řeckých pramenů rovněž úryvky z *Collectio tripartita*.

[108] ŽM 13. Srov. J. Bidlo, *Cesta Metodějova do Cařihradu* (Čas. Mat. mor. 1916, 35—54); A. Brückner, *Die Wahrheit über die Slavenapostel* 1913, 91n.; H. Richter, *Slovanské kapitoly z české historie*, 1922, 112—131; Fr. Dvorník, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXsiècle*, 1926, 271—281; F. Grivec, Acta Acad. Velehrad. 17, 1941, 122.

O vzájemné souvislosti Metodějova překladu Scholastikovy Synagogy a ZS svědčí řada společných rysů. Vybírám jen některé zvlášť nápadné jevy a připomínám jen zběžně takové shody v obou jako termíny *tęža* ‚soudní pře‘, *kleveta, klevetьnikъ* ‚žaloba, žalobce‘, *ustrojenije, ustroiti* (*vъstroiti*) za řec. *ἀποκατάστασις, ἀποκαθιστάναι* o restituci, navrácení do původního stavu, *pritъknuti* za řec. *συνιστάναι* ‚dokázat, dosvědčit‘[109], *jekъdikъ* — *mъstьnikъ* (v Usť psáno *mъzdьnikъ*, v Zakonu sudném *městьnikъ*)[110] za řec. *ἔκδικος* ‚právní zástupce‘ nebo *postъ* ve významu ‚epitimijní pokání‘ aj. Sobolevskij[111] upozornil na slovo *rokъ* v Metodějově nomokánonu a Zakonu sudném a odkázal na staročeského Dalimila: v ZS značí *rokъ* ‚(stanovený) počet svědků‘, v Usť je dvakrát za řec. *ὅρος* ve významu ‚ustanovení, nařízení‘.[112] Reflex nesporně prvotního výrazu pro manželské spojení *sъvesti* za řec. *συζευγνύναι* v citátu Mat 19.6 v Zakonu sudném a Metodějově řeči k soudcům z rukopisu Clozova, který je jinak doložen jen v Savvině knize (viz s. 168), je možno najít v Usť 42a 7 *zakonomь brakъ tretii ne sъvoditь s*(*ę*) (Jefr 192b *ne privoditь sę*) za řec. *νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται.*[113] Starožitnosti nás učí, že u Slovanů „slavnostní uvedení nevěsty do domu ženichova bylo závěrečným aktem svatby“, takže „uvésti ženu“ mělo

---

[109] I. I. Sreznevskij, *Materialy* II, 1481, uvádí pro *pritъknuti* doklady ve významu *dokazat’* jednak z Usť (z překladu Scholastikovy Synagogy) a ze ZS (podle Varsonof’jevské kormčí knihy, a pod značkou *Zak. Greč.* ze Sofijského Vremenniku), jednak z Act 25. 7 podle rukopisu 16. stol. (*Opisanije* I, 329), ale výraz ten v uvedeném významu přichází již v Apoštolu Kristinopolském z 12. stol., a to 25, 7 za *ἀποδεικνύναι*, probare, 24. 13 za *παριστάναι*, probare, 25. 18 za *ἐπιφέρειν,* deferre. Srov. A. Kalužniacki, *Actus epistolaeque Apostolorum palaeoslovenice*, 1896, 312.

[110] H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung*, 102, 114—115 pokládá slovanský výraz neprávem za pozdější glosu.

[111] *Materialy i issled.*, 143, pozn. 2.

[112] Slovo *obrokъ* ‚plat, žold‘ nemá v sobě nic specificky moravského. V ZS (56a 9) je *pribytъkъ obroku* za řec. *ἡ προσθήκη τῶν ῥογῶν,* v nomokánonu (Usť 14b 16) je v citátu 1 Cor 11. 7 za *ὀψώνιον,* které se i jinde v Novém Zákoně (Luc. 3. 14, Rom. 6. 23, II Cor 11. 8) takto překládá.

[113] Vůbec mají biblické citáty velkou důležitost pro kritiku textovou. V Metodějově překladu nomokánonu je jich 23 a vyskytují se v kánonech Ap (14), Bas (4), Nic (2), Gangr (2). Starozákonních citátů je 6: Gen 1, 27, 31 (27b 22—24); Gen 9, 4 (28a 11); Gen 19, 17 (46b 20); Lev 17, 15 (28a 12); Ž 14, 5 (19a 1), Nahum 1, 9 (44b 13); novozákonních 17: Mat 5, 32 (40a 27—40b 1—2); Mat. 6, 24 (18b 14—16); Mat 18, 16 (20a 18—19), Mat. 22, 21 (18b 23), Luc 15, 7 (37b 22—24), Act 23, 5 (23b 22—23), Rom 10, 21 (46b 18—19), I Cor 9, 7 (14b 16), I Cor 9, 13 (14b 14—15), I Cor 11, 6 (30a 11), II Cor 6, 15 (36a 10—12), I Tim 2,11 (30a 13—14), 1 Tim 4,2 (28a 7) I Tim 5, 11—12 (32b 4—8), II Tim 2, 4 (18b 6—7), I Petr 2, 23 (19b 3—4), II Petr 2, 22 (31b 2—3); kromě toho ještě tři poukazy na Act 8, 9—14 (17a 16—17), I Tim 5, 14 (25a 13—14) a Filem v. 10 (31a 16). Do citátů již někde pronikly pozdější ruské vlivy, např. I Petr 2, 23 *straža* místo *priemle muku* Christ, *priemęi mǫky* Slepč. K dějinám biblického překladu je to cenný materiál, který musí být teprve monograficky zpracován.

význam ‚obřadně se oženiti‘.[114] S tím patrně souvisel i biblický výraz *sъvesti* nebo *sъvoditi*, zachovaný v této skupině textů.

Metodějovo autorství moravského nomokánonu. Doba jeho vzniku a další osudy.

Moravská mise Konstantina-Cyrila a Metoděje je poznamenána tendencí dát Velké Moravě pevnou církevně právní organizaci. K tomu přispěli oba bratři, byť i různou měrou. Starší z nich, Metoděj, již v mládí vynikal v právních vědách, a proto byl později ustanoven správcem byzantského knížectví obývaného Slovany; brzy se však vzdal této světské dráhy. Jako opat velmi bohatého kláštera Polychronu (kde bylo více než sedmdesát mnichů) a později jako arcibiskup moravský se v době neustálých srážek s franskou hierarchií neustále opíral o kanonické předpisy. Proto se zpráva legendy o tom, že přeložil do slovanštiny nomokánon, všeobecně považuje za nesporný fakt (v. s. 207, pozn. 7).

Doba vzniku. S. V. Troicki, sveden svou teorií o protipapežské ideologii v Metodějově nomokánonu, vyslovil názor, že si lze jen těžko představit sestavení kanonického sborníku s podobnou tendencí v době, kdy Metoděj byl již pod papežskou jurisdikcí a měl ve své diecézi nemálo stoupenců papežské ideologie počínaje Vichingem. Proto klade vznik překladu nomokánonu na sám počátek moravské mise, dříve než „apostolikъ Nikola posъla po nę“, (ŽM VI), kdy slovanští věrozvěsti nebyli ještě pod papežskou jurisdikcí a mohli dát volný průchod svému přesvědčení. Tato poměrně krátká doba před jejich odchodem do Říma byla však příliš zabrána přípravou slovanské bohoslužby, bojem za tuto novotu na Západě neslýchanou, překladem nejnutnějších liturgických knih, výchovou budoucích kněží, a nehledě k tomu otázka samostatné moravské diecéze nebyla tehdy ještě ani položena. Ale hlavní důvod proti tak ranému datování je v povaze jazyka této památky. Jeho studium nás přivádí k poznání, že Metodějův nomokánon je pevně srostlý s moravskou půdou, což se mohlo stát jen delším vývojem.

Poněvadž zmínka o překladu nomokánonu následuje až za zprávou o kodifikaci slovanského překladu bible, soudívá se obvykle, že překlad nomokánonu byl Metodějem uskutečněn až na konci života. Avšak již F. Pastrnek upozornil na to, že Metoděj přistoupil k tomuto překladu záhy, neboť tento sborník byl naprosto nezbytný pro boj s nároky bavorského episkopátu, nepřátelsky přijavšího rozhodnutí Říma o zřízení samostatného moravsko-panonského arcibiskupství a protestujícího proti tomu ve speciálním spise *De conversione Bagoariorum et Carantanorum*. Památka těchto sporů jsou *Glosy svatojimramské*.

Glosy svatojimramské.

Na tyto slovanské glosy, vyryté hranatou latinkou v jednom latinském rukopise mnichovském (Cod. lat. Monac. 14.008) z druhé polovice IX. století, upozornil ve svém článku o latinské sbírce kánonů na Moravě v IX. století mnichovský slavista

---

[114] Cf. L. Niederle, *Život starých Slovanů* I/1, 81. Cf. Usť 10a 1 *ne dostoitь ierěju suprugy u sebe voditi* (*συνείσακτον ἔχειν*).

W. Lettenbauer.[115] Rukopis náležel dřív klášteru sv. Jimrama v Řezně, kam se dostal patrně z Moravy nebo z Čech. Byl napsán v Itálii, snad dokonce v Římě.[116] Jeho obsahem je zvláštní typ kanonické sbírky západní církve, tak zvaná *rozšířená Hadriana* (*Hadriana augmentée*) nebo podle jiných správněji *rozšířená Dionysiana*, která se dochovala jen ještě ve třech jiných rukopisech[117] a vznikla pravděpodobně okolo roku 867 v Ravenně v kruzích řecko-italských. Tento kodex církevních kánonů, odlišný od kodexu po roce 774 všeobecně užívaného ve franské říši, od tak zvané *Dionysio-Hadriany*, přinesl Metoděj nejspíš z Říma na Moravu jako dar papeže Jana VIII. a zvláštní důkaz jeho přízně zároveň s památnou bulou Industriae Tuae. Touto kanonickou sbírkou, jinak neznámou na sever od Alp, chtěl papež podepřít samostatnost moravské provincie Metodějovy, nezávislé na německém episkopátu a podřízené přímo Římu. To vše autor přesvědčivě dokazuje jak vnitřním rozborem latinského rukopisu, tak zvláště z té okolnosti, že latinský text byl na jednom místě nějakým Slovanem glosován.

Glosy samé — je to celkem jen pět slov — patří podle odhadu paleografů do konce IX. nebo na začátek X. století; Lettenbauer je klade z důvodů, o nichž bude níže řeč, do doby okolo r. 880. Je to tedy vůbec nejstarší záznam slovanských slov písmem. Pravopis jejich je primitivní a připomíná způsob psaní nejstarších českých glos a zlomků. Nacházejí se na f. 28b v první části 35. (34.) kánonu pseudoapoštolského, který je v rozšířené Hadrianě nadepsán *De primatu episcoporum*. Glosovaný pasus zní takto: Episcopus *gentium singularum* scire convenit quis inter eos primus habeatur, quem velut caput *existiment* et nihil amplius *preter* eius *conscientiam* gerant... Nad *gentium singularum* je nadepsáno *isiku komusdo*, nad *existiment* — *imeti* a nad *preter eius conscientiam* — *be poveleni*. Nejvýznamnější při tom je ta skutečnost, že to nejsou snad jen pokusy o přímý překlad latinského textu, nýbrž že glosy ty byly převzaty již hotové ze souvislého staroslověnského překladu Scholastikovy Synagogy. O pravosti a starobylosti těchto glos svědčí to, že předpokládají starší fázi textu nomokánonu, než jaký představují rukopisy Usť a Jas. V Usť zní citované místo: Ap 34, tit. II (12b 26) *ep(i)s(ko)p(o)mъ kogoždo jazyka věděti dostoitъ svojego starěišinu, iměti i jako glavu i bez volě jego ničtože tvoriti* ... V textu, z něhož jsou vzaty glosy, možno říci o 400 let starším než Usť, byl ještě původní staroslověnský dativ adnominální: *komužьdo języku*, zachycený glosou *isiku komusdo* se změněným slovosledem podle latiny. Místo *bez volě* (řec. *ἄνευ γνώμης*), jež čteme v Usť, zachovala glosa *be poveleni* (= *bez povelěnija*), starší lexikální variantu, jak správně odhadl Lettenbauer: jde tu jednak o slova etymologicky spřízněná, jednak nasvědčuje staroruský slovní materiál, že *povelěnije* se časem zužovalo svým významem, kdežto *volja* nabývalo postupně většího rozsahu sémantického, takže při pozdějším přepracování snadno mohlo proniknout do textu místo *povelěnije*, jak je to v tomto případě. K tomu dodávám, že *povelěnije* za řec. *γνώμη* je i v Usť dvakrát doloženo (19b 11 *povelěnijemь*, 22b 23 *bes povelěnija*), ovšem *volja* se 14 doklady je v naprosté převaze.

---

[115] *Eine lateinische Kanonessammlung in Mähren im 9. Jahrhundert*, Orientalia Christiana Periodica, vol. 18, 1952, 246—269. Cf. Byzantinoslavica 15, 1954, 58—62. — Na glosy upozornil první B. Bischoff, *Über Einritzungen in Handschriften des frühen Mittelalters* (Zentralblatt für Bibliothekwesen, 54, 4. April, 1937, 173—177).

[116] Popis rukopisu podal B. Bischoff, *Die süddeutschen Schreibschulen und Bibliotheken der Karolingerzeit*, I. Die bayer. Diözesen, Leipzig 1940, 225n.

[117] *Cod. Vallicellanus A 5, Cod. Vercellensis LXXVI* a *Cod. lat. Vatic. 1353.*

Nebudu se obírat jejich stránkou hláskoslovnou a grafickou, činí tak zevrubně Lettenbauer.[118] Jen podotýkám, že si věc nelze představovat tak, jako by glosátor byl snad nahlížel do hlaholského originálu Metodějova nomokánonu. Je spíše pravděpodobné, jak na to poukázal také vydavatel glos, že je psal někdo podle poslechu a že spěšně zachytil rydlem slova, na nichž mu záleželo, tak jak je vnímal z úst nějakého Slovana nebo samého Metoděje. Tím se též vysvětlí jejich fragmentárnost a jistá grafická povrchnost záznamu.

Při posuzování těchto glos je také důležitá ta okolnost, že jak místo komentované interlineárními přípisky, tak i kodex, v němž se nacházejí, mají nepochybný vztah k papežskému listu Industriae tuae, který byl velkým osobním vítězstvím Metodějovým nad domácími nepřáteli a potvrdil všechna jeho práva, příslušející jemu jako arcibiskupu nad veškerým duchovenstvem nejen slovanským, nýbrž kterékoli národnosti usedlé v mezích jeho diecéze. Na potvrzenou toho cituje papež právě 35. (34.) kánon apoštolský s oběma glosovanými místy, na nichž nejvíc záleželo: *cuiuslibet gentis* — *praeter eius conscientiam.* Proto dáme Lettenbauerovi za pravdu, když praví: „I když právě nepřihlížíme k zvláštní jazykové povaze glos, dá se sotva najít lepší vysvětlení pro jejich napsání než to, že na dvoře Svatoplukově byl kánon citovaný papežem brán na přetřes a při tom někdo vyryl slovanská slova.“[119] Zde mohl též poukázat na ŽM kap. XII jako na doklad toho, jaký rozruch způsobil list papežův na Moravě a jak živě bylo o něm debatováno. Vypráví se tam, kterak nepřátelé Metodějovi shromáždili všecek lid tvrdíce, že papež jim dal moc vyhnat arcibiskupa ven, a nařídil v jeho přítomnosti přečíst list, aby sami slyšeli jeho vypuzení. Avšak čtouce list papežův našli tam psáno: „‚Bratr náš Metoděj je svatý a pravověrný a koná dílo apoštolské, v jeho rukou jsou od Boha a od apoštolského stolce všechny slovanské kraje, aby koho prokleje, byl proklat, a koho posvětí, byl posvěcen.‘ I zastyděli se a s hanbou se rozešli jako mlha...“

Svatojimramské glosy, které jsou převzaty z Metodějova překladu nomokánonu v jeho prvotním znění, archaičtějším než text usťužský, byly bezpochyby napsány kolem r. 880 v souvislosti se sporem o rozsah biskupských pravomocí Metodějových. Jsou důkazem, že překlad ten byl již tehdy šíře znám a že tudíž nelze klást jeho vznik až do doby krátce před smrtí Metodějovou, kdy je o něm zmínka v legendě. Jsou zároveň svědectvím o jeho aktuálnosti: jsou dokladem toho, že Metodějův překlad nomokánonu spolu se Zakonem sudným, s nímž úzce souvisí, nejstarší památka slovanského práva, dílo, které se při svém vzniku tak vydatně napájelo ze studnice tehdejší moravské řeči, nesloužilo jen šedé teorii, nýbrž bylo užíváno v právní praxi Velkomoravské říše při řešení zásadních rozporů mezi knížetem a arcibiskupem, a že tudíž patří do dějin československého práva jako základ a východisko celého dalšího vývoje.

Konečně mají tyto glosy nemalý význam jako nové svědectví o jedinečném prolínání východně byzantských a západně římských prvků v duchovní atmosféře velkomoravské. Jako v Kyjevských listech a v liturgii sv. Petra,[120] i zde se kříží dvojí proud: v latinském kodexu západně římského církevního práva vzešlém z byzantsko-ravenského prostředí, jsou vepsány latinkou glosy převzaté z Metodějova slovanského překladu Scholastikovy Synagogy. Právě tímto střetnutím protilehlých duchovních sil lze si vysvětlit mocný patos, kterým byla nesena první staletí našich národních dějin. A jednou ze složek v této dějinné souhře je i Metodějův nomokánon.

---

[118] O. c. 250—255.

[119] O. c. 265.

[120] Srov. J. Vašica, *Slovanská liturgie nově osvětlena Kyjevskými listy* (Slovo a slovesnost 6, 1940, 65—77); *Slovanská liturgie sv. Petra* (Byzantinoslavica 8, 1939—1946, 1—54).

Metodějův nomokánon se nám dochoval pouze ve dvou ruských rukopisech. Lze se domnívat, že po smrti Metodějově a vypuzení jeho žáků z Moravy se s ostatní cyrilometodějskou literaturou také tato sbírka dostala k jižním Slovanům.

Je otázka, zda se Metodějův nomokánon dostal s vypuzenými žáky slovanských apoštolů do Bulharska, jak myslí A. Solovjev.[121] Bylo-li tomu tak, nezůstalo tam po něm žádné stopy. Spíše možno předpokládat, že to byla Makedonie, středisko působnosti Klimentovy, a sousední Charvátsko. O jeho rozšíření v Charvátsku by poněkud svědčila nejasná zmínka v letopise dukljanském (MMFH I, 244), kde se praví, že král Svatopluk (Suetopelek) *multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum sclavorum qui dicitur Methodius legat.* Podle Šišiće je to glosa, která se dostala do latinského překladu této kroniky ze slovanského Života Metodějova. Ve skutečnosti však jde o organickou součást už původní verse. (L. Havlík). Poněvadž se tu však mluví o „zákonech a dobrých mravech", je možno přirozeněji chápat tuto „knihu slovanskou, která se nazývá Methodius", jako Metodějův nomokánon.[122] Je to cosi podobného, jako když se komentovaná kormčaja označuje podle jednoho z byzantských komentátorů Jana Zonary prostě jako „Zinarъ".[123] Je-li tento výklad správný, není třeba předpokládat, že se sv. Sáva srbský seznámil s právním dílem Metodějovým teprve na Athose. Mohl je poznat již doma.

*

Přehled církevních kánonů Metodějova nomokánonu v rukopisech Usťužském (= Rum) a *Ioasafovském* (= Jas). V slovanském překladě Scholastikovy Synagogy pořízeném na Moravě sv. Metodějem je toliko výbor z řeckých kánonů. Chybí jich víc než třetina. Je těžko říci, jakými zásadami se autor při této selekci řídil. Jen dobře zapracovaný církevní právník by mohl o tom dát bližší vysvětlení. V poměrně pozdních opisech, jež se nám dochovaly, lze již pozorovat některé poruchy původního stavu.

---

[121] Brastvo XXVI (1932), Beograd.

[122] Úryvky týkající se sv. Cyrila a Metoděje (kap. XIII—IX) z tohoto letopisu přetiskl A. Teodorov-Balan (*Kiril i Metodi* II, Sofia 1934, 257—259) z latinského textu Črnčićova (Kraljevica 1874); dále MMFH I, 238n. Srov. M. Kostrenčić, *Hrvatska pravna povijest* (Zagreb 1925, 131, 294—296). Dokonalé vydání celé kroniky pořídil F. Šišić, *Letopis Popa Dukljanina* 1928, 105, 135—136; V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb 1950, 30.

[123] Srov. I. I. Sreznevskij, *Materialy* I, 979.

Přehled církevních kánonů Metodějova nomokánonu v rukopisech Usťužském a Ioasafovském

Kánon č.	V Usť			V Jas		
	titul	označ. jako	fol.	titul	označ. jako	fol.
	1. Apoštolské					
1	VII	Ap 1	15b	VII	Ap 1	12a
3	XLVI	Ap 3	45a	XLVI	Ap 3	31a
4	XLVI	Ap 4	45a	XLVI	Ap 4	31b
5	XXVIII	Ap 10	27a	XXVII	Ap 5	19b
6	XIV	Ap 2	18b	XIV	Ap 2	14a
7	L	Ap	48b	L	Ap	33b
8	XLVII	Ap 8	45b	XLVII	Ap 8	31b
9	XLVII	Ap 9	45b	XLVII	Ap 9	31b
11	XVIII	Ap 11	21a	XVIII	Ap 11	16a
12	XVIII	Ap 12	21a	XVIII	Ap 12	16a
13	XVIII	spojen s Ap 12	21a	XVIII	Ap 13	16a
14	XII	Ap 4	17b	XII	Ap 14	13b
15	XX	Ap 2	22b	XX	Ap 2	17a
16	XVIII	Ap 13	21a	XVIII	Ap 16	16a
17	XXV	Ap 17	25a	XXV	Ap 17	18b
18	XXV	Ap 18	25b	XXV	Ap 18	18b
19	XXV	Ap 18	25b	XXV	Ap 19	18b
21	IX	Ap 21	16a	IX	Ap 21	12b
22	XL	Ap 22	39b	XL	Ap 22	27b
24	XL	Ap 37	39b	XL	Ap 37	27b
25	XLV	Ap 29	44b	XLV	Ap 25	31a
26	XXVI	Ap 25	26a	XXVI	Ap 25	19b
27	XV	Ap 27	19a	XV	Ap 27	14b
28	XVII	Ap 28	20b	XVII	Ap	15b
29	XI	Ap 29	17a	XI	Ap 29	13a
30	XI	Ap 30	17a	XI	Ap 30	13a
31	XXII	Ap 31	23b	XXII	Ap 31	17b
32	XVIII	Ap 16	21a	XVIII	Ap 21	16a
33	XX	Ap 33	23a	XX	Ap 35	17a
34	II	Ap 44	12b	II	Ap 34	10a
35	III	bez	13b	III	Ap 35	10b
36	X	Ap 36	16b	X	Ap 6	12b
37	XLIX	Ap 37	47a	XLIX	Ap 37	32b
38	V	Ap 38	14a	V	Ap 38	11a
40	IV	Ap 40	13b	IV	Ap 40	10b
41	V	Ap 41	14b	V	Ap 41	11a
42	XXX	Ap 42	28b	XXX	Ap 42	21a
43	XXX	spojen s Ap 42	28b	XXX	spojen s Ap 42	21a
44	XIV	Ap 44	18b	XIV	Ap 44	14a
45	XXXVII	Ap 45	36a	XXXVII	Ap 45	25b
46	XXXVII	Ap 46	36a	XXXVII	Ap 46	25b
48	XLI	Bas 48	40b	XLI	Bas 48	28b
51	XXIX	Ap 52	27b	XXIX	Ap 52	20b
52	XXXVIII	Ap 53	37b	XXXVIII	Ap 53	26b
53	XXIX	Ap 53	28a	XXIX	Ap 18	20b
54	XXX	Ap 50	28b	XXX	Ap 50	21a
55	XXII	Ap 57	23b	XXII	Ap 57	17b
56	XXIII	Ap 57	24b	XXIII	Ap 57	18b
57	XXX	Ap 58	29a	XXX	Ap 58	21a
59	V	Ap 60	14b	V	Ap 60	11b

Kánon č.	V Usť			V Jas		
	titul	označ. jako	fol.	titul	označ. jako	fol.
	1. Apoštolské					
60	L	Ap 62	48b	L	Ap 64	33b
61	XXV	Ap 62 (61)	25b	XXV	Ap 60—10(!)	19a
62	XXXIX	Ap 59	37b	XXXIX	Ap 59	26b
63	XXIX	Ap 54	28a	XXIX	Ap 24	20b
64	XXXII	Ap 65	29b	XXXII	Ap 65	21b
65	XXXVII	Ap 47	36a	XXXVII	Ap 47	25b
66	XL	Ap 60	39b	XL	Ap 10	27b
67	XLI	bez	41a	XLI	Bas 48	28b
68	XXV	Ap 69	25b	XXV	Ap 69	19a
69	XXXI	Ap 9	29a	XXXI	Ap 9	21a
70	XXXVII	Ap 71	36a	XXXVII	Ap 71	25b
71	XXXVII	Ap 72	36a	XXXVII	Ap 72	25b
72	XLVI	Ap 72	44b	XLVI	Ap 72	31a
73	XLVI	Ap 72	44b	XLVI	Ap 73	31a
74	XVI	Ap 75	19b	XVI	Ap 75	15a
75	XVI	Ap 76	20a	XVI	Ap 76	15a
76	VI	Ap 75	15a	VI	Ap 75	11b
77	IX	Ap 78	16a	IX	Ap 78	12b
78	IX	Ap 79	16b	IX	Ap 79	12b
79	XXV	Ap 80	25b	XXV	Ap 80	19a
80	XXXVI	bez	34a	XXXVI	bez	24b
81	XIV	Ap 2	18b	XIV	Ap 3	14a
82	XXXIII	Ap 83	31a	XXXIII	Ap 53	22b
83	XIV	Ap 8	18b	XIV	Ap 8	14a
85	L	bez	48b	L	bez	33b
	2. Nicejské					
3	XXVII	Nic 3	26b	XXVIII	Nic 3	20a
8	XXXVIII	Nic 8	36b	XXXVIII	Nic 80	26a
9	XXV	Nic 9	25b	XXV	Nic 9	19a
10	XXV	Nic 10	26a	XXV	Nic 10	19a
11	XXXIX	Nic 11	38a	XXXIX	Nic 11	27a
12	XXXIV	Nic 12	31a	XXXIV	Nic 12	22b
14	XXXV	Nic 11	33b	XXXV	Nic 40	24a
17	XIV	Nic 17	18b	XIV	Nic 7	14b
18	XXIII	Nic 18	24a	XXIII	Nic 18	18a
20	L	Nic 20	48a	L	Nic 20	33a
	3. Ancyrské					
11	XLII	Anc 8	41a	XLII	Anc	28b
12	XXXIX	Anc 12	38a	XXXIX	Anc 12	27a
13	XXI	Ant 20	23b	XXI	Ant 20	17b
14	XXIX	Anc 14	28a	XXIX	Anc 14	20b
15	VIII	Anc 15	16a	VIII	Anc 24	12a
16	XLIV	bez	43b	XLIV	bez	30a
18	XII	Anc 18	17b	XII	Anc 18	13b
19	XXXIV	Anc 19	31b	XXXIV	Anc 28	23a
20	XLI	Anc 20	40a	XLI	Anc 8	28a
21	XL	Anc 21	39b	XL	Anc 22	28a
24	XXXIX	Anc 24	38b	XXXIX	Anc 24	27a
	4. Neocesarejské					
1	XXVIII	Laod 1	27b	XXVII	Laod 1	19b
2	XLIV	Nic 2	42b	XLIV	Laod 30	29b

Kánon č.	V Usť			V Jas		
	titul	označ. jako	fol.	titul	označ. jako	fol.
	4. Neocesarejské					
3	XLIII	Neoc 3	42a	XLIII	Neoc 3	29b
4	XLIII	Neoc 4	42a	XLIV	Nic 1	29b
5	XXXV	Nic 45	34a	XXXV	Nic 45	24b
6	XXXVI	Nic 45	34a	XXXVI	Nic 6	24b
7	XXVII	Neoc 7	27a	XXVIII	Nic 7	20a
8	XLI	Neoc 8	40a	XLI	Neoc 8	28a
11	XXV	Laod 11	25a	XXV	Laod 11	18b
12	XXXVI	Neoc 12	34a	XXXVI	Neoc 12	24b
	5. Sardické					
3	III	Sard	13b	III	Sard	10b
11	XLVII	Sard 11	45b	XLVII	Sard 11	31b
15	XIX	Sard 15	21b	XIX	Sard 15	16b
	6. Gangerské					
1	XXIX	Gangr 1	28b	XXIX	Gangr 1	21a
2	XXIX	Anc 2	28a	XXIX	Anc 2	20b
3	XXXIII	Gangr 3	31a	XXXIII	Gangr 3	22b
5	XLVII	Gangr 5	46a	XLVII	Gangr 5	32a
6	XLVII	Gangr 6	46a	XLVII	Gangr 6	32a
7	XLVI	Gangr 7	45a	XLVI	Gangr 7	31a
8	XLVI	Gangr 80	45a	XLVI	Gangr 80	31a
11	XXX	Gangr 11	28b	XXX	Gangr 14	21a
13	XXXII	Gangr 15	29b	XXXII	Gangr 14	21b
15	XXXII	Gangr 15	29b	XXXII	Gangr 15	22a
16	XXXII	Gangr 16	30a	XXXII	Gangr 16	22a
17	XXXII	Gangr 17	30a	XXXII	Gangr 17	22a
18	XXXII	Gangr 18	29b	XXXII	Gangr 18	21b
19	XXXI	Gangr 19	29a	XXXI	Gangr 19	21b
	7. Antiochijské					
1	L	Nic 1	48a	L	Nic 1	33b
2	XLVII	Ant 2 (1. část)	45b	XLVII	Ant 2 (1. část)	31b
2	XVIII	Ant 2 (2. část)	21b	XVIII	Ant 2 (2. část)	16a
4	XVII	Ant 15	20b	XVII	Ant 15	15b
5	XXII	Ant 5	24a	XXII	Ant	18a
6	XVIII	Ant 76	21b	XVIII	Ant 76	16a
11	XIII	Ant 12	18a	XIII	Ant 15	14a
12	XVII	Ant 12	20b	XVII	Ant	15b
15	XVI	Ant 4	20a	XVI	Ant 4	15b
17	X	Ant 17	16b	X	Ant 17	12b
18	X	bez	17a	X	Ant 18	13a
22	III	Ant 22	13b	III	Ant 22	10b
23	VI	Ant 23	15a	VI	Ant 21	11b
	8. Laodicejské					
1	XLIII	Laod 41	41b	XLIII	Laod 41	29a
2	XXXVIII	Laod 2	37b	XXXVIII	Laod 2	26b
3	XXXVI	Laod 3	34b	XXXVI	Laod 3	24b
4	XIV	Chalc 4	19a	XIV	Laod 4	14b
5	XXV	bez	25a	XXV	bez	18b
6	XXXVII	Laod 6	35b	—	—	—
8	XXXVIII	Laod 8	37a	XXXVIII	Laod 8	26a
12	VII	Laod 12	15b	VII	Laod 2	12a

Kánon č.	V Usť			V Jas		
	titul	označ. jako	fol.	titul	označ. jako	fol.
	8. Laodicejské					
13	VII	Laod	15b	VII	Laod	12a
17	L	Laod 37	48a	L	Laod 37	33a
18	L	Laod 18	48a	L	Laod 18	33a
20	XXIII	Laod 20	24b	XXIII	Laod 20	18b
21	XXVI	Laod 14	26a	XXVI	Laod 21	19a
23	XXVI	Laod 26	26a	XXVI	Laod 26	19a
24	XXX	Laod 10	28b	XXX	Laod 10	21a
25	XXVI	Laod 25	26a	XXVI	Laod 25	19a
30	XLIII	Laod 80	42b	XLIII	Neoc 4	29b
32	XXXVII	Laod 32	25b	XXXVII	Laod 32	25b
34	XXXVII	Laod 34	35b	XXXVII	Laod 34	25a
35	XXXVII	Laod 35	35b	XXXVII	Laod 35	25b
36	XXXIX	Laod 36	38b	XXXIX	Laod 36	27b
38	XXXVII	Laod 37	35b	XXXVII	Laod 37	25b
40	L	Laod 40	47b	L	Laod 40	33a
41	XX	Laod 41	23b	XX	Laod 41	17b
42	XX	Laod 42	23b	XX	Chalc 42	17b
45	XXXVI	Laod 45	34b	XXXVI	Laod 45	24b
46	XXXVI	Laod 46	34b	XXXVI	Laod 46	24b
47	XXXVI	Laod 47	34b	XXXVI	Laod 47	24b
48	XXXVI	Laod 48	34b	XXXVI	Laod 48	25a
49	XXXI	Laod 49	29a	XXXI	Laod 49	21b
50	XXXI	Laod 8	29a	XXXI	Laod 8	21b
51	XXXI	Laod 51	29b	XXXI	Laod 51	21b
52	XXXI	Laod 52	29b	XXXI	Laod 52	21b
53	XXVII	Laod 23	27a	XXVIII	Laod 18	20a
54	XXVII	Laod 54	27a	XXVIII	Laod 18	20a
57	VII	Laod 17	15b	VIII	Laod 17	12a
58	XLVII	Laod 58	46a	XLVII	Laod 58	32a
59	L	Laod 59	48a	L	Laod 59	33a
	9. Cařihradské					
2	I	CP 2	12a	I	CP 2	9b
3	I	spojen s CP 2	12b	I	spojen s CP 2	9b
4	XXXVII	CP 3	34b	XXXVII	CP 3	25a
	10. Efesské					
1	XXXVII	Eph 1	35a	XXXVII	Eph 1	25a
3	XXXVIII	Eph 4	37a	XXXVIII	Eph 4	26b
4	XXXVII	Eph 4	35a	XXXVII	Eph 4	25a
6	XLVIII	amosьskago 1	46a	XLVIII	emskago 1	32a
	11. Chalcedonské					
1	XLVIII	Laod 1	46a	XLVIII	Laod 1	32a
2	XI	Chalc 2	17a	XI	Chalc 2	13a
4	XXXIII	Ap	30a	XXXIII	Ap	22a
5	XII	Chalc 5	18a	XII	Chalc 5	13b
7	XIV	Chalc 7	19a	XIV	Chalc 7	14b
9	XV	Chalc 9	19b	XV	Chalc 9	14b
10	XIX	Chalc 10	22a	XIX	Laod 10	16b
12	II	Chalc 22	13a	II	Chalc 12	10a
13	XX	Chalc 20	23a	XX	Chalc 20	17a
14	XXVI	Chalc 14	26b	XXVI	Chalc 14	19b
15	XXIV	Laod 44	25a	XXIV	Laod 44	18b

Kánon č.	V Usť			V Jas		
	titul	označ. jako	fol.	titul	označ. jako	fol.
	11. Chalcedonské					
16	XXXIV	Chalc 16	32a	XXXIV	Chalc 16	23a
19	XLIX	bez	47b	XLIX	bez	32b
20	XIX	Chalc 20	22b	XIX	Chalc 20	17a
21	XVI	Chalc 21	20a	XVI	Chalc 21	15a
22	IV	Chalc 24	14a	IV	Chalc 24	11a
23	XX	Chalc 23	23a	XX	Chalc 23	17b
24	XXXIII	Chalc 24	31a	XXXIII	Chalc 24	22b
25	VIII	Chalc 15	15b	XIII	Chalc	12a
26	V	Chalc 26	14b	V	Chalc 26	11b
27	XLII	Laod 27	41a	XLII	Laod 27	28b
	12. Sv. Basilia					
2/18	XXXIV	Bas 2	32a	XXXIV	Bas 2	23a
3/19	XXXIV	Ap 3	33b	XXXIV	Ap 3	24a
9/25	XXIV	Bas 9	25a	XXIV	Bas 9	18b
11/26	XLII	Bas 11	41b	XLII	Bas 11	29a
12/27	XXVIII	Bas 12	27b	XXVII	Bas 12	20a
15/30	XLII	Bas 15	41a	XLII	Bas 15	29a
16/31	XLI	Bas 16	40b	XLI	Bas 16	28b
20/35	XXXII	Bas 20	30a	XXXII	Bas 20	22a
23/38	XLII	Bas 34	41b	XLII	Bas 34	29a
27/42	XLII	Bas 27	41b	XLII	Bas 27	29a
33/48	XLI	Bas 33	40a	XLI	Bas 33	28a
34/49	XLII	Bas 33	41a	XLII	Bas 33	29a
35/50	XLIII	Bas 15	42a	XLIII	Bas 35	29a
37/52	XL	Bas 23	39b	XL	Bas 23	28a
41/56	XL	Bas	39a	XL	Bas	27b
42/57	XL	Bas 21	39a	XL	Bas 24	27b
43/58	XLI	Bas 43	40a	XLI	Bas 43	28a
45/60	XXXIV	Bas 45	33b	XXXIV	Bas 45	24a
46/61	XLV	Bas	44a	XLV	Bas	30b
48/63	XLIV	Bas 68	43b	XLIV	Bas 68	30a
49/64	XLV	Bas 49	44a	XLV	Bas 49	30b
50/65	XXXIX	Bas 50	38b	XXXIX	Bas 8	27a
51/66	XLV	Bas 21	44a	XLV	Bas 24	30b
52/67	XLIV	Bas 60	42b	XLIV	Bas 52	30a
57/72	XXXIX	Bas 57	38b	XXXIX	Bas 57	27a
58/73	XXXIX	Bas 7	38b	XXXIX	Bas 7	27a
60/75	XLIV	Bas 60	43a	XLIV	Bas 60	30a
61/76	XLIV	Bas 64	43a	XLIV	Bas 64	30a
62/77	XLI	Bas 62	40b	XLI	Bas 62	28b
63/78	XLIV	Bas 17	42b	XLIV	Bas 17	29b
64/79	XLIV	Bas 64	43a	XLIV	Bas 65	30a
65/80	XLIII	Bas 65	42a	XLIII	Bas 65	29b
67/82	XLV	Bas 67	44a	XLV	Bas 207	30b
68/84	XLVIII	Bas 68	46b	XLVIII	Bas 68	32a

Postup jednotlivých titulů, tj. kapitol, na něž je dílo Scholastikovo rozděleno, se celkem zachovává až na jednu výjimku: Usť uvádí napřed titul XXVIII s označením XXVII a potom titul XXVII s označením XXVIII i s příslušným nadpisem, stejně je to i v indexu na počátku; v Jas této odchylky není. Pořad kánonů v jednotlivých titulech (srov. V. Beneševič, *Ioan. Scholastici Synagogá L titulorum:* Ordo canonum in L titulis, str. 261—269) není v řeckých rukopisech všude stejný, jen kratší tituly, počtem 18, mají ve všech rukopisech týž pořad. U ostatních možno zhruba rozeznávat dvě skupiny, z nichž jmenovitě druhá (G, Bo, Co, Na, R, Vin) byla směrodatná pro slovanský překlad.

Oba slovanské rukopisy, Usť i Jas, obsahují tytéž kánony v příslušných titulech a v témž pořádku, jen Laod 57 (označen 17) byl v Jas přesunut písařem z titulu VII do VIII na druhé místo po Chalc 25 a Neoces 4 (označen jako Nic 1) z titulu XLIII do XLIV na první místo; mimo to chybí v Jas kánon Laod 6 v titulu XXXVII, ale v předloze, snad vzdálenější, byl obsažen, neboť následující kánon Laod 34 je označen jako „téhož“ sněmu, ač předchází kánon Efesský 4. Jinak je v očíslování kánonů v Usť i v Jas mnoho odchylek, které se sice tu a tam dají vysvětlit z řecké předlohy, ale valná jejich část byla nepochybně zaviněna písaři. Ojediněle mohla záměna číslic vzniknout již při přepise z hlaholice do cyrilice.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje počítání kánonů sv. Basilia. V Usť a Jas, stejně jako v řecké Synagoze Scholastikově, chybí první jeho kanonický list, tj. kánony 1—16, a uvádějí se jen kánony z listu 2. a 3., jejichž kánony se počítají průběžně od 1 do 68. Jefremovská kormčaja, která je překladem Syntagmatu o XIV titulech, má všechny tři Basiliovy listy (kánony 1—84). V přehledné tabulce jsou uvedena čísla Basiliových kánonů dvojmo: první je pořadové číslo řeckého textu Synagogy, počínajíc prvním kánonem 2. listu, druhé je vzato z celkového pořadí všech Basiliových kánonů.

Poznámka o vydání textu. Za základ našeho vydání je vzat text z Usťužské kormčí knihy (ff. 6b—49b). Na místech, která jsou v Usťužském rukopise porušena a správné nebo lepší čtení má mladší Ioasafovská kormčí kniha (ff. 5a—34b), bylo toto pojato přímo do textu, což je vyznačeno kurzívou a v poznámkce uveden porušený text rukopisu základního. V poznámkách jsou uvedeny rovněž všechny důležitější varianty z Jas, stejně jako čtení Jefremovské kormčí knihy, pokud mohou přispět k objasnění usťužského textu. Na místech, na nichž se správné čtení nedochovalo v žádném z rukopisů, rekonstruujeme a vyznačujeme proloženým tiskem předpokládané původní znění; také v tomto případě je v poznámce vždy uvedeno čtení rukopisů.

Usťužský a Ioasafovský text reprodukujeme ze snímků, které nám ochotně poskytla Leninova státní knigovna v Moskvě, v jejichž sbírkách se oba kodexy chovají: Jefremovský text uvádíme podle edice V. N. Beneševiče, *Drevneslavjanskaja kormčaja XIV titulov bez tolkovanij*, Sankt-Peterburg 1906. Přitom používáme pro rukopisy zkratek: U = Usťužský, J = Ioasafovský, Jefr = Jefremovský.

Text řecké předlohy je vzat z edice V. Beneševiče, *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica*, Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung, Neue Folge, Heft 14, München 1937. U řeckých rukopisů Scholastikovy Synagogy ponecháváme značky této edice. Nejdůležitější skupina sestává z rukopisů: Bo = Bodl. Auct. E. 5. 12 (Misc. 77) s. XI, Co = Paris. Coisl. 209 s. IX—X, Na = Nan. 22 (Venet. I 29) s. IX, Mos = Mosqu. Syn. 432 (317 Vlad.) s. XI—XII, Cl = Claromontanus 81 (Pelicer. 167) s. XV, B = Bodl. 86. Barocc. 86 s. XII—XIII, L = Laurent. V 22 s. XII, Par = Paris. 1263 s. XIV—XV, Vati = Vatic. 640 s. XIV; — rukopisy recenze E: Mo = Mosqu. Syn. 398 (315 Vlad.) s. IX—X, Ne = Neapol. II. C. 7 a. 1139, Ps = Paris. suppl. gr. 483 s. XIII—XIV, Va = Vatic. 843 s. IX; — rukopisy recenze F: Ar = Mosqu. Ar. 3 s. XIII, Coi = Paris Coisl. 211 s. XII, H = Hieros. Crucis 2 a. 928—931, La = Laurent. IX 8 s. XII, Ven = Venet. 170 s. XIII, Vi = Vindob. hist. gr. 70 s. XIV.

Zkratky kánonů: Ap = Apoštolské, Nic = Nicejské, Anc = Ankyrské, Neoc = Neocesarejské, Sard = Sardické, Gangr = Gangerské, Ant = Antiochijské, Laod = Laodicejské, CP = Cařihradské, Eph = Efesské, Chalc = Chalcedonské, Bas = sv. Basilia.

Dále je v kritickém aparátě použito těchto zkratek:

add. = addit
adnot. = adnotatio
cod. = codex
gr. = graecus
om. = omittit
p. = pagina
rel. = reliqui
v. = vide
⊓⊔ = transponit

Usťužská kormčí kniha představuje sbírku juridických památek různého druhu. V jejím čele jsou dvě stati obsahující symboly víry a pak krátká historie všeobecných církevních sněmů. Za ní hned následuje překlad Scholastikovy Synagogy, který nemá nadpis a začíná přímo pořadím církevních sněmů.

ЧИN(Ъ) СБОРЬСКЪ

с(ва)тии оубо г(осподь)nи оученици и ап(о)с(то)ли п̅ и є̅ климеnтомь [a]каnоnъ предаша[a]. по сихъ же по радоу, ꙗкоже ѥсть оучиnеnо:
сборъ а̅. с(ва)т(ы)хъ о(ть)ць т и и̅і̅ съшьдъшихъ са въ nикеи въ юпатию паулиnа и оулиꙗnа свѣтьлыхъ лѣт(а) х̅ѕ̅ от алексkаnдрьска[b], м(ѣса)ца | десиꙗ, и ѳ̅ прѣже к̅ каландръ[c] июлиа[d], каn(оnъ) к̅. 7a

[a]–[a]J, каnоnи предаша са U. [b]алеѯаnдрьска J. [c]каланdъ J. [d]J, om. U.

Pořad sněmů

6b Svatí učedníci Páně zajisté a apoštolé skrze Klimenta předali 85 kánonů. Po nich pak po pořádku, jak je uvedeno:

Sněm 1: 318 svatých Otců, kteří se sešli v Nicei za konsulátu jasných Paulina a Juliána, roku 606 od Alexandra, měsíce „desia“ a devátý den před kalendami červencovými, kánonů 20[2].

Ἡ τάξις τῶν συνόδων

Οἱ μὲν ἅγιοι τοῦ κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι πε′ διὰ Κλήμεντος κανόνας ἐξέθεντο, μετὰ δὲ τούτους οἱ καθεξῆς, καθὼς ὑποτέτακται.

α′. Τῶν ἁγίων τιη′ πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων[a] ἔτους χ⟨λ⟩ς′ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἐν μηνὶ δεδίῳ ιθ′ πρὸ ιγ′ [b] καλανδῶν ἰουλίων, κανόνες κ′.

[a] *λαμπρῶν C Vat.* [b] *ἐνάτῳ Ne, κ′ M.*

---

[1] Pořad sněmů církevních tvoří konec předmluvy (*Πρόλογος*) Jana Scholastika k jeho sbírce kánonů; na prvním místě se uvádí 85 kánonů apoštolských, po nich následují kánony 10 sněmů církevních a nakonec 68 kánonů sv. Basilia Velikého.

[2] I. ekumenický koncil v Nicei se konal za konsulů Anicia Paulina a Ceiona Juliana, a to roku 636 (v slovanském textu Usť i Jas a též v řeckých rukopisech se udává chybně rok 606,

в̄. въ анъкурѣ[e] бл(а)жєныхъ о(ть)ць, ижє прєжьнии оубо соуть никєискыхъ канонъ, вътороуютъ[f] жє за вселєньскаго сбора г(оспод)ьства, сирѣчь дързновєниѥ, канонъ к̄.

г̄. въ нєокєсарии с(ва)т(ы)хъ о(ть)ць; и съ никєискаго оубо пьрвѣѥ быс(ть), анькурьскаго жє второѥ; ч(ь)сти жє ради прєжє[g] оучинєнъ быс(ть) никєискыи; кан(онъ) є̄ı̄.

д̄. въ сардакии[h] съшьдъшихъ сѧ по никєискыхъ(ъ) о(ть)цихъ, канонъ кд̄[i].

є̄. въ гагрѣ съшьдъшихъ сѧ о(ть)ць, ижє прєди[j] быша, канонъ кг̄[k].

2. V Ankyře[3] blažených Otců kánonů 20, které jsou ovšem dřívější než nicejské kánony, ale jsou na druhém místě pro svrchovanost, to jest důvěryhodnost ekumenického sněmu.

3. Svatých Otců v Neocesarei;[4] ten ovšem byl dřív než nicejský, druhý pak po ankyrském; kvůli cti pak byl napřed zařazen nicejský; kánonů 15.

4. V Sardice[5] těch, kteří se shromáždili po nicejských Otcích, kánonů 24.

5. V Gangře[6] Otců, kteří se tam sešli a kteří byli přítomni, kánonů 23.

[e]анъгирѣ J. [f]vel въторьствоуютъ, correximus e corrupto вѣроуютъ UJ. [g]J, om. U. [h]сардикıи J. [i].ка̄. J. [j]прєдніи J. [k].кє̄. J.

β'. Τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ μακαρίων πατέρων, οἵτινες προγενέστεροι μέν εἰσι τῶν ἐν Νικαίᾳ κανόνων, δευτερεύουσι δὲ διὰ τὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου αὐθεντίαν, ἤτοι παῤῥησίαν, κανόνες κε'.

γ'. Τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ ἁγίων πατέρων· καὶ αὕτη τῆς μὲν ἐν Νικαίᾳ πρώτη γέγονε, τῆς δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ δευτέρα· διὰ δὲ τὴν τιμὴν προτέτακται αὐτῶν ἡ ἐν Νικαίᾳ. κανόνες ιδ'.[c]

δ'. Τῶν ἐν Σαρδικῇ συνελθόντων μετὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ πατέρας, κανόνες κα'.[d]

ε'. Τῶν ἐν Γάγγραις[e] *συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες κ'.*[f]

[c] *ιε' BaH.* [d] *κδ' Mos Ne Vat.* [e] *Γάγγρᾳ Co.* [f] *κε' Vind A M N.*

---

avšak Jefr má správně *χλϐ*) éry alexandrovské neboli seleukovské, tj. 325 po Kr.; dále se tu určuje blíže i datum: 19. měsíce června (syromacedonský měsíc desios nebo dasius odpovídá červnu) neboli 13. dne před kalendami červencovými. Je to pravděpodobně den, kdy bylo stanoveno „Symbolum", sněm sám začal již asi 20. května. Srov. Hefele I, 539; Hefele-Bén I, 2, 416; Beneševič, *Sinagoga* 217.

[3] Ankyra, kdysi hlavní město maloasijské Galatie (dnešní Ankara). Sněm se tam konal r. 314 a přijato 25 kánonů, nikoli 20, jak udává Usť i Jas.

[4] Neocesarea v maloasijské Kappadocii, sněm se tam konal mezi léty 314—325; většina řec. rukopisů udává počet přijatých kánonů 14.

[5] Sardika neboli Serdica (Ulpia Sardica), pozdější bulharská Sofie, patřila dříve k Thrákii, potom byla hlavním městem východní Dákie a ležela na rozhraní západní a východní říše; sněm se tam konal r. 343 nebo 344 a řecké rukopisy udávají počet kánonů 21, některé (C Mos Ne Vat), jako zde, 24. Srov. Hefele 539 n.; Beneševič, *Ioan. Schol. Syn*, 6.

[6] Gangra, hlavní město maloasijské Paflagonie; sněm se tu konal okolo polovice 4. století, asi v téže době jako v Laodicei; počet kánonů podle řec. textu 20, podle rukopisů Vind A M N — 25. Hlavní obsah kánonů jsou anathematismy proti bludům a zlořádům eustathiánů (stoupenců Eustathia, arcibiskupa Sebastského).

ѕ̄. въ антиохии съшьдъшихъ сѧ о(ть)ць, имижє дани быша канонъ кє̄.

з̄. въ лаодикии фругиистѣи събраша сѧ о(ть)ци пр(ѣ)п(о)д(о)бьно; быс(ть) канонъ нѳ̄.

ӣ. въ костантинѣ град(ѣ) събравъшихъ сѧ о(ть)ць, от нихъжє написашє сѧ[l] канонъ г̄.

ѳ̄. въ єфєсѣ събравъшими сѧ о(ть)ци изложєно быс(ть) канонъ ѕ̄.

ı̄. въ халкидонѣ съшьдъшими сѧ о(ть)ци дано быс(ть) канонъ кз̄.

аı̄. ѥсть жє и[m] вєликаго василиѥ канонъ ѯӣ.

6. V Antiochii[7] Otců, kteří se sešli a od nichž bylo podáno 25 kánonů.

7. V Laodicei Frygijské[8] shromáždili se Otcové důstojně; kánonů bylo 59.

8. V Cařihradě[9] od Otců shromážděných byly sepsány kánony tři.

9. V Efesu[10] od Otců shromážděných bylo vyloženo kánonů šest.

10. V Chalcedonu[11] od Otců, kteří se tam sešli, bylo vydáno kánonů 27.

Je též 68 kánonů Velikého Basilia.[12]

[l]написаша сѧ J. [m]om. J.

ς'. Τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες κε'.

ζ'. Τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες νθ'.

η'. Τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες ς'.[g]

θ'. Τῶν ἐν Ἐφέσῳ συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες ζ'.[h]

ι'. Τῶν ἐν Καλχηδόνι[i] *συνελθόντων πατέρων, ὑφ᾿ ὧν ἐξετέθησαν κανόνες κζ'. Εἰσὶ δὲ καὶ*[j] *τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανόνες τὸν ἀριθμὸν*[k] *η' καὶ ξ'.*

[g] *γ' Mos.* [h] *ς' Mos.* [i] *Χαλκηδόνι Co Mo Mos.* [j] *om. C.* [k] *om. nonnuli cod.*

---

[7] Sněm v Antiochii v Sýrii se konal u příležitosti posvěcení „zlatého" chrámu (odtud zvaný „in encaeniis", *ἐν ἐγκαινίοις*) za přítomnosti císaře Konstantina r. 341; kánonů 25. Sloveso *ἐξετέθησαν* ‚byly vydány' (o kánonech), které se v řec. textu šestkrát stále stejně opakuje, v slov. překladě se vyjadřuje pokaždé jinak, jistě úmyslně z důvodů stylistických.

[8] Laodicea ve Frýgii (Laodicea ad Lycum), od dob Diokleciánových hlavní město tzv. Phrygia Pacatiana, církevní metropole nad 34 (48) sufragány; sněm se tam konal asi až koncem 4. století (Hefele I, 750; Hefele-Bén I, 2, 995 udává přibližně dobu mezi 343—381). Kánonů bylo přijato 60 nebo, nepočítá-li se poslední (seznam biblických knih) jako zvláštní kánon, 59, jak má řec. i slov. text. Srov. Buchberger, *Lexikon* VI, 385.

[9] Většina řec. rukopisů udává počet kánonů vydaných II. ekumenickým koncilem v Cařihradě (381) — 6; jediný Moskevský rukopis (Syn. 398) z 11.—12. stol. uvádí shodně s Usť i Jas 3.

[10] III. ekumenický koncil v Efesu r. 431.

[11] IV. ekumenický koncil v Chalcedonu r. 451.

[12] Kánony sv. Basilia z 2. a 3. listu Amfilochiovi, počtem 68, bývají někde číslovány od 17 do 84, srov. tabulku u Beneševiče, *Ioan. Schol. Synagoga* 260, nebo zde na str. 241.

Index L titulorum

I титьл(ъ) а̄. [a]о оуставлєNѣи патриархомъ каNоNьстѣи ч(ь)сти[a], ꙗко Nє достоить Nикомоужє ихъ въсхыщати области иNого достоꙗNиꙗ Nа с(ва)щ(є)Nиѥ и строѥниѥ, Nъ въсхы|щєNыꙗ оужє обидѣNымъ даати[b].

II в̄. о оуставлєNѣи[a] митрополи-
7b томь каNоNьстѣи ч(ь)сти и о ми|-
трополитѣхъ бывающихъ от ц(ѣ)-
с(а)рьскыхъ грамотъ и ꙗко Nє
достоить имъ прєдѣла въсхыщати
иNомоу лѣть[b] соуща Nи ѥдиNоꙗ
власти[c] раздѣлати Nа двоѥ.

III титьл(ъ) г̄. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу строѥниꙗ ради NєзваNоу ходити, развѣ аще Nє прєзрѣNиꙗ[a] сътажаNиꙗ ѥмоу властNа[b], Nи с(ва)щ(а)ти жє кромѣ прєдѣла своѥго.

I O čestném postavení patriarchů kanonicky stanoveném a o tom, že nikdo z nich nesmí uchvátit eparchii patřící jinému za účelem svěcení a administrativy, ale že musí i ty, které dřív byl uchvátil, navrátit poškozeným.

II O čestném postavení metropolitů kanonicky stanoveném a o metropolitech, kteří se jimi stávají císařskými listy, a o tom, že nesmějí zabírat území patřící jinému ani rozdělovat jednu eparchii na dvě.

III Že biskup nesmí bez pozvání přecházet hranice své diecéze,[1] leda aby dohlédl[2] na statek jemu patřící, ani nesmí konat svěcení mimo svůj úděl.

I [a-a]Textum huius loci, in utroque codice corruptum (о ставлєNии патриархомъ и о каNоNьстѣи ч(ь)сти U, о ставлєNіи патріархь и о каNоN'стѣи чєсти J), correximus secundum J 9b, ubi textus integer conservatus est; v. p. 262. [b]J, mendose дѣꙗти U. — II [a]correximus e corrupto ставлєNии UJ. [b]лѣтьNа J. [c]области J. — III [a]прєзрѣNіємь J; J 10b probe за зрѣNіє, v. p. 265, adnot. a. [b]J, Nа U.

Τίτλων κατάστασις

I *α'.*[a] *Περὶ τῆς ὁρισθείσης τοῖς πατριάρχαις ἐκ τῶν κανόνων τιμῆς καὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναί τινι αὐτῶν ὑφαρπάζειν ἐπαρχίαν ἑτέρῳ προσήκουσαν ἐπὶ χειροτονίᾳ καὶ διοικήσεσιν,*[b] *ἀλλὰ καὶ τὰς ὑφαρπαγείσας ἤδη τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀνταποδίδοσθαι.*

II *β'. Περὶ τῆς ὁρισθείσης τοῖς μητροπολίταις ἐκ τῶν κανόνων τιμῆς καὶ*[a] *τῶν ἐκ βασιλικοῦ γράμματος μητροπολιτῶν γινομένων, καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν αὐτοὺς ἐνορίαν ὑφαρπάζειν ἑτέρῳ προσήκουσαν, μήτε δὲ μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατατέμνειν.*

III *γ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ὑπὲρ διοίκησιν ἄκλητον παραγίνεσθαι, πλὴν εἰ μὴ δι' ἐποψίαν κτήσεως αὐτῷ διαφερούσης, μήτε δὲ χειροτονεῖν ὑπερόρια.*

I [a] *τίτλος α' Ne Mos, quorum uterque usque ad tit. XVI numero etiam τίτλος add.* [b] *διοικήσει Cl* — **II** [a] *περὶ add. Cl Mos.*

---

[1] *Strojenija radi* v U a J 6a je nepřesný překlad řec. *ὑπὲρ διοίκησιν* ‚mimo diecézi, za hranice diecéze'; J 10b, kde se nadpis opakuje, má správně *o stroenii*. Viz str. 262, pozn. 1.

[2] Za *prezrěnija* je vypuštěno *radi.*

IV титьл(ъ) д̄. ꙗко да разлоучєNы соуть [a]от ц(ь)рк(ъ)въNыхъ вєщии єп(и)с(ко)поу своꙗ[a] и да имать власть оставити а[b], имъжє аще[c] хощєть.

V титьл(ъ) є̄. ꙗко достоить ѥп(и)с(ко)поу имѣти власть строити ц(ь)рк(ъ)въNыꙗ попы и дьꙗкоNы и вѣрьNы икоNомы[a] из[b] Nихъ поставлати и даꙗти трьбоующимъ прилѣжNо[c] потрьбьNаꙗ, възимати жє и самомоу въ[d] NоужьNаꙗ трѣбоваNиꙗ[e], аще потрєба[f], и оужикамъ подаꙗти акы и Nищимъ равьNо инѣмъ, [g]аще трєбъ[g].

VI титьл(ъ) ѕ̄. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу отходащю къ г(осподє)ви въ сєбє мѣсто с(ва)щати ѥгожє хощєть єп(и)с(ко)па ли оставити комоу єп(и)с(ко)п(ьск)оую власть.

VII тит(ь)л(ъ) з̄. ꙗко достоить єп(и)с(ко)поу митрополитомь жє и всѣми соущими въ области с(ва)щєноу бы|ти, ли приходащємъ имъ, ли сълагающємъ са пи-

IV Že soukromý majetek biskupův má být oddělen od církevního a že má moc odkázat jej komu chce.

V Že biskup má mít moc spravovat záležitosti církevní skrze kněze a jáhny a ustanovovat z nich spolehlivé ekonomy a poskytovat pečlivě nuzným, co potřebují, a sám si brát, je-li třeba, na nutné potřeby a své příbuzné, jsou-li v nouzi, podělovat stejně jako ostatní chudé.

VI Že biskup odcházeje k Pánu nesmí místo sebe ustanovit biskupem, koho chce, nebo zanechat někomu biskupskou hodnost.

VII Že biskup má být vysvěcen od metropolity a od všech biskupů téže provincie buď osobně přítomných, nebo s jejich písemným svolením, a nemá se 8a
dovolit, aby shromáždění lidu konala

IV [a-a]от ц(ь)рковNых(ъ) єп(и)с(ко)пъ своа вєщи J. [b]sic probe J, и mendose U. — V [a]J. икоNомъ U. [b]от J. [c]J, om. U. [d]om. J. [e]om. J. [f]трєбоують J. [g-g]om. J.

IV *δ'. Περὶ τοῦ κεχωρισμένα εἶναι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐξουσίαν οἷς ἂν βούλοιτο ταῦτα καταλιπεῖν.*

V *ε'. Περὶ τοῦ δεῖν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν ἐξουσίαν διοικεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ πιστοὺς οἰκονόμους ἐκ τούτων προβάλλεσθαι, καὶ χορηγεῖν ἐπιμελῶς τοῖς δεομένοις τὰ δέοντα, μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν ἀναγκαίων, εἰ δέοιτο, καὶ συγγενέσι παρέχειν ὡς πένησιν ἐξ ἴσου τοῖς ἄλλοις, εἰ δέοιντο.*

VI *ϛ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀποδημοῦντα πρὸς κύριον ἀνθ' ἑαυτοῦ χειροτονεῖν ὃν θελήσοι ἐπίσκοπον, ἢ καταλιπεῖν τινι τῆς ἐπισκοπῆς τὸ ἀξίωμα.*

VII *ζ'. Περὶ τοῦ δεῖν τὸν ἐπίσκοπον ὑπό τε τοῦ μητροπολίτου καὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πάντων χειροτονεῖσθαι ἢ παραγινομένων αὐτῶν ἢ συντιθεμένων ἐγγράφως,* санѥмь, а Nє Nародомь повєлѣвати избраNиꙗ творити єп(и)с(ко)п(ь)ска. и ꙗко Nє достоить въ вєсєх(ъ)[a] и страNахъ єп(и)с(ко)пъ поставлати, Nъ обьходьNикы.

volbu biskupů. A že ve vsích a na venkově nemají být ustanovováni biskupové, nýbrž jen visitátoři.

VIII титьл(ъ) и҃. ꙗко Nє достоить с(ва)щ(є)Nии єп(и)с(ко)пьскыхъ Nє болє. г҃. м(ѣ)с(а)ць пожьдати врємєNє, от людии жє Nарицаѥмыꙗ больше врєма искоушати и Nа вса ꙗ Nаводити стєпєни. прибытъци жє ожидаѥмаго врємєNє прєдаNаго икоNомомь тоꙗжє ц(ь)рк(ъ)вє храNими боудоуть. ащє ли что ц(ь)рк(ъ)вьNыхъ вєщии строꙗщєи[a] прєдадать, чємоу подобаѥть о сихъ быти?

VIII Že se svěcení biskupů nemá odkládat déle než tři měsíce. Jsou-li jmenováni někteří z laiků, mají být delší dobu zkoušeni a postupně projíti všemi stupni. Příjmy v době čekání[3] buďtež uschovány u ekonoma církve. Jestliže ti, kdo spravují církevní majetek, něco z něho odprodají, co se má s tím stát?

IX тит(ь)л(ъ) ѳ҃. о кажєNицѣ Nє[a] искажьшимь самого сєбє: ащє и[b] єп(и)с(ко)пьства достоиNъ боудєть, Nє отмѣтати; [c]Nи хрома[c] жє Nи слѣпа ѥдиNѣмь окомь, развѣ и[d] ащє кто глоухъ боудєть или слѣпъ, да[e] ц(ь)рк(ъ)вьNаꙗ Nє съблажNають с(а).

IX O eunuchu, který se sám (ne)vyklestil: je-li hoden biskupství, nemá být odmítnut. Rovněž ne člověk chromý a jednooký, leda byl-li by kdo hluchý nebo slepý, aby věci církevní (tím) netrpěly.

VII [a] J, всѣхъ U. — VIII [a] correximus e corrupto строꙗи U, и строа J. — IX [a] om. UJ. [b] om. J. [c]–[c] sic probe in J, ⌈⌋U Nи слѣпа жє Nи хрома U. [d] om. J. [e] J, Nа errore U.

καὶ μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν ἐπισκόπων. καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐν κώμαις καὶ χωρίοις ἐπισκόπους καθίστασθαι, ἀλλὰ περιοδευτάς.

VIII *η'. Περὶ τοῦ[a] δεῖν τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων μὴ[b] πλέον τριμηναῖον[c] ἀναβάλλεσθαι χρόνον, τοὺς δὲ ἀπὸ λαϊκῶν ἐπὶ τοῦτο καλουμένους πλείονα δοκιμάζειν καιρὸν καὶ διὰ πάντων παράγειν αὐτοὺς τῶν βαθμῶν· τὰς μέντοι προσόδους τοῦ τῆς ἀναβολῆς χρόνου παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς[d] ἐκκλησίας φυλάττεσθαι. εἰ δέ τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν οἱ ταῦτα διοικοῦντες ἀπεμπολήσοιεν, τί δέοι περὶ τούτων γενέσθαι.*

IX *θ'. Περὶ [a]τοῦ εὐνοῦχον μὴ ἑαυτὸν ἐκτεμόντα,[a] εἰ ἐπισκοπῆς ἄξιος εἴη, μὴ ἀποδοκιμάζεσθαι, μήτε δὲ χωλὸν ἢ μονόφθαλμον, πλὴν εἰ μὴ κωφὸς εἴη τις ἢ τυφλός, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἐκκλησίας παρεμποδίζοιτο.*

VIII [a] *μὴ add. Mos Par Vati.* [b] *μὴ om. Par Vati.* [c] *τριῶν μηνῶν Cl.* [d] *αὐτῆς add. Par Vati.* — **IX** [a–a] *εὐνούχου μὴ ἑαυτὸν ἐκτέμνοντος Mo Par Vati.*

---

[3] *Predanago* nemá paralelu v řec. předloze.

X тит(ь)л(ъ) і҃. о с(ва)щаѥмѣхъ єп(и)с(ко)пѣхъ ли попѣхъ и слоужьбы Nє приѥмлющихъ ли Nє приѥмлємѣхъ[a] градомь, въ Nємьжє соуть[b], Nє своѥю ихъ виNою, Nъ иNѣхъ волєю, ли по с(ва)щ(є)Nии Nєродащь о людєхъ и о клиросѣ.

X O vysvěcených biskupech či knězích, kteří se neujímají svého úřadu nebo nejsou přijati v městě, pro které byli vysvěceni, ne vlastní vinou, ale vůlí jiných,[4] nebo kteří se po vysvěcení nestarají o lid a klérus.

XI титьл(ъ) аі҃. о с(ва)щаѥмыхъ Nа мьздѣ ли силою властьльскою и о с(ва)щающихъ ли ходатаиствоующихъ таковоу с(ва)щ(є)Nию.

XI O těch, kteří bývají svěceni za peníze nebo z moci vladařů, a o těch, kteří takové svěcení konají nebo zprostředkují.

XII титьл(ъ) ві҃. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу оставлати мѣста своѥго и града и Nа столы чюжа прєходити, | ащє и праздьNи соуть, ащє и градомь, въ Nьжє с(ва)щ(є)Nи быша, Nє приꙗти быша. Nъ Nи клирикоу жє от града въ градъ прєходити.

XII Že biskup nesmí opustit své místo a město[5] a přecházet na cizí stolce, i když jsou uprázdněné, ani v tom případě, kdyby nebyli přijati v městě, pro 8b něž byli ordinováni. Ale ani klerik nesmí přecházet z města do města.

XIII тит(ь)л(ъ) гі҃. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу просити оу ц(ѣ)с(а)-

XIII Že biskup nemá žádat od císaře, co se nesluší, ani chodit k císaři bez

X [a] correximus e corrupto Nє приѥмлємомъ UJ. [b] omissum verisimiliter сващєNи.

X *ι'. Περὶ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων καὶ τὴν λειτουργίαν μὴ καταδεχομένων ἢ μὴ δεχθέντων ὑπὸ τῆς πόλεως, εἰς ἣν καθιερώθησαν, οὐ παρὰ τὴν αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέρων αἰτίαν, ἢ τῶν μετὰ χειροτονίαν ἀμελούντων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου.*

XI *ια'. Περὶ τῶν ἐκ δυναστείας ἀρχοντικῆς ἢ ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων, καὶ τῶν τούτους χειροτονούντων ἢ τῇ τοιαύτῃ χειροτονίᾳ μεσιτευόντων.*

XII *ιβ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀφιέναι τὴν ἑαυτοῦ πόλιν[a] καὶ θρόνοις ἀλλοτρίοις ἢ καὶ τοῖς εὐκαιροῦσιν ἐπιπηδᾶν, μήτε κἂν ὑπὸ τῆς πόλεως εἰς ἣν ἐχειροτονήθησαν οὐκ ἐδέχθησαν· ἀλλὰ μηδὲ κληρικὸν ἀπὸ πόλεως μεταβαίνειν εἰς πόλιν.*

XIII *ιγ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον αἰτεῖν παρὰ βασιλέως τὰ μὴ προσήκοντα μήτε βαδίζειν ἐπὶ βασιλέα παρὰ γνώμην τοῦ μητροπολίτου, ἀλλὰ διὰ τῶν οἰκείων*

XII [a] *καὶ θρόνον add. Mos.*

---

[4] V slov. textě je přidáno *voleju*; řec. jen ‚ne svou, ale jiných vinou‘.

[5] Za slov. *městа svojego i grada* má řec. text jen *τὴν ἑαυτοῦ πόλιν*. Zdá se, že tu jde spíše o synonyma, z nichž jedno bylo původně glosou. Jen rukopis Mos čte *πόλιν καὶ θρόνον*.

ра, ихъже нє лѣпо, ни ходити къ ц(ѣ)с(а)рю бєз волѣ митрополичѣ, нъ своими диꙗконы молєниꙗ посылати о потрєбьныхъ. аще ли ноужа боудєть къ ц(ѣ)с(а)рю ити, книгами митрополичами и съньма всєго поутьшьствовати.

XIV тит(ь)л(ъ) д҃і. ꙗко нє достоить єп(и)с(ко)поу и всѧкомоу с(вѧ)щ(є)никоу мирьскыхъ и людьскыхъ въсприимати[a] пєчалии, развѣ аще по законоу ноужа боудєть. ни въ заимъ даꙗти въ лихвоу николиже, ни[b] издроучєниѥмь сєбє въдавати, ни[c] воиньства сєбє искати ни сана.

XV титьл(ъ) є҃і. ꙗко нє достоить єп(и)с(ко)поу страс(ть)ю нагъльства движимоу въскорѣ отлоучати (сѧ)[a] раздражающиихъ ли бити кого вѣрна съгрѣшьша. и ꙗко достоить отлоучаѥмыимъ[b] ли въпросъ съ своимь ѥп(и)с(ко)п(о)мь имоущю прибѣгноути къ митрополитоу, аще хощєть. аще ли ми-

svolení svého metropolity, ale má posílat žádosti o tom, co třeba, skrze své jáhny. Musí-li však zcela nutně navštívit císaře, ať se vydá na cestu opatřen listy svého metropolity a celého synodu.

XIV Že biskup a nikdo z kleriků[6] nesmí na sebe brát světské a veřejné funkce, leda by byl k tomu nucen podle zákona. Ani nikdy nesmí půjčovat na úrok, ani se vydávat za rukojmí, ani se ucházet o vojenskou službu a hodnost.

XV Že se biskup nemá dát vášní strhnout k prchlivosti a unáhleně exkomunikovat ty, kteří ho popuzují, nebo bít někoho z věřících, který zhřešil. Ten pak, kdo byl exkomunikován nebo kdo má nějakou při se svým biskupem, má se utéci k metropolitovi, chce-li. Pakliže metropolita je jeho odpůrcem, ať se rozsoudí jeho spor

XIV [a]всѣх(ъ) прıимати J. [b]J, нє U. [c]J, ли U. — **XV** [a]сѧ in utroque cod. superfluum. [b]pro отлоучаѥмоу.

διακόνων τὰς δεήσεις περὶ τῶν δεόντων ἐκπέμπειν. εἰ δὲ πάντως δεήσοι πρὸς τὸν βασιλέα παραγενέσθαι, γράμμασιν αὐτὸν τοῦ μητροπολίτου καὶ τῆς συνόδου πάσης ἐφοδιάζεσθαι.

XIV *ιδ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ ὅλως τὸν ἐν κλήρῳ καταλεγόμενον κοσμικάς ἀναδέχεσθαι καὶ δημοσίας φροντίδας, πλὴν εἰ μὴ κατὰ νόμους ἀναγκασθείη. μήτε δὲ[a] δανείζειν ἐπὶ τόκῳ ποτὲ ἢ ἐγγυίαις ἑαυτὸν ἐκδιδόναι, μήτε στρατείαν ἑαυτῷ περινοεῖν καὶ ἀξίωμα.*

XV *ιε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ὑπὸ πάθους ὀξυχολίας κινούμενον ἑτοίμως ἀφορίζειν τοὺς παροξύνοντας ἢ τύπτειν τινὰ τῶν πιστῶν ἁμαρτήσαντα. καὶ περὶ τοῦ δεῖν τὸν ἀφοριζόμενον ἢ πρᾶγμα πρὸς τὸν ἴδιον [a] ἐπίσκοπον ἔχοντα καταφεύγειν*

XIV [a] *om. Ne Vati.* — **XV** [a] *ἰδίου Mo.*

---

[6] V řec. textě doslovně ‚vůbec nikdo započtený do duchovenstva' nebo ‚nikdo uvedený v katalogu kléru'.

трополитъ соупьрь боудєть, то къ ѥксахромъ ли ц(ѣ)с(а)рєвомъ ѥп(и)с(ко)п(о)мъ обида ѥго да оустроить с(ѧ). аще ли клирикъ тажю имать съ клирикомь, тъ кромѣ своѥго ѥп(и)с(ко)па да нє оустроить[c] ѥю инъ никтожє.

XVI титьл(ъ) ѕ҃і. о ѥп(и)с(ко)пѣхъ оклєвєтаѥмыхъ, ихъже достоить на оклєвєтаниѥ приимати или[a] нє[b]. [c]и о[c] и|звьржєныхъ бєс правьды, ꙗко нє бранити имъ въ инѣхъ градѣхъ жити. и ꙗко нє достоить въ извєржєнаго мѣсто абиѥ с(вѧ)тити ѥп(и)с(ко)па иного, аще пакы [d]извєржєнъ и[d] правьдьнаго соуда възискаѥть.

XVII з҃і.[a] ꙗко нє достоить извєржєнымъ литоургиꙗ прикасати сѧ, ни жє ходити къ ц(ѣ)с(а)рьствоующємоу ни огавиꙗ даꙗти[b] слоухомь ѥго большаго съньма соуда ослоушавъшє[c].

u exarcha nebo u biskupa císařského města. Má-li klerik rozepři s klerikem, ať jich nikdo jiný nerozsuzuje kromě jejich biskupa.

XVI O biskupech žalovaných a o těch, kdo mají být k obžalobě připuštěni nebo ne.[7] A o nespravedlivě sesazených, že jim nemá být bráněno žít v jiných 9a městech. A že se místo sesazeného nemá ihned světit jiný biskup, dožaduje-li se sesazený opětovně spravedlivého soudu.[8]

XVII Že ti, kteří byli zbaveni hodnosti, nesmějí se opovážit[9] konat bohoslužbu nebo chodit k císaři a obtěžovat jeho sluch a nedbat rozsudku většího sněmu.

[c]строит(ъ) J. — **XVI** [a]corruptum in U. locum correximus addendo или, quod deest in U J. [b]om. J. [c–c]J, om. U. [d–d]извєржєныи J. — **XVII** [a]J, om. U. [b]sic U J verisimiliter pro дѣꙗти, v. pag. 285, adnot. XVII[b]. [c]ослоушав'шоу J.

ἐπὶ τὸν μητροπολίτην, εἰ βούλοιτο. εἰ δὲ μητροπολίτης ὁ ἀντίδικος εἴη, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως ἢ τῷ τῆς βασιλευούσης αὐτὸν ἐπισκόπῳ δικάζεσθαι. εἰ δὲ κληρικὸς ἔχει φιλονεικίαν πρὸς κληρικόν, μὴ ἔξωθεν τοῦ αὐτῶν ἐπισκόπου διαγινώσκεσθαι.

XVI *ις'. Περὶ ἐπισκόπων κατηγορουμένων καὶ τῶν εἰς κατηγορίαν αὐτῶν ὀφειλόντον [a]ἢ μὴ ὀφειλόντων[a] προσδέχεσθαι. καὶ περὶ τοῦ [b]τὸν ἀδίκως καθῃρημένον[b] ἐν ἄλλαις διάγειν πόλεσι μὴ κωλύεσθαι. καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀντὶ τοῦ καθῃρημένου χειροτονεῖσθαι τέως ἐπίσκοπον ἕτερον, εἰ παλινδικίαν ὁ καθῃρημένος ἐπιζητοίη καὶ τῆς κρίσεως ἐπιγνώμονα.*

XVII *ιζ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς καθῃρημένους τολμᾶν[a] τῆς λειτουργίας ἐφάπτεσθαι, μήτε δὲ ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸν βασιλεύοντα καὶ τὰς αὐτοῦ παρενοχλεῖν ἀκοὰς τὴν ἐπὶ μείζονι συνόδῳ κρίσιν παραιτησαμένους.*[b]

XVI [a–a] *om. Ne.* [b–b] *τῶν ἀδίκως καθῃρημένων Mo Ne (καθῃραιμένως Mos).* — **XVII** [a] *om. Par Vati.* [b] *παραιτησάμενον Cl Mos.*

---

[7] V slov. textě je za řec. *ἢ μὴ ὀφειλόντων* jen záporka *ne*.

[8] V slov. textě zkráceno, místo: ‚dožaduje-li se sesazený obnovy procesu (*παλινδικίαν*, přeloženo jen *πάλιν* = *paky*) a rozhodčího soudce (*pravьdьnago*).

[9] Pravděpodobně je zde vynecháno *sъměti*, doložené v tomto nadpise na f. 20b, viz str. 285.

XVIII и҃і[a]. ꙗко не достоить никомоуже приобьщати сѧ непричастьнъıхъ ли от иного извьрженъхъ[b] иномоу єп(и)с(ко)поу въ приобьщениѥ приимати.

XIX ѳ҃і[a]. ꙗко не достоить єп(и)с(ко)поу въ обьщениѥ приимати чюжихъ клирикъ и на степенъ възводити, ни же двою градоу ц(ь)рк(ъ)вамъ клирика искати.

XX к҃[a]. ꙗко не достоить клирикомъ без волѣ[b] имъ єп(и)с(ко)па ходити ни безъ грамотъ же ѥго приимати ихъ въ дроузѣхъ градѣхъ ни мьша[c] творити, нъ въскорѣ възвращати сѧ; аще не хощеть, въскорѣ извержен ъ боудеть. и о хотѧщихъ ли мирьнъıми, ли съставьнами ѥпистольꙗми ходити.

XXI к҃а[a]. о хорѣеп(и)с(ко)пѣ и по- 9b пѣхъ людьскъıхъ и о|[b]подобьнѣ имъ литоургии[b].

XVIII Že nikomu není dovoleno stýkat se s vyobcovanými ani nesmí jiný biskup přijímat do společenství církve ty, kteří byli jiným biskupem zbaveni hodnosti.

XIX Že biskup nesmí přijímat cizí kleriky do společenství církve a povyšovat je v hodnosti ani chrámy dvou měst ucházet se o klerika.[10]

XX Že klerici nesmějí bez dovolení svého biskupa odcestovat ani bez jeho listu být přijímáni v jiných městech a sloužit (tam) mši, nýbrž se rychle vrátit; nechce-li, bude rychle zbaven hodnosti. Dále o těch, kdo chtějí cestovat s listy buď mírumilovnými, nebo doporučujícími.

XXI O chorepiskopech a venkovských knězích a o liturgických úkonech jim příslušejících.

XVIII [a]J, om. U. [b]-нъıх(ъ) J. — **XIX** [a]J, om. U. — **XX** [a]J, om. U. [b]своѥго add. J. [c]correximus e mutilato мьньша U, мощи J. — **XXI** [a]J, om. U. [b-b]correximus e corrupto подобьнѣ имъ и о литоургиꙗхъ U, подобнѣ им(ъ) и о литоургıи J.

XVIII *ιη΄. Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναί τινι κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις ἢ τοὺς ὑπὸ ἄλλου καθῃρημένους ἄλλον ἐπίσκοπον εἰς κοινωνίαν προσδέχεσθαι.*

XIX *ϑ΄. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀλλοτρίους ὑποδέχεσθαι κληρικοὺς καὶ εἰς βαθμὸν ἀναφέρειν, μήτε μὴν ἐν*[a] *δύο πόλεων ἐκκλησίαις κληρικὸν καταλέγεσθαι.*

XX *κ΄. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν κληρικοὺς παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπισκόπου ἀποδημεῖν, μήτε*[a] *δίχα γραμμάτων αὐτοῦ δεχθῆναι αὐτοὺς ἐν ἑτέρᾳ πόλει καὶ λειτουργεῖν, ἀλλὰ ταχέως ἐπαναστρέφειν ἢ μὴ θέλοντας καθαιρεῖσθαι τελείως. καὶ περὶ τῶν ὀφειλόντων εἴτε εἰρηνικοῖς εἴτε συστατικοῖς ἐπιστολίοις ἐφοδιάζεσθαι.*

XXI *κα΄. Περὶ χωρεπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἐπιχωρίων καὶ τῆς προσηκούσης αὐτοῖς ἱερουργίας.*

XIX [a] *om. Ne.* — **XX** [a] *δὲ add. Mos Ne.*

---

[10] V řec. textě stojí ‚ani nemá klerik být zapsán v katalogu duchovenstva ve chrámech dvou měst' (*καταλέγεσθαι,* srov. *κατάλογος*), překladatel měl patrně text, kde byla před *ἐκκλησίαις* vynechána předložka *ἐν* jako v rukopise Ne.

XXII титьл(ъ) к҃в. ꙗко подобаѥть попомъ и всѣмъ клирикомъ своимъ ѥп(и)с(ко)п(о)мъ повиновати сѧ и ничтоже чресъ волю ихъ творити, ни ковъ[a] же ни крамолъ на нѧ въставлѧти.

XXIII титьл(ъ) к҃г. ꙗко не достоить диꙗкономъ преже ѥп(и)с(ко)пъ прикасати сѧ добродарьствии ни попомъ же даꙗти обьщениꙗ, ни при попѣхъ сѣдати, аще имъ сами не повелѧть имѣти же и тѣмъ от мьньшинъ[a] своихъ ч(ь)сть.

XXIV титьл(ъ) к҃д. о с(вѧ)щ(є)нии женьстѣмь и о съвъкоуплѧющихъ сѧ по с(вѧ)щ(є)нии съ моужи. ꙗко не достоить с(вѧ)щати старица, ни въ олтарь же вълазити женамъ.

XXV титьл(ъ) к҃є. о образѣ с(вѧ)щ(є)ниꙗ и о тѣхъ, ихъже не достоить с(вѧ)щати, и [a]о с(вѧ)щаѥмъıхъ[a] прельстью.

XXII Že kněží a všichni klerici mají být poddáni svým biskupům a nic nekonati proti jejich vůli ani jim nestrojit pikle a úklady.

XXIII Že jáhnové se nemají dotýkat eucharistie před biskupy ani podávat kněžím přijímání ani si sedat mezi kněze, jestliže jim to oni sami nedovolí. Také oni mají mít čest[11] od svých nižších kleriků.

XXIV O svěcení žen a o těch, které se po vysvěcení vdávají za muže. Že nemají být vysvěcovány stařeny ani že nemají ženy vcházeti do kněžiště.

XXV O způsobu svěcení a o těch, kteří nemají být svěceni, a o těch, kteří bývají svěceni podvodem.

XXII [b]рѣчи J. — XXIII [a]меньшиx(ъ) J. — **XXV** [a-a]ꙗко с(вѧ)щаєм(ьıхъ) восхитаєм(ьıхъ) J.

XXII *κβ΄. Περὶ τοῦ δεῖν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ τοῖς ἐπισκόποις αὐτῶν ὑποτάσσεσθαι καὶ μηδὲν παρὰ γνώμην αὐτῶν ἐπιτελεῖν, μήτε δὲ φατρίας κατ᾽ αὐτῶν ἢ κατασκευὰς ἀπεργάζεσθαι.*

XXIII *κγ΄. Περὶ τοῦ διακόνους μὴ δεῖν πρὸ τῶν ἐπισκόπων ἅπτεσθαι τῆς εὐχαριστίας, μήτε δὲ πρεσβυτέροις ἐπιδιδόναι κοινωνίαν, μήτε μὴν ἐπὶ πρεσβυτέρων, εἰ μὴ παρ᾽ αὐτῶν ἐπιτραπεῖεν, καθέζεσθαι, ἔχειν δὲ καὶ αὐτοὺς τὴν ἴσην ἐκ τῶν ὑποκειμένων τιμήν.*

XXIV *κδ΄. Περὶ χειροτονίας γυναικῶν, καὶ τῶν μετὰ χειροτονίαν ἀνδράσι συναπτομένων. καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν χειροτονεῖσθαι πρεσβύτιδας μήτε*[a] *εἰς θυσιαστήριον εἰσιέναι γυναῖκας.*

XXV *κε΄. Περὶ τρόπου χειροτονίας, καὶ περὶ τῶν χειροτονεῖσθαι μὴ ὀφειλόντων, καὶ περὶ τῶν ἐκ συναρπαγῆς χειροτονουμένων.*

XXIV [a] *δὲ add. Co.*

---

[11] V slov. překladě vynecháno *τὴν ἴσην* ‚stejnou'.

XXVI титьл(ъ) к҃е. о пѣвьцихъ и анагностѣхъ и опрокистѣхъ[a] и о слоугахъ, и ꙗко нє достоить имъ съсоудѣхъ ц(ь)рк(ъ)вьныхъ прикасати сѧ ни оурара[b] въ литоургии носити. ꙗко пѣвьцємъ соущємъ тъчию ти чєтцєм(ъ)[c] да боудєть лѣть о г(оспод)ѣ жєнити сѧ, съ ѥрєтикы жє свадьбы нє творити.

10a **XXVII** титьл(ъ) к҃з. | ꙗко нє достоить иєрѣю соупроугы оу сєбє водити развѣ нє творѧщихъ съблазна, ни на двожєньныхъ бракы ходити.

XXVIII к҃и. ꙗко нє достоить с(вѧ)щ(є)никоу своѥꙗ жєны изгонити виною говѣниꙗ ни по с(вѧ)щ(є)нии жєнити сѧ, развѣ тъкмо нєс(вѧ)щ(є)номоу подобаѥть жєнити сѧ.

XXVI О zpěvácích a anagnostech a exorcistech[12] a o služebnících, že se nesmějí dotýkat nádob kostelních ani nosit orar při bohoslužbě. Že toliko těm, kteří jsou pěvci a anagnosty, bude dovoleno zákonně se ženit, ne však uzavírat sňatky s kacíři.

XXVII/XXVIII Že kněz nesmí mít u sebe družku spoluuvedenou, leda z takových, které nevzbuzují podezření. Ani nemá chodit na svatby těch, kdo se žení podruhé.[13]

XXVIII/XXVII Že kněz nesmí vyhánět svou ženu pod záminkou zbožnosti, ani se po vysvěcení ženiti, toliko jen nevysvěcenému lze se ženit.[14]

XXVI [a]опростьцѣх(ъ) J. [b]оулара J. пѣвьцємъ errore U.

XXVI *κς′. Περὶ τοῦ ψάλτας καὶ ἀναγνώστας καὶ ὑπηρέτας καὶ ἐπορκιστὰς[a] μήτε δεσποτικῶν ἐφάπτεσθαι σκευῶν, μήτε ὠράριον[b] ἐν λειτουργίᾳ φορεῖν. καὶ περὶ τοῦ ψάλτας μόνον καὶ ἀναγνώστας ἔχειν ἐξουσίαν ἐν κυρίῳ γαμεῖν, μὴ μέντοι πρὸς αἱρετικοὺς ἐπιγαμίας ποιεῖν.*

XXVII *κζ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερέα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλειν προφάσει εὐλαβείας, μήτε δὲ μετὰ χειροτονίαν τὸν ἄγαμον ἔτι γαμεῖν, πλὴν εἰ μὴ χειροτονούμενος δεῖν αὐτὸν πρὸς γάμον ἐλθεῖν προμαρτύρηται.*

XXVIII *κη′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερέα συνείσακτον ἔχειν πλὴν τῶν ὑποψίαν μὴ ἐμποιούντων, μήτε εἰς διγάμων παραγίνεσθαι γάμους, μήτε θεωρίας ἐν γάμοις ὁρᾶν, μήτε δὲ χορεύειν ὅλως ἐν γάμοις χριστιανόν.*

XXVI [a] *ἐφορκιστὰς Co, ἀπορκιστὰς Ne, ἐπιορκιστὰς Par Vati.* [b] *οὐράριον Ne.*

---

[12] Slov. *oprokistěchъ* (pův. asi *eporkistěchъ*) odpovídá řeckému *ἐπορκιστάς*. H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung*, 107—8 čte chybně *prokistěchъ*; Vasmer, *Greko-slavjanskije etjudy* III, 136 dokládá slavizovanou formu *oporьčistъ*. Slovo to bývalo i v řec. rukopisech různě psáno, viz řec. varianty.

[13] Text obsahu je v slov. překladě zkrácen, konec je vynechán.

[14] Konec obsahu je v Usť zkrácen; Jas 7b má rovněž zkrácený text, ale na f. 19b jej uvádí celý.

XXIX титьл(ъ) к҃ѳ. ꙗко нє подобаѥть єп(и)с(ко)поу[a] ли клирикоу ли простоу людиноу масоꙗдєниѥ и жєнитвы законьныꙗ хоулити, ни причащающихъ жє сѧ правѣ прєзрѣти.

XXX титьл(ъ) л҃. ꙗко нє достоить єп(и)с(ко)поу ли клирикоу ли[a] людиноу въ шєгахъ и пиꙗньствиихъ ни[b] въ кърчьмицахъ[c] обрѣтати сѧ, ни възимати части[d] възываѥмомь на пиръ, ни пакы нє[e] нєродити о зовоущихъ братии, ни прєльщати нємощьноую братию.

XXXI титьл(ъ) л҃а. ꙗко нє достоить єп(и)с(ко)поу ли попоу ли клирикоу отиноудь [a]ли простоу[a] людиноу прєданаго ц(ь)рк(ъ)ви поста раздроушати, ни памѧти жє с(вѧ)тымъ ли приношєниꙗ[b] хлѣба творити въ сорокооустью, развѣ тъкмо въ соуб(от)оу и въ нєд(ѣ)лю, ни бракъ[c] жє творити въ мас(о)поус(тъ) и въ р(о)ж(ь)ство.

XIX Že biskup nebo klerik[15] nebo laik nesmí hanět jedení masa nebo zákonité sňatky, ani pohrdat těmi, kdo jsou jich řádně účastni.

XXX Že biskup nebo klerik nebo laik nemá být přistižen při hře v kostky nebo v pitkách a hospodách ani nemá, je-li zván na hostinu, mít na nich účast, ani zase nemá pohrdat těmi, kdo pozvou bratry, ani nemá podvádět slabé bratry.

XXXI Že biskup nebo kněz nebo vůbec klerik nebo laik nemá nijak rušit půst zavedený církví, ani nemá konat památky svatých nebo obětování chleba v době čtyřicetidenního postu, leda toliko v sobotu a v neděli, ani nemá konat svateb a narozenin.[16]

XXIX [a]J, erasum in U. — **XXX** [a]всѧкомоу add. J. [b]и J. [c]корчємницах(ъ)J. [d]J, чисти errore U. [e]om. J. — **XXXI** [a–a]J, om. U. [b]J, приношєни U. [c]свадєбь J.

XXIX *κθ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὅλως ἢ λαϊκὸν κρεωφαγίαν καὶ γάμον τὸν ἐν κυρίῳ βδελύττεσθαι, μήτε δὲ τῶν μετεχόντων ὀρθῶς κατεπαίρεσθαι.*

XXX *λ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὅλως ἢ[a] λαϊκὸν ἐν κύβοις καὶ μέθαις καὶ καπηλείοις εὑρίσκεσθαι, μήτε ἐπαίρειν τῶν μερῶν καλουμένους εἰς ἄριστα,[b] μήτε πάλιν καταφρονεῖν τῶν συγκαλούντων ἀδελφούς, μήτε αὐτοὺς ἐξαπατᾶν τοὺς ἀδυνάτους ἀδελφούς.*

XXXI *λα′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ κληρικὸν ὅλως ἢ λαϊκὸν τὰς παραδοθείσας τῇ ἐκκλησίᾳ παραλύειν νηστείας, μήτε μνήμην ἁγίων ἢ προσφορὰν ἄρτου ποιεῖν ἐν τεσσαρακοστῇ, πλὴν εἰ μὴ μόνον ἐν ταῖς κυριακαῖς καὶ τοῖς σάββασιν, μήτε δὲ γάμους ἐπιτελεῖν ἐν τεσσαρακοστῇ καὶ γενέθλια.*

XXX [a] ~ *ἢ ὅλ. Co.* [b] *ἄριστον Cl Mos.*

---

[15] V slov. překladu vynecháno *ὅλως* ‚vůbec‘.

[16] Oba rukopisy chybně *o narození.*

XXXII титьл(ъ) л̅в̅[a]. о говѣющихъ и постащихъ са [b]въ соуб(от)оу и въ нед(ѣлю)[b] и [c]гърдащихъ 10b одѣниꙗ о|бразомь[c] и виною бл(а)гоч(ь)ст(ь)ꙗ от родитель ли чадъ ли оужикъ разлоучащь са и памати с(ва)т(ы)хъ и ц(ь)рк(ъ)вьныхъ съньмищь отрицающе са.

XXXIII титьл(ъ) л̅г̅. ꙗко подобаѥть калоугеромъ повиновати са еп(и)с(ко)п(о)мъ и не оставлати же мѣстъ, въ нихъже постригли с(а) соуть, ни съставлати же манастырь без волѣ своихъ еп(и)с(ко)пъ, ни же оуже очищенымъ сквърньномъ пакы быти жилищемъ, ни раба на причетъ с(ва)щ(е)ниꙗ ни[a] въ манастырь без волѣ своѥго ѥмоу г(о)с(поди)на приимати.

XXXIV титьл(ъ) л̅д̅. о чьрньцихъ и о чьрницахъ отмѣтающихъ са обѣта образьнаго.

XXXII O těch, kteří se věnují zbožným úkonům a postu[17] v sobotu a v neděli a jsou pyšni na svůj oděv a stav a pod rouškou zbožnosti se odlučují od rodičů nebo dětí nebo příbuzných, a o těch, kteří odmítají památky svatých a církevní shromáždění.

XXXIII Že mniši mají být podřízeni biskupům a neopouštět místa, kde byli postřiženi, ani nemají bez svolení svého biskupa stavět kláštery, ani již zasvěcené[18] nemají se opět stávat prostými příbytky. Ani že se nemá přijímat otrok do stavu duchovního nebo do kláštera bez dovolení vlastního pána.

XXXIV O mniších a mniškách zříkajících se řeholního slibu.

XXXII [a]J, .в̅ı̅. errore U. [b–b]Г⊔ в н(е)д(ѣ)лю и в соуб(о)тоу J. [c]гордащих(ъ) са и одѣнıем(ь) и образом(ь) J. — **XXXIII** [a]ли J.

XXXII λβ'. *Περὶ τῶν ἀσκούντων ἀδιακρίτως, καὶ νηστευόντων κυριακὰς καὶ σάββατα, καὶ τυφουμένων ἐκ περιβολαίου καὶ σχήματος, καὶ προφάσει θεοσεβείας ἀπὸ γονέων ἢ τέκνων ἢ συγγενείας*[a] *χωριζομένων, ἢ*[b] *τὰς μνήμας τῶν ἁγίων καὶ τὰς ἐν ἐκκλησίᾳ συνάξεις παραιτουμένων.*

XXXIII λγ'. *Περὶ τοῦ δεῖν τοὺς ἀσκητὰς ὑποτετάχθαι τοῖς ἐπισκόποις καὶ μήτε ἀφιέναι τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἀπετάξαντο, μήτε συνιστᾶν μοναστήρια παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μήτε*[a] *τὰ ἤδη καθιερωθέντα κοινὰ πάλιν γίνεσθαι καταγώγια, μήτε δοῦλον ἐν κλήρῳ ἢ ἐν μοναστηρίῳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου*[b] *δεσπότου προσδέχεσθαι.*

XXXIV λδ'. *Περὶ μοναχῶν καὶ μοναστριῶν ἀθετούντων τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ σχήματος.*

XXXII [a] *συγγενῶν Cl* [b] *καὶ Co.* — **XXXIII** [a] *δὲ add. Cl.* [b] *αὐτοῦ add. Co Mos.*

[17] V slov. překladu nepřeloženo *ἀδιακρίτως*, indistincte, tj. bez rozdílu, bez zřetele k době.
[18] V slov. textu je vlastně *očištěné*; *καθιεροῦν* je zaměněno za *καθαίρειν*; srov. však *čistъ* = *ἱερός*, *čistitelь* = *ἱερεύς* apod.

XXXV титьл(ъ) л̅е̅. о катихоуменѣхъ[a] съгрѣшьшихъ и о престоупающихъ преже оглашениꙗ съ обѣты.

XXXVI титьл(ъ) л̅ѕ̅. ꙗко не достоить новос(вѣ)щ(е)ныхъ на с(ва)щ(е)ниѥ приимати. и аще достоить катихоумению непраздьноу соущю кр(ь)стити. и ꙗко подобаѥть въ ꙗзи кръщаѥмымъ вѣрѣ оучити са по кр(ь)щ(е)нии. о вѣрѣ православьнѣи и еже оучити са ноужа ѥсть кр(ь)щаѥмымъ[a].

XXXVII титьл(ъ) л̅з̅. о с(ва)щаѥмыхъ бе-щиноу. и о еретицѣх(ъ) и о прилѣплающихъ са ихъ. и ꙗко | не подобаѥть никомоуже постити са съ ними, ни м(о)л(и)твы творити ни праздьника съ ѥретикы ни съ жиды, ни же от нихъ бл(а)г(о)с(ло)в(е)ниꙗ приимати, ни въ съньмища ихъ въходити ли приносити въ на олѣꙗ ли приношении каковъ.

XXXV O katechumenech, kteří zhřešili, a o těch, kteří přestoupili své sliby před vyučováním ve víře.

XXXVI Že se novokřtění nemají (hned) přijímat na kněžství. A o tom, zda má být pokřtěna katechumenka těhotná. A že ti, kdo byli pokřtěni v nemoci, mají se po křtu vyučit ve víře. O víře pravoslavné a že ti, kdo jsou pokřtěni, nezbytně se jí musí naučit.

XXXVII O (biskupech)[19] svěcených nepořádně. A o kacířích a jejich stoupencích. A že se nikdo nemá s nimi postit ani modlitby s nimi konat, ani 11a svátky s kacíři a Židy, ani od nich přijímat požehnání, ani vcházet do jejich synagog nebo přinášet do nich olej nebo nějaké obětiny.

XXXV [a]In Usť correctum manu recentiore e ка ти гоуменѣхъ. [b]errore pro своꙗ. — **XXXVI** [a]кр(ь)щаемомоу J.

XXXV λε'. *Περὶ κατηχουμένων παραπεσόντων καὶ τῶν πρὸ κατηχήσεως τὰς ἑαυτῶν προθέσεις παραβαινόντων.*

XXXVI λϛ'. *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς ἄρτι φωτισθέντας εὐθέως εἰς ἱερωσύνην παράγεσθαι. καὶ εἰ δεῖ κατηχουμένην κυοφοροῦσαν φωτίζεσθαι. καὶ ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν μετὰ τὸ φώτισμα. καὶ περὶ πίστεως ὀρθοδόξου, ἣν ἐκμανθάνειν ἀνάγκη τὸν φωτιζόμενον.*

XXXVII λζ'. *Περὶ τῶν ἀτάκτως χειροτονουμένων ἐπισκόπων. καὶ περὶ τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν τούτοις προσκολλωμένων. καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ποτὲ συννηστεύειν καὶ συνεύχεσθαι καὶ συνεορτάζειν αἱρετικοῖς ἢ τοῖς Ἰουδαίους, μήτε παρ᾽ αὐτῶν εὐλογίας λαμβάνειν μήτε εἰς* [a]*τὰς αὐτῶν εἰσιέναι συναγωγὰς*[a] *ἢ προσφέρειν ἐν αὐταῖς ἔλαιον ἢ προσφορὰν οἱανδήποτε.*

XXXVII [a–a] *συναγ. αὐτ. εἰσιέναι Mos.*

[19] V slov. textu nepřeloženo *ἐπισκόπων*.

XXXVIII титьл(ъ) л̅и̅. о обращающихъ сѧ от єрєси къ кафоликии ц(ь)рк(ъ)ви приходѧщихъ. и о приꙗтии изгнаныхъ от[a] єрєтикъ и от грѣхъ обращающихъ сѧ кацѣхъ любо.

XXXIX титьл(ъ) (л̅є̅)[a]. о обращающихъ сѧ от пожьршихъ ли въкоушьшихъ идоложьртвьна ноужєю и прєщєниѥмь ли своѥю волєю, или[b] прєжє крьщєниꙗ жьршихъ, ащє достоить по крьщєнии с(вѧ)тити, и острологиѧ ли вълъшьства ли стоудъ дѣꙗвъшихъ и моудрьствоующихъ ли творѧщихъ рєкомаꙗ фулактириꙗ.

XL м̅. о убииствиихъ[a] вольныхъ и нєвольныхъ и о издрѣзающихъ сѧ самѣхъ. и о исказахъ и дѣтооубииствѣхъ[b], и о съвѣдоущихъ ꙗ.

XXXVIII O těch, kdo se obracejí od kacířství a vstupují do katolické církve. A o přijetí těch, kdo byli vypuzeni od kacířů, a o těch, kdo se obracejí od jakýchkoli hříchů.

XXXIX O obracejících se z těch, kdo obětovali modlám nebo požívali z obětí pohanských z donucení a pro hrozby nebo z vlastní vůle; nebo o těch, kdo obětovali před pokřtěním, zda mají být pokřtění vysvěcováni, a o těch, kdo se obírali astrologií nebo věštbou nebo čáry[20] a nosí[21] nebo zhotovují tak zvaná fylakteria (amulety).

XL O vraždách dobrovolných a nedobrovolných a o těch, kteří se sami vyklešťují. A o potratech[22] a vraždění nemluvňat a o spoluvinících na tom.

XXXVIII [a]errore om. UJ. — **XXXIX** [a]J, лѱ errore U. [b]и о J. — **XL** [a]оубıиствах(ъ) J. [b]дѣтооубıиствıих(ъ) J.

XXXVIII *λη'. Περὶ τῶν ἐξ αἱρέσεως ἐπιστρεφόντων καὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προσερχομένων. καὶ περὶ τοῦ δεχθῆναι τοὺς ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἐκβληθέντας καὶ τοὺς ἐξ ἁμαρτιῶν ἐπιστρέφοντας.*[a]

XXXIX *λθ'. Περὶ τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῶν ἐπιθυσάντων, ἢ γευσαμένων εἰδωλοθύτου ἐξ ἀνάγκης ἢ ἀπειλῆς ἢ ἐξ οἰκείας προθέσεως, καὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπιθυσάντων, εἰ δεῖ μετὰ τὸ βάπτισμα προχειρίζεσθαι, καὶ τῶν ἀστρολογίαις ἢ μαντείαις ἢ γοητείαις ἐσχολακότων, καὶ τῶν φορούντων*[a] *ἢ ποιούντων τὰ λεγόμενα φυλακτήρια.*

XL *μ'. Περὶ φόνων ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων, καὶ*[a] *τῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων. καὶ περὶ φθορίων καὶ βρεφοκτονίας,*[b] *καὶ τῶν τούτοις συνεγνωκότων.*

XXXVIII [a] *οἵων δήποτε add. Co.* — **XXXIX** [a] *φρονούντων Par Vati.* — **XL** [a] *περὶ add. Ne.* [b] *βρεφοκτονιῶν Co.*

---

[20] Za řec. *γοητείαις* je zde *studъ*; srov. pozn. 7 ke kánonu Bas 65, tit. XXXIX.
[21] Slov. *mudrъstvujuštichъ* předpokládá chybnou variantu *φρούντων*. (U) místo *φορονούντων*.
[22] Řec. *φθορίων* (sc. *φαρμάκων*), tj. prostředky k usmrcování a vyhánění plodu.

XLI титьл(ъ) м̅а̅. о обращающихъ сѧ от прєлюбодѣꙗниꙗ и о разлоучившихъ сѧ нєсъмысльнѣ и съвъкоупившихъ сѧ съ инѣми. и о посагающихъ за | иного прєжє оуслышаниꙗ с(ъ)м(ь)рти ошьдъшаго моужа своѥго.

XLII титьл(ъ) м̅в̅. о длъжноующих(ъ)[a] любодѣꙗниꙗ и прєлюбодѣꙗниꙗ єпитємиѥю дроучити сѧ, и въсхыщєниѥмь ли ноужєю съ жєнами живоущихъ. и о д(ѣ)вахъ и о рабынахъ дающихъ сѧ самѣмъ чрєсъ волю владоущихъ[b] ими.

XLIII титьл(ъ) м̅г̅. о жєнѧщихъ сѧ второѥ свободьнѣ и въ многы жєнитвы въпадающихъ и съгрѣшати хотѣвъшихъ и нє въпадъшихъ въ грѣхъ. и ꙗко никомоужє нє достоить въ бани съ жєнами мыти сѧ.

XLIV титьл(ъ) м̅д̅. о съвъкоуплѧющихъ сѧ съ двѣма братома ли съ[a] сєстрама [b]и осквєрнѧю-

XLI O těch, kteří se obracejí z cizoložství a o těch, kteří se bezdůvodně rozloučili a vstoupili s jinými v manželství. A o těch ženách, které se vdávají za jiného, dříve než uslyšely, že zemřel jejich muž, který se vydal na cesty. 11b

XLII O těch, kteří mají být trestáni epitimií za smilství a cizoložství, a o těch, kteří žijí s ženami únosem nebo násilím (získanými). A o pannách a otrokyních, které se samy provdaly proti vůli svých pánů.

XLIII O těch, kteří se svobodně žení po druhé, a o těch, kdo upadají do mnohých sňatků, a o těch, kteří chtěli zhřešit, ale neklesli do hříchu. A že se nikdo nemá v lázních koupat s ženami.

XLIV O sňatcích s dvěma bratry nebo s dvěma sestrami a o těch, kdo se poskvrňují se svými sestrami[23] nebo ma-

XLII [a]J, дьждьноуюющихъ errore U. [b]владоующаго J. — **XLIV** [a]om. J. [b-b]J, om. U (omissio ex haplographia).

XLI *μα'. Περὶ τῶν ἐκ μοιχείας ἐπιστρεφόντων καὶ τῶν ἀλόγως χωρισθέντων καὶ συναφθέντων ἑτέροις. καὶ περὶ τῆς ἑτέρῳ συναφθείσης πρὸ τοῦ θάνατον ἀκουσθῆναι τοῦ ἀποδημοῦντος ἀνδρὸς αὐτῆς.*

XLII *μβ'. Περὶ τῶν ὀφειλόντων πορνείας καὶ μοιχείας ἐπιτιμίῳ κολάζεσθαι, καὶ τῶν ἐξ ἁρπαγῆς ἢ βίας γυναιξὶ συνοικούντων. καὶ περὶ παρθένων καὶ δουλίδων παρὰ γνώμην τοῦ κρατοῦντος ἑαυτὰς ἐκδιδουσῶν.*

XLIII *μγ'. Περὶ τῶν ἐλευθερίως διγαμούντων, καὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπεσόντων, καὶ τῶν ἁμαρτῆσαι προθεμένων καὶ μὴ παραπεσόντων. καὶ περὶ τοῦ μηδένα δεῖν ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι.*

XLIV *μδ'. Περὶ τῶν δύο ἀδελφοῖς ἢ ἀδελφαῖς συναπτομένων, καὶ τῶν ἀδελφαῖς*

---

[23] V Usť je zde omissio ex haplographia (*svoima*), Jas má text úplný.

щих(ъ) сѧ съ сєстрами[b] своими[c] ли съ[d] матєрьшами, и съ моужьскымь поломь ли съ скотомь срамотоу творѧщих(ъ).

XLV титьл(ъ) м̅є̅. о татєхъ и гробокопатєлєхъ[a] и клатвопрєстоупNицѣхъ, и о клирицѣхъ ротѧщихъ сѧ и[b] кльNоущихъ сѧ въсоуѥ Nа пакость єтєромъ.

XLVI титьл(ъ) м̅ѕ̅. ꙗко Nє достоить възимати чсо ц(ь)рк(ъ)вьNыхъ ли сєбє влаща[a] творити, Nи плъдоNосиꙗ пріимати[b] бєзъ оучиNєNаго [c]сє строити[c]. и каꙗ достоить от приNосимыхъ къ олтарю приNосити. |

12a **XLVII** тит(ь)л(ъ) м̅з̅. о Nє събирающихъ сѧ по г̅ Nєд(ѣ)лѣ въ ц(ь)рк(ъ)вь и Nє прєбывающихъ по чтєNии[a] до с(вѧ)таго причастиꙗ, и о клирицѣхъ Nє въземлющихъ комкаNиꙗ[b] възNошєNию бываю-

cechami a páchají nečistotu s mužským pohlavím nebo se zvířaty.

XLV O zlodějích a vykopávačích hrobů a o křivopřísežnících a o klericích kteří se přísahou zavazují a zaklínají lehkomyslně na škodu některým.

XLVI Že se nemá nic brát nebo si přisvojovat z věcí kostelních ani přijímat obětiny plodů bez toho, kdo je pověřen starat se o to.[24] A co se má z přinášených věcí obětovat na oltář.

XLVII O těch, kdo se po tři neděle nescházejí do kostela, a o těch, kdo tam nezůstávají po čtení do svatého přijímání, a o klericích, kteří při mši nepřijímají a pohrdají církví a shromážděními. A že v soukromých do-

[c] J, своима U. [d] om. J. — **XLV** [a] гробокрадатєлєх(ъ) J. [b] о add. J. — **XLVI** [a] влагалища errore J. [b] J, приNосити mendose U. [c–c] си творити J. — **XLVII** [a] чтєNіих(ъ) J. [b] с(вѧ)т(ѧ)го камкаNіа J.

ἰδίαις ἢ μητρυιαῖς συμφθειρομένων, καὶ τῶν ἐν ἄῤῥεσιν ἢ ἀλόγοις τὴν αἰσχύνην ἐργαζομένων.

XLV *με'. Περὶ κλεπτῶν καὶ τυμβωρύχων, καὶ ἐπιόρκων, καὶ κληρικῶν ἐξομνυμένων, καὶ τῶν*[a] *ἐπὶ τὸ βλάψαι τινὰς ὀμνυόντων προχείρως.*

XLVI *μς'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀφαιρεῖσθαί τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ σφετερίζεσθαι, μήτε καρποφορίας ἐκτὸς τοῦ ἐπιτετραμμένου ταῦτα διοικεῖν ὑποθέχεσθαι,* [a]*μήτε τὰ ἅγια ἐν ἑτέραις παροικίαις λόγῳ εὐλογιῶν διαπέμπεσθαι.*[a] *καὶ τίνα δεῖ τῶν προσφερομένων τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγεσθαι.*[b]

XLVII *μζ'. Περὶ τῶν ἐπὶ τρεῖς κυριακὰς μὴ συνερχομένων ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ*[a] *τῶν μὴ προσμενόντων μετὰ τὰς ἀναγνώσεις*[b] *τὴν* [c]*τῶν ἁγίων*[c] *μετάληψιν, καὶ*

XLV [a] *om. Mos.* — **XLVI** [a–a] *om. Na Mo Mos.* [b] *προσφέρεσθαι Mo Ps Va.* — **XLVII** [a] *om. Co Na Ne Cl.* [b] *εἰς add. Ne.* [c–c] *ἁγίαν Ps.* [d] *γινομένης Co Mo Mos.* [e] *om. Mo.*

---

[24] Věta *μήτε τὰ ἅγια ἐν ἑτέραις παροικίαις λόγῳ εὐλογιῶν διαπέμπεσθαι,* která zůstala v slov. textu nepřeložena, chybí rovněž v některých řeckých rukopisech, a to zde v indexu titulů v rukopisech Na Mo Mos, v záhlaví pak titulu samého pouze v Mos.

щю[c], и Nєродѧщихъ о ц(ь)рк(ъ)ви и о съNьмѣхъ. и ꙗко Nє достоить въ храмѣхъ творити литоургиꙗ Nи въ ц(ь)рк(ъ)вахъ пировъ.

XLVIII тит(ъ)л(ъ) м̅и̅. о Nє покарающихъ сѧ закоnомъ ц(ь)рк(ъ)вьNымъ. и ꙗко ⟨Nє⟩[a] достоить Nє повиNоующимъ сѧ засъвѣдѣтєльствовати иєрѣомъ, кающимъ жє сѧ противоу спѣхоу и врємѧ оурицати.

XLIX тит(ъ)л(ъ) м̅ѳ̅. о томь ѥжє колиждо ѥпархи-и къгда подобаѥть бывати сбороу. и ꙗко Nє достоить ѥп(и)с(ко)поу съNьмищь лишити сѧ[a] развѣ тъкмо болѣзNи ради.

L тит(ь)л(ъ) N̅. о правилѣ м(о)л(и)твьNѣмь и о пѣNи-и чтєNи-и ꙗко Nє подобаѥть въ Nєд(ѣ)лю и[a] прєжє паNтикостиꙗ[b] колѣNоу поклаNати молѧщємоу сѧ. и о врємєNи пасхы и о оуставьNыхъ кNигахъ. и да Nє Nєродѧть ѥп(и)с(ко)пи о съNьмищих(ъ).

mech se nesmí konat bohoslužba ani v chrámech hostiny.

XLVIII O těch, kteří neposlouchají zákonů církevních. A že kněží mají vydávat svědectví těm, kdo se nepodrobují, kajícníkům pak se má stanovit doba podle jejich horlivosti.

XLIX O tom, kolikrát a kdy se má v provincii konat sněm, a že biskup nemá scházet na synodách, leda jen pro nemoc.[25]

L O kánonu modliteb a o pění žalmů a lekcích, a že ten, kdo se modlí, nemá v neděli a před svatodušními svátky klečet na kolenou. A o čase paschálním a kanonických knihách. A biskupové ať nezanedbávají synody.[26]

[c] бывшю J. — **XLVIII** [a] Nє mendose in utroque cod. — **XLIX** [a] лишати сѧ J. — **L** [a] J, om. U. [b] N̅-Nица J.

κληρικῶν μὴ κοινωνούντων ἀναφορᾶς γενομένης,[d] *καὶ τῶν καταφρονούντων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν συνάξεων. καὶ ὡς οὐ δεῖ ἐν οἰκίαις ἐπιτελεῖσθαι προσφοράς, οὔτε δὲ ἐν ἐκκλησίαις ἐπιτελεῖσθαι*[e] *συμπόσια.*

XLVIII *μη'. Περὶ τῶν ἀπειθούντων τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας. καὶ ὅτι δεῖ τοῖς ἀπειθοῦσι τοὺς ἱερεῖς προμαρτύρασθαι, τοῖς δὲ μετανοοῦσι πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὸν χρόνον ὁρίζεσθαι.*

XLIX *μθ'. Περὶ τοῦ ποσάκις ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ καὶ πότε δεῖ γενέσθαι*[a] *σύνοδον. καὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἐν ταῖς συνόδοις πλὴν εἰ μὴ δι' ἀνάγκην ἀπολιμπάνεσθαι.*

L *ν'. Περὶ κανόνος εὐχῶν καὶ ψαλμῳδίας καὶ ἀναγνώσεων,*[a] *καὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐν κυριακῇ καὶ πρὸ πεντηκοστῆς τὰ γόνατα κλίνειν τὸν προσευχόμενον. καὶ περὶ τοῦ καιροῦ τοῦ πάσχα καὶ τῶν κανονισθέντων βιβλίων.*

XLIX [a] *γίνεσθαι Co Mos.* — **L** [a] *ἀναγνώσεως Na.*

---

[25] Řec. text místo ‚pro nemoc‘ má ‚z nutnosti‘.

[26] Tato poslední věta není v řec. předloze; je vhodně přidána, poněvadž napomenutí biskupům, ovšem jen všeobecná, tvoří závěr 50. titulu.

Synagoga L titulorum

I ТИТ(Ь)Л(Ъ) А̄. [a]О ОУСТАВЛЄНѢИ ПАТРІАРХОМ(Ъ) КАНОН'СТѢИ ЧЄСТИ[a]

CP 2 ОТ СБОРА КОСТАНТИНА ГРАД(А) КА-
Н(ОНЪ) В̄. ЧРЄСЪ СТРОѤНИѤ ѤП(И)С-
12b (КО)П(О)МЪ НЄ ДОСТОИТЬ | ХОДИТИ
ВЪ Ц(Ь)РК(Ъ)ВИ ИНОГО ПРЄДѢЛА НИ
РАЗМѢШАТИ Ц(Ь)РК(Ъ)ВЬ, НЪ ПО КАНОНОМЪ
АЛЬКСАНЪДРЬСКОМОУ ОУБО
ЄП(И)С(КО)ПОУ ѤЮПТАНЪІ ТЪКМО
СТРОИТИ, А ВЪСТОЧНЪІМЪ ЄП(И)С(КО)П(О)МЪ
ВЪСТОКЪ ТЪКМО СТРОИТИ,
ХРАНИМОМЪ НИКЄИСКЪІХЪ КАНОНЪ
ОУСТАВОМЪ АНТИОХИИСТѢИ Ц(Ь)РК(Ъ)ВИ.
АСИИСКАГО ПРЄДѢЛА ѤП(И)С(КО)П(О)МЪ
АСИИСКАꙗ ТЪКМО СТРОИТИ,
А ПОНЬТЬСКЪІМЪ ПОНЬТЬСКАꙗ
ТЪКМО, А ФРАЖЬСКЪІМЪ ФРАЖЬСКАꙗ

I. titul. O čestném postavení patriarchů stanoveném kánony...

Ze sněmu cařihradského kánon 2. Mimo diecézi[1] nemají biskupové vcházet do církví jiného okrsku a nemají působit zmatek v církvích, nýbrž podle kánonů má alexandrijský biskup spravovat jen Egypťany, východní pak biskupové mají spravovat jen Východ; při tom ať se šetří výsady církve antiochijské přiznané nicejskými kánony. Biskupové asijské diecéze ať spravují toliko záležitosti asijské a pontští toliko pontské a thráčtí toliko thrácké. Bez pozvání nemají biskupové vycházet mimo diecézi, aby světili nebo konali nějaké jiné církevní úkony. Za-

I [a–a]Sic probe in J, ubi tota inscriptio e titulorum indice repetitur; in U hoc loco textus corruptus: О ОУСТАВЛЄНИИ ПАТРИАРХОМЪ И О КАНОУНЬСТѢИ ЧЬСТИ.

I *Τίτλος α'. Περὶ τῆς ὁρισθείσης τοῖς πατριάρχαις ἐκ τῶν κανόνων τιμῆς...*

Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου κανὼν β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιβαίνειν μηδὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν, τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν Ἀνατολὴν μόνην[a] *διοκεῖν, φυλαττομένων*

I [a] *μόνον Co Na.*

I

[1] Diecéze se zde rozumí ve smyslu civilním. Za Konstantina Velikého celá říše římská byla rozdělena na čtyři prefektury. Prefektura východní měla pět dioecézí: Východ, Egypt, Asie (Asia proconsularis), Pontus a Thrázie. Diecése (*διοίκησις*) ve smyslu církevním se nazývala veliká církevní oblast, která se skládala z několika menších okrsků, tzv. eparchií; eparchie (*ἐπαρχία*) tvořila tudíž jednu část diecéze. Slovanský překlad řeckého *ὑπὲρ διοίκησιν* = *čresъ strojenije* dobře vystihuje smysl; srov. Beberegius, *Synodikon* I, 71: Episcopi ultra dioecesin in ecclesias extra suos termines ne accedant. Dionysius Exiguus však, patrně pro postavení *ὑπὲρ διοίκησιν* mezi členem a substantivem, chápe toto místo jinak: Qui sunt super dioecesin episcopi, nequaquam ad ecclesias, quae sunt extra praefixos sibi termines accedant. Kánon tento zakazuje, aby biskupové těchto velkých oblastí, podle nichž analogicky vzniklo i církevní rozdělení na patriarcháty a exarcháty, nezasahovali do záležitostí cizích církví. Zákaz se týkal především prvního biskupa každé takové velké diecéze, vrchního metropolity nebo — jak se tehdy říkalo — patriarchy nebo exarchy, ale tím ovšem bylo takovéto zasahování do cizího patriarchátu zakázáno i jiným biskupům, kteří byli pod ním. Jako takové velké diecéze se uvádějí: Egypt s metropolí Alexandrií, Východ s metropolí Antiochií, Asie (prokonsulární) s metropolí Efesem, Pontus s metropolí Kaisareou Kappadockou a Thrácie, jejímž hlavním městem byla napřed Heraklea, potom Cařihrad. Srov. Hefele II, 16—17. Hefele-Bén II, 22—24; F. Kop, *Vývoj metropolitní pravomoci* 90.

ТЪКМО. НЄЗВАНОМЪ ЖЄ ЄП(И)С(КО)П(О)МЪ О СТРОѤНИИ НЄ ПРИХОДИТИ НА С(ВА)Щ(Є)НИꙗ ЛИ НА ИНА СТРОѤНИꙗ ЄТЄРА[b] Ц(Ь)РК(Ъ)ВЬНАꙗ. ХРАНИМОУ ЖЄ О СТРОѤНИИХЪ НАПИСАНОМОУ КАНОНОУ, (БЛ(А)ГОꙗВѢ ѤСТЬ)[c] ꙗКО ВЪ ВСАКОИ ОБЛАСТИ ОБЛАСТЬНЪІИ СБОРЪ ДА ОУСТРОИТЬ[d] ПО НИКЄИСКОМОУ ОУСТАВОУ. СОУЩАꙗ ЖЄ ВЪ ВАРВАРЬСКЪІХЪ (ВЪ)[e] ꙗЗЪІЦѢХЪ Б(ОЖ)ИꙗЦ(Ь)РК(Ъ)ВИ СТРОИТИ ДОСТОИТ(Ь) ПО ПРѢꙗТОМОУ[f] О(ТЬ)ЧЬСКОУ ОБЪІЧАЮ.

chovává-li se kánon psaný o diecézích, (je samozřejmé),[2] že i v každé eparchii má rozhodovat eparchiální sněm podle nařízení nicejského. Církve boží, které se nacházejí u národů barbarských,[3] mají se spravovat podle obyčeje převzatého od Otců.

КОСТАНТИНА ОУБО ГРАД(А) ЄП(И)С(КО)ПОУ ИМѢТИ МОЛЬБЪІ Ч(Ь)СТЬНЪІꙗ СЪ РИМЬСКЪІМЬ ЄП(И)С(КО)П(О)МЬ, ЗАНЄ БЪІТИ ѤМОУ ВТОРОМОУ РИМОУ.

Biskup Konstantinopole má mít čestný primát s římským biskupem, poněvadž je druhým Římem.[4] CP 3

[b]J, om. U. [c]complevimus e Jefr, in U J gr. *εὔδηλον* non est translatum. [d]СТРОИТЪ J. [e]om. J. [f]ПРІАТОМОУ J.

τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον οἰκονομεῖν, καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον, καὶ τοὺς τῆς Θρᾳκικῆς τὰ τῆς Θρᾳκικῆς μόνον, ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίᾳ ἤ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. φυλαττομένου δὲ τοῦ γεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος εὔδηλον, ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει[b] *κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὡρισμένα. τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν ἐπὶ τῶν πατέρων συνήθειαν.*

[c]*Τῆς αὐτῆς συνόδου κανὼν γ'.*[c] *Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.*

[b] *διοικείσθω Ne.* [c–c] *om. Na Mos Cl Coi Vi, ideoque textum sequ. praecedenti CP 2 incorporant.*

[2] V slov. textu není přeloženo řec. *εὔδηλον,* v originále však nepochybně přeloženo bylo, jak svědčí narativní spojka, *jako* za řec *ὡς*; za *jako* je patrně vynecháno ještě *suštaja,* které zde čteme v Jefr 26a: *suštaja vъ vъsękoi oblasti.*

[3] Církve barbarských národů, tj. takových, které se nacházely mimo hranice římské říše, nepatřily k říši; byly málo početné, netvořily diecéze, a tudíž ani samostatného patriarchátu; proto sněm o nich neustanovuje nic zvláštního, nýbrž ponechává, aby se řídily svým posavadním způsobem.

[4] Řecky *νέαν Ῥώμην,* tj. novým Římem.

II титьл(ъ) в̄. о оуставлєNѣи[a] митрополит(омъ)

AP 34 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) лд̄[b]. єп(и)с(ко)п(о)мъ когождо

13a ꙗзыка вѣдѣти до|стоить своѥго старѣишиNоу, имѣти и ꙗко[c] главоу и бєз волѣ ѥго Nичтожє[d] творити, та жє тъкмо творити, ꙗжє имъ въ своѥи области достоꙗть[e] и ꙗжє подъ Nими[f] соуть страNы. Nъ Nи бє-свѣта всѣхъ да Nє творѧть Nичтожє. тако бо ѥдиNомыслье боудєть и прославить сѧ о(ть)ць и с(ы)Nъ и с(вѧ)тыи д(оу)хъ.

Chalc 12 халкидоNьск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) вı̄[g]. придє въ Nы, ꙗко Nѣции чрєсъ ц(ь)рк(ъ)вьNыи закоNъ[h] притькъшє [i]къ силNымъ, властєлєхъ Nадѣ(ꙗ)въшє сѧ[i] ѥдиNоу область Nа двоѥ раздѣлахоу[j], ꙗко от сєго двѣма митрополитома быти въ ѥдиNои[k] области. оустави[l] оубо с(вѧ)тыи сборъ прочєѥ Nичьтожє таковаго дьрзати ѥп(и)с(ко)поу; ащє ли NачNєть сє творити, да отпадєть своѥго стєпєNє. а ѥликожє оужє градъ грамотами ц(ѣ)с(а)р(ьс)кыими[m] митропольскъımь[n] почтєNи быша имєNємь, ѥдиNоꙗ да Nаслажають сѧ чьсти, и строꙗи ц(ь)рк(ъ)вь ѥго ѥп(и)с(ко)пъ, ꙗвѣ[o] ꙗко с(вѧ)щаѥмомъ соущимъ[p] по истиNѣ митрополии своимъ оправдаN(иѥмъ)[r].

II. titul. O stanovené metropolitům…

Svatých apoštolů kánon 34.[1] Biskupové každého národa mají znát svého stařešinu a pokládat jej za svou hlavu a bez jeho svolení nečinit nic,[2] a činit jen to, co jim přísluší v jejich okrsku a v krajích, které jim podléhají. Ale ani ať nedělají nic bez porady se všemi. Tak zajisté bude jednomyslnost a bude oslaven Otec a Syn a Duch svatý.

Chalcedonského sněmu kánon 22. Doneslo se nám, že někteří proti církevnímu zákonu se obrátili na panovníky a spoléhajíce na světskou moc[3], rozdělili jednu eparchii na dvě, takže tím v jedné eparchii byli dva metropolité. Ustanovil tudíž svatý sněm, aby napříště biskup ničeho takového se neopovážil; pokusí-li se o něco takového, ať je zbaven své hodnosti. Ta pak všecka města, která byla již císařským listem vyznamenána titulem metropolí, ať se těší z jediné cti, rovněž tak i biskup, který spravuje jejich církev; ale vlastní práva skutečné metropole musí samozřejmě zůstat posvátná.[4]

II [a]correximus e оуставлєNи U, оуставлєNιи J. [b]J, .мд̄. in U. [c]аки J. [d]имъ add. [e]достоитъ J. [f]Nимъ J. [g]J, .кв̄. U. [h]ц(ь)рковNыꙗ закоNы J. [i–i]ко властєлєм(ъ) силахь вєщи ради J, secundum lectionem variantem *διὰ πραγμάτων* in Syntagmate XIV titulorum cf. V. Beneševič, Drevneslav. kormčaja, 118.

[j]развсѣкаа J. [k]тоиж(є) J. [l]отрєчє J.; [m]sic probe J, ц(ь)рк(ъ)вьNами errore U. [n]и митрополитьскыми J. [o]сирѣч(ь) J. [p]om. J. [r]correximus e своими оправдаN U, своими оправдаNιи J. — III [a]о строєNιи NєзваNоу ходити, развѣ ащє Nє за зрѣNιє стажаNιа своєго властNа, Nи с(вѧ)щати жє кромѣ прє- дѣла своєго add. J. [b]In J canonis inscriptio praecedit: с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каNоN(ъ) .лє̄. [c–c]J, om. U.

II *Τίτλος β'. Περὶ τῆς ὁρισθείσης τοῖς μητροπολίταις…*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λδ'. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἑαυτῶν πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττόν [a]ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα[b] πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ[c] παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν[d] χώραις. ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι· οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τῆς ἐν Καλχηδόνι[e] συνόδου κανὼν ιβ'. Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς προσδραμόντες δυναστείαις διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον,[f] ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου, ἐπεὶ τὸν τοῦτο ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ. ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, δηλονότι σωζομένων τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων.

II [a] *om. Mo Na Ps.* [b] *μόνον Na Mo Mos Ps.* [c] *αὐτῶν Cl Mos.* [d] *αὐτοῦ Mo.* [e] *Χαλκ. Mos Ps.*

[f] *κατατεμόντες Ne.* — **III** [a] *om. Ne.*

III тит(ь)л(ъ) г̄. ꙗко Nє достоить ѥп(и)с(ко)поу NєзваNоу ходити[a] |

єп(и)с(ко)поу[b] Nє достоить кромѣ своѥꙗ области с(вѧ)щєNиꙗ творити въ градѣхъ и въ вьсьхъ ижє [c]Nє соуть[c] въ области ѥго.

III. titul. Že biskup nemá bez pozvání chodit…

(Svatých apoštolů kánon 35.) Biskup nemá mimo svou diecézi konati svěcení v městech a po vsích, které nejsou pod jeho pravomocí. Bude-li usvědčen, že 13b Ap 35

III *Τίτλος γ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ὑπὲρ διοίκησιν ἄκλητον παραγίνεσθαι…*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λε'. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ[a] ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας. εἰ δὲ

II

[1] O starobylých slovanských glosách, jimiž byl tento kánon ve svém latinském znění opatřen v jednom latinském rukopise mnichovském z druhé poloviny IX. století a které byly převzaty z tohoto místa Metodějova překladu, viz výklad v úvodní studii, str. 233n. Podle Suvorova, *Ob'jem* 253 (p. 2) třeba tento kánon chápat tak, že stařešinou, prvním biskupem „národa" je zde míněn ne metropolita provincie, nýbrž nejvyšší biskup každé z malých etnických jednotek tvořících součást římské provincie (Suvorov odkazuje na P. V. Giduljanova, *Mitropolity v pervyje tri veka christianstva*, 1905, 31).

[2] Tj. *nic důležitějšího*; řecký text *μηδέν τι … περιττόν*; Jefr 16a *izliše.*

[3] V řec. textě je zde: spoléhajíce na pragmatiky, tj. tolik co edikty nebo reskripty císařské. Srov. Hefele II, 517; Hefele-Bén II, 2, 801; Suvorov, *Ob'jem* 254. Na Velké Moravě však nebylo možno mluvit o císařských pragmatikách, proto Metoděj text pozměnil tím, že nahradil pragmatiky výrazem *vlastele* (o jeho významu viz *Slovník jazyka staroslověnského* I, 199).

[4] Řec. *σωζομένων* je slov. vyjádřeno volně *s(vę)štajemomъ*, tedy místo pouhého *zachována* je řečeno s důrazem: musí zůstat posvátná, svatá, nedotknutelná. O významu obou kánonů, Ap 34 a Chalc 12, pro vývoj metropolitní ústavy v církvi srov. F. Kop, *Vývoj* 55n.

аще ли обличить са сє твора бєз волѣ прєдьржащаго град(ъ) или мѣста та, да извєржєть са самъ и ѥгожє боудєт(ь) с(ва)тилъ.

Ant 22 аNтіохиис(каго) сбор(а) ка(NоNъ) к̄в̄. єп(и)с(ко)поу Nє достоить [d]въ чюжємь градѣ ходити[d] Nи въ мѣсто, ѥжє ѥмоу Nѣс(ть) въ области, Nа с(ва)щ(є)Nиѥ ѥтєро Nи поставлати поповъ Nи дьꙗкоNовъ въ мѣстѣхъ владомъıхъ дроугъıхъ єп(и)с(ко)пъ, тъкмо аще Nє съ волєю єп(и)с(ко)па[e] мѣста того. аще ли кто дьрзьNєть[f] таково что, разорєNо боуди с(ва)щ(є)Nьство[g] ѥго а тъ ѥпитємии сборNѣи[h] да повиNєть с(а).

Sard 3 сардакиск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) г̄. осиосъ ѥп(и)с(ко)пъ рєчє: и сє приложити NоужьNо ѥсть, да Nикъıижє ѥп(и)с(ко)пъ от своѥꙗ

tak činil bez svolení toho, komu podléhá město to nebo místa ta, ať je zbaven své hodnosti on sám i ten, kterého vysvětí.

Antiochijského sněmu kánon 22. Biskup nemá chodit do cizího města nebo území, které není pod jeho pravomocí, za účelem svěcení ani nesmí ustanovovat kněze nebo jáhny v místech, která patří pod moc jiných biskupů, leda jen se svolením místního biskupa. Opováží-li se kdo něčeho takového, jeho svěcení budiž zrušeno a on ať se podrobí epitimii sněmem stanovené.[1]

Sardického sněmu kánon 3. Biskup Osios[2] řekl: I to třeba dodat, ať žádný biskup nepřechází ze své eparchie do jiné eparchie, v níž budou jiní bisku-

[d–d]ходити въ чюжь град(ъ) J. [e]J, om. U. [f]дръзаєть J. [g]с(ва)щєNіє J. [h]соборстѣи J.

ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ) συνόδου κανὼν κβʹ. Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός, μηδὲ καθιστᾶν πρεσβυτέρους ἢ διακόνους εἰς τόπους [b]ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ[b] ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου [c]τῆς χώρας ἐπισκόπου[c]. εἰ δὲ τολμήσειέν τις [d]τι τοιοῦτον,[d] ἄκυρον εἶναι[e] τὴν χειροτονίαν καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν.

Τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου [f]ἐκ τοῦ γʹ κανόνος[f]. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν. Καὶ τοῦτο προστεθῆναι ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐπίσκοπος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν

[b–b] *ἑτέρων ἐπισκόπων Ne.* [c–c] *ἐπισκ. τῆς χώρ. ἐκείνης Co.* [d–d] ⊓⊔ *τοιοῦτόν τι Na.* [e] *αὐτοῦ add. Mos.* [f–f] *κανὼν γʹ Mo Cl.*

III

[1] Srov. F. Kop, *Vývoj* 76.

[2] Osios je Hosius († ok. 358), španělský biskup v Cordově; zúčastnil se jako vedoucí činitel sněmu církevního v Sardice r. 343. Zde se uvádí jen počátek tohoto kánonu stejně jako v řec. textu; jen redakce U má jej celý. Celý text řecký i slovanský má Syntagma o XIV tit., (viz u Beneševiče, *Drevneslavjanskaja kormčaja*, 281—2). Ustanovení Sard 3 připouští, aby biskupové, kteří se domnívali, že byli nespravedlivě odsouzeni, se mohli obrátit k římskému papeži („pro uctění památky apoštola Petra") a požádat o obnovu soudu. Podle Suvorova toto ustanovení nenabylo platnosti na východě, třebaže kánony sardické byly uznány sněmem Trullským a přestože se objevily některé případy takovéto žádosti o obnovu procesu. Srov. Suvorov, *Ob'jem* 229; F. Kop, *Vývoj* 73, 104n.

области въ дроугоую[i] область, въ Nєижє боудоуть дроузии[j] є(пи)с(ко)пи, миNоуѥть, тъкмо аще Nє братиѥю зваNъ боудєть, ꙗко да Nє мNими боудємъ[k] любовьNъıхъ затварающє вратъ.

pové, ledaže by byl pozván od bratří, aby se nezdálo, že zavíráme dveře lásky.

IV титьл(ъ) д̄. ꙗко да разлоучєNъı соуть є(пи)с(ко)поу от ц(ь)рк(ъвьNъıхъ)[a]

IV. titul. Že má být oddělen biskupův (majetek) od církevního...

с(ва)тъıх(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) м̄. своꙗ єп(и)с(ко)поу вєщи, ꙗжє имать, да боудоуть ꙗвлєNъı, ꙗвлєNъı[b] жє ц(ь)рк(ъ)вьNъıꙗ. власть жє имать єп(и)с(ко)пъ своꙗ вєщи комоу лю|бо дати, [c]да Nє ц(ь)рк(ъ)вьNаго ради имѣNиꙗ отꙗто боудєть єп(и)с(ко)плє, а ѥда боудєть жєNоу и дѣти имѣꙗ ли ближикъı ли рабъı. правьдно бо сє от б(ог)а и чловѣкъ ѥжє Nи ц(ь)рк(ъ)ви тъщєтъı которъıꙗ приꙗти Nєвѣдѣниѥмь ѥп(и)с(ко)пла

Ap 40 Svatých apoštolů kánon 40. Ať je patrno, co je vlastní majetek biskupův, má-li svůj, a co je církevní. Biskup pak má moc svůj majetek komukoli odkázat, aby kvůli církevnímu jmění nečinila se újma biskupskému, když se 14a stane, že bude mít ženu a děti nebo příbuzné či služebníky. Neboť je to spravedlivé u Boha i u lidí, aby ani církev neutrpěla nijaké škody pro neznámost biskupova jmění, ani aby biskup a příbuzní jeho nebyli oloupeni[1] pod rouškou církevního majetku nebo

[i]J, дроую errore U. [j]соущии J. [k]correximus e corrupto боудоуть U J. — **IV** [a]своа вєщи, Nо да имат(ь) власть оставлати, имжє хощєть add. J. [b]om. U J (omissio ex haplographia). [c–c]да Nє ц(ь)рковNых(ъ) ради вєщи отпадают(ъ) єп(и)с(ко)поу вєщи, и аще са ємоу ключитъ, да боудєт(ъ) жєNоу имѣлъ или дѣти или оужикы ли рабы. правєдNо сє от б(ог)а и чл(овѣ)къ, да Nи ц(ь)ркы тщєты Nикıꙗж(є) пріимєт(ъ) от мNожєства єп(и)с(ко)пьскых(ъ) вєщи, Nи єп(и)с(ко)пъ Nи оужикы єго ц(ь)рковNаго ради да Nє грабат са, ли в Nапасти впадаютъ ближNикы єго, да Nє с(ъ)м(ь)рть єго в поNошєNіє боудєть. in J.

ἐπαρχίαν, ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι, διαβαίνοι, εἰ μή τι παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ κληθείη, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς τὰς τῆς ἀγάπης ἀποκλείειν πύλας.

IV *Τίτλος δʹ. Περὶ τοῦ κεχωρισμένα εἶναι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μʹ. Τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, ἃ ἔχει, ἔστω φανερά, [a]εἴγε καὶ ἴδια ἔχει,[a] καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος ὡς[b] βούλεται [c]καὶ οἷς βούλεται[c] καταλεῖψαι, καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ᾽ ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ

IV [a–a] *om. Na Cl Mos.* [b] *ᾧ Co.* [c–c] *om. Co.*

IV

[1] Podle řeckého textu vlastně: postiženi konfiskací.

имѣнꙗ, ни ѥп(и)с(ко)поу ни ближикамъ ѥго грабленомъ быти виною ц(ь)рк(ъ)вьнаго имѣнꙗ ли въ бѣдоу въпасти оужикамъ ѥго и с(ъ)м(ь)рть ѥго бєщєстиѥмь обложити[c].

Chalc 22 халкидоньск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) к҃д. [d]нє достоить клирикомъ по оумьртвии своѥго ѥп(и)с(ко)па расхꙑтати своихъ ѥмоу имѣнии[e], ꙗкожє д(р)ѣвьниими[f] канонꙑ отрєчєно ѥсть, ли сє творѧщємъ лишити сѧ своихъ стєпєнии.

V титьл(ъ) є҃. ꙗко достоить єп(и)с(ко)поу имѣти власть

Ap 38 с(вѧ)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) л҃и. о всѣхъ ц(ь)рк(ъ)вьнꙑхъ вєщѥхъ єп(и)с(ко)пъ да имать пєчаль и да строить ꙗ ꙗко б(ож)ии съі икономъ. нє достоить

aby jeho příbuzní neupadli do bídy a jeho smrt nezahrnuli pohanou.[2]

Chalcedonského sněmu kánon 24. Není dovoleno klerikům po smrti jejich biskupa rozkrádat jeho vlastní majetek, jak je (to) zakázáno starými kánony. Ti, kdo tak činí, mohou být zbaveni svých hodností.

V. titul. Že biskup má mít moc…

Svatých apoštolů kánon 38. O všechny církevní věci ať má biskup péči a ať je spravuje jako boží ekonom.[1] Nesmí si však nic z toho přisvojit ani dávat svým příbuzným z toho, co je

[d]ꙗко нє дост. J. [e]вєщии J. [f]дрєвниими J, двѣвьниими errore U.

ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας δημεύεσθαι, καὶ[d] εἰς πράγματα[e] ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις[g] περιβάλλεσθαι.

Τῆς ἐν Καλχηδόνι[h] συνόδου κανὼν κβ'. Μὴ ἐξεῖναι κληρικοῖς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου διαρπάζειν τὰ διαφέροντα αὐτῷ πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόσιν ἀπηγόρευται, ἢ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας κινδυνεύειν εἰς τοὺς ἰδίους βαθμούς.

V *Τίτλος ε'. Περὶ τοῦ δεῖν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν ἐξουσίαν…*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λη'. Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα καὶ διοικείτω αὐτά, ὡς θεοῦ οἰκονόμος,[a] μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ τι σφετερίζεσθαι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ θεοῦ χαρίζεσθαι.

[d] *ἢ Na Mo Ps.* [e] *πρᾶγμα Mo.* [g] *δυσφημίᾳ BL, δυσφεμίαν Ne.* [h] *Χαλκ. Mo Ne Ps Mos.* —
V [a] *ἐφορῶντος Co Cl.*

---

[2] Úsek c—c je v Usť převzat takřka beze změny z pozdějšího překladu jefremovského (Beneševič, *Drevneslavjanskaja kormčaja*, 70), kdežto v Jas se zde zachovalo starobylé původní znění.

V

[1] První část tohoto kánonu cituje papež Jan VIII. v bule *Industriae tuae* (880) adresované Svatoplukovi a aplikuje slova ta na arcibiskupa Metoděje: … ut iuxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse et ea velut deo contemplante dispenset MMFH III., 204n, Epist. č. 90. J. Vajs, *Ioannis VIII PP. Epistolae ad Svatopluk principem et Methodium archiepiscopum*, Roma 1924. Slova *Velut deo contemplante* podle varianty *ὡς θεοῦ ἐφορῶντος* se čtou v Jefr 16b: *b(og)u nazireštju.*

жє ѥмоу своѥго ничтожє[a] творити от нихъ ни оужикамъ своимъ даꙗти от них(ъ), ѥжє ѥсть б(ож)иѥ. [b]аще ли[b] соуть нищи, то да дасть имъ ꙗко и нищимъ, нъ да | нє продасть сѧ ихъ ради ц(ь)рк(ъ)вьноѥ. 14b

Ap 41 с(вѧ)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) м҃а. вєлимъ ѥп(и)с(ко)поу власть имѣти всѣми ц(ь)рк(ъ)вьнꙑми вѣщьми. єлма жє ч(ь)стьнѣиша[c] д(оу)ша чл(о)в(ѣ)чьскꙑ прєданꙑ ѥмоу соуть, пачє достоить от всѣхъ повєлѣти ѥмоу. да по своѥи области строить [d]всѧ раздании[d] попомъ ли диꙗкономъ съ страхомь б(ож)иѥмь и говѣниѥмь. да възимаѥть жє и єп(и)с(ко)пъ трѣбованиѥ сєбє[e], ѥгожє трєбоуѥть на потрьбоу сєбє, и страньнꙑмъ братомъ на потрєбованиѥ, да нє лишаѥть с(ѧ) ничтожє. законъ б(ож)ии вєлить, да иж(є)[f] олтарєви слоужать, от олтарѧ да питаѥть сѧ, понєжє ни воинъ своими оброкꙑ[g] николижє лишаѥть с(ѧ).

Ap 59 с(вѧ)т(ꙑ)х(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) ξ. ащє которꙑи єп(и)с(ко)пъ

božího. Jsou-li chudí, ať jim dá jako chudým, ale ať se kvůli nim neprodává církevní.

Svatých apoštolů kánon 41. Nařizujeme, aby biskup měl moc nad všemi církevními věcmi. Neboť jsou-li mu svěřeny drahocenné duše lidské, oč více se sluší, aby disponoval vším. Ať s bázní boží a svědomitě podle své pravomoci zařídí všechno rozdělování prostřednictvím kněze nebo jáhna. Ať biskup sám si vezme, co je nutné a co potřebuje pro svou potřebu, i pocestným bratřím pro jejich potřebu, aby v ničem neměli nedostatku. Zákon boží velí, aby ten, kdo oltáři slouží, z oltáře byl živ (1C 9, 13), poněvadž ani vojín nebývá nijak zbaven svého žoldu (1C, 9, 7).

Svatých apoštolů kánon 60. Je-li někdo z duchovenstva v nouzi a ně-

V [a]ничєсож(є) J. [b-b]или J. [c]ч(ь)стнꙑѧ J. [d-d]всє раздаваѧ J. [e]своє J. [f]J, идєжє errore U. [g]своих(ъ) оброкъ J.

εἰ δὲ πένητές εἰσιν, ἐπιχορηγείτω[b] ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπωλείτω.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν μα'. Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων· εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴγε δέοιτο, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς[c] ὑστερεῖσθαι· ὁ γὰρ νόμος τοῦ θεοῦ διετάξατο τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι (cf. I Cor 9, 13), ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίοις ὀψωνίοις (I Cor 9, 7) ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

Τῶν αὐτῶν (= Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν νθ'.[d] Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσ-

[b] *αὐτοῖς add. Mos Cl.* [c] *αὐτὸν Ps et alii cod.* [d] *ξ' Co Na Mo Ps Mos.*

от причтаh Nищю соущю Nє подасть ѥмоу трѣбоваNиꙗ, да отлоучить с(ѧ). пребываꙗи же тако, да изверждеть с(ѧ) ꙗко оубивъ брата своѥго.

Chalc 26 халкидоNьск(а)г(о)i каN(оNъ) кѕ̄. поNеже въ етерахъ ц(ь)рк(ъ)вахъ, ꙗкоже слышахомъ, безъ икоNомъ єп(и)с(ко)пи ц(ь)рк(ъ)вьNаꙗ движють имѣNиꙗj, достоить всѧкои ц(ь)рк(ъ)ви єп(и)с(ко)па имоущи и икоNома имѣти от своѥго клирика, строꙗ|щꙗ ц(ь)рк(ъ)вьNаꙗ по

15a волѣ ѥп(и)с(ко)па своѥгоk, ꙗко Nе бе-съвѣдѣтельства lбоудеть строѥNиѥ ц(ь)рк(ъ)вьNоѥl и от сего расточати сѧ ц(ь)рк(ъ)вьNымъ вещемъ и клеветѣ препирающи с(вѧ)щ(е)Nиѥ. аще ли сего Nе творитьm, повиNьNъ даn боудеть б(ож)иимъ каNоNомъ.

Ap 76 **VI** титьл(ъ) ѕ̄. ꙗко Nе достоить єп(и)с(ко)поу отходѧщю къ г(о)с(поде)ви

с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) о̄є̄. ꙗко Nе достоить єп(и)с(ко)поу братоу ли с(ы)N(о)ви ли иNомоу оужицѣ даꙗти власті

který biskup mu neposkytne, co potřebuje, ať je suspendován. Setrvá-li v tom, ať je zbaven své hodnosti jako vražedník svého bratra.

Chalcedonského kánon 26. Protože v některých církvích, jak jsme se doslechli, biskupové bez ekonomů volně nakládají s církevním jměním, je nutno, aby každá církev, jež má v čele biskupa, měla též ze svého duchovenstva ekonoma spravujícího majetek církevní podle vůle svého biskupa, tak aby církevní správa nebyla bez kontroly, a tím aby se neplýtvalo církevním majetkem a pomluva nepadla na kněžstvo. Pakliže toho neučiní, ať ho postihnou boží kánony.

VI. titul. Že biskup odcházeje ku Pánu nemá ...

Svatých apoštolů kánon 75. Že biskup nemá svěřovat biskupskou moc bratru nebo synu nebo jinému příbuznému nebo vysvěcovat, koho chce.

---

h J, притъча errore U. i собора add. J. j вещи J. k его J. l–l быти строеNію ц(ь)рковNомоу J. m сотворит(ъ) J. n om. J.

*βύτερος τινὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν*e *ἐνδεοῦς ὄντος μὴ ἐπιχορηγῇ τὰ δέοντα, ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω ὡς φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.*

*Τῆς ἐν Χαλκηδόνι (συνόδου) κανὼν κς'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου,*f *ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου σκορπίζεσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσει, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσιν.*

VI *Τίτλος ς'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀποδημοῦντα πρὸς κύριον...*

*Τῶν ἁγίον ἀποστόλων κανὼν ος'.*a *Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, τῷ ἀδελφῷ ἢ τῷ υἱῷ ἢ ἑτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς, χειροτονεῖν οὓς*b *ἂν αὐτὸς βούλοιτο· κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖσθαι οὐ δίκαιον τὰ τοῦ*

---

e *κληρικῶν Co.* f ⊓⊔ *τοῦ ἐπ. τοῦ ἰδ. Cl.* — **VI** a *οε' Na.* b *ὃν Co Ne Cl Mos.*

єп(и)с(ко)пьскыꙗ ли с(вѧ)щати, ѥгоже хощеть. NаслѣдNикы бо ѥп(и)с(ко)пьствоу творити Nе правьдьNо, б(ож)иꙗ aдѣꙗти по похоти чл(о)в(ѣ)чьстѣиa; б(ож)иꙗ бо ц(ь)рк(ъ)ве Nе достоить въ достоꙗNиꙗ оставлѧти, сирѣчь NаслѣдьNикомъ даꙗти. аще ли кто дьрьзNеть се творити, съb да оставить сѧ с(вѧ)щеNиꙗ, а оNъ повиNеNъ отлоучеNию.

аNтиохиисk(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) кг̄. єп(и)с(ко)поу Nе достоить имѣтиc иNого себе NамѣстьNика, аще и при коNьчиNѣ житиꙗ ѥсть. аще ли что такоd полоучить с(ѧ), Nевластьно боуди оустроѥNиѥ. храNити же законъ ц(ь)рк(ъ)вьNыи, объдьржащьe єп(и)с(ко)па Nе иNако бы|ти поставлеNиѥмъ, Nъ съ съборомь єп(и)с(ко)пъ, иже по оуспеNии почивъшаго власть имоуть поставлѧти достоиNаго.

Není zajisté spravedlivé ustanovovat dědice biskupství a s věcmi božskými nakládat podle libovůle lidské, neboť církve boží nemají se zanechávat jako dědictví, to jest dávat dědicům.[1] Opováží-li se kdo to učinit, ať je zbaven svěcení a on sám ať jest suspendován.

Antiochijského sněmu kánon 23. Biskup nemá za sebe ustanovovat[2] někoho jiného náměstkem,[3] i kdyby byl na konci života. Stane-li se něco takového, ať ustanovení je neplatné. Třeba pak zachovávat zákon církevní, který obsahuje, že ustanovení biskupa se nemají konat jinak než sněmem biskupů, kteří po smrti nebožtíkově mají moc ustanovit toho, kdo je hoden.

VI a–a даꙗти похоти чл(овѣ)честѣи J. b то J. c om. J. d J, како errore U. e correximus e corrupto въ объдьржащаго U, объдьржащаго J.

*θεοῦ χαριζόμενον πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν Χριστοῦ*c *ἐκκλησίαν ὑπὸ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι. εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσει, ἄκυρος μὲν ἔστω ἡ ξειροτονία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.*

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν κγ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι ἀνθ' ἑαυτοῦ καθιστᾶν ἕτερον ἑαυτοῦ διάδοχον, κἂν πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ βίου τυγχάνῃ· εἰ δέ τι τοιοῦτον γένοιτο, ἄκυρον εἶναι τὴν κατάστασιν, φυλάττεσθαι δὲ τὸν θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν, τὸν περιέχοντα d*δεῖν μὴ ἄλλως γίνεσθαι τὰς καταστάσεις*d *ἢ μετὰ συνόδου καὶ ἐπικρίσεως ἐπισκόπων τῶν μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἀναπαυσαμένου τὴν ἐξουσίαν ἐχόντων τοῦ προάγεσθαι τὸν ἄξιον.*

---

c *τοῦ θεοῦ Ne Cl.* d–d *μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἄλλως γίνεσθαι Mos Cl.*

VI

[1] Slova *to jest dávat dědicům* jsou v slov. překladě přidána; původně to asi byla postranní glosa. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 114—5 soudí, že je to přídavek autorův.

[2] Řec. *καθιστᾶν,* Usť *iměti*, které je v Jas vynecháno; patrně je tu porucha textová. Jefr 94b má náležitě *postavlęti.*

[3] V ŽM XVII je pro nástupce po sv. Metoději užito termínu *nastolьnikъ*: *kogo čuješi ... daby ot učenija tvoego tebě nastolьnikъ bylъ?* Tento výraz je nepochybně starší a můžeme jej předpokládat i pro protograf Metodějova nomokánonu; termín *naměstьnikъ* byl teprve později dosazen opisovači; vyskytuje se na tomto místě i v Jefr (94b). Výraz *nastolьnikъ* je doložen v Jefr 33a (Chalc 9) ve významu ‚patriarcha‘ za řec. *θρόνος*; Usť Jas mají zde *stolьnikъ* (viz s. 284).

VII титьл(ъ) з̄. ꙗко нє достоить єп(и)с(ко)поу митрополитомь ж(є)

Ap 1 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) а̄. єп(и)с(ко)пъ от трии ѥп(и)с(ко)пъ ли от двою да ос(ва)щаѥть са[a].

Laod 12 лаодикиисқ(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) в̄і. ꙗко достоить єп(и)с(ко)пы соудомь митрополитъ и оқрьстьнихъ[b] єп(и)с(ко)пъ поставлати въ ц(ь)рк(ъ)вьнѣмь началѣ, соуща въ мнозѣ искоушєнии въ словєси жє вѣрнѣмь и въ правыꙗ жизні житіи[c].

Laod 13 тогожє. ꙗко нє достоить народомъ изборъ творити хотащихъ поставлати на[d] с(ва)щ(є)ниѥ.

Laod 57 лаодикиисқ(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) з̄і. ꙗко нє достоить въ всьхъ и странахъ поставлати ѥп(и)с(ко)пъ, нъ объходитєла. поставлєнымъ жє прєжє ничьтожє достоить творити бєз волѣ єп(и)с(ко)па градьскаго. такожє и попомъ ничтожє творити кромѣ[e] волѣ єп(и)с(ко)плѣ.

VII. titul. Že biskup má[1] od metropolity . . .

Svatých apoštolů kánon 1. Biskup ať je svěcen od tří biskupů nebo ode dvou.

Laodicejského sněmu kánon 12. Že biskupové mají být ustanovováni v církevním úřadě soudem metropolitů a okolních biskupů, když byli mnohokrát vyzkoušeni v nauce víry i v obcování spořádaného života.

Téhož. Že shromážděním lidu nepřísluší konat volbu těch, kteří mají být ustanoveni na kněžství.

Laodicejského sněmu kánon 17. Že na vsích a na venkově se nemají ustanovovat biskupové, nýbrž visitátoři (periodeuti). Ti, kteří byli již dříve ustanoveni, nesmějí nic činit bez souhlasu městského biskupa. Rovněž tak ani kněží nemají nic činit bez souhlasu biskupa.[2]

VII [a]да с(ва)щіаєть са J. [b]окр(ь)стных(ъ) J. [c]J, жити U. [d]во J. [e]бєз J.

VII *Τίτλος ζ'. Περὶ τοῦ[a] δεῖν τὸν ἐπίσκοπον ὑπό τε τοῦ μητροπολίτου...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν α'. Ἐπίσκοπος ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτοείσθω δύο ἢ τριῶν.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν ιβ'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐπισκόπους κρίσει τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν πέριξ ἐπισκόπων καθίστασθαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ὄντας ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένους ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως καὶ τῇ τοῦ εὐήθους βίου πολιτείᾳ.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιγ'. Περὶ τοῦ μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερωσύνην.

Τῆς αὐτῆς συνόδου κανὼν νζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν τοῖς χωρίοις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς· τοὺς μέντοι ἤδη προκατασταθέντας μηδὲν πράττειν ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει.[b] ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς πρεσβυτέπους μηδὲν πράττειν ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

VII [a] *μὴ add. Mos.* [b] *πόλει Co Mos Cl.*

VII

[1] V slov. textě je nevhodně přidán zápor *ne* (stejně jako v některých řec. rukopisech); správný text je v Usť 7b, viz str. 247.

[2] Kánonem Laod 57 se zakazuje budoucně bez dovolení městského biskupa ustanovovat chorepiskopy (venkovské biskupy) a ustanoveným dělat cokoli bez jeho svolení; srov. Suvorov, *Ob'jem*, 235, pozn. 10. — V Jas je tento kánon přeřazen do tit. VIII za Chalc 25.

VIII тит(ь)л(ъ) ӣ. ꙗко нє достоить с(ва)щєниѥ єп(и)с(ко)поу нє болє г̄

халкидоньсқ(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) є̄і. понєжє єтєри от митрополитъ, ꙗкожє слышахомъ, нєродать о пороучє|ныхъ имъ стадѣхъ и отрѣють с(ва)щєниꙗ єп(и)с(ко)пьскаꙗ, изволи са с(ва)томоу сбороу въ трєхъ м(ѣ)с(а)цихъ бывати с(ва)щєниѥмъ єп(и)с(ко)п(о)мъ, ащє нє нѣкаꙗ нєотрочна[a] ноужа боудєть налєжащю пожданию врємєнє. ащє ли сєго нє створить, повиньнъ боудєть ц(ь)рк(ъ)вьнымъ єпитємиꙗмъ. прибытъкъ жє въдовьствоующаꙗ ц(р)рк(ъ)вє цѣлъ да хранить с(а) икономъмь тоꙗ ц(ь)рк(ъ)вє.

анкурьсқ(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) є̄і[b]. о вєщєхъ ц(ь)рк(ъ)вьныхъ, ѥлико ѥп(и)с(ко)поу нє соущю попове продали боудоуть, да възвратать ц(ь)рк(ъ)вьноѥ. [c]в соудѣ[c] жє єп(и)с(ко)плє да боудєть тъ[d], ащє

VIII. titul. Že svěcení biskupa se nemá déle než tři . . .

Chalc 25 Chalcedonského sněmu kánon 15. Protože někteří z metropolitů, jak jsme se doslechli, nedbají o svěřená jim stáda a odkládají biskupská svěcení, rozhodl 16a svatý sněm, aby se biskupská svěcení konala ve třech měsících, nenastane-li něco neodkladně nutného, aby se naléhavě počkalo[1] s časem. Neučiní-li toho, bude podroben církevním trestům. Důchod ovdovělé církve ať je ekonomem té církve celý zachován.

Anc 15 Ankyrského sněmu kánon 15. Co se týče věcí církevních, které kněží v době sedisvakance prodají, ať navrátí, co je církevního.[2] Biskup pak ať rozhodne o tom, zda mají dostat nazpět kupní cenu čili nic, protože mnohdy výtěžek[3]

VIII [a]J, отърочьна U. [b].к҃д. J. [c–c]correximus e mutilato всюдѣ UJ. [d]то J.

VIII *Τίτλορ η'. Περὶ τοῦ[a] δεῖν τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων μὴ[b] πλέον...*

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν κε'. Ἐπειδήπερ τινὲς τῶν μητροπολιτῶν, ὡς περιηχήθημεν, ἀμελοῦσι τῶν ἐγκεχειρισμένων[c] ποιμνίων καὶ ἀναβάλλονται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐντὸς τριῶν μηνῶν γίνεσθαι τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων, εἰ μήτοιγε ἄρα ἀπαραίτητος ἀνάγκη παρασκευάσῃ ἐπιταθῆναι[d] τὸν τῆς ἀναβολῆς χρόνον· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσοι, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίοις, τὴν μέντοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς[e] ἐκκλησίας φυλλάττεσθαι.

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιε'. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ κυριακῷ· ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλείσθω τὸ κυριακόν, ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴτε προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν εἴτε καὶ μή,

VIII [a] *μὴ add. Mo Mos Ne.* [b] *om. Ne.* [c] *αὐτοῖς add. Ps Cl.* [d] *ἐπιτεθῆναι Mo.* [e] *αὐτῆς om. B L.*

VIII

[1] Usť sleduje variantu *ἐπιτεθῆναι,* kdežto Jefr variantu *ἐπιταθῆναι* (*prodъlžiti*).

[2] Řec. *ἀνακαλεῖσθαι τὸ κυριακόν,* doslovně: ať je to prohlášeno za náležící Pánu, tj. za majetek církevní.

[3] Slov. *prosto* vzniklo zkomolením z řec. *πρόσοδον,* které v prvotním překladu nebylo přeloženo (srov. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 109—110).

подобаѥть въсприꙗти цѣноу ли ни[e], занє множицєю просто проданыхъ възвратити имъ симъ множаишю цѣноу.

IX титъл(ъ) ѳ҃. о каженицѣ нє[a] искажьшимъ сєбє самого

Ap 21 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) к҃а. каженикъ ащє ноужєю от чл(о)в(ѣ)къ искажєнъ боудєть ли въ полонѣ ли тако сѧ родить, достоинъ жє ащє боудєть єп(и)с(ко)пьства, да боудєть.

Ap 77 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) кан(онъ) о҃и. ащє кто слѣпъ боудєть ѥдинѣмь окомь ли голѣнию врєдєнъ ти достоинъ боудєть єп(и)с(ко)пьства, да боудєть. нє ¦ (нє)[b] врєдъ бо тєлєсныи сквьрнить ѥго, нъ сквьрна д(оу)шьнаꙗ.

Ap 78 с(вѧ)тыхъ ап(о)с(то)лъ канонъ о҃ѳ. глоухъ жє[c] и слѣпъ да нє боудєть ѥп(и)с(ко)пъ, нє ꙗко сквьрньнъ, нъ да ц(ь)рк(ъ)ви блазна нє творить.

X титъл(ъ) і҃. (о)[a] с(вѧ)щаѥмѣхъ ѥп(и)с(ко)пѣхъ и попѣхъ

z prodaných věcí jim nahradil víc než kupní cenu.

IX. titul. O eunuchu, který se sám (ne)vyklestil . . .

Svatých apoštolů kánon 21. Eunuch, byl-li vykleštěn násilím od lidí nebo v zajetí, nebo se takto narodil, bude-li hoden biskupství, ať se jím stane.

Svatých apoštolů kánon 78. Jestliže by kdo byl slepý na jedno oko nebo vadný na nohu a byl-li by hoden biskupství, ať se jím stane. Neboť ne vada tělesná ho poskvrňuje, nýbrž úhona duševní.

Svatých apoštolů kánon 79. Hluchý a slepý ať se nestane biskupem. Ne že by byl poskvrněn, nýbrž aby nebyl na pohoršení církvi.

X. titul. O vysvěcených biskupech a knězích . . .

[e] complevimus secundum textum gr., om. UJ. — **IX** [a] om. UJ. [b] нє errore bis U. [c] сыи add. J. — **X** [a] om. UJ.

διὰ τὸ πολλάκις τὴν πρόσοδον τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τὴν τιμήν.

IX Τίτλος θ'. Περὶ τοῦ εὐνοῦχον[a] μὴ ἑαυτὸν ἐκτεμόντα...

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κα'. Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετο, ἢ ἐν διωγμῷ ἀφῃρέθη τὰ ἀνδρῶν, ἢ οὕτως ἐκ φύσεως ἐστίν, καὶ ἔστιν ἄξιος ἐπισκοπῆς, γινέσθω.[b]

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν οζ'.[c] Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δὲ ἐπισκοπῆς ἐστιν, γινέσθω.[d] οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν οη'.[e] Κωφὸς[f] ἢ τυφλὸς μὴ γινέσθω[g] ἐπίσκοπος, οὐχ ὡς μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

X Τίτλος ι'. Περὶ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων...

IX [a] εὐνούχου Mo. [b] γενέσθω Mos Cl. [c] οη' Na Mos Ps. [d] γενέσθω Mos Ps. [e] οθ' Na Mos Ps. [f] δὲ add. B, δὲ ὢν add. Ne Mos Cl. [g] γενέσθω Cl.

с(вѧ)т(ы)хъ ап(о)с(то)лъ кан(онъ) л҃ѕ. ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ с(вѧ)щєнъ сы нє приѥмлєть слоужьбы и о людєхъ нєбрєгыи прєданыхъ ѥмоу, да отлоучить сѧ, дондєжє приимєть слоужьбоу свою; такожє и поповє и диꙗкони ащє ли шьдъшє нє приимоуть ѥго, нє по своѥи ѥго воли, но[b] по людьстѣи ѥго[c] злобѣ, да ѥсть с(вѧ)щєнъ, а причьтъ град(а) того да отлоучить с(ѧ), занє тацѣмъ людємъ нєпокоривомъ оучитєли[d] нє[e] быша.

антиохиискаг(о) сбора кан(онъ) з҃і. ащє которыи єп(и)с(ко)пъ с(вѧ)щєниѥ єп(и)с(ко)пьско приимєт(ъ)[f] и[g] начєрєнъ старѣишина быти людємъ нє приимєть слоужьбы ни послоушаѥть ити въ пороучьноую[h] ѥмоу ц(ь)рк(ъ)вь, да боудєть бєс причастьꙗ, дондєжє оубѣжь сѧ приимєть ли повєлить что о нємь свьршьныи сборъ по области ѥп(и)с(ко)п(о)мъ. |

[i] ащє кыи ѥп(и)с(ко)пъ с(вѧ)щєнъ нє идєть въ область, въ нюжє

Svatých apoštolů kánon 36. Nepřevezme-li některý biskup po svém vysvěcení svého úřadu a o lid jemu svěřený se nestará, ať jest suspendován tak dlouho, dokud se neujme svého úřadu; rovněž tak i kněží a jáhnové. Pakliže se tam odebere a nepřijmou ho, ne z jeho vůle, nýbrž ze zloby lidské, ať má platnost jeho svěcení, avšak klérus toho města ať je suspendován, protože nebyli učiteli takového nepoddajného lidu. Ap 36

Antiochijského sněmu kánon 17. Jestliže některý biskup přijme svěcení biskupské, a ač je ustanoven být představeným lidu, neujme se svého úřadu ani se nepodvolí tomu, aby odešel do církve jemu svěřené, ať jest suspendován, dokud donucen se ho neujme nebo dokud o něm nějak nerozhodne nejvyšší sněm biskupů té eparchie. Ant 17

Byl-li vysvěcen nějaký biskup a nejde 17a
do své diecéze, pro niž je ustanoven, ne Ant 18

[b] J, нє errore U. [c] om. J. [d] казатєли J. [e] J, om. U. [f] J, приить mendose U. [g] J, om. U [h] пороучєноую J. [i] Inscriptio canonis praecedit in J: антиохіискаго собора канон(ъ) и҃і.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λϛ'. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος[a] μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν, ἕως οὗ καταδέξηται, ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος. εἰ δὲ ἀπελθὼν οὐκ ἐδέχθη οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς μὲν ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κλῆρος τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω, ὅτι τοιούτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδευταὶ οὐκ ἐγένοντο.

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν ιζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν[b] καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο ἢ ὁρίσει τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ) συνόδου κανὼν ιη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλθοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν,

X [a] ⊓⊔ ἐπίσκ. χειροτ. Na. [b] λάβῃ La. [c] δὲ παρενοχλεῖν Coi.

ѥсть нарєчєнъ, нє по своѥи воли, нъ людьскаго ради нєрачєниꙗ ли иноꙗ ради вины, нє от сєбє сємоу бывъшю, тъ да имать ч(ь)сть и слоужьбоу тъкмо, а да нє обладаѥть вєщьми ц(ь)рк(ъ)вьными, идєжє събираѥть са[j], нъ да жидєть сєго, дондєжє областьныи свършєныи сборъ соудивъ прєстоꙗщєѥ рєчєть.

XI титъл(ъ) а҃і. (о) с(ва)щаѥмыхъ силою влас(тьльскою)

Ap 29 с(ва)т(ы)х(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) кан(онъ) к҃ѳ. аще которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли попъ ли диꙗконъ мъздою ч(ь)сть приимєть[a], да извєржєть с(а), и тъ, ижє боудєть с(ва)тилъ, и да отринєть са отиноудь от ц(ь)рк(ъ)вє и от обьщєниꙗ ꙗко симонъ магъ от мєнє пєтра.

Ap 30 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) л҃. Аще которыи єп(и)с(ко)пъ[b] мирьскыми властели и помощью прииметь ц(ь)рк(ъ)вь [c]ли суд(ъ)[c] извържеть с(а) и отлоучить с(а) от ц(ь)рк(ъ)ве и причащающии са ѥмь вси.

z vlastní vůle, nýbrž pro nepřízeň[1] lidu nebo z jiné příčiny, aniž sám k tomu zavdal podnět, ať je mu ponechána toliko hodnost a úřad, avšak ať nezasahuje do církevních záležitostí tam, kde se zdržuje, nýbrž ať vyčká, až vrchní eparchiální sněm tento případ rozsoudí.

XI. titul. O těch, kteří bývají svěceni z moci vladařů . . .

Svatých apoštolů kánon 29. Přijme-li některý biskup nebo kněz nebo jáhen hodnost za peníze, ať je degradován, on i ten, kdo jej vysvětil, a ať je zcela vyvržen z církve i ze společnosti jako Šimon kouzelník ode mne Petra (Act 8, 18—24).

Svatých apoštolů kánon 30. Získá-li některý biskup pomocí světských panovníků pro sebe církev nebo soud,[1] ať je zbaven hodnosti a vyloučen z církve a všichni ti, kteří s ním obcují.

[j]correximus e corrupto събираютъ са U J. — XI [a]иметь J. [b]J, попъ mendose U.

ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν ἢ δι᾽ ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας μόνον, μηδὲν παρενοχλοῦντα[c] τοῖς πράγμασιν τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα ἂν συνάγοιτο, ἀλλ᾽ ἐκδέχεσθαι τοῦτον,[d] ἕως ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας τελεία σύνοδος κρίνασα τὸ παριστάμενον ὁρίσῃ.

XI *Τίτλος ια΄. Περὶ τῶν ἐκ δυναστείας ἀρχοντικῆς ἢ ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κθ΄. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασιν καὶ τῆς κοινωνίας,[a] ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ᾽ ἐμοῦ Πέτρου.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν λ΄. Εἴ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι᾽ αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

[d] *τοῦτο Cl.* — **XI** [a] *ἐκκλησίας Mo Mos Cl, τῆς ἐκκλησίας add. nonnuli cod.*

X

[1] O moravismu *neračenije* viz výklad na str. 226. Pitra I, 462: quod eum populus vitet; Hefele I, 518: weil das Volk ihn nicht annehmen will.

XI

[1] V řec. textu není ‚nebo soud'; v předloze překladatelově bylo asi scholion *ἤγουν κρίσιν*.

халкидоньскаг(о) сбора кан(онъ) в҃. аще которыи ѥп(и)с(ко)пъ на имѣнии с(ва)щєниѥ творить и въ продажю въвєдєть нєпродаѥмоую бл(а)г(о)д(а)ть и с(ва)тить на мъздѣ єп(и)с(ко)па[d] ли попа ли диꙗкона ли иного кого причи|тающих(ъ) са въ клиросѣ, ли поставить[e] на мъздѣ иконома ли ѥкдика ли пономора[f] ли иного канонька [g]за срамьныи[g] прибытъкъ свои, сє твора ли обличєнъ[h] бывъ да[i] отпадєть своѥꙗ чьсти, а с(ва)щєникъ никоѥꙗжє пользы имать от с(ва)щ(є)ниꙗ коуплєнаг(о) ли поставлєниꙗ, нъ да боу-

Chalc 2 Chalcedonského sněmu kánon 2. Uděluje-li některý biskup svěcení za peníze a uvádí-li do prodeje neprodajnou milost a světí za peníze biskupa (či chorepiskopa) či kněze či jáhna či jakéhokoli jiného klerika nebo ustanoví za peníze ekonoma nebo advokáta nebo 17b kostelníka (paramonáře)[2] nebo jinou kanonickou osobu[3] pro hnusný svůj zisk, bude-li usvědčen z tohoto činu, ať je zbaven své hodnosti a ten, kdo byl takto vysvěcen, ať nemá z koupeného svěcení nebo ustanovení žádného užitku, nýbrž ať přijde o úřad i hodnost,[4] jež nabyl penězi. Byl-li někdo prostředníkem těchto mrzkých a ne-

[c-c]да J. [d]ли горєєп(и)с(ко)па add. J. [e]поставити errore U J. [f]пономара J. [g-g]злосрамныи J. [h]correximus e corrupto обычєнъ U J. [i]J, om. U.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν β΄. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσοιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, [b]ἢ χωρεπίσκοπον[b] ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι᾽ αἰσχροκερδίαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας[c] ἐλεγχθεὶς κινδυνευέτω εἰς τὸν οἰκεῖον βαθμόν, καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ᾽ ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ᾽ ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντίσματος, οὗπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων

[b-b] *om. Mo Ne Cl.* [c] *καὶ add. Mos Cl.*

---

[2] Řec. *παραμονάριος* překládá Pitra I, 523 *mansionarus* a vykládá 534, p. 2.

[3] Řec. *τινὰ τοῦ κανόνος* značí doslovně: někoho, kdo patří do služeb církve a podléhá jejím předpisům (*κανών*) nebo je uveden v jejím seznamu (*κανών*). Srov. Hefele I, 420.

[4] Řec. *τῆς ἀξίας* (duchovní hodnost) *ἢ τοῦ φροντίσματος* (úřad); v slov. překladě jsou oba výrazy přehozeny. — V tomto kánonu se zakazuje veškerá simonie, nejen prodej svěcení a duchovních úřadů, nýbrž i udělování těch církevních služeb, k nimž nebylo třeba svěcení, za peníze.

дєть чюжь сана и чьсти, ѥгожє имѣниѥмь приобрѣтє[j]. ащє ли кто и ходатаи боудєть тако стоудьнамъ и нєподобьнамъ даждамъ, то и тъ да испадєть чьсти своѥꙗ, ащє ѥсть клирикъ; ащє ли ѥсть людинъ или мнихъ, да боудєть проклат(ъ).

XII титьл(ъ) ві҃. (ꙗ)ко нє достоить ѥп(и)с(ко)поу своѥго града оставити

Ap 14 с(вѧг)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) ді҃[a]. єп(и)с(ко)поу нє достоить оставити своѥꙗ области ни[b] на иноу приходити[c], [d]ащє и мнози ноудат(ъ) и[d], ащє нє ѥтєра боудєть вина ноудащиꙗ ѥго сє творити, ꙗко ващи избытъкъ могоуща словомь вѣрнымъ наставити. и сє жє нє о собѣ, нъ соудомь и оумолєниѥмь многъ ѥп(и)с(ко)пъ и оубѣжєниѥмь вєлиѥмь да бываѥть.

Anc 18 анкурьскаг(о) сбора кан(онъ) иі҃.
18a ащє котории ѥп(и)с(ко)пи поставлєни и нєпрі|ꙗти областью, въ

dovolených úplatků, i ten ať je zbaven své hodnosti, je-li to klerik; je-li to laik nebo mnich, ať je proklet.

XII. titul. Že biskup nesmí opustit své město . . .

Svatých apoštolů kánon 4. Biskup nesmí opustit svou diecézi a přejít do jiné, i kdyby jej mnozí k tomu nutili, leda by byl nějaký (rozumný) důvod[1] nutící jej to učinit, jako že by mohl slovem víry přinést větší užitek. Ale to ať se děje nikoli o vlastní újmě, nýbrž rozhodnutím a prosbami mnoha biskupů a velikým přemlouváním.

Ankyrského sněmu kánon 18. Jestliže byli někteří biskupové ustanoveni a nebyli přijati v té diecézi, pro niž byli

[j]обрѣтє J. — **XII** [a]J, д҃ errore U. [b]и J. [c]прєходити J. [d–d]J, om. U.

φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μοναχός, ἀναθεματιζέσθω.

XII *Τίτλος ιβʹ. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀφιέναι τὴν ἑαυτοῦ πόλιν...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιδʹ. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζοιτο, εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι,[a] καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.[b]

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιηʹ. Εἴ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης,[c] εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, ἑτέραις βούλοιντο

XII [a] *συμβαλέσθαι Co Na Ps.* [b] *γίνεσθαι add. Mo.* [c] *om. Ps.*

XII

[1] V slov. textu vynecháno řec. *εὔλογος,* Jefr 14b *prava.*

нюжє [e]нарєчєни соут(ь)[e], въ дроугыꙗ области хотѧть прєити и пакости дѣꙗти поставлєнымъ тоу и крамолоу дѣꙗти на нѧ, да отлоучѧть с(ѧ). ащє ли хотѧть и[f] въ поповьствѣ сѣдѣти идєжє прєжє, то нє отмѣтати ихъ ч(ь)сти. ащє ли котораютъ с(ѧ) съ поставлєными тоу єп(и)с(ко)пы, тъ да отимєть с(ѧ) от нихъ и прозвютєрьскаꙗ[g] ч(ь)сть и боудоуть отриновєни.

халкидоньскаг(о) сбора кан(онъ) є҃. о прєходѧщихъ от града въ градъ єп(и)с(ко)пѣхъ ли клирицѣхъ достоить написанымъ о сихъ канономъ с(вѧ)тыми о(ть)ци свою имѣти крѣпость.

XIII титьл(ъ) гі҃. ꙗко нє подобаѥть ѥп(и)с(ко)поу просити оу ц(ѣ)с(ѧ)ра.

антиохиискаг(о) сбор(а) кан(онъ) ві҃[a]. ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли попъ ли всѧкъ причьтьникъ бєз волѣ и грамотъ областьныхъ ѥп(и)с(ко)пъ, пачє жє и старѣишаго (и)[b] идєть къ ц(ѣ)с(ѧ)рю, да отлоучить сѧ и отвьржєть с(ѧ)

určeni, a chtějí vniknouti do jiné diecéze a tamním ustanoveným (biskupům) působit protivenství a strojit jim úklady, ať jsou suspendováni. Chtějí-li zůstat jako kněží tam, kde byli dříve, nemá se jejich hodnost[2] zamítat. Pakliže se sváří s biskupy tam ustanovenými, ať se jim odejme i kněžská hodnost a ať jsou vyhoštěni.

Chalc 5 Chalcedonského sněmu kánon 5. Co se týče biskupů nebo kleriků přecházejících z města do města, ať mají svou platnost kánony sepsané o nich svatými Otci.

XIII. titul. Že biskup nemá žádat od císaře . . .

Ant 11 Antiochijského sněmu kánon 12. Jde-li některý biskup nebo kněz nebo jakýkoli klerik k císaři bez svolení a bez listů od diecézního biskupa a zvláště od metropolity, ať je nejen suspendován a exkomunikován, nýbrž i zbaven hodnosti, kterou má, ježto se

[e–e]поставлєни быша J. [f]om. J. [g]прєзвитєрскаѧ J. — **XIII** [a]єі҃ J. [b]errore U, om. J.

παροικίαις ἐπιέναι καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεστῶτας καὶ στάσεις κινεῖν κατ᾽ αὐτῶν, τούτους ἀφορίζεσθαι· ἐὰν μέντοι βούλοιντο εἰς τὸ πρεσβυτέριον καθέζεσθαι, ἔνθα ἦσαν πρότερον πρεσβύτεροι, μὴ ἀποβάλλεσθαι αὐτοὺς τῆς τιμῆς· ἐὰν δὲ διαστασιάζωσιν πρὸς τοὺς καθεστῶτας ἐκεῖ ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πρεσβυτερίου καὶ γίνεσθαι αὐτοὺς ἐκκηρύκτους.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν εʹ. Περὶ τῶν μεταβαινόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τὴν ἰδίαν ἔχειν ἰσχύν.

XIII *Τίτλος ιγʹ. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον αἰτεῖν παρὰ βασιλέως...*

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν ιαʹ. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ ὅλως τοῦ κανόνος ἄνευ γνώμης καὶ γραμμάτων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν, ὁρμήσειε πρὸς βασιλέα, τοῦτον ἀποκηρύττεσθαι καὶ ἀπόβλητον γίνεσθαι οὐ μόνον τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας, ἧς μετέχων τυγχάνει, ὡς παρενοχλεῖν τολμῶντα τὰς τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν ἀκοὰς παρὰ

---

[2] Již Dionysius Exiguus mínil tím hodnost kněžskou a tak se to všeobecně vykládá.

Nє тъчью обьщєNиꙗ, Nъ и ч(ь)сти[c]
южє имать, ꙗко огавити смѣꙗ
б(ог)олюбьNаго ц(ѣ)с(а)ра Nашєго
слоухома чрєсъ закоNъ ц(ь)рк(ъ)-
вьNыи. ащє ли Nоужьна потрєба
догоNить ити, сє да створить смо-
18b трєNиѥмь и волєю старѣишаго |
града области тоꙗ єп(и)с(ко)па
и соущихъ с ними и тѣхъ кNигами
да провожєNъ боудєть.

XIV титьл(ъ) ді҃. ꙗко Nє достоить ѥп(и)с(ко)поу Nи всакомоу

Ap 6 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) в҃. єп(и)с(ко)пъ ли попъ ли диꙗкоNъ мирьскыхъ пєчалии да Nє приѥмлєть. [a]а ли[a] Nє хощєть, то да извєржєть с(а) с(ва)щ(є)Nиꙗ.

Ap 81 с(ва)тых(ъ ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) в҃.[b]. рѣхом(ъ)[c] ꙗко Nє лѣть боуди єп(и)с(ко)поу ли попоу въложити сєбє въ людьскаꙗ строѥNиꙗ, Nъ прилєжати ц(ь)рк(ъ)вьNыхъ трєбоваNии. ли да послоушаѥть Nє творити сєго, ли да простъ боудєть с(ва)щ(є)Nиꙗ. Nиктожє бо можєть двѣма г(о)с(поди)Nома работати по г(о)с(подь)Nю повєлѣNию.

proti zákonu církve opovážil obtěžovat sluch našeho bohumilého císaře. Pakli ho nezbytná potřeba dohání k tomu, aby tam šel, ať to učiní po uvážení a se svolením biskupa metropolitního města a s ním[1] ostatních biskupů a s jejich listinami ať se vydá na cestu.

XIV. titul. Že nesmí biskup ani nikdo . . .

Svatých apoštolů kánon 2. Biskup nebo kněz nebo jáhen ať nebere na sebe světských starostí. Nechce-li jinak, ať je zbaven svěcení (2T 2, 4).

Svatých apoštolů kánon 2. Řekli jsme, že biskup nebo kněz nemá brát na sebe světské úřady, nýbrž má se věnovat církevním potřebám. Ať se tedy buď podvolí nečinit toho, nebo ať je zbaven své hodnosti. Neboť nikdo nemůže, podle příkazu božího, sloužit dvěma pánům (Mt 6, 24).

[c]ч(ь)сть errore UJ. — **XIV** [a]ащє ли J. [b]г҃ J. [c]J, рѣхъ U.

τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας· εἰ δὲ ἀναγκαία καλοίη χρεία πρὸς τὸν βασιλέα ὁρμᾶν, τοῦτο πράττειν μετὰ σκέψεως καὶ γνώμης τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, τοῖς τε τούτων ἐφοδιάζεσθαι γράμμασιν.

XIV *Τίτλος ιδ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ ὅλως...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ς'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μή,[a] καθαιρείσθω.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν πα'. Εἴπομεν, ὅτι μὴ χρὴ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιέναι[b] ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσκαρτερεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις·[c] εἰ δὲ μή, ἀποτιθέσθω. [c]"Οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν" (Mt 6, 24), κατὰ τὴν κυριακὴν παρακέλευσιν.

XIV [a] *βούλοιτο add. Mos Cl, βούλεται add. Ne.* [b] *καθεῖναι Na Bo Mos Cl Ps.* [c–c] *ἢ πειθέσθω οὖν (οὖν om. Coi) τοῦτο μὴ ποιεῖν ἢ καθαιρείσθω Co Coi.*

XIII

[1] Slov. *s nimi* místo *s nimь* (τῶν ἐν αὐτῇ, sc. ἐπαρχίᾳ). O kánonu Ant 11 srov. F. Kop, *Vývoj* 77.

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) м҃д. єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗкоNъ лихвоу възємла от заимNикъ ли да остаNєть са того, ли да отвьржєть с(а)[d].

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) и҃. єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗкоNъ воиNьство дьржа[e], хота имѣти обоѥ, людьскоу власть и с(ва)щ(є)Nиѥ, праздьNъ боудєть с(ва)щ(є)Nиꙗ. кєсарєва бо кєсарєви, а б(ож)иꙗ б(ого)ви.

Nикєискаг(о) сбора каN(оNъ) з҃ı. поNєжє мNози каNоNомь обличаѥми, лихоимаNиѥ и стоудоприобрѣтєNиѥ гоNащє[f], забыша с(ва)тоѥ писаNиѥ глаго(лю)щє|ѥ: срєбра своѥго Nє дасть въ лихвоу, ли въ заимъ дающє сторицєю стазають[g], оправьда[h] с(ва)тыи вєликыи сборъ, ꙗко ащє кто обращєть с(а) по оуставѣ сємь лихвы приѥмла Nасилиѥмь ли иNою какою вєщью ли иNѣми тажами ли

Svatých apoštolů kánon 44. Biskup nebo kněz nebo jáhen, který bere úrok od dlužníků, buď ať toho nechá, nebo ať je zbaven své hodnosti. Ap 44

Svatých apoštolů kánon 8. Biskup nebo kněz nebo jáhen, který se věnuje vojenské službě a chce si podržet obojí, světskou moc i duchovní hodnost, ať je zbaven hodnosti. Neboť co je císařovo, císařovi a boží Bohu (Mt 22, 21). Ap 83

Nicejského sněmu kánon 17. Poně- Nic 17
vadž mnozí uvedení v seznamu kleriků,
honíce se za lichvou a mrzkým ziskem,
zapomněli na to, co praví Písmo
svaté: Peněz svých nedávej na lichvu 19a
(Ž 14, 5), nebo půjčujíce vymáhají
jedno procento měsíčně,[1] svatý veliký
sněm ustanovil, že bude-li někdo po
tomto nařízení usvědčen, že přijímá
úrok násilím[2] či nějakým jiným způ-
sobem či jinými soudními procesy nebo
že si vymýšlí něco jiného pro mrzký

[d]извєржєт' са J. [e]и add. J. [f]J, гоNащю U. [g]истазають J. [h]оправи J.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν μδ'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν πγ'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· "Τὰ γὰρ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ" (Mt 22, 21).

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν ιζ'. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκερδίαν διώκοντες ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος τοῦ λέγοντος· "Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ" (Ps 14 (15), 5). καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως

XIV

[1] Řec. *ἑκατοστάς* ‚stonásobně‘, což značí 12 procent ročně neboli, jak se Římané vyjadřovali, jedno procento měsíčně (usura centesima). Byla to nejmírnější a v posledních letech republiky a za císařů zákonitá sazba úroková. Někdy však se platilo jednou tolik, binae centesimae neboli 24 ze 100, ba dokonce quaternae centesimae čili 48 ze 100. Srov. Hefele I, 752; Hefele-Bén I, 2, 998.

[2] Hefele I, 421 překládá *durch einen Kunstgriff*.

ино что примышлаꙗ стоудовьныꙗ ради приобраща, да отлоучить с(а) от причьта и чюжь канона да боудеть.

Laod 4 халкидоньск(а)г(о)[i] сбор(а) кан(онъ) д̄. ꙗко нє подобаѥть с(ва)щ(є)никомъ даꙗти въ заимъ ли въ лихвы, ни рєкомыхъ ими възимати.

Chalc 7 халкидоньскаг(о) сбора кан(онъ) з̄. єдиною оучинєныꙗ въ клиросѣ ли мнихы вывъша осоудихомъ[j], да ни въ воиньство[k] ни въ санъ мирьскыи вълазать. ащє ли дързноуть сє творити и нє раскають с(а) обратити на то, ѥжє б(ог)а ради прєжє изволиша, да проклати боудоуть.

XV титл(ъ) є̄ї. (ꙗ)ко нє достоить ѥп(и)с(ко)поу страс(ть)ю нагъл(ьства)

Ap 27 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) кз̄. ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗконъ биѥть вѣрны съгрѣшьша ли нєвѣрны обидѣвъша и тѣмь постра-

zisk, ať je vyloučen z kléru a ať je vyškrtnut ze seznamu duchovenstva.

Chalcedonského sněmu kánon 4. Že kněží nemají dávat půjčkou nebo na úroky ani brát tak řečené „imiolie“.[3]

Chalcedonského sněmu kánon 7. O těch, kteří byli jednou přijati do kléru nebo se stali mnichy, jsme rozhodli, že nesmějí vstupovat ani do vojska ani do světského úřadu. Opováží-li se to učinit a nebudou se z toho kát tak, aby se vrátili k tomu, co si dříve zvolili pro Boha, ať jsou exkomunikováni (prokleti).[4]

XV. titul. Že se biskup nemá dát vášní strhnout …

Svatých apoštolů kánon 27. Bije-li některý biskup nebo kněz nebo jáhen věřící, kteří zhřešili, nebo nevěřící, kteří se dopustili křivdy, a tím je chce velmi postrašit, ať je zbaven hodnosti.

[i] sic errore U, лаодикıискаго probe J. [j] соудихом(ъ) J. [k] воиство J.

μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν δ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν καὶ τόκους καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Χαλκηδόνι) συνόδου κανὼν ζ'. Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ τεταγμένους ἢ μονάσαντας ὡρίσαμεν μήτε ἐπὶ στρατείαν μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι, ἢ τοὺς τοῦτο τολμήσαντας καὶ μὴ μεταμελουμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

XV *Τίτλος ιε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ὑπὸ πάθους ὀξυχολίας…*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τύψει πιστοὺς ἁμαρτήσαντας ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας καὶ διὰ τούτων φοβεῖν

---

[3] V původním textu bylo řec. *ἡμιολίας* ‚půldruhanásobek‘ (dlužník musel vrátit kapitál se 150 %) zřejmě ponecháno nepřeložené, patrně v podobě *imiolija*. Pozdější opisovači je zkomolili na *imi*, chápané patrně jako instr. pl. anaforického zájmena. Jefr 96a má zde *lichvъ*. Totéž řecké slovo se vyskytuje v předcházejícím kánonu Nic 17, kde je přeloženo *iněmi tężami*, Jefr 24a *poloviny prosę*. Srov. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 108—9. Překlad kánonu Laod 4 u Hefele-Béna I, 2, 998 zní: Que les clercs ne pratiquent pas l'usure, ne prennent pas d'intérêts ni ce que l'on a appelé la moitié en plus.

[4] Je to tzv. apostasia ab ordine, jedno z nejtěžších provinění (Suvorov, *Ob'jem* 233, 240).

шити хота вельми, да тъ извърь|жєть (са). никакожє бо насъ сємоу нє наоучи г(оспод)ъ, противоу бо сємоу самъ биѥмъ нє отражашє, оклєвєтаѥмъ нє въсклєвєташє, стража нє прѣщашє.

халкидоньскаг(о) сбор(а) кан(онъ) ѳ̄. ащє которыи клирикъ съ клирикомь тажю имат(ь), да нє оставлаѥть своѥго ѥп(и)с(ко)па и къ людьскымъ соудиꙗмъ пририщєть, нъ прєжє да скажєть вєщь свою ѥп(и)с(ко)поу да ѥп(и)с(ко)пъ повєлѣниѥмь своимь, призвавъ обѣ странѣ хотащаꙗ са прѣти, съ начальными своими попы правьдьно да оустроить. ащє ли кто чрєсъ сє творить, то каноньскыꙗ ѥпитємиꙗ да приимєть.

тогож(є)[a]. [b]ащє будєть клирик(ъ) пра[b] [c]съ своим(ъ) єп(и)с(ко)помъ[c] или[d] съ инѣмь, то от съньма областьнаго соудъ да приимоуть[e]. ащє ли съ митрополитомь

Nebоť tomu nás nijak nenaučil Pán, nýbrž právě naopak: když sám byl bit, nebránil se, když mu bylo zlořečeno, nezlořečil, když trpěl, nehrozil (1P 2, 23).[1]

Chalc 9 Chalcedonského sněmu kánon 9. Má-li některý klerik soudní při s klerikem, ať nepomine svého biskupa a neběží k světským soudcům, nýbrž ať napřed vyloží svou věc biskupu a biskup svým rozhodnutím ať předvolá obě strany, které se chtějí soudit, a s předními kněžími svými[2] ať věc spravedlivě rozsoudí. Bude-li kdo jednat proti tomu, ať je stižen kanonickými epitimiemi.

Z téhož. Bude-li mít klerik při se svým biskupem nebo s cizím, tu ať přijme rozsouzení od sněmu eparchiálního. Má-li biskup nebo kněz nebo klerik soudní při s metropolitou této provincie,

XV [a]om. J. [b-b]ащє ли клирик(ъ) тажоу имать J. [c-c]J, om. U. [d]J, а U. [e]прıимєт(ь) J.

ἐθέλει,[a] τοῦτον καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ[b] ὁ κύριος τοῦτο ἐδίδαξε, τοὐναντίον δὲ τυπτόμενος αὐτὸς[c] οὐκ ἀντέτυπτε, λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει (1 P 2, 23).

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν θ'. Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχοι, μὴ καταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω, ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ οἰκείῳ ἐπισκόπῳ, ἤγουν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ᾽ οἷς ἂν τὰ ἀμφότερα μέρη βούλωνται, τὰ τῆς δίκης συγκροτεῖσθαι· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσοι, κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσθω. εἰ δὲ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχοι πρὸς τὸν ἴδιο ν[d] ἢ καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον,[d] παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικαζέσθω. εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας

XV *[a] ἐθέλων Ne. [b] ἡμᾶς add. Co. [c] ⊓⊔ αὐτὸς τυπτόμ. Co Ne Cl. [d-d] ⊓⊔ ἐπίσκ. ἢ καὶ (καὶ om. Ne) πρὸς (πρ. om. Cl) ἕτερ. Na Mos Cl Ne.*

XV

[1] V Usť 49b je tento kánon znovu uveden, ale v jiném znění, které je úplně totožné s Jefr (15a).

[2] V řec. textu: … ať odhalí svou věc biskupu nebo se svolením tohoto biskupa osobám, které si obě strany zvolí (Hefele-Bén II, 2, 791: ils doivent exposer l'affaire a leur évêque ou bien, si celui-ci le veut ainsi, remettre l'affaire à des arbitres acceptés par les deux parties). Podle Metodějova nomokánonu (a s ním se shoduje i Jefr 33a) má místo smírčího soudu, který si volí obě strany, spory kleriků rozsuzovat soud z předních kněží s biskupem v čele.

тоꙗ области ѥп(и)с(ко)пъ ли попъ ли клирикъ прю имать, тъ да идєть тъ или прєдъ ѥксарха строꙗщаго ц(ь)рк(ъ)ви [f]ли прєдъ стольNика[f] ц(ѣ)с(а)рьствоующаго град(а) ти прєдъ тѣмь прить сѧ.

XVI титъл(ъ) ѕ̄ї. о ѥп(и)с(ко)пѣхъ оклєвєтаѥмыхъ

Ap 74 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) о̄є̄. | 20a єп(и)с(ко)пъ ащє оклєвєтаNъ боудєть при чємь извѣстьNыми и вѣрNыми чл(о)в(ѣ)кы, подобаѥть, да позовоуть и ѥп(и)с(ко)пи. и ащє придєть и исповѣсть подобьNаꙗ обличєNию, да приимєть осоужєNиѥ. ащє ли зваNъ Nє придєть, да зовоуть и вторoѥ пославъшє два ѥп(и)с(ко)па. ащє ли и тако Nє послоушаѥть[a], да зовоуть трєтиѥѥ, пославъшє пакы. ащє ли тако Nєрождь Nє придєть, съNьмъ да издрєчєть Nа Nь, ѥжє ѥго достоить, ꙗко да нє мNить сѧ приобрѣтати[b] пьри бѣгоуNъ.

Ap 75 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) .о̄ѕ̄. въ съвѣдѣтєльство соу-

ať se obrátí buď na exarcha spravujícího církve[3] nebo na patriarchu císařského města a před těmito ať svou při vede.

XVI. titul. O biskupech žalovaných ...

Svatých apoštolů kánon 75. Bude-li biskup z něčeho obžalován od spolehlivých a věřících lidí, je třeba, aby ho biskupové předvolali. Přijde-li a bude vypovídat věci, které povedou k usvědčení, ať se mu dostane odsouzení. Pakli se nedostaví na výzvu, ať pošlou k němu dva biskupy a předvolají jej po druhé. Neposlechne-li ani takto, ať opět k němu pošlou a předvolají jej po třetí. Nebude-li ani takto toho dbát a nepřijde, ať sněm vyřkne proti němu, co si zaslouží, aby se nedomníval, že něco vyzíská unikáním soudu.

Svatých apoštolů kánon 76. K svědectví proti biskupu nemá se při-

[f]–[f]или прєстолNика J. — **XVI** [a]слоушаєт(ъ) J. [b]J, om. U.

μητροπολίτην ἐίπσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφισβητοίη, καταλαμβανέτω ἢ τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ δικαζέσθω.

XVI *Τίτλος ιϛ′. Περὶ ἐπισκόπων κατηγορουμένων...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν οδ′.[a] *Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί τινι παρὰ ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, κἂν μὲν ἀπαντήσοι καὶ ὁμολογήσοι, ἐλεγχθέντος αὐτοῦ ὁριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον· ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπαντήσοι, καλείσθω καὶ δεύτερον, ἀποστελλομένων ἐπ᾽ αὐτὸν καὶ*[b] *δύο ἐπισκόπων· ἐὰν δὲ καὶ οὕτως καταφρονήσας μὴ ὑπαντήσῃ, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτως καταφρονήσας μὴ ὑπαντήσοι, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ᾽ αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν.*

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν οε′.[c] *Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπι-*

XVI [a] *οε′ Mo Bo Mos Ps.* [b] *om. Co.* [c] *οϛ′ Mo Bo Mos Ps.*

---

[3] Řec. *ἔξαρχον τῆς διοικήσεως* ‚exarcha té provincie‘ (diecéze ve smyslu civilním) je zde přeloženo volně *jeksarcha strojaštago c(ь)rk(ъ)vi*. Není to změna smyslu (kterou zde hledal Sobolevskij), nýbrž nutné objasnění: na západě byla více známa hodnost civilního nežli církevního exarcha, proto se zde doplňuje *spravujícího církve*. — O kánonu Chalc 9 srov. F. Kop, *Vývoj* 89.

щєѥ Nа ѥп(и)с(ко)па ѥєрєтика Nє достоить примати, Nи вѣрNа ѥдиNого. г(лаго)л(є)ть бо закоNъ: да въ оустѣхъ .в̄. ли .г̄. да стаNєть всь г(лаго)лъ.

халкидоNьскаг(о) сбор(а) каN(оNъ) .к̄а̄. клирикъ ли людиNъ клєвєтавъıхъ[c] Nа ѥп(и)с(ко)па ли Nа клирика Nє достоиNо приимати просто[d] Nє искоушьшє, ащє Nє пьрвѣѥ испытаNо боудєть Nєпщєваниѥ ихъ.

аNтиохиисk(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) .д̄. ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ при ѥтєрѣхъ грѣсѣхъ оклєвєтаNъ бывъ соудъ приѥмлєть[e] от всѣхъ область|Nых(ъ) ѥп(и)с(ко)пъ и вси съглас(ь)Nо Nа Nь ѥдиNъ съвѣтъ да издрєкоуть, и съ к томоу от иNѣхъ соуда да Nє приѥмлєть, Nъ да боудєть твьрдо иNогласиѥ областьNыхъ ѥп(и)с(ко)пъ издрєчєNиѥ.

poouštět kacíř ani samojediný věřící, neboť Zákon praví: Ať ústy dvou nebo tří svědků je na jisto postavena každá věc (Mt 18, 16).

Chalcedonského sněmu kánon 21. Chalc 21 Kleriky nebo laiky žalující na biskupa nesluší se přijímat prostě a bez vyšetření, nebyla-li již dřív prozkoumána jejich pověst.[1]

Antiochijského sněmu kánon 4. Byl-li Ant 15 některý biskup obžalován z některých přestupků a je souzen všemi biskupy eparchiálními a všichni vyřknou souhlasně proti němu rozsudek, nesmí již 20b být souzen od jiných, nýbrž ať jednohlasný výrok eparchiálních biskupů zůstane pevný.

XVII титєл(ъ) ꙁ̄ї.[a] (ꙗ)ко Nє достоить извєржєNомоу съмѣт(и)[b]

XVII. titul. Že ten, kdo byl zbaven hodnosti nesmí se opovážit (konat bohoslužbu nebo chodit za císařem a obtěžovat jeho sluch a nedbat rozsudku většího sněmu).

[c]correximus e corrupto клєвєтавы U, клєвєщаи J. [d]J, om. U. [e]прімєт(ъ) J. — **XVII** [a]J, om. U. [b]литоургіи прикасати сѧ Nи ходити жє ко ц(а)рюющємоу и огавіє дѣати слоухоу єго бол(ь)шаго соNма соуда ослоушавшоу add. J.

σκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· "Ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα" (Mt 18, 16).

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν κα′. Κληρικοὺς ἢ λαϊκοὺς κατηγοροῦντας ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν ἁπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθα εἰς κατηγορίαν, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

Τῆς αὐτῆς (sc. Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ) συνόδου κανὼν ιε′. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπί τισιν ἐγκλήμασιν κατηγορηθεὶς κριθείη ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, καὶ πάντες συμφώνως μίαν κατ᾽ αὐτοῦ ἐξενέγκοιεν ψῆφον, τοῦτον μηκέτι παρ᾽ ἑτέροις δικάζεσθαι, ἀλλὰ μένειν βεβαίαν τὴν σύμφωνον τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων ἀπόφασιν.

XVII *Τίτλος ιζ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς καθῃρημένους τολμᾶν τῆς λειτουργίας ἐφάπτεσθαι, μήτε δὲ ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸν βασιλεύοντα καὶ τὰς αὐτοῦ παρενοχλεῖν ἀκοάς, τὴν ἐπὶ μείζονι συνόδῳ κρίσιν παραιτησαμένους.*

XVI

[1] Řec. *ὑπόληψις* značí zde *existimatio, úcta, vážnost*, jako protiva infamie; Jefr 35a *šitije*. Hefele-Bén II, 2, 808: on doit auparavant examiner leur réputation.

Ap 28 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) к̅п̅. аще которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗк(о)нъ изверженъ сы ꙗвѣ правьдою грѣхъ творивъ, и дързнеть прикоснoути сѧ пьрвѣи слоужьбѣ мьшьнеи[c], сь отиноудь да отлоучить с(ѧ) ц(ь)рк(ъ)ве.

Ant 4 антиохиискаг(о) сбор(а) кан(онъ) є̅і̅. аще которыи[d] ѥп(и)с(ко)пъ съньмомь изверженъ ли попъ ли диꙗконъ своимъ єп(и)с(ко)помъ, ти дързнеть створити что слоужьбы ли ѥп(и)с(ко)пъ по прежнемоу обычаю ли попъ ли диꙗконъ, оуже не достоить ѥмоу ни въ дроузѣмь съньмѣ надьжа оустроѥниꙗ ни [e]отвѣтоу мѣста[e] имѣти. нъ и причащающаꙗ сѧ[f] ѥмь всѧ отриноути от ц(ь)рк(ъ)ве, паче же аще оувѣдѣвъше издречениѥ соущеѥ на на изнесено ти съмѣють имъ быти причастьници.

Ant 12 антиохиискаг(о) сбор(а) кан(онъ) в̅і̅.

21a аще кто єп(и)с(ко)помь своимъ изверженъ | сы попъ ли диꙗконъ, ли ѥп(и)с(ко)пъ съньмомь . . .

Svatých apoštolů kánon 28. Byl-li některý biskup nebo kněz nebo jáhen právem zbaven své hodnosti pro zjevný[1] přestupek, a opováží-li se opět vykonávat dřívější mešní službu, ten ať je úplně vyloučen z církve.

Antiochijského sněmu kánon 15. Byl-li některý biskup sněmem zbaven své hodnosti a kněz nebo jáhen svým biskupem, a opováží-li se buď biskup nebo kněz nebo jáhen konat jakoukoli službu podle dřívějšího obyčeje, nesmí již doufat v opětné dosazení od jiného sněmu ani v možnost obhájení. Ale také všichni, kteří mají s ním společenství, ať jsou vyobcováni z církve, tím spíše vědí-li o rozsudku proti nim vyneseném a opovažují-li se s nimi obcovat.

Antiochijského sněmu kánon 12. Jestliže některý kněz či jáhen svým biskupem zbavený hodnosti nebo biskup sněmem . . .[2]

[c]correximus e corrupto мьньшеи U, менишеи J. [d]J, om. U. [e–e]J, обѣта мѣстоу mendose U. [f]приобщающа сѧ J.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν ἐφάψασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθείς, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέν τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ πρεσβύτερος, εἴτε ὁ διάκονος, μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσαιεν αὐτοῖς κοινωνῆσαι.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐς Ἀντιοχείᾳ) συνόδου κανὼν ιβ'. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καθαιρεθεὶς πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου...

XVII

[1] Slova *právem* a *zjevný* (*javě* a *pravьdoju*) jsou v slov. textu přehozena.

[2] V Usť a Jas je jen počátek tohoto kánonu, podobného obsahem předcházejícímu Ant 4, pokračování zní v překladě takto: „opováží se obtěžovat sluch císaře, ač by se měl obrátit k větší synodě a své domnělé právo přednést většímu shromáždění biskupů a jejich výrok přijmout, nedbá-li toho a obtěžuje císaře, není hoden žádného odpuštění a nemá mít možnost hájit se ani naději na opětné dosazení.“ Jen řecký rukopis La vynechává vše ostatní po *ἐπὶ μείζονα σύνοδον*. Tímto kánonem se vylučuje právo apelace z rozhodnutí provinciální synody biskupů. Kánony antiochijského jsou zároveň garancií nezávislosti církevního soudu na libovůli císaře. Srov. Suvorov, *Ob'jem* 305—7; F. Kop, *Vývoj* 78, 109, 112. Úplný staroslověnský překlad tohoto Ant 12 kánonu je v Jefr 92b.

XVIII титьл(ъ) .п̅і̅. (ꙗ)ко не достоить никомоуже приобьщити сѧ

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) а̅і̅. аще кто с(ва)щ(е)никъ сы съ отлоученымъ с(ва)щ(е)ниꙗ ꙗко съ с(ва)щенымь м(о)л(и)твоу творить[a], да отлоучить с(ѧ) и тъ.

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) в̅і̅. аще которыи с(ва)щ(е)никъ ли людинъ вѣрно[b] отлоученъ боудеть ц(ь)рк(ъ)ве, шьдъ же въ инъ град(ъ) приꙗтъ боудеть безъ книгъ оуставленыхъ[c], да отлоучить сѧ от ц(ь)рк(ъ)ве и [d]тъ, и-иже єсть пріалъ[d].

[e](а)ще же отлоученъ боудеть, и, провлечеть с(ѧ) отлоучениѥ ѥго, ꙗко сългавъша и прельщьша ц(ь)рк(ъ)вь б(ож)ию.

XVIII. titul. Že nikomu není dovoleno stýkat se.

Ap 11 Svatých apoštolů kánon 11. Jestliže někdo je klerikem a koná modlitbu s někým, kdo je zbaven svěcení, jakožto s klerikem, ať i on sám je degradován.

Ap 12 Svatých apoštolů kánon 12. Jestliže některý klerik nebo laik správně vyloučený z církve[1] odejde do jiného města a tam bude přijat bez doporučujícího listu, ať je vyloučen z církve i on i ten, kdo ho přijal.

Ap 13 Pakliže by již byl z církve vyloučen, ať se prodlouží jeho vyloučení, ježto obelhal a obelstil církev boží.

Ap 16 Svatých apoštolů kánon 13. Jestliže biskup, u něhož se nacházejí, nic nedbá

XVIII [a]сотворит(ъ) J. [b]или вѣренъ J. [c]оуставных(ъ) J. [d–d]J, corruptum тъ же ѥгоже приꙗтъ U. [e]inscriptio canonis praecedit in J: с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ канон(ъ) г̅і̅. [f]ѕ̅і̅ J

XVIII *Τίτλος ιη'. Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναί τινι κοινωνεῖν...*

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν ια'. Εἴ τις καθῃρημένῳ, κληρικὸς ὤν, ὡς κληρικῷ συνεύξηται, καθαιρείσθω καὶ οὗτος.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν ιβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει, δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ δεχθείς.

[a]Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν ιγ'.[a] Εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἴη, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμός, ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι ἐκκλησίαν θεοῦ.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν ις'. Ἐὰν δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ'

XVIII [a–a] *om. Cl, qui Ap 13 cum Ap 12 in unum Ap 12 congerit.*

XVIII

[1] Nepřeloženo *ἤτοι ἄδεκτος* ‚nepřijatelný‘, tj. laik, který není hoden duchovního stavu.

с(ва)тъіх(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) г҃і[f]. ащє ли ѥп(и)с(ко)пъ, оу Nєгожє соуть, Nи въ чтожє створь праздьNьство ихъ заповѣдаNоую имъ виNоу приимєть ꙗ с(ва)щєNъі, да отлоучить са ꙗко казатєль Nєподобєнъ.

Ap 32 с(ва)тъіх(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) ѕ҃і[g]. ащє которъіи попъ ли диꙗкоNъ от[h] своѥго ѥп(и)с(ко)па отлоучєNъ боудєть, Nє достоить ѥго иNомоу приимати, Nъ отлоучьшємоу и, ащє Nє по приключаю[i] оумрєть ѥп(и)с(ко)пъ отлоучивъіи ѥго. |

21b Ant 2 от втораг(о) каN(оNа) аNтиохииск(а)г(о) сбора. Nє достоить обьщити са съ отлоучєNъіми обьщєNиꙗ Nи въ домъ вълазащє м(о)л(и)твъі творити, съ Nимижє въ ц(ь)рк(ъ)ви Nє творащє м(о)л(и)твъі[j], Nи въ ц(ь)рк(ъ)вь приимати събираюштихъ са въ ц(ь)рк(ъ)вь иNѣхъ. или ꙗвить са ѥтєръ ѥп(и)с(ко)пъ ли попъ ли диꙗкоNъ приобьщаꙗ са обьщєNиꙗ отлоучєNъіхъ, и съ да нє прйобьщаѥть с(а) обьщєNиꙗ ꙗко размѣшаꙗ каNоNа ц(ь)рк(ъ)вьNаго.

na přikázanou jim nečinnost[2] a přijme je jako kleriky, ať je zbaven hodnosti jakožto učitel nepořádný.

Svatých apoštolů kánon 16. Byl-li některý kněz nebo jáhen zbaven hodnosti od svého biskupa, nesmí ho přijmout jiný kromě toho, který ho suspendoval, ledaže by náhodou zemřel biskup, který ho suspendoval.

Z druhého kánonu antiochijského sněmu. Není dovoleno se stýkat s vyobcovanými ani vcházet do jejich domu a konat modlitby s těmi, kteří nekonají modlitby v církvi, ani přijímat do (jiné) církve ty, kteří nenavštěvují shromáždění v jiné církvi. Vyskytne-li se buď nějaký biskup nebo kněz nebo jáhen, který se stýká s vyobcovanými, ani ten ať není účasten církevního společenství, ježto porušuje církevní řád.

[g]к҃а J. [h]J, om. U. [i]прилоучаю J. [j]J, мотвъі errore U.

ᾧ τυγχάνουσι, παρ᾽ οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ᾽ αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξηται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν λβ′. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ[b] *ἐπισκόπου γένηται* [c]*ἐν ἀφορισμῷ,*[c] *τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ᾽ ἑτέρου δεχθῆναι, ἀλλ᾽ ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσει ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.*

[d]*Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου ἐκ τοῦ β′ κανόνος.*[d] *Μὴ ἐξεῖναι δὲ κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, μηδὲ κατ᾽ οἴκους εἰσιόντας συνεύχεσθαι τοῖς μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ συνευχομένοις, μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ*[e] *ἐκκλησίᾳ ὑποδέχεσθαι τοὺς ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ μὴ*[f] *συναγομένους· εἰ δὲ φανείη τις* [g]*τῶν ἐπισκόπων*[g] *ἢ πρεσβυτέρων*[h] *ἢ διακόνων*[i] *ἢ* [j]*τις τοῦ κανόνος*[j] *τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας.*

[b] *ἰδίου add. Mo Ne.* [c–c] *ἀφωρισμένος Par Vati.* [d–d] ⊓⊔ *᾿Εκ τοῦ β· καν. τῆς ἐν ᾿Αντ. συν. Bo (συν· om. Ne Cl).* [e] *om. Bo Mo Ne Ps.* [f] *om. Bo Mo Ne Ps.* [g–g] *ἐπίσκοπος Bo.* [h] *πρεσβύτερος Bo Ps·* [i] *διάκονος Bo Ps.* [j–j] *om. Bo.*

---

[2] Slov. *prazdъnъstvo* ... *vinu* je dvojí překlad řec. *ἀργίαν* a variantního *αἰτίαν*; výraz *vinu* byl původně patrně glosou, která byla v dalším opise včleněna do textu.

аNтиохииск(а)г(о) сбора каN(оNъ) о҃ѕ. ащє кто своимь ѥп(и)с(ко)п(о)мь отлоучєNъ бъівъ[k] от причастиꙗ, да нє боудєть приꙗть пьрвѣѥ присNо[l] иNѣми[m], ащє ѥго самъ свои ѥп(и)с(ко)пъ Nє приимєть, или съNьмоу бъівъшю, пришьдъ да отвѣщаѥть. прєпрѣвъ жє сбора, да приимєть дроугоѥ отрєчєNиѥ, съ оуставъ[n] о людєхъ и о попѣхъ и о дьꙗцѣхъ и о всѣхъ причєтьNицѣхъ да държимъ боудєть.

XIX титъл(ъ) ѳ҃і. ꙗко Nє достоить ѥп(и)с(ко)поу чюжихъ приимати

сардакииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) є҃і. осиоус ѥп(и)с(ко)пъ рєчє: и сє жє вси заповѣдаѥмъ, да ащє которъіи ѥп(и)с(ко)пъ ¦ изъ иNоꙗ области хощєть чюжєго[a] слоугоу бє-сло(у)жєNиꙗ своѥго ѥп(и)с(ко)па Nа ѥтєрѣ стєпєNи ѥго поставити, NєвластьNо [b]и Nєтвърдо[b] таковоѥ поставлєNиѥ да боу-

Ant 6 Antiochijského sněmu kánon 76. Je-li někdo od svého biskupa vyloučen ze společenství církve, ať není přijat jinými ihned dříve, dokud jej nepřijme jeho vlastní biskup sám, nebo koná-li se sněm, dokud se tam nedostaví a neobhájí se. Přesvědčí-li sněm, ať přijme jiný soudní výrok. Toto nařízení ať se zachovává u laiků, kněží a jáhnů a u všech kleriků.[3]

XIX. titul. Že biskup nesmí přijímat cizí . . .

Sard 15 22a Sardického sněmu kánon 15. Biskup Osius řekl: I to všichni nařizujeme, chce-li některý biskup na nějaký stupeň duchovní hodnosti ustanovit cizího služebníka církevního bez dohody[1] s jeho biskupem, aby takové ustanovení bylo neúčinné a neplatné. Ti kdo jim to povolí, ať jsou od našich bratří a spolubiskupů napomenuti a pokáráni.

[k]боудєт(ъ) J. [l]om. J. [m]иNѣм(ь) J. [n]и add. J. — **XIX** [a]J, своѥго errore U. [b–b]Nи твєрдо J.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ) συνόδου κανὼν ϛ′. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονεν, μὴ πρότερον αὐτὸν παρ᾽ ἑτέρων[k] *δεχθῆναι, εἰ μὴ ὑπ᾽ αὐτοῦ παραδεχθείη τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἢ συνόδου γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογήσεται, πείσας τε τὴν σύνοδον καταδέξοιτο ἑτέραν ἀπόφασιν· οὗτος δὲ ὁ ὅρος καὶ*[l] *ἐπὶ λαϊκῶν καὶ*[m] *πρεσβυτέρων καὶ*[n] *διακόνων καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγομένων*[o] *κρατείτω.*

XIX *Τίτλος ιθ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἀλλοτρίους ὑποδέχεσθαι…*

Τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου κανὼν ιε′. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Καὶ τοῦτο δὲ πάντες ὁρίσωμεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην χωρὶς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος [a]*ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη*[a] *νομίζοιτο. εἴ*[b] *τινες δὲ τοῦτο ἑαυτοῖς*

[k] *ἑτέρῳ Co Ne, ἑτέρου Mos.* [l] *om. Co.* [m] *ἐπὶ add. Mo Mos.* [n] *ἐπὶ add Mos.* [o] *om. Co.* — **XIX** [a–a] ⊓⊔ *ἡ τοιαυτὴ καταστ. Mo Ps.* [b] *οἵ Ne Vi.*

---

[3] O kánonu Ant 6 srov. F. Kop, *Vývoj* 72.

XIX

[1] V Usť i Jas je zřejmě chyba: *be-slušenija* místo *be-složenija*, Jefr 106a *be-sъvěštanija*. Srov. Usť 27a 13 *prilagaja sę συγκατατιθέμενος*, což Jefr 85a překládá *sъlošivyi sę*.

дєть. ижє ли сє имъ повєлать, от братиꙗ и ѥп(и)с(ко)пъ нашихъ и въспоминати и исправити сѧ дължьни соуть. вси рѣша: сє оуставъ и сє рокъ да постоить нєподвижимъ.

Chalc 10 халкидоньскаг(о) кан(онъ) ı̄. нє достоить клирикомъ въ в̄ градоу ц(ь)рк(ъ)воу държати по томьжє. оучинєноу бъıти, въ нєижє ѥсть прєжє ос(вѧ)щ(є)нъ и въ июжє ѥсть прєбѣглъ[c] ꙗко больша ради тъщєславьна жєланиꙗ. творѧщаꙗ жє сє оустроити въ своѥи ц(ь)рк(ъ)ви, въ нєижє испьрва с(вѧ)щ(є)ни бъıша, и тоу тъкмо слоужьбоу творити. ащє ли оужє ѥтєри пришли боудоуть от иноꙗ во иноу ц(ь)рк(ъ)вє, сирѣчь соущихъ въ нєи мардоурии ли птихии ли страньноприꙗтии нє[d] приобьщєниѥ вєщı. дързающимъ жє по оуставлєнии сємь вєликаго и всєлєньскаго съньма дѣꙗти [e]что от нъıнѣ рєчєнъıхъ[e], повєлѣ с(вѧ)тъıи сборъ, да | отпадоуть своѥꙗ чьсти.

Všichni řekli: Toto nařízení a ustanovení[2] ať zůstane nezměnitelným.

Chalcedonského (sněmu) kánon 10. Kleriku není dovoleno, aby byl zapsán do katalogu duchovenstva[3] v církvích dvou měst zároveň, i v tom, ve kterém byl dříve vysvěcen, i v tom, do něhož jakožto většího přeběhl z touhy po marné slávě. Kdo tak činí, ať jsou navráceni do své církve, v níž byli zprvu vysvěceni, a jen tam ať konají službu. Pakli již přešli někteří z jedné církve do druhé, ať nemají žádné účasti na záležitostech (dřívější církve),[4] totiž na kaplích mučedníků v ní se nacházejících nebo chudobincích nebo útulcích pro cizince (xenodochiích). Opováží-li se někteří po tomto ustanovení velikého a všeobecného sněmu činit něco z toho, co se nyní zapovídá, nařídil svatý sněm, aby pozbyli své hodnosti.

[c] прибѣглъ J. [d] на errore UJ. [e–e] что н(ы)нѣ отрєчєнъıх(ъ) J.

ἐπιτρέψειαν, παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν καὶ ὑπομιμνήσκεσθαι καὶ διορθοῦσθαι ὀφείλουσιν. Ἅπαντες εἰρήκασιν· Καὶ οὗτος ὁ ὅρος στηκέτω ἀσάλευτος.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι (συνόδου) κανὼν ι′. Μὴ ἐξεῖναι κληρικὸν ἐν δύο πόλεων κατὰ ταὐτὸν κατατάττεσθαι ἐκκλησίαις, ἐν ᾗ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη καὶ ἐν ᾗ προσέφυγεν, ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν· τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας ἀποκαθιστᾶν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ἐξ ἀρχῆς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν. εἰ μέντοι ἤδη τινες μετηνέχθεσαν ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας, ἤτοι τῶν ὑπ᾽ αὐτῇ μαρτυρίων ἢ πτωχείων ἢ ξενοδοχείων, ἐπικοινωνεῖν πράγμασι. τοὺς δὲ τολμῶντας μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης[c] *συνόδου πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.*

[c] *om. Bo Cl Mos.*

---

[2] Řec. *ὅρος* je vyjádřeno dvakrát: *ustavъ* a *rokъ*; jeden z těchto výrazů byl asi původně glosou; Jefr 106a má *zapovědь*.

[3] Řec. *κατατάττεσθαι* je přeloženo dvakrát: *dьržati* a *učinenu byti*; srov. *učinęti sę* za řec. *τάττεσθαι* v následujícím kánonu.

[4] Celé místo je porušeno tím, že v slov. textu zůstalo nepřeloženo (omissio ex haplographia) řec. *μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας,* Jefr 33a *ni kъ čemuže pьrvyja c(ь)rk(ъ)ve* a místo záporky *ne* je omylem předložka *na*.

халкидоньскаг(о) сбор(а) кан(онъ) к̄. клирикомъ въ ц(ь)рк(ъ)вь нарєчєномъ, ꙗкожє оуставихомъ оужє, нє достоить оучинати сѧ въ ц(ь)рк(ъ)вь иного града, нъ прєбъıвати въ тои, въ нєижє слоужити сподобиша сѧ, развѣ тѣхъ, ижє погоубиша своꙗ о(ть)чьства и по ноужи въ иноу ц(ь)рк(ъ)вь пришли боудоуть. ащє ли которъıи ѥп(и)с(ко)пъ по заповѣди сєи инѣмь ѥп(и)с(ко)п(о)мь обладаѥма приимєть клирика, да боудєть бєзъ обьщєниꙗ и приꙗтъıи и приимъıи, дондєжє пришьдъ клирикъ въ свою възвратить сѧ ц(ь)рк(ъ)вь.

Chalcedonského sněmu kánon 20. 22b
Chalc 20 Klerici přidělení službou k církvi, jak jsme již nařídili, nesmějí být připsáni k církvi jiného města, nýbrž mají zůstávat v té, ve které byli uznáni hodnými sloužit, vyjma ty, kteří ztratili svou vlast a z nezbytí přišli do jiné církve. Podle toho nařízení, přijme-li některý biskup klerika patřícího pod moc jiného biskupa, ať jest vyobcován i přijatý i ten, kdo ho přijal, dokud se přišlý klerik nenavrátí do své církve.

XX титьл(ъ) к̄. ꙗко нє достоить клирикомъ бєз волѣ своѥго ѥп(и)с(ко)па

XX. titul. Že klerici nesmějí bez dovolení svého biskupa . . .

с(вѧ)тъıх(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) кан(онъ) в̄. ащє которъıи попъ ли диꙗконъ ли всѧк(ъ)[a] причта с(вѧ)таго оставль своѥ мѣсто въ иноу область идєть и всѧчьскъı прєшьдъ[b] живєть въ инои области бєс повєлѣниꙗ своѥго ѥп(и)с(ко)па, сє-

Ap 15 Svatých apoštolů kánon 2. Opustí-li některý kněz nebo jáhen nebo kdokoli z posvátného kléru své místo a odejde do jiné diecéze a zcela se přestěhuje a žije v jiné diecézi bez dovolení svého biskupa, tomu již potom nedovolujeme konat služby boží, zvláště vyzývá-li

XX [a] J, вса mendose U. [b] пришєд(ъ) J.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Χαλκηδόνι) συνόδου κανὼν κ′. Κληρικοὺς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς [d]*ἤδη ὡρίσαμεν,*[d] *μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν, ἀλλὰ στέργειν ἐκείνην, ἐν ᾗ λειτουργεῖν* [e]*ἐξ ἀρχῆς*[e] *ἠξιώθησαν, ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ἀπολέσαντες τὰς ἰδίας πατρίδας ἀπὸ ἀνάγκης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν μετῆλθον. εἰ δέ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον ἄλλῳ ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξεται κληρικόν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι καὶ τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεχόμενον,*[f] *ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν.*

XX *Τίτλος κ′. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν κληρικοὺς παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπισκόπου...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιε′.[a] *Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι, καὶ παντελῶς διαστὰς διατρίβοι ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ*[b]

[d–d] ⊓⊔ *ὡρίσ. ἤδη Bo.* [e–e] *om. Bo.* [f] *δεξάμενον Co.* — **XX** [a] *⟨ι⟩β′ Bo, ιβ′ Mo*^{s}*.* [b] *ἰδίου add. Mo.*

моу велимъ по томь Nє творити слоужьбы, пачє жє ащє [c]вѣдить и[c] ѥп(и)с(ко)пъ свои възвратити сѧ и Nє послоушаѥть ѥго прєбы|ваꙗи въ бєщиNии[d]. таковыи 23a ꙗко простъ людиNъ да приимєть обьщєNиѥ.

Ap 33 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) л̅г̅[e]. Nиѥдиного от страNьNыхъ ѥп(и)с(ко)пъ ли поповъ ли диꙗкоNовъ бє-съставьNикъ Nє приимати. имоущєи жє ꙗ да испытаNи боудоуть, и ащє боудоуть проповѣдьNици вѣрѣ правѣи, да приꙗти боудоуть. ащє ли Nи, тъ дати имъ, ѥжє имъ ѥсть трєбѣ, а въ обьщєNиѥ ихъ Nє приимати. мNого бо Nа въсхыщєNии бываѥть.

Chalc 13 халкидоNьск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) к̅. страNьNымъ клирикомъ и аNагNостомъ въ дроузѣи области бє-съставьNыхъ кNигъ своѥго ѥп(и)с(ко)па Nикако жє[f] достоитъ слоужьбы творити.

Chalc 23 халкидоNьск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) к̅г̅. придє въ слоухъ с(вѧ)таго сбора, ꙗко клирици и мNиси єтєри, Nичтожє приимъшє от своѥго ѥп(и)с(ко)па, ѥсть жє ꙗко и отлоучєNи бъвъшє[g] имъ ꙗко и обьщьNиꙗ, доходать въ ц(ѣ)с(а)рь-

jej jeho biskup, aby se vrátil, a on neuposlechne, setrvávaje v takové vzpouře. Takový ať je jako prostý laik vřazen do společenství církve.

Svatých apoštolů kánon 33. Nikdo z cizích biskupů nebo kněží nebo jáhnů se nemá přijímat bez doporučujících listů. I ti, kteří je mají, ať jsou přezkoušeni, a jsou-li hlasateli pravé víry, ať jsou přijati. Pakliže nikoli, budiž jim poskytnuto, co potřebují, ale do společenství církve ať se nepřijímají. Neboť mnoho se děje s úskokem.

Chalcedonského sněmu kánon 20. Cizí klerici a anagnosté nesmějí bez doporučujících listů svého biskupa nikterak konat služby v jiné diecézi.

Chalcedonského sněmu kánon 23. Svatý sněm se doslechl, že někteří klerici a mniši, aniž k tomu dostali povolení od svého biskupa, ano dokonce i takoví, kteří byli jím vyobcováni, přicházejí do císařského sídelního města a dlouho se v něm zdržují a působí

[c–c] J, вѣдить errore U. [d] J, бєщиNи U. [e] л̅є J. [f] Nє add. J. [g] бывшє J.

ἐπισκόπου[c] οὐχ ὑπακούσειεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ, ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε[d] κοινωνείτω.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν λγ'. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι, καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν ἀνακρινέσθωσαν· καὶ ἐὰν μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν, εἰ δὲ μήγε, τὰ πρὸς τὰς χρείας αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέχεσθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Χαλκηδόνι) συνόδου κανὼν ιγ'. Ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Χαλκηδόνι) συνόδου κανὼν κγ'. Ἦλθεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας συνόδου, ὡς κληρικοί τινες καὶ μονάζοντες, μηδὲν ἐγκεχειρισμένοι ὑπὸ τοῦ

[c] ἐπανελθεῖν add. Ne Mos Cl. [d] om. Bo Co.

ствоующии град(ъ) и мNого въ Nємь живоуть, мълвы творащє и матоущє ц(ь)рк(ъ)вьNоѥ оустроѥNиѥ и възмоущающє домы ѥтєрыхъ. оустави оубо с(вѧ)ты|и сборъ, да таковымъ въспомаNєть пръвѣє[h] єкъдикъ с(вѧ)тыꙗ ц(ь)рк(ъ)вє коNстаNтиNа града, да отидоуть из града, ащє ли въ тѣхъ вєщєхъ прєбывають бєстоудьствоующє, то да и Nє по воли ихъ иждєNєть ꙗ ѥкъдикъ мъздьNикъ да Nа своꙗ мѣста кождо идєть.

лаодикиискаг(о) сбор(а) каN(оNъ) м̅а̅. ꙗко Nє достоить ѥп(и)с(ко)поу ли клирикоу бєс каNоNьNыхъ грамотъ[i] ходити.

халкидоNьск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) м̅в̅. ꙗко Nє достоить с(вѧ)щ(є)Nикоу ли клирикоу бєс повєлѣNиꙗ ѥп(и)с(ко)пла ходити[j].

různice a zmatky v církevním pořádku a zneklidňují i domácnosti některých lidí. Svatý sněm tudíž nařídil, aby napřed ekdik[1] svaté církve města Konstantinova takové vyzval, ať ode- 23b
jdou z města. Budou-li pokračovat nestoudně v těchto neplechách, ať týž ekdik je i proti jejich vůli vyžene a každý ať se vrátí na své místo.

Laodicejského sněmu kánon 41. Že biskup[2] nebo klerik nesmí cestovat bez kanonických listů. Laod 42

Chalcedonského sněmu kánon 42. Že kněz[2] nebo klerik nesmí cestovat bez nařízení svého biskupa. Laod 41

[h] J, правѣ errore U. [i] Nи кNиг(ъ) add. J. [j] отходити J.

ἰδίου ἐπισκόπου, ἔστι δὲ ὅτε[e] καὶ ἀκοινώνητοι γενόμενοι παρ' αὐτοῦ, καταλαμβάνοντες[f] τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν[g] ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῇ διατρίβουσι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες καὶ θορυβοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέποντές τε οἴκους τινῶν. ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγιωτάτης[h] ἐκκλησίας ἐπὶ τὸ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) κανὼν μβ'.[i] Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν μα'.[j] Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κελεύσεως ἐπισκόπου ἀποδημεῖν.

[e] ὅτι Co Bo Mos. [f] καταλαμβάνουσι Bo. [g] πόλιν Bo. [h] ἁγίας Cl. [i] μα' Co Bo Mos. [j] μβ' Co Bo.

XX

[1] Řec. *ἔκδικος* je přeloženo dvěma výrazy: Usť 23b 2 *ekъdikъ* a ib. 7 *mъzdьnikъ*, což je zkomolenina pův. *mъstьnikъ*.

[2] Za řec. *ἱερατικός* je v Laod 41 *svęštenikъ*, v Laod 42 *episkopъ*. Hefele I, 771 v obou případech překládá ‚ein höherer oder niederer Kleriker‘, Hefele-Bén I, 2, 1020: un clerc d'un degré supérieur ou inférieur; Milaš II, 95: sveštena osoba ili klerik.

XXI титъл(ъ) к̄а̄. о хорѣѥп(и)с(ко)пѣ и о попѣхъ людьскыхъ…

Anc 13 аNтиохииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) к̄. хоръєп(и)с(ко)п(о)мь Nє достоить прозвутєръ Nи диꙗкоNъ Nа с(вѧ)щ(є)Nиѥ.

Ap 55 **XXII** титъл(ъ) к̄в̄. ꙗко подобаѥть попомъ и всѣмъ клирикомъ

с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) N̄ȝ̄. ащє которыи клирикъ досадить[a] єп(и)с(ко)поу, да извєржєть с(ѧ). кNѧзю бо людии своихъ Nє рєчєши зла.

Ap 31 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) л̄а̄. ащє которъи попъ Nєбрєжєть[b] о своѥмь єп(и)с(ко)пѣ, бєзъ ѥп(и)с(ко)па сборъ творить Nи при чємьжє Nє зазра о своѥмь | 24a єп(и)с(ко)пѣ, да извєржєть с(ѧ), ꙗко прозоривъ[c] и обидливъ ѥсть.

XXI. titul. O chorepiskopech a o venkovských kněžích…

Antiochijského sněmu kánon 20. Chorepiskopům není dovoleno světit kněze ani jáhny.[1]

XXII. titul. Že kněží a všichni klerici mají…

Svatých apoštolů kánon 57. Potupí-li některý klerik biskupa, ať je zbaven hodnosti. Neboť knížeti lidu svého nebudeš zlořečit (A 23, 5).

Svatých apoštolů kánon 31. Nedbá-li některý kněz na svého biskupa a bez biskupa utvoří sbor[1] ačkoli nemůže nic vytýkat svému biskupu,[2] ať je zbaven své hodnosti, ježto je ctižádostivec a násilník. Podobně i všichni ostatní klerici, kteří se k němu přidali.

XXI [a]прєзвитєръ J. — **XXII** [a]своємоу add. J. [b]Nєраждь J. [c]прєзоривъ J.

XXI *Τίτλος κα'. Περὶ χωρεπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἐπιχωρίων…*

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ[a] συνόδου κανὼν ιγ'. Χωρεπισκόπους μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν.

XXII *Τίτλος κβ'. Περὶ τοῦ δεῖν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ…*

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν νε'.[a] Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει τὸν ἐπίσκοπον,[b] καθαιρείσθω. ''Ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς'' (Act 23, 5).

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου χωρὶς συναγάγῃ καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξει, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος (τύραννος

XXI [a] *Ἀντιοχείᾳ Co.* — **XXII** [a] *νς' Mo Bo Mos Ps.* [b] *αὐτοῦ add. Vi.*

XXI

[1] V slov. textu je třeba doplnit patrně *priimati*. Druhá část kánonu, která působila značné obtíže interpretační, je v slov. překladu vynechána. Srov. Hefele I, 231—3; Hefele-Bén I, 1, 314; Milaš II, 13—16.

XXII

[1] Za tím zůstalo nepřeloženo *καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξει* Jefr 15b *i oltarъ drugyi postavitъ.*

[2] Za tím nepřeloženo *ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ,* Jefr 15b *vъ bl(a)gověrii i pravьdě.*

такожє и прочии причєтNици с(вѧ)щ(є)Nиꙗ, ѥликожє сѧ ѥмь и приложило ихъ. ащє ли боудоуть простии людиѥ, да отлоучать сѧ. сє жє по ѥдиNомь и вторѣмь и трєтиѥмь молєNии[d] єп(и)с(ко)па да бываѥть.

аNтиохииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) є̄. ащє которыи попъ ли диꙗкоNъ Nєрожь о ѥп(и)с(ко)пѣ своѥмь отлоучить сѧ от ц(ь)рк(ъ)вє и особь створить сборъ олтарь поставивъ, єп(и)с(ко)поу призывающю и Nє послоушаѥть[e] и Nє рачить повиNоути сѧ ѥмоу и послоушати[f] пьрвѣѥ, второѥ зовоущю ѥго, отврѣщи и отиNоуть и к томоу слоужєNиꙗ Nє оулоучити Nи жє мощи приꙗти тоꙗжє ч(ъ)сти. ащє ли прєбываѥть мълва и маты ц(ь)рк(ъ)вь, въNѣшNєю властью ꙗко матєжьNика отвращати сѧ ѥго.

XXIII титъл(ъ) к̄г̄. ꙗко Nє достоить диꙗкоNомъ прєжє поповъ

NикєисК(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) и̅і. придє въ с(вѧ)тыи вєликыи сборъ, ꙗко въ ѥтєрѣхъ мѣстѣхъ и градѣхъ попомъ диꙗкоNи добро-

Budou-li to laici, ať jsou vyloučeni. To ať se stane po prvním, druhém a třetím napomenutí biskupově.

Antiochijského sněmu kánon 5. Opovrhne-li některý kněz nebo jáhen svým biskupem a odloučí se od církve a utvoří si zvlášť svůj sbor a postaví oltář, a když jej biskup povolá, neuposlechne a nechce se mu podrobit a poslechnout, když ho volá po prvé a po druhé, ať je úplně degradován a ať již nedostane službu a nemůže opět nabýt téže hodnosti. Působí-li dále nepokoje a zmatky v církvi, ať je jako buřič světskou (vnější) mocí napraven. Ant 5

XXIII. titul. Že jáhnové se nesmějí před kněžími…

Nicejského sněmu kánon 18. Doneslo se svatému velikému sněmu, že v některých místech a městech kněžím podávají eucharistii jáhni, což ani ká- Nic 18

[d]молєNиѥмь errore UJ. [e]слоушаєт(ъ) J. [f]J, послоушаѥть mendose U.

γάρ ἐστιν)[c] καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί, ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται, οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν· ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω.

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν ε'. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος καταφρονήσας [d]τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου[d] ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ συνήγαγε καὶ θυσιαστήριον ἔστησε, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλουμένου ἀπειθοίη καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι μηδὲ ὑπακούειν, πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι, τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν. εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι.[e]

XXIII *Τίτλος κγ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν διακόνους πρὸ τῶν ἐπισκόπων…*

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν ιη'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μηγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι τοῖς πρεσβυτέροις [a]τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι[a]

[c] *ὡσαύτως δὲ add. Co.* [d–d] ⊓⊔ *τοῦ ἐπ. τοῦ ἰδ. Co.* [e] *ἀποστρέφεσθαι Ne Ps.* — **XXIII** [a–a] ⊓⊔ *οἱ διάκ. τ. εὐχαρ. Ne.*

дарьствиѥ дають, ѥгоже ни ка-
24b нонъ | ни обычаи прєдасть, да нє[a] имоущєи власти приносити приносащємъ тѣмь дають тѣло х(ри)с(то)во. и то жє сказано быс(ть), ꙗко ѥтєри от диꙗконъ[b] прєжє єп(и)с(ко)пъ бл(а)годарьствии прикасають с(ѧ). си оубо вса да отимоуть с(ѧ) и да прєбывають диꙗкони въ своихъ мѣрахъ вѣдоущє, ꙗко ѥп(и)с(ко)поу слоугы соуть, а поповъ мьньшє соуть[c]. да приѥмлють жє по чиноу бл(а)годарєниѥ [d]съ попы, ли попоу дающю имъ ли єп(и)с(ко)поу. ни сѣдати жє съ попы достоино ѥсть диꙗкономъ, чрєсъ законъ бо ѥсть и чрєсъ чинъ бываѥмоѥ. аще ли кто нє хощєть покорити с(ѧ)[e] по сихъ оуставѣхъ сборьныхъ, да останоуть[f] диꙗконьствиꙗ.

Laod 20 лаодикиискаг(о) сбора кан(онъ) к̄. ꙗко нє достоить дьꙗкоу прєдъ попомь сѣдати, нъ повєлѣниѥмь поповомь сѣдати. тако жє и диꙗкономъ имѣти ч(ь)сть от слоугъ всѣхъ и[g] клирикъ.

nonem ani obyčejem není dosvědčeno, totiž aby ti, kdo nemají moc obětovati, podávali obětujícím Tělo Kristovo. I to bylo oznámeno, že někteří z jáhnů přijímají eucharistii dřív než biskupové. To tedy všechno ať přestane a jáhni ať se drží v svých mezích vědouce, že jsou služebníky biskupovými a menšími než kněží. Ať přijímají eucharistii podle pořádku s kněžími a ať jim podává buď kněz, nebo biskup. Ani sedat s kněžími nesmějí jáhni, a děje-li se tak, je to proti zákonu a proti pořádku. Nechce-li se kdo po těchto nařízeních sněmovních podrobit, ať je zbaven jáhenství.

Laodicejského sněmu kánon 20. Že si jáhen nesmí sedat v přítomnosti kněze, nýbrž má si sednout až na pokyn kněze. Podobně i jáhnové mají mít čest ode všech služebníků[1] a kleriků.

XXIII [a] J, om. U. [b] и add. J. [c] om. J. [d] бл(а)годарствіє J. [e] и add. J. [f] останєт сѧ J. [g] J, om. U. [h] J, къ errore U.

διδόασιν, ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν τούτους[b] τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. κἀκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται· ταῦτα μὲν οὖν πάντα περιαιρείσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι ἐν τοῖς οἰκείοις μέτροις, εἰδότες, ὅτι τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνουσι.[c] λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου διδόντος αὐτοῖς ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. ἀλλὰ μηδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γὰρ [d]καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ[d] τὸ γινόμενον· εἰ δέ τις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πανέσθω τῆς διακονίας.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν κ′. Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι· ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν καὶ πάντων τῶν κληρικῶν.

[b] τούτοις Bo. [c] om. Par Vati. [d–d] ἔστι καὶ παρὰ τάξ. Co.

XXIII

[1] *Služebníky* jsou míněni patrně podjáhni, jak vysvítá z dalších kánonů nicejských. Srov. Hefele I, 764; Hefele-Bén I, 2, 1011.

с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) н̄з̄. аще которыи клирик(ъ)[h] досадить попови ли диꙗконоу, да отлоучить с(ѧ).

XXIV титєл(ъ) к̄д̄[a]. о с(вѧ)щ(є)нии жєньстѣмь и о съвъкоупла|ющихъ сѧ съ моужи по с(вѧ)щ(є)нии

лаодикиискаг(о) сбора кан(онъ) .м̄д̄. диꙗконисы нє достоить с(вѧ)тити жєны прєжє м̄ дѣт(ъ), то и тоу съ испытаниѥмь[b]. аще жє приимъши с(вѧ)щ(є)ниѥ и лѣто прєбывъши ѥдино въ слоужьбѣ[c] и посагнєть за моужь отвьргъши сѧ бл(а)г(о)д(ат)и б(ож)иꙗ, да боудєть проклата и съ моужємь ѥꙗ.

с(вѧ)т(а)го василиꙗ кан(онъ) ѳ̄. въдовици жє избранѣи въ число вдовъ, сирѣчь слоужащи подъ ц(ь)рк(ъ)вью, соуди ап(о)с(то)лъ павєлъ посагающи[d] прєзрѣнє[e] быти.

Ap 56 Svatých apoštolů kánon 57. Potupí-li některý klerik kněze nebo jáhna, ať je vyobcován.

25a **XXIV**. titul. O svěcení žen a o vdávajících se za muže po svěcení …

Chalc 15 Laodicejského sněmu kánon 44. Za diakonisu nemá být svěcena žena před 40tým rokem, a i tehdy až po pečlivé zkoušce. Jestliže však po přijetí svěcení setrvá jeden rok[1] ve službě a pak opovrhne milostí boží a vdá se za muže, ať je prokleta i se svým mužem.

Bas 9/24 Svatého Basilia kánon 9. O vdově zařazené do počtu vdov, to jest sloužící pod církví,[2] vdá-li se,[3] usoudil apoštol Pavel (1T 5.14), aby byla pominuta.

XXIV [a] J, om. U. [b] искоусным(ь) add. J. [c] слоужєнии J. [d] correximus e corrupto пологающи U, пологающих(ъ) J. [e] J, прєзорьнѣ errore U.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νς′.[e] Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

XXIV *Τίτλος κδ′. Περὶ χειροτονίας γυναικῶν, καὶ τῶν μετὰ χειροτονίαν ἀνδράσ συναπτομένων…*

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ιε′. Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας. εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροτονίαν καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν θ′. Χήραν δὲ τὴν καταλεγεῖσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τουτέστιν τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἔκρινεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος (1T 5, 14) γαμουμένην παρορᾶσθαι.

[e] νζ′ Mo Mos Ps.

XXIV

[1] V řec. textu ‚nějaký čas‘.

[2] Milaš II, 381: koja se izdržava crkvom.

[3] Čtení Usť *prezorьně* je zřejmě koruptela, původní je čtení Jas *prezrěne* (= *-ně*) ‚pominuta‘, tj. zamítnuta nebo propuštěna, jak usoudil již H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 76; Milaš l. c. překládá ‚da se napustí‘, Sreznevskij, *Materialy* ‚bez popečenija‘; Jefr 189a má *nebrěšti* (sc. *vъdovicju*). — Ostatní text kánonu je shodně s většinou rukopisů řeckých v Usť a Jas vypuštěn; překlad celého kánonu je v Jefr 189a.

XXV титьл(ъ) к̅є̅. о образѣ с(вѧ)щ(є)ниꙗ и о тѣхъ, ихъжє нє достоить с(вѧ)щати

Laod 5 ꙗко нє достоить с(вѧ)щ(є)нию[a] прєдъ послоушающими бывати.

Neoc 11 лаодикиискаг(о) сборѧ кан(онъ) а̅і̅. попъ прєжє л̅ лѣт(ъ) да нє боудєтъ с(вѧ)щ(є)нъ, ащє и зѣло достоинъ ѥсть чл(о)в(ѣ)къ тъ. г(осподь) бо въ л̅[b] кр(ь)сти сѧ и оучити начатъ.

Ap 17 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) з̅і̅. ащє кто прилѣпєнъ боудєтъ в̅ жєноу по кр(ь)щ(є)нии ли жєнимоу имѣлъ, нє можєтъ быти ни єп(и)с(ко)пъ ни попъ ни диꙗконъ ни [c]всакъ с(вѧ)щ(є)никъ[c]. |

b Ap 18 тѣхъжє кан(онъ) и̅і̅. ащє кто вдовоу поимєтъ или подъпѣгоу ли рабоу ли сводьницю[d], такожє да нє боудєтъ никъıижє с(вѧ)щєникъ.

XXV. titul. O způsobu svěcení a o těch, kteří nemají být svěceni . . .

Že se svěcení nemá konat v přítomnosti slyšících.[1]

Laodicejského sněmu kánon 11. Kněz nemá být svěcen před 30tým rokem, i kdyby to byl člověk velmi hodný.[2] Vždyť Pán ve 30 letech byl pokřtěn a začal učit.

Svatých apoštolů kánon 17. Oženil-li se někdo po křtu dvakrát nebo měl souložnici, nemůže být ani biskupem, ani knězem, ani jáhnem, ani jakýmkoli klerikem.

Týchž kánon 18. Ožení-li se kdo s vdovou nebo s ženou propuštěnou[3] nebo s otrokyní nebo s herečkou,[4] rovněž ať není žádným klerikem.

XXV [a] с(вѧ)щєнїєм(ъ) J. [b] лѣтъ add. J. [c–c] всако с(вѧ)щєнъ J. [d] свободноу errore J.

XXV *Τίτλος κε'. Περὶ τρόπου χειροτονίας, καὶ περὶ τῶν χειροτονεῖσθαι μὴ ὀφειλόντων...*

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν ε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς ξειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

Τῆς αὐτῆς (sc. *Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ*) *συνόδου κανὼν ια'. Πρεσβύτερος πρὸ τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονείσθω, ἐὰν καὶ πάνυ ᾖ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλὰ τηρείσθω· ὁ γὰρ κύριος ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐφωτίσθη καὶ ἤρξατο διδάσκειν.*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιζ'. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ παλλακὴν κτησάμενος οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

Τῶν αὐτῶν κανὼν ιη'. Ὁ χήραν λαμβάνων[a] *ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.*

XXV [a] *λαβὼν Ne.*

XXV

[1] *Slyšící* jsou zde kajícníci na druhém stupni, viz úvodní studii ZSL, str. 151.

[2] Za tím nepřeloženo řec. *ἀλλὰ τηρείσθω,* Jefr 85b *nъ da sъbljudajemъ budetъ.*

[3] Za tím nepřeloženo *ἑταίραν,* Jefr 14b *bludьnicju.*

[4] Řec. *τῶν ἐπὶ σκηνῆς,* Jefr 15a překládá *kuštьnicju;* Hefele I, 805: aliquam de his qui publicis spectaculis mancipantur.

тѣхъжє кан(онъ) и̅і̅[e]. ащє кто поимєтъ сєстрєницѣ ли дъщєрьшю ли нєстєроу, да нє боудєтъ с(вѧ)щ(є)ник(ъ).

тѣхъжє кан(онъ) ѯ̅в̅. ащє кака клєвєта боудєтъ на вѣрна любодѣꙗниꙗ ради ли прєлюбодѣꙗниꙗ ли ино єтєро отрєчєнъıихъ дѣꙗнии боудєтъ и обличитъ с(ѧ), да нє въходитъ въ причєтъ.

тѣхъжє кан(онъ) ѯ̅ѳ̅. ащє кыи єп(и)с(ко)пъ ли попъ ли диꙗконъ въторoѥ с(вѧ)щ(є)ниѥ приимєтъ от кого, да извьржєтъ сѧ и тъ и-жє ѥсть поставилъ, ащє нє притъкнєтъ[f], ꙗко от ѥрєтика имат(ь) с(вѧ)щєниѥ. ижє бо сѧ от тѣхъ | кр(ь)ститъ ли с(вѧ)титъ, [g]нє вѣрни и[g] с(вѧ)щ(є)ни соутъ.

тѣхъжє кан(онъ) п̅. ащє кто бѣсєнъ сы, да нє боудєтъ причьтникъ, нъ ни съ вѣрными да нє молитъ с(ѧ). очищєнъ жє бывъ, да приꙗтъ боудєтъ.

Týchž kánon 18. Kdo pojme za ženu dvě sestry nebo dceru bratrovu neboli neteř,[5] ať se nestane klerikem. Ap 19

Týchž kánon 62. Bude-li nějaká žaloba na věřícího pro smilství nebo cizoložství nebo pro některý jiný ze zakázaných skutků a bude-li usvědčen, ať nevstupuje do kléru. Ap 61

Týchž kánon 69. Přijme-li některý biskup nebo kněz nebo jáhen druhé svěcení od někoho, ať je zbaven hodnosti on i ten, kdo ho ordinoval, nedokáže-li,[6] že má svěcení od kacíře. Neboť kdo od těchto je pokřtěn nebo vysvěcen, ti nejsou věřící klerici. Ap 68

Týchž kánon 80. Je-li kdo posedlý, nebudiž klerikem, ale ať se ani nemodlí s věřícími.[7] Až bude očištěn, ať je přijat.[8] Ap 79

[e] ѲІ probe J. [f] прітъкнєтсѧ J. [g–g] ни вѣрніи J.

Τῶν αὐτῶν κανὼν ιθ'. Ὁ δύο[b] *ἀδελφὰς ἀγαγόμενος ἢ ἀδελφιδῆν οὐ δύναται εἶναι κληρικός.*

Τῶν αὐτῶν κανὼν ξα'.[c] *Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως καὶ ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.*

Τῶν αὐτῶν κανὼν ξη'.[d] *Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν ἐὰν*[e] *δέξηται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας αὐτόν,*[f] *εἰ μὴ συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας* [g]*οὐδὲ κληρικοὺς εἶναι δυνατὸν οὔτε πιστούς.*[g]

Τῶν αὐτῶν κανὼν οθ'.[h] *Εἴ τις δαίμονα ἔχει, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω, καθαρισθεὶς δὲ προσδεχέσθω, καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιος, γινέσθω.*

[b] *ξβ' Bo Mo Ps.* [c] *om. Bo.* [d] *ξθ' Bo Mo Mos Ps. Εἴ τις add. Co.* [e] *om. Co.* [f] *om. Co.* [g–g] ⊓⊔ *οὔτε πιστ. οὐδὲ κληρ. εἶναι δυν. Co.* [h] *π' Bo Mo Mos Cl Ps.*

---

[5] V Usť přidáno *li nesteru* (Jas omylem *eteru*). Sreznevskij, *Materialy* II, 426 uvádí tento jediný doklad slova *nestera* ‚plemjannica‘; srov. staročeské vlastní jméno *Nestera, Nesterjka* adj. *nesterný* ‚nemírný‘ (J. Gebauer, *Slov. stč.* II, 622).

[6] Stlsl. *pritъknuti* ‚dokázat‘ je právní termín, který se vyskytuje též v Zakonu sudném (Usť 55b 16); srov. V. Procházka, *K historickoprávnímu významu csl. pritъknǫti a jeho parafrází z ruských pramenů,* Slavia 26 (1957), 337—340.

[7] Posedlí byli stejně jako katechumeni a kajícníci vyloučeni z oběti mešní a připuštěni jen k poučné části mše.

[8] Za tím nepřeloženo: *ἐὰν ᾖ ἄξιος, γενέσθω;* Jefr 19b *i ašte jestь dostoinъ, da budetъ.*

Nic 9 Nикєискаг(о) сбор(а) каN(оNъ) ѳ̅. аще котории Nєпытьnо поставлєNи быша попове, потомь же испытаNи бывъше исповѣдаша съгрѣшєNиꙗ 26a сво|ꙗ, исповѣдавъшємъ же имъ чрєсъ закоNъ движюще же сѧ чл(о)в(ѣ)ци Nа таковыꙗ роукы възложили боудоуть, сихъ каNоNъ Nє приꙗємлєть. Nєпорочьства бо мьщаꙗєть кафоликиискаꙗ ц(ь)ркы.

Nic 10 Nикєискаг(о) сбора каN(оNъ) ї̅. єлико с(ва)щ(є)Nи быша согрѣш'ши[h] по Nєвѣдѣнию ли прєзрѣвъшє с(ва)щаємыѧ[i], сєго Nє вєлить каNоNъ ц(ь)рк(ъ)вьNыи. оувѣдѣNи бо бывъшє извєргоуть с(ѧ).

XXVI титьл(ъ) к̅ѕ. (о) пѣвьцихъ и о а(Nа)гNостѣхъ[a] и опрок(истѣхъ)

Nicejského sněmu kánon 9. Jestliže někteří byli ustanoveni za kněze bez zkoušky, potom však, když byli podrobeni zkoušce, přiznali se k svým pokleskům, tu vloží-li lidé postupující proti zákonu přes jejich doznání na takovéto ruce,[9] těch kánon nepřijímá, neboť katolická církev hájí bezúhonnost.

Nicejského sněmu kánon 10. Jestliže někteří z padlých[10] byli vysvěceni[11] buď z nevědomosti, nebo že si (světitelé) nepovšimli[12] svěcených, toho církevní kánon nedovoluje. Když se to ovšem o nich zjistí, budou zbaveni hodnosti.

XXVI. titul. O zpěvácích a anagnostech a exorcistech.[1]

[h] J, om. U. [i] J, с(ва)щ(є)Nиꙗ errore U. — **XXVI** [a] агNостѣхъ U.

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν θ′. Εἴ τινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, εἶτα ἀνακρινόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἡμαρτημένα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις χεῖρας ἐπιτεθείκασι, τούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται· τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Νικαίᾳ) συνόδου κανὼν ι′. Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ[i] παρειδότων[j] τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιρεθήσονται.

XXVI *Τίτλος κς′. Περὶ τοῦ ψάλτας καὶ ἀναγνώστας καὶ [a]ὑπηρέτας καὶ[a] ἐπορκιστάς…*

i om. Mo Ne Ps. j παριδόντων nonnuli cod., προειδότων Co Cl. — **XXVI** *a–a om. Ne, ⊓⊔ καὶ ἐπορκ. καὶ ὑπηρ. Bo Mos.*

---

[9] Tj. vysvětí-li je. Takové poklesky, které vylučovaly z kněžství, a ovšem i ze svěcení na biskupa, jsou: rouhání, bigamie, kacířství, modloslužba, magie aj.

[10] Padlí (lapsi) jsou křesťané, kteří za pronásledování pod mravním nebo fyzickým násilím zapřeli víru buď obětováním pohanským bohům, nebo jiným podobným úkonem.

[11] Řec. *προεχειρίσθησαν* znamená ‚byli vysvěceni', jak správně překládá Usť; *προχειρίζεσθαι* se zde nerozlišuje od *χειρίζειν*, kdežto jinde má *προεχειρίζεσθαι* význam ‚eligere' (tak např. Jefr 23a překládá na našem místě *izbьrani byša*). Hefele I, 413, 353.

[12] Usť sleduje variantu *παριδόντων*, kdežto Jefr 23a *preže věduštemъ* se přiklání k řec. *προειδότων*. Slov. překlad v Usť se odchyluje od řec. textu ‚byli vysvěceni buď z nevědomosti nebo s vědomím (var. *přehlédnutím*) světitelů'.

XXVI

[1] O exorcistech viz výše str. 254, pozn. 12.

Laod 21 лаодикиискаг(о)[b] каN(оNъ) д̅ї[c]. ꙗко Nє достоить слоугамъ мѣста имѣти въ диꙗкоNьствѣ Nи прикасати сѧ ц(ь)рк(ъ)вьNыхъ съсоудѣхъ.

Laod 23 каN(оNъ) тогожє к̅г. ꙗко Nє достоить чьтьцємъ и пѣвьцємъ оурара Nосити ти тако чисти ли пѣти.

Laod 25 тогожє каN(оNъ) к̅є. (ꙗ)ко Nє достоить слоужитєлємъ хлѣба даꙗти Nи чаша бл(а)г(о)с(ло)вити.

Ap 26 с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) к̅є. аще кто боудєть въ причьтъ въшьлъ бєзъ жєNы, вєлимъ хотащимъ жєNити сѧ чьтьцємъ и пѣвьцємъ быти тъкмо. | 26b

Chalc 14 халкидоNьскаг(о) сбора каN(оNъ) д̅ї. поNєжє въ єтєрахъ областьхъ ослаблєNо быс(ть) пѣвьцємъ и чьтьцємъ, оустави с(ва)тыи сборъ, да Nє боудєть достоиNо Nикомоужє ихъ, зловѣрьNы поимати жєNы. прижививъшаꙗ жє оужє дѣти от таковыхъ жєNитвъ, аще оубо достигли боудоуть рожєNыꙗ от Nихъ кр(ъ)стити от єрєтикъ, приводити ꙗ къ обьщє-

Laodicejského kánon 14. Že služebníci[2] nemají mít místo v diakoniku ani se dotýkati církevních nádob.

Téhož kánon 23. Že lektoři a kantoři nesmějí nosit orar a tak číst nebo zpívat.

Téhož kánon 25. Že služebníci nesmějí rozdílet chléb ani žehnat kalich.

Svatých apoštolů kánon 25. Vstoupí-li někdo do kléru neženat a chtějí-li se pak (někteří) ženit, nařizujeme, že mohou být jen lektory nebo kantory.

Chalcedonského sněmu kánon 14. Poněvadž v některých eparchiích bylo kantorům a lektorům dovoleno (se ženit), nařídil svatý sněm, že nikdo z nich si nesmí brát ženy špatné víry. Jestliže tedy ti, kteří již získali děti z takových sňatků a dali své zrozence již dříve pokřtít od kacířů, ať je přivedou do společenství katolické církve; nepokřtěné[3] ať již nejsou křtěny u kacířů, ani ať neuzavírají sňatků s kacíři ani

[b] собор(а) add. J. [c] к̅а J.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) συνόδου κανὼν κα′. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν[b] ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν κγ′. Ὅτι οὐ δεῖ ἀναγνώστας ἢ ψάλτας ὀράριον φορεῖν καὶ οὕτως ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν κε′. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι οὔτε ποτήριον εὐλογεῖν.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κς′.[c] Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ιδ′. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται [d]τοῖς ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις[d] γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος μὴ ἐξεῖναί τινι αὐτῶν ἑτερόδοξον γυναῖκα λαμβάνειν. τοὺς δὲ ἤδη ἐκ τοιούτων γάμων παιδοποιήσαντας, εἰ μὲν ἔφθασαν [e]βαπτίσαι τὰ ἐξ αὐτῶν τεχθέντα[e] παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς, προσάγειν αὐτὰ τῇ κοινωνίᾳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μὴ βαπτισθέντα δὲ μὴ

b ⊓⊔ χώρ. ἔχ. Mo. c κε′ Ven. d–d ⊓⊔ ψάλτ. καὶ ἀναγν. Co Bo. e–e τὰ ἐξ αὐτ. τεχθ. βαπτ. Bo.

---

[2] *Služebník* je zde tolik co podjáhen.

[3] V slov. textu nepřeloženo: *μὴ βαπτισθέντα*, Jefr 33b *ašte li budutь nekrъšteni.*

нию кафоликиꙗ ц(ь)рк(ъ)вє. аще нє[d], к томоу да нє кр(ь)щають с(ѧ) [e]съ ѥрєтикы[e] ни смѣшати сѧ бракы съ єрєтикы ни съ жиды ни съ єлины, развѣ токмо аще обѣщають с(ѧ) приложити сѧ на православьноую вѣроу съвъкоуплаѥмоѥ лицє съ правовѣрными. аще ли къто оуставъ прєстоупить сборныи, то канонъстѣи ѥпитємии повинєнъ боуди.

XXVII|XXVIII титьл(ъ) к҃ꙁ. ꙗко нє подобаѥть иєрѣю соупроугы оу сєбє водити, развѣ нє творѧщихъ съблазнъ[a], ни на двоженьныхъ бракы ходити, ни позоръ на брацѣхъ дѣꙗти ли пласати отиноудь на брацѣхъ кр(ь)стиꙗньскыхъ подобаѥть.

Nic 3 никєискаг(о) сбора кан(онъ) г҃. |
27a отърєклъ ѥсть отиноудь вєликыи сборъ ни єп(и)с(ко)поу ни попоу

s Židy nebo ⟨pohanskými⟩ Helény leda jen tehdy, slíbí-li osoba uzavírající sňatek s pravoslavnými, že přejde na pravoslavnou víru. Přestoupí-li kdo toto nařízení sněmu, ať je podroben kanonické epitimii.

XXVII./XXVIII. titul.[1] Že kněz nesmí mít u sebe družku spoluuvedenou,[2] leda z takových, které nevzbuzují podezření, ani nesmí chodit na svatby těch, kdo se žení po druhé; ani se nemají na svatbách křesťanských dívat na hry divadelní nebo vůbec se nemá na nich tančit.

Nicejského sněmu kánon 3. Velký sněm zcela zakázal, že ani biskupu ani knězi ani jáhnu ani jakémukoli kleriku

[d]om. UJ. [e–e]от єрєтикъ J. — **XXVII/XXVIII** [a]блазна J.

δύνασθαι ἔτι βαπτίζειν αὐτὰ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς, μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον αἱρετικῷ, ἢ Ἰουδαίῳ, ἢ Ἕλληνι, εἰ μὴ ἄρα[f] ἐπαγγέλοιτο μετατίθεσθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπτόμενον πρόσωπον τῷ ὀρθοδόξῳ. εἰ δέ τις τοῦτον τὸν ὅρον παραβαίη τῆς ἁγίας συνόδου, κανονικῷ ὑποκείσθω ἐπιτιμίῳ.

XXVII/XXVIII *Τίτλος κη'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερέα συνείσακτον ἔχειν πλὴν τῶν ὑποψίαν μὴ ἐμποιούντων, μήτε εἰς διγάμων παραγίνεσθαι γάμους, μήτε θεωρίας[a] ἐν γάμοις ὁρᾶν, μήτε δὲ χορεύειν ὅλως ἐν γάμοις χριστιανόν.[b]*

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν γ'. Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος μήτε ἐπίσκοπον μήτε πρεσβύτερον μήτε διάκονον μήτε ὅλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τινι

[f] *om. Mo.* — **XXVII/XXVIII** [a] *θεωρίαν Cl.* [b] *χριστιανῶν Ne Ps.*

XXVII/XXVIII

[1] Tituly XXVII a XXVIII jsou v Usť přehozeny, Jas zachovává pořadí řec. předlohy.

[2] Velmi záhy v církvi žili jednotliví křesťané, duchovní i laici, s nevdanými osobami v jakémsi duchovním manželství, takže sice spolu bydlili, ale nikoli v pohlavním, nýbrž duchovním společenství, k vzájemnému duchovnímu prospěchu. Tyto ženy se nazývaly *συνείσακτοι, ἀγαπηταί,* sorores apod. (Hefele-Bén I, 1, 201, p. 2 a 537: soeurs agapètes). Kánon Nic 3 kromě zákazu „syneisaktismu“ in specie má význam všeobecný, že klerik nesmí mít v domě žádnou ženu kromě matky, sestry atd. Poněvadž tento smysl se sám sebou nabízí, četli někteří v řec. textu *ἐπνίσακτον* místo *συνείσακτον,* které však je dosvědčeno nejlepšími kodexy. Srov. Hefele I, 379. Zajímavo, že varianta *ἐπείσακτον* se obráží v překladu Jefr 21b *vъvodъnica.*

ни диꙗконоу ни всакомоу клирикоу достоино имѣти соупроугы съвѣдьницѣ, развѣ м(а)т(є)рє ли сєстры ли [b]тєтькы, ꙗжє[b] тъкмо лица [c]зазора оубѣжаша[c]. си жє лица и симъ ближнаꙗ оубѣгають съблажнєниꙗ.

нєокєсариискаг(о) сбора кан(онъ) ꙁ҃. попъ да нє ходить къ жєнащаго сѧ вторoю жєною, занє покаꙗниꙗ трьбоующю двожєньноу[d], что боудєть попоу[e], прилагаꙗ сѧ тацѣхъ брацѣхъ ꙗдоущахъ?

лаодикиискаг(о) сбор(а) кан(онъ) к҃г[f]. ꙗко нє достоить кр(ь)стьꙗномъ на бракы ходѧщє играти игры никакоꙗжє ни пласати, нъ бєз молвы любо обѣдати любо вєчєрати, ꙗкожє лѣпо ѥсть кр(ь)стьꙗномъ.

není dovoleno mít u sebe družku spoluuvedenou[1] kromě matky a sestry nebo tety,[2] neboť jen tyto osoby nebývají podezírány. Jen tyto osoby a jim podobné unikají podezření.

Neocesarijského sněmu kánon 7. Neoc 7
Kněz ať nechodí na svatbu těch, kdo se žení podruhé,[3] protože až ho bude manžel podruhé ženatý žádat o pokání,[4] jak bude knězi, který souhlasí s takovými sňatky tím, že na nich jí?[5]

Laodicejského sněmu kánon 23. Že Laod 53
křesťané nemají, jdou-li na svatby, hrát žádné hry ani tančit, nýbrž nehlučně buď obědvat, nebo večeřet, jak se sluší na křesťany.

[b–b]correximus e corrupto дѣтьскыꙗ жє UJ. [c–c]correximus secundum Jefr e corrupto зазирають бѣша жє U, зазирают(ь) выша ж(є) J. [d]двожєнцю J. [e]попъ J. [f]и҃і J.

ἐξεῖναι συνείσακτον[c] ἔχειν, πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θείαν, ἢ[d] ἃ μόνα[e] πρόσωπα ὑποψίαν διαπέφευγεν. ταῦτα δὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια διαπέφευγεν ὑποψίαν.

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν ζ'. Πρεσβύτερος εἰς γάμους διγαμοῦντος μὴ ἑστιάσθω, ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν νγ'. Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν, καθὼς πρέπει χριστιανοῖς.

[c] *ἐπείσακτον γυναῖκα Cl.* [d] *om. Co.* [e] *μόνον Mos Cl.*

---

[3] Ovšem myslí se tu bigamie sukcesívní, nikoli bigamie vlastní, jak se domníval např. Beveridge.

[4] Ve východní církvi byla na to stanovena epitimie jednoho roku.

[5] Smysl místa je porušen chybným tvarem *jaduštachъ*, buď místo *jaduštu* (sc. *popu*), nebo místo *jady* (sc. *popъ*) v Jas. Sobolevskij (*Materialy* 141) přičítal neprávem tuto chybu autoru překladu. Jefr (85a) má překlad úplnější a jasný: *kyi jestь popъ, iže obědanija radi sъloživyi sę sъ bezakonъnyimi braky.*

Laod 54 тогож(є) кан(онъ) н҃д. ꙗко нє подобаѥть с(вѧ)щ(є)никомъ позоръ никацѣхъжє позоровати на брацѣхъ, нъ прєжє дажь нє вънидоуть фи(мє)ликиꙗ[g] въстати имъ и-ти[h] оттоуда.

Ap 5 27b **XXVIII|XXVII** к҃и. титьл(ъ). ꙗко нє достоить с(вѧ)щєникоу своѥꙗ жєны изгонити[a]

с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) і҃[b]. єп(и)с(ко)пъ[c] ли попъ ли диꙗконъ своѥꙗ жє|ны говѣниꙗ ради да нє изгонить. ащє ли отпоустить ю, да отлоучить с(ѧ) от ц(ь)рк(ъ)вє. прєбываꙗи жє тако, да извєржєть с(ѧ) с(вѧ)щ(є)ниꙗ.

Neoc 1 лаодикиискаго сбор(а) кан(онъ) а҃. попъ ащє ожєнить с(ѧ), да отпадєть ч(ь)сти своѥꙗ. ащє ли

Téhož kánon 54. Že klerici nemají na svatbách přihlížet žádným divadlům, nýbrž dříve než vejdou herci,[6] mají povstat a odejít odtamtud.

XXVIII./XXVII. titul. Že kněz nesmí svou ženu vyhánět (pod záminkou zbožnosti, ani se nesmí nikdo po vysvěcení ženit, leda kdyby byl při svěcení předem prohlásil: chci se ženit).

Svatých apoštolů kánon 10. Biskup nebo kněz nebo jáhen ať svou ženu nezapuzuje kvůli zbožnosti. Propustí-li ji, ať je suspendován. Setrvá-li v tom, ať je zbaven hodnosti.

Laodicejského sněmu kánon 1. Ožení-li se kněz, ať je zbaven svého duchovního stavu. Dopustí-li se smilství

[g]филикиꙗ U, филикіи J. [h]и ити J. — **XXVIII,XXVII** [a]говѣніѧ виною, ни по с(вѧ)щєніи жєны поимати но (mendose pro нє) ожєншємоу сѧ, развѣ ащє прєжє свидѣтєл(ь)ствовалъ боудєт(ь) с(вѧ)щаємъ, ꙗко жєнити сѧ хощоу add. J. [b]є҃ J. [c]J, spatium 4—5 litterarum erasum exstat in U.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν νδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικούς [f]*τινας θεωρίας*[f] *θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις, ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσέρχεσθαι θυμελικοὺς ἐγείρεσθαι αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν.*

XXVIII/XXVII *Τίτλος κζ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερέα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλειν προφάσει εὐλαβείας, μήτε δὲ μετὰ χειροτονίαν τὸν ἄγαμον ἔτι γαμεῖν, πλὴν εἰ μὴ χειροτονούμενος δεῖν αὐτὸν πρὸς γάμον ἐλθεῖν προμαρτύρηται.*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ε'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, ἐὰν δὲ ἐκβάλλῃ, ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω.

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ[a] *συνόδου κανὼν α'. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως*

[f-f] ⊓⊔ *θεωρ. τιν. Ps.* — **XXVIII/XXVII** [a] *Λαοδικείᾳ Bo Mos.*

---

[6] Slov. text má zde *filikija*, zřejmě omyl místo *fimelikija* za řec. *θυμελικούς*, což značí *herci*. Slovo to zůstalo nepřeloženo u Dionysia Exigua, rovněž v Jefr 99b je vypuštěno. Srov. Schmid *Die Nomokanonübersetzung*, 110.

любы и прєлюбы сътворить, тъ большими боудєть отриновєнъ и привєдєнъ[d] въ покаꙗниє.

с(вѧ)т(а)го василиꙗ кан(онъ) в҃і. о попѣ, ижє по нєвѣжьствоу боудєть бєзаконьнѣи жєнитвѣ прилѣпивъ сѧ, оуставихъ, ꙗкожє достоить ѥмоу сѣдалищи тъкмо причащати сѧ, прочихъ жє дѣиствии кромѣ быти.

XXIX титьл(ъ) к҃ѳ. ꙗко нє подобаѥть ѥп(и)с(ко)поу ли попоу ли простоу

с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) н҃в. ащє кыи [a]єп(и)с(ко)пъ ли[a] попъ ли диꙗконъ ли всакъ причьтьникъ с(вѧ)щ(є)ниꙗ подроужиꙗ законьнаго и маса и вина нє пощєниꙗ ради, нъ сквьрньно творѧ ти гноушаѥть с(ѧ) нє вѣдыи, ꙗко всє добро зѣло и ꙗко моужа и жєноу б(ог)ъ чл(о)в(ѣ)ка створи,

nebo cizoložství, ten (tím) spíše bude vyloučen a uveden do stavu kajícnického (do pokání).[1]

Bas 12 27 Svatého Basilia kánon 12. O knězi, který z nevědomosti uzavřel nezákonný sňatek, jsem ustanovil, že je mu dovoleno toliko zasedat mezi kněžími, ostatních úkonů kněžských má se zdržovat.[2]

XXIX. titul. Že biskup nebo kněz nebo laik nesmí . . .

Ap 51 Svatých apoštolů kánon 52. Ošklivíli si některý (biskup nebo) kněz nebo jáhen nebo kterýkoli klerik stavu duchovního zákonitý sňatek a maso i víno ne kvůli askezi, nýbrž proto, že je pokládá za poskvrněné, nevěda, že vše bylo velmi dobré (Gn 1. 31) a že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu (Gn 1. 27), ale tupí a haní stvoření boží,

[d]придєт(ь) J. — **XXIX** [a-a]J; spatium 6 litterarum erasum post кыи exstat in U.

αὐτὸν κατατίθεσθαι, ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν πλεῖον καὶ ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ιβ'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ κατὰ ἄγνοιαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντος ὥρισα ἃ[b] *ἐχρῆν, καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι.*

XXIX *Τίτλος κθ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὅλως ἢ λαϊκὸν...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν να'.[a] *Εἴ τις* [b]*ἐπίσκοπος ἢ*[b] *πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ γάμου καὶ κρεῶν καὶ οἴνου οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν (Gen 1, 31) καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, (Gen 1, 27) ἀλλὰ βλασφημῶν*

[b] *ὡς Mo Ne Ps.* — **XXIX** [a] *νβ' Bo Mo Ps.* [b-b] *om. Mos, sed adseribit ἐπίσκοπος supra πρεσβύτερος.*

XXVIII/XXVII

[1] Tj. bude podroben církevnímu pokání se všemi čtyřmi stupni a po jeho skončení bude přijat do společenství laiků.

[2] Samo sebou se rozumí, že nezákonný sňatek předem zrušil. V slov. textu je toliko první, menší část kánonu.

Nъ гоуда хоулить тварь б(о)жию, ли да исправить са, ли да извєржєть с(а) ц(ь)рк(ъ)вє и да отлоучить с(а). такожє и простъ людиNъ. |

Ap 53 тѣхъж(є) каN(оNъ) N̄Г̄. ащє кыи [a]єп(и)с(ко)пъ ли[a] попъ ли диꙗкоNъ ли всакъ причьтьNикъ въ с(ва)тыꙗ д(ь)Nи Nє въкоушаѥть масъ Nи виNа скарѣдоуꙗ, а Nє б(ож)иꙗ слоужьбы дѣла, да извєржєть с(а), ꙗко Nєсдравъ сы[b] съвѣстию и виNєN(ъ)[c] съблазNоу мNогомъ бываꙗ.

Ap 63 тѣхъж(є) каN(оNъ) N̄Д̄. ащє кыи [a]єп(и)с(ко)пъ ли[a] попъ ли диꙗкоN(ъ) ли всакъ причьтьNикъ с(ва)щєNиꙗ ꙗсть кровь въ масъ мѣсто ли звѣроꙗдиNоу ли мьртвьчиNоу, да извєржєть с(а); сє бо закоNъ отрєчє. ащє ли людиNъ, да отлоучить с(а).

Anc 14 аNкурьскаг(о) сбор(а) каN(оNъ) Д̄Ī. попомъ и диꙗкоNомъ и соущимъ въ клиросѣ и Nє ꙗдоущимъ[d]

buď ať se polepší, nebo ať je vyobcován z církve; rovněž tak i laik.

Týchž kánon 53. Jestliže některý (biskup nebo) kněz nebo jáhen nebo jakýkoli klerik nepožívá ve sváteční dny masa ani vína proto, že si je oškliví, a nikoli kvůli službě boží, ať je zbaven hodnosti, poněvadž nemá zdravé svědomí[1] (1T 4, 2) a stává se příčinou pohoršení pro mnohé.

Týchž kánon 54. Jestliže některý (biskup nebo) kněz nebo jáhen nebo kdokoli ze stavu duchovního pojídá krev namísto masa[2] (Gn 9.4), nebo co bylo uloveno zvěří nebo mršinu (Lv 17.15), ať je zbaven hodnosti, neboť to Zákon zakázal. Je-li to laik, ať je exkomunikován.

Ankyrského sněmu kánon 14. Kněží a jáhni a příslušníci kléru, kteří nejedí masa, mají z něho okusit[3] a tak se ho

[b] J, съ errore U. [c] J, виNъ mendose U. [d] вкоушающим(ъ) J.

διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω. ὡσαύτως καὶ ὁ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω.

Τῶν αὐτῶν κανὼν νγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν ἢ οἴνου βδελυσσόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν, καθαιρείσθω, ὡς κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν (1T 4, 2) καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος.

Τῶν αὐτῶν κανὼν ξγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ φάγῃ κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ (Gen 9, 4) ἢ θηριάλωτον ἢ θνησιμαῖον (Lev 17, 15), καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν. ἐὰν δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιδ'. Τοὺς ἐν κλήρῳ πρεσβυτέρους ἢ[c] *διακόνους ὄντας καὶ ἀπεχομένους κρεῶν ἔδοξεν ἐφάπτεσθαι καὶ οὕτως, εἰ βούλοιντο, κρατεῖν*

[c] *καὶ Mo.*

XXIX

[1] Volný překlad (zachovaný i v Jefr 17b) řec. *κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν,* ‚qui conscientiam habet (reatu criminum) notatam' (F. Zorell, *N. T. Lexicon Graecum*), ‚na svém svědomí má vypáleno znamení', což je vzato z 1T 4, 2.

[2] Hefele I, 819: Si quis . . . mandicaverit carnem in sanguine animae eius; zde vyjádřeno volně.

[3] Řec. *ἐφάπτεσθαι,* Hefele I, 233: berühren (davon kosten); Hefele-Bén I, 1, 316: y toucher (en goûter); Jefr 83a překládá doslovně *prikasati sę.*

масъ подобаѥть въкоушати ти тако, ащє хотать, да въздьржать с(а). ащє ли скарѣдоуютъ ꙗко и полагаѥмаго зєлиꙗ съ масы Nє[e] ѣсти, Nъ ащє Nє послоушаютъ каNоNа, да отпадоуть чьсти своѥꙗ.

тогож(є) каN(оNъ) В̄. ащє кто ꙗдоуща[f] маса развѣ кръвє и оудавлєNиNы и идоложрєNиNы съ говѣNиѥмь и вѣрою осоужаѥть ꙗко ꙗдєNиꙗ ради Nадьжа с(ъ)п(а)с(є)Nиꙗ Nє имоуща, да проклатъ | боудєть.

гагрьскаго сбор(а) каN(оNъ) .А̄. ижє жєNитвоу хоулить ли сѣдающю съ моужємь своимь, соущю говѣиNоу и вѣрNоу, [g]касаѥть с(а) и хоулить[g], ꙗко Nє могоущєма въ ц(ѣ)с(а)р(ьс)твиѥ б(ож)иѥ въNити, да проклатъ боудєть.

XXX титьл(ъ) Л̄. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу ли клирикоу ли

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) М̄В̄. єп(и)с(ко)пъ ли попъ ли

zdržet, chtějí-li. Pakliže si ho oškliví a nejedí ani zeleninu, která byla s masem vložena (na oheň),[4] neuposlechnou-li toho kánonu, ať pozbudou své hodnosti.

Téhož kánon 2. Odsuzuje-li kdo toho, kdo se zbožností a vírou jí maso kromě krve a zadušených zvířat a obětí modlářských, jako by pro toto požívání neměl naděje na spásu, ať je proklet. Gangr 2

28b

Gangerského sněmu kánon 1. Kdo haní manželství a ženu, která sedá[5] se svým mužem a je zbožná a věřící, napadá a haní, jako by nemohli vejít do království božího, budiž proklet.[6] Gangr 1

XXX. titul. Že nemá biskup nebo klerik nebo . . .

Svatých apoštolů kánon 42. Biskup nebo kněz nebo jáhen, který hraje Ap 42

[e] J, om. U. [f] J, ꙗдоущє U. [g-g] смѣєть хоулити J.

ἑαυτῶν. εἰ δὲ βδελύσσοιντο, ὡς μηδὲ τὰ μετὰ κρεῶν βαλλόμενα λάχανα ἐσθίειν, καὶ μὴ ὑπείκοιεν[d] *τῷ κανόνι, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως.*

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Γάγγρᾳ) συνόδου[e] *κανὼν β'. Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος καὶ* [f]*εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ*[f] *μετὰ εὐλαβείας καὶ πίστεως κατακρίνοι, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν ἐλπίδα μὴ ἔχοντα σωτηρίας, ἀνάθεμα ἔστω.*

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν α'. Εἴ τις τὸν γάμον μέμφοιτο καὶ τὴν καθεύδουσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, οὖσαν πιστὴν καὶ εὐλαβῆ, βδελύσσοιτο ἢ μέμφοιτο, ὡς ἂν μὴ δυναμένους εἰς βασιλείαν[g] *εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.*

XXX *Τίτλος λ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ὅλως ἢ...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μβ'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.

[d] *ὑπήκοιεν, ὑπακούοιεν nonnuli cod.* [e] *om. Ne Cl.* [f-f] ⊓⊔ *πν. καὶ εἰδωλ Ps.* [g] *τοῦ θεοῦ add. Vi.*

---

[4] Hefele I, 233: die mit dem Fleische zugleich gekochten Gemüse; Hefele-Bén I, 1, 316; des légumes cuits avec des viandes.

[5] Volný překlad řec. *τὴν καθεύδουσαν*; Jefr 87b doslovně *sъpęštjuju.*

[6] Gangerským sněmem byla vynesena řada anathemat proti herezi eustathiánské (Eustathius, arcibiskup v Sebastě, ok. 300—377), projevující se různými zvrácenými názory na život. Suvorov, *Ob'jem* 201, p. 3.

диꙗкоN(ъ) сигами[a] играꙗ ли оупиваꙗ сꙗ ли да остаNєтсꙗ[b] того, ли да извєржєть с(ꙗ).

Ap 43 падьꙗци[c] и аNагNости ли пѣвьци тожє творащє ли да остаNоуть сꙗ того, ли да отлоучить с(ꙗ)[d]. такожє и людиѥ.

Ap 54 тѣхъжє каN(оNъ) N̄. ащє которꙑи клирикъ въ кърчьмьNици обращєть с(ꙗ) ꙗдꙑи и пиꙗ, да отлоучить с(ꙗ), развѣ того, ѥжє Nа поути овитаѥть.

Laod 24 лаодикиискаг(о) сбор(а) каN|(оNъ) і̄. ꙗко Nє достоить с(ва)щєNикомъ, от поповъ до диꙗкъ и прочихъ ц(ь)рк(ъ)вьNаг(о) чиNа до двьрNикъ, Nи чєрNьцємъ, въ кърчьмьNицю вълазити.

Gangr 11 гагрьскаг(о) сбор(а) каN(оNъ) а̄і̄[e].
ижє Nєродить о творащихъ от
вѣрꙑ любъвє и чьсти г(о)с(подь)-
29a Nа[f] съзꙑвающихъ[g] братию и Nє
хощєть приобьщи|ти сꙗ зваNꙑхъ
оуNичьжаꙗ бꙑваѥмоѥ, проклатъ
да боудєть.

v kostky[1] a opíjí se, buď ať toho zanechá, nebo ať je zbaven hodnosti.

Rovněž i podjáhni a lektoři i kantoři, kteří činí totéž, buď ať toho zanechají, nebo ať jsou vyloučeni z přijímání; rovněž i laici.

Týchž kánon 50. Bude-li některý, klerik přistižen, jak jí a pije v krčmě, ať je suspendován, vyjma toho, kdo tam bydlí na cestách.

Laodicejského sněmu kánon 10. Že není dovoleno duchovním osobám, od kněží po jáhny i ostatních z církevního stavu až po vrátné, ani mnichům chodit do krčem.

Gangerského sněmu kánon 11. Kdo opovrhuje těmi, kdo z víry připravují agapy[2] i pro čest Páně zvou bratry, a nechce se zúčastnit s pozvanými, ježto ruší tento obyčej, ať je proklet.

XXX [a]correximus e corrupto силами UJ. [b]J, о Nє стаNєть с(ꙗ) mendose U. [c]також(є) и подꙗци J. [d]отлоучатсꙗ J. [e]д̄ӣ J. [f]post чьсти г(о)с. verisimiliter omissum ради. [g]съзꙑвающю mendose UJ.

Τῶν αὐτῶν κανὼν μγ'. Ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν ἢ παυσάσθω ἢ ἀφοριζέσθω. ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Τῶν αὐτῶν κανὼν νδ'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων,[a] ἀφοριζέσθω, πάρεξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ καὶ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύοντος.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν κδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἕως ὑπηρετῶν καὶ ἀναγνωστῶν καὶ ψαλτῶν καὶ ἐπορκιστῶν καὶ θυρωρῶν καὶ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι.

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν ια'. Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων καὶ διὰ τιμὴν τοῦ κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφούς, καὶ μὴ θέλοι κοινωνεῖν ταῖς κλήσεσι διὰ τὸ ἐξευτελίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω.

XXX [a] *ἢ πίνων add. Mos.*

XXX

[1] Usť i Jas chybně *silami* místo *sigami*. Srov. shora str. 255 *vъ šegachъ*.

[2] Nemyslí se zde podle Hefele I, 784 (Hefele-Bén I, 2, 1037) starokřesťanské agapy, nýbrž hostiny připravované zámožnými křesťany pro chudé.

с(ва)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) N̄п̄. ащє кꙑи клирикъ хрома ли слѣпа ли глоуха ли врєдьNѣ Nозѣ имоуща подражаѥть, да отлоучить с(ꙗ). такожє и людиNъ.

XXXI титьл(ъ) л̄а̄. ꙗко Nє достоить єп(и)с(ко)поу ли поп(оу) ли клирик(оу)

с(ва)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ каN(оNъ) ѳ̄. ащє которꙑи єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли діакоNъ[a] ли чтєць[b] въ вєликꙑи пос(тъ) Nє постить сꙗ ли въ срєд(оу) ли въ паток(ъ), да извєржєть с(ꙗ), развѣ ащє Nєдоуга дѣла плътьNаго Nє можєть сєго творити. ащє ли людиNъ, да отлоучить сꙗ.

гагрьскаг(о) сбор(а) каN(оNъ) ѳ̄і̄. ащє кто постащихъ сꙗ, развѣ тєлєсьNѣи Nоужи, Nєродить и прєдаNꙑꙗ постꙑ обьщаꙗ храNимꙑ[c] ц(ь)рк(ъ)вью разорить, соущю въ Nємь свършєNоу смꙑслоу, да боудєть проклатъ.

Svatých apoštolů kánon 58. Posmívá-li se některý klerik chromému nebo slepému nebo hluchému nebo tomu, kdo má vadné nohy, ať je vyloučen;[3] rovněž tak i laik. Ap 57

XXXI. titul. Že biskup ani kněz ani klerik nemá . . .

Svatých apoštolů kánon 9. Nepostí-li se některý biskup nebo kněz nebo jáhen nebo mnich v době velkopostní či ve středu neb v pátek, ať je zbaven hodnosti, ledaže by toho nemohl činit pro neduh tělesný. Pakliže je to laik, ať je exkomunikován. Ap 69

Gangerského sněmu kánon 19. Jestliže kdo z askétů, vyjma nutnost tělesnou, odmítá a porušuje tradiční všeobecné posty církví zachovávané, ač má dokonalý rozum,[1] budiž proklet. Gangr 19

XXXI [a]J, диꙗкок(ъ) errore U. [b]J, чьрNьць U. [c]J, храNими mendose U.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν νζ'.[b] Εἴ τις κληρικὸς κωφὸν ἢ τυφλὸν ἢ χωλὸν ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσει, ἀφοριζέσθω. ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

XXXI *Τίτλος λα'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ κληρικὸν...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξθ'.[a] Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος [b]ἢ ὑποδιάκονος[b] ἢ ἀναγνώστης [c]ἢ ψάλτης[c] τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει ἢ [d]παρασκευὴν ἢ τετράδα,[d] καθαιρείσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν ιθ'. Εἴ τις τῶν ἀσκούντων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν καὶ φυλαττομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραλύοι, ἐπικουροῦντος[e] ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

[b] *νη' Bo Mo Mos Ps.* — **XXXI** [a] *θ' (ex ο') Mo Bo.* [b–b] *om. Bo Mo Mos Cl Ps.* [c–c] *om. Bo Mo Mos Cl.* [d–d] *⊓⊔ τετρ. ἢ παρ. Mo Co.* [e] *ἐποικουροῦντος Ne, ἐπικοροῦντος Bo, ἐπικυροῦντος Mos, ὑποκουροῦντος Mo, ὑποικουροῦντος.*

---

[3] Řec. *ἀφορίζεσθαι* značí u kleriků suspenzi, u laiků exkomunikaci.

XXXI

[1] Řecké texty vykazují na tomto nesnadném místě několik variant, z nichž slovanský překlad v ~~Usť~~ sleduje variantu *ὑποικουροῦντος*. Hefele I, 787 překládá: indem volle Einsicht in

Laod 49 лаодикиискаг(о) сбор(а) ка-
N(оNъ) м̄ѳ. ꙗко Nє достоить въ вє-
ликъıи пос(тъ) хлѣба приNосити,
Nъ въ соуботоу ти въ Nєдѣлю
тъкмо.

Laod 50 тогож(є) каN(оNъ) N̄. ꙗко Nє
достоить сорокооустью въ послѣ-
29b дьNюю Nєдѣлю чєтвєрка[d] | раза-
рати и всєго поста бєщьствовати,
Nъ достоить всю Nєдѣлю постити
сѧ соухо ꙗдоущє.

Laod 51 тогож(є) каN(оNъ) N̄а̄. ꙗко Nє
достоить въ сорокооустию рожь-
ства стварати Nи с(вѧ)тъıхъ м(ѫ)-
ч(є)N(и)къ памати творити, Nъ
тъкмо въ соубот(оу) ти въ Nєдѣлю.

Laod 52 тогож(є) каN(оNъ) N̄в̄. ꙗко Nє
подобаѥть въ сорокооустию бракъ
творити Nи р(о)ж(ь)ства дѣꙗти.

Laodicejského sněmu kánon 49. Že ve velký půst není dovoleno obětovat chléb, leda jen v sobotu a v neděli.[2]

Téhož kánon 8. Že se nemá rušit půst čtvrtku posledního týdne kvadragesimy, a tím celý půst zneuctívat, nýbrž má se celý týden postit a jíst jen suchá jídla.[3]

Téhož kánon 51. Že se v kvadragesimě nemají slavit narozeniny svatých mučedníků ani památky jejich, leda toliko v sobotu a v neděli.

Tehož kánon 52. Že se v kvadragesimě nemá konat svatba ani se nemají slavit narozeniny.[4]

[d]чєтвєрт'ка J.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν μδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ν'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ τὴν ὑστέραν ἑβδομάδα τὴν πέμπτην λύειν καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν, ἀλλὰ δεῖ πᾶσαν τὴν ἑβδομάδα νηστεύειν ξηροφαγοῦντας.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν να'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείαν ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι καὶ κυριακαῖς.

Τῆς αὐτῆς συνόδου κανὼν νβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τεσσαρακοστῇ γάμους ποιεῖν ἢ γενέθλιον ἐπιτελεῖν.

---

ihm herrschte (Hefele-Bén I, 2, 1041: supposant qu'il y a en lui une intelligence supérieure), stejně Milaš II, 45: a nalazi se pri tome u punoj svijesti. Slova ta se chápou jako řečena z duše eustathiánů, proti nimž je tento kánon namířen. Podobně van Espen vidí v nich poukaz na pýchu těchto kacířů a překládá: perfecta in eo residente ratione. Jinak Hardouin a Mansi: si deliberato consilio haec ieiunia improbet ‚zavrhuje-li s rozvahou církevní půst'. Jiné pojetí nacházíme v Jefr (89a) *izvěštajemu vъ njemь konьčьnuumu pomyšljeniju*, opírající se patrně o variantu *ἐπικυροῦντος*.

[2] V obyčejné dny kvadragesimy kromě sobot a nedělí může se konat jen obřad zvaný liturgia praesanctificatorum.

[3] Je to tzv. xerophagia (*ξηροφαγία*).

[4] *Γενέθλια* tohoto kánonu nejsou jako v předešlém natalitia martyrum, nýbrž narozeniny knížat.

XXXII титєл(ъ) л̄в̄[a]. (о) говѣю-
щихъ и постащихъ сѧ въ соу-
бот(оу)

с(вѧ)тъıх(ъ) ап(о)с(то)лъ ка-
N(оNъ) ѯ̄є. ащє которъıи клирикъ
обращєть с(ѧ) поста сѧ въ соу-
бот(оу) ли въ Nєдѣлю, развѣ ѥди-
Nоꙗ вєликоꙗ соуботъı, да извєр-
жєть с(ѧ). ащє ли людиNъ, да от-
лоучить с(ѧ).

гагръскаг(о) сбор(а) каN(оNъ) ӣї.
ижє мNимаго ради б(ог)оч(ь)стъıꙗ[b]
въ Nєдѣл(ю) постить с(ѧ), оNафєма
да боудєть.

тогожє каN(оNъ) є̄ї[c]. ащє кото-
раꙗ жєNа мNимаго ради пощєNиꙗ
прємѣNить одѣNиѥ въ объıчьNаго
мѣсто жєNьскаго одѣNиꙗ въ моу-
жьскъıи образъ облачить с(ѧ)[d],
аNафєма да боудєть.

тогожє каN(оNъ) є̄ї. ижє остав-
лаѥть своꙗ чада а Nє кърмить ихъ
и къ б(ог)оч(ь)стью по|добъNомоу
възводить, Nъ виNою пощєNиꙗ
NєбрєжєтЬ, аNафєма да боудєть.

XXXII. titul. O těch, kteří se věnují zbožným úkonům a postu v sobotu . . .

Svatých apoštolů kánon 65. Bude-li zjištěno, že se některý klerik postí v sobotu nebo v neděli, kromě jediné Veliké soboty, ať je zbaven hodnosti. Je-li to laik, ať je exkomunikován. Ap 64

Gangerského sněmu kánon 18. Kdo se z domnělé zbožnosti postí v neděli, budiž proklet. Gangr 18

Téhož kánon 15. Změní-li některá žena z domnělé askeze šat a místo obyčejného ženského šatu se obleče na způsob mužský,[1] budiž prokleta. Gangr 13

Téhož kánon 15. Opouští-li někdo své děti a neživí je a k náležité zbožnosti nevede,[2] nýbrž zanedbává je pod zá- 30a minkou askeze, budiž proklet. Gangr 15

XXXII [a]J, om. U. [b]бл(а)гоч(ь)стıѧ J. [c]д̄ї J. [d]облєчєтсѧ J.

XXXII *Τίτλος λβ'. Περὶ τῶν ἀσκούντων ἀδιακρίτως, καὶ νηστευόντων κυριακὰς καὶ σάββατα...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξδ'.[a] *Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθείη τὴν ἁγίαν κυριακὴν νηστεύων ἢ τὸ σάββατον πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω. εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.*

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Γάγγρᾳ) συνόδου κανὼν ιη'. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιγ'.[b] *Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοι τὸ ἀμφίασμα καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω.*

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιε'. Εἴ τις καταλιμπάνει τὰ ἑαυτοῦ τέκνα καὶ μὴ τεκνοτροφοίη καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ πρὸς θεοσέβειαν τὴν προσήκουσαν ἀνάγοι, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

XXXII [a] *ξε' Bo Mo Mos Ps.* [b] *ιδ' Bo.*

XXXII

[1] Kánon ten, jako ostatní gangerské, je namířen proti bludům eustathiánů. Mužský šat, o němž se tu děje zmínka, byl patrně šat mnišský.

[2] Zde nepřeloženo *ὅσον ἐπ' αὐτῷ* ‚pokud na něm jest'; místo *vъzvoditь* má být *ne vъzvoditь*.

Gangr 16 тогож(є) кан(онъ) ѕ҃і. аще котораꙗ чада родитєль своихъ, пачє жє вѣрєнъ соущь, отидоуть виною б(ог)оч(ь)стьꙗ и достоинъıꙗ[e] ч(ь)сти родитєлємъ нє[f] въздають, ч(ь)стьнъıꙗ сирѣчь пачє б(ог)оч(ь)стиꙗ, анафєма да боудєть.

Gangr 17 тогожє кан(онъ) з҃і. аще котораꙗ жєна мнимаго ради пощєниꙗ пострижєть власъı, ꙗжє дасть б(ог)ъ на въспомановєниѥ повиновєнию, ꙗко разарающи повєлѣниѥ повиновєнию проклата[g] да боудєть.

Bas 20/35 с(ва)т(а)го васильꙗ кан(онъ) к҃. о оставльшии своѥго моужа пошьдъшии. о оставльнѣмь подобаѥть смотрити винъı оставлєниꙗ, и аще боудєть нєподобьнѣ ѥго отшла, сє оубо м(и)л(о)сти ѥсть достоинъ, она жє къ єпитємии. м(и)л(о)сть жє сємоу къ приобьщєнию ц(ь)рк(ъ)вьномоу [h]да дасть са[h].

Téhož kánon 16. Opustí-li některé dítky své rodiče, zvláště věřící, pod záminkou zbožnosti a neprokazují-li svým rodičům povinné úcty, ježto si více cení zbožnosti,[3] buďtež proklety.

Téhož kánon 17. Ustřihne-li si (1C 11, 6) některá žena z domnělé askeze vlasy, které jí dal Bůh na připomínku její poddanosti (1T 2, 11), poněvadž porušuje přikázání poddanosti, budiž prokleta.

Svatého Basilia kánon 20. O té, která opustila svého muže a odešla od něho. Co se týče opuštěného, třeba vyšetřit příčiny opuštění, a odešla-li od něho bezdůvodně, pak je on hoden odpuštění a ona církevního trestu. Ať se dá jemu odpuštění tím, že bude účasten církevního společenství.[4]

[e]ante достоинъıꙗ erasum нє in U. [f]нє superscriptum (manu recentiore?) in U. [g]J, проклатъ errore U. [h–h]да єсть J.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ις'. Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτῶν τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιζ'. Εἴ τις γυναικῶν διὰ νομιζομένην θεοσέβειαν[c] ἀποκείροιτο τὴν κόμην (1C 11, 6), ἣν ἔδωκεν ὁ θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς (1T 2, 11), ὡς ἂν παραλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν κ'. Περὶ τῆς καταλιμπανούσης τὸν ἴδιον ἄνδρα καὶ ἀναχωρούσης. Ἐπὶ τοῦ καταλειφθέντος [d]τὴν αἰτίαν χρὴ σκοπεῖν[d] τῆς ἐγκαταλείψεως, κἂν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἡ δὲ ἐπιτιμίου. ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ δοθήσεται.

[c] *ἄσκησιν Bo Mos Cl.* [d–d] ⊓⊔ *χρὴ σκοπεῖν τὴν αἰτ. Mo Ne Ps.*

---

[3] Slov. *č(ь)stьnyja sirěčь pače b(og)oč(ь)stija* je mechanický překlad řec. genitivu absolutního *προστιμωμένης... τῆς θεοσεβείας* s ponecháním ženské koncovky u adjektiva a porušením kongruence s odděleným od něho řídícím substantivem.

[4] Společenství s církví (*τὸ κοινωνεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ*) znamená plné užívání církevních práv.

XXXIII титєл(ъ) л҃г[a]. ꙗко подобаѥть калоугєромъ повиновати

с(ва)тъıх(ъ) ап(о)с(то)лъ. єлико истиньнѣ и цѣломоудрьнѣ мнишьскоѥ житиѥ живоущи подо|бьнѣ чьсти да достоини боудоуть. а понєжє єтєрии възъмъшє мнишьскъı образъ ц(ь)рк(ъ)вьнъıꙗ и градьскъıꙗ матоуть вєщи ходащє бєщиноу въ градѣхъ, нє то жє нъ и манастъıра творити начинають, изволи са никомоужє никакожє съзидати ни съставлати манастъıрь ли ц(ь)рк(ъ)вь бєз волѣ градьскаго єп(и)с(ко)па. а соущимъ въ всакомь градѣ и странѣ повиновати са єп(и)с(ко)п(о)мъ калоугєромъ, и бєзмълвиѥ любити и вънимати тъкмо пощєнию[b], м(о)л(и)твѣ. въ нихъжє мѣстѣхъ постригли са соуть, да прєбъıвають, а ни ц(ь)рк(ъ)вьнъıмъ, ни житиискъıмъ огавиꙗ творити вєщємъ ли приобьщати са оставлающє своꙗ манастъıра, аще и нѣкогда оубо повєлѣно[c] боудєть ноужьнъıꙗ потрє-

XXXIII. titul. Že mniši mají být podřízeni . . .

Svatých apoštolů. Těm, kteří oprav- Chalc 4
dově a čistě žijí mnišským životem, ať se dostane náležité úcty. Poněvadž 30b
však někteří, ač vzali na sebe mnišský stav, působí zmatek v záležitostech církevních i světských a chodí nepořádně po městech, nejen to, ale i kláštery začínají zakládat, bylo usneseno, že nikdo nesmí nijak stavět nebo zřizovat klášter nebo kostel bez povolení městského biskupa a že mniši nacházející se v kterémkoli městě nebo kraji mají se podrobovat biskupům a milovat pokoj a věnovat se jen postu a modlitbě. Ať se zdržují na místech, kde byli postřiženi, a ať nepůsobí mrzutosti ve věcech církevních i světských nebo ať v nich nemají účastenství a neopouštějí při tom svůj klášter, ledaže by jim to bylo poručeno z nutné potřeby městským biskupem. Ať nepřijímají nižádného (otroka)[1] v klášteřích na mnišství bez povolení jeho vlastního pána. Nařizujeme, ať ten, kdo přestoupí tato

XXXIII [a]J, om. U. [b]J, пощєниѥ U. [c]им(ъ) add. J.

XXXIII *Τίτλος λγ'. Περὶ τοῦ δεῖν τοὺς ἀσκητὰς ὑποτετάχθαι...*

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸν μονήρη [a]μετιόντες βίον[a] τῆς προσηκούσης ἀξιούσθωσαν τιμῆς. ἐπειδὴ δέ τινες τῷ μοναχικῷ κεχρημένοι προσχήματι, τάς τε ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ ταράσσουσι πράγματα, περιϊόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μοναστήρια ἑαυτοῖς συνιστᾶν ἐπιτηδεύοντες, ἔδοξε μηδένα μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον ἢ εὐκτήριον οἶκον παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου. τοὺς δὲ καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας ὑποτετάχθαι τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάξεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο προσκαρτεροῦντας, μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια, εἰ μή ποτε ἄρα ἐπιτραπεῖεν διὰ χρείαν ἀναγκαίαν ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου. μηδένα δὲ προσδέχεσθαι ἐν τοῖς μοναστηρίοις δοῦλον ἐπὶ τὸ μονάσαι παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου[b] δεσπότου. τὸν δὲ παραβαίνοντα τοῦτον ἡμῶν τὸν ὅρον ὡρίσαμεν ἀκοι-

XXXIII [a–a] ⊓⊔ *βίον μετιόντες Bo Ps.* [b] *αὐτοῦ add. Mo.*

XXXIII

[1] Nepřeloženo *δοῦλον,* Jefr 32a *raba.*

БЪІ[d] ГРАДЬСКЪІМЬ ЄП(И)С(КО)П(О)МЬ. И NИѤДИNОГОЖЄ ПРИИМАТИ ВЪ МАNАСТЪІРЄХЪ NА МNИШЬСТВО БЄЗ ВОЛѢ СВОѤГО ѤМОУ Г(О)С(ПОДИ)NА[e]. ПРЄСТОУПАЮЩАГО СИꙖ NАША ОУСТАВЪІ ПОВЄЛѢВАѤМЪ[f] [g]БЄЗЪ ОБЬЩЄNИꙖ[g] БЪІТИ, ДА NЄ ИМА Б(ОЖ)ИѤ ХОУЛИМО БОУДЄТЬ. ЄП(И)С(КО)ПОУ ЖЄ ГРАДЬСКОМОУ
31a ПОДОБАѤТЬ ДОСТОИ|NОѤ ПРОМЪІШЛЄNИѤ ТВОРИТИ[h] МАNАСТЪІРЄМЪ.

Ic 24 ХАЛКИДОNЬСК(А)Г(О) СБОР(А) КАN(ОNЪ) К̅Д̅. ЄДИNОЮ С(ВА)ЩЄNИ МАNАСТЪІРИ ПО ВОЛИ ЄП(И)С(КО)ПОУ[i] ДА ПРЄБЪІВАЮТЬ ВЪИNОУ ВЪ МАNАСТЪІРИ И ОБРОУЧЄNЪІꙖ ИМЪ ВЄЩИ ДА ХРАNАТЬ С(А) МАНАСТЪІРЄВИ И ДА NЄ МОГОУТЬ ПОТОМ(Ь)[j] ЛЮДЄМЪ БЪІТИ ВЛАСТЬЮ. ОСЛАБѢЮЩИИ[k] СЄМОУ БЪІВАТИ ПОВИNЬNИ ДА БОУДОУТЬ КАNОNЬСКЪІМЪ ЄПИТЄМИꙖМЪ.

Ap 82 С(ВА)ТЪІХ(Ъ) АП(О)С(ТО)ЛЪ КАN(ОNЪ) П̅Г̅. РАБА NА ПРИЧЬТЪ NЄ ВЄЛИМЪ ПРИВОДИТИ БЄЗ ВОЛѢ СВОѤГО ѤМОУ Г(ОСПОДИ)NА; NА СКОРБЬ ИМОУЩИИМЪ А[l] РАЗОРЄNИѤ ДОМОМЪ БЪІВАѤТЬ. АЩЄ ЛИ КЪГДА ДО-

naše ustanovení, je vyobcován, aby jméno boží nebylo tupeno. Biskup pak městský má mít náležitý dozor nad kláštery.

Chalcedonského sněmu kánon 24. Kláštery jednou vysvěcené se svolením biskupa ať zůstávají navždy kláštery a statky jim určené ať se uchovají klášteru a ať již potom nemohou být v držení laiků.[2] Ti, kdo dovolují, aby se tak stalo, ať jsou podrobeni církevním[3] trestům.

Svatých apoštolů kánon 83. Nedovolujeme otroka zařazovat do kléru bez svolení jeho pána; bývá to na úkor majitelů a (vede to) k rozvratu domácnosti. Jestliže však někdy otrok bude hoden svěcení, jako byl náš

[d]omissum РАДИ. [e]J, С̅NА errore U. [f]ПОВЄЛѢХОМ(Ъ) J. [g-g]БЄЗОВЩЄNОУ J. [h]J, ТВОРИ mendose U. [i]J, om. U. [j]J, ПОТО errore U. [k]Ж(Є) add. J. [l]И NА J.

νώνητον εἶναι, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ βλασφημῆται. τὸν μέντοι ἐπίσκοπον τῆς πόλεως χρὴ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν μοναστηρίων.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Χαλκηδόνι) συνόδου κανὼν κδ'. Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ καὶ μὴ δύνασθαι[c] γίνεσθαι αὐτὰ[d] κοσμικὰ καταγώγια. τοὺς δὲ συγχωροῦντας τοῦτο γίνεσθαι ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν πβ'.[e] Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης οὐκ ἐπιτρέπομεν ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτον ἐργάζεται· εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη ὁ οἰκέτης πρὸς

[c] *ἔτι add. Co.* [d] *om. Bo Co.* [e] *πγ' Mo Mos Ps.*

---

[2] Hefele II, 525: sie selbst dürfen nicht mehr weltliche Wohnungen werden.

[3] Poněvadž není znám žádný kánon, který by jednal o takovéto sekularizaci klášterů, třeba „kanonickými" tresty rozumět tresty církevní (Hefele, l. c.).

СТОИNЪ[m] БОУДЄТЬ РАБЪ С(ВА)Щ(Є)NИꙖ, ꙖКОЖЄ БѢ И ОNИСИМЪ NАШЬ, И ПОУСТАТЬ[n] Г(ОСПОД)ЬѤ ѤГО И СВОБОДАТЬ И И ИЗ ДОМОУ ОТПОУСТАТЬ И, ДА БОУДЄТЬ.

ГАГРЬСКАГ(О) СБОР(А) КАN(ОNЪ) Г̅. ИЖЄ РАБА ЧЮЖЄГО ВИNОЮ Б(ОГ)ОЧ(Ь)СТЬꙖ ОУЧИТЬ NЄБРѢЩИ О Г(ОСПОДИN)Ѣ И ОТИТИ ОТ РАБОТАNИꙖ, А NЄ СЪ ПРИꙖЗNИЮ И ВСАКОЮ Ч(Ь)СТЬЮ СВОѤМОУ Г(ОСПОДИ)NУ РАБОТАТИ, ПРОКЛАТ[Т]Ъ ДА БОУДЄТЬ.

XXXIV ТИТЬЛ(Ъ) Л̅Д̅. О ЧЬРNЬЦИХЪ И О ЧЬРNИЦАХЪ ОТМѢТАЮЩИХЪ

NИКЄИСКАГ(О) СБОР(А) КАN(ОNЪ) В̅І̅. ПРИЗВАNИИ БЛ(А)ГОДАТЬЮ И ОУСТРЄМЛЄ|NИИ[a] ꙖВЛЬШЄ САNЪІ И ОТЛОЖЬШЄ ПОꙖСЪІ, ПОТОМЬ ЖЄ NА СВОꙖ БЛЄВОТИNЪІ ОБРАЩЬШЄМЪ СА[b], ꙖКО ѤТЄРОМЪ И СРЄБРЬNИКЪІ ДАꙖТИ И ВЄNЄФЄКИѤМЬ[c] ИСПРАВИТИ, ДА ПАКЪІ ВОИNИ[d] БОУДОУТЬ, СИИ І̅. ЛѢТ(Ъ) ДА ПОСТАТЬ С(А) ПО ТРИЛѢТЬ-

Onisim (Filem 10), a dovolí mu jeho pánové a dají mu svobodu a propustí ho z domu, ať je (vysvěcen).

Gangr 3 Gangerského sněmu kánon 3. Kdo pod záminkou zbožnosti učí cizího[4] otroka, aby pohrdal pánem a ušel z otroctví, a ne aby sloužil svému pánu s příchylností a se vší úctou, budiž proklet.

XXXIV. titul. O mniších a mniškách zříkajících se . . .

Nic 12 Nicejského sněmu kánon 12. Ti,
kteří byli povoláni milostí a dali na jevo
vysoké stupně horlivosti a odložili vojenské 31b
pásy,[1] potom však se navrátili
k svým vývratkům (2P 2, 22), takže
někteří i peníze dávali a dary docílili
toho, že se opět stali vojíny, ti po tříleté
době strávené mezi poslouchajícími
ať se deset let postí.[2] U každého

[m]J, om. U. [n]И add. J. — **XXXIV** [a]ОУСТРЄМЛЄNІА J. [b]ОБРАЩ'ШЄ С(А) J. [c]ВЄNЄФИКІЄМ(Ь) J. [d]J, ВОИNОУ mendose U.

χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ Ὀνήσιμος ὁ ἡμέτερος ἀνεφάνη,[f] καὶ [g]συγχωροῦσιν οἱ δεσπόται καὶ ἐλευθεροῦσι καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστέλλουσι,[g] γινέσθω.[h]

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν γ'. Εἴ τις δοῦλον προφάσει θεοσεβείας διδάσκοι καταφρονεῖν δεσπότου καὶ ἀναχωρεῖν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ μὴ μετ' εὐνοίας καὶ πάσης τιμῆς τῷ ἑαυτοῦ δεσπότῃ ἐξυπηρετεῖσθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

XXXIV *Τίτλος λδ'. Περὶ μοναχῶν καὶ μοναστριῶν ἀθετούντων . . .*

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν ιβ'. Οἱ προσκληθέντες μὲν ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες[a] ὡς κύνες, ὥς τινας καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις[b] κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύεσθαι,[c] οὗτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν

[f] *ἐφάνη Co Bo Mos.* [g-g] *συγχωρήσωσιν . . . ἐλευθερώσωσιν . . . ἐξαποστείλωσι Co.* [h] *γενέσθω Mos.* — **XXXIV** [a] *ἐπιστρέψαντες Cl.* [b] *βενεφεκίοις Va.* [c] *ἀναστρατεύσασθαι Cl Co, στρατεύεσθαι Mo Ne Ps Va.*

---

[4] *Čjužii* bez řec. paralely je přidáno v Usť a Jas; Jefr 87b je nemá.

XXXIV

[1] Tj. zřekli se vojenské služby.

[2] *Postiti se* značí zde tolik co konat předepsané církevní pokání, které mělo čtyři stupně (viz úvodní studii ZSL, str. 151). Zde je řeč o 2. a 3. stupni; místo ‚ať se postí' je v řeckém textu *ὑποπιπτέτωσαν* ‚ať zůstanou 10 let mezi klečícími'.

нємь [e]послоушании и врємєни[e]. надъ всѣмь жє симь испытати волю достоить[f], образь покаꙗниꙗ. ѥлико бо страхомь б(ож)иѥмь и сльзами и тьрпѣниѥмь и добродѣꙗниѥмь обращєниꙗ дѣлъмь[g], а нє[h] образомь показають, сии | коньчавъшє врємѧ рєчєноѥ послоушаниꙗ да причастѧть с(ѧ), по сємь подобаѥть ѥп(и)с(ко)поу чл(о)в(ѣ)колюбьнѣ[i] нѣчто о них съвѣщати. ѥлико жє нєподобьнѣ [k]⟨ѥлико жє⟩[k] въмѣстиша, образъ, да възазили быша въ ц(ь)рк(ъ)вь нєпьщюющю[j] сємоу довлѣти имъ на покаꙗниѥ, [k]⟨нєразньствьнѣ поноса, образъ да възазать въ ц(ь)рк(ъ)вь, довольно имъ нєпь(щю)ющє на обра(щє)ниѥ(го)⟩[k], вса дѣла та прєжє написанаꙗ да скончають.

Anc 19 анкурьск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) ѳ҃і. єлико д(ѣ)вьствовати
32a обѣщавъшє са | отмѣтають с(а) обѣщаниꙗ, сиꙗ двожєньникъ

tohoto třeba zkoumati jeho smýšlení a způsob kajícnosti. Neboť ti, kteří s bázní boží a slzami a trpělivostí a konáním dobra dokazují skutkem své obrácení, a ne jen napohled, ať po skončení stanovené doby mezi poslouchajícími se účastní společných modliteb;[3] přitom je má biskup poněkud shovívavěji posuzovat. Ti však, kteří to lhostejně přijali v domnění, že způsob vcházet do chrámu, to že jim postačí k obrácení,[4] ať splní všechny skutky shora uvedené.[5]

Ankyrského sněmu kánon 19. Ti, kteří učinili slib panictví a panenství a svého slibu se zříkají, ať splní nařízení stanovené pro bigamy.[6] Zakazujeme,

[e–e] pro послоушаниꙗ врємєнє. [f] и add. J. [g] vel -ломь correximus e mutilato дѣльма U J. [h] om. J. [i] чл(овѣ)колюбнѣє J. [j] sic in U J errore pro нєпьщюющє. [k–k] v. adnot. 4.

μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. ἐφ᾽ ἅπασι δὲ τούτοις προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας· ὅσοι μὲν γὰρ καὶ[d] *φόβῳ*[e] *καὶ δάκρυσ καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις*[f] *τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ καὶ οὐ*[g] *σχήματι ἐπιδείκνυνται, οὗτοι, πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι*[h] *μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βολεύσασθαι. ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν αὐτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφήν, ἐξάπαντος πληρούτωσαν τὸν χρόνον.*

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιθ΄. Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγειλάμενοι ἀθετοῦσι

[d] *om. Co.* [e] *θεοῦ add. Bo Co.* [f] *ἀγαθοεργίᾳ Mo Ne Ps Va.* [g] *om. Par Vati.* [h] *κοινωνείτωσαν Bo Mos Cl, κοινωνήσωσι Mo Ne Ps Va.*

---

[3] Řec. *τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι,* tj. ať jsou přijati do společenství modliteb s pominutím dalších stupňů pokání.

[4] Úsek řec. textu *ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως… πρὸς τὴν ἐπιστροφήν* je přeložen dvakrát; úsek *k—k* je druhý překlad téhož místa, jehož počáteční *jeliko že* je vsunuto do prvního znění; поноса chybně místo понѣса, нєпь(щю)ющє opraveno z porušeného нєпьющє a ѡбра(щє)ниѥ ze zkomoleného ѡбраниѥго (го přidáno omylem).

[5] Tj. celou třicetiletou dobu pokání; v řec. textu doslovně: ať úplně dokončí dobu.

[6] Tj. pro ty, kteří se podruhé oženili (bigamie sukcesívní).

рокъ да испълнать. ходащимъ жє д(ѣ)вамъ съ єтєрыми ꙗко сєстрамъ възбранаѥмъ.

халкидоньск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) ѕ҃і. д(ѣ)вѣ пороучивъши са вл(а)д(ы)цѣ б(ог)оу, такожє и чьрноризьцю нє достоить брачити са. ащє ли обращють с(а) сє творащє, да боудоуть отлоучєни. повєлѣхомъ жє имѣти власть на них(ъ) смотрєниа[l] мѣстоставномоу ѥп(и)с(ко)поу.

с(ва)т(а)го василиꙗ кан(онъ) в҃. о отпадших(ъ)[m] д(ѣ)вахъ, обѣщавъших са б(ого)ви[n] въ ч(и)стотѣ жити[o], потомь [p]въ падєнии[p] въ сластьхъ плотьскых(ъ) отмѣтающихъ са завѣтъ своихъ, о(ть)ци наши [q]макъци и кротъци[q], смотращє нємощємъ падающихъ, законъ положиша по[r] подобию двожєньць заповѣдавъшє. мнѣ жє волить с(а), понєжє б(ож)иѥю бл(а)годатию поспѣющи ц(ь)ркы крѣпльши бываѥть и множить (са)[s]

aby panny žily s některými (muži) jako sestry.[7]

Chalc 16 Chalcedonského sněmu kánon 16. Panně, která se zasvětila Pánu Bohu, a rovněž i mnichu není dovoleno uzavírat sňatek. Bude-li zjištěno, že tak činí, ať jsou exkomunikováni. Nařídili jsme však, aby místní biskup měl plnou moc starat se o ně.[8]

Bas 2/18 Svatého Basilia kánon 2. O padlých pannách, které učinily slib Bohu, že budou žít v čistotě, potom však podlehly tělesným rozkoším a zříkají se svých slibů, naši Otci v své soucitnosti a mírnosti, majíce ohled na slabosti klesajících, stanovili a nařídili zákon jako u bigamů.[9] Avšak já pokládám za dobré, ježto se církev milostí boží zdokonaluje a stává silnější a stav panenský nyní vzrůstá, důkladně si povšimnout, jak se věc jeví podle rozumu a co je zákonem Písma,[10] možno

[l] J, смотрєни U. [m] J, опадъших errore U. [n] г(осподє)ви J. [o] житїи J. [p–p] впадших(ъ) J. [q–q] макцѣ и кротцѣ J. [r] J, omissum (ex haplographia) in U. [s] са om. U J.

τὴν ἐπαγγελίαν, οὗτοι τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν. τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν ὡς ἀδελφὰς ἐκωλύσαμεν.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ις΄. Παρθένον ἀναθεῖσαν ἑαυτὴν τῷ δεσπότῃ θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προσομιλεῖν. εἰ δέ γε [i]*τοῦτο εὑρεθεῖεν*[i] *ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. ὡρίσαμεν δὲ ἔχειν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ᾽ αὐτοῖς φιλανθρωπίας τὸν κατὰ τόπον ἐπίσκοπον.*

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν β΄. Περὶ τῶν ἐκπιπτουσῶν[j] *παρθένων, τῶν καθομολογησαμένων* [k]*κυρίῳ ἐν σεμνότητι βιοῦν,*[k] *εἶτα διὰ τὸ ὑποπεσεῖν τοῖς πάθεσιν τῆς σαρκὸς ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν, ἁπαλῶς καὶ πρᾴως συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων, ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτόν, καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν διγάμων διαταξάμενοι. ἐμοὶ*

[i–i] ⊓⊔ *εὑρεθ. τοῦτο Co Cl.* [j] *ἐκπεσουσῶν Co Cl.* [k–k] *τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ κυρῳ Co.*

---

[7] Týká se to tak zvaných *συνείσακτοι,* srov. kánon Nic 3, str. 302, p. 2.

[8] Volně přeloženo: *starat se* ve smyslu ‚být ohleduplným, shovívavým k nim'; Jefr 34a *vlastь čl(o)v(ě)koljubija*. Srov. Hefele II, 520 a L. Ueding, *Die Kanones von Chalkedon* II, 615.

[9] Zde nepřeloženo řec. *δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτόν* Jefr 186b *prijatьnamъ imъ byti po jedinomъ lětě* ‚aby byly přijaty po jednom roku'.

[10] Čtení Jas *zakonu* (v Usť vynecháno) se odchyluje od řec. *καὶ τῇ τῆς γραφῆς διανοίᾳ*; Jefr 186b *i pisanija sъmyslъmъ*.

Nынѣ чиNъ д(ѣ)въ, въNимати испытьNо мыслью ꙗвлающи сѧ вєщи и кNижьNомоу закоNоу[t], ѥгожє мощьNо изъобрѣсти от послѣдьства. 32b вдовьство | бо д(ѣ)вьства мьNѥ[u], тѣмьжє и вдовичь грѣхъ вєлми мьNи ѥсть д(ѣ)в(и)чьскаго. видимъ оубо, что ѥсть писаNо тимофѣови павломь: оуNыхъ в'довиць отрицаи сѧ. ѥгда бо расвєрѣпѣють, посагати хотѧть имоуща грѣхъ, ꙗко пьрвоую вѣроу отвьргъша. ащє оубо вдовица грѣхоу повиNьNа ѥсть тѧжкоу, ꙗко х(ри)с(то)вы отвьргъши сѧ вѣры , что подобаѥть помышлати о д(ѣ)вѣ, ꙗжє Nєвѣста х(ри)с(то)ва и съсоудъ ч(и)стъ, пороучєNъ вл(а)д(ы)цѣ? боли[v] оубо грѣхъ и рабѣ таиNыхъ брацѣхъ сєбє причащающи скврьNы исполNити домъ и оукорєNию творити злаго житиꙗ[w] стѧжавъшаго. пачє жєлѣза тѧжьчѣѥ Nєвѣстѣ прєлюбодѣи-

jej nalézt z toho, co následuje. Neboť vdovství je nižší než panenství, proto i hřích vdovin je mnohem menší než panny. Vizme zajisté, co je psáno Pavlem Timotheovi (1T 5, 11—12): Mladé vdovy odmítej, neboť když se oddají rozkoším, chtějí se vdávat, a tak mají hřích, protože zavrhly první věrnost. Jestliže tedy vdova je vinna těžkým hříchem proto, že zavrhla věrnost Kristu, co si třeba pomyslit o panně, která je nevěstou Kristovou a čistou nádobou věnovanou Pánu? Veliký jest zajisté hřích i pro otrokyni, když se oddává tajným sňatkům a naplní dům neřestí a svým špatným životem činí hospodáři hanbu. Mnohem však těžší[11] je, když se nevěsta stane cizoložnicí a svůj svazek s ženichem zneuctí a oddá se bezuzdným rozkoším. Proto se vdova odsuzuje jako neřestná otrokyně, panna však propadá soudu (jako) cizoložnice. Neboť jako nazýváme toho, kdo žije s cizí ženou, cizo-

---

[t] J, om. U. [u] completum e Jefr, om. UJ. [v] вєлии J. [w] omissum verisimiliter ради (*διά*).

δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι προϊοῦσα ἡ ἐκκλησία κραταιοτέρα γίνεται καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθένων, προσέχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ᾽ ἔννοιαν φαινομένῳ πράγματι καὶ τῇ τῆς γραφῆς διανοίᾳ, ἣν δυνατὸν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου· χηρεία γὰρ παρθενίας ἐλάττων, οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν χηρῶν ἁμάρτημα πολλῷ δεύτερόν ἐστιν τοῦ τῶν παρθένων. ἴδωμεν τοίνυν τί γέγραπται Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ Παύλου (1T 5, 11). "Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσιν [l]τοῦ Χριστοῦ,[l] γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν". εἰ τοίνυν ἡ χήρα κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτῳ, ὡς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετήσασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἡμᾶς περὶ τῆς παρθένου, ἥτις νύμφη ἐστὶν τοῦ Χριστοῦ καὶ σκεῦος ἱερὸν ἀνατεθὲν τῷ δεσπότῃ; μέγα μὲν ἁμάρτημα καὶ δούλην λαθραίοις γάμοις ἑαυτὴν ἐπιδιδοῦσαν φθορᾶς ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον καὶ καθυβρίζειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον. πολλῷ δὲ δήπου χαλεπώτερον τὴν νύμφην μοιχαλίδα γενέσθαι καὶ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον ἕνωσιν ἀτιμάσασαν ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἑαυτὴν ἐπιδοῦναι. οὐκοῦν ἡ μὲν χήρα ὡς δούλη διεφθαρμένη καταδικά-

---

[l] *om. Bo.*

---

[11] V obou rukopisech porucha: Usť *želěza*, Jas *želězai*, což je zkomolenina patrně z původního *pače že li za tężьčěje*, kde předl. *za* patří ke komparativu *tężьčěje;* srov. stč. býti za rovno, za těžko apod. (J. Gebauer, *Histor. mluvnice jazyka čes.* IV, 510).

ци[x] быти и къ жєNихоу съвъкоуплєNиѥ бєщьствовавъшє[y] сластьмъ NєоутомимамЪ[z] въдати сєбє. тѣмьжє вдовица оубо ꙗко рабыNи осквьрNьNа осоужаѥть с(ѧ), д(ѣ)в(и)ца жє соудови прєлюбодѣица повиNьNа ѥсть. ꙗкожє оубо чюжєи жєNѣ прилѣплающаго сѧ Nарицаѥмъ прєлюбодѣицю[aa], тако вѣсто и поѥ|млющимъ д(ѣ)воу завѣщаваѥмъ. сє жє Nынѣ Nоужьно прєжє исповѣдати Nамъ ѥсть, ꙗко д(ѣ)ва Nаричєть с(ѧ), ꙗжє сама сєбє пороучи б(ого)ви[bb], и отрєкъши сѧ посага и ч(и)стоѥ житиѥ извольши. исповѣдаNиꙗ жє тъгда расматраѥмъ, отNєлѣжє ащє въздрастъ[cc] и словєсьNоѥ свьршєNиѥ имать. Nє дѣтьскыхъ бо глас(ъ) о сихъ скоро твьрдо мNѣти подобьNо ѥсть, Nъ ѕ҃ї или з҃ї лѣт(ъ)

ložníkem,[12] tak samozřejmě nakládáme i s těmi, kteří si k sobě berou pannu. To však nám třeba předem zdůraznit, že pannou se nazývá ta, která se sama zasvětí Bohu, zřekne se manželství a vyvolí si čistý život. Slib pak uznáváme za platný od té doby, co dosáhla věku a plnosti rozumu. Neboť v těchto věcech nelze pokládat za zcela rozhodující dětské výroky, nýbrž má-li 16 33a neb 17 let, je-li paní svého rozumu, byla-li vyzkoušena a zvláště vytrvala-li potom a opětovně prosila, aby byla přijata, tehdy ji třeba započíst mezi panny a slib takové potvrdit a jeho porušení neúprosně trestat. Mnohé zajisté přivádějí rodiče a bratři a někteří z příbuzných před stanoveným věkem; ty se nerozhodly z vlastní vůle pro život nemanželský,[13] nýbrž oni sami si tím připravují něco světského. Tyto se

---

[x] J, прєлюбодѣица U. [y] бєщѥствовавши J. [z] J, Nєоутомимъ errore U. [aa] прєлюбодѣица J. [bb] г(осподє)ви J. [cc] въздасть errore U, воздасть J.

ζεται, ἡ δὲ παρθένος τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται. ὥσπερ οὖν τὸν ἀλλοτρίᾳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὐ πρότερον παραδεξάμενοι εἰς κοινωνίαν, πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἁμαρτίας, οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τὴν παρθένον ἔχοντος διατεθησόμεθα. ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιομολογεῖσθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἡ ἑκουσίως ἑαυτὴν προσάγουσα[m] τῷ κυρίῳ καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ καὶ τὸν ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα. τὰς δὲ ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἀφ᾽ οὗπερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν ἔχῃ· οὐ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσῆκεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δεκαὲξ ἢ δεκαεπτὰ γενομένην[n] ἔτη,[o] κυρίαν οὖσαν τῶν λογισμῶν, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλεῖον, εἶτα παραμείνασαν καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν. πολλὰς γὰρ γονεῖς προσάγουσιν καὶ ἀδελφοὶ **καὶ** *τῶν προσηκόντων τινὲς πρὸ τῆς ἡλικίας οὐκ οἴκοθεν ὁρμηθείσας πρὸς*

---

[m] *προσαγάγουσα Co Mo Cl.* [n] *γεναμένη Bo Mos.* [n–o] ⊓⊔ *ἔτη γεν. Mos.*

---

[12] Zatím nepřeloženo řec. *οὐ πρότερον παραδεξάμενοι εἰς κοινωνίαν πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἁμαρτίας,* Jefr 187a *ne pьrvěje priimъše vъ obъštenije, prěže daže ne prěstanuštemъ otъ grěcha* ‚a nepřijímáme je do společenství církve, dokud nepřestanou hřešit'.

[13] Slov. *na posagъ* chybně místo *na neposaganije* (*neposagъ?*), Jefr 187b *kъ neposaganiju.*

бъівъши[dd], г(о)с(поди)ноу[ee]соущю смъіслоу, испъітаноу соущю и наипаче потомь прєбъівъшю и молащє са[ff] м(о)л(и)твами, да бъі приꙗта, тъгда причєтати са д(ѣ)вахъ достоить, исповѣданиѥ[gg] таковъіꙗ оутвьржати и отмєтаниѥ ѥꙗ бєзъ отрєч(є)nіa[hh] казnіти. мnогъі бо родитєлє приводат(ь)[ii] и братиꙗ и от оужикъ єтєри прєжє въздраста nє по своѥи имъ воли оустьрємльша са[jj] nа посагъ, nо[kk] nѣчто житиискоѥ сами сєбє строꙗщє, ихъжє просто приимати nє подобаѥть, доnдєжє ꙗвѣ свою ихъ волю творимъ испъітаnоу.

Bas 3/19 с(ва)тъіх(ъ) ап(о)с(то)лъ каn(оnъ) г҃. | 33b моужьскъ жє исповѣдаnии nє оувѣдѣхомъ, развѣ ащє и[ll] єтєри сєбє въ чиnъ мnишьскъіи причьли боудоуть, ижє по мълчимомоу приимати бєзбрачєnиѥ. обачє и о[mm] тѣхъ сє nєпьщюю прєжє мnѣти подобаѥть, въпрашати ихъ и приимати от nихъ исповѣдаnиѥ твьрдо, да ащє прєложать с(а) nа плътолюбьnоѥ и сластолюбьnоѥ житиѥ, повиnьnи да боудоут(ъ)[nn] любъі дѣꙗвъшихъ єпитємии.

Bas 45 60 тѣхъжє[oo] каn(оnъ) м҃є. д(ѣ)вьство исповѣдавъшиꙗ и отпадъшиꙗ

nemají prostě přijímat, dokud jasně neprozkoumáme jejich vlastní vůli.

Svatých apoštolů kánon 3. Mužských slibů jsme nepoznali, leda dají-li se někteří započíst do stavu mnišského, ti mlčky přijímají[14] bezženství. Ale i u těch třeba to předem uvážit, jak se domnívám, že je nutno se jich dotázat a přijmout od nich pevný slib, takže oddají-li se životu změkčilému a rozkošnickému, ať jsou podrobeni epitimii smilníků.

Týchž kánon 45. Která přislíbila panenství a zpronevěřila se svému

[dd]⊓⊔ бывши лѣтъ J. [ee]pro -nю. [ff]молащоу са J. [gg]correximus e corrupto исповѣдаnиѥмь UJ. [hh]J, отрєnиꙗ errore U. [ii]J, проводать U. [jj]оустьрємиша са errore UJ. [kk]J, nъі errore U. [ll]nє J. [mm]J, по mendose U. [nn]J, воуть errore U. [oo]тогож(є) J.

ἀγαμίαν, ἀλλά τι βιωτικὸν ἑαυτοῖς διοικούμενοι, ἃς οὐ ῥαδίως προσδέχεσθαι δεῖ, ἕως ἂν φανερῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνήσωμεν γνώμην.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν γ'. Ἀνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μή τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν, οἳ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδέχεσθαι τὴν ἀγαμίαν. πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν, ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ, ὥστε, ἐπειδὰν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίῳ.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν με'. Ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν

---

[14] Nepřeloženo řec. *δοκοῦσι.*

от обѣтоваnиꙗ лѣто прєлюбодѣꙗnиꙗ[pp] грѣха смотрєnиꙗ въ своѥмь житии да испол nить. тожє и о-бѣщавъшихъ са мnишьскоѥ житиѥ жити и отпадъшихъ.

XXXV титьл(ъ) л҃є. о катихоумєnѣхъ съгрѣшьших(ъ) и о прєс(тоупаюꙗщихъ)

nикєиск(а)г(о) сбор(а) каn(оnъ) а҃і[a]. о падъшихъ катихоумєnѣхъ изволи са с(ва)томоу и вєликомоу сбороу ꙗко три лѣта послоушавшє[b] тъкмо, потомь да молать са съ катихоумєnъі.

nикєиск(а)г(о) сбор(а) | каn(оnъ) м҃є. катихоумєnъ ащє[c] въхода въ цєрковь въ катихоумєnьстѣмь чиnоу[d] стоꙗ толи съгрѣшить, да ащє оубо покаѥть с(а)[e], да послоушаѥть къ томоу nє съгрѣшаꙗ. ащє ли послоушаꙗ и к томоу ѥщє съгрѣшаѥть, да боудєть nєприꙗть.

slibu, ať ve správě svého života[15] splní dobu pokání stanovenou pro hřích cizoložství. Totéž platí o těch, kteří slíbili žít mnišským životem a potom se tomu zpronevěřili.

XXXV. titul. O katechumenech, kteří zhřešili, a o těch, kteří přestupují…

Nicejského sněmu kánon 11. O katechumenech, kteří poklesli, nařídil svatý a veliký sněm, že mají být toliko tři léta poslouchajícími, potom ať se modlí s katechumeny.[1] Nic 14

Nicejského sněmu kánon 45. Jestliže katechumen, který vcházeje do chrámu stojí v řádu katechumenském, zhřeší, tu kaje-li se,[2] ať je poslouchajícím a již nehřeší. Pakliže i jako poslouchající zhřeší, ať není přijat. Neoc 5 34a

[pp]о прєлюбодѣаnіи J. — **XXXV** [a]м҃ J. [b]J, послоушє mendose U. [c]J, ащи errore U. [d]мѣстє J. [e]поклоnитса J.

ζωῆς πληρώσει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων[p] ἐπαγγειλαμένων καὶ ἐκπιπτόντων.

XXXV *Τίτλος λε'. Περὶ κατηχουμένων παραπεσόντων καὶ τῶν πρὸ κατηχήσεως τὰς ἑαυτῶν προθέσεις παραβαινόντων.*

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν ιδ'. Περὶ δὲ τῶν παραπεσόντων κατηχουμένων ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροασαμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων.

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν ε'. Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ, οὗτος δὲ φανῇ ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων· ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω.

[p] *μονάζειν Mo.* — **XXXV** [a–a] *ἁμαρτάνῃ Par Vati.*

---

[15] Slov. *smotrenija* odpovídá řeckému *ἐν τῇ οἰκονομίᾳ*; čekali bychom: *vъ smotrenii svojego žitija.*

XXXV

[1] Hefele I, 418 s poukazem na Mayer, *Geschichte des Katechumenats* (1868), 46, zdůrazňuje, že *κατηχούμενοι* tohoto kánonu neoznačuje stupeň katechumenátu, nýbrž stupeň kajícnický. O stupních kajícnických viz shora str. 151.

[2] Řec. *γόνυ κλίνων* označuje zde stupeň kajícnický, obyčejně zvaný *ὑποπίπτοντες.*

XXXVI титъл(ъ) л̄ѕ̄. ꙗко Nє достоить Nовос(вѣ)щєNъıхъ абиє

Ap 80 (п)ришьдъшаго от поганьскаго житиꙗ ли кр(ь)щєNа бъıвъша от[a] злаго житиꙗ Nє достоить тъгдажє абиѥ Nа ѥп(и)с(ко)пьство с(ва)щати. Nєправьдьно бо сє ѥсть Nє искоушєNаго оучитєла иNѣмъ поставлати, развѣ ащє[b] по б(ож)ии бл(а)г(о)д(а)ти сє боудєть.

Neoc 6 Nикєиск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) м̄є̄[c]. о NєпраздьNѣи, ꙗко достоить крьстити са, ѥгда хощєть. Nикакожє бо тѣмъ причащаѥть с(а) ражающиꙗ о ражаѥмѣмь, заNє комоуждо свою волю о покаꙗNии ли исповѣдаNиѥ ꙗвити ѥсть подобьNо.

Neoc 12 Nєокєсарииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) в̄ı̄. ащє бола кто с(вѣ)щєNъ[d] боудєть, въ прозвютєръство въNити Nє можєть — Nє от вола бо вѣра
34b ѥго, Nъ от Nоу|жа —, развѣ ащє и [e]за тъщаNиѥ ѥго и вѣржє[e] ꙗжє потомь и за скоудотоу чл(о)в(ѣ)къ.

XXXVI. titul. Že nemají novokřtění ihned...

Ten, kdo přišel (do církve) z pohanského života nebo byl pokřtěn po špatném životě, nemá se světit hned tehdy na biskupství. Neboť není spravedlivé ustanovovat nevyzkoušeného za učitele jiných, ledaže se tak stane z milosti boží.

Nicejského sněmu kánon 45. O těhotné, že má být pokřtěna, když chce. Neboť rodička tím nemá zhola nic společného s rozeným dítětem, poněvadž je třeba, aby každý projevil svou vůli stran pokání nebo vyznání.[1]

Neocesarejského sněmu kánon 12. Byl-li někdo pokřtěn v nemoci, nemůže dojít kněžství — neboť jeho víra není z vůle, nýbrž z nutnosti[2] —, leda pro svou pozdější horlivost a víru a pro nedostatek mužů.

XXXVI [a]J, om. U. [b]Nє add. J. [c]ѕ̄ J. [d]кр(ь)щєNъ J. [e–e]correximus e corrupto развѣ ащє и (J Nє) тъщаNиѥ ѥго и вѣра U J.

XXXVI *Τίτλος λς'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς ἄρτι φωτισθέντας εὐθέως...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν π'. Τὸν ἐξ ἐθνῶν[a] προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς οὐ δίκαιόν ἐστι παραυτὰ προχειρίζεσθαι εἰς ἐπισκοπήν. ἄδικον γὰρ τὸν μήπω πεῖραν ἐπιδειξάμενον ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον, εἰ μήπου κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένοιτο.

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν ς'. Περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὅτε βούλεται· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἡ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ διὰ τὸ ἑκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ ἤτοι ὁμολογίᾳ[b] δείκνυσθαι.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ) συνόδου κανὼν ιβ'. Ἐὰν [c]ἐν νόσῳ τις[c] φωτισθῇ, εἰς πρεσβυτερεῖον ἄγεσθαι οὐ δύναται (οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης), εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

XXXVI [a] *ἐθνικοῦ βίου Co.* [b] *ὁμολογίαν Ps.* [c] *τις νοσῶν Co, νοσῶν τις Par Vati.*

XXXVI

[1] Každá osoba před křtem má svobodně vyznat víru. Kánon je namířen proti těm, kteří se domnívali, že když se křtí těhotná žena, že je tím dotčen i její plod a že je spolu s ní pokřtěn, takže kdo by takové dítě po narození křtil, dopouštěl by se rebaptisace.

[2] Myslí se zde ti, kdo odkládali křest až na smrtelnou postel, aby mohli žít volně bez závazků evangelních. Jejich víra tudíž je jen z nutnosti, tj. ze strachu před smrtí. Je to tzv. klinický

лаодикиисk(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) г̄. ꙗко Nє достоить Nовос(вѣ)щєNаго[f] приимати въ чиNъ с(ва)щ(є)Nиꙗ.

тогож(є) каN(оNъ) м̄є̄. ꙗко Nє подобаѥть по двою Nєд(ѣ)лю приимати Nа просвѣщєNиѥ въ вєликъıи постъ.

тогож(є) каN(оNъ) м̄ѕ̄. ꙗко достоить с(вѣ)щаѥмъıмъ[g] вѣрѣ оучити са и въ патък(ъ) нєдѣл(ѣ) възвѣщати єп(и)с(ко)поу ли прозвютєромъ.

тогожє каN(оNъ) м̄з̄. ꙗко достоить болємъ приѥмлющимъ просвѣщєNиѥ и потомь ицѣлѣвъшимъ изоучити са вѣрѣ и разоумѣти, какого дара б(ож)иꙗ сподоблєNи бъıша.

тогожє каN(оNъ) м̄ӣ. ꙗко подобаѥть просвѣщаѥмъıхъ по кр(ь)щ(є)Nии помазати крижмою Nєбєсьскою и причастьNікомъ бъıти ц(ѣ)с(а)р(ъс)твиꙗ б(ож)иꙗ.

Laodicejského sněmu kánon 3. Že Laod 3
nově pokřtěný nemá být přijímán do stavu duchovního.

Téhož kánon 45. Že po druhé neděli Laod 45
(postní) nemá být nikdo přijímán ke křtu ve veliký půst.[3]

Téhož kánon 46. Že se křtěnci mají Laod 46
učit symbolu a v pátek každého týdne dávat o tom zprávu biskupu nebo kněžím.

Téhož kánon 47. Že nemocní, kteří Laod 47
přijmou křest a potom se uzdraví, mají se naučit symbolu a poznat, jakého daru božího se stali hodnými.

Téhož kánon 48. Že ti, kteří jsou Laod 48
křtěni, mají po křtu být pomazáni nebeským křižmem a stát se účastníky království božího.

[f]Nовокр(ь)щєNаго J. [g]кр(ь)щаємъıм(ъ) J.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν γ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πρόσφατον[d] φωτισθέντα προάγεσθαι ἐν τάγματι ἱερατικῷ.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν με'. Ὅτι οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας δέχεσθαι εἰς φώτισμα τῆς τεσσαρακοστῆς.[e]

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν μς'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν μζ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώτισμα καὶ εἶτα ἀναστάντας ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν καὶ γινώσκειν, ποίας θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν μη'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ βάπτισμα χρίεσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.[f]

[d] *προσφάτως Mo.* [e] *τῇ τεσσαρακοστῇ Mo.* [f] *θεοῦ Mo.*

---

křest, udělený nemocnému na loži (*κλίνη*) pokropením, místo trojího pohroužení do křestní koupele.

[3] Čekatelé křtu (*φωτιζόμενοι,* competentes) byli přijímáni jen na počátku kvadragesimy.

XXXVII тит(ь)л(ъ) .л̄з̄[a]. о с(вѧ)щаѥмыхъ бє-щиноу и о єрєтицѣхъ

CP 4 костантин(а) град(а) кан(онъ) г̄. о максимѣ коуникѣ и бывъших(ъ) на нь бєщиньницѣхъ въ костантинѣ градѣ, ꙗко да ни максимъ
35a боудєть єп(и)с(ко)пъ ни ѥ|сть, ни с(вѧ)щ(є)ниꙗ, всѣмъ соущимъ о нємь и от нєго бывъшимъ разорєномъ.

Eph 1 єфєськ(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) а̄. понєжє подобаѥть и оставъшимъ сбора и прєбывъшимъ въ странахъ нє[b] нєразоумѣти образованыхъ, сказаѥмъ вашєи с(вѧ)тыни, ꙗко ащє и митрополитъ областьны отстоупить с(вѧ)т(а)го и всєлєньскаг(о) сбора, приложилъ сѧ боудєть отстоупнѣмъ сборѣ ли потомь приложить с(ѧ) нєсториискы моудрьствовати, сь да никакожє възможєть ничтожє на властьныхъ єп(и)с(ко)пѣхъ съдѣꙗти, ни всѧкомь ц(ь)рк(ъ)-

XXXVII. titul. O těch, kteří bývají svěceni nepořádně a o kacířích...

Cařihradského kánon 3. O Maximu Cynikovi[1] a o nepořádcích, které za něho byly v Cařihradě: že Maxim se ani nestal biskupem, ani jím není a jeho svěcení[2] nejsou ničím, ježto vše, co se jeho týkalo a od něho bylo vykonáno, bylo neplatné.

Efesského sněmu kánon 1. Poněvadž je třeba, aby ti, kteří se nedostavili na sněm a zůstali v svých krajích, dobře znali, co bylo ustanoveno, sdělujeme Vaší Svatosti, že odstoupí-li i provinční metropolita od svatého a ekumenického sněmu a přidá-li se k odštěpnému sněmu a bude projevovat názory nestoriánské, ten ať nemůže naprosto nic působit na eparchiální biskupy[3] ani mít napříště účast na jakémkoli církevním společenství, neboť byl již sněmem vyvržen a zůstal bez moci. Avšak sami eparchiální bis-

XXXVII [a]J, л̄ѕ̄ mendose U. [b]unum нє omissum ex haplographia.

XXXVII *Τίτλος λζ'. Περὶ τῶν ἀτάκτως χειροτονουμένων ἐπισκόπων*[a] *καὶ περὶ τῶν αἱρετικῶν...*

Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει (συνόδου) κανὼν δ'. Περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀταξίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης, ὥστε μήτε Μάξιμον [b]*ἐπίσκοπον γενέσθαι*[b] *ἢ εἶναι, μήτε τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ κλήρου, πάντων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων ἀκυρωθέντων.*

Τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κανὼν α'. Ἐπειδὴ χρὴ καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς ἁγίας[c] *συνόδου καὶ μείναντας κατὰ χώραν μὴ ἀγνοῆσαι τὰ τετυπωμένα, γνωρίζομεν τῇ ὑμετέρᾳ ἁγιότητι, ὅτιπερ* [d]*εἴτε δ*[d] *μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας, ἀποστατήσας τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, προσέθετο τῷ τῆς ἀποστασίας συνεδρίῳ ἢ μετὰ τοῦτο προστεθείη ἔτι,*[e] *ἢ τὰ Νεστορίου ἐφρόνησεν ἢ φρονήσει, οὗτος κατὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων διαπράττεσθαί τι οὐδαμῶς δύναται, οὐδὲ πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐντεῦθεν μετασχεῖν· ἤδη γὰρ ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκβεβλη-*

XXXVII [a] *om. Bo.* [b–b] ⊓⊔ *γεν. ἐπίσκ. Bo.* [c] *om. Bo Mo Ne Ps Va.* [d–d] *εἴ τις Mos Cl.* [e] *om. Bo Co Mos Cl.*

XXXVII

[1] Maxim Kynik, patriarcha cařihradský, soupeř sv. Řehoře Naziánského a Nektaria.

[2] Vynecháno *ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ κλήρου,* Jefr 26a *ni vъ kojemъže stepene pričьta* ‚na jakémkoli stupni duchovenstva'.

[3] Tj. ať je zbaven jurisdikce nad biskupy.

вьнѣмь обьщєнии от толѣ причащати сѧ; оужє бо от съньма отриновєнъ быс(ть) [c]и нєдѣиствєнъ быс(ть)[c]. нъ и самѣмъ областьнымъ єп(и)с(ко)п(о)мъ и окр(ь)стным(ъ)[d] митрополитомъ по православию моудроующємъ отиноудь и-стєпєнє єп(и)с(ко)пьскаго съгнанъ боудєть.

тогожє кан(онъ) д̄. ижє отстоупиша от клирикъ и смѣша ли[e] ѥдини или прєдъ людьми нєсторьꙗньска моудрьствовати, ти да боудоуть отвържє|ни от с(вѧ)таго сбора.

лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) ѕ̄. ꙗко нє достоить єрєтикомъ ослабити вълазити въ ц(ь)рк(ъ)вь б(ож)ию, прєбывающимъ въ єрєси.

тогож(є) кан(онъ) л̄д̄. ꙗко нє подобаѥть кр(ь)стьꙗноу оставити[f] съвѣдѣтєль х(ри)с(то)въ и ити къ лжєсъвѣдѣтєлємъ, сирѣчь єрєтичьскымъ, ли самѣмъ прєжє рєчєнымъ єрєтикомъ бывъшимъ єп(и)с(ко)п(о)мъ; ти бо чюжи соуть от б(ог)а. и да боудоуть проклати и ходѧщии к нимъ.

kupové a okolní metropolité, kteří smýšlejí ortodoxně,[4] budou se muset postarat, aby byl zcela zbaven hodnosti biskupské.

Eph 4 Téhož kánon 4. Ti z kleriků, kteří odpadli a opovážili se buď soukromě, nebo před lidmi projevovat názory nestoriánské, ať jsou z nařízení svatého sněmu zbaveni své hodnosti. 35b

Laod 6 Laodicejského sněmu kánon 6. Že se kacířům nemá dovolit vcházet do chrámu božího, pokud setrvávají v herezi.

Laod 34 Téhož kánon 34. Že křesťan nemá opustit mučedníky Kristovy a jít za lžimučedníky, to jest kacířskými, nebo za zhora řečenými kacíři samými, kteří byli biskupy; neboť ti se odcizili Bohu. Ať jsou tudíž prokleti i ti, kteří přecházejí k nim.[5]

[c]J, om. U. [d]J, om. U. [e–e]correximus e mutilato смѣшали сѧ U J. [f]J, ослабити U.

μένος ἐστὶ καὶ ἀνενέργητος ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόποις καὶ τοῖς πέριξ μητροπολίταις τοῖς τὰ[f] *τῆς ὀρθοδοξίας φρονοῦσιν ὑποκείσεται εἰς τὸ πάντῃ καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι.*

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν δ'. Εἴ τινες ἀποστατήσαντες[g] *τῶν κληρικῶν καὶ τολμήσαντες*[h] *ἢ κατ' ἰδίαν ἢ δημοσίᾳ τὰ Νεστορίου φρονοῦσι,*[i] *καὶ τούτους εἶναι καθῃρημένους ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου.*

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν ς'. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν λδ'. Ὅτι οὐ δεῖ πάντα χριστιανὸν ἐγκαταλιπεῖν μάρτυρας Χριστοῦ καὶ ἀπιέναι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας, τοῦτ' ἔστιν αἱρετικῶν, ἢ αὐτοὺς τοὺς προειρημένους αἱρετικοὺς γενομένους ἐπισκόπους· οὗτοι γὰρ ἀλλότριοι τυγχάνουσι τοῦ θεοῦ. ἔστωσαν οὖν ἀνάθεμα οἱ ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτούς.

[f] *κατὰ Bo.* [g] *ἀποστατήσαιεν Co.* [h] *τολμήσαιεν Co.* [i] *φρονῆσαι Co Mo Mos Cl.*

---

[4] Slov. vynecháno *ὑποκείσεται,* Jefr 28b *povinьnu byti.*

[5] Kánon zapovídá uctívat mučedníky, kteří nepatřili k pravověrné církvi. Podnět k tomu

Laod 35 тогож(є) кан(онъ) л̄є̄. ꙗко нє подобаѥть кр(ъ)стьꙗномъ славы б(ож)иꙗ и ц(ь)рк(ъ)вє ѥго ти анг(є)лы нарицати и събраниꙗ творити, ꙗжє соуть отрєчєна. ащє оубо кто обращєть с(а) сєи съкръвєнѣи[g] вѣрѣ слоужа, да боудєть проклатъ, занє оставивъ б(ог)а нашєго і(соу)съ х(ри)с(т)а, с(ы)на б(ож)иꙗ, идололатрии приложи са.

Laod 32 тогожє кан(онъ) л̄в̄. ꙗко нє достоить єрєтичьскъ б(лаг)ословлєнии приимати, ꙗжє соуть клатвы, а нє бл(а)г(о)с(ло)в(є)ниѥ.

Laod 38 тогожє кан(онъ) л̄з̄. ꙗко нє по-
36a добаѥть оу жидовъ опрѣснъкъ възимати|ли причащати са [h]нєчьстъхъ ихъ[h].

Téhož kánon 35. Že křesťané nemají (opouštět) slávu boží a jeho církev a nemají vzývat anděly a pořádat shromáždění,[6] jež jsou zakázána. Bude-li kdo usvědčen, že slouží této tajné pověře, ať je proklet, protože opustil Boha našeho Ježíše Krista, Syna Božího, a přiklonil se k modloslužbě.

Téhož kánon 32. Že se nemají od kacířů přijímat eulogie, které jsou kletbami, a ne požehnáním.[7]

Téhož kánon 37. Že se od Židů nemá přijímat nekvašený chléb, nebo se účastnit jejich bezbožností.

[g] correximus e mutilato сквьрньнѣи U, сквєрнѣи J. [h-h] vel нєчьстиихъ ихъ, correctum e corrupto нєчстыхъ U, нєчистыхь J.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν λε'. Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς ἐγκαταλιπεῖν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν καὶ συνάξεις ποιεῖν, ἅπερ ἀπηγόρευται. εἴ τις οὖν εὑρεθείη ταύτῃ τῇ κεκρυμμένῃ εἰδολωλολατρείᾳ σχολάζων, ἔστω ἀνάθεμα, ὅτι ἐγκατέλιπεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰδωλολατρείᾳ προσῆλθεν.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν λβ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵτινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον ἢ εὐλογίαι.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν λη'.[j] *Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν με'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τοῖς αἱρετικοῖς συνευχόμενος[k] *μόνον ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι, καθαιρείσθω.*

[j] *λζ' Vi.* [k] *συνευξάμενος Cl.*

---

zavdali mnozí montanističtí mučedníci Frýgie. Něco podobného nařizuje již 9. kánon téže synody, který je obsažen v řeckém textu téhož titulu. Srov. Hefele I, 768; Hefele-Bén I, 2, 1017.

[6] Rozumí se shromáždění k jejich poctě. Již sv. Pavel v listě ke Kolosským (2. 18), který byl určen též křesťanům laodicejským, varoval věřící ve Frýgii před nepravým uctíváním andělů. Capitulare Karla Velikého z r. 789 (cap. 16) tvrdí, že synoda laodicejská zakázala dávat andělům jiná jména než autorizovaná: Michael, Gabriel, Rafael. Snad mělo toto pochybné capitulare na mysli římskou synodu za papeže Zachariáše r. 745, která proti osmi andělům, které vzýval kacíř Adalbert v době sv. Bonifáce, apoštola Němců, připustila jen tři uvedená jména andělů. Srov. Hefele I, 768—9; Hefele-Bén I, 2 1017—8.

[7] Řec. *εὐλογία* = žehnání chleba; slovní hříčku řec. textu *εὐλογίαι — ἀλογίαι* snažila se zachovat Jefr (98a) *bl(a)goslovljenie — beslovesije.*

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) м̄є̄. єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗкон(ъ) съ єрєтикы м(о)л(и)твоу створь тъкмо да отлоучить с(а). ащє с(ва)щєникомъ послоужить, да извєржєть с(а).

тѣхъж(є) кан(онъ) м̄ѕ̄. єп(и)с(ко)поу ли попоу ли диꙗконоу от ѥрєтика кр(ъ)щєнии приимати или мьшьнюю[i] слоужьбоу, вєлимъ, да извєржєть с(а). коѥ бо причастиѥ х(ри)с(то)ви съ диꙗволомь ли каꙗ часть вѣрномоу съ нєвѣрнымь?

тогожє кан(онъ) м̄з̄. ащє которыи причьтник(ъ) ли людинъ вънидєть въ сборищє жидовьско ли єрєтичьско м(о)л(и)твы дѣꙗтъ, да извєржєть с(а) и отлоучить с(а).

тогожє кан(онъ) о̄в̄. ащє которыи клирикъ ли кр(ь)стьꙗнъ єлѣи нєсєть въ трєбищє поганьско ли въ сборищє жидовъско[j] ли свѣщю просвѣтитъ, да отлоучить с(а).

тогожє кан(онъ) о̄а̄. ащє которыи єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли

Svatých apoštolů kánon 45. Biskup nebo kněz nebo jáhen, který vykonal toliko modlitbu s kacíři, ať je suspendován. Poslouží-li klerikům,[8] ať je zbaven hodnosti. Ap 45

Týchž kánon 46. Biskup nebo kněz nebo jáhen ať nepřijímá od kacíře křest nebo mešní službu, (sic jinak)[9] přikazujeme, aby byl zbaven hodnosti. Neboť jaké společenství Kristu s ďáblem? Nebo jaký podíl věřícího s nevěřícím? (2C 6.15). Ap 43

Téhož kánon 47. Vejde-li některý klerik nebo laik do synagogy židovské nebo kacířské, aby tam konal modlitby, (onen) ať je zbaven hodnosti a (tento) exkomunikován. Ap 65

Téhož kánon 72. Přináší-li některý klerik nebo křesťan do pohanského obětiště nebo do synagogy židovské (na jejich svátek) olej nebo zapálí svíci, ať je exkomunikován. Ap 71

Téhož kánon 71. Postí-li se některý biskup nebo kněz nebo jáhen nebo Ap 70

[i] correximus e corrupto мьньшюю U, мєншоую J. [j] въ праздникъ их(ъ) add. J.

Τῶν αὐτῶν κανὼν μς'. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· "Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;" (2C 6, 15).

Τῶν αὐτῶν κανὼν ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθοι ἐπὶ[l] *συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι,*[m] *καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.*

Τῶν αὐτῶν κανὼν οα'.[n] *Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων*[o] *ἢ λύχνους ἅπτοι,*[p] *ἀφοριζέσθω.*

Τῶν αὐτῶν κανὼν ο'.[r] *Εἴ τις ἐπίσκοπος* [s]*ἢ κληρικὸς*[s] *νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων*

[l] *εἰς Co Ne.* [m] *προσεύχεσθαι Cl.* [n] *οβ' Mo Ps Va.* [o] *ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν add. Par Vati.* [p] *ἅψοι Mo.* [r] *οα' Mo Ps Va.* [s-s] *ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν Co.*

---

[8] Správně podle řec.: jestliže jim jako klerikům dovolí sloužit.

[9] V řec. textu místo ‚ať nepřijímá' stojí ‚kteří přijali' (*δεξαμένους*).

диꙗконъ ли всѧкъ причьтьникъ с(вѧ)щ(є)ниꙗ постить с(ѧ) съ жидъми ли приѥмлєть опрѣснокы 36b пра|здьника[k] ихъ ли ино таково, да извєржєть с(ѧ). ащє ли людинъ, да отлоучить с(ѧ).

XXXVIII титьл(ъ) л̄ӣ. о обращающихъ сѧ от єрєси и къ кафол(икии)

Nic 8 никєиск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) ӣ. о нарєкъшихъ сѧ оубо къгда самѣхъ ч(и)ст(ѣх)ъ[a], пристоупающихъ[b] жє обьщєнии кафолики-и ап(о)с(то)льскыꙗ ц(ь)рк(ъ)вє изволи сѧ с(вѧ)томоу и вєликомоу сбороу, ꙗко да възложєниѥ [c]роукоу приимъши[c] тако да боудоуть въ клиросѣ. прєжє всєго сєго исповѣдати имъ подобаѥть писаниѥмь[e], ꙗко пристаноуть кафоликии ц(ь)рк(ъ)вє догматѣхъ[f], сирѣчь и двобрачномъ причащати сѧ и въ гонєнии прєгрѣшьшємъ[g]

kterýkoli člen kléru s Židy nebo přijímá od nich přesný chléb jejich svátku nebo něco jiného takového, ať je zbaven hodnosti. Pakliže to je laik, ať je exkomunikován.

XXXVIII. titul. O těch, kteří se obracejí od kacířství a ke katolické . . .

Nicejského sněmu kánon 8. O těch zajisté, kteří se kdysi sami nazvali čistými,[1] když vstupují do společenství katolické a apoštolské církve, ustanovil svatý a veliký sněm, že mají přijmout vzkládání rukou a takto mají zůstat v kléru. Především však musejí prohlásit písemně, že se připojují k naukám katolické církve, to jest že se budou stýkat s těmi, kteří uzavřeli druhý sňatek, i s těmi, kteří za pronásledování poklesli[2] a pro něž je stanovena doba i lhůta pokání.[3] Ať se drží všech dogmat katolické a apoštol-

[k]въ праздникы J. — **XXXVIII** [a]чстъ U, чистъ J. [b]correximus e corrupto пристоупающи J, пристоупающаꙗ U. [c-c]роуки прıим'шє J. [d]omissum ex haplographia in U J. [e]написанıєм(ь) J. [f]correximus e corrupto тъгда U, тогда J; догматѣхъ probe in sequenti sententia. [g]correctum e corrupto прєгрѣшєниѥмъ U, прєгрѣшєнии J.

ἢ συνεορτάζει μετ᾽ αὐτῶν ἢ δέχεται αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

XXXVIII Τίτλος λη'. Περὶ τῶν ἐξ αἱρέσεως ἐπιστρεφόντων καὶ τῇ καθολικῇ…

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν η'. Περὶ τῶν ὀνομασάντων μὲν ἑαυτοὺς Καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ κοινῇ[a] τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς οὕτω μένειν ἐν τῷ κλήρῳ. πρὸ πάντων δὲ τούτων ὁμολογῆσαι αὐτοὺς [b]ἐγγράφως προσήκει,[b] ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι, τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν· ἐφ᾽ οἷς καὶ χρόνος τέτακται, καὶ καιρὸς ὥρισται, ὥστε αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. ἔνθα μὲν οὖν πάντες εἴτε ἐν κώμαις εἴτε

XXXVIII [a] κοινωνῆσαι Ne. [b-b] ⊓⊔ προς. ἐγγρ. Ne.

XXXVIII

[1] Řec. καθαροί; *kathary* jsou zde mínění novaciáni, kteří vznikli za Deciova pronásledování okolo pol. 3. století.

[2] O těch, kteří poklesli (tzv. lapsi) viz str. 300, pozn. 10.

[3] Řecky jen καιρός; za tím nepřeloženo ὥρισται.

о нихъжє[h] и лѣто оучини сѧ и врємєнє час(ъ). да послѣдоуютъ въ всѣхъ догматѣхъ кафоликиꙗ ап(о)с(то)л(ъ)скыꙗ ц(ь)рк(ъ)вє. идєжє оубо вси или въ всьхъ, или въ градѣхъ ти тъкмо обращють с(ѧ) роучноѥ наложєниѥ приобрѣтъшє, обрѣтаѥми[ch] въ клиросѣ да боудоуть въ томьжє образѣ. идєжє ли кафоликиꙗ ц(ь)рк(ъ)вє ѥп(и)с(ко)поу ли | попоу соущю приходѧть [i]єтєри, єп(и)с(ко)пъ[i] оубо ц(ь)рк(ъ)вьныи санъ да имать ап(о)с(то)льскы, имєноуѥмъ и от г(лаго)лємыхъ ч(и)стъ и нарицаѥмъ єп(и)с(ко)пъ прозвютєрьскоую ч(ь)сть да имать, обачє ащє волить с(ѧ) єп(и)с(ко)поу ч(ь)сти имєнє[j] ѥго причащати с(ѧ)[k]. ащє ли нє боудєть годѣ сє, да замыслить мѣсто ли вьсьскаго єп(и)с(ко)па ли прозвютєра, ащє ли въ клиросѣ отнюд(ъ)[l] волить быти, да нє въ градѣ два єп(и)с(ко)па боудєта.

ské církve. Kde tedy buď na vesnicích, nebo v městech jsou všichni, kteří dosáhli vzkládání rukou, jen z nich,[4] pak ať tito příslušníci kléru zůstanou v témž postavení. Kde však je biskup nebo kněz katolické církve a přicházejí někteří z nich, ať biskup církevní[5] má hodnost apoštolskou,[6] od řečených pak čistých jmenovaný a tak zvaný biskup ať má hodnost kněžskou, ledaže biskup uzná za dobré, aby požíval cti svého 37a titulu (biskupského). Nebude-li mu tohle vhod, ať se mu postará o místo venkovského biskupa nebo kněze, chce-li (vůbec) zůstat v kléru,[7] aby nebyli v městě[8] dva biskupové.

[h]нихъ U J. [ch]обрѣтаѥмъ errore U, обрѣтаєм (. . . да боудєтъ) J. [i-i]correximus e corrupto єтєри къ єп(и)с(ко)поу J, єрєтикъ єп(и)с(ко)поу U. [j]correctum e mutilato имѣнѣи U, имѣнıи J. [k]J, прачащати сѧ errore U. [l]J, om. U.

ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνον εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες, οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι. ὅπου δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὄντος προσέρχονταί τινες, πρόδηλον, ὡς ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἕξει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις Καθαροῖς καὶ λεγόμενος ἐπίσκοπος τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἕξει, πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο αὐτῷ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.

---

[4] Hefele I, 407: Wo nun, sei es in Dörfern oder Städten, bloß Geistliche von ihrer Partei sich finden, da sollen die vorfindlichen im Klerus und in ihrer Stellung bleiben . . .

[5] Tj. katolický.

[6] Omylem místo *biskupskou,* řec. τοῦ ἐπισκόπου, Jefr 22b *ep(i)s(ko)pьstva.*

[7] Zde pojetí odchylné od řeckého textu. Hefele I, 407: damit er vollständig als Mitglied des Klerus erscheine.

[8] Ve středověku biskup sídlil v městě a odtud spravoval diecézi. Byl uznáván za hlavu nejen duchovní, nýbrž i světskou (srov. H. Pirenne, *Středověká města,* Praha 1928, 58n.). — K výkladu kánonu Nic 8 srov. Suvorov, *Ob'jem* 251, p. 2.

Laod 8 лаодикиск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) и̅. о възвращающихъ са от єрєси рєкомыхъ флисънъ[m], ащє и въ клиросѣ мнимѣмь соуть, ащє и вєлиции наричють с(а): таковыꙗ съ всацѣмь прилєжаниѥмь оглашати и кр(ь)щати ѥп(и)с(ко)п(о)мъ ц(ь)рк(ъ)вьнымъ и прозвютєромъ подобаѥть.

Laodicejského sněmu kánon 8. O těch, kteří se vracejí z hereze tak zvaných Frygů,[9] i když jsou členy domnělého (jejich) kléru a i když se nazývají velikými: takové třeba s veškerou péčí katechizovat a dát je pokřtít biskupem a knězem církevním.[10]

Eph 3 єфєсьск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) д̅. ижє въ коѥмьждо градѣ клирици от нєсториꙗ и соущихъ с нимъ[n] възбранєни быша право моудровати, и симъ въсприꙗти свои стєпєнь оправдихомъ. обьщєнѣ жє
37b всєлєньскомоу | сбороу съмоудрьствоующю[o] али нынѣ, ли по сємь клирикы въ коѥ любо[p] лѣто нє вѣровавъшимъ [q]ли остоупивъшимъ[q] ли прєстоупивъшимъ[r] єп(и)с(ко)п(о)мъ с(ва)тыꙗ каноны и православьноую вѣроу повєлѣваѥмъ нє повиновати с(а)[s] имъ отиноудь ни по какомоужє образоу.

Efesského sněmu kánon 4. Stran těch kleriků, kterým bylo v kterémkoli městě[11] od Nestoria a jeho stoupenců bráněno ortodoxně smýšlet,[12] nařizujeme, že se mají ujmout své hodnosti. Vůbec pak klerikům, ať nyní, nebo potom smýšlejícím stejně jako ekumenický sněm, přikazujeme, aby se biskupům, kteří se v kterékoli době zpronevěřili[13] nebo odpadli nebo přestupují svaté kánony a pravoslavnou víru, zhola a na žádný způsob nepodřizovali.

[m]флигонъ J, фругъ Jefr 96b. [n]J, ними errore U. [o]смоудръствоующіа J. [p]оубо mendose U J. [q–q] om. J. [r]прєстоупающим(ъ) J. [s]J, нє повинова са errore U.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) συνόδου κανὼν η'. Περὶ τοῦ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπιστρέφοντας, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένῳ [c]παρ' αὐτοῖς[c] τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγιστοι λέγοιντο, τοὺς τοιούτους μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατηχεῖσθαί τε καὶ βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων.

Τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κανὼν γ'. Εἴ τινες καὶ[d] τῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει κληρικῶν ὑπὸ Νεστορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων ἐκωλύθησαν τὸ ὀρθῶς φρονεῖν καὶ τούτους τὸν ἴδιον ἀπολαμβάνειν[e] βαθμὸν ἐδικαιώσαμεν. κοινῶς δὲ τοὺς τῇ οἰκουμενικῇ καὶ ὀρθοδόξῳ συνόδῳ συμφρονοῦντας [f]ἢ καὶ συμφρονήσαντας[f] ἢ νῦν ἢ μετὰ ταῦτα κληρικοὺς ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ τοῖς ἀποστατήσασιν[g] [h]ἢ ἀφισταμένοις[h] ἢ παραβαίνουσιν ἐπισκόποις τούς τε ἁγίους κανόνας καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν κελεύομεν μηδ' ὅλως ὑποκεῖσθαι κατὰ μηδένα τρόπον [i]ἢ χρόνον.[i]

[c–c] *om. Ar.* [d] *om. Mo Ps Va.* [e] *ἀπολαβεῖν Ne.* [f–f] *om. Mo Ps Va.* [g] *ἀπιστήσασιν Mos.* [h–h] *om. Par Vati.* [i–i] *om. Mo.*

---

[9] Je to hereze tzv. montanistů.

[10] Křest montanistů, patrně pro blud v nauce o Trojici, se zde pokládá za neplatný.

[11] V některých rukopisech řec. se přidává *καὶ χώρᾳ*, ‚a na venkově'.

[12] Variantní čtení některých řec. rukopisů (*ὄντων*) *τῆς ἱερωσύνης ἐκωλύθησαν διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν* sleduje Jefr 28b отъ с(ва)т(ытє)иства възбраниѥни быша, заниѥ жє правомоудроваша.

[13] Slov. *ne věrovavъšimъ* sleduje variantu Mos *ἀπιστήσασιν*, tj. byli zbaveni kněžství pro ortodoxní názory.

лаодикиск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) в̅. о съгрѣшающихъ въ различныхъ грѣсѣхъ и прєтьрпащє въ м(о)л(и)твѣ исповѣданиꙗ и покаꙗниꙗ [t]и въздъшєниѥ[t] от злъ свьршєно творащє по съгрѣшєнии врємєнє покаꙗниꙗ, таковыꙗ [u]за щєдроты и бл(а)гостыню б(ож)ию[u] приимати подобаѥть обьщєниѥмъ.

Laodicejského sněmu kánon 2. Co se týče těch, kteří se prohřešují rozličnými hříchy a vytrvávají v modlitbě vyznání a pokání a úplně se odvracejí[14] od zlého, takoví se mají, když jim byl dán čas pokání[15] podle (míry) hříchů, pro milosrdenství a dobrotu boží přijmout do společenství. Laod 2

с(ва)тыхъ ап(о)с(то)лъ кан(онъ) н̅г̅. ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) обращающаго са от грѣха нє пріимєт[v], нъ отвратить, да извєржєть с(а), занє пєчаль створи х(ри)с(т)оу. рєчє бо: радость бываѥть на н(є)б(є)си ѥдиного ради грѣшника кающа са.

Svatých apoštolů kánon 53. Nepřijme-li některý biskup nebo kněz toho, kdo se odvrací od hříchu, nýbrž zamítne jej, ať je zbaven hodnosti, poněvadž způsobil žalost Kristu. Neboť on řekl: „Radost bývá na nebi pro jednoho hříšníka pokání činícího."[16] (L 15.7). Ap 52

XXXIX титьл(ъ) л̅ѳ̅. о обращающихъ са от пожьрших(ъ)

XXXIX. titul. O obracejících se z těch, kteří obětovali . . .

с(ва)тыхъ ап(о)с(то)лъ кан(онъ) н̅ѳ̅. ащє которыи причьть-

Svatých apoštolů kánon 59. Jestliže některý klerik pro strach lidský vy- Ap 62

[t–t]correximus e corrupto о въздышєнии U, и воздышєніа J. [u–u]⊓⊔ за бл(а)гостыню и за щєдроты б(о)жіа J. [v]имєть U.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν β'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας ἐν διαφόροις πταίσμασι, καὶ προσκαρτεροῦντας[j] τῇ προσευχῇ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας, καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῶν κακῶν τελείαν ποιουμένους, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πταίσματος καιροῦ μετανοίας δοθέντος, τοὺς τοιούτους διὰ [k]τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ[k] προσάγεσθαι τῇ κοινωνίᾳ.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν νβ'.[l] Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλὰ ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω, ὅτι λυπεῖ τὸν Χριστὸν τὸν εἰπόντα, ὅτι[m] ''Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι'' (L 15, 7).

XXXIX *Τίτλος λθ'. Περὶ τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῶν ἐπιθυσάντων...*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξβ'.[a] Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου ἢ Ἕλληνος ἢ αἱρετικοῦ ἀρνήσηται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ,[b] παντελῶς

[j] *προσκαρτεροῦντες Ne.* [k–k] ⊓⊔ *τ. ἀγαθ. καὶ τ. οἰκτ. τ. θεοῦ Ar.* [l] *νγ' Mo Ps Va.* [m] *om. Co Mo Ne.* — **XXXIX** [a] *νθ' Mos.* [b] *χριστιανοῦ Mo, χριστιανισμοῦ Mos Ps Va.*

---

[14] O moravismu *vъzdъšenije* viz úvodní studii, str. 224.

[15] V slov. textu nepřeloženo řec. *δοθέντος*.

[16] Kánon ten je namířen proti rigorosním názorům novaciánů; knězem je zde míněn novaciánský kněz. Srov. Suvorov, *Ob'jem* 161, p. 3.

38a никъ стра|ха ради чл(о)в(ѣ)чьска жидовьскоу ли поганьскоу ли єрєтичьскоу волю створить и отвьржєть с(ѧ) имєнє х(ри)с(то)ва, да отиноудь [a]иждєноуть с(ѧ) от[a] ц(ь)рк(ъ)вє. ащє ли имать има кр(ь)стьꙗньско, да отлоучить с(ѧ). ащє ли (нє)[b] имать имєнє с(вѧ)щєньна, да извєржєть с(ѧ). покаꙗвъ жє сѧ, акы людинъ простъ приꙗтъ боудєть[c].

Nic 11 никєискаг(о) сбор(а) кан(онъ) аі̄. о прєстоупающих(ъ) бєзъ ноужа [d]ли бєз отатіа[d] имѣниꙗ ли бєз бѣды ли бєзъ ѥтєра таковаго, ѥжє быс(ть) при моучитєльствѣ ликиниѥвѣ, изволи сѧ с(вѧ)томоу сбороу, ащє и нєдостоини бѧхоу чл(о)в(ѣ)колюбиꙗ, обачє бл(а)гость на них ꙗвити. ѥлико оубо всєвѣрно[e] покають с(ѧ), г̄ лѣт(а) въ послоушницѣхъ да створѧть и з лѣт(ъ) да подъпадають, в̄ лѣт(ѣ) бєс проскоры да причащають с(ѧ) м(о)л(и)твѣ[f] съ людьми от тѣхъ лѣтъ.

hoví[1] Židu nebo pohanu nebo kacíři a zapře jméno Kristovo, ať je zcela vyhnán z církve: Má-li jméno křesťana,[2] ať je exkomunikován. Pakliže má jméno klerika, ať je zbaven hodnosti. Vykoná-li pokání, budiž přijat (do církve) jako laik.

Nicejského sněmu kánon 11. O těch, kteří odpadli bez přinucení nebo bez konfiskace majetku nebo bez nebezpečí nebo bez něčeho takového, co se stalo za krutovlády Liciniovy,[3] rozhodl svatý sněm, ač nebyli hodni shovívavosti, aby se přece s nimi jednalo mírně. Ti, kteří se upřímně kají, ať stráví tři léta mezi poslouchajícími a sedm let ať klečí, dvě léta ať se účastní bez přijímání s lidem modliteb.[4]

XXXIX [a-a]иждєнєт сѧ из J. [b]нє errore add. in U J. [c]боуди J. [d-d]любо за отатиѥ U. [e]всєю вѣрою J. [f]J, om. U.

ἀποβαλλέσθω, εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω, μετανοήσας δέ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.[c]

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν ια'. Περὶ τῶν παραβάντων[d] *χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου ἤ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς. ὅσοι οὖν γνησίως μεταμελῶνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοί, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι*[e] *τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.*

[c] *δεχθήσεται Ps Va Cl.* [d] *παραβαινόντων Mo Ne.*

XXXIX

[1] V slov. textu je přidáno *volju stvoritь*; řec. text má jen: pro lidský strach před Židem nebo pohanem nebo kacířem.

[2] Tj. je-li to laik. Text je porušen dvojím překladem řec. *εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, παντελῶς ἀποβαλλέσθω,* z nichž druhý sleduje variantu *χριστιανοῦ, χριστιανισμοῦ.* Řecký text má stručně: zapře-li jméno Kristovo, ať je vypuzen z církve, pakli (zapře) jméno klerika (tj. svou duchovní hodnost), ať je degradován.

[3] Císař Licinius panoval 311—323, zemřel 324.

[4] Slova *ot těchъ lět*(ъ) nepatří do textu. O stupních kajícníků viz úvodní studii ZSL, str. 151.

анкурьскаго сбор(а) кан(онъ) ві̄. пожьршаꙗ жє прєжє кр(ь)щєниꙗ и по томь кр(ь)щьша сѧ приводити достоить въ чинъ с(вѧ)щєниꙗ ꙗко омывъшь сѧ[g].

с(вѧ)таг(о) василь(ꙗ) кан(онъ) з̄. | ижє х(ри)с(т)а отвьргъшє сѧ толи прєстоупить с(ъ)п(а)сєноую таиноу, всѧ лѣта живота своѥго плакати сѧ дължьнъ ѥсть и исповѣдати. въ врємѧ, въ нєжє исходить от житьꙗ сєго, с(вѧ)тыни да причастить с(ѧ) вѣрою б(ож)иꙗ чл(о)в(ѣ)колюбьꙗ.

тогож(є) ка(но)н(ъ) н̄[h]. ижє хотию чары боудєть дѣꙗлъ, исповѣдавъ сѧ, оубиица лѣта да покаѥть с(ѧ), тако строимъ, ꙗко въ оного грѣсѣ сєбє обличивъ.

с(вѧ)таг(о) васил(ьꙗ) кан(онъ) н̄з. вълхъвомъ прєдавъши сєбє ли єтєромъ таковомъ лѣто оубиицъ[i] и тъ да покаѥть с(ѧ).

Anc 12 Ankyrského sněmu kánon 12. Ty, kteří obětovali modlám před křtem[5] a potom byli pokřtěni, lze uvádět do stavu duchovního, poněvadž byli obmyti.

Bas 58/73 Svatého Basilia kánon 7. Kdo zapře
38b Krista a přestoupí tajemství spásy, je povinen celý čas svého života se kát mezi plačícími.[6] Teprve ve chvíli, kdy odchází z tohoto života, ať se stane účasten svátosti s vírou v boží lásku k lidem.

Bas 50/65 Téhož kánon 50. Kdo bude dělat kouzla a čáry,[7] vyzná-li se, ať se kaje po čas stanovený pro vražedníka. Tak se s ním jedná, jako by se byl obvinil z jeho hříchu.

Bas 57/72 Svatého Basilia kánon 57. Kdo se oddal věštcům nebo nějakým takovým, i ten ať se kaje po dobu stanovenou pro vražedníky.

[g]отмывшє сѧ J. [h]J, om. U (omissio ex haplographia).

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ) συνόδου κανὼν ιβ'. Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας ἔδοξεν [f]*εἰς τάξιν προάγεσθαι*[f] *δεῖν ὡς ἀπολουσαμένους.*

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν νη'. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ, ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου, τοῦ ἁγιάσματος ἀξιούμενος πίστει τῆς παρὰ θεοῦ φιλανθρωπίας.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν ν'. Ὁ γοητείαν καὶ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται οὕτως οἰκονομούμενος, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν νζ'. Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν ἐπιδοὺς ἤ τισι τοιούτοις τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ αὐτὸς οἰκονομηθήσεται.[g]

[e] *κοινωνήσωσι Mo Ne.* [f-f] ⊓⊔ *προάγ. εἰς τάξ. Ne.* [g] *ἐπιτιμηθήσεται Vi Par Vati.*

---

[5] Jde o katechumeny.

[6] Doslovně: plakati (*προσκλαίειν*) a káti se (*ἐξομολογεῖσθαι*).

[7] Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 110, 116 myslí, že v původním textu bylo *γοητείαν* nepřeloženo, tedy asi *goitija*, což bylo později přeměněno na instr. sg. od *chotь*; tato změna je snadno pochopitelná při přepise z hlaholice do cyrilice. Jefr 195a překládá doslovně: *gubitelьstvo i potvory ispovědaja.*

Anc 24 анкурьск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) к̄д̄. вълхвоующе-и ходащеи по обычаю поганьскоу или въвожьшеи кого въ домы своꙗ на изъобрѣтениѥ чаромъ и[j] очищениѥ, є̄ лѣтъ да покають с(ѧ) по степенемъ оуставьнымъ, г̄ лѣт(а) въ припаданиі а в̄ лѣт(ѣ)[k] бес приноса.

Laod 36 лаодикииск(а)г(о) сбора кан(онъ) л̄ѕ̄. ꙗко не достоить с(вѧ)щ(е)никомъ ли кліpикомъ вълхвомъ ли обаньникомъ[l] быти[m] ли 39a звѣздьникомъ, ли творити рекомыꙗ храни|твы, ꙗже соуть съоузы д(оу)шьны[n]. носащаꙗ же отриноути от с(вѧ)тыа[o] ц(ь)рк(ъ)ве повелѣхомъ.

Bas 41/56 **XL** [a]тител(ъ) м̄[a]. (о) оубииствиихъ самовольныхъ ...

с(вѧ)таг(о) васил(ьꙗ) кан(онъ). иже волею оубивъ, по томь же покаѥть с(ѧ), лѣт(ъ) к̄ да не при-

Ankyrského sněmu kánon 24. Ti, kteří věští a žijí podle pohanského obyčeje nebo uvádějí do svých domů někoho, aby vynalezl kouzla a provedl očistu, ať se kají pět let podle předepsaných stupňů, tři léta jako klečící a dvě léta bez přijímání.

Laodicejského sněmu kánon 36. Že duchovní osoby nebo klerici nesmějí být čarodějníky nebo zaklínači[9] nebo hvězdopravci či zhotovovat tak zvané amulety, které jsou okovy pro duši. Ty, kteří je nosí, nařídili jsme vyloučit z církve.

XL. titul. O vraždách úmyslných...

Svatého Basilia kánon. Kdo úmyslně zabil (někoho) a potom se kaje, ať 20 let se neúčastní přijímání. Těch

[i]оубıица J. [j]om. UJ. [k]om. J. [l]обавником J. [m]om. UJ. [n]correximus e corrupto д(оу)шьных(ъ) U, д(оу)шевных(ъ) J. [o]J, om. U. — **XL** [a–a]J, om. U.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ) συνόδου κανὼν κδ'. Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς [h]ἑαυτῶν οἴκους[h] ἐπὶ ἀνερευνήσει[i] φαρμακειῶν καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους, τρία ἔτη ὑποπτώσεως καὶ δύο ἔτη[j] χωρὶς προσφορᾶς.

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν λς'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι ἢ μαθηματικοὺς ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν.[k] τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν.

XL *Τίτλος μ'. Περὶ φόνων ἑκουσίων...*

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν μα'. Ὁ ἑκουσίως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μεταμεληθεὶς εἴκοσιν ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται[a] τοῖς ἁγιάσμασιν. τὰ δὲ

[h–h] ⊓⊔ οἴκ. ἑαυτ. Va Ps. [i] ἀνευρέσει Co Mos. [j] om. Ne. [k] om. Co Cl. — **XL** *[a] ἔστω Ps.*

---

[8] Doslovně: bez oběti.

[9] Nepřeloženo *ἢ μαθηματικούς*, Jefr 98b *navykajuštemъ*. — Co se týče čarodějství, kánony se zakazuje i sama profese osob zaměstnávajících se čarodějstvím (Laod 36) i vyhledávání jejich úsluh, přičemž se činí rozdíl mezi tím, obrací-li se na ně někdo se zapřením víry v Boha nebo činí-li to jen ze slabosti duše svedené nějakou lživou nadějí (Bas 57/72 a 67/83). Srov. Suvorov, *Ob'jem* 197—8.

общить с(ѧ) с(вѧ)тыхъ. лѣт(ъ) к̄ тако[b] да расматрѧють с(ѧ)[c] ѥмоу: д̄ лѣт(а) дълженъ ѥсть плакати сѧ [d]вънѣоудоу двьрии[d] стоꙗ м(о)л(и)твьнаго храма и въходащемъ вѣрномъ и молѧ сѧ, да м(о)л(и)твоу творѧть за нь, и-исповѣдаꙗ своѥ законопрестоуплениѥ. по д̄ же лѣтех(ъ)[e] въ послоушающихъ да приꙗть боудеть и въ є̄ лѣт(ъ) [f]с ними ... молѧ сѧ изыдет(ь). и въ д̄ лѣта[f] тъкмо стоꙗти съ вѣрными, приношениꙗ же не причащати сѧ. кончавъшемъ же сѧ симъ, тъгда причастить с(ѧ) с(вѧ)тын̃ѧхъ.

Bas 42/57 с(вѧ)таг(о) васил(ьꙗ) кан(онъ) к̄а̄[g]. неволею оубивыи ı̄ лѣт(ъ) да не приобьщить с(ѧ) с(вѧ)тынѧхъ. да растроꙗть же сѧ ѥмоу ı̄ лѣт(ъ) сице: в̄ лѣт(ѣ) плача сѧ, г̄ лѣт(а) въ послоушающихъ да сконьчаѥть, д̄[h] припадаꙗ и въ ѥдино

20 let ať se mu upraví takto: čtyři léta je povinen plakat a stát venku přede dveřmi[1] do domu modlitby a prosit věřící, kteří vcházejí, aby se zaň modlili, a (přitom) vyznávat své provinění proti zákonu. Po čtyřech letech ať je přijat mezi poslouchající a po pět let s nimi (ať vychází. Sedm dalších let s klečícími) se modle ať vychází.[2] A po čtyři léta toliko ať stojí s věřícími, ale oběti se neúčastní. Po skončení toho teprve bude účasten svátosti.

Svatého Basilia kánon 21. Ten, kdo zabil někoho úmyslně, ať deset let není účasten svátosti. Ať se mu těch deset let upraví takto: dvě léta mezi plačícími, tři léta ať stráví mezi poslouchajícími, čtyři (léta) mezi klečícími, jeden toliko rok ať stojí s věří-

[b]J, om. U. [c]разсмотрать с(ѧ) J. [d–d]в межоудверıи J. [e]J, лѣто errore U. [f–f]J, om. U. [g]к̄д̄ J. [h]лѣта add. J.

εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ· ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει, ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι καὶ ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν· μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται καὶ ἐν πέντε ἔτεσι [b]μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται· ἐν ἑπτὰ ἔτεσι[b] μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται·[c] ἐν τέσσαρσι [d]συστήσεται μόνον[d] τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων τότε μεθέξεται τῶν ἁγιασμάτων.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν μβ'. Ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. οἰκονομηθήσεται δὲ [e]τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ[e] οὕτως· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει,

[b–b] om. Mo Ne Ps (omissio ex haplographia). [c] καὶ add. Nε. [d–d] ⊓⊔ μον. συστ. Mos. [e–e] ⊓⊔ ἐπ' αὐτῷ τὰ δέκα ἔτη Ne.

XL

[1] Podle Jas: v mezidveří. O stupních kajícníků viz v úvodní studii ZSL, str. 151.

[2] Smysl místa je porušen vynechávkami ex haplographia v obou rukopisech. Uvnitř většího úseku *f—f* vynechaného v Usť je menší úsek vypuštěný také v Jas, který koresponduje s vynechávkou v některých rukopisech řecké předlohy. Jefr 194a má na tomto místě volný překlad: (съ ними) исходить. семь же дѣтъ съ приходащими да вънoутрь ц(ь)рк(ъ)ве станеть и съ оглашеными (исходить).

тъкмо стоꙗти съ вѣрными[i], а
39b прочєѥ | въ с(вѧ)таꙗ да приꙗтъ
боудєт(ь).

Ap 66 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) ѯ̄[j]. ащє которыи причьтник(ъ) въ сварѣ оударить кого и ащє от ѥдиного оударєниꙗ оумрєть, да извєржєть сѧ за напрасньство[k] своѥ.

Ap 22 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) к̄в̄. ащє кто самъ исказить с(ѧ), да нє боудєть с(вѧ)щєникъ. самъ бо сєбє оубиица | ѥсть и б(ож)ии твари врагъ.

Ap 24 с(вѧ)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) л̄ꙁ̄. простъ людинъ ащє сѧ самъ изъдрѣжѣть[l], г̄ лѣт(а) да отлоучить с(ѧ). оубиица бо ѥсть сєбє.

Bas 37/52 с(вѧ)таг(о) васил(ьꙗ) кан(онъ) к̄г̄. ащє котораꙗ жєна рожьши на поути толи нєбрєжєть рожєнаго ѥю, а могоущє[m] снабъдѣти ѥ, покрыти мнащи грѣха тѣмь, ꙗко оубиица да прииметь[n]. ащє ли нє

cími, konečně pak ať jest přijat k svátosti.[3]

Svatých apoštolů kánon 60. Udeří-li některý klerik někoho v hádce a ten zemře po jediném úderu, ať je zbaven hodnosti pro svou prchlivost.

Svatých apoštolů kánon 22. Vyklestí-li se někdo sám, ať se nestane klerikem, neboť je vražedníkem sama sebe a nepřítelem božího stvoření.

Svátých apoštolů kánon 37. Laik, jestliže se sám vyklestí, ať je vyobcován tři roky, neboť je vražedníkem sebe sama.

Svatého Basilia kánon 23. Žena, která porodí na cestě a nepostará se o svého zrozence, ačkoli by jej mohla opatřit, a domnívá se, že tím utají svůj hřích, ať je potrestána jako vražedkyně. Pakliže ho nemohla ošetřit[4] pro pustotu

[i] J, грѣшьными errore U. [j] і̄ J. [k] J, Jefr 18b; праздьньство errore U. [l] исказит(ъ) J. [m] могоущи J. [n] воспріимєтъ J.

ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον, καὶ τὸ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν ξς'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσει καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος ἀποθάνῃ, καθαιρείσθω [f]διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.[f]

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κβ'. Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω[g] κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν κδ'. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας ἀφοριζέσθω [h]ἔτη τρία·[h] ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν λζ'. Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν οὖν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν,[i] ἢ συγκαλύψειν τὴν

[f–f] om. Mos Cl. [g] γενέσθω Mos Ne Ps Va. [h–h] ⊓⊔ γ' ἔτη Ne. [i] καταφρονήσει Ne.

---

[3] Stupně kajícníků viz v úvodní studii ZSL, str. 151.

[4] O moravismu—bohemismu *uvarovati* viz v úvodní studii, str. 224.

възмогла боудєть оуваровати поустынѣ и ско(у)доты потрьбьныхъ и оумрєть рожєноѥ, то да мила боудєть м(а)ти.

Anc 21 анкурьск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) к̄а̄[o]. о жєнахъ любы дѣꙗвъших(ъ) и погоублѧющихъ ражаѥмаꙗ ими и тъщащихъ сѧ тлѣниꙗ творити | пьрвыи законъ повєлѣ, до исхода нє приꙗтамъ быти. мы жє, милосєрдьнѣѥ изъобрѣтъшє, оуставихомъ і̄ лѣт(ъ) исполнити по стєпєнємъ оуставьнымъ.

XLI тит(ь)л(ъ) м̄а̄. (о) обращающихъ сѧ от прєлюбодѣꙗн(иꙗ) . . .

Anc 20 анкурьск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) к̄. ащє чьꙗ жєна прєлюбы створить ли инъ кто прєлюбы створить, ꙁ̄ лѣт(ъ) има подобаѥть постити сѧ.

(místa) a nedostatek potřebných věcí a zemře-li zrozenec, pak ať se (té) matce dostane odpuštění.

Ankyrského sněmu kánon 21. Co se
týče žen, které se dopouštěly smilství
a hubily, co se jim narodilo, a pokou-
šely se provádět potraty, dřívější zákon 40a
nařizoval, aby nebyly přijaty až do smrti.[5] My však jsme učinili milosrdnější nález a rozhodli jsme, aby splnily pokání desíti let podle stanovených stupňů.

XLI. titul. O těch, kteří se obracejí z cizoložství . . .

Ankyrského sněmu kánon 20. Dopustí-li se něčí žena cizoložství[1] nebo někdo jiný se dopustí cizoložství, musejí konat pokání sedm let.[2]

[o] к̄в̄ J.

ἁμαρτίαν ἐντεῦθεν νομίζουσα, [j]ἢ ὅλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη,[j] ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω. εἰ δὲ οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι, καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρη τὸ γεννηθέν, συγγνωστὴ ἡ μήτηρ.

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν κα'. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα καὶ σπουδαζουσῶν φθόρεια ποιεῖν· ὁ μὲν πρότερος[k] ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσε, καὶ τούτῳ συντίθενται. φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον πληρῶσαι κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους.

XLI *Τίτλος μα'. Περὶ τῶν ἐκ μοιχείας ἐπιστρεφόντων...*

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν κ'. Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ ἢ μοιχεύσῃ τις, ἐν ἑπτὰ ἔτεσι δεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας.

[j–j] om. Mo Mos Ne Ps. [k] πρῶτος Ps.

---

[5] Následující řec. *καὶ τούτῳ συντίθενται* zůstalo nepřeloženo.

XLI

[1] Pasívum řec. *μοιχεύειν* má podle F. Zorella (*Lexicon Graecum N. T.*, ed. 2, 931, 851) význam: mulier ad peccandum cum viro non suo inducitur vel sollicitatur (Mt 5.32). Takový smysl nacházeli v tomto kánoně např. Fleury (*Hist. eccles.* II) a Routh (*Reliq. sacr.* III, 347), že se totiž zde, jako v 70. kánonu elvirském, mluví o tom případu, kdy manželka s vědomím a svolením svého muže poruší manželství, a poukazují na to, že se tu děje zmínka jen o potrestání muže (*αὐτὸν τυχεῖν*). Hefele I, 239 s tím nesouhlasí a chápe *αὐτόν* jako ‚der schuldige Teil' (Hefele-Bén I, I, 233—3: celui qui a violé la loi du mariage) odvolávaje se na řecké komentátory Zonaru a Balsamona, kteří tento kánon vykládali o cizoložství muže a ženy. V překladě však se Hefele snaží zachovat znění řec. originálu: Wenn Jemandes Frau mißbraucht wurde, oder wenn Jemand die Ehe gebrochen hat; Milaš II, 22: Čija žena preljubu učinila, ili koji je sam preljubu učinio . . ,

[2] Konec kánonu je v Usť a Jas pozměněn a zkrácen; v Jefr 84a je překlad celého kánonu.

Neoc 8 нєокєсариисk(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) и̅. ащє єтєра проста людина соуща[a] жєна прєлюбы створить ти обличить ю ꙗвѣ, таковыи нє можєть вънити въ с(ва)щ(є)ниѥ. ащє ли по с(ва)щ(є)нии прєлюбы створить, да отпоустить ю. ащє ли нє [b]отпоустит(ъ) єа[b], то нє можєть быти с(ва)щ(є)никъ.

Bas 43/58 с(ва)таг(о) василиꙗ кан(онъ) м̅г̅. ижє прєлюбы створить, є̅і̅ лѣт(ъ) да нє причащаѥть с(а) с(ва)тынахъ: д̅ лѣт(а) плача са, є̅ жє послоушаꙗ, д̅ подъпадаꙗ, а в̅ лѣт(ѣ) съ вѣрными стоꙗ бєс причастиꙗ.

Bas 33/48 тогож(є) кан(онъ) л̅г̅. оставлєнаꙗ моужємь тако прєбывати дължьна ѥсть. рєчє бо г(оспод)ь: ащє кто оставить жєноу | развѣ любодѣꙗниꙗ, творить ю прєлюбодѣицю. да понєжє ю прєлюбодѣицю нарєчє г(оспод)ь, то затвори

Neocesarijského sněmu kánon 8. Dopustí-li se cizoložství některá žena, která je manželkou laika, a ten usvědčí ji zjevně, takový nemůže vstoupit do služby církevní. Pakliže spáchá cizoložství po jeho vysvěcení, ať ji propustí. Jestliže ji nepropustí, nemůže být duchovním.[3]

Svatého Basilia kánon 43. Kdo se dopustí cizoložství, patnáct let ať se neúčastní svátosti: čtyři léta ať pláče, pět ať poslouchá, čtyři klečí a dvě léta ať stojí s věřícími bez přijímání.[4]

Téhož kánon 33. Žena opuštěná mužem je povinna zůstat takto. Neboť Pán řekl: Opustí-li kdo ženu kromě cizoložství, činí ji cizoložnicí. (Mt 5, 32). A poněvadž ji Pán nazval cizoložnicí, vyloučil ji tím z jiného sňatku. Neboť kterak může být muž vinen[5] (jako

XLI [a]соущи J. [b-b]J, отпоустить с(а) errore U.

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν η'. Γυνή τινος[a] ἐὰν μοιχευθῇ λαϊκοῦ ὄντος καὶ ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· ἐὰν δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ἀπολῦσαι ὀφείλει αὐτήν. ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν μγ'. Ὁ μοιχεύσας ἐν δέκα καὶ πέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται[b] τῶν ἁγιασμάτων, ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίων ἔτεσιν, [c]πέντε δὲ ἐν ἀκροωμένοις,[c] ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυσὶ συνεστὼς ἄνευ κοινωνίας.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν λγ'. Ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην μένειν ὀφείλει· εἰ γὰρ ὁ κύριος εἶπεν, ὅτι[d] "Ἐάν τις καταλείπῃ[e] γυναῖκα ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι" (Mat 5, 32), ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας. πῶς γὰρ δύναται

XLI [a] *τις Ne.* [b] *ἔστω Co.* [c-c] *ἐν (om. Mos) πέντε δὲ ἀκροώμενος Co Mos.* [d] *om. Mo Ne Ps.* [e] *καταλίπῃ Co Ps.*

---

[3] Zde volně; Jefr 85b má doslovný překlad: ащє ли съ нєю живєть, то нє можєть имѣти пороучєныꙗ ѥмоу слоужьбы.

[4] O stupních kajícnických viz úvodní studii, ZSL, str. 151.

[5] Smysl místa v Usť i Jas porušen vynecháním (ex haplographia) řec. *ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι* Jefr 192b ꙗко прѣлюбодѣꙗниꙗ повиньнъ, а жєна нєгрѣшьна быти.

ю от приобьщєниꙗ дроугаго. како бо можєть моужь оубо повинєнъ быти ..., прєлюбодѣица, г(осподь)мь нарєчєна приобьщєниѥмь дроугаго моужа?

с(ва)т(а)го василиꙗ кан(онъ) ѯ̅в̅. оставлꙗꙗи оубо закономь съчєтаноую с нимь жєноу и иноу привода, прєлюбодѣꙗньномоу соудови повинєнъ ѥсть по г(о)с(подь)ню рєчєнию. оуставлєно[c] ѥсть[d] о(ть)ци таковымъ плакати са вънѣ а̅ лѣт(о) а в̅[e] послоушати а з̅ стоꙗти съ вѣрными а г̅ подъпадати ти тако приношєнии причащати са, ащє сь сльзами покають с(а).

тогожє кан(онъ) м̅и̅. ащє которыи чл(о)в(ѣ)къ кр(ь)стьꙗнъ свою жєноу изгнавъ ти иноу привєдєть ли от иного поущєноу, да нє вълазить въ ц(ь)рк(ъ)вь.

с(ва)таг(о) васил(ьꙗ) кан(онъ) ѕ̅і̅. ащє котораꙗ жєна, зашьдъшю моужю ѥꙗ, нє дожидєть ѥго ни оумьрша ѥго оувѣдѣвъши ти посагнєть, прєлюбодѣица ѥсть. | 41a

příčina cizoložství, žena pak být bezúhonnou), ač byla od Pána nazvána cizoložnicí pro sňatek s jiným mužem?

Svatého Basilia kánon 62. Kdo tedy opustí ženu zákonitě s ním sezdanou a přivede si jinou, propadá odsouzení za cizoložství podle výroku Páně. Od Otců je nařízeno takovým plakat venku jeden rok, dvě léta poslouchat a tři klečet, sedmý pak rok stát s věřícími[6] a tak se účastnit oběti,[7] budou-li se kát se slzami. Bas 62/77

Téhož kánon 48. Vyžene-li některý člověk křesťan[8] svou ženu a přivede si jinou nebo od jiného propuštěnou, ať nevchází do chrámu. Ap 48

Svatého Basilia kánon 16. Jestliže některá žena, jejíž muž se vzdálil, ho nevyčká a aniž se doví, že zemřel, se vdá, jest cizoložnice.[9] Bas 16/31

[c]жє add. J. [d]с(ва)т(ы)ми add. J. [e]лѣт(ѣ) add. J.

ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ κυρίου διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν προσαγορευθεῖσα;

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν ξβ'. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως συναφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα καὶ ἑτέραν ἀγόμενος κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἀπόφασιν τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι. κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν[f] τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν μη'. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν ἑτέραν λάβοι ἢ ὑπὸ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ις'. Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἑτέρῳ συνοικήσασα μοιχᾶται.

[f] *om. BL,*

---

[6] V Rum a Jas je omylem přehozeno: *sedmý* ... a *tři* ...

[7] Tj. přijímání.

[8] Tj. laik.

[9] Slov. text je zde volně upraven; odchylující se od řec. přelohy *ne dožidetь jego* bylo zřejmě převzato z kánonu Bas 21/36 o ženách provdaných za vojáky: *μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον.* Tento kánon je obsažen v řeckém textu téhož titulu, v slov. překladě je však vypuštěn.

Ap 67 аще кто д(ѣ)в(и)ци необроученѣ ноужю створить, да отлоучить с(а). не достоить же ѥмоу иноꙗ поꙗти, нъ тоу, аще и оубога боудеть[f].

LXII тит(ъ)л(ъ) м̄в̄. о дължьноующихъ любодѣꙗниꙗ . . .

Anc 11 анкурьскаг(о) сбора кан(онъ) ӣ. оброученыꙗ д(ѣ)вы и по томь инѣми въсхыщены достоить въдаꙗти, имъже преже оброучены боудоуть, аще и ноужю от нихъ постражють.

halc 27 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) к̄з̄. иже въсхытають д(ѣ)вы себе нарокомъ соужитьꙗ ли споспѣюще[a] ли съизбавлꙗюща въсхытающимъ[b] ю[c], с(ва)тыи сборъ сь оустави, аще соуть клирици, да отпадоуть. аще ли простии людиѥ, да боудоуть проклати.

Učiní-li kdo nezasnoubené panně násilí, ať je vyobcován. Nesmí pak pojmouti jinou, leda tuto, i kdyby byla chudobná.[10]

XLII. titul. O těch, kteří za smilství mají být . . .

Ankyrského sněmu kánon 8. Dívky zasnoubené a potom jiným unesené musí být vráceny těm, s nimiž byly dřív zasnoubeny, i kdyby od oněch[1] byly znásilněny.

Laodicejského sněmu kánon 27. Stran těch, kteří unášejí si dívky kvůli nároku na sňatek[2] nebo únoscům pomáhají a s nimi spolupůsobí,[3] svatý sněm tento ustanovil, jsou-li to klerici, aby byli zbaveni svých hodností.[4] Pakliže jsou to laici, ať jsou prokleti.

[f]ѥсть J. — **XLII** [a]споспѣюща J. [b]совосхытающим(ъ) J. [c]а J.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ξζʹ. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχει, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐκείνην κατέχειν,[g] ἣν κατηρετίσατο, κἂν πενιχρὰ ᾖ.

XLII *Τίτλος μβʹ. Περὶ τῶν ὀφειλόντων πορνείας...*

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιαʹ. Τὰς μνηστευθείσας κόρας καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἄλλων ἁρπαγείσας ἔδοξεν ἀποδίδοσθαι τοῖς προμνηστευσαμένοις, εἰ καὶ βίαν ὑπ᾽ αὐτῶν πάθοιεν.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι[a] συνόδου κανὼν κζʹ. Τοὺς ἁρπάζοντας κόρας ἐπ᾽ ὀνόματι συνοικεσίου ἢ συμπράττοντας ἢ συναιρομένους τοῖς ἁρπάζουσιν ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισεν, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, εἰ δὲ [b]μονάζοντες ἢ[b] λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι.

XLII [a] *Λαοδικείᾳ Mos.* [b–b] *om. Par Vati.*

---

[10] Tento kánon patří do následujícího titulu a v Usť i Jas (zde je označen jako kánon Bas 48) je sem omylem zařazen.

XLII

[1] Tj. od únosců.

[2] U slova *narokъ* udává Sreznevskij (*Materialy* II, 322) na tomto místě význam ‚celь, namerenie' (za účelem sňatku); Hefele II, 527: welche Frauen rauben, auch wenn es geschieht um mit ihnen zu wohnen (sie zu heiraten); Milaš I, 389: pod izlikom suprušstva. Domnívám se však, že je zde užito tohoto slova ve významu právním pod vlivem moravským (viz v úvodní studii, str. 226).

[3] Slov. *sъizbavljati* je kalk podle řec. *συναιρεῖσθαι*. Sreznevskij (*Materialy*) má na toto slovo tento jediný doklad a interpretuje je jako *‚pomogat' v pochiščenii'*. Hefele II 527 čte *συναινοῦντας* ‚und ihre Tat billigen'.

[4] V slov. textu nepřeloženo řec. *τοῦ οἰκείου βαθμοῦ* Jefr 36a отъпасти своѥго степене.

с(ва)таг(о) василь(ꙗ) кан(онъ) єі̄. о въсхыщающихъ сами оуставихомъ, г̄ лѣт(а) и тѣмъ и[d] въсхытающимъ ꙗ кръмѣ м(о)л(и)твы[e] бывати. а без ноужѣ бываѥмоѥ без вины ѥсть.

тогож(е) кан(онъ) л̄г̄. по ноужи бываѥмаꙗ оскврьньниꙗ без вины соуть. тѣмьже рабыни, аще и ноужю прииметь от г(о)с(поди)на своѥго, то без грѣха ѥсть. |

тогож(е) кан(онъ) л̄д̄. д(ѣ)вы, ꙗже чресъ волю о(ть)чю посагають любы дѣють. аще съмирають с(а) родители, и ѥще повиньни соуть не тъкмо комканиꙗ не приꙗти, нъ и ѥпитемию прiимоут(ъ)[f].

тогоже васильꙗ кан(онъ) к̄з̄. бывающии бес прѣдържащиихъ[g] браци любодѣꙗниꙗ соуть

Svatého Basilia kánon 15. O únoscích jsme sami nařídili, aby i oni, i ti, kteří se únosu účastní, byli tři léta vyloučeni z modlitby. Co se děje bez násilí, je bez viny.[5] Bas 15/30

Téhož kánon 33. Zmrhání násilím učiněná jsou bez viny. Proto otrokyně, i když je znásilněna svým pánem, je bez hříchu. Bas 34/49 41b

Téhož kánon 34. Dívky, které se vdávají proti vůli otcově, dopouštějí se smilství. Smíří-li se s tím rodiče,[6] i pak ještě jsou nejen povinny nepřijímat, nýbrž dostanou i epitimii. Bas 23/38

Téhož Basilia kánon 27. Sňatky, které se konají bez svolení vrchnosti, jsou smilstva. Proto je-li na živu otec Bas 27/42

[d]J, om. U. [e]сим(ъ) add. J. [f]J, приимоу U. [g]прѣдържащии errore U J,

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν ιεʹ. Περὶ τῶν ἁρπαζόντων κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποιησάμεθα τρία ἔτη καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι. τὸ δὲ μὴ βιαίως γινόμενον ἀνεύθυνόν ἐστιν.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν λδʹ.[c] Αἱ πρὸς ἀνάγκην γενόμεναι[d] φθοραὶ ἀνεύθυνοί εἰσιν. ὥστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐβιάσθη παρὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου, ἀνεύθυνος ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν κγʹ. Αἱ κόραι αἱ παρὰ γνώμην πατρὸς ἀκολουθήσασαι πορνεύουσιν, διαλλαγέντων δὲ[e] τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ γεγονός. οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ᾽ ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη.

Τοῦ αὐτοῦ[f] κανὼν κζʹ. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰσίν. οὔτε οὖν

[c] *λγʹ BL.* [d] *γινόμεναι Ne Ps.* [e] *om. Ps.* [f] *ἁγίου Βασιλείου add. Co.*

---

[5] Zde zkráceně a jasně, řec. *ἀνεύθυνόν ἐστιν* ‚bez viny', vlastně ‚bez odpovědnosti'. Suvorov, *Ob'jem* 227, poznamenává k tomuto kánonu, že Basilius Vel. rozlišuje únos se ztrátou nevinnosti (násilnou nebo nenásilnou) a únos bez této ztráty a stanoví, že tento poslední nepodléhá trestu, zatím co pro první určuje dle vlastního názoru pokání tří nebo čtyř let. Dále rozlišuje únos panen zasnoubených s někým jiným nebo nezasnoubených a v tomto druhém případě pokládá sňatek únosce s unesenou dívkou za možný, dají-li k tomu souhlas rodiče neb příbuzní; o únosu vdovy, jakožto osoby samostatné, svéprávné se Basilius nezmiňuje. Předcházející kánon Chalc 27 však nečiní tohoto rozdílu ve způsobu únosu, patrně pod vlivem římského práva (24. a 25. titul IX. knihy Theodosiova kodexu a 13. titul IX. knihy Justiniánova kodexu). Tolik Suvorov.

[6] Slov. překlad je zde volný a zkrácený bez porušení smyslu.

о(тъ)цю бо живоущю[h] и вл(а)д(ы)цѣ, нє бєз винъı соуть съвъкоуплающии сѧ. ѥгда състроꙗть г(оспод)ьѥ[i] соужитиѥ, тъгда приѥмлєть брачноѥ извѣщєниѥ.

Bas 11/26 тогож(є) васильꙗ кан(онъ) а̅і̅. любодѣꙗниѥ нѣс(ть) бракъ ни зачало бракоу. тѣмьжє разлоучити достоина ѥста съвъкоуплающаꙗ сѧ. ащє ли любита сѧ съ всѧцѣмь съвъкоуплєниѥмь, то да єпитємию приимєта. а нє даꙗти[j] ѥю въкоупѣ[k], да горє нѣчто нє боудєть.

XLIII тит(ь)л(ъ) м̅г̅. о жєнащихъ сѧ вторoѥ свободнѣ и въ м(ногы)

Laod 1 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) м̅а̅. ащє подобаѥть по ц(ь)рк(ъ)вьномоу законоу свободнѣ и законьнѣ причьтавъшихъ сѧ двоихъ брацѣхъ, нє[a] створшихъ
42a таинъıи[b] | бракъ, малоу врємєни миноувшоу[c] и прєбывъшємъ въ м(о)л(и)твахъ и постѣ[d] по м(и)л(о)сти дати имъ обьщєниѥ повєлѣхомъ[e].

i pán, nejsou neodpovědni ti, kteří vstupují ve sňatek. Teprve tehdy, když schválí páni soužití, nabývá sňatek platnosti.

Téhož Basilia kánon 11. Smilství není sňatek, ani počátek sňatku. Proto se mají od sebe odloučit ti, kdož spolu obcují. Milují-li se s všelikým spoluobcováním, tu ať dostanou epitimii. Ale nemají se dávat dohromady,[7] aby se nestalo něco horšího.

XLIII. titul. O těch, kteří se po druhé svobodně žení a do mnoha …

Laodicejského sněmu kánon 41. Má-li se podle církevního zákona těm, kteří svobodně a zákonitě uzavřeli druhý sňatek a nespáchali tajný sňatek, dát po uplynutí krátké lhůty strávené v modlitbách a postu z milosrdenství společenství (církve), nařídili jsme, (že ano).

[h] живоущи errore U, живоу соущоу probe J. [i] г(оспод)ьскоѥ mendose UJ. [j] дѣꙗти UJ. [k] вкоупь J. — **XLIII** [a] errore om. UJ. [b] такои mendose UJ. [c] sic probe J, въшю U. [d] correximus e corrupto по сємь UJ. [e] повєлѣхъ errore UJ.

πατρὸς ζῶντος οὔτε δεσπότου οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοι εἰσίν, ἕως ἂν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν· τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.

Τοῦ αὐτοῦ[f] *κανὼν ια'. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή. ὥστε, ἐὰν ᾖ δυνατὸν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον· ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωριζέτωσαν,*[g] *ἀφιέσθωσαν δέ, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται.*

XLIII *Τίτλος μγ'. Περὶ τῶν ἐλευθερίως διγαμούντων καὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπεσόντων…*

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν α'. Περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθερίως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος καὶ σχολάσαντας ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις, κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν.

[g] *ὁριζέτωσαν Mo.*

---

[7] Opět volný a zkrácený překlad bez újmy na srozumitelnosti.

с(вѧ)т(а)го васильꙗ кан(онъ) є̅і̅[f]. трьбрачию закона нѣс(ть). тѣмьжє закономь бракъ трєтии нє съводить с(ѧ). таковаꙗ оубо осквьрньниꙗ с(вѧ)тыхъ ц(ь)рк(ъ)въ видимъ, людьскымъ жє соудомъ нє прєдаѥмъ, ꙗко нєвъстажєнаго любодѣꙗниꙗ нєрадьнѣѥ соущє.

тогожє кан(онъ) ѯ̅є̅. многобрачиꙗ прємълчаша ꙗко скотьско; нєдостоино бо ѥсть чл(о)в(ѣ)комъ кр(ь)стьꙗномъ. мы жє г(лаго)лємъ: горѣѥ сє ѥсть любодѣꙗниꙗ. тѣмьжє достоить таковымъ ꙗвѣ ѥдино лѣт(о) плакати сѧ, а[g] в̅ послоушати, г̅ жє подъпадати и да приꙗти боуд(оу)т(ь).

нєокєсарииск(а)г(о) сбора кан(онъ) г̅. о въпадъшихъ[h] въ многы жєнитвы врємѧ оубо нарєчєно ѥсть ꙗвлєноѥ. жє житиѥ ихъ и вѣра съкращаѥть лѣт(а).

[f] л̅є̅ J. [g] J, а̅ U. [h] впадающих(ъ) J.

Svatého Basilia kánon 15. O třetím sňatku není zákona. Proto se třetí sňatek neuzavírá podle zákona. Vidíme tedy takováto poskvrnění svatých církví, ale podrobujeme je lidským soudům, ježto jsou snesitelnější[1] než bezuzdné smilství. Bas 35/50

Téhož kánon 65. Mnoho sňatků pominuli (Otcové) mlčením jako věc hovadskou, neboť jest to nedůstojné křesťanů. My pak pravíme, že je to horší než smilství. Proto musejí takovíto ovšem jeden rok plakat, dva poslouchat, tři klečet a (potom) ať jsou přijati.[2] Bas 65/80

Neocesarijského sněmu kánon 3. Co se týče těch, kteří se mnohokrát ženili, čas určený (ku pokání) je zajisté zřejmý.[3] Jejich dobré chování a víra zkracuje tuto dobu. Neoc 3

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν λε'. Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν. ὥστε νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ῥυπάσματα τῆς ἐκκλησίας ὁρῶμεν, δημοσίαις δὲ καταδίκαις οὐχ' ὑποβάλλομεν, ὡς τῆς ἀνειμένης πορνείας αἱρετώτερα.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν ξε'. Τὴν δὲ πολυγαμίαν οἱ πατέρες[a] *ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα. διὸ εὔλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσιν, δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ἀκροασαμένους καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτως δεκτοὺς εἶναι.*

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν γ'. Περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων[b] *ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.*

XLIII [a] *om. Mo Mos Ne Ps.* [b] *περιπεσόντων Mo Ne.*

XLIII

[1] U adj. *neradьnъ* ve významu *αἱρετός, expetendus* uvádí Miklosich (*Lexicon* 439) a Sreznevskij (*Materialy* II, 420) tento jediný doklad; kromě toho uvádějí oba doklad na adv. *neradьněje* za řec. *ἀνεκτότερον* z Haličského tetraevangelia Mt 10.15, kde nejstarší evangelní texty mají *otъradьněje.*

[2] O stupních kajícníků viz úvodní studii ZSL, str. 151. V kánonech Bas 50 a 80 je nepřímo obsažen zákaz čtvrtého sňatku, který byl výslovně zapovězen až na sněmu cařihradském r. 920. Srov. S. Troicki v *Slově* č. 4—5, Zagreb 1955, 118.

[3] Ve slovan. textu bylo *javlenoje* chápáno jako přívlastek k následujícímu *žitije,* zatím co v řec. předloze *σαφής* je predikátem k předchozímu *χρόνος.* — Ustanovení tohoto kánonu se týká těch, kteří se ženili víc než dvakrát; není známo, na který starší předpis se tu kánon odvolává. Později bývali bigami trestáni epitimií jednoho roku, trigami dvou až pěti let.

Neoc 4 42b тогож(є) кан(онъ) д̄. ащє прєдъложить[i] кто, въсхотѣ|въ жєнѣ, быти съ нєю ти нє придєть въ врємѧ помышлєниѥ[j] ѥго, ꙗвѣ ѥсть, ꙗко бл(а)г(о)д(а)тию[k] б(ож)иѥю избавлєнъ быс(ть).

Laod 30 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) п̄. ꙗко нє подобаѥть с(вѧ)щ(є)никомъ ли клирикомъ ли чьрноризьцємъ въ бани съ жєнами мыти сѧ, ни всѧкомо(у)[l] кр(ь)стьꙗноу ли людиноу. сє бо пьрвыи зазоръ ѥсть от поганъ.

XLIV [a]титєл(ъ) м̄д̄[a]. о съвъкоуплающихъ с(ѧ) съ двѣма братом(а) . . .

Neoc 2 никєиск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) в̄. жєна ащє посѧгнє⟨гнє⟩ть[b] за два брата, да отлоучить с(ѧ) до оумьртвиꙗ ѥꙗ. обачє ащє сѧ обѣщаѥть при с(ъ)м(ь)рти: ащє ицѣлѣю, разорю брачьство, да приимєть покаꙗниѥ. ащє ли оумрєть въ грѣсѣ томь соущи, или моужь ѥꙗ, то ижє ѥю останєть, то томоу тѧжко покаꙗниѥ ѥсть:

Téhož kánon 4. Zatouží-li někdo po ženě a umíní si být s ní, ale jeho úmysl se neuskuteční,[4] je zřejmé, že toho byl zbaven milostí boží.

Laodicejského sněmu kánon 80. Že kněží nebo klerici nebo mniši se nemají koupat v lázních s ženami, ani žádný křesťan nebo laik. Neboť to bývá první výtka od pohanů.

XLIV. titul. O těch, které uzavírají sňatek s dvěma bratry . . .

Nicejského sněmu kánon 2. Vdá-li se žena za dva bratry, ať je vyloučena až do své smrti. Pakliže při smrti slíbí:[1] uzdravím-li se, zruším sňatek, ať přijme pokání. Umře-li jsouc v tomto hříchu, nebo muž její, tu tomu, kdo zůstane na živu, je (uloženo) těžké pokání.

[i]прєдълєжать errore UJ. [j]помышлєниꙗ mendose UJ. [k]бл(а)гостию J. [l]всѧкомоу J, всѧкомо U. — **XLIV** [a–a]J, om. U. [b]посѧгнєть probe J.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν δ'. Ἐὰν πρόθηταί τις ἐπιθυμήσας γυναικὸς συγκαθευδῆσαι αὐτῇ,[c] μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) συνόδου κανὼν λ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἢ ἀσκητὰς ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μήτε ὅλως[d] χριστιανὸν ἢ λαϊκόν· αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.

XLIV *Τίτλος μδ'. Περὶ τῶν δύο ἀδελφοῖς ἢ ἀδελφαῖς συναπτομένων...*

Τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν β'. Γυνὴ ἐὰν γαμηθῇ δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου, πλὴν ἐν τῷ θανάτῳ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰποῦσα[a] ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἕξει τὴν μετάνοιαν. ἐὰν δὲ τελευτήσῃ ἡ γυνὴ ἐν τῷ τοιούτῳ γάμῳ οὖσα ἤτοι ὁ ἀνήρ, δυσχερὴς τῷ μείναντι ἡ μετάνοια.

[c] *μετ' αὐτῆς Cl.* [d] *πάντα Co.* — **XLIV** [a] *ἐπὰν εἴπη Mo.*

---

[4] O užití slova *vrěmę* ve významu ‚skutek nečistý (coitus)‘ viz úvodní studii ZSL na str. 170.

XLIV

[1] Nepřeloženo řec. *διὰ τὴν φιλανθρωπίαν*, Jefr 84b *za čl(o)v(ě)koljubije* ‚ze soustrasti‘.

с(ва)таг(о) василиꙗ кан(онъ) з̄і̄. Такожє и о[c] поѥмлющихъ двѣ сєстрѣ, ащє и по расна лѣта, да приимоуть, ꙗкожє и въ прѣдьнѣмь канонѣ гл(аголє)ть, въ ѯ̄в̄-мь.

с(ва)т(а)го василиꙗ кан(онъ) ѯ̄[d]. братосъмѣсиѥ исповѣдавъ (сѧ)[e] да приимєть оубиица лѣта.

тогож(є) кан(онъ) ѯ̄. | ижє съ сєстрою своѥю изъ о(ть)ца ли изъ м(а)т(є)рє ѥдиноꙗ осквьрнить с(ѧ), въ храмъ м(о)л(и)твьныи да нє въходить, дондєжє останєть с(ѧ) того законопрєстоуплєниꙗ. ѥгда жє придєть въ ощющєниѥ[f] гърдаго грѣха, да плачєть с(ѧ) прєдъ двьрми ц(ь)рк(ъ)вьными стоꙗ г̄ лѣта и молѧ сѧ въходѧщимъ на м(о)л(и)твоу, да кождо молить с(ѧ) г(о)с(подє)ви за нъ. потомь жє дроугаꙗ лѣт(а) г̄ въ послоушаниѥ тъкмо да приꙗтъ боудєть и слышавъ книгы и оучєниꙗ, да изълазить, а нє свьршати сѧ м(о)-

Bas 63/78 Svatého Basilia kánon 17. Totéž platí i o těch, kteří si vezmou dvě sestry,[2] byť i v různých dobách, ať přijmou (pokání), jak i v předchozím kánoně, v 62. se praví.[3]

Bas 52/67 Svatého Basilia kánon 60. Kdo se vyzná ze smilství se sestrou, ať přijme dobu (pokání stanovenou) pro vražedníky.

43a Bas 60 75 Téhož kánon 60. Kdo se poskvrní s vlastní sestrou po otci nebo matce jedné, ať nevstupuje do domu modlitby, dokud neustane v tom protizákonném skutku. Když pak dospěje k poznání hrozného hříchu, ať stojí a pláče přede dveřmi chrámovými tři léta a prosí ty, kteří vcházejí k modlitbě, aby každý zaň prosil Pána. Potom jiná tři léta ať je přijat toliko k poslouchání a když vyslechne Písmo a poučení, ať odejde, než se koná modlitba.[4] Poté pak, padá-li se slzami a zkroušeným srdcem a silnou pokorou před Bohem, ať se mu přidělí jiná tři léta klečení. A ukáže-li potom hodné ovoce pokání, ať desátého roku

[c]completum secundum textum gr., om. UJ. [d]sic mendose (e sequenti canone desumptum) in U, н̄в̄ probe J. [e]исповѣдавъ probe J. [f]очютіє J.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν ξγ'. Ὁ αὐτὸς δὲ κρατείτω τύπος καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοίκησιν, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν νβ'. Ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν ξ'. Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παρεῖναι, ἕως ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως, μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας τριετίαν[b] προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ [c]τῶν εὐκτηρίων οἴκων[c] παρεστηκὼς καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχήν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι προσευχὰς πρὸς τὸν κύριον. μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην[d] παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῶν γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω

[b] *om. Mo Mos Ne Ps.* [c–c] *τῆς ἐκκλησίας Ne, ante παρεστηκώς add. Mo Ne Ps τρία ἔτη.* [d] *μόνον Vi.*

---

[2] Vynecháno *εἰς συνοικέσιον*, Jefr 196b *na sъčetanije* ‚na soužití‘.

[3] Řada řec. rukopisů (Ar Coi H Ven Vi Cl Mos) má zde scholion, v němž se odkazuje na kánon Bas 62/77 a uvádějí se z něho podrobně léta odstupňovaného pokání.

[4] Řec. *καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς* je zde přeloženo volně *a ne svъršati sę m(o)l(i)tvě*; Jefr 196a překládá doslovně: *i ne sъpodobitъ s m(o)l(i)tva*. Dále je vynecháno: *ἐξεζήτησεν αὐτὸν καὶ.*

л(и)твѣ. потомь жє, ащє съ сльзами и скроушєNомь с(ь)рд(ь)цємь и смѣрєNиѥмь крѣпкомь припадаѥть къ б(ог)оу[g], да дасть сѧ ѥмоу подъпадаNиꙗ дроугаꙗ г̄ лѣт(а). ти потомь, ащє ꙗвить плодъ достоиNъ покаꙗNиꙗ, ī лѣт(о) да приꙗть боудєть въ м(о)л(и)твоу вѣрNъıхъ бєс просхоурьı[h]. и в̄ лѣт(ѣ) стоꙗ съ вѣрNъıми, пачє да сподобить с(ѧ) бл(а)гомоу обьщєNию.

Bas 61/76 тогож(є) каN(оNъ) ξ̄д̄. Такожє ижє сNъхоу поимєть свою.

Bas 64/79 с(ва)т(а)го васильꙗ каN(оNъ) ξ̄д̄[i].
43b | (о)скврьNѧющии жє сѧ съ мачєхами повиNьNи соуть сєстрьNю осквєрNєNıю[j].

Bas 48/63 тогож(є) каN(оNъ) ξ̄ӣ. ижє съ скотомь, тоужє заповѣдь да дьржать, южє то и въıшє сказахъ.

Anc 16 о смѣшьших(ъ) сѧ съ скотомь и о согрѣшающих(ъ)[k]. ижє прєжє к̄ лѣт(ъ) съгрѣшить, є̄ī лѣт(ъ)

je přijat na modlitbu s věřícími bez přijímání. A když dvě léta stál s věřícími, nechť se stane tím spíše hoden dobrého účastenství.[5]

Téhož kánon 64. Totéž i o tom, kdo pojme za ženu svou snachu.

Svatého Basilia kánon 64. Ti, kteří se poskvrňují s macechami, jsou vinni poskvrněním se sestrou.[6]

Téhož kánon 68. Kdo se zvířaty, ať zachovají tutéž epitimii, kterou jsem uvedl výše.[7]

O těch, kteří se dopustili smilství se zvířaty a ještě tak hřeší: Kdo zhřeší před 20. rokem, po 15 let ať klečí,

[g] г(оспод)оу J. [h] проскоуры J. [i] ξ̄є̄ J. [j] J, осквєрNию errore U. [k] J, съгрѣшающь errore U.

καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς· ἔπειτα, εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὸν καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ἡ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσιν· καὶ οὕτως, ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἐπιδείξηται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς, καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτως λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν ξα'. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν ξδ'. Οἱ δὲ ταῖς μητρυιαῖς ἑαυτῶν ἐπιμαινόμενοι[e] τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ᾧ καὶ οἱ ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς ἐπιμαινόμενοι.[e]

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν μη'. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάξεται.

[e] *ἐπιμιαινόμενοι Vi*

---

[5] Tj. přijímání. O stupních kajícníků viz úvodní studii ZSL, str. 151.
[6] Slov. překlad, sledující variantu *ἐπιμιαινόμενοι,* má zde stručnou formulaci místo: jsou podrobeni stejnému trestu, jaký je stanoven na poskvrnění se sestrou.
[7] Tj. 15 let.

подъпадавъ да приобьщить с(ѧ) стоꙗNии м(о)л(и)твьNѣмь. потомь жє прєбъıвъ въ обьщєNии є̄ лѣт(ъ), потомь жє да комкаѥть. да испъıтаѥть жє сѧ и житиѥ ѥго въ подъпадаNи-и тако да оулоучить чл(о)в(ѣ)колюбиѥ. ащє кто въ грѣсѣхъ сихъ излиха боудєть, дългоѥ подъпадаNиѥ да имать. ѥлико жє прєшьдъшє въздрасть съı[l] и[m] жєNъı имоущє въпадоуть въ грѣхъ тотъ, тъ к̄ и є̄ лѣт(ъ) подъпадъ. въ обьщєNии м(о)л(и)твьNѣмь потомь жє коNчавъ є̄ лѣт(ъ), да възмєть комкаNиѥ. ащє ли єтєри жєнъı имоущє и прєшьдъшє N̄ лѣт(ъ) съгрѣшили боудоуть, то Nа исходѣ житиꙗ да причастать с(ѧ).

XLV титьл(ъ) м̄є̄. о татєхъ и гробокопатєлєхъ и кла|твопрєстоупNицѣхъ.

с(ва)таг(о) васильꙗ каN(оNъ). крадъıи, ащє сѧ самъ покаѥть, ѥдиNо лѣт(о) да лишить с(ѧ) тъкмо причастьꙗ комкаNьNаго: ащє ли

potom ať je stoje účasten modliteb. A poté když stráví 5 let v tom účastenství, pak ať přijímá. Ať se zkoumá i jeho chování za substrace a podle toho ať se mu dostane shovívavosti. Dopouštěl-li se kdo přílišně těchto hříchů, ať zůstane dlouho v substraci. Ti, kteří překročili tento věk,[8] a ačkoli jsou ženati, upadli do tohoto hříchu, 25 let substrace. Potom když strávili pět let v společenství modliteb,[9] ať přijímají. Pakliže zhřeší takto někteří ženatí, kteří překročili 50 let, ať teprve při odchodu z života přijímají.

XLV. titul. O zlodějích a vykopávačích hrobů a křivopřísežnících … 44a

Svatého Basilia kánon. Kdo kradl, kaje-li se sám, ať toliko jeden rok je zbaven účasti na přijímání. Bude-li z toho usvědčen, pak dvě léta. Ať se Bas 46/61

[l] съı J. [m] om. J.

Τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ις'. Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων ἢ καὶ ἀλογευομένων. ὅσοι πρὶν εἰκοσαετεῖς γενέσθαι ἥμαρτον, πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς, εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν. ἐξεταζέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ ὑποπτώσει βίος, καὶ οὕτως τυγχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας. εἰ δέ τινες κατακόρως ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γενόνασι, τὴν μακρὰν ὑπόπτωσιν ἐχέτωσαν. ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ γυναῖκας ἔχοντες περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτεσιν ὑποπεσόντες κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς, εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς· εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον ἥμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.

XLV *Τίτλος με'. Περὶ κλεπτῶν, καὶ τυμβωρύχων, καὶ ἐπιόρκων…*

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν μς'. Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσειεν ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνον τῆς κοινωνίας

---

[8] Tj. 20 let.
[9] Tj. v systasi.

обличать и, то в̄ лѣт(ѣ). да раздѣлить же са ѥмоу врєма на подъпаданиѥ и стоꙗниѥ ти тако да сподобить с(а) комканию.

1/66 с(ва)т(а)го василиꙗ кан(онъ) к̄а[a]. гроборꙑꙗ въ ї лѣт(ъ) бєс причастиꙗ бꙑваѥть: въ двѣ прѣди[b] плача са, в́ъ г̄ послоушаꙗ, въ д̄ подъпадаꙗ, ѥдино стоꙗ съ вѣрнꙑими ти тъгда приꙗтъ боудєть.

9/64 тогожє кан(онъ) м̄ѳ. клатвопрєстоупникъ ї лѣт(ъ) покаѥть с(а): в̄ лѣт(ѣ) ... послоушаꙗ, д̄ подъпадаꙗ, ѥдино съ вѣрнꙑими стоꙗ и тъгда обьщєнию да сподобить с(а).

7/82 с(ва)т(а)го василиꙗ кан(онъ) ѯ̄з. и[c] о клатвопрєстоупницѣхъ, ащє по вѣдѣ и по ноужи прєстоупили соуть клатвꙑ, лєгъчаишамъ повиньни соуть єпитємiꙗм(ъ)[d], ꙗко по[e] ѕ̄ лѣт(ъ) бꙑти имъ приꙗтомъ. ащє ли бєз ноужѣ прєдали 44b боу|доуть свою вѣроу, то двѣ лѣт(ѣ) плакавъшє са и двѣ по-

mu doba pokání rozdělí na substraci a systasi a tak ať je připuštěn k přijímání.

Svatého Basilia kánon 21. Rozkopávač hrobů ať deset let trvá bez společenství:[1] napřed ať dvě (léta) pláče, potom tři poslouchá, čtyři klečí, jeden stojí s věřícími a pak bude přijat.[2]

Téhož kánon 49. Kdo poruší přísahu, ať se deset let kaje: dvě léta (ať pláče, tři)[2] ať poslouchá, čtyři klečí, jeden rok ať s věřícími stojí a pak ať je připuštěn do společenství.

Svatého Basilia kánon 67. O křivopřísežnících: jestliže přestoupili přísahy z donucení nebo násilí, jsou podrobeni lehčím epitimiím, takže po šesti letech mohou být přijati. Pakliže bez násilí zradí svou víru, tu ať dvě léta pláčí a dvě poslouchají a pět ať se modlí v substraci, jiná dvě ať jsou přijati bez oběti[3] do společenství modlitby, (a tak

XLV [a]к̄д J. [b]J, приди errore U. [c]J, о errore U. [d]J, єпитємии mendose U. [e]om. UJ.

τῶν ἁγιασμάτων, εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσι. μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω [a]*τῆς κοινωνίας.*[a]

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν να'. Ὁ τυμβωρύχος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται, ἐν δυσὶ προσκλαίων, ἐν τρισὶν ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἑνὶ δὲ συνεστὼς καὶ τότε δεχθησόμενος.[b]

Τοῦ αὐτοῦ κανὼν μθ'. Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται, δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν[c] *συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.*[d]

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν ξζ'. Καὶ περὶ τῶν ἐπιορκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὅρκους, κουφοτέροις ὑπόκεινται τοῖς ἐπιτιμίοις, ὥστε μετὰ ἓξ ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτούς. εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσιν προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι,

XLV [a–a] *τῶν ἁγιασμάτων Ne.* [b] *δεχθήσεται Mo Mos Ne Ps.* [c] *ἑνὶ δὲ Ne.*

XLV

[1] O stupních kajícníků viz úvodní studii ZSL, str. 151.

[2] V slov. textu vynecháno omylem *προσκλαίων, ἐν τρισίν.*

[3] Tj. bez přijímání.

слоушавъшє и є̄ въ подъпадании помольшє са, дроузѣи в̄ бєс просфорꙑ[f] въ обьщєниѥ м(о)л(и)твꙑ приꙗти боудоуть[g]..., да оустроꙗть с(а) въ приобьщєниѥ тѣла и кръвє х(ри)с(то)вꙑ.

с(ва)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) кан(онъ) к̄є[h]. єп(и)с(ко)пъ ли попъ ли диꙗконъ въ любодѣꙗнии ли въ [i]прєстоуплєнiи клатвєнѣм(ь)[i] ли въ татьбѣ ащє обращєть с(а), да извєржєть с(а), а да нє отлоучить с(а). г(лаго)лють бо книгꙑ: нє отмьстиши двоищи о ѥдиномь.

XLVI титьл(ъ) м̄ѕ. ꙗко нє достоить възимати ч(ь)со ц(ь)рк(ъ)вьнꙑхъ

с(ва)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) о̄в. ащє которꙑи клирикъ

konečně projeví pokání hodné uznání),[4] ať jsou navráceni k účastenství těla a krve[5] Kristovy.

Svatých apoštolů kánon 25. Biskup Ap 25 nebo kněz nebo jáhen, je-li usvědčen ze smilství nebo z porušení přísahy nebo z krádeže, ať je zbaven hodnosti, ale nikoli exkomunikován. Neboť Písmo (Nah 1. 9) praví: „Nebudeš jednu věc trestati dvakráte.“[6]

XLVI. titul. Že se nesmí nic brát z věcí kostelních ...

Svatých apoštolů kánon 72. Vezme-li Ap 72 některý klerik nebo laik ze svatého

[f]проскоурꙑ J. [g]бꙑвшє J. [h]J, к̄ѳ U. [i–i]sic probe J, mutilatum прєстоуни клєвєтьнѣмь U.

καὶ ἐν πέντε ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν κε'. [e]*Εἴ τις*[e] *ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἁλῷ*[f] *ἐπὶ*[g] *πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ ἢ κλοπῇ,*[h] *καθαιρείσθω καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή. "Οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό" (Nah 1, 9). ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.*

XLVI *Τίτλος μς'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀφαιρεῖσθαί τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν...*

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν οβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ

[d] *ἀξιωθήσεται Ne.* [e–e] *om. Co.* [f] *om. Co.* [g] *ἐν Mos.* [h] *ἁλούς add. Co.*

---

[4] Vynecháno patrně haplografií: *οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι* Jefr 197b тако коньчьнѥѥ достословиѥ ꙗвѣ покааниѥ показавъшє.

[5] V slov. textu je přidáno *i krъve*, zatím co řec. předloha má pouze *τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ*; stejně tak Jefr 197b pouze тєлєсє христосова. S. V. Troicki (*Apostol slavjanstva*, 47) se domnívá, že slova *i krъve* byla do Metodějova překladu přidána zřejmě z obavy, aby toto místo nebylo chápáno ve smyslu uznání správnosti západní praxe přijímání *sub una specie*; pro IX. století nelze však ještě takovou praxi na západě předpokládat. Zajímavé je Troického zjištění, že rovněž v Sávově kormčí knize (Ilovička krmčija z r. 1262) je v překladu Aristenova komentáře k tomuto kánonu, kde se mluví jen o těle Kristově, rovněž *těla i krъve Christovy*, což přešlo i do tištěné kormčí knihy. Tato shoda svědčí o tom, že sv. Sáva používal při svém překladu i textu Metodějova překladu Scholastikovy Synagogy.

[6] Konec kánonu je v slov. textu vynechán: *ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί,* Jefr 15a такожє (жє) и прочии причьтьници, ‚rovněž i ostatní klerici‘.

ли людинъ от с(ва)тыꙗ ц(ь)рк(ъ)вє възємлєть[a] ли свѣщю, ли масло, да отлоучить с(а) и патєрицєю да възвратить съ истиною.

Ap 73 тѣхъжє кан(онъ) о͞г[b]. съсоуда злата ли срєбрєнаго слоужьбьнаго с(ва)та ни брачиньна платa от с(ва)тыꙗ ц(ь)рк(ъ)вє никтожє въ своѥ трєбованиѥ да[c] възьмлєть; нє достоино бо ѥсть. ащє ли са кто обращєть сє створь, законь-
45a ныи канонъ да соуди|тъ ѥмоу.

Gangr 7 гагрьск(а)г(о)[d] кан(онъ) з͞. ижє плодоносиꙗ ц(ь)рк(ъ)вьнаг(о) хощєть кръмѣ ц(ь)рк(ъ)вє приимати ли даꙗти бєз волѣ єп(и)с(ко)плѣ ли пороучєнаг(о) таковаг(о), ⟨нє достоить⟩, а нє съ волєю хощєть даꙗти, проклатъ да[e] боудєт(ь).

Gangr 8 гагрьс(каго) кан(онъ) п͞. ижє въдасть[f] ли възьмлєть плодоносиѥ развѣ ѥп(и)с(ко)па и оучинєнаг(о)[g] строити бл(а)готворєниѥ, и даꙗи, и приѥмлаи проклатъ боудєт(ь)[h].

chrámu buď vosk, nebo olej, ať je vyloučen a ať to navrátí pateronásobně s jistinou.[1]

Týchž kánon 73. Zlaté nebo stříbrné nádoby bohoslužebné[2] posvěcené ani ozdobného plátna ze svatého chrámu ať nikdo nevezme k své potřebě, neboť to není dovoleno. Bude-li kdo usvědčen, že to učinil, ať je souzen podle zákonného kánonu.[3]

Gangerského kánon 7. Chce-li kdo plody obětované chrámu brát mimo chrám[4] nebo rozdávat bez svolení biskupova nebo toho, kdo je pověřen takovými věcmi, (není to dovoleno),[5] a chce to rozdávat ne se svolením, budiž proklet.

Gangerského kánon 8. Daruje-li kdo nebo vezme-li obětované plody bez vědomí biskupova nebo toho, kdo je ustanoven správcem dobročinnosti, i ten, kdo rozdává, i ten, kdo přijímá, budiž proklet.

XLVI [a]возмєтъ J. [b]J, о͞в U. [c]нє add. J. [d]собора add. J. [e]J, om. U. [f]даєть J. [g]J, оучинаго errore U. [h]боуди J.

τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω, μεθ᾽ οὗ ἔλαβεν.

Τῶν αὐτῶν κανὼν ογ'. Σκεῦος [a]ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν[a] [b]ἢ ὀθόνιον ἁγιασθὲν[b] μηδεὶς εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ. εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ (συνόδου) κανὼν ζ'. Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας λαμβάνειν ἢ διδόναι παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ[c] ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν η'.[d] Εἴ τις διδοῖ ἢ λαμβάνει καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν εὐποιΐας, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων ἀνάθεμα ἔστω.

XLVI [a–a] ⊓⊔ *χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν Co.* [b–b] ⊓⊔ *ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην Co Ne Cl.* [c] *om. Ne.* [d] *numerus in Mo formam incertam (πγ'?) habet.*

XLVI

[1] Řec. *μεθ· οὗ ἔλαβεν*; slov. *istina* je zde právní termín převzatý z moravského úzu: jistina — ‚věc doličná, která dokazuje jistotu čeho, species facti, corpus delicti'; srov. úvodní studii, str. 225.

[2] Slovo *služьbьnago* je v slov. překladě přidáno.

[3] Řec. odchylně *ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ*, Jefr 19a *da priimetь zaprěštenije*.

[4] Tj. osobám, které nejsou ve službách chrámu.

[5] Slov. *ne dostoitь* nemá paralelu v řec. předloze.

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) г͞. ащє которыи єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) принєсєть на жьртвоу єтєро что на олтарь, ли мьдъ, ли млєко, ли въ вина мѣсто[i] олъ, ли єтєроу тварь; ли птицѣ, ли животьно єтєро что, ли сочиво кръмѣ заповѣди г(осподь)на[j] да извєржєть с(а)[k] с(ва)щєниꙗ. развѣ нъвъ класъ[l] или грьзнъ[m] въ врємa потрьбно нє достоить жє иного[n] приносити къ олтарю, нъ тъчию олѣи въ свѣтилникъ ти тьмьꙗнъ въ врємa с(ва)т(а)го възношєниꙗ.

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) д͞. дроугаꙗ вса, ꙗжє соуть въ снѣдь, въ домъ да сълють с(а), а нє къ о|лтарєви. обачє нъ да

Svatých apoštolů kánon 3. Přinese-li některý biskup nebo kněz za oběť[6] na oltáři něco jiného, buď med, nebo mléko, nebo místo vína olej, nebo jinou věc, buď ptáky, nebo jiné nějaké zvíře, nebo čočku[7] proti příkazu Páně, ať je zbaven svěcení. Vyjma nové klasy v čas potřeby není dovoleno jiné přinášet na oltář, než toliko olej do svítilen a kadidlo v době svatého obětování.[8] Ap 3

Svatých apoštolů kánon 4. Ostatní všecko, co je k snědku,[9] ať se posílá do domu, (prvotiny biskupu a kněžím),[10] a nikoli na oltář. Biskup pak 45b Ap 4

[i]J, мѣста errore U. [j]correximus e corrupto г͞лa in utroque codice. [k]от add. J. [l]J, клалъ mendose U. [m]гроздъ J. [n]post иного spatium 7—8 litterarum erasum exstat in U.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν γ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν τὴν[e] ἐπὶ [f]τῇ θυσίᾳ[f] προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μελι, ἢ γάλα, ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα[g] ἐπιτηδευτά,[h] ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια, καθαιρείσθω, πλὴν νέων χίδρων[i] ἢ σταφυλῆς τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω[j] προσάγεσθαί τι[k] ἕτερον πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἢ[l] ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν δ'. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω, ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ

[e] *om. Vi.* [f–f] *τὴν θυσίαν Cl.* [g] *ἢ add. Mo.* [h] *ἐπιτηδεύματα Mo.* [i] *χηδρῶν Mo Mos, χύδρων La.* [j] *om. Coi.* [k] *om. Mo.* [l] *εἰ μὴ Cl.*

[6] Ve slovan. textu jiné pojetí: řec. *τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ,* které je v předloze přívlastkem k předcházejícímu *διάταξιν* (tak Milaš I, 47: protivu ustanove Gospodne o žrtvi) přikloněno k následujícímu *προσενέγκῃ* (*prinesetь*). Stejné pojetí jako v slov. textu je u Hefele I, 800: Si quis episcopus et presbyter praeter ordinationem Domini alia quaedam in sacrificio offerat super altare ...; Jefr 13b аштє кыи єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) чрєсъ г(осподь)нѥ повєлѣниѥ на жрьтвоу принєсєт инъı нѣкыꙗ къ жьртвьникоу ...

[7] Řec. *ὄσπρια,* legumina.

[8] Podle F. J. Moreaua, *Les liturgies eucharistiques,* Bruxelles—Paris 1924, 131 „l'offrande des fidèles eut lieu jusqu'au VIIe siècle au moins".

[9] V slovanském textu se předpisuje posílat kněžím domů nejen zeleninu, nýbrž všechny potraviny; srov. S. V. Troicki, *Apostol slavjanstva,* 46.

[10] V slov. textu nepřeloženo řec. *ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις*; Jefr 14a/b *načatъkъ ep(i)s(ko)pu i popomъ.*

ѥп(и)с(ко)пъ и поповє раздѣлають диꙗкономъ и прочимъ клирикомъ.

XLVII тит(ь̑)л(ъ) м҃ꙁ (о) нє събираюштихъ сѧ по г҃ нєд(ѣлѣ) въ ц(ь)рк(ъвь)

rd 11 сардакиискаг(о) сбор(а) кан(онъ) а҃і. осиосъ єп(и)с(ко)пъ рєч(є): помнитє въ миноувшєє[a] лѣт(о) о(ть)ца наша соужьша, да | аще которыи людинъ въ градѣ живыи въ г҃ нєд(ѣлѣ) нє придєть съ чадью въ ц(ь)рк(ъ)вь, дроугыꙗ г҃ нєд(ѣлѣ) да поститъ с(а).

Ant 2 от[b] втораг(о) антиохиисk(а)г(о) сбор(а) кан(она). вси въходащии въ ц(ь)рк(ъ)вь б(ож)ию и с(ва)тых(ъ) книгъ послоушающии, нє приобьщають жє са [c]коньчнєи м(о)л(и)твѣ[c] коупьно съ людьми ли отвращающь са ⟨са⟩ с(ва)т(а)го причащєниꙗ по єтєроу бєщиниюᵈ

a kněží ovšem ať rozdělují jáhnům a ostatním klerikům.

XLVII. titul. O těch, kteří po tři neděle nepřicházejí do kostela …

Sardického sněmu kánon 11. Osios biskup řekl: Pamatujte, že v minulé době Otcové naši rozhodli, nepřijde-li některý laik v městě žijící po tři neděle s lidmi do chrámu, ať se jiné tři neděle postí.[1]

Z druhého kánonu Antiochijského sněmu. Všichni, kdo přicházejí do chrámu božího a poslouchají svatá písma, ale neúčastní se spolu s lidmi konečné modlitby nebo se odvracejí z jakési nekázně od svatého přijímání, ať jsou vyloučeni z církve, dokud se nevyznají a nepodrobí kanonickému

XLVII [a] J, мивъшеѥ errore U. [b] J, om. U. [c–c] om. J. [d] correximus secundum Jefr 90b e corrupto обьщениꙗ in U J.

θυσιαστήριον. δῆλον δέ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμεριοῦσι[m] καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

XLVII Τίτλος μζ'. Περὶ τῶν ἐπὶ τρεῖς κυριακὰς μὴ συνερχομένων ἐν ἐκκλησίᾳ …

Τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου κανὼν ια'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Μέμνησθε ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν τῇ πόλει διάγων τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας.

Ἐκ [a]τῆς ἀρχῆς[a] τοῦ β' κανόνος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ τῆς τελευταίας εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ ἢ ἀποστρεφομένους τὴν ἁγίαν μετά-

[m] ἐπιμερίζουσι τοῖς διακόνοις Co, μερίζουσι διακόνοις Cl. — **XLVII** [a–a] om. Co.

---

[11] Za tím vynecháno řec. δῆλον δέ.

XLVII

[1] *Sъ čadьju*, které může znamenat také s dětmi, nemá paralelu v řec. předloze. Podle S. Troického (*Apostol slavjanstva*, 46—47) bylo přidáno proto, aby se nemyslelo, že do kostela jsou povinni chodit jen dospělí. Rovněž exkomunikace ukládání v řec. textu se nahrazuje třítýdenním postem, aby se snad nechápala jako zákaz chodit do kostela. — V Usť a Jas, stejně jako v řec. textu Scholastikovy Synagogy, je jen úryvek z poslední části kánonu Sard 11. Text celého kánonu je v Syntagmatu o 14 titulech a rovněž v jeho slov. překladě v Jefr 104b.

си да боудоуть отлоучєни от ц(ь)рк(ъ)вє, донджє исповѣдавъшє са подъ канон(ъ) придоут(ь) и показавъшє плъды покаꙗниꙗ и моливъшє са, обрѣсти могоуть прощєниѥ.

с(ва)тых(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) канон(ъ) ѳ҃. вса въходащаꙗ вѣрныꙗ въ цєрковь и книгъ послоушающаꙗ, и аще нє состоатъ[e] до м(о)л(и)твы, с(ва)тоѥ обьщєниѥ нєдостоино творащє, да отлоучать с(а) от ц(ь)рк(ъ)вє.

с(ва)т(ы)х(ъ) ап(о)с(то)л(ъ) кан(онъ) | и҃. аще которыи єп(и)с(ко)пъ ли поп(ъ) ли диꙗкон(ъ) ли от причта с(ва)щ(є)наго, слоужьбѣ бываюштии, ти нє приѥмлєть обьщєниꙗ, да отвѣщаѥть. аще ли нє изъгл(аголє)ть винꙑ, да отлоучить с(а) от ц(ь)рк(ъ)вє, ꙗко винєнъ людємъ и зазоръ створь о слоужьшихъ ꙗко нєправо послоужьшє.

trestu. Ukáží-li ovoce pokání a poprosí-li o to, mohou dosíci odpuštění.[2]

Svatých apoštolů kánon 9. Všichni věřící přicházející do chrámu a poslouchající Písmo, nesetrvají-li v modlitbě a pohrdají-li svatým přijímáním,[3] ať jsou vyobcováni z církve. Ap 9

Svatých apoštolů kánon 8. Jestliže některý biskup nebo kněz nebo jáhen nebo kdokoli zapsaný v seznamu duchovenstva[4] nepřijímá, když se koná mše, ať se zodpovídá. (Bude-li příčina rozumná, ať se mu dostane odpuštění.)[5] Nepoví-li příčiny, ať je vyloučen z církve,[6] poněvadž je vinen[7] před lidmi, ježto vzbudil podezření proti těm, kteří sloužili, jako by byli nesprávně sloužili. Ap 8 46a

[e] стоꙗть U.

ληψιν τῆς εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν, τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι[b] τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι ὑπὸ κανόνας[c] ἔλθωσι, καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας καὶ παρακαλέσαντες τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης.

Τῶν αὐτῶν (Τῶν ἁγίων ἀποστόλων) κανὼν θ'. Πάντας τοὺς[d] εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας [e]τῇ ἐκκλησίᾳ,[e] ἀφορίζεσθαι χρή.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν η'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ προσενέξεως[f] γενομένης[g] μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω καί, ἐὰν ᾖ εὔλογος, συγγνώμης τυγχανέτω. ἐὰν δὲ μὴ λέγῃ, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενηθεὶς τῷ λαῷ καὶ ὑπόνοιαν ποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ὑγιῶς προσενέγκαντος.

[b] γενέσθαι Ne, εἶναι Mos. [c] κανόνα Co. [d] ἐν ἐκκλησίᾳ add. BL. [e–e] om. BL, τῆς ἐκκλησίας Ps. [f] προσφορᾶς Mo Ps. [g] γινομένης Co Mo Mos.

---

[2] Uvádí se, stejně jako v řec. textu, jen první polovina tohoto kánonu; v Jefr 90b je text úplný.

[3] Konec je volně upraven.

[4] Tj. z posvátného duchovenstva.

[5] Vynecháno ex haplographia (ἐάν) řec. ἐὰν ᾖ εὔλογος, συγγνώμης τυγχανέτω, Jefr 14a и аще боудєть истиньна, милость да полоучить.

[6] U kleriků šlo vlastně o suspenzi.

[7] Vynecháno βλάβης, Jefr 14a *vredu* ‚urážkou'.

Gangr 5 гагръск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) є̄. аще кто оучить храма г(о)с(подь)Nа Nєбрєгома бъıти и бъıвающаꙗ въ Nємь събираNиꙗ, да боудєть проклат(ъ).

Gangr 6 тогожє каN(оNъ) ѕ̄. аще кто кръмѣ ц(ь)рк(ъ)вє особь сборъ створить, Nєрода о ц(ь)рк(ъ)вє, и [f]ц(ь)рк(ъ)вьNаꙗ творити хота[f] Nє соущю прозвютєроу[g] тоу по воли єп(и)с(ко)пли, проклатъ да боудєть.

Laod 58 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) N̄ӣ. ꙗко Nє достоить въ домоу[h] приNошєNию бъıвати от єп(и)с(ко)пъ ли поповъ.

XLVIII тит(ь)л(ъ) м̄ӣ. (о) Nє оукарающихъ са закоNомь[a]

Chalc 1 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) каN(оNъ) а̄. прєдаNъıꙗ с(ва)тъıми о(ть)ци Nа всакомь сборѣ и досєлѣ каNоNъı държати оправьдихомъ.

Gangerského sněmu kánon 5. Učí-li někdo, že dům Páně je hoden pohrdání i shromáždění v něm konaná, budiž proklet.

Téhož kánon 6. Koná-li někdo zvlášť, pohrdaje církví, shromáždění mimo církev, a chce konat něco církevního, aniž je při tom kněz s povolením biskupa, budiž proklet.[8]

Laodicejského sněmu kánon 58. Že se nesmí od biskupů nebo kněží přinášet oběť[9] v domě.

XLVIII. titul. O těch, kteří neposlouchají zákonů …

Laodicejského sněmu kánon 1. Rozhodli jsme, aby se zachovávaly kánony svatými Otci na všelikém sněmu až posavad vydané.

[f–f]errore negative ц(ь)рк(ъ)вьNаго [ц(ь)рк(ъ)вNыих J] творити Nє хота in utroque cod. [g]прєзвитєроу J. [h]домѣх(ъ) J. — **XLVIII** [a]In J tota inscriptio e titulorum indice repetitur.

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν ε΄. Εἴ τις διδάσκει τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ϛ΄. Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέπου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) συνόδου κανὼν νη΄. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς οἴκοις προσφορὰς[h] γίνεσθαι παρὰ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων.

XLVIII *Τίτλος μη΄. Περὶ τῶν ἀπειθούντων τοῖς νόμοις…*

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν α΄. Τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων καθ᾽ ἑκάστην σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν.

[h] *προσφορᾶν Par Vati.*

---

[8] Kánony Gangr 5 a 6 jsou namířeny proti eustathiánům, kteří se vyhýbali bohoslužbám konaným od kněží ženatých.

[9] Tj. oběť eucharistická.

амосьскаго[b] сбора каN(оNъ) а̄. | такожє єтєри аще хотать развращати оустроюNою о комьждо с(ва)тъıми сборъı, с(ва)тъıи сь сборъ оустави, да аще єп(и)с(ко)пи ли клирици соуть, то да своюго стєпєNє отпадоуть отиNоудь. аще ли простии людию[c], да проклати боудоуть.

с(ва)таг(о) васил(ьꙗ) каN(оNъ) ѯ̄ӣ. вса жє си пишємъ, ꙗко да плъди искоушєNи соуть покаꙗNиꙗ. Nє врємєNьNо бо соудимъ таковаꙗ, Nъ образоу въNимаюмъ покаꙗNиꙗ. аще ли Nєотвържьньнѣ държать с(а) своихъ объıчаи и сластьмъ плотьскъıмъ пачє хотать работати Nєжє г(о)с(подє)ви[d] и єуаNьг(є)льскъıꙗ жизNи ⟨да⟩[e] Nє приюмлють, обьща к Nимъ мъı слова Nє имамъ. мъı бо въ людєхъ Nєпокоривъıхъ и прєког(лаго)ливъıхъ Nавъıкли юсмъ слъıшати, ꙗко: с(ъ)п(а)саꙗ с(ъ)п(а)си свою

Efesského sněmu kánon 1. Taktéž chtějí-li někteří podvracet to, co bylo svatými sněmy[1] nařízeno o čemkoli, ustanovil svatý sněm, jsou-li to biskupové nebo klerici, aby byli úplně zbaveni své hodnosti. Jsou-li to laici, ať jsou prokleti. Eph 6 46b

Svatého Basilia kánon 68. Všechno to pak píšeme, aby byly vyzkoušeny plody pokání. Neboť tyto věci neposuzujeme podle času, nýbrž všímáme si způsobu pokání. Drží-li se neústupně svých obyčejů a chtějí-li otročit více tělesným rozkoším než Pánu a neberou-li na sebe život podle evangelia, společnou řeč my s nimi nemáme. Neboť mezi lidmi nepoddajnými a vzpurnými obyčejně jsme slýchali: „Zachraň svůj život“ (Gn 19. 17) sám. Nedejme se tudíž takovými lidmi strhnouti do záhuby, nýbrž zalekněme se těžkého soudu a mějme před očima Bas 68/84

[b]ємскаго J. [c]соут(ь), то add. J. [d]б(ого)ви.гг [e]eore UJ.

Τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κανὼν ϛ΄. Ὁμοίως καὶ[a] εἴ τινες βουληθεῖεν τὰ περὶ ἑκάστου πεπραγμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ[b] παρασαλεύειν, ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισεν, εἰ μὲν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ εἶεν, τοῦ ἰδίου παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκοί, τούτους ἀκοινωνήτους ὑπάρχειν.

Τοῦ αὐτοῦ (Τοῦ ἁγίου Βασιλείου) κανὼν ξη΄. Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας· οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ [c]τῆς μετανοίας προσέχομεν.[c] ἐὰν δὲ δυσαποσπάστως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἐθῶν καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον [d]δουλεύειν ἐθέλωσιν,[d] ἢ τῷ κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν, ὅτι, ''Σῴζων σῷζε τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν'' (Gen 19, 17). Μὴ τοίνυν καταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρίμα καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες,[e] μὴ θελήσωμεν [f]ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις[f] συναπόλλυσθαι. εἰ γὰρ μὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φο-

XLVIII [a] *om. Ne.* [b] *om. Coi.* [c–c] ⊓⊔ *προσέχ. τ. μεταν. Ne.* [d–d] ⊓⊔ *ἐθέλ. δουλ. Ne.* [e] *ἔχοντες Ne.* [f–f] ⊓⊔ *ἀλλ. ἁμ. Par Vati.*

XLVIII

[1] Řec. *ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ,* některé rukopisy přidávají *τῇ ἐν Ἐφέσῳ.*

д(оу)шю самъ. нє мозѣмъ оубо погꙑбноути съ таковꙑми, нъ възбоꙗвъшє са тажкаго соуда и [f]страшнаго д(ь)нє въздaниꙗ г(о)с(подь)на прєдъ очима приимъшє[f], нє въсхощємъ чюжими грѣхꙑ погꙑбьноути. ащє ли нє боудоуть насъ на-
47a каза|лꙑ оустрашєниꙗ г(о)с(подь)на ни толикꙑꙗ ранꙑ въ чювьство насъ привєлꙑ, ꙗко [g]бєзакониꙗ ради нашєго[g] остави нꙑ б(ог)ъ и отдасть въ роуцѣ варварьскꙑ и отвєдєни бꙑша ратнꙑми плѣнєнии [h]людиѥ и[h] прєдани бꙑша расѣꙗнию, занє си дързахоу носащє има х(ри)с(то)во. ащє нє оувѣдѣша ні разоумѣша, ꙗко сихъ дѣла придє на нꙑ гнѣвъ б(ож)ии, коѥ нꙑ обьщєниѥ къ нимъ словоу? нъ засъвѣдѣтєльствовати имъ нощь и д(ь)нь; прєдъ людьми и[i] ѥдиномь[j] дължьни ѥсмъ, а [k]нє приимаѥмъ прилипати злобахъ[k] ихъ, молащє са пачє приобрѣсти ꙗ и изати от сѣти нєприꙗзнинꙑ. ащє ли нє възможємъ, потъщимъ са понє своꙗ д(оу)ша от вѣчьнаго осоужєниꙗ избавити[l].

strašný den odplaty Páně, nechtějme zahynout pro cizí hříchy. Nepoučí-li nás hrozby Páně a nepřivedou-li nás tolikeré rány k poznání, že Bůh pro naši bezbožnost nás opustil a vydal v ruce cizinců a že lid byl odveden nepřáteli do zajetí a vydán na rozptýlení, protože se toho opovážili ti, kdo nosili jméno Kristovo. Jestliže nepoznali a neporozuměli, že proto přišel na nás hněv boží, jaká pak s nimi společná řeč? Nicméně jsme povinni vydávat jim svědectví v noci i ve dne, před lidmi i v soukromí, ale nedávejme se strhnout jejich nepravostmi, spíše se modleme, abychom je získali a vyprostili ze sítě ďáblovy. Nedokážeme-li to, snažme se zachránit aspoň své duše od věčného odsouzení.

XLIX тит(ь)л(ъ) м̄ѳ. о томь, ѥжє колиждо въ коѥиждо єпархии

XLIX. titul. O tom, kolikrát a kdy v provincii . . .

[f]–[f]страшнаго д(ь)ни возданіє г(осподь)нє пр. оч. имоущє J. [g]–[g]бєзаконіи ради наших(ъ) J. [h]–[h]и людиѥ errore U J. [i]J, om. U. [j]єдинѣм(ь) J. [k]–[k]нє пріємлєм(ъ) пристати злобам(ъ) J. [l]снабдѣти J.

βερὰ τοῦ κυρίου, μηδὲ αἱ τηλικαῦται πληγαὶ εἰς αἴσθησιν ἡμᾶς ἤγαγον, ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ κύριος καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας βαρβάρων, καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα ἐτόλμων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες. εἰ μὴ ἔγνωσαν μηδὲ συνῆκαν, ὅτι διὰ ταῦτα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ, τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τούτους λόγος; ἀλλὰ διαμαρτύρασθαι αὐτοῖς καὶ[g] νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν καὶ συναπάγεσθαι αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχώμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδῆσαι αὐτοὺς καὶ ἐξελέσθαι τῆς παγίδος τοῦ πονηροῦ. ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυνηθῶμεν, σπουδάσωμεν τὰς γοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.[h]

XLIX *Τίτλος μθ'. Περὶ τοῦ ποσάκις ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ . . .*

[g] *om. B.* [h] *ῥύσασθαι Coi.*

с(ва)тꙑх(ъ) ап(о)с(то)лъ кан(онъ) л̄з. двашдꙑ коѥгождо лѣт(а) сборъ ѥп(и)с(ко)помъ да бꙑваѥть и да стазають с(а) сами о пьщєвании[a] книжьнѣмь и о правѣи вѣрѣ и падающаꙗ[b] | ц(ь)рк(ъ)в(ь)нꙑꙗ да исправлають. пьрвꙑи жє сборъ въ д̄ нєд(ѣлю) по вєлицѣ д(ь)нє, в̄ ипьрвєрѣꙗ[c] в̄і, сирѣчь по ѥгюптаномъ м(ѣ)с(а)ца фаиофи въ в̄і, а по римланомъ октабра въ ѳ̄ ⟨анаѳєма г̄⟩[d].

придє въ слоухꙑ наша, ꙗко въ областєхъ оуправлєни сбори нє бꙑвають и от сєго многꙑ нєоустроѥнꙑ соуть исправлєниꙗ трєбоующа ц(ь)рк(ъ)вьнꙑꙗ вєщи. тѣмьжє оустави с(ва)тꙑи сборъ по о(ть)чьскꙑмъ канон(о)мъ дваждꙑ [e]коѥгождо лѣт(а)[e] събирати са

Svatých apoštolů kánon 37. Dvakrát Ap 37
každoročně ať se koná sněm biskupů a ať sami uvažují o otázkách Písma a o pravé víře[1] a naskýtající se církevní (rozpory)[2] ať vyřizují. Prvý pak sněm ve 4. týdnu po velikém dni,[3] druhý 12. hyperberetaea, to jest podle Egypťanů 12. měsíce faofi, podle Římanů pak 9. října.[4] (Anathema třikrát.) 47b

Doslechli jsme se, že se v eparchiích Chalc 19
nekonají kanonicky nařízené sněmy, a tím že mnohé církevní záležitosti potřebující nápravy jsou neuspořádané. Proto nařídil svatý sněm, aby se podle kánonů svatých Otců v každé eparchii sešli každoročně dohromady dvakrát tam, kde biskup metropolit-

XLIX [a]нєпщєваніи J. [b]впадающаа J. [c]ипєрвєрѣа J. [d]Adscriptio recentior in U, om. J [e]–[e]на коєждо лѣто J.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν λζ'. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν, ἅπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς, δεύτερον δὲ ὑπερβερεταίου ἐνάτῃ,[a] τουτέστι κατ' Αἰγυπτίους μηνὸς φαωφὶ δωδεκάτῃ, κατὰ δὲ Ῥωμαίους ὀκτωβρίου ἐνάτῃ.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ιθ'. Ἦλθεν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοάς, ὡς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αἱ κεκανονισμέναι σύνοδοι τῶν ἐπισκόπων οὐ γίνονται, καὶ ἐκ τούτου πολλὰ παραμελεῖται τῶν διορθώσεως δεομένων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος κατὰ τοὺς τῶν πατέρων κανόνας δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντρέχειν τοὺς ἐπισκόπους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, καὶ διορθοῦν ἕκαστα τὰ ἀνακύπτοντα. τοὺς δὲ μὴ

XLIX [a] *ἐνάτῃ Mo Ps Va, ἐνάτου Ne, δωδεκάτῃ reliqui cod.*

XLIX

[1] Volný překlad řec. *τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας*; Jefr 16a překládá doslovně: *o učeniichъ bl(a)gočьstija.*

[2] Slov. vynecháno *ἀντιλογίας*, Jefr ib. *prěkoslovija.* Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* (65) myslí, že původně bylo snad *ἀντιλογίας* nepřeloženo, pak se stalo nesrozumitelným a vypadlo.

[3] Tj. svatodušním.

[4] *Ὑπερβερεταῖος* (Hyperberetaeus) je poslední měsíc roku v makedonském kalendáři, asi naše září; zde se jím označuje říjen. *Φαωφὶ* (Phaophi) je druhý měsíc egyptského kalendáře, odpovídající říjnu. Srov. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung* 107.

въкоупь[f] ѥп(и)с(ко)помъ въ коѥиждо ѥпархии, идєжє старѣишаго мѣста[g] ѥп(и)с(ко)пъ вєлить[h], исправити вса[i] възнїцающаꙗ. нє приходащаꙗ[j] жє ѥп(и)с(ко)пы на сборъ, нъ прєбывающаꙗ въ своихъ мѣстѣхъ и (съ)[k] въ здравии соуща и бєзъ всакого отрицаниꙗ и ноужна оупражнєниꙗ соуща свободьны, братьскы казнити повєлѣ.

L тит(ь)л(ъ) н҃. о правилѣ м(о)л(и)твьнѣмь и о пѣнии и чтєнии . , .

Laod 40 лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) м҃. ꙗко нє подобаѥть ѥп(и)с(ко)п(о)мъ зовомомъ на сборъ ослоушати са, нъ ити [a]и оучити[a] и оучити са [b]исправлєнїєм(ъ) ц(ь)рковным(ъ)[b] и прочиимъ. 48a аще ли нєбрѣ|жєть, таковыи самъ сєбє виньна творить, развѣ тъкмо аще нє за ноужю ли за нємощь осталъ боудєть.

ního města[5] káže, a aby vyřídili všechny vznikající otázky. Biskupy, kteří nepřijdou na sněm, ale zůstanou v svých městech a jsou zdrávi i bez jakékoliv omluvy a jsou volni od nutného zaměstnání, přikázal bratrsky potrestat.[6]

L. titul. O kánonu modliteb a o pění a čtení . . .

Laodicejského sněmu kánon 40.[1] Že biskupové na sněmu pozvaní nesmějí neuposlechnout, nýbrž mají mít a poučovat se o správném řízení věcí církevních i ostatních. Nedbá-li na to (kdo), takový sám sebe obviňuje, ledaže by se byl nedostavil z nezbytí nebo pro nemoc.[2]

[f]вкоупѣ J. [g]мѣсто errore UJ. [h]волит(ь) J. [i]J, om. U. [j]J, прихощаꙗ mendose U. [k]сє J. — L [a–a]omissio ex haplographia in utroque cod. [b–b]J, исправлєнии ц(ь)рк(ъ)вьныихъ U.

συνιόντας ἐπισκόπους ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι καὶ ταῦτα ἐν ὑγιείᾳ διάγοντας καὶ πάσης ἀπαραιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

L *Τίτλος ν'. Περὶ κανόνος εὐχῶν καὶ ψαλμῳδίας καὶ ἀναγνώσεων...*

Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν μ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπισκόπους καλουμένους εἰς σύνοδον καταφρονεῖν, ἀλλ' ἀπιέναι καὶ διδάσκειν ἢ καὶ διδάσκεσθαι εἰς κατόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν. εἰ δὲ καταφρονήσειεν ὁ τοιοῦτος ἑαυτὸν αἰτιάσθω,[a] *παρεκτὸς εἰ μὴ δι' ἀνωμαλίαν ἀπολιμπάνοιτο.*

L [a] *αἰτιάσεται Par Vati.*

---

[5] Slov. *město* za řec. *πόλις* není doloženo u Miklošiče (*Lexicon*); Sreznevskij (*Materialy* II, 246) uvádí ve významu ‚gorod' kromě tohoto dokladu z Usť ještě dva doklady z rukopisu Upíra Lichého z roku 1047 (Joel 19), jeden ze Zlatostruje z 12. stol. a jeden ze Stichir. Paříž z 13. stol.

[6] Kánon Chalc 19 nařídil, aby se všude přísně zachovávaly kánony o každoročním dvojím svolávání metropolitních sněmů, jejichž kompetenci si začal přisvojovat „domácí sněm" v Cařihradě (S. Troicki, *Chalkidonskij sobor*, 256–7).

L

[1] Kánon Laod 40 patří správně do tit. XLIX, kam je zařazen v řec. předloze.

[2] Řec. *ἀνωμαλία* se zde obvykle chápe jako ‚nemoc' (Dionysius Exiguus překládá *aegritudinem*, Isidor *infirmitatem*), ale Balsamon právem poznamenává, že tento výraz má širší význam a kromě případů nemoci zahrnuje též jiné pozdržení a překážky; srov. Hefele I, 770.

тог(о)жє кан(онъ) л҃з. ꙗко нє подобаѥть присъвъкоуплати въ сборѣхъ канонъ, нъ посрєдѣ коѥгождо пс(а)л(ъ)ма чтєнию бывати.

тогожє кан(онъ) и҃ї. о томь, ꙗко тоижє[c] слоужьбѣ м(о)л(и)твамъ[d] всєгда и на ѳ҃-хъ час(ѣ)хъ, и на вєчєрнихъ подобаѥть бывати.

лаодикииск(а)г(о) сбор(а) кан(онъ) н҃ѳ. ꙗко нє достоить простыхъ люд'скых(ъ)[e] пс(а)л(ъ)мъ гл(агода)ти въ ц(ь)рк(ъ)ви ни нєоуставлєныхъ книгъ почитати, нъ тъкмо оуставлєныꙗ новаго и вєтхаг(о) завѣта.

никєискаго сбор(а) кан(онъ) к҃. понєжє ѥтєри соуть въ нєд(ѣ)лю колѣнѣ прєкланающє и въ пантикостьныꙗ д(ь)ни, сєго дѣла всѣмъ и въ всакои области с(ва)тыи сборъ повєлѣ стоꙗщє м(о)л(и)твы въздаꙗти г(о)с(подє)ви.

Laod 17 Téhož kánon 37. Že se ve shromážděních[3] žalmy[4] nemají k sobě spojovat, nýbrž po[5] jednom každém žalmu má být čtení.

Laod 18 Téhož kánon 18. O tom, že se má totéž officium modliteb konat vždy i o devátých hodinkách, i o nešporách.

Laod 59 Laodicejského sněmu kánon 59. Že se ve chrámu nesmějí říkat žalmy složené od soukromých osob ani čísti knihy nekanonické, nýbrž jen kanonické Nového a Starého Zákona.

Nic 20 Nicejského sněmu kánon 20. Poněvadž jsou lidé, kteří v neděli i ve dny svatodušní[6] klekají na kolena, proto nařídil svatý sněm všem a ve všech diecézích,[7] aby se Pánu vzdávaly modlitby vstoje.

[c]J, и то жє errore U. [d]correximus e corrupto м(о)л(и)тва UJ. [e]J, людьскы mendose U.

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιζ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπισυνάπτειν ἐν ταῖς συνάξεσιν τοὺς ψαλμούς, ἀλλὰ διὰ μέσου καθ' ἕκαστον ψαλμὸν [b]*γίνεσθαι ἀνάγνωσιν.*[b]

Τῆς αὐτῆς (συνόδου) κανὼν ιη'. Περὶ τοῦ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν τῶν εὐχῶν πάντοτε καὶ ἐν ταῖς ἐννάταις καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις ὀφείλειν γίνεσθαι.

Τῆς αὐτῆς (Τῆς ἐν Λαοδικείᾳ) συνόδου κανὼν νθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία ἀναγινώσκεσθαι, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανὼν κ'. Ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν κυριακῇ γόνυ κλίνοντες καὶ ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ ὁμοίως παραφυλάττεσθαι, [c]*ἑστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ*[c] *τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ κυρίῳ.*

[b–b] ⊓⊔ *ἀνάγν. γιν. Co.* [c–c] ⊓⊔ *ἔδ. τῇ ἁγ. συν. ἑστ. Ne.*

---

[3] Rozumí se bohoslužebných.

[4] Řec. *τοὺς ψαλμούς*, slov. *kanonъ*, Jefr 97a *pъsalъmъ nevěžьskyichъ.*

[5] Slov. *posredě kojegoždo ps(a)l(ъ)ma* (rovněž Jefr 97a) je nepřesný překlad řeckého *διὰ μέσου καθ' ἕκαστον ψαλμόν* ‚mezi tím po každém žalmu'.

[6] Tj. v době od velikonoc do svátku sv. Ducha. Srov. E. Schwartz, *Bußstufen und Katechumenatsklassen*, Straßburg 1911, 25: slovem *πεντηκοστή* se rozumí v Nic 20 celá doba svatodušní, od velikonoc po sv. Duch.

[7] Zatím nepřeloženo řec. *ὁμοίως παραφυλάττεσθαι*, Jefr 25a *jedinomyslьně chraniti.*

nt 1 Nикєискаг(о) сбор(а) каN(оNъ) а̄.
вса смѣюща разарати како оу-
става[f] [g]с(ва)т(а)го и великаго[g] со-
бора[h], в Nикєи събравъшаго са
при бл(а)гоч(ьс)тивѣмь[ch] костаN-
тиNѣ о с(ва)т(ѣ)мь празNицѣ с(ъ)-
п(а)сNыꙗ паскы, бєспричасть-
Nомъ и отлоучєNомъ быти от
48b ц(ь)рк(ъ)вє, ащє прєбы|вають про-
тивоу гл(аголю)щє въпрєкы прє-
даNыимъ. сє жє г(лаго)лємъ о лю-
дєхъ простыхъ. ащє кто от ѥп(и)-
с(ко)пъ ли от поповъ ли от дьꙗ-
коNъ по оуставѣ сємь дързNєть Nа[i]
развращєNиѥ людємъ и смоущє-
Nиѥ ц(ь)рк(ъ)в(ь)Nикъ[j] особ'-
ствовати[k] и съ жидъми створити[l]
паскоу, сєго с(ва)тыи сборъ от-
толѣ кромѣ ц(ь)рк(ъ)вє быти соу-
дилъ ѥсть, ꙗко Nє тъкмо сєбє
[m]грѣхъ сбираѥть[m], Nъ[n] мNогъмъ
растєлѣNиꙗ и[o] развращєNиꙗ ви-

Nicejského sněmu kánon 1. Všichni, kdož se opovažují nějak porušovat nařízení svatého a velikého sněmu, shromážděného v Nicei za bohabojného císaře Konstantina o svaté slavnosti spasitelné Paschy, nemají být účastni společenství církve a mají být vyloučeni, setrvávají-li v odporu a mluví proti tomu, co je tradicí ustáleno. To pak pravíme o laicích. Pakliže se někdo z biskupů nebo kněží nebo jáhnů po tomto nařízení osmělí na pohoršení lidu a k znepokojení kleriků se odlučovat a konat Paschu s Židy, toho svatý sněm od nynějška odsoudil k tomu, aby byl mimo církev, protože nejen sám upadá do hříchu, nýbrž mnohým je příčinou záhuby a pohoršení. Nejen takové třeba zbavit služby, nýbrž i ty, kteří po jejich degradaci udržují s nimi[8] společenství. Ti pak, kdo byli zbaveni hodnosti, mají pozbýt i vnější pocty,

[f] оуставъ J. [g–g] ⊓⊔ великаго и с(ва)т(а)го J. [h] J, сво errore U. [ch] б(ог)оч(ь)стивѣм(ь) J. [i] om. errore U J. [j] ц(ь)рк(ъ)вам(ъ) J. [k] J, om. U. [l] творити J. [m–m] грєхи сбираа J. [n] и add. J. [o] J, om. U.

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν α'. Πάντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν[d] τὸν ὅρον [e]τῆς μεγάλης καὶ ἁγίας[e] συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοσεβεστάτου[f] βασιλέως[g] Κωνσταντίνου περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους πάσχα ἀκοινωνήτους καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα. καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν. εἰ δέ τις τῶν προεστώτων τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν καὶ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν[h] ἰδιάζειν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ πάσχα, τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη[i] ἀλλότριον ἔκρινε τῆς ἐκκλησίας, ὡς οὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας ἐπισωρεύοντα, ἀλλὰ καὶ[j] πολλοῖς διαφθορᾶς καὶ διαστροφῆς αἴτιον γινόμενον, καὶ οὐ μόνον τοὺς τοιούτους καθαιρεῖν τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς

[d] *καταλύειν Mos.* [e–e] ⊓⊔ *ἁγ. καὶ (καὶ om. Mos) μεγ. Co Mos Ne Cl.* [f] *εὐσεβεστάτου Mos Cl.* [g] *om. Va Ps.* [h] *ἐκκλησιῶν Co Ne Vi.* [i] *om. Ne.* [j] *om. Co Mos.*

---

[8] Nepřeloženo řec. *τολμῶντας,* Jefr 90b *priobъštati sę dъrzajuštaja.*

[9] O řec. *κανών* ve významu ‚ordo clericorum‘ srov. Hefele I, 513, 420. Jinak Milaš II, 49: ... izvanjske časti, koju su po svetomu činu i božjemu sveštenstvu uživali.

[10] Za tím nepřeloženo *τῶν ἀσεβῶν,* Jefr 18a *nečьstivyichъ.*

Nоу бываѥмоу. Nє бо таковыихъ лишати слоужєNиꙗ, Nъ и причащаюшихъ по отвєржєNии[p]. а извържєNыꙗ[q] лишити и въNѣшьNѣꙗ чєсти[r], южє[s] с(ва)тыи каNоNъ и б(ож)иѥ св(а)щ(є)Nьство причастиша.

с(ва)тыхъ ап(о)с(то)л(ъ). ащє которыи ѥп(и)с(ко)пъ ли попъ ли дьꙗкоNъ с(ва)тыи д(ь)Nь пасхы створить прєжє вєсNьNыхъ равNии[t] съ жидъми, да извєржєть са.

тѣхъж(є) каN(оNъ) ѯ̄в̄[u]. ащє кто[v] лъжаꙗ писаNьꙗ кNижNаꙗ ꙗко с(ва)та въ ц(ь)рк(ъ)ви чтєть Nа съблазNъ стрижNикомъ и людьмъ, да извєржєть са.

боуди жє Nамъ всѣмъ ц(ь)рк(ъ)в(ь)Nикомъ и людємъ кNигы ч(ь)стьNы и с(ва)ты.

оубо вєтхаго завѣта мосѣовы[x] | патєры: бытиѥ, исходъ ѥгюпьтьскы, числа, дєвтороNомиа. ис(оу)са[y] Nавгина єдиNы[z]. ц(ѣса)р(ь)-

které se dostalo duchovnímu stavu[9] a božímu kněžstvu.

Ap 7 Svatých apoštolů. Koná-li některý biskup nebo kněz nebo jáhen svatý den Paschy před jarní rovnodenností s Židy, ať je zbaven hodnosti.

Ap 60 Týchž kánon 62. Předčítá-li někdo v chrámě lživé spisy knižní[10] jako svaté na pohoršení kleriků i laiků, ať je zbaven hodnosti.

Ap 85 Buďtež nám všem, klerikům i laikům, úctyhodnými a posvátnými knihy.

49a A to Starého zákona: Mojžíšových patero: Genese, Exodus z Egypta, (Leviticus),[11] Numeri, Deuteronomium. Josue syna Nunova jedna.[12] Královské

[p] вврєжєNии mendose U J. [q] correximus e corrupto извьржєNиꙗ U J. [r] J, части errore U. [s] In U J ижє errore pro южє (sc. причастиша) vel ѥижє (sc. причастиша са). [t] J, рєвєNии U. [u] ѯ̄д̄ J. [v] J, om. U. [x] моисѣовы J. [y] с(ы)Nа add. J. [z] J, пьрвоѥ U.

τολμῶντας τούτοις κοινωνεῖν μετὰ τὴν καθαιρεσῖν, τοὺς δὲ καθαιρεθέντας ἀποστερεῖσθαι καὶ τῆς ἔξωθεν τιμῆς, ἧς ὁ ἅγιος κανὼν καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἱερατεῖον μετείληφεν.

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω.

Τῶν αὐτῶν κανὼν ξ'. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει ἐπὶ λύμῃ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, καθαιρείσθω.

Τῶν αὐτῶν κανὼν πε'. Ἔστω δὲ ὑμῖν[k] πᾶσιν ἐκκλησιαστικοῖς, κληρικοῖς[l] καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια.

Τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης Μωσέως[m] πέντε· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον. Ἰησοῦ υἱοῦ[n] Ναυῆ ἕν. Κριτῶν ἕν. Ῥοὺθ ἕν. Βασιλειῶν

[k] *ἡμῖν Vi.* [l] *om. Mo Ps Va.* [m] *Μωϋσέως Ne.* [n] *om. Mos Cl.*

---

[11] Exodus je zde označen jako *ischodъ jegjupьtьsky* podle řec. *Ἔξοδος (ἐξ) Αἰγύπτου,* jak je označen v seznamu biblických knih v kánonu Laod 59. Původně zde bylo patrně čtení исходъ ѥгюпьтьскы, лєвгитьскы (sc. *knigy*).

[12] Za tím nepřeloženo *Κριτῶν ἕν, Ῥοὺθ ἕν,* Jefr 20b соудии ѥдина, роудина ѥдина.

ствиѥ[aa] д҃. паралипоменовы[bb] двоѣ. ѥздрины двои[cc]. єстировы одины. пс(а)лтырь одина. соломона три: притча, єклисиастъ, пѣниꙗ пѣнии. иововы ѥдины. пр(о)р(о)ка два на десать. исаины ѥдины. иѥремиины ѥдины [на десать]. иѥзєкыѥвы ѥдины. даниловы ѥдины. и прємоудрость соломона. боудоуть жє написаны[dd] вънѣоудоу и да наоучаєтє[ee] дѣти и оуноты ваша мнογοоучєнаго сираха прємоудрости.

наша жє, сирѣчь новаго завѣта єуа(н)г(є)лиꙗ чєтыри: матѳѣово, марково, лоучино, іоаново. чєтыри на дєсать (и) паоулѣ ѥпистольи. [ff]двѣ пєтровѣ. г҃ іоанновы. єдина іꙗковла. єдина іюдина[ff]. в҃ климєнтовѣ. и заповѣди[gg] вамъ. єп(и)с(ко)помъ мною климєнтъмь въ и҃-хъ[hh] книгахъ приглашєны, ихъжє нє достоить всѣмъ ꙗвлати за таины соущаꙗ въ нихъ. и дѣꙗниꙗ наша ап(о)с(то)льска. ѥсть жє и опокалипсисъ с(ва)т(а)го іоана фєолога[ii] и[jj] ѥуанг(є)л(и)ста.

čtyři. Paralipomenom dvoje, Esdrovy dvoje, Estheřina jedna. Žaltář jeden. Šalomounovy tři: Přísloví, Ecclesiastes, Píseň písní. Jobova jedna. Proroků dvanáct. Isaiášova jedna. Jeremiášova jedna. Ezechielova jedna. Danielova jedna. A Moudrost Šalomounova. Mimochodem budiž napsáno, abyste učili děti a svou mládež moudrosti veleučeného Siracha.

Naše pak, to jest Nového Zákona: Evangelia čtyři: Matoušovo, Markovo, Lukášovo a Janovo. Čtrnáct listů Pavlových. Dva Petrovy. Tři Janovy. Jeden Jakubův. Jeden Judův. Dva Klimentovy. A Konstituce[13] vám biskupům mnou Klimentem v osmi knihách uveřejněné, které se nemají všem ukazovat pro tajemství v nich obsažená. A naše Skutky apoštolské. Je pak i Apokalypsa svatého Jana Theologa.[14]

[aa]ц(ѣса)р(ь)ствіа J. [bb]поралипомєны J. [cc]J, om. U. [dd]вам(ъ) add. J. [ee]J, начаѥтє errore U. [ff–ff]J, in U mendose: пєтровы г҃. іонова а҃. иꙗковла а҃. июдина а҃. [gg]correximus e corrupto заповѣдѣ U, заповѣда J. [hh]осмєрых(ъ) J. [ii]J, фєлогаU. [jj]J, om. U.

τέσσαρα. Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο. Ἔσδρα δύο. Ἐσθὴρ ἕν. Ψαλτήριον ἕν. Σολομῶντος τρία· Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστής, Ἆισμα ᾀσμάτων.[o] Προφῆται ιβʹ: Ἡσαΐας,[p] Ἱερεμίας,[q] Ἰεζεκιὴλ,[r] Δανιὴλ[s] καὶ Ἰώβ.[t] ἔξωθεν δὲ ὑμῖν προϊστορείσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τοῦ πολυμαθοῦς Σιρὰχ τὰς Σοφίας.

Ἡμέτερα δέ, τοῦτ᾽ ἔστι τῆς Καινῆς Διαθήκης, Εὐαγγέλια δʹ· [u]Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς, Ἰωάννης.[u] Παύλου ἐπιστολαὶ ιδʹ. Πέτρου βʹ. [v]Ἰακώβου μία. Ἰωάννου γʹ.[v] Ἰούδα μία. Κλήμεντος δύο. καὶ αἱ Διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι᾽ ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι, ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστήρια. καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.

[o] *Ἰὼβ add. Mos, Ἰὼβ ἕν add. Cl.* [p] *Ἡσαΐου Co Mos Cl; ἕν add. Co Cl, αʹ add. Mo Va.* [q] *Ἱερεμίου Co Mos Cl; ἕν add. Co Mo Ps Va Cl.* [r] *ἕν add. iidem cod.* [s] *ἕν add. iidem cod.* [t] *om. Co Mos Cl.* [u–u] *Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ (καὶ) Ἰωάννου Co Mos Cl.* [v–v] ⊓⊔ *Ἰω. γʹ. Ἰακ. αʹ Co Mos Cl.*

---

[13] Je to apokryfní sbírka zvaná *Constitutiones Apostolorum.*

[14] O Apokalypse není žádná zmínka ani v řec. textu, ani v Jefr.

сє жє и о канонѣхъ вамъ заповѣдано боуди нами, о ѥп(и)с(ко)пи[kk]. вы жє, прєбываюштє въ нихъ, | с(ъ)п(а)с(є)ни боудєтє и миръ иматє имѣти, нє послоушаюштє жє, моукоу приимєтє и брань въ сєбє присноуюштю [ll]имѣти иматє, мьсть[ll] достоиноу приѥмлющє нєпослоушаниꙗ.

б(ог)ъ жє ѥдинъ пріснос̑ы и творьць всѣхъ, миромь вы да оукрѣпить о с(ва)тѣмь доусѣ да оустроить въ всако дѣло бл(а)го нє съвраштаѥмы и нєпорочны, нєповиньны и да сподобить[mm] въ вѣчнѣи жизни с нами, ходатаиствъмь възлюблєнаа͏го отрока своѥго іс(оу)са х(ри)с(т)а, б(ог)а нашєго, с нимьжє слава самомоу, соуштю надъ всѣми б(ог)оу о(ть)цю, съ с(ва)тымь д(оу)хъмь параклитъмь, ныиа и присно и[nn] въ вѣкы вѣкомъ. амин.

Toto budiž vám nařízeno o kánonech, ó biskupové. Vy pak, budete-li je zachovávat, budete spaseni a budete mít 49b pokoj. Nebudete-li poslouchat, budete potrestáni a ustavičný boj budete mít mezi sebou a odplaty náležité dojdete za neposlušnost.

Bůh pak jediný a věčný tvůrce všeho ať vás posilní pokojem ve svatém Duchu a uzpůsobí ke každému skutku dobrému, nezměnitelné, bezúhonné a nevinné, a ať vás učiní hodnými věčného života s námi, na přímluvu milovaného Syna svého Ježíše Krista, Boha našeho, s nímž budiž sláva samému Bohu Otci, který je nade všemi, se svatým Duchem Utěšitelem, nyní i vždycky i na věky věků. Amen.

[kk]correximus e corrupto от ѥп(и)с(ко)пъ U J. [ll–ll]correximus e mutilato имѣти льсть J, льсть имѣти U. [mm]вы add. J. [nn]J, om. U.

Ταῦτα καὶ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ᾽ ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες μὲν[w] αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἕξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε καὶ πόλεμον μετ᾽ ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε, δίκην τὴν προσήκουσαν τῆς ἀνηκοΐας τιννύντες. Ὁ θεὸς δὲ ὁ μόνος ἀΐδιος ὁ[x] τῶν ὅλων ποιητὴς ἅπαντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἑνώσει,[y] καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους, καὶ καταξιώσει τῆς αἰωνίου ζωῆς σὺν ἡμῖν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, μεθ᾽ οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ καὶ[z] πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

[w] *ἐν Mos Vi.* [x] *καὶ Co Ne.* [y] *σθενώσει Co, καὶ add. Co Mo Ne.* [z] *om. Co.*

B

CHRONICARUM QUAE DICUNTUR FREDEGARII SCHOLASTICI LIBRI IV

ČTYŘI KNIHY KRONIK TZV. FREDEGARA

(MMFH I, 19—27)

IV, 48

ad 2 G. Labuda, *Pierwsze państwo słowiańskie — Państwo Samona*, 124 považuje Sáma za Galla původem, Římana kulturou a za poddaného franského krále. G. Vernadsky, *The Beginnings of the Czech State* 325 uvažuje o židovském Sámově původu (Samuel), což Z. R. Dittrich, *Christianity* 27 pokládá za nedoložené. H. Preidel, *Die Anfänge* 83 vidí v Sámovi otrokáře s politickým posláním (cf. G. Labuda, *ibid.* 276), při čemž „homo" zde značí člověka urozeného, v poměru ke franskému králi závislého, cf. také V. Chaloupecký, *Considérations* 231.

ad 3 H. Preidel, *Die Anfänge* 86 spolubojovníky druhé kategorie, podobné pozdějším ministeriálům nebo arimanům.

O Avarech cf. A. Kollautz, *Die Awaren* 168n. a E. Schaffran, *Hunnen und Awaren in Donauraum* 297n.

ad 4 O Sámově říši viz též J. J. Mikkola, *Samo und sein Reich* 77—97 a M. Hellmann, *Grundfragen slawischer Verfassungsgeschichte* 387—404.

ad 5 K soužití Avarů a Vinidů v Podunají cf. část o Dulebech v ruské *Povesti vrem. let*, MMFH I, 192—3, o souvislostech zmíněné tradice se středním Podunajím viz B. Zástěrová, *Avaři a Dulebové* 15n.

O otázkách avarsko-slovanských vztahů Lj. Hauptmann, *Les rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avares* 137—170; L. Niederle, *Avaři a Slované* 1—10; G. Ostrogorsky, *Geschichte* 67n.; B. Grafenauer, *Beziehungen der Slawen zu den Awaren*, Riass. 174—178, Atti 297—299; přehledně B. Zástěrová, *Avaři a Slované* 19—54.

IV, 58

Citerasque gentium nationes. Cf. k tomu Isidoris de Sev., *Etymologiae* IX, c. II/1, c. 328: *Gens est multitudo ab uno principio orta, sive ab alia natione secundum propriam collectione distincta, ut Graeciae, Asiae, hinc et gentilitas dicitur.* Příkladně *Vividarii ex diversis nationibus acsi in unum asylum collecti sunt et gentem fecisse noscuntur*, *Jordanis*, *Getica* XVII, 96.

IV, 68

Středisko Sámovy říše hledal Lj. Hauptmann, *Politische Umwälzungen* 245n. a M. Kos, *Conversio* 23—24 a již dříve J. J. Mikkola, *Samo* 79—80 v Korutanech, K. Oettinger, *Das Werden Wiens* 80 ve Vídni, nověji J. Poulík, *Staří Moravané* 44 a Z. R. Dittrich, *Christianity* 9n. ve středním Pomoraví, A. Avenarius, *K otázke polohy* 177n. v Hor. Panonii.

O Vogastisburgu cf. též G. Labuda, *Wogastis-Burg* 241—252; E. Schwarz, *Wogastisburg* 154—164; V. Novotný, *České dějiny* I/1, 220—221 a R. Turek, *Čechy* 123 podle nichž by co Wogastisburg přicházel v úvahu Úhošť u Kadaně. K lokalizaci také J. Eisner. *Děvínská Nová Ves* 207n. a H. Preidel, *Die Anfänge* I, 101.

IV, 72

ad 3 Pokud jde o Alcioka cf. M. Kos, *O bolgarskem knezu Alcioku* 251—256; Gy. Moravcsik, *Zur Geschichte der Onoguren* 70—80; B. Grafenauer, *Prilog kritici* 46—48.

IV, 75

Zmínka o pustošení Durynska a franského území Vinidy z rozkazu Sámova souvisí nejspíše se Slovany na Solavě (Saala) a z Čech.

IV, 77

ad 1 Zmíněné boje r. 634 se patrně v prvé řadě týkaly Srbů, viz kap. IV, 75.

ANNALES ALAMANNICI

LETOPISY ALAMANSKÉ

(MMFH I, 30—32)

Annales Alamanici	Letopisy Alamanské
Codices Turiciensis et Sirmondianus	
902 Ungares a Baioariis ad prandium vocati plures occiduntur.	**902** Maďaři pozvaní Bavory na hostinu jsou z větší části povražděni.[1]
907 Baiovariorum omnis exercitus ab Ungaris occiditur.	**907** Celé vojsko Bavorů je pobito Maďary.[1]

902

[1] Událost náleží k r. 904. *Cod. Mod. et Ver.* má k tomu roku zmínku o porážce Maďarů, kterou utrpěli od Moravanů, cf. též *Ann. Fuld.* ad a. 902. Za zprávou o hostině mají *Ann. Alam.* údaj o zemětřesení v zemi.

907

[1] Podobně *Ann. Laubac.* ad a. 908, dále *Ann. Iuvav. max.* ad a. 907; *Ann. Sangall.* ad a. 908 E. Dümmler, *Geschichte* II, 548.

Annales Alamanici

Codices Modoetiensis et Veronensis

Annales Alamanici	Letopisy Alamanské
903 Bellum Bauguariorum cum Ungaris.	**903** Válka Bavorů s Maďary.[1]
904 Ungari in dolo ad convivium a Baugariis vocati; Chussal dux eorum suique sequaces occisi sunt.	**904** Maďaři byli Bavory úskočně pozváni na hostinu; jejich vůdce Kusal a jeho družina byli povražděni.[1]
907 Item bellum Baguariorum cum Ungaris insuperabile, atque Liutpaldus dux et eorum supersticiosa superbia occisa, paucique christianorum evaserunt, interemptis multis episcopis comitibusque.	**907** (Stal se) rovněž veliký boj Bavorů s Maďary. Je zahuben vévoda Litbold i jejich pověrčivá zpupnost a jen málokteří z křesťanů vyvázli, když bylo pobito mnoho biskupů i hrabat.[1]

903

[1] E. Dümmler, *Geschichte* II, 530.

904

[1] Podobně *Ann. Sangall.* ad a. 902; E. Dümmler, *ibid.* 530—531.

ANNALES REGNI FRANCORUM

LETOPISY KRÁLOVSTVÍ FRANKŮ

(MMFH I, 35—52)

Annales qui dicuntur Einhardi

796

ad 3 *Hringus* je označením kruhovitého opevnění, tábora nebo sídliště: *locum... quem et in nostra lingua Rinnc nominant, Chron. Moissiac.* ad a. 796; *Notker, Gesta Karoli* II, 1 interpretuje tento název jako *circulus.* Langobardské synonymum *campus* překládá P. Ratkoš, *Pramene* 70 „pole“ (tábor).

Annales Laurissenses maiores

796

ad 2 Vonomíra považoval F. Šišić, *Geschichte* I, 60 za chorvatsko-panonského vévodu a podobně i H. Pirchegger, *Karantanien und Unterpannonien* 274, pozn. 4. Z. R. Dittrich, *Christianity* 40 ho považuje za předchůdce Mojmíra I. Půjde však patrně o slovanského vládce z Panonie, při čemž je otázkou, do jaké míry lze Vonomíra ztotožnit s velmožem jménem *Unguimer, Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica* VI, MMFH II, 14, případně s knížetem Ingem, *Conversio Bag. et Carant.*, c. 7, MMFH III, 305.

Panoniemi se rozumí zhruba oblast mezi Vídeňským lesem, Dunajem a územím na jih od Sávy. Ve 3./4. stol. tvořila tato oblast včetně obojího Norika a Dalmácie s Moesií a Dácií tzv. západní Illyricum; území Panonií se pak dělilo na čtyři provincie: Horní Panonii, kde byla metropolí Sabaria—Szombathely), Valerii, jejíž metropolí byly Sopianae (Pětikostelí/Pécs), Dolní Panonii v povodí střední a dolní Sávy s metropolí Sirmiem (Sremska Mitrovica) a Savii s metropolí Aemonou (Ljubljana). V karolinské době bylo Horní Panonií území mezi Vídeňským lesem a Rábou, resp. Rábicí, Dolní Panonií území na jihovýchod odtud, až po Moesii a Dácii.

Zmíněné tažení náleží patrně ještě k r. 795, *Ann. Lauriss.* ad a. 796, F. Kos, *Gradivo* I, 293, pozn. 2.

Annales regni Francorum

803

ad 1 Karel Veliký byl r. 800 papežem Lvem III. korunován v Římě císařem (západo)římským, *Ann. reg. Franc.* ad a. 801: *Leo papa coronam capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum populo adclamatum est: Carolo augusto, a Deo coronato Magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria! Et post laudes ab apostolico more antiquorum principum adoratus est atque ablato patricii nomine imperator et augustus est appellatus.*

ad 2 Viz *Ann. Mett. priores, Ann. Iuvav mai.* ad a. 803.

805

ad 4 *Inter Sabariam et Carnuntum.* Méně pravděpodobné je, že šlo o Korutany (*Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum, Pauli Diac. Historia Lang.* V, c. 22; Reginonis *Chron.* ad a. 876). Carnuntum, které tehdy nemělo zvláštní význam podobně jako Sabarie, je zde podle H. Kollera (*Der „mons Comagenus“* 244) uvedeno na základě antické silniční mapy pouze jako teoretická směrnice.

ad 6 O křtu avarského kagana, který obdržel jméno Abrahám cf. *Ann. s. Emmer. Ratisp.* a *Ann. Iuvav. mai.* ad a. 805.

ad 8 Tažení Karlova syna Karla do Čech se podle E. Klebela, *Die Ostgrenze* 352 týkalo se území mezi Chebem a Berounem.

Označení Beheimi je podle F. Grause, *Říše velkomoravská* 13 výrazem určité stmelenosti území Čech a jejich chápání navenek jako jednotné oblasti, nešlo-li ovšem o označení jen západních nebo jižních Čech.

ad 9 Pokud jde o jméno knížete Lecho, soudí V. Vaněček, *Prvnich tisíc let* 74, že vhodnějším čtením jména je Becho.

818

ad 2 Pokud jde o Obodrity přehledně H. Łowmiański, *Początki Polski* II, 70—72.

ad 5 Ljudevítovo panství v dolní Panonii se připomíná v l. 818—823, F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* I, 63; V. N. Zlatarski, *Istorija* I/1, 311n. O bojích Chorvátů s Kadolahem cf. *Konstantin Porfyrogenetos, De administrando imperio*, c. 30, k tomu B. Grafenauer, *Vprašanje konce Koceljeve vlade* 171—190.

822

ad 2 O vyslancích Moravanů ve Frankfurtu soudí V. Novotný, *České dějiny* I/1, 286, že jsou výrazem poplatné závislosti, podobně J. Dekan, *Začiatky* 45 a stejně W. Wegener, *Böhmen und Mähren* 15, který považuje přinesené dary za tribut. L. Havlík, *Velká Morava a Franská říše* 134 je hodnotí jako zdvořilostní dary, považované na straně franské za tribut, a Z. R. Dittrich, *Christianity* 66 vyslovil domněnku, že uvedená návštěva souvisela s christianizací moravského dvora. Nověji přehledně F. Hejl, *Vizantijskoje posol'stvo* 90—93. V podstatě šlo o hold římskému císaři, nikoliv však panovníku Franků.

823

ad 1 O konci Ljudevítově cf. *Vita Hlud. imp.*, c. 36, F. Šišić, *Geschichte* I, 66.

824

ad 4 O jižních Obodritech přehledně H. Bulín, *Podunajští Abodriti* 24n. a H. Łowmiański, *Początki Polski* II, 70—72. Obodrité-Praedenecenti byli sousedi Bulharů a obývali Dákii přilehlou k Dunaji. Území na dolní Tise náleželo od dob Krumových pod panství Bulharů, K. Ja. Grot, *Moravija* 94; V. N. Zlatarski, *Istorija* I/1, 248, 311—312. Také území mezi dolní Sávou a Drávou náleželo v té době pod bulharské panství, V. N. Zlatarski, *Istorija* I/1, 316n.

828

ad 1 K zpustošení Panonie cf. též *Vita Hludowici imp.*, c. 42. Viz F. Hýbl, *Dějiny* 76; F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* I, 67. Podle Lj. Hauptmanna, *Politische Umwälzungen* 276—285 šlo při rozdělení friaulské marky na čtyři hrabství o Friaul, Istrii, Dolní Panonii a Karantanii.

ANNALES BERTINIANI

LETOPISY BERTINSKÉ

(MMFH I, 70—80)

Annales Bertiniani	**Letopisy bertinské**
839 ... Saxones interea contra Sorabos qui Colodici vocantur apud Kesigesburch dimicantes, caelestibus auxiliis fulti, victoriam adepti sunt, regeque ipsorum Cimusclo interfecto, eandem urbem et undecim castella ceperunt; receptis etiam sacramentis a rege inter eosdem tumultus repente creato, insuperque obsidibus, multam terrae indixerunt.	**839** ... Mezitím Sasové, bojující u Kesigesburgu proti Srbům zvaným Kolodici, dosáhli s pomocí nebes vítězství a po zabití jejich krále Čimyslava obsadili ono město a jedenáct hradů; a když se jim také dostalo od nového krále, za těchto nepokojů narychlo zvoleného, posvátných záruk a navíc i rukojmích, uložili zemi pokutu.[1]
840 ... Germaniam transposito Rheno ingreditur, fugatoque filio et paganorum exterarumque gentium adminicula etiam sui praesentia, compluribus datis muneribus, expetente, eum ulterius persequi destitiit.	**840** ... Překročiv[1] Rýn vtrhl do Germánie, upustil však od dalšího pronásledování, když jeho syn[2] byl obrácen na útěk a musel dokonce osobně, věnovav mnoho darů, hledat pomoc u pohanských a cizích národů.[3]
851 Hludowicus rex Sclavos pene omnes populatur et suae subiugat ditioni.	**851** Král Ludvík zpustošil téměř všechny Slovany a podřídil je svému panství.[1]

839

[1] O Koledicích cf. L. Niederle, *Slov. star.* III, 116; o bojích E. Dümmler, *Geschichte* I, 255.

840

[1] Císař Ludvík I. Pobožný.

[2] Ludvík Němec.

[3] Viz též *Ann. Fuld.* ad a. 840.

851

[1] Zpráva se týká Srbů, *Ann. Fuld.* ad a. 851.

853

ad 3 *Bulgari sociatis sibi Sclavis.* E. Dümmler, *Geschichte* I, 363 uvažoval o Slovanech z Panonie, B. Dudík, *Dějiny Moravy* I, 87 o Moravanech, co nevylučuje nověji I. Dujčev, *Vztahy* 22, který mluví přímo o spojenectví Rostislava a Bo(go)rise. Skeptický je v tomto směru V. Novotný, *České dějiny* I/1, 299 a J. Dekan, *Začiatky* 58. Nelze-li tedy Moravany zcela vyloučit, je nutné uvážit, že mohlo jít také o Chorvaty na Sávě, tak F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* I, 69. F. Dvornik, *Die Bedeutung* 19 pomýšlí na Slovany v Panonii. K otázce také V. N. Zlatarski, *Istorija* I/1, 6n.

ad 4 Proti Ludvíku Němci získal Bulhary jako spojence patrně Karel II. Lysý, E. Dümmler, *Geschichte* I, 380—382; F. Dvorník, *Byzantium, Rome, the Franks, and the Christianization of the Southern Slavs* 110.

861

ad 3 Když se Karloman spojil s Rostislavem a s jeho pomocí ovládl velkou část panství Ludvíka Němce, přišel o život i věrný vasal Ludvíka Němce, kníže/hrabě Pribina, *Conversio*, c. 13. E. Dümmler, *Geschichte* I, 466; M. Kos, *Conversio* 96—97; J. Dekan, *Začiatky* 69; B. Grafenauer, *Zgodovina* II, 64.

862

ad 8 Zmínku o Maďarech mají také *Ann. Alam.* ad a. 862 a *Ann. Weingart.* ad a. 863: *Gens Hunorum christianitatis nomen aggressa est.* P. Ratkoš, *Die Großmähr. Slawen* 231 uvádí, že maďarský nájezd do franko-bulharského pohraničí v dolní Panonii se uskutečnil z podnětu Byzance.

864

ad 4 V témže roce se Karloman opět zmocnil vlády ve Východní marce: *Karlomannus, filius Hludowici regis Germaniae, qui in libera custodia cum patre suo morabatur, simulans se venatum ire, a patre fuga labitur et marcas sibi a genitore ablatas cum consensu marchionum qui eum tradiderant reoccupat. Quem pater e vestigio insequens, sub firmitatum conditionem ad se venire facit et ei honores donat, Ann. Bert.* ad a. 864, E. Dümmler, *Geschichte* I, 528.

85 **866** Rex Bulgarorum, qui praecedente anno, Deo inspirante et signis atque afflictionibus in populo regni sui monente, christianus fieri meditatus fuerat, sacrum baptisma suscepit. Quod proceres sui moleste ferentes, concitaverunt populum adversus eum, ut illum interficerent. Quotquot igitur fuerunt intra decem comitatus, adunaverunt se circa palatium eius. Ille vero, invocato Christi nomine, cum quadraginta tantum octo hominibus, qui erga christianam devotionem ferventes sibi remanserant, profectus est contra omnem illam multitudinem; et mox ut portas civitatis exiit, apparuerunt ei et his qui cum eo erant septem clerici, et unusquisque eorum tenebat cereum

866 Král Bulharů,[1] který předešlého roku, na návod a pobídku boží skrze znamení a nehody mezi lidem jeho království, zamýšlel stát se křesťanem, přijal svatý křest.[2] To těžce nesli jeho velmoži a podnítili proti němu lid, aby ho usmrtil. Kolik tedy lidí žilo v desíti hrabstvích, (všichni) se shromáždili kolem jeho paláce. On pak vzývav jméno Kristovo, vytáhl proti veškerému onomu davu pouze se 48 lidmi, kteří při něm setrvali planouce po křesťanské zbožnosti; a brzy nato, když vyšel z bran města, ukázalo se jemu a jeho lidem sedm duchovních a jedenkaždý z nich držel ve své ruce planoucí svíci a tak kráčeli před králem a jeho lidmi. Těm pak, kteří proti němu povsta-

---

866

[1] Bo(go)ris-Michael (852—889).

[2] Letopis klade pokřtění Borise-Michaela do r. 865. K pokřtění části bulharských velmožů došlo patrně koncem r. 863 po jejich porážce od Byzance, vcelku se však christianizace Bulharů klade do r. 864, když vyslanci Bulharů sjednali v Konstantinopoli mír, F. Dvorník, *Les Slaves* 187; P. Petrov, *Pokrăstvane na bălgarite* 48. Boris byl pak pokřtěn asi r. 865 biskupem vyslaným do Bulharska patriarchou Fotiem, F. Hýbl, *Dějina* 86; *Istorija* I, 95.

ardentem in manu sua, sicque praecedebant regem et illos qui cum eo erant. Eis vero, qui contra eum insurrexerant, visum erat, quod magna villa ardens super eos caderet, et equi eorum qui cum rege erant, sicut contrariis videbatur, erecti incedebant et cum anterioribus pedibus eos percutiebant; tantusque timor eos apprehendit, ut nec ad fugiendum nec ad defendendum se praepararent, sed prostrati solo se movere nequibant. Rex autem ex proceribus, qui populum maxime adversus eum incitaverunt, interfecit numero quinquaginta duos, reliquum autem populum inlaesum abire permisit; et mittens ad Hludowicum regem Germaniae, qui ei foedere pacis coniunctus erat, episcopum et presbiteros postulavit, et ab eo missos cum debita veneratione suscepit. Hludowicus autem ad Karolum, fratrem suum, mittens, in ministerium clericorum apud fratrem suum vasa sacrata sacrasque vestes ac libros petiit. Unde Karolus ab episcopis regni sui non parvam summam accipiens, ei ad dirigendum regi. Bulgarorum rex filium suum et plures ex proceribus regni sui Romam direxit et arma, quibus indutus fuerat, quando in Christi nomine de suis adversariis triumphavit, cum aliis donis sancto Petro transmisit et plures questiones de sacramentis fidei con-

li, se zdálo, že na ně padá velká planoucí osada, a koně královy družiny — jak se zdálo jeho odpůrcům — kráčeli vztyčeni a předníma nohama je sráželi. Zachvátil je takový strach, že se neměli ani k útěku ani k obraně, ale sraženi na zem nemohli se pohnout. Král však zabil z velmožů, kteří proti němu nejvíce pobuřovali lid, celkem dvaapadesát a zbylému lidu dovolil odejít bez pohromy.[3] A posílaje (vyslance) k Ludvíkovi, králi Germánie, který s ním byl spojen mírovou smlouvou,[4] požádal jej o biskupa a kněze a jeho posly přijal s náležitou úctou.[5] Ludvík pak vyšle (posly) k svému bratru Karlovi[6] a žádá u svého bratra o posvěcené nádoby, posvátná roucha a knihy k službě kněžské. Nato Karel obdrží od biskupů svého království nemalé množství (těch věcí) k tomu účelu, aby je zaslal onomu králi. Král Bulharů vyslal svého syna i větší počet velmožů[7] svého království do Říma a zbroj, v níž byl oděn, když ve jménu Kristově zvítězil nad svými protivníky, odeslal spolu s jinými dary svatému Petru; a zaslal papeži Mikulášovi větší počet dotazů stran svátosti a víry, aby se ho otázal na radu, a požádal ho, aby mu poslal biskupy a kněze. A to také obdržel.[8] Když se pak o tom doslechl císař Itálie Ludvík,[9] vyslal (poselstvo) k papeži Mikuláši a vyzval ho, aby mu sulendo Nicolao papae direxit et episcopos atque presbiteros mittit ab eo sibi poposcit; quod et obtinuit. Hludowicus vero Italiae imperator hoc audiens, ad Nicolaum papam misit, iubens, ut arma et alia quae rex Bulgarorum sancto Petro miserat ei dirigeret. De quibus quaedam Nicolaus papa per Arsenium ei consistenti in partibus Beneventanis transmisit et de quibusdam excusationem mandavit.

---

[3] Cf. F. Hýbl, *Dějiny* 86—87; *Istorija* I, 96.

[4] Jde o mírovou smlouvu s Ludvíkem Němcem v Tullnu r. 864, MMFH III, Ep. č. 23; E. Dümmler, *Geschichte* I, 526—528.

[5] Ludvík Němec vyslal do Bulharska pasovského biskupa Hermanarika s jeho duchovenstvem, který však našel v Bulharsku v činnosti misi z Říma, *Ann. Fuld.* ad a. 867.

[6] Karel II. Lysý, král západofranský.

[7] Z bulharských vyslanců ke kurii se uvádějí jménem Petr, Jan a Martin.

[8] Viz *Responsa Nicolai I. papae ad consultu Bulgarorum*, MGH Epist. VI, č. 568 a MMFH IV, Leg. 38n; I. Dujčev, *Die R. N. I., p. ad cons. B. als Quelle f. d. bulgarische Kirchengeschichte*, Wien 1949; P. Petrov, *l. c.* 48n.
Do Bulharska vyslal papež Mikuláš I. biskupy Formosa z Oporta a Pavla z Populonie, Cf. E. Dümmler, *Geschichte* I, 627n. Římská mise vedla ovšem ke zhoršení vztahů s Byzancí, která prováděla christianizaci Bulharů: *Nicolaum papam iam valde infirmatum et in contentione, quam contra Graecorum imperatores Michahelem et Basilium, sed et contra orientales episcopos habebat, magnopere laborantem invenerunt, Ann. Bert.* ad a. 867.

[9] Císař Ludvík II. (835—875).

odeslal zbroj i jiné věci, které bulharský král poslal svatému Petru. Některé z těchto (předmětů) odeslal jemu, dlícímu v Beneventu, papež Mikuláš prostřednictvím Arsenia,[10] stran některých mu poslal omluvu.

---

[10] Arsenius, biskup ortský, byl papežským kancléřem a r. 865 legátem ve franské říši. Jeho synovcem byl bibliotekář Anastasius.

869

V témže roce, kdy Karel II. Lysý přijímal v Attigny posly z Lotarovy říše a Ludvík Němec uskutečnil neúspěšné tažení proti Rostislavovi, byla 5. října zahájena cařihradská synoda, která trvala až do 28. února 870: *Adrianus papa, secundum quod Nicolaus decessor eius disposuerat, missos suos, Donatum scilicet Ostiensem episcopum et Stephanum Nepesinum episcopum et Marinum diaconum sanctae Romanae ecclesiae, ad Basilium imperatorem et ad filios eius Constantinum et Leonem augustos Constantinopolim direxit, cum quibus et Anastasius bibliothecarius Romanae sedis, utriusque linguae, Grecae scilicet et Latinae, peritus, perrexit. Et synodo congregata, quam octavam universalem synodum illuc convenientes appellaverunt, exortum scisma de Ignatii depositione et Focii ordinatione sedaverunt, Focium anathematizantes et Ignatium restituentes, Ann. Bert.* ad a. 872.

FRANCORUM REGUM HISTORIA

DĚJINY FRANSKÝCH KRÁLŮ

(MMFH I, 84)

Francorum regum historia

Hludowicus vero praeter Noricam quam habebat, tenuit regna, quae pater suus illi dederat, id est Alemanniam, Thuringiam, Austrasiam, Saxoniam et Avarorum i. e. Hunnorum regnum.

Dějiny králů franských

Ludvík však kromě Norika, které měl, držel království, která mu dal jeho otec, to jest Alemanii, Durynsko, Austrasii, Sasko a království Avarů, tj. Hunů.

---

[1] Ludvík Němec (830/843—876).

[2] Císař Ludvík Pobožný (813—840).

[3] Zpráva se týká jednání ve Verdunu r. 843, cf. E. Dümmler, *Geschichte* I, 192n.

ANNALES FULDENSES

LETOPISY FULDSKÉ

(MMFH I, 85—129)

846

ad 5 Formulace letopisů o „vzpouře“ Moravanů a uspořádání poměrů na Moravě Ludvíkem Němcem odpovídá franským nárokům, vycházejícím z jednostranného výkladu římského universalismu. *Universum Christianum Romanum* nebylo však totožné s *imperium Francorum*, ač k jeho ztotožňování ve Franské říši běžně od dob Alcuinových docházelo, a co se také projevuje v tendenčnosti letopisů. K zřejmému rozlišování mezi *respublica Christiana* na jedné a *imperium Romanorum* v rukou Franků docházelo po právní stránce teprve v druhé polovině 9. stol., W. Ullman, *Die Machtstellung* 321n. Z. R. Dittrich, *Christianity* 83 vysvětluje *defectio* věcně jako obrat v moravské zahraniční politice od přátelské neutrality k animositě.

ad 6 Nastolení Rostislava bylo podle Z. R. Dittricha, *Christianity* 84, který zprávu letopisů pokládá za přehnanou, pouhým uznáním hotového faktu, dále též F. Hejl, *Vizantijskoje posol'stvo* 94—95.

852

ad 1 Ze zápisů mohučské synody se dovídáme také o velmoži Albgisovi, který před jejími sankcemi uprchl *in rudem adhuc christianitatem gentis Maraensium*, MMFH IV, Leg. 34; k tõmu J. Cibulka, *Velkomoravský kostel* 279n.

866

ad 4 Když se Ludvík Němec odebral do Frank k potlačení vzpoury svého syna Ludvíka, zanechal k ochraně Bavor proti Moravanům Karlomana. Zatím se však v Korutanech pokusil o povstání hrabě Guntbold: *Interea Guntboldus quidam de satellitibus Carlmanni contra dominum suum dimicare volens amisso exercitu vix vivus evasit, Ann. Fuld.* ad a. 866 E. Dümmler, *Geschichte* I, 594.

Annales Fuldenses	Letopisy fuldské
65 **866** ... Legati Vulgarum Radesbonam ad regem venerunt, dicentes regem illorum cum populo non modico ad Christum esse conversum simulque petentes, ut rex idoneos praedicatores christianae religionis ad eos mittere non differret.	**866** ... Vyslanci Bulharů přijdou do Řezna ke králi oznamujíce, že se jejich král[1] s nemalou částí národa obrátil ke Kristu,[2] a žádajíce, aby král[3] nemeškal poslat k nim vhodné hlasatele křesťanského náboženství.

866

[1] Michael (852—889).

[2] Christianizace Bulharů a jejich krále spadá do l. 864/865 a byla dílem konstantinopolského patriarchátu, *Ann. Bert.* ad a. 866.

[3] Ludvík Němec.

867 Rex Hludowicus Vulgarum petitionibus annuens Ermenrichum episcopum cum presbyteris ac diaconibus ad propagandam fidem catholicam praefatae genti destinavit. Sed cum illuc pervenissent, episcopi a pontifice Romano missi totam illam terram praedicando et baptizando iam tunc repleverunt; quapropter isti accepta a rege licentia redierunt in sua.	**867** Král Ludvík[1] vysloviv souhlas s žádostí Bulharů určil zmíněnému národu biskupa Hermanarika[2] s kněži a jáhny k šíření víry katolické. Ale když tam dorazili, biskupové poslaní římským papežem[3] již do té doby naplnili celou onu zemi kázáním a křtěním; proto tihle obdrževše od krále svolení, vrátili se do svých domovů. 65

867

[1] Ludvík Němec.

[2] Hermanarik byl biskupem pasovským.

[3] Papež Mikuláš I. poslal do Bulharska své legáty oportského biskupa Formosa a populonského biskupa Pavla, cf. *Ann. Bert.* ad a. 866.

869

ad 2 Proti Rostislavovi poslal Ludvík Němec Karlomana, který se odebral do Badenu: *His ita peractis contigit piissimum Karlmannum, Hludowici regis filium, ire in orientales partes cum caterva non modica veniens ad Padun,* MMFH III, Dipl. č. 35. Th. Bitterauf, *Die Traditionen* I, 898c klade pobyt Karlomanův v Badenu až do výpravy proti Svatoplukovi, k tomu V. Novotný, *České dějiny* I/1, 338.

ad 15 Území Svatoplukova panství r. 869 se zřejmě také počítalo do staré Moravy a neslo označení Morava (snad Dolní). Cf. tradici, kterou zaznamenal W. Lazius, *Des königr. Ungarns chorgr. Beschreibung*, Wien 1556, (V. Chaloupecký, *Znak Slovenska* 166): *das andere Marhern hat angefangen von der March und erstreckt sich an die Teyssa ... aber in der Nieder Marhern, da jetzt die Pergstat Naytrach* ...

M. Vach, *K etnickým a politickým vztahům* 5—32 se domníval — patrně v souvislosti s údaji *Simona de Kezy, Gesta Hung.* I, 23, II, 26 — že Svatoplukovo panství bylo spíše v severní Panonii.

871

ad 7 Hrabě Vilém, který padl na Moravě, někdy v této době nebo před ní stanovil objetím rozsah pozemků kláštera Kremsmünsteru při ústí řeky Schmida, cf. listinu z r. 877, MMFH III, Dipl. č. 37.

ad 19 W. Wegener, *Böhmen und Mähren* 75 považuje svatbu Svatoplukovu s kněžnou z Čech za znamení, že Čechy byly zapojeny do rámce Velkomoravské říše.

874

ad 2 Také Z. R. Dittrich, *Christianity* 196, 209 se domnívá, že Jan VIII. na Svatoplukovu žádost intervenoval ve Veroně u Ludvíka Němce nejen ve věci propuštění Metoděje, ale i uzavření míru.

ad 4 Jan z Benátek není patrně totožný s familiariem kurie Janem, cf. L. Havlík, *Iohannes presbyter de Venetiis* 80—88.

ad 5 Pokud jde o mír, o nějž jednal s Ludvíkem Němcem ve Forchheimu Svatoplukův vyslanec Jan z Benátek, domníval se E. Dümmler, *Geschichte* I, 813, že šlo o nastolení vasalského poměru, při němž nebyla dotčena vnitřní samostatnost Moravy. V. Novotný *České dějiny* I/1, 358n. poukazoval na stranickost formulace a vnitřní samostatnost Moravy, vykoupenou poplatkem, B. Bretholz, *Dějiny Moravy* I, 45 na volnou formální závislost, W. Wegener, *Böhmen u. Mähren* 23 na složení slibu věrnosti a poslušnosti, J. Dekan, *Začiatky* 143 na Svatoplukovu kapitulaci. P. Ratkoš, *Veľkomoravská ríša* 100 uvádí, že Svatopluk uznal svrchovanost Východofranské říše, V. Vaněček, *Über die Aussenpolitik* 281n. soudí, že ve zprávě jde jen o moravské návrhy a není dokladu o uzavření smlouvy a Z. Fiala, *Vztah* 40 píše, že ve zprávě není zmínky o skutečném složení slibu věrnosti. Placení poplatku nemělo vlivu na faktickou samostatnost Moravy, cf. L. Havlík, *O politických osudech* 121, id., *Die politische Stellung* 250.

Do téhož roku klade F. Dölger poselství, které údajně bylo vysláno na Moravu z Byzance, *Corpus d. griech. Urkunden* A I/1, č. 494; jde však o zprávu dosti problematickou, MMFH, Ep. č. 125.

90 **877** Karolus Galliae tyrannus aestivo tempore cum exercitu Italiam petiit et Ticini residens magnopere nisus est, qualiter Carlmanno illuc adventanti aditum in illam denegaret provinciam. Carlmannus vero cum manu valida Noricorum diversorumque Sclavorum Italiam ingreditur contra Karolum dimicare volens.

877 Karel, vládce Gallie,[1] zamířil v létě s vojskem do Itálie a zastaviv se v Pavii, pokoušel se s velkým úsilím zabránit v přístupu do oné provincie Karlomanovi, který tam přicházel.[2] Karloman však se silným vojskem Noriků a různých Slovanů[3] vstoupí do Itálie, chtěje se s Karlem utkat v boji.[4]

877

[1] Císař Karel II. Lysý (875—877).

[2] Tj. z Bavor včetně Východní marky a Korutan.

[3] Nejspíše Slovinců a Slovanů z Panonie.

[4] Viz E. Dümmler, *Geschichte* II, 47n.

884

ad 31 Podle I. Dujčeva, *Vztahy* 22 sousedila Velká Morava už kolem r. 860 na Tise s Bulharskem. Podobně F. Dvorník, *The Slavs* 81. Není vyloučeno, že právě bulharský vpád r. 882 vedl k pronikání moravského panství do Zátisí. Cf. zprávy listu bavorského episkopátu o usazení Maďarů na území moravského panství (MMFH III, Ep. č. 109; *P. Mag. Gesta Hung.* o vévodovi Moroutovi v Bihorsku, c. 11, 19—22, 28, 50—52), o němž je známo, že se r. 896 týkalo Potisí, cf. dále zprávu *Konstantina Porf., De administrando imperio*, c. 40, 42.

O bulharském nájezdu viz dále E. Dümmler, *Geschichte* II, 225; L. Havlík, *Velká Morava* 252; J. Macůrek, *La Mission* 39.

ad 21 Názory, zda Panonie připadla r. 884 dočasně pod Svatoplukovo panství se různí. V. Novotný, *České dějiny* I/1, 358; L. Havlík, *Územní rozsah* 67—72; V. Vaněček, *Über die Aussenpolitik* 296; Z. Fiala, *Hlavní problémy* 58; J. Macůrek, *La Mission* 39 se vyslovují v této otázce kladně, E. Dümmler, *Geschichte* II, 228; J. Dekan, *Príspevok* 218n., id. *Začiatky* 161 a nověji B. Grafenauer, *Grossmähren* 388n., id., *Slavensko-nemška borba* 45n. vyslovují hledisko skeptické až negativní. V této souvislosti je nutno upozornit, že Svatoplukova svrchovanost byla pouze dočasná a netýkala se Panonie celé, ale pouze části Blatenska, tj. území kolem Blatenského jezera a zčásti na řece Sále, které sahalo na jihovýchodě k dolní Drávě a k Dunaji, na severu ke střední Rábě a k Bakoňskému lesu, přehledně L. Havlík, *Panonie ve světle franských pramenů*, 1—36.

ad 27 E. Dümmler, *Geschichte* II, 228 píše o jednání mezi Svatoplukem a Arnulfem na Monte Comianu, že šlo o obnovu lenního slibu, V. Novotný, *České dějiny* I/1, 390 o manské přísaze a Lj. Hauptmann, *Uloga* 244 o tom, že Svatopluk vyměnil nezávislost a politickou svobodu, získanou v Římě r. 880 (cf. MMFH III, Ep. č. 90) za vasalství k císaři. B. Bretholz, *Dějiny* I, 49—50 rozlišoval mezi lenní přísahou císaři na jedné a slibem o neútočení na straně druhé. J. Scheiding-Wulkopf, *Lehnsrechtliche Beziehungen* 20 a W. Wegener, *Böhmen u. Mähren* 25 píší o slibu věrnosti, sjednání tributu (ve zprávě o něm není nejmenší zmínky!), vasalské přísaze a komendaci podle franského lenního práva. J. Dekan, *Začiatky* 161 hodnotí akt jako složení přísahy vasalské věrnosti a P. Ratkoš, *Veľkomoravská ríša* 103 mluví o holdu, přísaze věrnosti a uznání nominální svrchovanosti císaře.

Pokud jde o leníka — *homo*, je nutné si uvědomit, že císař byl světským zástupcem a ochráncem římského papežství a nejvyšším světským představitelem v *universum Christianum Romanum* na západě Evropy, které však nebylo totožné s širší křesťanskou

universitas gentium per totum orbem terrarum. Imperialis potestas byla pouze *beneficium Dei*, udělovaným prostřednictvím duchovní moci papežství (*auctoritas sacerdotalis*), nevztahovala se na celý *orbis terrarum gentium christianum*, ač svým důstojenstvím a funkcí mu stála v čele. V této své hodnosti (západo)římský císař — i když franské universalistické prvky tu měly svou váhu — vystupoval vůči Svatoplukovi, stojícímu od r. 880 pod přímou patronancí římského papežství, udělenou s pominutím všech světských vládců (*contemptis aliis saeculi huius principibus beatum Petrum . . . vicariumque illius habere patronum*, MMFH III, Ep. č. 90), tj. i franských. Poměr Svatoplukův k císaři byl tedy poměrem panovníka k světskému představiteli (západní části) universa Romana a ochránci papežství, nikoliv k panovníku franské říše. To potvrdil znovu papež Štěpán V. r. 885 (*Quia te zelo fidei sanctorum apostolorum principi Petro . . . eiusque vicarium prae cunctis huius fluctivagi saeculi principibus principalem patronum elegisti*, MMFH III, Ep., č. 101), který zdůraznil, že veškerá světská moc (tedy i Svatoplukova) pochází z moci duchovní, boží, *in cuius manu sunt omnia iura regnorum*, cf. L. Havlík, *Die politische Stellung* 251—253; id., *Der päpstliche Schutz und die slawischen Völker* 1—21.

890

ad 1 Polovina postu, kdy se Svatopluk s Arnulfem setkali na Omuntesbergu připadla sice kalendářně na 19. března, avšak církevní střed postu byl v neděli Laetare 22. března. K datu a místu setkání cf. L. Havlík, *Panonie*, 31, zvl. pozn. 225.

ad 5 Domníval-li se J. Dekan, *Začiatky* 175, že Svatopluk předtím, než ho papež Štěpán V. požádal o zprostředkování Arnulfovy pomoci, navštívil Itálii — svědectvím o jeho cestě měl být zápis Svatoplukova jména v Cividalském evageliáři (MMFH III, 332) — Z. R. Dittrich, *Christianity* 300 nepokládal tuto cestu za pravděpodobnou.

892

ad 5 O Arnulfově tažení a vysvobození Maďarů z moravského obklíčení dále *Widukindi Res gest. Sax.* I, 19 a *Ann. Ratisp.* ad a. 894: *Arnolfus Ungarios eduxit.*

ad 6 K zákazu prodeje soli Moravanům z Bulharska cf. V. Chaloupecký, *Sůl z Bulharska* 892, 3—11; V. N. Zlatarski, *Veľká Morava a Bulharsko* 287; I. Dujčev, *Vztahy* 32; O. Halaga, *Solné hrady v Potisí* 84—5 a M. Kučera, *Vývoj solného monopolu* 72n.

892 Poppo dux Thuringorum honoribus privatus est.

892 Boppo, vévoda Durynků, byl zbaven úřadů.[1]

892

[1] Cf. E. Dümmler, *Geschichte* II, 356.

893

Ke zprávě *Ann. Fuld.* viz též zprávu *Ann. Laubac.* ad a. 893: Zatmění měsíce. Engilšalka oslepili. Král Arnulf opět na Moravě a Viléma zabili.

896

ad 8 Podle listu bavorského episkopátu z r. 900 (MMFH III, Ep. č. 109) přijali Moravané do svého panství Maďary, usadili je tam a posílali je proti Bavorům. Pokud je známo, došlo k usazení Maďarů před touto dobou v Potisí a to okolo r. 896. O dočasném společenství Moravanů s Maďary proti Arnulfovi cf. E. Molnár, *A magyar társadalom története* 167; E. Kovács, *Magyar-cseh történelmi kapcsolatak* 18—22, id. — J. Novotný, *Maďaři a my* 17; L. Havlík, *Velká Morava* 275—281.

900

ad 3 Při tažení do Itálie porazili Maďaři 24. září 899 krále Berengara (*Catalogi abbatum Nonantulanorum*, Script. rer. Lang. 572; *Liutprandi Antapodosis* II, 9; *Johannis Diac. Chronicon Venetum*, in: Chronache Veneziane I, 130) a 24. června 900 byl od nich poražen bývalý arcikancléř Karla III. vercelleský biskup Liutward, *Reginon. Chron.* ad a. 901. O maďarských taženích cf. R. Lüttich, *Ungarnzüge* a G. Fasoli, *Le invasioni ungherese*, pass.

ad 10 O porážce Maďarů, kterou utrpěli od Bavorů na Dunaji r. 900 viz *Necrol. Frising.: Ungari a Baioariis perempti sunt die iovis* 20. *nov.* (čtvrtek), cf. též *Ann. Alam.*, *Chron. Suev. univ.* a *Liutprandi Antapodosis* II, 2.

900 . . . et citissime in id ipsum tempus pro tuitione illorum regni validissimam urbem in littore Anesi fluminis muro obposuerunt. Quo peracto unusquisque redierunt in sua.	**900** . . . a v téže době urychleně opevnili hradbou na břehu řeky Enže velmi mocné město[1] k ochraně jejich království. Když se tak stalo, všichni se vrátili domů.

900

[1] Ennsburg.

ANNALES IUVAVENSES MAXIMI

LETOPISY SOLNOHRADSKÉ NEJVĚTŠÍ

(MMFH I, 131)

Annales Iuvavenses maximi	Letopisy Solnohradské největší
791 Karolus perrexit in Pannoniam ultra Omuntesdorf.	**791** Karel vytáhl do Panonie přes Omuntesdorf.[1] 735
796 Huni se reddiderunt Pippino filio Karoli.	**796** Hunové se vzdali Pipinovi, synu Karlovu.[1] 736
803 Karolus imperator Bavoriam venit et pro causis Hunorum.	**803** Císař Karel přišel do Bavor kvůli hunským záležitostem.[1] 736
838 Exercitus Baiowariorum contra Ratymarum.	**838** Vojsko Bavorů (podniklo výpravu) proti Ratymarovi.[1] 740
874 Diotmarus archiepiscopus ecclesiam ad Petowa Chozivini comitis consecravit.	**874** Arcibiskup Dětmar vysvětil v Ptuji hraběte Chozivina chrám.[1] 742

791

[1] *Ann. Maxim.*, *Annreg. Franc.*, *Ann. Lauresham.*, *Chron. Moissiac.* ad a. 791.

796

[1] *Ann. Iuvav. min.* ad a. 795; *Ann. Iuvav. mai.*, *Ann. s. Emmer. Ratisp. mai.*, *Ann. reg. Franc.*, *Ann. Alam.* ad a. 796; *Conv. Bag. et Carant.*, c. 6.

803

[1] *Ann. reg. Franc.*, *Ann. Iuvav. mai.* ad a. 802.

838

[1] *Ann. s. Rudb. Salisb.*, *Auct. Garst.*, ad a. 838; *Conv. Bag. et Carant.*, c. 10.

874

[1] *Auct. Garst.*, *Ann. s. Rudb. Salisb.* ad a. 874. Ptuj ležela v území, které bylo dříve pod správou Pribiny a Kocela, *Conversio Bag. et Carant.*, c. 11.

907

ad 7 K porážce Bavorů u Bratislavy 4. července 907 cf. *Ann. Alam.*, *Ann. s. Emmer. Ratisp.*, *Cont. Reginonis*, *Chron. Suev. univ.*, *Ann. Salisb.* ad a. 907; *Ann. Laubac.*, *Ann. Sangall.* ad a. 908; *Ann. Admunt.*, *Auct. Garst.* ad a. 906. Cf. též: *III. non. Iul. Bellum Baioariorum cum Ungaris in oriente*, *Necrol. Fris.* X a podobně *Kalend. Lauresh.: III. non. Iul. pessimum bellum de gentilibus.*

Viz E. Dümmler, *Geschichte* II, 548; V. Novotný, *České dějiny* I/1, 434; J. Dekan, *Začiatky* 187.

REGINONIS ABBATIS PRUMIENSIS CHRONICON

KRONIKA PRÜMSKÉHO OPATA REGINONA

(MMFH I, 132—140)

Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon	**Kronika prümského opata Reginona**
796 ... Pippinus rex in Pannoniam cum exercitu introivit... Rex peragrata Saxonia in Franciam se recepit et in Aquis palatio filium suum Pippinum e Pannonia redeuntem et partem thesauri, quae remanserat, adducentem laetus aspexit.	**796** ... Král Pipin vpadl s vojskem do Panonie... Král přešel s vojskem Sasko, uchýlil se do Francie a rozradostněný spatřil v královském paláci v Cáchách svého syna Pipina, který se vracel z Panonie a přinášel zbylou část pokladu.[1]
868 His temporibus gens Vulgarum ferocissima ac bellicosa relictis idolis abrenuntiatisque gentilium superstitionibus in Christum ex permaxima parte credidit; et abluta salutari baptismatis unda in religionem christianam transiit. Directi sunt autem a sede apostolica in eandem gentem sacerdotes ac viri religiosi, qui populum adhunc rudem divinis informarent preceptis et incultam barbariem sacris dogmatibus excolentes Christo gratum habitaculum prepararent. Ut huius vere sanctae devotionis opus prosperum obtineret effectum, Ludowicus christianissimus rex, qui Germanis imperabat, non mediocre prebuit supplementum.	**868** Za těchto časů předivoký a bojovný národ Bulharů opustil modly a zřekl se pohanských pověr a z největší části uvěřil v Krista. A dav se omýt spásnou vodou křtu, přestoupil ke křesťanskému náboženství. Byli pak vysláni ze sídla apoštolského k tomuto národu kněží a mniši, aby národ dosud nevzdělaný, poučili o božích nařízeních a aby Kristu připravili milý příbytek, zušlechťujíce barbarskou nevzdělanost posvátným učením. Aby dílo této svaté zbožnosti dosáhlo vpravdě příznivého výsledku, poskytl (mu) nejkřesťanštější král Ludvík, který vládl Germánům, značnou podporu.[1]

796

[1] Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; *Chron. Moissiac.* ad a. 796; *Notkeri Gesta Karoli* II, 1, 2.

868

[1] Cf. *Ann. Fuld.* ad a. 866, 867, *Ann. Bert.* ad a. 866.

876

ad 1 Karloman, Ludvík a Karel, synové Ludvíka Němce se sešli po bitvě u Andernachu (8. října) ve Schwalbfeldu *in pago Retiense* (*Ann. Fuld.*), E. Dümmler, *Geschichte* II, 35n. Schwalbfeld ležel severně od Dunaje, východně od Riess mezi Wörnitz a Altmühlou.

890

ad 1 Regino užívá pro Svatopluka stejně jako pro Arnulfa označení *rex* — jak vyplývá z iuxtaposice Arnulfa nejen ve smyslu mocenském, ale i hierarchickém — které odpovídá také označení římské apoštolské stolice (MMFH III, Ep. č. 101). Králem označují Svatopluka také saský kronikář *Widukind, Res gest. Sax.* I, 18; *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2; *Cosmae Chron. Boem.* I, 10, 14; *Annalista Saxo; Regnum Sclavorum*, c. IX; *Notae de ep. Patav.*, aj.

ad 4 *In regni fastigio sublimare.* Tuto liturgickou frázi korunovačních Ordo, objevující se u Reginona, vztahovaly starší interpretace většinou na Arnulfa. O Arnulfově dosažení královské hodnosti se však *Regin. Chron.* ad a. 887 vyjadřuje jinak: *optimates regni Arnolfum ... in regnum attrahunt* (*Ann. Fuld.* ad a. 887: *Arnolfum ... ad seniorem eligerunt, sine mora statuerunt ad regem extolli; Ann. Sangall.* ad a. 888: *Arnolfus in regnum elevatur*). Je proto nutné si povšimnout, že podrobnější rozbor inkriminovaného textu ukazuje, že Regino měl při slovech o povýšení v hodnost království na mysli Svatopluka, kterému se *divina gratia* už r. 880 dostalo papežské patronace a r. 885 jejího potvrzení spolu s oslovením král (MMFH III, Epp. č. 90, 101). Zcela jednoznačně v uvedeném smyslu chápal Reginonův text také *Annalista Saxo* ad a. 890, MMFH I, 249; L. Havlík, *Zwentibald, rex Marahensium* 116n.

892 Boppo dux Thuringorum dignitatibus expoliatur; ducatus, quem tenuerat, Cuonrado commendatur: quem pauco tempore tenuit et sua sponte eum reddidit.	**892** Bopo, vévoda Durynků, je zbaven hodností; knížectví, které spravoval, je svěřeno Konrádovi. Ten je nějakou dobu podržel a dobrovolně je vrátil.[1]

892

[1] Cf. *Ann. Fuld.* ad a. 892.

ANNALES SANGALLENSES MAIORES

LETOPISY SVATOHAVELSKÉ VĚTŠÍ

(MMFH I, 143)

Annales Sangallenses maiores	Letopisy Svatohavelské větší
77 888 Et Arnolfus in regnum elevatur; in cuius temporibus Agareni in istas regiones primitus venerunt.	**888** A Arnulf je pozdvižen na královský stolec;[1] za jeho časů přišli do těchto krajin poprvé Maďaři.[2]
77 **900** Norici cum Agarenis pugnaverunt, et partem ex eis occiderunt.	**900** Norikové bojovali s Maďary a část z nich pobili.[1]
77 **902** Agareni a Baioariis ad brandium vocati, ubi rex eorum Chussol occisus est, et aliiquam plurimi cum eo.	**902** Maďaři byli pozváni Bavory na hostinu a při ní byl zabit jejich král Kusal a spolu s ním přemnozí jiní.[1]
77 **908** Baioariorum omnis exercitus ab Agarenis occiditur.	**908** Veškeré vojsko Bavorů je pobito Maďary.[1]

888

[1] Cf. *Ann. Fuld., Regin. Chron.* ad a. 887.
[2] Viz *Regin. Chron.* ad a. 889.

900

[1] Viz *Ann. Fuld.* ad a. 900.

902

[1] Viz *Ann. Alam.* ad a. 904. Za zprávou o hostině následuje zpráva o zemětřesení v zemi.

908

[1] *Ann. Alam.* ad a. 907; *Ann. Laubac.* ad a. 908.

ANNALES LAUBACENSES

LETOPISY LAUBAŠSKÉ

(MMFH I, 141)

Annales Laubacenses	Letopisy Laubašské
908 Ungari bellum contra Bauworios inexsuperabile fecerunt, et Liutbaldus dux eorum comitesque atque episcopos quam plurimos, illorumque supersticiosa superbia crudeliter occisa est.	**908** Maďaři svedli veliký boj s Bavory a jejich vévoda Liutbold a hrabata i biskupové byli ve velkém počtu krutě zahubeni i s jejich pověrčivou zpupností.[1]

908

[1] Viz *Ann. Iuvav. max.*, *Ann. Alam.* ad a. 907; *Ann. Sangall, mai.* ad a. 908.

WIDUKINDI MONACHI CORBEIENSIS RERUM GESTARUM SAXONICARUM LIBRI III

SASKÉ DĚJINY KORVEJSKÉHO MNICHA WIDUKINDA O TŘECH KNIHÁCH

(MMFH I, 148—149)

Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum l. III.

Lib. **I, XVII** ... Pater videns prudentiam adolescentis et consilii magnitudinem reliquit ei exercitum et militiam adversus Dalamantiam, contra quos diu ipse militavit. Dalamanci vero impetum illius ferre non valentes conduxerunt adversus eum Avares, quos modo Ungarios vocamus, gentem belli asperrimam.

I, XX Predictus igitur exercitus Ungariorum a Slavis conductus, multa strage in Saxonia facta et infinita capta preda, Dalamantiam reversi obvium invenerunt alium exercitum Ungariorum, qui comminati sunt bellum inferre amicis eorum, eo quod auxilia eorum sprevissent, dum illos ad tantam predam duxissent. Unde factum est, ut secundo vastaretur Saxonia ab Ungariis, et priori exercitu in Dalamantia secundum exspectante, ipsa quoque in tantam penuriae miseriam ducta sit, ut aliis nationibus eo anno, relicto proprio solo, pro annona servirent.

Saské dějiny Widukinda o třech knihách

I, XVII ... Otec[1] pak vida rozvahu jinocha[2] i hloubku jeho úsudku, přenechal mu vojsko a válku proti Daleminsku, proti nimž sám dlouho bojoval. Daleminci pak nemohouce zadržet jeho útok, přivedli proti němu Avary, které nyní nazýváme Maďary, národ ve válce velmi krutý.

I, XX Zmíněné vojsko Maďarů vedené Slovany, způsobilo v Sasku mnoho strázně a získavše nesmírnou kořist,[1] setkalo se při návratu do Daleminska s jiným vojskem Maďarů, kteří hrozili, že válečně napadnou jeho přátele,[2] poněvadž jim odpírali pomoc, avšak ty[3] dovedli k tak velké kořisti. Tak se stalo, že podruhé bylo Sasko zpustošeno Maďary a zatímco první vojsko očekávalo druhé v Daleminsku, sama (země) dostala se do takové bídy hladu, že (Daleminci) toho roku opustili vlastní půdu a sloužili za denní chléb jiným národům.[4]

I, XVII

[1] Saský hrabě Ota.

[2] Jeho syn Jindřich.

[3] Jiná zpráva vypráví, že Ungari fines Saxoniae vastantes multos occidunt, mulierum quoque ingentem turbam nobilium, liberarum et ancillarum per crines veluti loris connexam, nudam et mamillis perforatam secum cum puerulis duxere captivam, *Ann. Palidens.* ad a. 906; *Annal. Saxo.* ad a. 906; E. Dümmler, *Geschichte* II, 546—547; V. Novotný, *České dějiny* I/1, 434. Lib. **I, XIX.** Zprávu o Moravě a Maďarech uvádí Widukind v souvislosti s výpravou Maďarů, které si najali a pozvali Glomači Daleminci proti Sasům (I, XVII, XX), *Anna. Saxo* ad a. 908, V. Novotný, *České dějiny* I/1, 434 klade tuto událost k r. 906.

I, XX

[1] Vpád se uskutečnil v r. 908 a zasáhl i Durynsko, cf. *Ann. Alam., Augiens., Cont. Reginonis* ad a. 908. 3. srpna bylo Maďary poraženo vojsko vedené durynským vévodou Burchardem, würzburským biskupem Rudolfem a badanachským hrabětem Eginem, kteří v boji padli, E. Dümmler, *Geschichte* II, 551n.

[2] Tj. Daleminice.

[3] Tj. první vojsko Maďarů.

[4] Jinou výpravu Maďarů připomíná Widukind z r. 924 (I, XXXII): iterum Ungarii totam Saxoniam percurrentes... a další k r. 933 (I, XXXVIII): Et iter agentes per Dalamantiam ob antiquis opem petunt amicis.

ANNALES HILDESHEIMENSES

LETOPISY HILDESHEIMSKÉ

(MMFH I, 151)

Annales Hildesheimenses	Letopisy hildesheimské
892 Arn episcopus occisus est.	**892** Byl zabit biskup Arn.[1]
902 Sclavi vastaverunt Saxoniam.	**902** Slované pustošili Sasko.[1]
906 Ungarii vastaverunt Saxoniam.	**906** Uhři pustošili Sasko.[1]

892

[1] *Regin. Chron.* ad a. 892; *Ann. Fuld.* ad a. 892; *Thietmari Mers. Chron.* I, 4.

902

[1] E. Dümmler, *Geschichte* II, 522.

906

[1] *Widukindi Res gest. Sax.* I, XVII, XX.

THIETMARI MERSEBURGENSIS EPISCOPI CHRONICON

KRONIKA DĚTMARA, BISKUPA MERSEBURSKÉHO

(MMFH I, 155—157)

Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon	Kronika Dětmara, biskupa Merseburského
I 4 ... in pago Chutizi dicto Arn, episcopus sanctae Wirziburgiensis aecclesiae, ab expeditione Boemiorum reversus et iuxta plateam in parte septentrionali, fixo super unum collem suimet tentorio, cum missam caneret, hostili circumvallatus agmine, premissisque omnibus per martirium suimet consociis, semet ipsum optulit Deo ... et sanctos Dei martires hos esse nec Sclavi dubitant.	**I 4** ... Když se Arn, biskup svaté církve würzburské, vrátil z české výpravy[1] a postavil v kraji řečeném Škudici,[2] při silnici na severní straně na kopci stan, tu zpívaje mši byl obklíčen nepřátelským zástupem, a když byli nejprve všichni jeho druhové posláni na mučednickou smrt, odevzdal sám sebe Bohu; a že tito jsou svatými mučedníky Páně, nepochybují ani Slované.[3]

I 4

[1] R. 892, cf. *Reginon. Chron.* ad a. 892.

[2] Východně od Solavy (Saale), na Elsteře, Muldě a Kamenici (Chemnitz). U Chemnitzer Schloßberg překračuje cesta z Čech řeku Kamenici.

[3] Pokud jde o slovanské obyvatelstvo v okolí Merseburgu viz Thietmarovu zprávu o jeho předchůdci Bosonovi, původně mnichu kláštera sv. Emerama v Řezně, který psal slovansky: *Hic ut sibi commissos eo facilius instrueret, Sclavonica scripserat verba et eos kirieleison cantare rogavit exponens eis huius utilitatem. Qui vecordes hoc in malum irrisorie mutabant ukrivolsa, quod nostra lingua dicitur: aeleri stat in frutectum, dicentes: Sic locutus est Boso, cum ille aliter dixerit. Imperator huic paucas villas ad predictam urbem pertinentes et in pago Chutici positum quoddam castellum, quod Medeburu vocatur... concessit* (II, 37).

VI, 99

ad 3 *Boemii regnante Zuetepulco duce quondam fuere principes nostri*, tj. v době Svatoplukovy svrchovanosti nad Čechami, cf. *Reginon. Chron.* ad a. 890; *Ann. Fuld.* ad a. 895; *Christ. mon. Vita et passio s. Wenceslai*, c. 1, 2; *Cosmae Chron. Boem.* I, 10, 14.

Huic (Zuetepulco) *a nostris parentibus quotannis solvitur census.* Obyvateli na Solavě (Saale) byli v 9. stol. patrně spíše míněni Srbové než Sasové (o tributu ze Saska píše Z. Fiala, *Hlavní problémy* 58); census byl odváděn (prostřednictvím Čech?) Svatoplukovi na Moravu. Konec této tributárnosti souvisí patrně s r. 897, *Ann. Fuld.* ad a. 897.

VII, 76

ad 1 Irský poutník Koloman byl umučen u Štokravy (*beatus Cholomannus martyrizatus et suspensus apud Stockerowe, Ann. Mellic.* ad a. 1012) *in Bawariorum confinio atque Mararensium.* Za moravsko-bavorské hranice (*mareuinos terminos*) bylo území kolem Štokravy označováno už koncem 10. stol., MMFH III, Dipl. č. 61.

ANNALES ALTAHENSES MAIORES

LETOPISY ALTAIŠSKÉ VĚTŠÍ

(MMFH I, 158)

Annales Altahenses maiores	Letopisy Altaišské větší
790 Carolus perrexit in Pannoniam.	**790** Karel se ubíral do Panonie.[1]
791 Carolus Avaros subegit.	**791** Karel podmanil Avary.[1]
889 Ungari ex Scythia egressi.	**889** Maďaři vyšli ze Skýtie.[1]
892 Arn episcopus occisus.	**892** Byl zabit biskup Arn.[1]
893 Bellum magnum inter Ungarios et Baioarios.	**893** Velká válka (byla) mezi Maďary a Bavory.[1]
902 Sclavi vastaverunt Saxoniam.	**902** Slované pustošili Sasko.[1]
906 Ungari vastaverunt Saxoniam.	**906** Maďaři pustošili Sasko.[1]
1012 Sanctus Colomannus apud Stokarawe patitur, marchione Henrico in Austria, patre Adalberti marchionis.	**1012** Svatý Koloman byl trýzněn u Štokravy (v době) markrabího Jindřicha v Rakousích, otce markrabího Adalberta.[1]

790

[1] Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 791.

791

[1] Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 791.

889

[1] Cf. *Reginonis Chron.* ad a. 889.

892

[1] Cf. *Ann. Fuld.*, *Reginonis Chron.* ad a. 892.

893

[1] Toho roku byla válka mezi Moravany a Bavory, za níž byli Maďaři obklíčeni Moravany a vysvobozeni Arnulfem, *Ann. Fuld.*, ad a. 892—3, *Reginonis Chron.* ad a. 890.

902

[1] Viz *Ann. Hildesh:* ad. a 902; E. Dümmler, *Geschichte* II, 521.

906

[1] Viz *Ann. Hildesheim.*, *Chron. Suev.*, ad a. 906; *Widukind, Res gest. Sax.* I, XVII, XX.

1012

[1] Cf. *Thietmari Chron.* VII, 76; *Ann. Mellic.* ad a. 1012.

1041 . . . Liutpold, filius Adalperti marchionis Baioariorum, congregate multitudine quante potuit, urbem quandam invadit, quae in terminis marcharum Boiemiae ac Boiariae, sita patri suo pridem vi fuerat ablata, et eam expugnavit, innumeram praedam hominum pecorumque abduxit, praefecti quoque filium vinciri iubet, urbem solo aequavit, incolumis domum redit. Homines etiam sui, illius prosperitate provocati, Boemiam denuo perrexerunt, nec praeda potiti revertuntur. . .	**1041** Liutpold, syn Adalberta, markrabího Bavorů, shromáždiv množství (vojska) co mohl, napadl jakési město, ležící v pohraničí marek Čech a Bavor, jeho otci dříve odňaté; dobyl je, odvedl nespočetnou kořist lidí a dobytka, syna prefektova rozkázal spoutat, město srovnal se zemí a nedotčen se vrátil domů. Jeho lidé, povzbuzeni oním prospěchem, znovu vešli do Čech a vrátili se, zmocnivše se nemenší kořisti.[1]

1041

[1] Zmíněná lokalita se hledá — patrně oprávněně — na některém hradisku mezi Dunajem a Dyjí, snad na Lysé-Oberleiserbergu (E. Klebel, *Zur Rechts.- u. Verfassunggeschichte* 49; H. Mitscha-Märheim, *Oberleis* 36), ale vyloučit nelze ani Thunau (I. L. Červinka, *Slované na Moravě* 39) nebo jiné místo v blízkosti tehdejších moravsko-bavorských hranic (M. Vancsa, *Geschichte* I, 241), např. Messern, Eggenburg nebo Stillfried, poněvadž to bylo právě okolí této lokality, které vzpomenutý Liutpold dostal r. 1043 do správy, L. Havlík, *Staří Slované* 76. Markou Čech může být míněna Morava (cf. zprávu z r. 1055, MMFH III, Dipl. č. 81, podle níž marchia Boemia začínala za řekou Pulkavou, ač tu je spíše na místě vysvětlení podané v pozn. 4) podobně jako markou Bavor Východní marka. Konečně může jít obecně o pohraniční území — vzhledem ke zmínce o vpádu do Čech — mezi Čechami a Východní markou.

CHRONICON SUEVICUM UNIVERSALE

ŠVÁBSKÁ SVĚTOVÁ KRONIKA

(MMFH I, 160)

Chronicon Suevicum universale	Švábská Světová kronika
66 **900** Ungarii Baioariam ingrediuntur; plus quam mille ex eis occiduntur.	**900** Maďaři vtrhnou do Bavor; více než tisíc je z nich pobito.[1]
66 **902** Ungarii Carentaniam invadunt et in sabbato commissa pugna occiduntur.	**902** Maďaři vpadnou do Korutan a jsou v bitvě, svedené v sobotu, pobiti.[1]
66 **906** Ungarii Saxoniam et Turingiam vastant. Liutpoldus occiditur.	**906** Maďaři pustoší Sasko a Durynsko. Liutbold je zabit.[1]

900

[1] *Ann. Fuld.* ad a. 900. Dále text *Chron. Suev. univ.: Eodem anno Moimarius et Isanrichus cum rege pacificantur.*

902

[1] Viz *Annal. Saxo* ad a. 902: *in sabato paschae* (*Ekkehardi Chron. univ.* ad a. 901), tj. 11. dubna. Dále text pokračuje: *Ungarii a Maruis occiduntur.*

906

[1] *Annal. Saxo.*, *Ann. Palidens.* ad a. 906.

POVEST' VREMENNYCH LET

POVĚST DÁVNÝCH LET

(MMFH I, 190—197)

ad 14 Přísloví *pogiboša ako obrě*, považované původně za lidové, je však založeno na autentickém výroku konstantinopolského patriarchy Mikuláše Mystika z konce 9. stol. (J. P. Migne, *Patrol. Graecae* t. 111, 82) a vzniklo patrně v souvislosti s avarskou porážkou u Konstantinopole r. 626, F. Barišić, *Le siège* 372. Z Byzance se dostalo v době Simeonově do Bulharska a snad i na Moravu, kde zkáza sousedních Avarů mohla vyvolat stejné myšlenky jako v Byzanci, resp. se na Moravě byzantské rčení z těchto důvodů ujalo, B. Zástěrová, *Avaři a Dulebové* 22—24. Pokud jde o Duleby a jejich soužití s Avary, je zde popsáno analogicky jako soužití Avarů s Vinidy-Slovany v Podunají, o němž přináší relaci *Fredegarii Chron.* IV, c. 48. B. Zástěrová soudí (*ibid.* 25—32), že zpráva, kterou odtud zachytil Fredegar, se dostala z moravského prostředí i do Kyjeva.

ad 11 Údaj o tažení Avarů proti císaři Herakliovi je zkráceným výtahem o události z r. 617, zaznamenané v *Nicephori archiep. Constantinopol.* a v *Theophanis Chronographia*, B. Zástěrová, *Avaři a Dulebové* 22—23.

6406

ad 7 *Skazanije o preloženii knig na slovenskij jazyk.* Poněvadž přeložení knih je uvedeno k r. 898 konstantinopolské éry, klade A. A. Šachmatov (ibid. 177) do této doby (tj. obnovy moravské církevní organizace, MMFH III, Ep. č. 109) i vznik *Skazanija.* S jeho datováním do konce 9., resp. do počátku 10. stol. souhlasil N. K. Nikol'skij (*Povest'* 1—106, id. *K voprosu* 6—18), který na základě Šachmatovových zjištění předpokládá, že v uvedeném období vznikal na Moravě do dnešní doby nedochovaný historický spis, jehož obsah se projevuje v Povesti (v líčení usazení Slovanů, v části o Dulebech, v pasáži o Velké Moravě). K některým vývodům N. K. Nikol'ského cf. V. M. Istrin, *Moravskaja istorija slavjan,* III, 308—332, IV, 36—57. Viz též MMFH III, 325.

COSMAE PRAGENSIS CHRONICA BOHEMORUM

KOSMY PRAŽSKÉHO KRONIKA ČECHŮ

(MMFH I, 200—203)

I, 14

ad 1 *Anno dominicae incarnationis DCCCLXXXXIIII Boriwoy baptizatus est primus dux.* Rukopis pražské kapituly (Nr. 1012, fol. 218b, A. Podlaha, *Soupis rukopisů kapitulních II.*), který dal pořídit r. 1436 Jan z Dubé, uvádí, že Bořivoj byl pokřtěn r. 874: *Anno nat. dom.* 874 *Borziwoy babtizatus est in Olmutz per beatum Metudium, archiepiscopum Welegradensem.*

ad 3—7 Celá pasáž o Svatoplukově konci se rozpadá na několik částí. V první (*Eodem anno Zuatopluk rex Moravie, sicut vulgo dicitur, in medio exercitu suorum delituit et nusquam comparuit*) Svatopluk podle tradice zmizel uprostřed vojska, co lze pokládat za vliv dosti běžného středověkého pojetí o „dobrém králi", který nikdy neumírá.

Další část (*Sed re vera tum in se ipsum reversus, cum recognovisset, quod contra dominum suum imperatorem et compatrem Arnolfum iniuste et quasi inmemor beneficii arma movisset*) textu uvádí pak druhou versi o Svatoplukově konci zjištěním Svatoplukovy viny; označuje se za ní jeho vystoupení proti císaři, což se shoduje jednak s běžným dobovým pojetím o kanonickém pokání při povstání vasala proti pánu, jednak má své paralely — pokud jde o panovníka, který za pokání skončí svůj život jako mnich — v dobových Chanson de geste (cf. F. Graus, *Das Grossmährische Reich* 137); někteří panovníci však skutečně odcházeli na konci své vlády do klášterů. V samé motivaci Svatoplukova provinění se však zřetelně u Kosmy projevuje vliv dobových představ o uspořádání světa. Věcně se Kosmas sice opíral o Reginona a jeho líčení, jak král Arnulf postoupil králi Svatoplukovi vévodství Čechů a Svatopluk, cítě se silným, proti němu válčil, avšak Reginon popisoval boj dvou králů (a jinak ani nemohl, neboť Arnulf se stal císařem až dva roky po Svatoplukově smrti), nikoli boj krále s císařem, což je anachronismus Kosmův.

Konečně nelze přejít skutečnost, že Kosmův text o vině a konci Svatopluka je vlastně svázán s tradicí o založení kláštera sv. Hypolita na úpatí Zoboru (stsl. *sъborъ*), *ubi olim tres heremite... eius ope et auxilio edificaverunt ecclesiam*; podle této tradice dokončil Svatopluk svůj život (a byl pochován?) v jím založeném klášteře.

Zůstává dále k vysvětlení, ke komu se vztahuje vedlejší věta (*qui sibi non solum Boemiam, verum etiam alias regiones hinc usque ad flumen Odram et inde versus Ungariam usque ad fluvium Gron subiugarat*), vložená mezi Kosmovu motivaci Svatoplukova provinění a jeho pokání na Zoboru. Je zřejmé, že *penitentia ductus* se vztahuje na Svatopluka a jeho provinění proti Arnulfovi, který mu (*qui sibi*, tj. Svatoplukovi) nadto dobyl řadu zemí, čímž se Svatoplukova vina a nevděk ještě zvýšily. Zdálo by se tedy, že logika viny a pokání sice objasňují smysl pasáže — a z tohoto hlediska se *qui sibi* vztahuje na Svatopluka — avšak jinak by nebylo na překážku vztahovat *qui sibi* k podmětu hlavní úvodní věty (*Zuatopluc rex*) a k tomu, kdo *arma movisset,* zvláště když i pasáž *penitentia ductus* se váže na Svatopluka a nikoli na Arnulfa.

Pokud jde o uvedené výboje, lze mít zato, že Čechy nebo jejich část ovládl Svatopluk už před Arnulfovou formální koncesí svrchovanosti (cf. domácí českou tradici v *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2). Údaj o Poodří je patrně kontaminací s šířením českého panství ve Slezsku, ač jinak je Svatoplukův výboj tímto směrem dosti pravděpodobný (cf. L. Havlík, *Tři kapitoly* 48—50; H. Bulín, *Slezsko* 19—38) Kontaminací s pozdější českou expansí v 11. stol. je i Kosmův údaj o Svatoplukově panství až k Hronu, který v 9. stol. netvořil meze moravského panství.

I, 15

ad 4 K problematice *Privilegia Moraviensis ecclesiae* a *Epilogu Moraviae atque Boemiae* cf. MMFH III, 341, 424.

II, 21

ad 1 ... *fuisset in Moravia... quidam episcopus... nomine Wracen.* K tomu V. Novotný, *České dějiny* I/1, 609n.; V. Chaloupecký, *Svatováclavský sborník* II/2, 163n.; V. Richter, *Podivín* 68—86. Z. R. Dittrich, *Christianity* 307 soudí, že Vracen nebyl identický s moravským biskupem, připomínaným r. 976 v Mohuči, MMFH IV, Leg. 127. Vracen působil na Moravě neznámo kdy před r. 1030, patrně před nastolením českého panství nad Moravou.

COSMAE PRAGENSIS CHRONICA BOHEMORUM

KOSMY PRAŽSKÉHO KRONIKA ČECHŮ

(MMFH I, 200—203)

I, 14

ad 1 *Anno dominicae incarnationis DCCCLXXXXIIII Boriwoy baptizatus est primus dux.* Rukopis pražské kapituly (Nr. 1012, fol. 218b, A. Podlaha, *Soupis rukopisů kapitulních II.*), který dal pořídit r. 1436 Jan z Dubé, uvádí, že Bořivoj byl pokřtěn r. 874: *Anno nat. dom.* 874 *Borziwoy babtizatus est in Olmutz per beatum Metudium, archiepiscopum Welegradensem.*

ad 3—7 Celá pasáž o Svatoplukově konci se rozpadá na několik částí. V první (*Eodem anno Zuatopluk rex Moravie, sicut vulgo dicitur, in medio exercitu suorum delituit et nusquam comparuit*) Svatopluk podle tradice zmizel uprostřed vojska, co lze pokládat za vliv dosti běžného středověkého pojetí o „dobrém králi“, který nikdy neumírá.

Další část (*Sed re vera tum in se ipsum reversus, cum recognovisset, quod contra dominum suum imperatorem et compatrem Arnolfum iniuste et quasi inmemor beneficii arma movisset*) textu uvádí pak druhou versi o Svatoplukově konci zjištěním Svatoplukovy viny; označuje se za ní jeho vystoupení proti císaři, což se shoduje jednak s běžným dobovým pojetím o kanonickém pokání při povstání vasala proti pánu, jednak má své paralely — pokud jde o panovníka, který za pokání skončí svůj život jako mnich — v dobových Chanson de geste (cf. F. Graus, *Das Grossmährische Reich* 137); někteří panovníci však skutečně odcházeli na konci své vlády do klášterů. V samé motivaci Svatoplukova provinění se však zřetelně u Kosmy projevuje vliv dobových představ o uspořádání světa. Věcně se Kosmas sice opíral o Reginona a jeho líčení, jak král Arnulf postoupil králi Svatoplukovi vévodství Čechů a Svatopluk, cítě se silným, proti němu válčil, avšak Reginon popisoval boj dvou králů (a jinak ani nemohl, neboť Arnulf se stal císařem až dva roky po Svatoplukově smrti), nikoli boj krále s císařem, což je anachronismus Kosmův.

Konečně nelze přejít skutečnost, že Kosmův text o vině a konci Svatopluka je vlastně svázán s tradicí o založení kláštera sv. Hypolita na úpatí Zoboru (stsl. *sъborъ*), *ubi olim tres heremite... eius ope et auxilio edificaverunt ecclesiam*; podle této tradice dokončil Svatopluk svůj život (a byl pochován?) v jím založeném klášteře.

Zůstává dále k vysvětlení, ke komu se vztahuje vedlejší věta (*qui sibi non solum Boemiam, verum etiam alias regiones hinc usque ad flumen Odram et inde versus Ungariam usque ad fluvium Grŏn subiugarat*), vložená mezi Kosmovu motivaci Svatoplukova provinění a jeho pokání na Zoboru. Je zřejmé, že *penitentia ductus* se vztahuje na Svatopluka a jeho provinění proti Arnulfovi, který mu (*qui sibi*, tj. Svatoplukovi) nadto dobyl řadu zemí, čímž se Svatoplukova vina a nevděk ještě zvýšily. Zdálo by se tedy, že logika viny a pokání sice objasňují smysl pasáže — a z tohoto hlediska se *qui sibi* vztahuje na Svatopluka — avšak jinak by nebylo na překážku vztahovat *qui sibi* k podmětu hlavní úvodní věty (*Zuatopluc rex*) a k tomu, kdo *arma movisset*, zvláště když i pasáž *penitentia ductus* se váže na Svatopluka a nikoli na Arnulfa.

Pokud jde o uvedené výboje, lze mít zato, že Čechy nebo jejich část ovládl Svatopluk už před Arnulfovou formální koncesí svrchovanosti (cf. domácí českou tradici v *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2). Údaj o Poodří je patrně kontaminací s šířením českého panství ve Slezsku, ač jinak je Svatoplukův výboj tímto směrem dosti pravděpodobný (cf. L. Havlík, *Tři kapitoly* 48—50; H. Bulín, *Slezsko* 19—38) Kontaminací s pozdější českou expansí v 11. stol. je i Kosmův údaj o Svatoplukově panství až k Hronu, který v 9. stol. netvořil meze moravského panství.

I, 15

ad 4 K problematice *Privilegia Moraviensis ecclesiae* a *Epilogu Moraviae atque Boemiae* cf. MMFH III, 341, 424.

II, 21

ad 1 ... *fuisset in Moravia... quidam episcopus... nomine Wracen.* K tomu V. Novotný, *České dějiny* I/1, 609n.; V. Chaloupecký, *Svatováclavský sborník* II/2, 163n.; V. Richter, *Podivín* 68—86. Z. R. Dittrich, *Christianity* 307 soudí, že Vracen nebyl identický s moravským biskupem, připomínaným r. 976 v Mohuči, MMFH IV, Leg. 127. Vracen působil na Moravě neznámo kdy před r. 1030, patrně před nastolením českého panství nad Moravou.

P. MAGISTRI, QUI ANONYMUS DICITUR GESTA HUNGARORUM

DĚJINY MAĎARŮ P. MAGISTRA, ZVANÉHO ANONYM

(MMFH I, 211—237)

Vznik Gest souvisí patrně s dobou krále Bély III. (1173—1196) nebo Bély II. (1131—1141) a klade se často do přelomu 12. a 13. století. A e. Jakubovich (Script. rer. Hung. I, 25) identifikoval anonyma s Petrem, notářem Štěpána II., totožným s Petrem, biskupem ve Stol. Bělehradě; tím by vznik Gest spadal do doby po r. 1141. J. L. Csóka (*Ki volt Anonymus?*, Mag. Nyelv 58, 162) soudí, že Gesta vznikla v padesátých letech 12. stol. a jejich autorem byl notář Bély II. a Gy. Györffy, *Formation d'États* 27—53 pokládá za autora Gest ostřihomského probošta Petra v době Bély III.

9

ad 2 K označení Hovoš, maď. Havaserdö cf. dále A. Hodinka, *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai* 40, 51, 58, 366; Gy. Györffy, *Formation* 43—44.

ad 4—5 *Terram habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum.* K poměru Slovanů a Maďarů Gy. Fehér, *Die landnehmenden Ungarn* a id., *Beiträge*, dále B. Szöke, *Über Beziehungen Moraviens;* J. Macůrek, *La Mission* 46n., 49n.

Gy. Györffy, *Formation* 45 k názvu *Blachii* dovozuje, že jde o označení přejaté Maďary prostřednictvím slovanským, které označuje sedmihradské Valachy, objevující se v dějinách od dob Bély III. a bulharské říše Asěnovců, *Documenta Valachorum* (ed. A. Fekete Nagy—L. Makkai) 22; Z. I. Tóth, *Tuhutum et Gelou* 50—62; Gy. Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez* 14; P. Beneš, *Quelques traces* 264 považuje *Bulgarii et Blachii* za označení východorománského obyvatelstva na Balkáně.

Označení pastores Romanorum se podle Gy. Györffyho (*Formation* 34—36) může vztahovat jak na dobu Arpádovu a franské panství v Panonii v 9. stol., tak i na dobu pozdější římské (německé) říše, jak vyplývá z dalšího textu kapitoly. Upozorňuje dále (37), že *Reginon. Chron.* ad a. 889 zná na místě Slovanů, Bulharů, Vlachů a pastýřů v Panonii pouze *Sclavorum et Pannoniorum gentes.* Cf. dále: *venerunt in terram, que nunc Ungaria dicitur, tunc vero dicebatur pascua Romanorum, Relatio fr. Ricardi, De facto Ungariae Magnae* (1237), Script. rer. Hung. II, 535 a *primitus regnum Ungarorum, Romanorum pascua, Chron. rhytm. Sitticense* (pol. 13. stol.), Script. rer. Hung. II, 606. K otázce dále C. A. Macartney, *Pascua Romanorum* 1—11 a id., *Studies* 161—164; Gy. Györffy, *Krónikáink* 22—23.

11

ad 4 Jména řek *Tyscia, Wag, Morisius, Crisius, Temus* jsou zde shodná s těmi, která uvádí *Konstantin Porf., De administrando imperio*, c. 40 až na Váh, místo něhož je u Konstantina *Tutis.*

ad 5 ...*preoccupassent Romani principes terram Pannonie.* Nejspíše půjde o kolonizaci Panonie v době Franské říše v 9. stol., cf. C. A. Macartney, *Studies* 156; E. Molnár, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig* 335; J. Győry, *Gesta Regum — Gesta Nobilium* 22—36.

ad 6 *Keanus magnus dux Bulgarie.* Podle *Chron. pictum*, c. 30 byl Kean bratr Kulanův (z kmene Ete), jehož residencí byl Csongrád, Gy. Györffy, *Geogr. Hist.* I, 882—883. Kean a Kulan náležely by tak do doby Štěpána I., id., *Formation* 37—38.

ad 7 *Avus Salani ducis.* Název souvisí patrně s řekou Slanou. K tomu a ke ztotožnění s Kalanem Gy. Györffy, *Formation* 38—39.

ad 11 Názvem *Morout* (či později Marót) jsou označeny četné lokality, např. dvě osady Marótlaka (= sídliště Maróta) u Bihoru (Gy. Györffy, *Geogr. Hist.* I, 571—572), který *dux Morout* ovládal, i jinde (Marótpilis, Marótkethely, Marótapát; i Zlaté Moravce se nazývaly Aranyi Marót).

Názvem *Morout*/Marót se označovali obyvatelé povodí řeky Moravy (později Morvá) a badatelé se domnívají, že se za tímto označením (tj. Moravan) skrývá buď král Svatopluk I., nebo jde o kontaminaci s jménem Mojmíra II. Gy. Györffy, *Formation* 31 uvádí, že název *Morot*/*Morout* je staromaďarské označení Moravanů, s nimiž se Maďaři střetli a z Moravana učinila pozdější tradice heroa eponyma. Pokud jde o význam *Morout*/Moravan cf. Gy. Pauler, *A magyar nemzet története* 201 a J. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország* 224—229, kteří však název spojují se srbskou Moravou. S tím však Gy. Györffy (*Krónikáink és a magyar őstörténet*, Budapest 1948) nesouhlasí a spojuje název *Morout* s Velkou Moravou. O vývoji tradice o Moroutovi/Moravanu cf. id., *Die Erinnerung an das Großmährische Reich in mittelalterlichen Überlieferung Ungarns*, IVe sem. Inter. d'Archeolog. Slave, Budapest 1963.

ad 12 Název *Menumorout* vysvětluje se jako složenina z *Morout*/Moravan a maď. *menü* (mén.) Gy. Györffy, *Formation* 40—41 udává, že může jít také o kontaminaci jména *Menrot*, polygamního náčelníka (*Simonis de Kéza, Gesta Hung.*, c. 4) na jedné a osoby *Morouta*/Moravana z Panonie (kam ho Gy. Györffy proti znění P. Mag. Gesta Hung. volně přemísťuje) na straně druhé a přiklání se k mínění D. Paise. Označení Morouta a Menumorouta za vládce Chazarů souvisí podle Gy. Györffyho (*Formation* 41) patrně se skutečností, že ve 12. stol. obývali Bihorsko chazaro-kovarští Sikulové.

Morouta i Menumorouta lokalisuje *P. Mag. Gesta Hung.* mezi řeky Samoš a Maruši (c. 11) a jejich sídlo do Bihoru (c. 19, 20, 28, 51), co koresponduje údajům *Konst. Porf., De administrando imperio*, c. 38, 42 o Velké Moravě v Potisí; podobně boje Maďarů s Menumoroutem nebo příchod Maďarů do Potisí mají ohlas v údaji petice bavorského episkopátu o usazení Maďarů Moravany na jejich území, MMFH III, Ep. č. 109.

ad 15 *Dux nomine Glad.* Název pochází patrně od městečka Gilád (Ghilad), Galad (monostora) a postava knížete je podle Gy. Györffyho (*Formation* 42) imaginací autora Gest, cf. dále D. Pais, *Magyar Anonymus* 115.

ad 16 *Ochtum*/Ajtony byl podle Gy. Györffyho, *Formation* 42 skutečným knížetem.

20

ad 5 Geula/Gyula, podle *Konstantina Porf., De administrando imperio*, c. 40 druhý nejvyšší hodnostář Maďarů, vyšší než karcha. K době a místu Gyulova knížectví Z. I. Tóth, *Tuhutum et Gelou* 62; Gy. Györffy, *Formation* 44—46.

35

ad 3 V souvislosti se spojením zemí mezi Moravou a Hronem v jedno vévodství a to vévodou Čechů myslí Gy. Györffy, *Formation* 49, že zmínka o vévodovi Čechů se vůbec netýká panovníků českých, ale je reminiscencí na události koncem první třetiny 9. stol.; podobně D. Bartoňková, *Uherské prameny* 268, která usuzuje na Svatopluka. Je také otázka, zda se zpráva týká Vratislava I., jak myslel V. Chaloupecký (*Svatováclavský sborník* I/2, 62, 202) nebo zda šlo o dobu Boleslava I. nebo Boleslava II. P. Ratkoš, *La conquête* 15—16 vylučuje první polovinu 10. stol. Relace Gest o obsazení země mezi Váhem a Hronem do značné míry odpovídá zprávě *Cosmae Chron. Boem.* I, 14 a není vyloučené, že může jít o kontaminaci s událostmi 1. poloviny 11. stol. Pozoruhodné je, že v popise se hovoří o dvou oblastech: 1. mezi Váhem a Hronem, 2. mezi Dunajem a Moravou. f. L. Havlík, *Moravská a česká tradice* 337n.

Gy. Györffy, *Formation* 47 připomíná, že ještě v l. 1051, 1108, 1119 bylo Nitransko pustošeno českými oddíly a v Pováží se objevila česká kolonizace, V. Novotný, *České dějiny* I/2, 308.

39

Název portus Grecorum souvisí podle Gy. Györffyho (*Das Güterverzeichnis* 46—47 s panstvím kláštera Sremska Mitrovica (Szavaszentdemeter).

ANNALISTA SAXO

SASKÝ LETOPISEC

(MMFH I, 239—244)

901

ad 2 K nájezdu Maďarů, který umožnil Arnulf tím, že dal v Panonii strhnout opevnění, váže se zmínka: *Ungari in Charentaniam invadunt et commisso in sabbato paschae* (tj. 11. dubna) *proelio occiduntur*, cf. *Ann. Fuld.* ad a. 901.

Annalista Saxo	Saský letopisec
906 Ungari a Marahis ceduntur. Ungari fines Saxoniae VIII Kal. Iulii depopulati sunt, multosque interfecerunt.	**906** Maďaři jsou poraženi od Moravanů.[1] Maďaři zpustošili 24. června končiny Sasů a mnohé zabili.[2]

906

[1] Zpráva náleží buď k r. 902, nebo jde o událost odjinud neznámou.

[2] Podle *Annal. Saxo* ad a. 908 došlo tohoto roku k výpravě Maďarů proti Sasům, uskutečněné na pozvání Glomačů, *Widukindi Res gest. Sax.* I, XVII, XX.

HELMOLDI PRESBYTERI CHRONICA SLAVORUM

KNĚZE HELMOLDA KRONIKA SLOVANŮ

(MMFH I, 254)

I, 1

ad 1 Celá pasáž až na malé výjimky je koncipována podle *Adama Brem.*, II, 21, 19, Schol. 14, 17, 18. Adam Brem. uvádí sice Moravany, ale nikoli Korutance jako Helmold a uvádí-li Helmold, že ke Slovanům lze připojiti i Uhry, protože se neliší ani vzhledem ani jazykem, píše *Adam. Brem.* II, 21: *si Boemiam et eos, qui trans Odderam sunt Polanos, quia nec habitu nec lingua discrepant, in partem adieceris Sclavaniae.*

Chronica Slavorum	Kronika Slovanů
I,2 Est autem Odora ditissimus amnis Slavicae regionis et oritur in profundissimo saltu Marahorum, qui sunt ab oriente Boemiae, ubi et Albia sortitur principium.	**I,2** Odra je vodou nejbohatší tok slovanské země a pramení v nejhlubším hvozdu Moravanů, kteří jsou na východ od Čech, kde také Labe má počátek.[1]

I, 2

[1] Cf. *Adam Brem.* II, 22.

ANNALES SANCTI RUDBERTI SALISBURGENSES

SOLNOHRADSKÉ LETOPISY SVATÉHO RUDPERTA

(MMFH I, 255)

Annales sancti Rudberti Salisburgenses	**Solnohradské letopisy svatého Rudperta**
838 Exercitus Bawarorum contra Ratimarum colligitur.	**838** Vojsko Bavorů je shromážděno proti Ratimarovi.[1]
861 Pabo quidam a Karinthia per Karlomannum eiectus, Salzburge consedit.	**861** Jakýsi Pabo vyhnaný Karlomanem z Korutan se usadil v Solnohradě.[1]
874 Dietmarus ecclesiam ad Petowe Gozwizi comitis consecravit.	**874** Dětmar vysvětil chrám v Ptuji hraběte Gozvize.[1]
907 Bawari ab Ungaris occiduntur, et Lipoldus dux, pater Arnulfi ducis.	**907** Bavoři jsou pobiti od Maďarů i Liutpold, otec vévody Arnulfa.[1]

838

[1] *Conversio Bag. et Carant.*, c. 10; *Auct. Garst.* ad a. 838.

861

[1] *Auct. Garst.* ad a. 861.

874

[1] *Ann. Admunt.*, *Auct. Garst.* ad a. 874: v obou se uvádí *comes Gozwin.* F. Kos, *Gradivo* I, 332 neztotožňuje Gozwina s Kocelem.

907

[1] Viz též *Ann. Alam.*, *Ann. Laubac.* ad a. 908; *Reginon. Chron.* (*Cont. Adalb.*) ad a. 907.

CHRONICON (PATRIARCHARUM AQUILEJENSIUM) ALTERUM

DRUHÁ KRONIKA (AKVILEJSKÝCH PATRIARCHŮ)

Tato kronika sahá do dob patriarchy Volkera († 1218) a její první polovina je téměř doslovný opis *Chronicon patriarcharum Aquilejensium primum,* pocházející patrně z 9. stol.

Vydání: Monumenta ecclesiae Aquilejensis, Append. p. 8—11; F. Kos, *Gradivo* II, 259, č. 334.

Chronicon (patriarcharum Aquilejensium) alterum	**Druhá kronika (akvilejských patriarchů)**
Federicus patriarcha sedit annis LIII. Iste mirabiliter ecclesiam gubernavit. Hujus tempore imperante Karolo III. Ungarorum gens a Servia egressa in Panniam, quae adjungitur finibus ecclesiae Aquilegensis, primitus venit et ejectis Avaris ibi habitare coepit. Erat enim gens crudelissima, carnem comedens humanam et sanguinem bibens pro potu. Quos patriarcha Federicus repressit et longis effugavit, reddens Hesperidae pacem, quae caput extat Italiae.	Patriarcha Frederik seděl (na stolci) 53 let a obdivuhodně spravoval církev[1]. Toho času za císařství Karla III.[2] vytáhl ze Srbska národ Uhrů do Panonie,[3] která sousedí s končinami akvilejské církve; přišel poprve a vypudiv Avary,[4] počal tam přebývat. Byl to národ velmi krutý, živící se lidským masem a pijící jako nápoj krev. Patriarcha Frederik jej potlačil a dále zahnal na útěk, dávaje mír Hesperii, která je hlavou Italie...

---

[1] Frederik byl akvilejským patriarchou v l. cca 900 až 921.

[2] Římský císař Karel III. Tlustý byl sesazen r. 887, zemřel 888.

[3] Spadá-li údaj o maďarském vpádu do doby Karla III., pak by údaj, že táhli přes Srbsko do Panonie určoval směr tažení Maďarů snad už r. 881. Patrně však jde o kontaminaci vícera maďarských vpádů do Panonie.

[4] Údaj o Avarech je zřejmý anachronismus.

HISTORIA EPISCOPORUM PATAVIENSIUM ET DUCUM BAVARIAE

DĚJINY BISKUPŮ A VÉVODŮ BAVORSKÝCH

Jsou zachovány v kodexu z poloviny 13. stol. a obsahují záznamy o pasovských biskupech do r. 1254 a o bavorských vévodech do r. 1253; někdy bývají také označovány jako *Historia Laureacensis*.

Použitý text: *Historia episcoporum Pataviensium et ducum Bavariae*, ed. G. Waitz, MGH SS XXV, 617—622.

Historia episcoporum Pataviensium et ducum Bavariae

618 Nunc restat videre, quantum fuerit de patrimonio beatorum principum Philipporum imperatorum Romanorum, qui primi fidem katholicam receperunt. Patrimonium siquidem ipsorum habet valvas sive fossatum Syllanum, quod a mari Mediterraneo per Liburniam et Pannoniam, dividens ipsas Pannonias et Mesias, usque ad mare occeanum per lacum Pelschidis currit, notat patrimonium Philipporum. Ab occidente vero flumen Lycoas, quem Germani Lycum sive Lech appellant, et per Mesias occidentales Napam, Ekaram et Odricam flumina, quas vulgares insidentes eisdem Nab, Eger et Odram

Dějiny biskupů a vévodů bavorských

Nyní zbývá se porozhlédnout, jak veliké bylo panství blažených knížat Filipů, císařů římských, kteří první přijali víru katolickou. Jejich panství má tedy vrata či příkop Syllský, který (probíhaje) od moře Středozemního přes Liburnii a Panónii a rozděluje samotné Panónie a Mesie, běží přes jezero Pelské[1] až k oceánu a vyznačuje panství Filipů. Na západě pak má řeku Lycoas, kterou Germáni nazývají Lykus nebo Lech a v západních Mesiích[2] řeky Napu, Ekaru a Odriku, jež Bulhaři, kteří na nich sídlí, nazvali Nab, Ohře a Odra; na jihu pak Liburnii, jíž protéká řeka Dráva od pramene (řeky)

---

[1] Blatenské jezero.

[2] „Západní Mesie" na rozdíl od balkánských. Označení Mesie, odmyslíme-li si neorganicky přidané Herbipolis, týká se přibližně území Velké Moravy, jak uvádí E. Zöllner, *Die Lorcher Tradition* 231. Podle něho ležely Mesie v každém případě na sever od Dunaje a mohou se v souvislosti s listy pasovského biskupa Pilgrima (*inferioris Pannoniae atque Mesiae regiones, quarum prouinciae sunt Auaria atque Marauia*, MMFH III, Ep., 113; *regionibus Hunia, quae et Avaria appellatur, sed et Maravia, provinciarum quoque Pannoniae sive Mesiae*, MMFH III, Ep. č. 131) ztotožnit ve svém jádře se starou Moravou. Podobně jsou Moravany i *Messiani* v kronice *Simonis de Kéza, Gesta Hung.* I, 23, dále v *Chron. Bud.* a v *Chron. Vindobon.*, c. 23; *Chron. Poson.*, c. 21 má *Machiani*.

appellavere. A meridie vero Liburniam, quam Drava flumen percurrit a fonte Lycaos usque valvas. Ab aquilone autem Wandalus, Pelsa lacus et Tyza flumen. Infra hanc patriam Liburniam excolentes, per has civitates flamines et tempore Iesu Christi episcopi successerunt; qui omnes prothoflamini ac 619 deinde Laureacensi archiepiscopo subfuerunt: ab inferius sursum, Bethovia,[a] Celeia,[b] Gradus, Solium, Liburnia, Sabonia;[c] per Pannonias Raba, Putima,[d] Asturia, Faviana, Laureacum, Valentima,[e] Patavia, Frixinia,[f] Ymbripolis;[g] per Mesias autem Tyrana, Nytraba, Seclavia,[h] Vetrava,[ch] Curinia,[i] Wissegrada[j] et Herbipolis[k] fuere. Has 22 ci-

Lycaos až po vrata. Na severu je potom Vandalus, jezero Pelsa a řeka Tisa. V této krajině Liburnii obývajíce, nastoupili po sobě v těchto obcích kněží a za éry Ježíše Krista biskupové; ti všichni byli poddáni veleknězi a později loršskému arcibiskupu: (v pořadí) zdola nahoru to byla Bethovia,[3] Celeia,[4] Gradus,[5] Solium,[6] Liburnie,[7] Solonia;[8] v Panoniích Rába,[9] Putima,[10] Asturia,[11] Faviana,[12] Laureacum,[13] Valentina,[14] Patavia,[15] Frixiania,[16] Ymbripolis;[17] v Mesiích pak Tyrana,[18] Nytraba,[19] Seclavia,[20] Vetrava,[21] Curinia,[22] Wissegrada[23] a Herbipolis.[24] Těchto 22 měst, i sebe sama, drželo město Laureacum skrze své patricie jakožto sufragánní[25]

---

[a] Rethonia A; Betonia C. [b] Celeis A. [c] Saboria A; Sabona C. [d] Putyma A, sic vel Putynia B. [e] Valencia C. [f] Frixima C. [g] Ratispona C superscr. [h] Seclama B; Sedavia C. [ch] Vetrana A. [i] Curuna A; Curima C. [j] Wissegrede B. [k] Wirzburch C superscr.

[3] Ptuj.

[4] Celje.

[5] Grado či Št. Hradec.

[6] Maria Saal (Gospa Sveta).

[7] St. Peter (Lurnfeld).

[8] Sabaria (Szombathely).

[9] Ráb (Györ).

[10] Pitten.

[11] Klosterneuburg.

[12] *Faviana* (cf. MMFH III, Ep. č. 122) je starý název pro římskou lokalitu u Mautern; v době vzniku pramene se však Faviana ztotožňovala s Vídní.

[13] Lorch.

[14] Wels.

[15] Pasov.

[16] Freising.

[17] Řezno.

[18] Trnava.

[19] Nitra. Jako biskupství se připomíná r. 880, MMFH III, Ep. č. 90 a znovu ve falsu biskupa Pilgrima, MMFH III, Ep. č. 122. Byla jedním ze čtyř biskupství vzpomínaných r. 900 a také Pilgrimem r. 973 (MMFH III, Ep. č. 109, 113).

[20] Název *Seclavia* (*Seclama*, *Sedavia*) může souviset s označením *Seclavia*, viz *Bernardi Crem. Historiae* ad a. 876. Nelze ovšem vyloučit spojení se *Speculi-Julium* (MMFH III, Ep. č. 122) a možnost souvislosti s označením *Slavnic*, V. Richter, *Podivín, Zekirkostel a Slivnice* 73n.

[21] *Vetravia* se ve formě *Vetvar* objevuje ve falsu biskupa Pilgrima, MMFH III, Ep. č. 122.

[22] Patrně Kouřim (Stará).

[23] Vyšehrad.

[24] Würzburg.

[25] Podle pasovské tradice náležela kdysi všechna tato místa k loršskému arcibiskupství, které chtěl kolem r. 973 obnovit pasovský biskup Pilgrim, usilující získat pro sebe pallium. E. Dümmler, *Pilgrim von Passau und das Erzbisthum Lorch*, Leipzig 1954; K. Uhlirz, *Die Urkundenfälschungen zu Passau im 10. Jahrhundert*, Mitt. d. Inst. d. österr. Geschichtsf. 3,1882; W. Lehr, *Pilgrim von Passau und die Lorcher Fälschungen*, Berlin 1909; H. Fichtenau, *Zu den Urkundenfälschungen Pilgrims von Passau*, Mitt. d. oberöst. Landesarchivs 8, 1964, 81—100.

vitates cum se ipsa urbs Laureacensis ut suffraganeas sibi subiectas in spiritalibus et temporalibus per suos patricios Romanorum tempore antiquitus possidebat. Quod dominium postmodum diversorum barbarorum sevicia Boioariorum et Noricorum malicia vacuavit.

620 Anno Domini 838. Reinharius archiepiscopus Laureacensis et Pataviensis[l] obiit, et vacat Pataviensis ecclesia propter discordiam pallii per annum et ultra.

621 Anno Domini 876. Winchingus archiepiscopus Patavie sedit ann. 1, mens. 3.[m]

a poddaná odedávna od časů Římanů ve věcech duchovních i světských.[26] Toto panství později zpustošila zběsilost různých barbarů a zlovůle Bavorů a Noriků.

Léta Páně 838. Reinharius, arcibiskup loršský a pasovský,[1] zemřel a církev pasovská zůstává na víc než jeden rok neobsazená pro spor o pallium.

Léta Páně 876. Wiching, arcibiskup pasovský, dlel v úřadě jeden rok, tři měsíce.[1]

---

[l] *B add.*: apostolus Maravorum.

[m] *B, qui Winchingum post Engelmarum ponit, add.*: Hec in annalibus regum Francorum: Engelmaro episcopo Winchingus quidam Alamannus contra instituta patrum, prius Maravensis ab apostolico destinatus episcopus, rege concedente successit; sed non multo post a Ditmaro archiepiscopo ceterisque suffraganeis suis contra voluntatem regis canonicali iudicio abiectus est, ac Rinnharius ad eandem sedem in eius locum ordinatus est; *postea vero:* Iste Reinharius, secundus successor Withingi (?), tantum 3 annis Patavie sedit, quia Pataviensibus propter Salcburgenses odio fuit.

[26] Tvrzení se opírá o falsum, jímž údajně papež Symach (498—514) udělil pallium laureáckému arcibiiskupu Theodorovi, metropolitovi Panonie, CDM I, 1. O sedmi biskupstvích v Mesii v dobách římských viz Pilgrimův list papeži Benediktovi, MMFH III, Ep. č. 113.

838

[1] Označení *apostolus Maravorum* (rkp. B add.) souvisí se zprávou *Bernardi Crem. Historiae* o tom, že Reginhar (818—838) *baptizat omnes Moravos*, cf. též *Notae de episc. Patav.* ad a. 831.

876

[1] Cf. *Ann. Fuld.* ad a. 899; dále *Bernardi Crem. Historiae* ad a. 876 a *Notae de episc. Patav.*

NOTAE DE EPISCOPIS PATAVIENSIBUS

ZÁZNAMY O PASOVSKÝCH BISKUPECH

Jsou zachovány v kodexu z 13. stol. a obsahují záznamy o pasovských biskupech v rozmezí let 804 až 1123 (spolu s krátkým a obecnějším analistickým přídavkem pro léta 508—1231, který se však netýká naší problematiky). Potom navazuje pokračování do r. 1396.

Použitý text: *Notae de episcopis Pataviensibus*, ed. G. Waitz, MGH SS XXV 623—627.

Notae de episcopis Pataviensibus

623 Anno Domini 831 Regenharius episcopus Matavorum[a] baptizat omnes Moravos.

624 Wichingus archiepiscopus, nacione Ostrogotus. Hic Laureacencem ecclesiam pressit, volens provinciam dividere et auxilio Zwentenwaldi regis Moravorum[b] in Sedavia metropolim

Záznamy o pasovských biskupech

Léta Páně osmistého třicátého prvního pokřtí Regenhar, biskup Matavů,[1] všechny Moravany.[2]

Arcibiskup Viching, původem Ostrogot.[3] Ten potlačoval církev loršskou, chtěje provincii rozdělit[4] a s pomocí krále Moravanů Svatopluka pozvednout Sedavii na metropoli.[5] Ten je

---

[a] *post corr.* Moravorum *c.* [b] Mo/avorum *c.*

[1] *Matavorum* je možná koruptela z *Patavorum*, cf. *Bernardi Crem. Historiae* a *Historia episc. Patav. et ducum Bavariae* ad a. 838.

[2] Jde o pasovskou tradici, související s údaji listu bavorského episkopátu z r. 900, MMFH III, Ep. č. 109.

[3] *Ann. Fuld.* ad a. 899 ho označují za Alamana, také *Annales regum Francorum*, cf. *Hist. ep. Patav. et ducum Bavar.* ad a. 876 (B), za Ostrogóta *Bernardi Crem. Historiae* ad a. 876. Biskupem nitranským se stal r. 880.

[4] Údaj o rozdělení laureácké církve upomíná na zprávu listu bavorského episkopátu z r. 900. Pasovské nároky na Moravu z titulu christianizace se projevují v celé loršské tradici, namířené současně také proti rozšíření jurisdikce mohučského arcibiskupství nad Moravu, viz listy pasovského biskupa Pilgrima, MMFH III, Ep. č. 113, 122, 127—129, 131—132.

Wiching usurpoval správu moravské církve patrně v r. 886. Cf. k tomu pozdní glosu: (Wichingus 878) *der war ein weltgescheiter Herr, das Evangelium den Mohren predigt er, wird Bischof mehr durch Gewalt als Einhelligkeit, Chronicon Passauiense*, Mitt. aus Handschr. u. selt. Drucken 17. *Sedavia* je zřejmě zkomolená *Seclavia*, resp. *Sclavia*, cf. *Bernardi Crem. Historiae* ad a. 876 a *Historia episc. Patav. et ducum Bavariae*.

suscitare. Hic Pataviam transfertur, quam fortissime rexit per annum tantum et menses tres, et feliciter conquievit.

přesazen do Pasova, řídil jej velmi rázně jen rok a tři měsíce a šťastně tam zesnul.[6]

---

[6] Wiching patrně v r. 893 uprchl z Moravy a odměnou za svou činnost na Moravě dostal od Arnulfa r. 899 pasovské biskupství, které však pro odpor bavorského episkopátu musel brzy opustit, *Ann. Fuld.* ad a. 899. Zemřel *II. Id. Sept.* (*Wiching episcopus*), *Necrol. Aug.*, Necrol. Germ. I, 279.

THOMAE ARCHIDIACONI HISTORIA SALONITANORUM PONTIFICUM ATQUE SPALATENSIUM

ARCIJÁHNA TOMÁŠE DĚJINY SALONSKÝCH A SPLITSKÝCH ARCIBISKUPŮ

Jde o historický spis, věnovaný dějinám města Salony, dnešního Splitu (lat. název Spalatum ovšem původně označoval pouze Diokleciánův palác, postavený v těsné blízkosti původní starověké Salony). Autor spisu Tomáš byl arcijáhnem ve Splitu a zemřel r. 1268; dílo samo však končí již rokem 1266, tj. smrtí arcibiskupa Rogera. Dějiny splitské se zachovaly v celé řadě rukopisů. Nejstarší z nich je *Codex Vaticanus 6525*, vzniklý pravděpodobně nedlouho po smrti Tomášově; významný je i další římský rukopis (z knihovny kardinála Barberiniho) a rukopisy splitský, trogirský a záhřebský.

Použitý text: *Thomas Archidiaconus Historia Salonitana*, ed. F. Rački, Monumenta spectantia Historiam Slavorum meridionalium, Vol. XXVI (Scriptores, Vol. III), Zagrabiae 1894 (edice se zakládá na kolaci shora zmíněných pěti rukopisů). Nové vydání pořídil Vl. Rismondo, *Toma Arhidjakon, Kronika. Thomae Archidiaconi Historia Salonitana*, Ed. Musei urbis Aspalathi VIII., Split 1960.

Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium

VII Gothorum tempore, qui Totila duce de partibus Teutonie et Polonie exierunt, dicitur Salona fuisse destructa...

Venerant de partibus Polonie, qui Lingones appellantur, cum Totilla septem vel octo tribus nobilium. Hi videntes terram Chroatie aptam sibi fore ad habitandum, qui rari in ea coloni manebant, petierunt et optinuerunt

Arcijáhna Tomáše Splitského Dějiny salonských a splitských arcibiskupů

24 **VII** Za časů Gótů,[1] kteří pod vedením Totily[2] vykročili z krajin Teutonie a Polska, byla prý Salona rozbořena...[3]

25 Z území Polska přišli tak řečení Lingonové, spolu s Totilou sedm nebo osm kmenů urozených lidí. Tito vidouce, že země chorvatská jim bude vhodná k obývání, protože v ní meškalo málo osadníků, požádali o ni

---

VII

[1] Cf. *Regnum Sclavorum*, kde se Gótové ztotožňují se Slovany; *Gothi, qui et Sclavi*, kap. V. Viz též úvod kroniky: ... *ut Libellum Gothorum, quod Latine Sclavorum dicitur regnum.*

[2] Totila, král Ostrogótů (541—552).

[3] Jde o boje východořímské říše s Góty, *Prokopii Bell. Goth.* I, 6, 7, 16; III, 10, 35, 40; IV, 7, 31. Salona/Solin u Splitu.

26 eam a duce suo... Gothi a pluribus dicebantur, et nichilominus Sclavi, secundum proprietatem nominis eorum, qui de Polonia seu Boemia venerant...

49 **XVI** Temporibus domni Laurentii archiepiscopi quedam execrandi scismatis fuit suborta coententio in Dalmatie et Chroatie regno.

Fuerat siquidem tempore domini Alexandri pape et Johannis decessoris Laurentii supra dicti a domino Maynardo quondam Pomposiano abbate, postea episcopo cardinali, quedam synodus omnium prelatorum Dalmatie et Chroatie multum solempniter celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula. Inter que siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetero in lingua sclavonica presumeret divina misteria celebrare, nisi tantum in latina et greca, nec aliquis eiusdem lingue promoveretur ad sacros (ordines). Dicebant enim, goticas literas a quodam Methodio heretico fuisse repertas, qui multa contra catholice fidei normam in eadem sclavonica lingua mentiendo conscripsit; quam ob rem divino iudicio repentina dicitur morte fuisse dampnatus.

Denique cum hoc statutum sinodals fuisset sententia promulgatum et apostolica auctoritate firmatum, omne-

a obdrželi ji od svého vůdce... Od většiny lidí byli nazýváni Góty, a rovněž i Slovany, ve shodě se jménem těch, kteří přišli z Polska nebo z Čech...[4]

XVI Za časů pána arcibiskupa Laurentia[1] došlo v království dalmatském a chorvatském k jakémusi sporu stran zavržení schismatu.

Za časů pána papeže Alexandra[2] a Jana, nástupce zmíněného Laurentia,[3] byl vskutku velmi slavně konán pánem Maynardem, někdejším opatem z Pomponie a pozdějším kardinálem — biskupem, jakýsi sněm všech prelátů dalmatských a chorvatských, na němž bylo sepsáno mnoho článků.[4] Mezi nimi bylo stvrzeno a ustanoveno to, aby se napříště nikdo neodvažoval konat bohoslužby v jazyce slovanském, ale pouze latinsky a řecky, a aby nikdo, kdo by užíval tohoto jazyka, nebyl povyšován do posvátných hodností. Říkali totiž, že jakýsi bludař Metoděj vynalezl gótská[5] písmena a že lživě sepsal v onom slovanském jazyce proti pravidlům katolické víry mnoho spisů; proto byl prý z božského rozhodnutí potrestán náhlou smrtí.

Když bylo nakonec z vůle sněmu toto ustanovení vyhlášeno a stvrzeno apoštolským schválením,[6] byli všichni

---

[4] Cf. *Regnum Sclavorum* I—III. O tradici příchodu ze severu viz *Konstantin Porf.*, *De administrando imperio*, c. 29—31, 33. Přehled problematiky podává B. Zástěrová, *Hlavní problémy* 34n; H. Łowmiański, *Początki Polski* II, 114n. Dále viz Lj. Hauptmann, *Dolazak Hrvata* 88—120; B. Grafenauer, *Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov* 23—123; St. Antoljak, *Miscellanea mediaevalia Jugoslavica* II, 118.

XVI

[1] Laurentius, biskup osorský, byl v l. 1059—1096/7 splitským arcibiskupem.

[2] Papež Alexandr II. (1061—1073).

[3] Arcibiskup splitský Jan (ok. 1050).

[4] Synoda se konala za papeže Mikuláše II. (1059—1061) a Alexandr II. její usnesení potvrdil.

[5] Gótskými písmeny myslí autor hlaholská. Góty byli v 11. stol. označováni v Chorvatsku příslušníci slovanské liturgie.

[6] Usnesení synody potvrdil r. 1061 papež Alexandr II. Píše mj. jiné: *Sclavos, nisi latinas didicerint, ad sacros ordines promoveri ... sub excommunicationis vinculo omnimode prohibemus* (J. D. Mansi, *Conc. coll.* XIX, 977).

sacerdotes Sclauorum magno sunt merore confecti. Omnes quippe eorum ecclesie clause fuerunt; ipsi a consuetis officiis siluerunt.

slovanští kněží zachváceni velkým žalem. Neboť všechny jejich chrámy byly zavřeny; oni sami se pohřížili v mlčení (upustivše) od navyklých obřadů.[7]

Viz další text *Thomae Archidiac. Historia Salonitata*, c. XVI a MMFH IV, Leg. 129.

SIMONIS DE KÉZA GESTA HUNGARORUM

ŠIMONA Z KÉZY DĚJINY MAĎARŮ

(MMFH I, 263—267)

II, 34

ad 2 Podobný text má také *Danduli Chronicon Venetum* VIII, c. 10, pars 10: *Hungari hoc tempore Pannoniam, egressi Moraviam et Bohemiam invadentes spoliavere, interfecto eorum duce.*

II, 35

ad 2 Na témže místě uvádí *Danduli Chron. Venetum* VIII, c. 10, pars 10: *Postea Croatiam invadunt. Ultra castrum Leopoli Moraviae dux Gottifredus duxque Hardus cum Aquilegiense patriarcha illis occurrunt.* Zatímco *Chron. Bud.* a *Chron. Vindob.*, c. 54 mají správně *Meranie*, A. Dandulus a po něm další (*Heinrich de Mügeln, Chron. Monacense, Johannes de Thurócz*) uvádějí nesprávné *Moravie.*

CHRONICON AULAE REGIAE,

ZBRASLAVSKÁ KRONIKA,

Zbraslavská kronika vypisuje české dějiny od posledních let vlády Přemysla Otakara II. do roku 1338. Prvních 51 kapitol první knihy napsal bývalý opat Zbraslavského kláštera Ota, podávaje v nich hlavně životopis Václava II., zakladatele kláštera. Po smrti Otově dokončil životopis Václav II. a tedy napsal i 59. kapitolu mnich Zbraslavského kláštera a od r. 1316 jeho opat Petr Žitavský, který pokračoval v líčení českých dějin ve zbytku knihy první (kap. 52—130) do r. 1317, v knize druhé (kap. 34) do r. 1333 a třetí, z níž napsal už jen 15 kapitol (do r. 1338). Petr Žitavský byl původem Němec, ale oddaný posledním Přemyslovcům a věrný obhájce zájmů svého kláštera i českého království, k němuž patřilo jeho rodiště. Zbraslavská kronika je významným pramenem historickým, ale i vzácnou památkou literární. Petr Žitavský ovládal jak prosaický styl, tak skládal obratně verše (tzv. leoninské, to jest rýmované hexametry), jež se u něho střídají s prózou, jak je to patrné i na naší ukázce.

Poslední vydání *Zbraslavské kroniky* uspořádal Josef Emler ve Fontes rerum Bohemicarum, Prameny dějin českých, tomus IV, Praha 1884. Z toho vydání (str. 70—71) jsme převzali latinský text 59. kapitoly. Do češtiny přeložil Zbraslavskou kroniku Jan V. Novák. Úvodem a poznámkami doprovodil Václav Novotný, Sbírka kronik a letopisů českých v překladech, svazek II., Praha 1905. Nový překlad pořídil a poznámkami doprovodil František Heřmanský. Verše přetlumočil Rudolf Mertlík a Anna Pavlů. Historický úvod napsal Zdeněk Fiala. Odkaz minulosti české, sv. 15., Praha 1952. K oběma těmto překladům jsme zde přihlédli.

Chronicon Aulae Regiae	**Zbraslavská kronika**
Capitulum LIX	Kapitola 59
Da favore et amore, quem rex Wenceslaus ad omnes personas religiosas habuit.	*O přízni a lásce, kterou král Václav choval ke všem osobám stavu řeholního.*
Qui scit, quid similitudo maxime interioris habitudinis a sapientibus amicicie causa ponitur et quod ea, que amat animus, oculus avide contuetur, haud dubium intelliget facile, quam fervido dileccionis spiritu erga religiosos singulorum ordinum ordinata regis affectio movebatur. Nam sicut nos ipsi proprio oculo, qui tamen aure cercior	Kdo ví, že mudrci pokládají podobnost vnitřního založení za obzvláštní důvod k přátelství a že na to, co duch miluje, oko rádo pohlíží, nepochybně snadno pochopí, jakou vřelostí lásky byla jímána řádně ovládaná záliba králova k členům jednotlivých mnišských řádů. Neboť, jak jsme spatřili na vlastní oči, které jsou zajisté

arbiter est, conspeximus, ex diversis ordinibus religiosorum virorum non paucorum venerabilis numerus, ut inter cotidiane consorcium familie familiarior ipse regio adesse deberet palacio, ut regis disposuerat iussio, assumptus fuerat et adscriptus, in quorum presencia religiosus aspectus regius delectabatur, iocundis quoque delectacionis deliciis devocione refertis interior animus pascebatur.

Premonstratenses ibi sunt Cisterquecienses
Et cruce signati per signa crucis variati,
Et monachi nigri visi non sunt ibi pigri,
Fratres Francisci, fratres eciam Dominici
Ac Augustini, raro fuerant ibi bini,
Sed plures, rite qui dicti sunt Heremite,
Et Carmelite sunt hic. Hii dogmata vite
Informant regem, ponunt tales sibi legem
Verbis et vita dicentes: Rex, mala vita,
Omnia discernas, teneas bona, sed mala spernas.

Et non tantum religiosorum grex domesticus regi adesse consueverat, verum eciam bonus odor devocionis regie sic se in omni loco diffuderat et in omnem terram sonus opinionis optime de rege tam inclito exiverat, quod fama ducente celebri ad regem magnificum non tantum de propinquis, sed non minus de longinquis mundi finibus diversi status et ordinis personarum religiosarum frequencia non modica cotidie affluere non cessabat. Vidimus nempe non solum de Italie, Francie tociusque Germanie partibus universis, sed nunc de Russia, nunc de Prussia, nunc de Grecia et nonnunquam de ultimis Ungarorum et de maritimis finibus ad hunc famosum regem confluere religiosos et eciam clericos plurimos seculares, quorum quidam barbam, alii comam more barbarico nutrientes suo ritu in greco, quandoque eciam in slauico idiomate celebrarunt missarum solempnia sepius coram rege. Quorum plurimi discrecionis habentes spiritum consideratis domo et familia huius regis et ordine mensarum et ciborum vasorumque eius ultra vix habebant spiritum, sed veraciter cum regina Saba, que audire et videre sapienciam Salomonis venerat, non sub fuco adulacionis, sed ammiracionis animo regi multociens hec dixerunt: Maior est gloria tua fama, quam de te in terris nostris audivimus, et superat rumoris amplitudinem tue sapiencie et potencie magnitudo. Hiis abeuntibus alii statim supervenere et alii, qui tamen omnes benigne suscepti, benignius pertractati, demum regalibus xeniis largissime honorati regi valedicentes tam munifico ad loca, de quibus venerant, cum gaudio remeabant.

De terris multis multos, si noscere vultis,
Larga manu dantis traxit quasi vis adamantis,
Qui solet attrahere sibi ferrum. Laudis habere
Rex titulum debet, quia grandia munera prebet.

spolehlivějšími svědky než uši, četní mužové z rozmanitých mnišských řádů byli v úctyhodném počtu, jak stanovil králův rozkaz, vybíráni a přijímáni tak, aby dleli v královském paláci povinně ve společenství každodenní družiny králových milých společníků, jsouce mu sami zvláště milí, takže se jeho královský zbožný pohled z jejich přítomnosti radoval a nitro jeho mysli se těšilo z této příjemné rozkoše naplněné zbožností.

Byli tam premonstráti a vedle nich cisterciáci,
byli i křížovníci, ti liší se znamením kříže,
černí též mnichové, jež neshledals zahálet tady,
bratří Františkovi i bratří Dominikovi,
Augustinovi také; však zřídka bývali po dvou,
ale ve větším počtu. Též tak zvaní poustevníci,
rovněž i karmelitáni byli tu. Ti zásadám žití
učili krále a dali mu takový zákon
slovy i životem řkouce: Ty, králi, se vyhýbej zlému,
rozlišuj vše, dbej na dobro, však odmítej zlobu.

A nejen domácí družina řeholníků ve společnosti králově, ale i příjemná vůně královy zbožnosti se tak všude rozšířila a hlas nejlepšího mínění o tak slavném králi vešel ve všech zemích ve známost, že vlivem této slavné pověsti neustále přicházelo ke vznešenému králi nejen z blízkých, ale neméně i ze vzdálených končin světa nemalé množství duchovních osob rozmanitého stavu a řádu. Vídali jsme totiž, že se scházejí k tomuto proslulému králi řeholníci, ale i přemnoho světských kněží nejen ze všech krajů Itálie, Francie a celé Germanie, ale také hned z Ruska, hned z Pruska, hned z Řecka a někdy i z nejzazších končin uherských a přímořských, z nichž někteří, pěstujíce vousy na bradě, jiní dlouhé vlasy po barbarském způsobu, sloužili častěji před králem mši podle svého obřadu řeckým a někdy i slovanským jazykem. A přemnozí z nich, kteří měli schopnost rozeznávat, posoudivše dům a družinu toho krále i řád stolování, jídel a nádob jeho, stěží měli více schopnosti, ale jako královna ze Sáby, která přišla slyšet a vidět moudrost Šalomounovu, pravdivě, nikoli s neupřímným lichocením, ale s obdivem říkali mnohokrát králi toto: Tvá sláva je větší než pověst, kterou jsme o tobě v našich zemích slyšeli, a velikost tvé moudrosti a moci převyšuje znamenitost vyprávění o tobě. Když tito odešli, přicházeli ihned jiní a jiní, ale všichni byli laskavě uvítáni, laskavěji hoštěni a konečně královskými dary přebohatě jsouce poctěni rozloučili se tak se štědrým králem a radostně se vraceli do krajů, odkud přišli.

Ze zemí mnohých mnoho lidí, snad chcete to vědět,
štědrá dárcova ruka tak zlákala k sobě jak magnet,
který železo poutá. Má pochvaly titul
míti takový král, jenž velké poskytne dary.

MARTINUS OPAVENSIS, CHRONICON PONTIFICUM ET IMPERATORUM

MARTIN OPAVSKÝ, KRONIKA PAPEŽŮ A CÍSAŘŮ

V proslulé *Kronice papežů a císařů*, kterou napsal Martin zvaný (podle svého rodiště) Opavský nebo méně správně Martin Polák (Martinus Polonus), se čte na dvou místech zmínka o přenesení těla sv. Klimenta sv. Cyrilem z Chersony do Říma a o Cyrilově smrti, a to v záznamech o sv. Klimentu a o papeži Mikuláši I. V kritickém vydání Martinovy Kroniky, které pořídil roku 1872 Ludvík Weiland, M G H, Scriptores t. 22, pp. 377—475, jsou tato místa na str. 410 a 429.

Martin Opavský byl, pokud je známo, nejdříve členem dominikánského řádu u sv. Klimenta v Praze. V Římě, kam odešel, se stal penitenciářem a kaplanem papežským patrně za Klimenta IV. (1262—1268), a setrval v té funkci i za dalších papežů. Roku 1278 byl jmenován arcibiskupem v polském Hnězdně, ale cestou na své nové působiště zemřel, snad téhož roku nebo 1279, a byl pochován v Bologni. V Římě napsal mimo jiné jmenovanou *Kroniku* a poslal jednu kopii svým pražským spolubratřím. L. Weiland usoudil, že se tento exemplář zachoval v rukopise Metropolitní kapituly pražské sign. G 77, dnešní sign. G IV 2, Podlahova soupisu č. 995. Z konce 13. století nebo počátku 14. století pochází podle Weilanda rukopis Martinovy Kroniky z téže knihovny, stará sign. G 78, dnešní G IV 1, Podlahova soupisu č. 994.

Ať má pravdu Weiland či nikoli (Podlaha klade oba rukopisy G IV 1 i G IV 2 do 1. polovice 14. století), rukopis G IV 2 reprezentuje původní recenzi Martinovy Kroniky *(A)*, dokončenou po smrti papeže Klimenta IV. († 1268) a před volbou Řehoře X. (1271—1276; viz Weiland, str. 383). Rukopis G IV 1 se končí smrtí Jana XXI († 1277) a nastoupením Mikuláše III. (téhož roku) a blíží se tedy pozdější recensi, upravené ještě Martinem Opavským *(B)*, kterou učinil Weiland základem svého vydání.

Weiland uvádí v poznámkách (a v úvodě str. 393) jako pramen Martinovy zprávy o sv. Cyrilu spis *Vita Constantini—Cyrilli cum translatione s. Clementis* (MMFH II, 120—132). Tomu však odporuje, že Martin klade přenesení sv. Klimenta a Cyrilovy smrti do vlády Mikuláše I., ačkoli podle citovaného spisu c. 9 (a podle Života Konstantinova XVII a legendy Tempore Michaelis 6) přišel Cyril do Říma až za Mikulášova nástupce Hadriána II. a za tohoto papeže v Římě zemřel. Původ této Martinovy odchylky si lze vysvětlit zběžným čtením pramene, podle něhož pozval Cyrila (a Metoděje) do Říma Mikuláš I., jenž však před jeho příchodem zemřel. Papeže, který pochoval tělo sv. Klimenta a později i sv. Cyrila, Martin jménem sice neuvádí, ale zřejmě měl na mysli Mikuláše I. Jasné shody, věcné i slovní, existují mezi Martinem Opavským a legendou *Quemadmodum* (c. 3 a 4). Autor legendy Quemadmodum znal, jak se třeba domnívat, Kroniku Martina Opavského (sr. MMFH II, str. 289). Martinovy zprávy, které otiskujeme podle obou kapitulních rukopisů, jsou ovšem svědectvím, že život a význam sv. Cyrila (a tím i Metoděje) byl českým čtenářům znovu jasně připomenut kolem poloviny 13. století.

Kronika Martina Opavského byla přeložena do češtiny z německé úpravy *Twingera z Königshofenu* pod názvem *Martimiani* koncem 14. století *Benešem z Hořovic* (rukopisy Národního musea I E 30, II C 10, IV E 29, vesměs z 15. století). Tiskem vyšel tento překlad v Praze roku 1488. Zpráva o tom, že tělo sv. Klimenta přenesl do Říma sv. Cyril, „Moravský biskup a téměř všech Slovan apoštol", je tu přeložena na obou místech celkem ve shodě s latinským originálem.

Clemens nacione Romanus	**Kliment, rodem Říman**
G IV 2, fol. 2b = G IV 1, fol. 8b	
Huius corpus circa Cersonam, ubi exilio relegatus fuerat, in mare Ponticum proiectum diu iacuit, sed per multorum annorum curricul[l]a mari ab illo loco recedente a beato Cyrillo, Moravorum episcopo et pene omnium Sclavorum apostolo, divinitus relatum est tempore primi Nicholai pape Romam et in ecclesia sancti Clementis per papam et populum Romanum honorifice reconditum, in qua ecclesia et beatus Cyrillus post paucos dies diem claudens extremum tumulatur[a] miraculis cor[r]uscando.	Jeho tělo, v okolí Chersony, kde žil ve vyhnanství, uvržené do Černého moře, (tam) dlouho leželo, ale když moře během mnoha let z toho místa ustoupilo, bylo od blahoslaveného Cyrila, biskupa Moravanů a apoštola téměř všech Slovanů, božím řízením doneseno za času papeže Mikuláše I. do Říma a bylo papežem a římským lidem slavnostně pohřbeno v chrámu sv. Klimenta, v kterémžto chrámu byl po několika málo dnech, když dokonal poslední den života, pochován i blahoslavený Cyril skvěje se zázraky.
Nicholaus I. nacione Romanus	**Mikuláš I., rodem Říman**
G IV, 2, fol. 18b	
Huius tempore sanctus Cyrillus, Moravorum et pene omnium Sclavorum apostolus, corpus sancti Clementis pape ab Oriente Romam detulit et Laterani in ecclesia eiusdem sancti Clementis per papam et populum Romanum honorifice est reconditum.	Za jeho doby přinesl svatý Cyril, apoštol Moravanů a téměř všech Slovanů, tělo svatého Klimenta z Východu do Říma a bylo papežem a římským lidem slavnostně pohřbeno v Lateráně[1], v chrámu téhož svatého Klimenta.
G IV 1, fo 24 b[b]	
Huius tempore sanctus Cyrillus, pene omnium Sclavorum apostolus, corpus sancti Clementis pape a Cersona, ubi	Za jeho doby svatý Cyril, apoštol téměř všech Slovanů, tělo papeže svatého Klimenta z Chersony, kde

---

[a] diem clausit extremum má *Kristián* c.1 (MMFH II, 190) a *Diffundente sole* c.3 (ibidem 279).

[b] má toto místo porušeno a proto je podáváme podle Weilandovy recense B (str. 429), s níž se shoduje.

[1] Zmínka o Lateráně svědčí o autorově znalosti římské topografie, neboť basilika sv. Klimenta je nedaleko Lateránu a patří tedy do Lateránské čtvrti.

in mare Ponticum proiectum fuerat, mari exsiccato[c], auferens Romam deportavit, quod per papam et Romanos in ecclesia sancti Clementis fuit reconditum, ubi et ipse sanctus Cyrillus paucis diebus expletis defunctus sepelitur[d].

bylo uvrženo do Černého moře, odnesl, když moře vyschlo, a dopravil je do Říma, kteréžto (tělo) bylo papežem a Římany pohřbeno v chrámu svatého Klimenta, kde i sám svatý Cyril, když po několika málo dnech zemřel, je pochován.

---

[c] mari siccato má *TM* c.2 (MMFH II, 258) a *Quemadmodum 3* (ibidem 291). [d] Podle Weilanda přidávají tři pozdější rukopisy miraculis coruscando.

DALIMILOVA KRONIKA

(MMFH I, 273—276)

23

ad 5 Označení „velehradský“ souvisí nepochybně s oživením staré tradice novým velehradským klášterem a s plány Přemysla Otakara II. na zřízení moravského arcibiskupství v Olomouci. (*Nulla sedes archiepiscopalis existat, licet in Moravia, sedes huiusmodi fuisse dicatur* (1268), MMFH III, Ep. č. 120. Název tkví v označení *Veligrad*, doloženém poprvé pro Staré Město — areál druhého střediska Velké Moravy — r. 1131, (MMFH III, Dipl. č. 92,) a přeneseném na klášter, neboť *verum cum alias insignis Velegradensis ecclesia in honore metropolico velud aliarum ecclesiarum mater et princeps exstiterit*, list Jana ze Středy, *Canc. Joh. Noviforensis*, Archiv. f. österr. Gesch. 68, Nr. 33, cf, dále: *Et deducentes sanctos viros ad castrum suum Welehrad ex concessione papali in loco ubi castrum illud stabat, cathedralem ecclesiam, fundavit tytulum eiusdem sancte Marie annotando, ubi sedem archiepiscopalem locavit, regale diadema deponens, in cinere et cilicio prorsus plorabat excessibus, Tempore Mich. imp.* (*Leg. moravica*), c. 5, MMFH II, 261, pozn. 5.

ad 7 Dalimil byl jedním z prvních autorů, který spojoval Bořivojův křest s Velehradem. O něco starší je patrně zmínka v homilii *Factum est*: *ut post mortem illustris principis Boriwoi, terre Boemie katholici primi ducis, qui a venerabili patre domino Methudio, Welegradense episcopo, temporibus Arnolui imperatoris, et Zuatoplud, regis Moravie, anno domini DCCC XCIIII cum sibi grata coniuge domina Ludmila fuisset baptizatus*, Kapit. knih. v Olomouci, č. 230, V. Chaloupecký, *Svatováclavský sborník* II/2, 542. Pozdějšího data jsou zmínky o velehradském arcibiskupství *sedes archiepiscopalis — civitas metropolitana Moravie Welegradensis* ve *Vita s. Wenc. auct. Carolo IV.*, MMFH II, 298. a *Cronica Przibiconis d. Pulkaua* ad. a 894: *caput regni Moravie civitas Welegradensis.*

CATALOGI EPISCOPORUM CRACOVIENSIUM

KATALOGY KRAKOVSKÝCH BISKUPŮ

(MMFH I, 303—305)

ad 1 O krakovských biskupech Prohoru a Prokulfovi cf. K. Potkański, *Kraków przed Piastami* 185, který soudí, že souvisí s počátkem 10. stol. a s moravskou církevní organizací. M. Gumplowicz, *Początki biskupstwa krakowskiego* 142n myslí, že nitranské biskupství bylo po r. 907 přeneseno do Krakova a Prohor byl nitranským biskupem sídlícím v Krakově. J. Widajewicz, *Prohor i Prokulf* 17—32 klade oba biskupy a krakovské biskupství do souvislosti s moravským arcibiskupstvím 9. stol. a považuje prvního biskupa za představitele slovanské liturgie a druhého za nástupce Wichingova, k tomu viz G. Labuda, *Studia nad początkami państwa Polskiego* 217. F. Dvorník, *The Making* 250—251 spojuje Krakov s jedním biskupstvím Velkomoravské říše okolo r. 900 (viz MMFH III, Ep., č. 109), s nímž — jak předpokládá — souvisí Prohor (Prochoros) i Prokulf (Proculos), cf. též *Historia Polski* I, 156—157; J. Macůrek, *La Mission* 52. J. Parczewski, *Prohor i Prokulf* 135n uváděl pak, že obě jména se do krakovských katalogů dostala z Auch v jižní Francii, kde biskupové toho jména působili.

Činnost obou biskupů spadá podle údajů pramenů časově do doby českého panství v Krakovsku, L. Havlík, *Tři kapitoly* 46: vysvěcení Prohora je položeno do r. 966 (III.) do časů papeže Jana XIII. (965—972) a panování Měška I. (IV, V.); Prokulf se stal biskupem r. 986 (II, III, IV, V).

K. Lanckorońska, *Studies* 10n předpokládá, že poté co v poslední třetině 9. stol. (a okolo r. 900) bylo Vislansko působištěm jednoho z moravských biskupů, na počátku 10. stol. se stal Krakov útočištěm moravského metropolity a střediskem pro církevní správu na Krakovsku, ve Slezsku, na Moravě, Slovensku a snad i v části Čech (29) a tento stav se udržel až do konce 10. století. K. Buczek, *Pierwsze biskupstwa polskie* 179 byl toho názoru, že Boleslav Chrabrý našel v Krakově biskupství již existující; také ve Vratislavi se v té době připomíná biskup *Ioannes*, v l. 1002—1030 bylo biskupství v Sandoměři, kde se připomíná biskup jménem *Romanus*, patrně slovanské liturgie a toto biskupství se někdy považuje za pokračování biskupství ve Wiślici.

Zajímavým problémem je v této souvislosti současná existence dvou rovnoprávných biskupů v Krakově kolem r. 1000 a zprávy o krakovských arcibiskupech v první polovině 11. stol., *Galli Chron.* I, 11; *M. Vincent. Chron. Pol.*, MPH II, 276; J. *Dlugossii Chron. Pol.*; *Cat. epp. crac.*, Opera I, 381 a *Hist.* ad a. 966; *Katalogi*, MPH III, 313n., dále: *Ypolitus archiepiscopus obiit, Bossuta successit*, (*Rocznik kapit. krak.* ad a. 1027), *Stephanus archiepiscopus obiit*, (*ibid.* ad a. 1028, MPH II, 794). Podle K. Lanckorońské, *Studies* 33 šlo kolem r. 1000 o biskupy latinské a slovanské liturgie a za Boleslava Chrabrého a ještě i za Měška II. existovalo v Krakově slovanské arcibiskupství (*ibid.* 35), které mělo svůj význam při expansích Boleslava Chrabrého na Moravu a do Čech a které zaniklo za Kazimíra Obnovitele a arcibiskupa Arona. V l. 1046—1059 bylo latinizováno a krakovští presulové byli nadále označováni již jen jako biskupové, MPH III, 340—342. Na krakovské arcibiskupství narážel ještě papež Řehoř VII. (*Gregorii VII Registrum* 234), cf. též *Vitae et series episcoporum Plocensium*, Antverpiae 1642, 33n, MPH I, 370.

ANDREAS DANDOLO, CHRONICON VENETUM

ONDŘEJ DANDOLO, KRONIKA BENÁTSKÁ

Dandolova kronika je rozdělena v deset knih a obsahuje líčení počínaje dobou sv. Marka až do r. 1339. Napsal ji Andreas Dandolo (Dandulus), který zemřel jako benátský dóže v r. 1354. Předlohou jeho kroniky byla celá řada pramenů a do svého textu zařadil mnohé listiny.

Použitý text: L. A. Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores ab anno 500 ad 1500...*, t. XII, col. 182—183.

Chronicon Venetum	Kronika benátská
Ursus Participatius Dux factus est anno 874.	Ursus Participatius se stal dóžetem r. 874[1].
Eodem tempore Constantinus, nacione Thesalonicus, cui papa „Cyrilus" nomen imposuit, uir catholicus, diuinisque scripturis erudictus et in uariis ydiomatibus peritus, regem Bulgarorum cum gente sua ad fidem conuertit, et acceptis a sede apostolica sacri ordinis ministris, adheo ex in fide solidatur, ut non multo post filio maiore in regem ordinato, ipse abrenuncians seculo, factus sit monachus. Sed cum filius eius iuueniliter agens, ad gentilitatem redire vellet, regio cultu resumpto et baltheo militari, filium cepit et trusit in carcerem, effosis sibi occulis, tribues regnum filio minori. Deinde autem sacrum assumpsit habitum et usque ad mortem in eo permansit.	Toho času Konstantin původem ze Soluně, muž pravověrný, ve svatých Písmech vzdělaný a v různých řečech zběhlý, jemuž papež dal jména Cyril, obrátil na víru krále Bulharů s jeho národem[2]. A když přijal od apoštolského stolce službu svatého řádu, posilnil se ve víře, takže když zanedlouho ustanovil staršího syna králem, sám se odřekl světa a stal se mnichem[3]. Avšak když jeho syn konal nerozvážně a chtěl se navrátit k pohanství, znovu se ujal péče o zemi a vojenského pásu, syna zajal a uvrhl do vězení; vypíchnuv jemu oči, postoupil království mladšímu synu[4]. Potom přijal svatý šat a zůstal v něm až do smrti.

---

[1] *Johannis diaconi Chron. Venet.* (Cronache Venez. I, 119, 120) však připomíná Ursa na výpravě už v květnu r. 872. O stejném tažení dóžete Ursa píše ostatně na jiném místě i Dandolo (XII, 184).

[2] Předlohou Dandolovou byl v těchto místech Dukljanský letopis (*Regnum Sclavorum*, c. VIII, MMFH I, 238—9). Bulharským králem je míněn Bogoris-Michael.

[3] V r. 888 se Michael vzdal vlády a ustanovil za svého nástupce svého staršího syna Vladimíra.

[4] Stalo se to v r. 893 a novým bulharským králem se stal Symeon.

Huius etiam beati Cyrili predicatione Svethopolis[a] rex Dalmacie, qui ab Ostroylo germano Totile, regis Gothorum, originem duxerat, cum toto suo populo catholicam fidem suscepit et ab Honorio, cardinali legato apostolice sedis, assistentibus orthodoxis episcopis et apocrisariis Michaelis imperatoris Constantinopolitani, a quo regnum suum recognoscebat, in plano Dalme coronatus est et regnum suum Dalmacie in IIII^{or} partes diuisit...

Et iupanos in vnaquaque regione constituit. Et in Salona et in Dioclia archiepiscopos, et in reliquis civitatibus regni sui episcopos, ut antiquitus fuerunt, esse decrevit. Moderni autem maritimam totam vocant Dalmatiam, montana autem Croatiam. His beatus Cyrillus pene omnium Sclavorum ductus est apostolus, quia has ad fidem reduxit, et diuinum officium in lignua sclavonica iis transtulit.

Kázáním toho blaženého Cyrila přijal katolickou víru s celým národem také Svatopluk, král Dalmácie, který svůj původ dovozoval od Ostrojla, bratra Totily, krále Gótů[5]) Od papežského legáta kardinála Honoria byl korunován na planině Dalma za asistence pravověrných biskupů a apokrisariů konstantinopolského císaře Michaela, od něhož své království odvozoval; své království Dalmácii rozdělil na čtyři části...[6]

A v každé oblasti ustanovil župany. A v Saloně a v Dioklii ustanovil arcibiskupy a v ostatních městech svého království biskupy jako byli dříve. Nově se celé pobřeží nazývá Dalmácií, horské (oblasti) Chorvatskem[7]. Blažený Cyril je zván apoštolem téměř všech Slovanů, které přivedl k víře a jimž přeložil boží služby do slovanského jazyka[8].

---

[a] *V Dandolově autografu:* Suethopolcus

[5] Viz *Presbyteri Diocleatis Regnum Sclavorum*, c. 9, MMFH I, 239n. Předloha ovšem neuvádí výslovně, že Svatopluk byl králem Dalmácie. Také udaný Svatoplukův původ souvisí s předlohou, c. I a II.

[6] Viz *Regnum Sclavorum*, c. IX, MMFH I, 241—3.

[7] Ibid. 243.

[8] Ibid. 240.

CRONICA PRZIBICONIS DICTI PULKAUA

KRONIKA PŘIBÍKA ZVANÉHO PULKAVA

(MMFH I, 306—310)

Cronica Przibiconis dicti Pulkaua

Anno Domini MLXXXVI Romanorum imperator tercius imperialem sollempnem curiam volens in Maguncia celebrare, certo statuto termino universos et singulos electores ecclesiasticos et seculares nec non alios quoslibet imperii principes et nobiles convocat, super arduis Romanum imperium tangentibus negociis tractaturus... Quibus taliter congregatis et de diversis ac arduis deliberantibus negociis inter cetera res ardua deducitur in medium, qualiter quondam regnum Moravie, cui suberant Bohemia, Polonia, Rusia et quam plures ducatus alii nec non naciones et terre temporibus quondam Swatopluk, ultimi regis Moravorum, defecerat et cesserat, quod regnum tamquam insigne membrum imperii esse consueverat, et ex debito eidem imperio Romano subiectum, et qualiter a tempore obitus dicti Swatopluk regis, videlicet centum nonaginta duobus annis imperium eiusque rectores desolato regno prefato rege Moravie caruissent, qualiterque eciam ad honorem imperii expediret summopere providere de reformacione tanti serenissimi principatus... Tandem proposicione tam grandi per multos dies

Kronika Přibíka, zvaného Pulkava

Léta Páně 1086 římský císař Jindřich třetí,[1] chtěje konat slavnostní císařský sněm v Mohuči, svolá na určitý stanovený termín všechny jednotlivé církevní i světské velitele, stejně jako kterákoli jiná říšská knížata a velmože, hodlaje jednat o naléhavých záležitostech dotýkajících se římské říše... Když se ti takto shromáždili a radili se o různých naléhavých záležitostech, je mezi jiným dána na pořad naléhavá otázka, jak kdysi upadlo a zašlo království Moravské, jemuž podléhaly kdysi za časů Svatopluka, posledního krále Moravanů,[2] Čechy, Polsko, Rusko i větší počet jiných vévodství, národů i zemí — království, jež bývalo jakoby znamenitým údem říše a bylo náležitě téže říši římské podřízeno —, jak od smrti uvedeného krále Svatopluka, totiž po 192 let,[3] postrádala říše a její vladaři po zpustošení zmíněného království krále moravského, a jak by bylo i vážnosti říše na prospěch, kdyby se s nejvyšším úsilím postarali o znovuvytvoření takového nejjasnějšího knížectví... Nakonec, když byl po mnoho dní opětovně a hlouběji zkoumáním myslí probírán tak důležitý záměr jak ze mentis examine tam per imperatorem quam imperii principes profundius revoluta, desunt vie desuntque consilia, quibus tanta negocia absque presidio incliti Wratislai, ducis Boemie, non solum Boemiam verum eciam Moraviam, Poloniam et multas alias provincias et terras olim ad regnum Moravie pertinentes pro tunc iusto titulo possidentis, viri utique tam opulencia quam latitudine regionum et hominum honorifice divulgati, possint seu valeant fine laudabili consumari. Et unde Wratislaus, Boemie dux, qui tunc Maguncie presens fuit, per imperatorem et principes electores imperii ecclesiasticos et laycos vocatur in medium... regis gloria exaltatur. Ac ibidem imperiali edicto statuitur, ut ad recuperacionem notabilium dampnorum, que imperium per tot annorum curricula ex Moravie regnum et eiusdem regni carencia passum fuerat, Boemia sublimetur in regnum, ut sibi, regno successoribusque suis in perpetuum regibus Boemie, Moravia velut marchionatus nec non Polonia, Russia et alii ducatus et terre, que olim ad regnum Moravie pertinebant, superioratus pleno dominio sint subiecte...

---

[1] Jindřich IV. (1065—1106).

[2] Svatopluk I. (871—894) nebyl ovšem poslední panovník moravský.

[3] Tj. od r. 894.

strany císaře, tak i říšských knížat, chybějí cesty k řešení a chybějí opatření, jejichž prostřednictvím by es mohly a daly tak významné záležitosti uzavřít chvályhodným dovršením bez pomoci slavného Vratislava, vévody českého,[4] který měl tehdy zákonitě v držení nejen Čechy, nýbrž i Moravu, Polsko a mnoho jiných provincií i zemí, které kdysi náležely k Moravskému království, muže naprosto jak pro bohatství, tak i pro rozlohu zemí a (počet) lidí váženého a proslulého. A proto je český vévoda Vratislav, který byl tehdy v Mohuči přítomen, zavolán do zasedání a od císaře i knížat, říšských velitelů církevních i světských,... je povýšen do důstojenství královského.[5] A tamtéž je stanoveno říšským výnosem, aby k odčinění znatelných škod, které říše utrpěla v průběhu tolika let tím, že byla bez králů moravských a onoho království, byly povýšeny Čechy na království, a aby jemu i nástupcům jeho ve vládě, králům českým, byly navždy svrchovaně plným panstvím podřízeny Morava jako markrabství a stejně i Polsko, Rusko a jiná vévodství i země, které kdysi náležely k Moravskému království...

---

[4] Vratislav II. (1061—1092).

[5] R. 1085, cf. V. Novotný, *České dějiny* I/2, 246n.

[6] Markrabství moravské vzniká vlastně až r. 1182, B. Bretholz, *Dějiny Moravy* I/2, 331.
Zdůvodňování původu české královské hodnosti a české koruny tím, že šlo o moravskou královskou hodnost a korunu, do Čech přenesenou (*translatio regni*) zformuloval poprvé *Dalimil*, c. 24 (*Kako jest koruna z Moravy vyšla, ... kako jest z té země Čechóm přišla*), MMFH I, 274. Ačkoli tato translační teorie souvisí se svou dobou (cf. F. Graus, *Das Grossmährische Reich* 137), je třeba se ptát na její funkci v politickém životě českého státu koncem 13. a ve 14. stol., L. Havlík, *O Moravě* 192.

AUCTARIUM GARSTENSE

AUKTÁRIUM GARSTENSKÉ

(MMFH I., 279)

Auctarium Garstense	Auktárium garstenské
838 Exercitus Baioariorum contra Ratimarum colligitur.	**838** Vojsko Bavorů je shromažďováno proti Ratimarovi.[1]
856 Karlomanno marchio orientalis est commendata.	**856** Karlomanovi je svěřena východní marka.[1]
861 Papo a Karlomanno expulsus a Karentana Salzburch sedere cepit.	**861** Pabo byl Karlomanem vyhnán z Korutan a usadil se v Solnohradě.[1]
865 Adelwinus archiepiscopus ad Termberch dedicavit ecclesiam in honore sancti Laurentii.	**865** Arcibiskup Adalvin vysvětil v Termberchu chrám k poctě svatého Laurentia.[1]
874 Dietmarus archiepiscopus ecclesiam ad Bettowe Gozwini comitis consecravit.	**874** Arcibiskup Dětmar vysvětil chrám v Ptuji hraběte Chozivina.[1]
908 Baarii ab Ungaris occiduntur, et Liupoldus pater Arnolfi ducis ab eis occiditur.	**908** Bavoři jsou pobiti od Maďarů a Liutpold, otec vévody Arnulfa, byl jimi zabit.[1]

838

[1] *Conv. Bag. et Carant.*, c. 10; *Ann. Iuvav. max.*, *Ann. s. Rudb. Salisb.* ad a. 838.

856

[1] *Ann. Voraw.* ad a. 856.

861

[1] *Ann. s. Rudb. Salisb.* ad a. 861.

865

[1] *Ann. Voraw.* ad a. 865, které ji převzaly z *Conv. Bag. et Carant.*, c. 13. E. Klebel, *Die Ostgrenze* 776 hledal lokalitu v Baranya Szent-Lörincz u Pětikostelí, dále Th. Bogyay, *Die Kirchenorte* 62, cf. MMFH III, 320,

874

[1] *Ann. Iuvav. max.*, *Ann. s. Rudb. Salisb.* ad a. 874.

908

[1] Cf. *Ann. Alam.*, *Ann. Iuvav. max.*, *Reginon. Chron.* (*Cont. Adalb.*) ad a. 907; *Ann. Admunt.* ad a. 906.

DE CANTU VULGARI

O ZPĚVU V LIDOVÉM JAZYCE

Tento anonymní husitský traktát na obranu českého kostelního zpěvu, dotýkající se už i otázky bohoslužebné řeči a dovolávající se mimo jiné tradice cyrilometodějské, zachoval se v rukopisném sborníku vídeňské Národní knihovny č. 14333, fo 111a—112b. Odtud otiskl jeho podstatnou část Zdeněk Nejedlý, *Dějiny husitského zpěvu III*, Praha 1955, 450—452, který klade (str. 316—318) sepsání tohoto traktátu ještě do doby Husovy.(Srov. též Z. Nejedlý, *Počátky husitského zpěvu*, Praha 1907, 505—506, a Roman Jakobson, *Úvahy o básnictví doby husitské*, Slovo a slovenost II 1936, 1—21.)

Jinou variantu tohoto traktátu zjistil František Svejkovský v rukopise Národního musea v Praze XIV E 7 (fo 35b2—36a2) pod titulem *Cantus in vulgari est licitus in ecclesia*. Upozornil na tento text, jehož rukopis pochází asi z 2. pol. 15. století, v článku *Musejní rukopis XIV E 7 jako pramen k dějinám hudby z doby husitské*, Acta Universitatis Carolinae, Philologica et historica 2, Praha 1965, str. 45n. a otiskl jej paralelně s vídeňským textem v pojednání *Dvě varianty husitského traktátu „De cantu vulgari“*, Miscellanea musicologica, Praha 1967, Universita Karlova, str. 49—62. Oba texty podávají soubor citátů (autorit) ze Starého i Nového zákona a z církevních autorů, popřípadě z církevních koncilů. Vídeňský rukopis pokračuje v části, kterou Z. Nejedlý vynechal, citáty ze sv. Cypriána, z usnesení koncilů v Toledu a v portugalské Braze a ze sv. Jana Zlatoústého. Pražský rukopis cituje autorit ještě víc, ale naopak vynechává zmínku o sv. Cyrilu a Metodějovi a následující pasáž až po slova *Iudex iustus omnia ista iudicabit.* Svejkovský připomíná v této souvislosti, opíraje se o studii F. M. Bartoše *Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo* v Reformačním sborníku 7 (1939), str. 115n., že Martin Lupáč zdůraznil v *Replice in Tractatum Loquencii Hilarii* (asi z r. 1466, Mikulovský rukopis Brněnské universitní knihovny, sign. Mk 111, fo 9a—9b), že nikoli sv. Cyril a papežské svolení, ale epištola sv. Pavla I Cor. 14 je oporou pro oprávněnost zpěvu v lidovém jazyce (Bartoš str. 133): *Pro cantu vulgari non Cyrillum aut* (papae) *concessionem habemus fundamentum, sed legem Dei.*

Nejedlého text přeložil do češtiny Z. Tyl, *Výbor z české literatury doby husitské I*, 1963, 220—221. S Nejedlým vynecháváme také my poslední čtyři citáty vídeňského rukopisu a opravujeme několik míst v jeho textu *(N)*, přihlížejíce též k vydání Svejkovského *(S)*. Odkazy k písmu přesunujeme na okraj a upravujeme, jak je zvykem v naší edici.

De cantu vulgari

1a Qualiter Abraham humiliter et discrete, instanter et pie oravit in proprio linguagio dominum Deum, ut parceret[a]) Sodomitis, item Isaac deprecatus est Dominum pro uxore sua sterili, quam parituram fore disponeret[b]) Deus, in proprio ydiomate. Moyses multociens oravit in suo linguagio proprio, ut Dominus ammoveret plagas ab Egypto[c]), et exaudiebatur. Item mandata Dei omnia data sunt populo Israelitico et scripta sunt et Moysi demandata fuerunt, quod ea scriberet, sed et scripsit in illo linguagio, in quo tunc populus Dei loquebatur. Et patet de mandatis, uti dixit ad omnem populum, quod Ego dominus[d]) vester, custodite precepta mea et facite ea, quod ego[d]) sum dominus Deus, qui sanctifico vos. Ecce solus Dominus suo populo locutus est in illo ydiomate, in quo tunc populus loquebatur.

In Nova lege: item quando predicationem in proprio semper linguagio incepit; item quando apostolos vocavit; item quando demones fugavit; item quando legem dabat et beatitudines predicabat et quando orabat et oracionem suam docebat. Et breviter omnia, que sunt conscripta per quatuor ewangelistas de gestis suis, in proprio linguagio docuit. Mathesius primus in oracione, ut dicit Johannes in prologo suo, Hebrayce, i.e. illo sermone, quo populus Iudeorum loquebatur, scripsit, licet alii eciam ewangelia scripserunt aliis linguis, scilicet Greca vel Latina[e]). Quando sanctus Paulus fuit in Iudea, Iudeis Iudaice predicavit et etiam Hebraice eis scripsit. Et quando Grecie, Grecis illa lingua predicavit et non mutavit eorum linguagium, sed quando Corintheis scripsit et quando Rome, in Latino predicavit, prout linguagium

O zpěvu v lidovém jazyce

Jako Abraham prosil pokorně a opatrně, naléhavě a zbožně pána Boha ve svém vlastním jazyce, aby ušetřil Sodomských, tak také Izák se modlil ve své vlastní řeči k Hospodinu za Gn 18 svou neplodnou manželku, aby Hospodin určil, že bude roditi. Mojžíš mnohokrát Gn 25 prosil ve svém vlastním jazyce, aby Hospodin zbavil Egypt ran, a byl vyslyšen. Rovněž všechna přikázání Ex 8, 10 boží byla dána lidu Izraelskému a byla napsána a Mojžíšovi bylo svěřeno, aby je napsal, ale napsal je v tom jazyce, kterým tehdy mluvil lid boží. A je patrno z přikázání, že řekl všemu lidu: Já jsem Hospodin Bůh váš, ostříhejte ustanovení mých a čiňte je, protože já jsem Hospodin Bůh, který vás posvěcuje. Hle, sám Hospodin mluvil k svému lidu v té řeči, kterou Lv 20, 7—8 tehdy lid mluvil.

V Novém zákoně: právě tak ⟨Ježíš Kristus⟩, když své kázání vždy začínal ve svém vlastním jazyce; právě tak když povolal apoštoly; právě tak, když vymítal zlé duchy; právě tak, když dával zákon a kázal blahoslavenství a když se modlil a učil své modlitbě. A zkrátka všechno, co je napsáno čtyřmi evangelisty o jeho činech, učil ve svém vlastním jazyce. Matouš psal své vyprávění, jak praví Jan[1] ve svém prologu, nejprve hebrejsky, to jest v té řeči, kterou mluvil lid Židovský, f. 111b ačkoli jiní psali evangelia také jinými jazyky, totiž řeckým nebo latinským. Když byl svatý Pavel v Iudei, kázal Židům židovsky a také jím hebrejsky psal. A když byl v Řecku, kázal Řekům oním jazykem a neměnil jejich jazyk, ale když psal Korintským a když ⟨byl⟩ v Římě, kázal latinsky, protože to byl jazyk Latinů, a když byl v Dalmacii,

---

[a] parceret: pasceret *N*, pascaret *S*. [b] disponeret: disponerat *N*, *S*. [c] Egypto S: Egipto *N*.
[d-d] *vynechává S*. [e] latina *S*: latine *N*.

[1] Správně Jeroným v úvodě Matoušova evangelia (Z. Tyl).

Latinorum fuit, et quando Dalmacie, videlicet qui fuerunt de lingua Sclawonica, in eadem lingua eis scripsit, docuit et predicavit, ut patet in illis in experiencia usque in diem hodiernum. Paulus apostolus, divinus dux C 14, 1 doctor doctorum, pater patrum, 1 Cor. XIIII: Sectamini caritatem, emulamini spiritualia, magis autem, ut prophetet⟨is⟩[f]), etc. per totum quod sequitur. 14, 19 (In margine:)[g]) 1 Cor. 14. In ecclesia magis volo quinque verba sensu meo loqui, ut et anima instruatur[h]), quam decem milia verborum ⟨in lingua⟩.

Item patet per nostros patronos ac apostolos, videlicet sanctum Cirillum et Metudium, sicut legitur in legenda eorum. Item cancio sancti Adalberti usque ad nostra tempora in proprio linguagio mansit, quam ipse composuit, videlicet *Hospodine, pomiluj ny, Iesu Kriste, pomiluj ny*, quam Bohemie homines temporibus nostris canunt et cantabunt usque ad voluntatem Dei et non voluntatem hominum, qui bonas vulgares canciones prohibent, que sunt ex lege Dei, sanctis ewangeliis ac epistolis et prophetis et apostolicis dictis composite, et non prohibent cantus meretricum, qui ad lasciviam et adulterium[i]) provocant et f. 112a multa inducunt in homines, uti non solum mali ad mala inclinantur, sed eciam electi Dei malis aliquando inclinantur, qualiter colloquia prava corrumpunt bonos mores, et in illis non scandalisantur, quod prohiberent. Iudex iustus omnia ista iudicabit!

Dionysius[k]) Areopagita omnes libros *De celesti yerarchia* et omnes

⟨jejíž obyvatelé⟩ byli totiž jazyka slovanského, v témž jazyce jim psal, je učil a jim kázal, jak to ukazuje u nich zkušenost až do dnešního dne. Apoštol Pavel, božský vůdce, učitel učitelů, otec otců ⟨praví⟩ v 1. listě ke Korintským 14: Stůjtež o lásku, horlivě žádejte duchovních věcí, spíše však abyste prorokovali atd., všechno, co následuje. ⟨*Na okraji:*⟩ V kostele raději bych chtěl pět slov srozumitelně promluviti, aby i mysl byla poučena, než deset tisíc slov ⟨jen jazykem⟩.

Právě tak je to jasné skrze naše patrony a apoštoly, totiž svatého Cyrila a Metoděje, jak se čte v jejich legendě[2]. Právě tak píseň svatého Vojtěcha, kterou sám složil, se zachovala do našich časů v původním jazyce, totiž *Hospodine, pomiluj ny, Iesu Kriste, pomiluj ny*, kterou lidé za našich časů zpívají a budou zpívat podle vůle boží, a nikoli podle vůle lidí, kteří brání dobrým lidovým písním, jež jsou složeny podle Zákona božího, svatých evangelií, epištol proroků a výroků apoštolských, a kteří nebrání písním nevěstčím, které vybízejí k prostopášnosti a k cizoložství a k mnohému svádějí lidi, protože nejenom zlí jsou nakloněni ke zlu, ale i vyvolení boží někdy bývají nakloněni ke zlu, jako špatné řeči kazí dobré mravy, a nad těmi se nepohoršují, aby jim bránili. Spravedlivý soudce toto všechno rozsoudí!

Dionysios Areopagita[3] složil všechny knihy *O nebeské hierarchii*

[f] prophetetis *doplněno z Písma.* [g] *Okrajovou poznámku tiskne N pod čarou, vynechává S.* [h] instruatur: instruetur *N.* [i] adulterium: adulteria *N*, adulteriam *S.* [k] Dionysius: Dyonisius *N*, *S.*

[2] Třeba myslit na *Moravskou legendu* nebo legendu *Quemadmodum*. I. list ke Korintským 14 je citován i v Kristiánovi c. 1 a v Diffundente sole c. 2.

[3] Dionysios Areopagita, o němž je první zmínka v Skutcích apoštolských 17, 34, byl pokládán církevní tradicí za prvního athénského biskupa a za autora několika spisů nábožensko-filosofických, mj. *O nebeské hierarchii*.

---

alios in suo linguagio compilavit, qui libri post multos annos sunt translati de Greco in Latinum, ut patet experiencialiter. Item Ieronymus[l]), qui ad peticionem virginum et bonarum mulierum et aliorum multos libros biblie transtulit in ydioma Ytalicum sive Latinum, quia Latini vocabantur Ytalici, uti et mulieres et viri illiterati multa intelligunt, sacerdote circa divina sancta sua exercente. Et ex quo illis[m]) licet intelligere in suo linguagio et non est contra Deum, quare eciam et aliis nacionibus non liceret intelligere in proprio ydiomate, sacerdote circa divina officia sancta sua exercente? (Et cet.)

i všechny ostatní ve svém jazyce a ty knihy byly přeloženy po mnoha letech z řečtiny do latiny, jak ukazuje zkušenost. Právě tak Jeroným[4], který na žádost panen a dobrých žen a jiných lidí přeložil mnoho knih biblických do řeči italské, protože Latinové se nazývali Italiky, takže i ženy a nevzdělaní mužové mnohému rozumějí, když kněz koná své posvátné obřady bohoslužebné. A když těmto je dovoleno, aby rozuměli ⟨knězi⟩ ve své řeči a není to proti Bohu, proč by nebylo dovoleno i jiným národům rozuměti knězi ve vlastní řeči, když koná své posvátné bohoslužené obřady? (Atd.)

[l] Ieronymus *S:* Ieronimus *N.* [m] illis *N:* illos *S.*

[4] Jeroným, Hieronymus (†420), překladatel Písma sv. do latiny (tzv. Vulgata).

GRANUM CATHALOGI PRAESULUM MORAVIAE

JÁDRO KATALOGU BISKUPŮ MORAVSKÝCH

(MMFH I, 314—316)

Granum cathalogi praesulum Moraviae

Jádro katalogu biskupů moravských

1038... Demum post aliquot tempora corpus beati Cristini ad ecclesiam Olomucensem est translatum et per reverendissimum in Christo patrem dominum Robertum ipsius ecclesie Olomucensis episcopum decimum quintum in sarcophago opere pulcherrimo pollito supra maius altare ipsius ecclesiae honorifice est collocatum.

1038 Teprve za nějaký čas bylo přeneseno tělo blaženého Kristýna do olomouckého kostela a čestně uloženo nejdůstojnějším otcem v Kristu panem Robertem, patnáctým biskupem téže olomoucké církve, do velmi krásného náhrobku za velkým oltářem téhož kostela[1].

1063 Dux Wratislaus Boemie de consensu Severi Pragensis episcopi sexti Moraviensem episcopatum a Pragensi episcopio divisit tempore Alexandri pape secundi et Henrici imperatoris tercii Johannemque canonicum Pragensem Moraviensem episcopum tercium instituit. His a Sigelfrede Maguntino episcopo ordinatur; hic eciam viriliter pro iuribus et bonis Podywyn ecclesie sue contra Jaromir alias Gebhardum Pragensem episcopum septimum, qui eadem bona minus iuste occupavit, anno ordinacionis ipsius Gebhardi secundo (qui fuit annus Domini 1068) instetit.

1063 Vratislav, vévoda Čech oddělil za souhlasu třetího pražského biskupa Severa a za doby papeže Alexandra II. a císaře Jindřicha III. moravské biskupství od pražského a ustanovil pražského kanovníka Jana třetím moravským biskupem . Tento byl vysvěcen mohučským biskupem Siegfriedem a mužně vystoupil v zájmu práv a statků svého kostela Podivína proti Jaromírovi či sedmému biskupu pražskému Gebhardovi, který tytéž statky méně spravedlivě obsadil v druhém roce po svém vysvěcení, což bylo léta Páně 1086 .

1091 Industriossimus princeps Wratisslaus rex Boemie primus ob rebellionem quondam fratris sui Gebhardi episcopi ecclesias Pragensem et Moraviensem pro se disiunxit et unionem earum effectualiter interrupit; nam Cosmam decanum Pragensi et Andream canonicum Pragensem Moraviensi prefecit ecclesiis, constituens in Moravia Olomucensem civitatem apud sanctum Petrum episcopalem de cetero sedem, que olym in Welegrad temporibus Swatopluk regum Moravie archiepiscopalis fuerat, demum temporibus ducum apud sanctum Petrum prope Welegrad in Pollessowicz extiterat, (secundum alios vero in Cunowycz)[a]).

1091 Nejpřičinlivější vládce Vratislav, první král Čech, rozloučil pro někdejší vzpouru svého bratra biskupa Gebharda biskupství pražské a moravské a jejich spojení dokonale přerušil, neboť děkana Kosmu postavil v čelo pražské a kanonika Ondřeje moravské církvi, ustanoviv na Moravě město Olomouc u svatého Petra biskupským sídlem, které bylo kdysi ve Velehradě, za časů Svatopluk(ů), králů Moravy[2], arcibiskupským. Teprve za časů vévodů bylo u svatého Petra blíže Velehradu v Polešovicích[3], podle jiných vskutku v Kunovicích[4].

1131 Famosissima translacio episcopatus Moraviensis a sancto Petro preurbii Olomucensis ad castrum Olomucense divina annuente clemencia de speciali consensu permissioneque reverendissimi domini Adalberti archiepiscopi Maguntinensis et metropolitani, assensu eciam ducis Sobesslai, nec non sanctissimi patris domini Innocencii secundi confirmacione accedente et gloriosissima dedicacio eiusdem ecclesie Olomucensis sancti Wenceslai martyris a reverendissimo provisore suo domino Heinrico alias Zdykone episcopi Moraviensi septimo anno ordinationis sue

1131 Nejslavnější přenesení moravského biskupství od svatého Petra v olomouckém předhradí na olomoucký hrad bylo boží milostí učiněno ze zvláštního souhlasu a svolení nejdůstojnějšího pana Adalberta, mohučského arcibiskupa a metropolity, i se souhlasem vévody Soběslava, jakož i se svolením poslaným nejsvětějším otcem panem Inocencem II. Velmi slavná zasvěcení téže olomoucké církve svatého Václava mučedníka jeho nejdůstojnějším pečovatelem Jindřichem či Zdíkem, sedmým moravským biskupem, bylo oslaveno v pátém roce jeho ustanovení v indikci

---

1038

[1] *Cosmae Chrom. Boem.* II, 4—6. má údaje podstatně jiné. Poslední část zprávy pochází z *Necrol. Olom.* z r. 1267; B. Dudík, *Ueber Nekrologe d. Olmützer Domkirche*, Arch. f. österr. Gesch. LV, 571.

1063

[1] Cf. *Cosmae Chron. Boem.* II, 21—30. Jan nebyl kanovníkem pražským, ale břevnovským benediktýnem, cf. L. Koserth, *Das Granum* 27. Granum může být v tomto místě závislé i na kronice *Pulkavově* ad a. 1067, A. Breitenbach, *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des Granum praes. Moravie*, Zeitschr. d. deutsch. Ver. f. Gesch. Mährens u. Schlesiens 6, 1902, 5. V pramenu není zmínka, že olomoucké biskupství bylo vybaveno *apostolicis privilegiis* římského papežství, o kterém je zmínka v listu papeže Řehoře VII., *Cod. dipl. Boh.* I, č. 67 (1074); není však žádné zprávy, která by hovořila o jejich udělení.

[2] Viz MMFH III, Dipl. č. 94 a pozn. 1.

---

[a] *Doplněno jinou rukou*

1091

[1] Cf. *Cosmae Chron. Boem.* II, 49, III, 2; *Pulkava* ad a. 1092, 1094.

[2] Vzhledem k údajům téhož pramene ad a. 900 je patrně míněn Svatopluk I. a II.

[3] O tom, že metropolitní sídlo bylo u v. Petra se hovoří v témže pramenu k r. 920, aniž se uvádí, že šlo o Polešovice. Údaj je spojen s dobou vévodů, patrně s dobou po úpadku politické moci Velké Moravy r. 907.

[4] V. Richter, *Les basiliques* 224 předpokládal, že tento údaj souvisí s kostelem v Sadech a biskupstvím 9. století. U Kunovic se r. 1247 připomíná kaple zasvěcená P. Marii, MMFH III, Dipl. č. 97.

quinto indiccione nona secundo Kal. Julii facta est solempnisata est presente serenissmo principe Sobesslao et coniuge sua et aliis quam pluribus proceribus ac inequiparabili multitudine cleri et populi de tanta solempnitate Deum laudantis in excelsis; quam quidem ecclesiam pontificalis sedis dignitate decoratam ceterarum in marchionatu Moravie ecclesiarum matrem constituit et in ea numerum duodenarium canonicorum et decanum iuxta numerum apostolorum cum Christo instituit...

devátě za druhých kalend červencových[1] za přítomnosti nejjasnějšího vládce Soběslava a jeho ženy a jiných mnohých velmožů a nesrovnatelného množství duchovenstva a lidu, chválícího z velké zbožnosti Boha na výsostech. Vždyť tuto církev ozdobenou hodností biskupského sídla ustanovil matkou ostatních kostelů v markrabství Moravském a při ní určil počet dvanácti kanovníků a děkana podle počtu apoštolů s Kristem[2]...

1204 Tempore huius pii patris Wladisslaus marchio Moravia, frater Przemisl, tercii regis Boemie, verus zelator ecclesiarum, pater clericorum... extitit... Denique idem marchio una cum providencia Roberti episcopi monasterium in Welegrad de loco primo funditus submoventes in alio loco opere mirifico decorantes construxerunt...

1204 V tom čase svatého otce[1] Vladislav, makrabí Moravy, bratr Přemysla, třetího krále Čech, vynikal jako pravý příznivec kostelů, otec duchovních... Konečně týž markrabí podpořen přispěním biskupa Roberta, přemístivše klášter ve Velehradě z prvního místa na místo jiné, vystavěli jej a vyzdobili podivuhodným způsobem...[2]

1131

[1] 30. června.

[2] Cf. *Ann. Gradic.* ad a. 1131, dále koncesi mohučského arcibiskupa a souhlas vévody Soběslava, *Cod. dipl. Mor.* I, č. 230, 231, též MMFH III, Dipl. č. 92.

1204

[1] Tj. biskupa Roberta.

[2] Prameny hovoří o počátku 13. stol. jako o době založení kláštera (MMFH III, Dipl. č. 94, 95, 118). Místo první komunity před založením kláštera nutno patrně hledat v místech tehdejšího Velehradu, tj. Starého Města, cf. R. Hurt, *Dějiny* I, 38.

AUGUSTINI OLOMUCENSIS EPISCOPORUM OLOMUCENSIUM SERIES

AUGUSTINA OLOMOUCKÉHO SEZNAM OLOMOUCKÝCH BISKUPŮ

Autor spisu, *Augustin Käsenbrot,* se narodil v Olomouci v r. 1467, po studiích v Itálii zastával církevní úřady v olomoucké diecézi a nakonec se stal vysokým úředníkem u dvora Vladislava Jagellonského. Napsal několik menších spisků, mezi nimi právě Seznam biskupů olomouckých, počínající Cyrilem a Metodějem a končící rokem 1497 (později bylo dílko dovedeno vydavatelem F. X. Richterem až do r. 1828); Augustin sám zemřel r. 1513. Spis je pro starší dobu velmi nespolehlivý, zejména pokud jde o chronologii popisovaných událostí.

Použité vydání: *Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensium series,* recensuit, continuavit notisque historicis illustravit F. X. Richter, Olomucii 1831.

Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensium Series

Ss. Cyrillus et Methodius.

(Inter annos 863. et 894. a Christo.)

I Primus Archiepiscopus Moraviae Cyrillus, natione Graecus, prius Constantinus Philosophus dictus,[a] a Nicolao primo Pontifice maximo, anno Christi octogesimo septimo supra octingentesimum sedem Velegradensem suscepit, postquam Triballos primum,[b] inde

Augustin Olomoucký Seznam olomouckých biskupů

Svatí Cyril a Metoděj.

(Mezi lety 863 a 894 po Kristu.)

I Jako první arcibiskup moravský přijal léta Páně 887 od papeže Mikuláše I. velehradský stolec[1] Cyril,[1] národností Řek, zvaný dříve Konstantin Filosof,[2] když zasvětil ve víru Kristovu nejprve Tribally[3] a potom Svatopluka, krále Moravanů,[4] i s veškerým ná-

---

[a] Prius Constantinus Philosophus dictus *desunt in cod. ms.* [b] nunc Bulgaros *adjicit ms.*

I

[1] K Velehradu jako sídlu arcibiskupskému cf. *Dalimilova kronika,* kap. 23, 24. Konstantin Fil. nebyl biskupem, zemřel 14. února 869.

[2] První panonský (moravský) arcibiskup Metoděj byl ustanoven papežem Hadriánem II. r. 869.

[3] Srbům se velmi často dávalo jméno Triballů (*Niketas Choniates, Laonikos Chalkokondylos* aj.). *Lev Diakon* a jiní označovali zase Slovany mezi řekami Moravou (srbskou) a Iskerou názvem *Μύσοι,* L. Niederle, *Slov. star.* II, 375. Jde patrně v podstatě o území provincie Moesia Sup.

[4] Cf. *Granum cathalogi* ad a. 886.

Swatoplukum Moravorum regem cum universa gente (quae Vistula, Danubio ac Vago fluvio terminabatur) in fide Christi initiarat. Fuere hi Marcomanni[c] veterum quondam historiis celebratissimi. Hic quum[d] ecclesiae quinque ferme annis praesedisset, Archiepiscopatui cessit, Adrianique Pontificis nutu Methodium fratrem ecclesiae Velegradensi praefecit. Qui cum a juniore Swatopluko multis injuriis ac contumeliis cum clero suo afficeretur, ecclesiae huic sacris interdixit, Romamque concessit, revocatusque non multo post, quum nihilo remissius rex in clerum saeviret, omnibusque, sceleribus et vitiis homo sanguinarius flagraret, beatus Methodius gregis sui perditionem ferre non valens, Romam iterum rediit, atque illic anno Christi noningentesimo septimo, ex hac luce migravit, in ecclesia divi Clementis (cujus corpus Cyrillus ex Chersona ponti Romam attulerat) sepultus; post cujus obitum sedes Episcopalis quinquennium fere vacavit.

rodem, jenž byl ohraničován řekami Vislou, Dunajem a Váhem. Tito Markomani byli kdysi velmi oslavováni v dějepisných dílech starých autorů.[5] Když tento téměř po pět let spravoval církev, odstoupil z arcibiskupského úřadu a na pokyn papeže Hadriána postavil do čela velehradské církve svého bratra Metoděje.[6] Když pak byl tento i se svým kněžstvem stíhán se strany mladšího Svatopluka četnými bezprávími a urážkami, vyhlásil nad touto církví klatbu a odebral se do Říma.[7] A byv nedlouho nato zavolán zpět, když král neběsnil proti kněžstvu o nic méně a jsa člověk krvežíznivý planul všemi zločiny a neřestmi, svatý Metoděj, nemoha snášet zkázu svého stáda, vrátil se znovu do Říma[8] a tam odešel léta Páně 907 z tohoto světa a byl pohřben v chrámu svatého Klimenta, jehož tělo přinesl Cyril do Říma z Chersonu při Černém moři. Po jeho smrti zůstal biskupský stolec prázdný téměř pět let.[9]

Joannes I.

(Inter annos 900. et 916. vel 926. a Christo.)

Jan I.

(Mezi léty 900 a 916 nebo 926 po Kristu)

II Joannes ex Moraviae Episcopis primus beato Methodio in pontificatu successit, episcopalemque sedem in oppido Polessowicz in ecclesia sanctorum Petri et Pauli Apostolorum annis XXVI ferme rexit, religioseque administravit. Hujus tempore Venceslaus, quum ducatum Boemiae moderaretur, ab impio Boleslao fratre (qui virtutibus ipsius vitaeque sanctimoniae regnandi cupidine aemulabatur) occisus, gloriosam martyrii lauream suscepit, inter divos non multo post relatus. Otho vero Caesar, qui tum Germanis praeerat, tam immane paricidium ferre non valens, Boleslaum usque adeo persequutus est, ut bello contra eum moto, hunc castris exuerit, eoque miserabiliter exstincto, Boemiam etiam ditioni suae subjecerit. Tradunt nonnulli, sedem episcopalem non in Polessowicz sed in Kunovicz fuisse.

II Jako první po blaženém Metodějovi nastoupil z moravských biskupů biskupský úřad Jan[1] a řídil i bohabojně spravoval téměř 26 let biskupské sídlo v městě Polešovicích v chrámě apoštolů svatého Petra a Pavla.[2] Za jeho doby byl zabit Václav, který spravoval knížectví české, bratrem Boleslavem, nevražícím z touhy po vládě na jeho ctnosti i bezúhonnost života, přijal slavný vavřín mučednický a nedlouho poté byl uveden mezi světce.[3] Císař Otto pak, který tehdy vládl Germánům, nemoha snést tak ohavnou bratrovraždu, pronásledoval Boleslava do té míry, že zvednuv proti němu válku, vypudil ho z jeho sídla, a když ten bídně zahynul, uvedl do svého područí také Čechy.[4] Někteří vypravují, že stolec biskupský nebyl v Polešovicích, nýbrž v Kunovicích.[5]

---

[c] Marcomanni et Sudini *ms.* [d] quem *ms.*

[5] Např. u Pešiny z Čechorodu, Středovského aj.

[6] Cf. pozn. 2 a *Granum cathalogi* ad a. 892.

[7] *Granum cathalogi* ad a. 900.

[8] *Tempore Mich. imp.*, c. 10.

[9] *Granum cathalogi* ad a. 907, 912.

II

[1] Kolem r. 900 se připomíná papežský legát arcibiskup Jan, který s biskupy Benediktem a Danielem vysvětil moravského arcibiskupa a tři další biskupy, MMFH III, Ep. č. 109.

[2] Cf. *Granum cathalogi* ad a. 916, kde je místo Polešovic uvedeno *apud Welegrad.*

Sylvester.

(Inter annos 942. et 961. a Christo.)

Sylvester

(Mezi léty 942 a 961 po Kristu)

III Sylvester Moravorum Episcopus secundus Joanne vita functo episcopales infulas anno Christi quadragesimo secundo supra noningentesimum suscepit, episcopatuique decem et novem annos praesedit: post cujus mortem Episcopatus Ratisbonensi ecclesiae (quae tum Baivariorum erat metropolis) usque ad annos triginta quinque fuit unitus: Inde vero per Benedictum septimum tempore beati Adalberti Pragensis Archiepiscopi opera Boleslai pii ecclesiae Pragensi annexus, quae unio nonaginta duobus annis duravit, usque ad Severum Episcopum Pragensem, ac Vratislaum regem Boemiae primum, cujus opera annuente Alexandro Pontifice maximo, episcopatus

III Sylvester převzal jako druhý moravský biskup po smrti Janově léta Páně 942 biskupské odznaky a biskupský úřad spravoval 19 let.[1] Po jeho smrti bylo biskupství na třicet pět let spojeno s církví řezenskou, což byla tehdy metropole Bavorů. Poté bylo však za časů blaženého pražského arcibiskupa Vojtěcha[2] z příkazu Benedikta VII. připojeno přičiněním Boleslava Pobožného k církvi pražské.[3] Toto spojení vytrvalo 92 let až po pražského biskupa Severa a po Vratislava, prvního krále českého, jehož přičiněním se za souhlasu papeže Alexandra vrátil biskupský úřad zpět na Moravu.[4] Za tohoto Sylvestra vtrhnou do Panonie Maďaři, skytský to kmen,

---

[3] *Granum cathalogi* ad a. 928.

[4] K tomu V. Novotný, *České dějiny* I/1, 481n.

[5] *Granum cathalogi* ad a. 1091.

III

[1] *Granum cathalogi* ad a. 942.

[2] *Granum cathalogi* ad a. 961.

[3] *Granum cathalogi* ad a. 971; nutno však připomenout, že r. 976 se uvádí moravský biskup na synodě v Mohuči (MMFH IV, Leg. 127) a *Cosmae Chron. Boem.* II, 21 jmenuje před dobou Severou biskupa Vracena.

[4] *Granum cathalogi* ad a. 1063.

rediit ad Moravos. Sub hoc Sylvestro Hungari, gens Scythica Pannoniam infestant, exactisque inde Gepidis et Avaribus occupant, ad Belgicam usque Galliam omnia ferro ac flammis vastantes. Hoc etiam tempore Ricinensis episcopatus Slesiae, Vratislaviam translatus est, electusque est hic Hieronymus Romanus, primus episcopus Vratislaviensis.

vyženou odtamtud Gepidy a Avary a obsadí ji, a ohněm i mečem vše pustoší až po belgickou Gallii. V této době bylo přeneseno také Ricinské biskupství slezské do Vratislavi a Hieronym římský byl zde zvolen prvním biskupem vratislavským.[5]

---

[5] K tomu cf. *Primus in Silesia episcopus Smograe* (Smogorzew) *constitutus . . . Godefredus fuit, Ann. Silesiae* ad a. 966, třetím pak Klement a co je zajímavé: *Hac tempestate Romanus praesul diplomate publico Slavicae sive Henetae linguae usum in temporis in sacris Ecclesiasticis more Bulgarorum Ecclesiarum inhibuit ac latina lingua concipi liturgiam precesque iussit, Ann. Siles.* ad a. 967. Jde ovšem o tradici poměrně pozdní, K. Lanckorońska, *Studies* 34. Biskupství ve Vratislavi bylo založeno (či spíše restaurováno?) Kazimírem Obnovitelem okolo r. 1058, avšak už r. 1000 se uvádí přítomnost vratislavského biskupa (*Johannes Wrotislaensis*) v Hnězdně, *Thietmari Mers. Chron.* IV, 45; *Ann. Magdeb.*, MGH SS XVII, 159.

IOANNIS AVENTINI ANNALES BOIORUM

JANA AVENTINA LETOPISY BAVORŮ

(MMFH I, 338—376)

Ioannis Aventini Annales Boiorum

IV, XXI 18 Dum autem talia in Francia et Lotharingia et Boiaria fiunt, Ugri duos reges Dursacum et Bugothum creant. Pannonias ante in vastam solitudinem Danubio tenus redactas occupant, eas Boiis auferunt, ubi colonias Ugrorum deducunt. Ipsaque Pannonia toties mutatis cultoribus saepenumero variis est appellata nominibus. . . . Nunc est excentos et viginti ferme annos Ungaria . . .

IV, XXI 19 Ludovicus, rex Germaniae atque Boiorum, ex omni Boiaria peracto delectu Anassiburgium, novam Boiorum coloniam, se confert. Adsunt episcopi, monarchorum antistites, proceres Boiorum quinto decimo Calendas Iulii, anno Christianae salutis nongentesimo super septimum. Ibi decretum omnium sententia Ugros Boiariae regno eliminandos esse. Vires igitur ex universis Boiariae provinciis, ex Nariscis, Boethis, Chamabis, Vindelicis, Noricis, Vennonibus, Athesinis, Stiriis, Venedis, Charinis, Carnis contrahuntur: bellum Ugris indicitur, intento infestoque exercitu utraque Danubii ripa proceres Boiorum in hostes contendunt. Ludovicus cum Burckardo Bathaviensi episcopo, Arabone praefecto Anassiburgii substitit. Belli deinde

Jana Aventina Letopisy Bavorů

IV, XXI 18 Zatím co se pak dály takovéto věci ve Francích, Lotrinsku a Bavorsku, zvolí Maďaři dva krále, Dursaka a Bugotha.[1] Obsadí Panonie, změnivše je předtím až po Dunaj v širou poušť, odejmou je Bavorům a přivedou tam maďarské osadníky. A Panonie, sama změnivši tolikrát své obyvatele, byla častokrát označována různými jmény . . . Nyní je to Uhersko téměř po 620 let . . .

IV, XXI 19 Ludvík, král německý a bavorský, provede odvody v celém Bavorsku a odebere se do Ennsburgu, nové osady Bavorů. Dne 17. června roku křesťanské spásy devítistého sedmého se (tam) dostaví biskupové, představení mnichů i bavorští velmoži. Za souhlasu všech tam bylo rozhodnuto, že je třeba vyhnat Maďary z bavorského království. Jsou tedy shromažďovány síly ze všech bavorských provincií, z území Narisků, Boethů, Chamavů, Vindeliků, Noriků, Vennonů, Athesinů, Štýrů, Venedů, Korutanců a Karnů; Maďarům je vyhlášena válka a bavorští velmoži zamíří proti nepřátelům po obojím dunajském břehu s vojskem k boji hotovým a připraveným. Ludvík se s pasovským biskupem Burckardem a velitelem Arabonem za-

---

IV, XXI 18

[1] *Liudprandi Antapodosis* II, 61.

periti, omnes copias in tria agmina partiuntur. Luitpoldus, Austriaci limitis dux, ripa aquilonari, meridionali vero in parte Theodomarus archimysta Iuvavensis, Zacharias Sabonensis, Otto Fruxinensis cum monachorum praesulibus Gumpoldo, Hartvico, Helmprechto Vratislaviam usque procedunt ibique castra faciunt. Eodem in Danubio navibus copias Sighardus Senonum princeps cognatus regis, Ratholdus, Hattochus, Meginuvardus et Eysengrinus dynastae Boiorum perducunt.

stavil v Ennsburgu. Jsouce znalí války, rozdělí pak všechny vojenské sbory do tří proudů. Liutbold, vévoda rakouského pomezí (táhne) po severním břehu, v jižní části pak Theotmar, arcibiskup salcburský, Zachariáš säbenský a Otto frizinský spolu s představenými mnichů Gumpoldem, Hartvikem a Helmprechtem postoupí až k Bratislavě a tam postaví tábor. Tamtéž převezou loďmi po Dunaji vojenské sbory Sigihard, kníže Senonů a příbuzný králův, Rathold, Hattoch, Meginward a Isamgrin, bavorští velmoži.[1]

IV, XXI 20 Nec Ugri segniciei atque socordiae, ubi se tantis apparatibus peti vident, se dedunt. Cuncta antea, quae necessaria forent, arma, viros, equos comparant iamque non pro gloria, sed salute pugnaturi acriter resistunt. Interim aliquot equites caeteras Boiorum legiones lacessere iubent. Regesque utrique infinito equitatu, quo plurimum tum valebant, agmen episcoporum incessunt: quasi perrupturi aciem pernicibus equis magna vi impetunt: ingentem sagittarum imbrem infundunt, Boios spiculis, quae corneis arcubus iaculabantur, obruunt rursusque cedunt. Velociores erant quam exercitus noster gravi armatura instructus: Rursus cum procul abesse credebantur, aderant: eadem velocitate et sequebantur et fugiebant. Dum te vicisse putares, in discrimine maximo eras. Eminus sagitta Ugri inimicos petebant. Nec enim aperto Marte, pedestri praelio, acie congredi, ense cominus pugnare, urbes obsidere, oppida oppugnare, castella expugnare tum noverant: sed nunc cedendo, nunc urgendo insidiisque dimicare soliti erant. Et tantus in illis dolus, tanta velocitas, tanta peritia militiae inerat, ut absentes an praesentes, fugitantes an instantes, pacem simulantes an bellum gerentes perniciosiores essent, in incerto haberetur. Dum igitur vasto impetu advolant, rursus verso equo instant: utroque modo spicula spargunt, tela ingerunt, dextra, laeva, a fronte, a tergo incursant: nostros defatigant: tandem undique ingruunt, undique Boios fessos invadunt, superant, sternunt, caedunt quinto Idus Augusti. Noctuque clanculum Danubium tranant, Luitpoldum legatum Ludovici, Eysengrinum epularum magistrum cum omnibus copiis, cum quindecim dynastis in castris trucidant. Postridie, hoc est tertio Idus Augusti, eos qui ad neves erant, facile absque labore, metu perterritos, simili strage adficiunt.

IV, XXI 20 Ani Maďaři se neoddají liknavosti a nečinnosti, když vidí, že se na ně chystá útok s tak velikými přípravami. Předem přichystají všechno, čeho by bylo zapotřebí, zbraně, muže, koně, a nehodlajíce již bojovat pro slávu, nýbrž pro spásu, postaví se rázně na odpor. Mezitím přikáží několika jezdcům, aby dráždili ostatní bavorské legie. A oba dva králové[1] s nesmírnou jízdou, v níž měli tehdy největší převahu, napadnou voj biskupů. Zaútočí s velkou silou, jako by chtěli na hbitých koních prorazit šik; spustí obrovský déšť šípů, zasypou Bavory střelami, které metali z luků vyrobených z rohů a opět ustoupí. Byli rychlejší, než naše vojsko vystrojené těžkou zbraní. Když se o nich věřilo, že jsou daleko vzdáleni, byli zase tady; s takovou rychlostí jak pronásledovali, tak i prchali. Zatím co by sis byl myslel, že jsi zvítězil, byl jsi v největším nebezpečí. Maďaři napadali nepřátele zdaleka šípy. Nedovedli se totiž tehdy utkávat v otevřeném boji, v pěší bitvě, v šiku, bojovat zblízka mečem, obsazovat města, obléhat osady, dobývat hrady. Ale měli ve zvyku bojovat hned ustupujíce, hned dotírajíce, a s pomocí nástrah. A tak velká byla v nich lstivost, tak velká rychlost, tak velká znalost vojenského umění, že se s jistotou nevědělo, zda jsou nebezpečnější, jsou-li vzdáleni, či přítomni, prchají-li, či dotírají, předstírají-li mír, či vedou-li válku. Zatím co se tedy hnali prudkým útokem, obrátivše koně, znova dotírají; obojím způsobem rozsévají střely, házejí kopí, útočí zprava, zleva, zpředu i zezadu a naše vyčerpají. Konečně se ze všech stran přiženou, odevšad napadnou zemdlené Bavory, přemohou (je), porazí a pobijí dne 9. srpna. A v noci tajně přeplavou Dunaj a povraždí v táboře Ludvíkova vyslance Liutbolda a stolníka Isamgrina spolu se všemi vojenskými oddíly a s patnácti velmoži. Dalšího dne, tj. 11. srpna, stihnou podobnou porážkou snadno a bez námahy i ty, kteří dleli u lodí, strachem poděšené.[2]

IV, XXI 21 Tres dies continenter irato coelo pugnatum. Maxima pars nobilitatis Boiariae perit, vulgus promiscuum sine numero occisum. Luitpoldus, dux orientalis Boiariae praefectorumque praetorio Rheni, cum undeviginti Boiorum dynastis, quorum haec sunt nomina, caesus est, Piligrinus, Dietpoldus, Hebbo, Eysengrinus, Hathechus, Bero, Rudmundus, Leitfridus, Waltherus, Arebertus, Babo, Iringus, Gundboldus, Eysengrinus, Hathochus, Meginuvardus, Rutholdus, Albertus, Luitpoldus ... Perpauci..., quos fuga servavit, ad Ludovicum Anassiburgium perveniunt. Aribo in demortui Luitpoldi locum substituitur.

IV, XXI 21 Tři dny se neustále bojovalo za nepříznivého počasí. Největší část bavorské šlechty zahyne, prostý lid byl v nesčíslném počtu pobit. Liutbold, vévoda východních Bavor, zakladatel rodu bavorských knížat a velitelů stráže na Rýně, byl usmrcen spolu s 19 bavorskými velmoži, jejichž jména jsou tato: Piligrin, Dietpold, Hebbo, Isamgrin, Hathech, Bero, Rudmund, Leitfríd, Walter, Arebert, Babo, Iring, Gundbold, Isamgrin, Hathoch, Meginward, Ruthold, Albert, Liutbold ... Velmi četní z těch..., které spasil útěk, dorazí k Ludvíkovi do Ennsburgu. Na místo zemřelého Liutbolda je postaven Aribo.[1]

IV, XXI 19

[1] Viz kap. IV, XXI 20.

IV, XXI 20

[1] Viz kap. IV, XXI 18.

[2] *Ann. Iuvav. max.*, *Ann. Alam.*, *Reginon. Chron.* (*Cont. Adalb.*) ad a. 907; *Ann. Laubac.* ad a. 908; *Ann. Admunt.*, *Ann. s. Rudb. Salisb.*, *Auct. Garst.* ad a. 907: Uvedené datum 9.—11. srpna nesouhlasí s datem *Ann. Iuvav. max.* ad a. 907.

IV, XXI 21

[1] Viz kap. IV, XXI 20.

FONTIUM CONSPECTUS — SBÍRKY PRAMENŮ

V. N. Beneševič, *Drevneslavjanskaja kormčaja XIV titulov bez tolkovanij* — Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem palaeo-slovenicam adjecto textu Graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato, Sankt-Peterburg 1906.

V. N. Beneševič, *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica*, Abhandl. d. Bayer. Akad. d. Wiss., Phil. hist. Abt., N. F. Heft 14, München 1937.

Th. Bitterauf, *Die Traditionen des Hochstiftes Freising* I, München 1905.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, t. I, A. Boček, Olomouc 1836 (CDM).

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, t. I., ed. G. Friedrich, Praha 1904 (CDB).

Codex diplomaticus Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, ed. I. Kukuljević—Sakcinski, t. I., Zagreb 1874.

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, t. VII/4, ed. G. Fejér, Buda 1837.

N. Coletus, *Sacrosancta concilia*, t. IX, Venetiis 1729.

Conciliorum omnium generalium et provincialium Collectio regia, t. XXII, Parisiis 1644.

Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, Reihe A: Regesten, Abt. I.: *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von* 565—1453, ed. F. Dölger, I. Teil, München—Berlin 1924.

D. Dečev, *Otgovorite na papa Nikolaj I. po dopitvanijata na Bălgarite* (Responsa papae Nicolai I. ad consulta Bulgarorum), Sofija 1922.

G. Dobner, *Annales Hageciani*, t. I—VI, Pragae 1761—1782.

A. Dostál, *Clozianus* — Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký, Praha 1959.

D. Dubenskij, *Pamjatniki drevnego russkogo prava*, Russkije dostopamjatnosti II, Moskva 1843.

D. Farlati, *Illyricum sacrum*, t. VIII, Venetiis 1819.

A. Th. Fasseau, *Collectio synodorum et statutorum almae dioecesis Olomucenae*, Rezii 1766.

Fontes rerum Bohemicarum, t. IV, Pragae 1884.

Fontes rerum Bulgaricarum, t. XI, Sofija 1965.

J. Frček, *Euchologium Sinaiticum*, texte slave avec sources greques et traduction française I, II, Patrologia orientalis, Paris 1933 a 1939.

R. H. Freshfield, *A Manual of Roman Law. The Ecloga*, Cambridge 1926.

Granum catalogi praesulum Moraviae, ed. J. Loserth, Archiv f. österr. Gesch. 78, 1892.

F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, Fontes, Radovi Starosl. vinst. 4, Zagreb 1960.

I. Harduini *Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificum*, t. V., Parisiis 1714.

W. Hauthaler, *Salzburger Urkundenbuch* t. I, Salzburg 1898.

J. M. Heer, *Ein karolingisches Missions-Katechismus.* Ratio de cathecizandis rudibus..., Freiburg im Breisgau 1911.

M. Hyamson, *Mosaicarum et Romanarum Legum Collatio*, with Introduction, Facsimile and Transcription of the Berlin Codex, Translation and Appendices, London 1913.

Ph. Jaffé, *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum* 1198, t. I., Berolini 1851, Lipsiae 1885.^{2}

A. Jaksch, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*, t. I., Klagenfurt 1896.

F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, t. I, Ljubljana 1902.

Ph. Labbei—G. Cossart, *Sacrosancta concilia*, t. VIII, Luteciae Parisiorum 1671.

P. A. Lavrov, *Kyrylo ta Metodij v dav'no-slovjan'skomu pys'men'stvi*, Kyiv 1928.

P. A. Lavrov, *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*, Leningrad 1930.

I. Leunclavius Amelburnus, *Juris graeco-romani tam canonici quam civilis tomi duo*, Francofurti 1596.

Magnae Moraviae fontes historici, t. I., Annales et Chronicae, Pragae-Brunae 1966, t. II., Textus biographici, hagiographici, liturgici, Brunae 1967, t. III., Diplomata. Epistolae. Textus historici varii, Brunae 1969.

J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. I—XXI, Florentiae et Venetiis 1759—1798, zvl. t. XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII.

Merilo pravednoje po rukopisi XIV veka, ed. M. N. Tichomirov, Moskva 1961.

J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, sive Bibliotheca universalis omnium ss. Patrum, Doctorumque ecclesiasticorum..., I. Patrologiae latinae t. 1—222, Paris 1844—1864, zvl. t. 97, 99, 119, 126.

Th. Mommsen, *Mosaicarum et Romanarum legum collatio.* Collectio librorum iuris anteiustiniani III, 1890.

Monumenta Germaniae historica, inde ab A. Chr. D usque ad A. MD.
  Scriptores rerum Germanicarum, t. I—XXXII, Hannoverae—Lipsiae 1826—1934,
  Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, t. I—LXI, Hannoverae—Berolini 1839—1935,
  Scriptores rerum Germanicarum, Nova series, t. I—XIII, Vimariae—Berolini 1922—1959,
  Leges (in folio), t. I—III, Berolini 1965,
  Leges (in quart), Legum sectio II. (Capitularia), Berolini 1960,
    Legum sectio III. (Concilia), Hannoverae—Lipsiae 1906—1924.
  Epistolae: Epistolae Karolini aevi, t. IV—VIII, Berolini 1895—1939.

Monumenta Poloniae historica, ed. A. Bielowski, t. I—VI, Kraków—Lwów 1864—1893.

V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb 1952.

L. A. Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores at anno* 500 *ad* 1500..., t. XII, Mediolani 1728.

R. Nahtigal, *Euchologium Sinaiticum*, starocerkvenoslovanski glagolski spomenik, Ljubljana 1941—1942. t. I—II.

Z. Nejedlý, *Dějiny husitského zpěvu* III, Praha 1955.

J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, t. IV, Roma 1858.

J. B. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, t. II, Roma 1868.

Le Quien, *Oriens Christianus*, t. I, Paris 1740.

F. Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagrabiae 1877.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, t. I., ed. K. J. Erben, Pragae 1855.

Regesta imperii, t. I, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern 751—918, ed. J. F. Böhmer—E. Mühlbacher, Innsbruck 1889, 1900;^{2} neu bearbeitet von J. Lechner, Innsbruck 1908.

Responsa Nicolai papae I. ad consulta Bulgarorum, Romae 1860.

F. X. Richter, *Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensium series*, Olomucii 1831.

V. Rismondo, *Toma Archidiakon, Kronika (Thomae Archidiaconi Historia Salonitana)*, Split 1960.

H. J. Schmitz, *Die Bussbücher und das kanonische Bussverfahren*, t. II, Düsseldorf 1898.

B. Sinogowitz, *Studien zum Strafrecht der Ekloge*, Athen 1956.

A. Spulber, *L'Eclogue des Isauriens*, Cernautzi 1929.

I. I. Sreznevskij, *Obozrenije drevnich russkich spiskov kormčej knigi*, Priloženija, Sankt Peterburg 1897; též in: Sbornik Otdel. russ. jaz. i slovesnosti 65, 1899.

P. Strojev, *Sofijskij vremennik ili Russkaja letopis' s* 862 *do* 1534 g., Moskva 1820—1821; též in: Pol. sob. russ. letopisej VI, 1853.

N. S. Suvorov, *Slědy zapadno-katoličeskago cerkovnago prava v pamjatnikach drevnjago russkago prava*, Jaroslavl' 1888.

F. Šišić, *Letopis popa Dukljanina*, Beograd—Zagreb 1928.

A. Teodorov—Balan, *Kiril i Metodi* I/II, Sofija 1920, 1934.

Thomas archidiaconus, Historia Salonitana, ed. F. Rački, Zagrabiae 1894.

M. N. Tichomirov—L. V. Milov, *Zakon sudnyj ljudem kratkoj redakcii; Zakon sudnyj ljudem prostrannoj i svodnoj redakcii*, Moskva 1961.

J. Vajs, *Ioannis VIII. PP. epistolae ad Svatopluk principem et Methodivm archiepiscopum*, Romae 1924.

J. Voellus—Ch. Justellus, *Bibliotheca iuris canonici veteris*, t. II, Paris 1661.

F. W. H. Wasserschleben, *Die Bussordnungen der abendländlischen Kirche*, Halle 1851.

J. Zahn, *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark*, t. I., Graz 1875.

C. E. Zachariae a Lingenthal, *Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum:* Ecloga Leonis et Constantini, Epanagoge Basilii, Leonis et Alexandri, Lipsiae 1852.

Zbraslavská kronika, Praha 1952.

COMMENTARII ET DISPUTATIONES — SEZNAM HLAVNÍ LITERATURY

Abel—Simson, *Jahrbücher d. fränk. Reiches unter Karl d. Grossen* I, 1888.

Almazov A. I., *Tajnaja ispověď v pravoslavnoj vostočnoj cerkvi* I, Odessa 1894.

Andreev M., *Kăm văprosa za proizchoda i săštnostta na Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Godišnik na Sofij. univ., Jurid. fak. 49, 1957.

Andreev, M., *Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, starobălgarski praven pametnik, Pravna misăl 2, 1958, kn. I; rus. *Javljajetsja li „Zakonъ sudnyj ljudьmъ“ drevnebolgarskim pamjatnikom?*, Slavjan. archiv, Moskva 1959.

Andreev M., *Sur l'origine du „Zakon Sudnyi Ljudem“ (loi pour juger les gens)*, Revue des études sud-est europénnnes 1, 1963.

Andreev M., *Kăde e bil săzdaden Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Slavjan. filolog. 5, 1963.

Andreev M., *V Makedonija li e bil săzdaden Zakonъ sudnyj ljudьmъ i slavjanskijat părvoučitel Metodij li e negov avtor?*, in: Chiljada i sto godini slavjanska pismenost 863—1963, Sofija 1963.

Andreev M., *Novi proučvanija i novi teorii otnosno proizchoda na Zakonъ sudnyj ljudьmъ*,

Antoljak St., *Miscellanea mediaevalia Jugoslavica*, Godišen zbornik 20, 1968.

Arquilliére H. X., *L'Augustinisme politique*, Paris 1934.

Avenarius A., *K otázke polohy a vzniku Sámovej ríše*, Hist. štúdie XIII, 1968.

Barišić F. F., *Le Siège de Constantinopole par les Avares et les Slaves au* 626, Byzantion 24, 1954.

Bartoňková D., *Uherské písemné prameny o Velké Moravě*, Sbor. prací fil. fak. Univ. J. E. Purkyně E 10, roč. 14, 1965.

Bartoš F., *Dialektický slovník moravský*, Praha 1905.

Bartoš F., *Dialektologie moravská* I—II, Brno 1886—1895.

Beneš P., *Quelques traces de relations entre la Grande Moravie et la Romania danubienne*, Sbor. prací fil. fak. Univ. J. E. Purkyně E 10, 14, 1965.

Beneševič V. N., *Kanoničeskij sbornik XIV titulov so vtoroj četverti VII veka do* 883 g., Sankt-Peterburg 1905.

Berčić I., *Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Čirila i Metoda*, Zagreb 1870.

Bidlo J., *Cesta Metodějova do Cařihradu*, Čas. Matice moravské 40, 1916.

Bílková L.—Fiala Z.—Karbulova M., *Altmährische Terminologie in den zeitgenössischen Quellen und ihre Bedeutung*, Byzantinoslavica 29, 1968.

Bischoff B., *Über Einritzungen in Handschriften des frühen Mittelalters*, Zentralbl. f. Bibliotekhwesen 54, 1937.

Bischoff B., *Die süddeutschen Schreibschulen und Bibliotheken der Karolingerzeit*, I. Die bayer. Diözesen, München 1940.

Blagoev N. P., *Responsa papae Nicolai I. ad consulta Bulgarorum*, Sbor. na Bălg. akad. VI, Sofija 1916.

Blagoev N. P., *Zakon sudnyj. Kritičeski beležki*, Spis. na Bălg. Ak. na Naukite X, Sofija 1910.

Bobčev S. S., *Istorija na starobălg. pravo*, Sofija 1910.

Bogišić V., *Pisani zakoni na slovenskom jugu*, Zagreb 1872.

Boháček M., *Nejstarší právnické rukopisy v Olomoucké kapitulární knihovně*, Sbor. Kraj. vlastivěd. musea IV, 1956—1958.

Bonnaud—Delamare R., *L'idée de paix à l'époque carolingienne*, Paris 1939.

Brandl V., *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brno 1876.

Breitenbach A., *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*, Zeitschr. d. deutsch. Ver. f. d. Gesch. Mährens und Schlesiesn 6, 1902.

Bretholz B., *Geschichte Mährens* I/1, Brno 1893; čes. *Dějiny Moravy* I/1, Brno 1896.

Brückner A., *Die Wahrheit über die Slawenapostel*, Tübingen 1913.

Buczek K., *O dokumencie biskupstwa praskiego z r.* 1086, Roczn. Hist. 15, 1939.

Bulín H., *Slezsko a Říše velkomoravská*, Slezský sborník 58, 1960.

Bulín H., *Podunajští Abodriti*, Slovan. hist. studie III, 1960.

Büdinger M., *Österreichische Geschichte*, Leipzig 1858.

Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis* IV.

Cibulka J., *Velkomoravský kostel v Modré a začátky křesťanství na Moravě*, Praha 1958.

Coletus J., *Illyrici sacri*, t. VII, Venetiis 1819.

Conrat M., *Römisches Recht bei Papst Nicolaus I.*, Neues Archiv d. Ges. f. ältere deutsche Geschichtskunde 36, 1911.

Csóka L., *Ki volt Anonymus?*, Magyar Nyelv 58, 1962.

Čáda F., *Ondřej z Dubé. Práva zemská česká*, Hist. archiv 48, 1930.

Čejka, *Třetí sbírka lékařské terminologie*, Příl. Čas. Čes. mus. 27, 1853.

Červinka I. L., *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, Brno 1928.

Danailov G. T., *Edin pametnik na staroto bălgarsko pravo*, Sbor. za narod. umotvor., nauka i knižnina 18, 1908, t. III.

Dekan J., *Príspevok k otázke politických hraníc Veľkej Moravy*, Historica Slovaca V, 1947.

Dekan J., *Začiatky slovenských dějín a Ríša veľkomoravská*, Bratislava 1951.

Devos P.—Meyvaert P., *La légende Morave des SS. Cyrille et Méthode et ses sources*, Annal. Boll. 74, 1956.

Dietrich K., *Byzantinische Charakterköpfe*, Leipzig 1909.

Dittrich Z. R., *Christianity in Great Moravia*, Groningen 1962.

Doskočil K., *Vývoj cisiojanu u nás*, Sbor. hist. VI, 1959.

Dölger F., *Ist der Nomos Georgikos ein Gesetz Justinians II.?*, in: Festschrift L. Wagner II., München 1945.

Dudík B., *Dějiny Moravy* I—II, Praha 1875; něm. *Mährens allgemeine Geschichte* I, Brno 1860.

Dujčev I., *Vztahy mezi Čechy, Slováky a Bulhary ve středověku*, in: Československ.-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963.

Dujčev I., *Slavjano-bolgarskie drevnosti IX-go veka*, Byzantinoslavica 11, 1950.

Dujčev I., *Die Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum als Quelle für die bulgarische Kirchengeschichte*, Wien 1949.

Dümmler E., *Pilgrim von Passau und das Erzbisthum Lorch*, Leipzig 1854.

Dümmler E., *Geschichte des Ostfränkischen Reichs* I—II, Berlin 1862—1865.

Dvornik F., *The Photian Schism, History and Legend*, Cambridge 1948; franc. *Le schisme de Photius. Histoire et Légend*, Paris 1950.

Dvornik F., *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926.

Dvornik F., *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Praha 1933.

Dvornik F., *The Making of Central and Eastern Europe*, London 1949.

Dvornik F., *The Slavs, Their early History and Civilization*, Boston 1956.

Dvornik F., *Moravská říše a její apoštolové; Svatí Cyril a Metoděj v Římě*, in: Se znamením kříže Řím 1967.

Dvornik F., *Die Bedeutung der Brüder Cyrill und Method für die Slaven- und Kirchengeschichte*, Ann. Inst. Slav. I/1, 1964.

Dvornik F., *Byzantium, Rome, Franks, and the Christianization of the Southern Slavs*, in: Cyrillo-Methodiana. Köln—Graz 1964.

Dvorník F., *Byzantské misie u Slovanů*, Praha 1970; angl. *Byzantine Missions among the Slavs*, Washington 1970.

Eisner J., *Děvínská Nová Ves*, Bratislava 1952.

Fasoli G., *Le invasioni ungherese in Europa nel secolo X.*, Firenze 1945.

Faulhaber R., *Die Reichseinheitsgedanke in der Literatur der Karolingerzeit bis zum Vertrag von Verdun*, Eberings hist. Studien 204, 1931.

Fehér G., *Beiträge zum Problem des ungarisch-slawischen Zusammenlebens*, Acta Archeologica VIII, 1957.

Fehér G., *Die Landnehmenden Ungarn und ihr Verhältnis zu den Slawen des mittleren Donaubeckens*, Studia Slavica III, 1957.

Fiala Z., *Poznámky ke statím Václava Vaněčka...*, Čs. čas. hist. t. 13, 1965.

Fiala Z., *Hlavní problémy politických a kulturních dějin českých v 9. a 10. století podle dnešních znalostí*, Čs. čas. hist., 14, 1966.

Fiala Z., *Vztah českého státu k Německé říši do počátku 13. stol.*, Sbor. hist. VI, 1959.

Fichtenau H., *Zu den Urkundenfälschungen Pilgrims von Passau*, Mitt. d. oberösterr. Landesarchivs 8, 1964.

Flajšhans V., *Klaret a jeho družina I.*, Praha 1926.

Florinskij T. D., *Drevnejšij pamjatnik bolgarskogo prava*, Sbor. statej po istorii prava, posvj. M. F. Vladimirskomu-Budanovu, Kyjev 1904.

Freshfield E. H., *A revised Manual of Roman Law founded upon the Ecloga of Leo III and Constantine V of Isauria. Ecloga privata aucta*, Cambridge 1927.

Funk F. X., *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen I*, Paderborn 1897.

Ganev V., *Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Sofija 1959.

Ganshof F. L., *Observations sur l'Ordination imperii de* 817, Festschrift f. G. Kisch, Stuttgart 1955.

Ganshof F. L., *Over het idee van het Keizerschap bij Lodewijk de Vrome tijdens het eerste deel van zijn regering*, Mededelingen van de kon. Vlaamse Ac., Kl. d. Let. 15/9, Bruxelles 1955.

Gentile A., *Aquileia e il patriarcha Paolino*, in: Studi aquileiensi off. a G. Brusin, Aquileia 1953.

Gebauer J., *Kniha Rožmberská*, Listy fil. 7, 1880.

Giannoni C., *Paulinus II. von Aquileja*, Wien 1896.

Giduljanov P. V., *Mitropolity v pervyje tri veka christianstva*, 1905.

Gil'ferding A. F., *Voprosy predloženye bolgarami rimskomu papě Nikolaju I.*, Sobran. soč. I, Sankt Peterburg 1868.

Ginnis D., *Das Promulgationsjahr der isaurischen Ekloge*, Byzant. Zeitschrift 24, 1923.

Golubinskij Je., *Kratkij očerk istorii pravoslavnych cerkvej, bolgarskoj, serbskoj i rumynskoj ili moldo-valašskoj*, Moskva 1871.

Golubinskij Je., *Istorija russkoj cerkvi* I/1, Moskva 1901.

Grafenauer B., *Beziehungen der Slawen zu den Awaren und ihre wirtschaftlich-soziale Grundlagen bis zur Belagerung von Konstantinopel* (626), X. Congr. inter. di sc. stor., Roma 1955.

Grafenauer B., *Prilog kritici izvestije Konstantina Porfirogeneta o doseljevanju Hrvata*, Histor. zbor. 5, 1952.

Grafenauer B., *Vprašanje konce Koceljeve vlade u Spodnji Panoniji*, Zgodov. čas 6—7, 1952 až 1953.

Grafenauer B., *Zgodovina slovenskega naroda* I—II, Ljubljana 1964,^{2} 1965:^{2}

Grafenauer B., *Grossmähren, Unterpannonien und Karantanien, in:* Das Grossmährische Reich, Praha 1966.

Grafenauer B., *Slovansko-nemška borba za srednje Podonavje v 9. stoletju*, in: Razpr. SAZU V, Ljubljana 1966.

Grafenauer B., *Nekaj vprašanj iz dobe naselitve južnih Slovanov*, Zgodov. čas. 4, 1950.

Graus F., *Das Großmährische Reich in der böhmischen mittelalterlichen Tradition*, Ann. Inst Slav. I/2, 1966.

Graus F., *Říše velkomoravská, její postavení v současné Evropě a vnitřní struktura*, Konf. o Veľkej Morave a byzant. misii Brno—Nitra 1963; franc. *L'Empire de Grande Moravie, sa situation dans l'Europe de l'époque et sa structure intérieure*, Praha 1963.

Grivec F., *Doctrina byzantina de primatu et unitate ecclesiae*, Ljubljana 1921, čes. Kroměříž 1922.

Grivec F., *Pohvala sv. Cirilu i Metodiju*, Razpr. Akad. znan. in umet., Ljubljana 1950; čes. *Pochvala sv. Cyrila a Metoděje*, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 33, 1946.

Grivec F., *Prepir o Metodovih jećah*, Zgodov. čas. VI—VII, 1952—1953.

Grivec F., *Quaestiones Cyrillo-Methodianae*, Orient. Christ. Per. 18, 1952.

Grivec F., *Elenchus conciliorum*, Acta Acad. Velehrad. 14, 1941.

Grivec F., *Clozov—Kopitarev Glagolit v slovenski književnosti in zgodovini*, Razprave I, 5, Ljubljana 1947.

Grivec F., *O teških mestih v Clozovem Glagoljašu*, Slovo 2, 1953.

Grivec F., *Sermo panegyricus in memoriam ss. Cyrilli et Methodii*, Acta Acad. Velehradensis 18, 1947.

Grivec F., *Zarja stare slovenske književnosti. Frisinški spomeniki v zarji sv. Cirila in Metoda*, Ljubljana 1942.

Grivec F., *O idejah in izrazih Žitij Konstantina in Metodija*, Razprave Akad. um. in znan., Ljubljana 1944.

Grot K. Ja., *Moravija i Mad'jari s poloviny IX do načala X věka*, Sankt-Peterburg 1881.

Gubidelnikov G. G., *Zakonъ sudnyj ljudьmъ*, Juridičeski pregled 16, 1908.

Gumplowicz L., *Początki biskupstwa krakowskiego*, Przegl. hist. 1907.

Györffy Gy., *Formation d'états au IX*^{e} *siècle suivant les „Gesta Hungarorum" du Notaire Anonyme*, in: Nouvelles études historiques I, Budapest 1965.

Györffy Gy., *Krónikáink és a magyar őstörténet*, Budapest 1948.

Györffy Gy., *Die Erinnerung an das Grossmährische Reich in der mittelalterlichen Überlieferung Ungarns*, Budapest 1963.

Györffy Gy., *Das Güterverzeichnis des griechischen Klosters zu Szavászentdemeter* (*Sremska Mitrovica*) *aus dem 12. Jahrh.*, Studia Slavica 5, 1959.

Győry J., *Gesta regum — Gesta nobilium*, Budapest 1948.

Halaga R. O., *Solné hrady v Potisí a ranofeudálne pohraničie*, Nové obzory 4, 1962.

Halban—Blumenstok A., *Beiträge zur Kentnis der gegenseitigen Beziehungen des orientalischen und katholischen Kirchenrechts*, Zeitschr. f. Kirchenrecht III/2, 1893.

Haller J., *Quellen zur Entstehung d. Kirchenstaates*, 1907.

Halphen L., *Charlemagne et l'empire carolingien*, Paris 1949.^{2}

Hauck G., *Kirchengeschichte Deutschlands* I—III, Leipzig 1904—1906.^{4}

Hauptmann Lj., *Prihod Hrvatov*, in: Bulićev zbornik, 1924; *Dolazak Hrvata*, Zbor. kralja Tomislava, Zagreb 1925.

Hauptmann Lj., *Das Regensburger Privileg von* 1086 *für das Bistum Prag*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 72, 1954.

Hauptmann Lj., *Les rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avares pendant la seconde motié du VI*^{e} *siècle*, Byzantion 4, 1927—1928.

Hauptmann Lj., *Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 36, 1915.

Hauptmann Lj., *Uloga Velikomoravske države u slavensko-njemačkoj borbi za Podunavlje*, Rad JAZU, Zagreb 1932.

Havlík L., *Staří Slované v rakouském Podunají v době od 6. do 12. stol.*, Rozpravy ČSAV 73/9, Praha 1963.

Havlík L., *Slované ve Východní marce v* 6.—11. *stol.*, Slavia Antiqua 11, 1964.

Havlík L., *Iohannes presbyter de Venetiis*, Čas. Matic moravské 87, 1968.

Havlík L., *O politických osudech a zahraničních vztazích státu a říše Moravanů*, in: O počiatkoch slovenských dejín, Bratislava 1965.

Havlík L., *Zur politischen Stellung Großmährens im europäischen Raum*, Österr. in Gesch. u. Lit. 11, 1967.

Havlík L., *Panonie ve světle franských pramenů* 9. *století*, Slavia Antiqua 17, 1970.

Havlík L., *Der päpstliche Schutz und die slavischen Völker*, Ann. Inst. Slav. II/2, 1969.

Havlík L., *Velká Morava a středoevropští Slované*, Praha 1964.

Havlík L., *Tři kapitoly z nejstarších česko-polských vztahů*, Slovan. hist. studie IV, 1961.

Havlík L., *Christianizace slovenských národů a římské papežství*, Slovan. přehled 55, 1969.

Havlík L., *Predstavljenija o rodstvennosti slavjanskich narodov*, Sovetskoe slavjanovedenie 1969/3.

Havlík L., *Moravské a české tradice v uherských kronikách*, Slovan. přehled 55, 1969.

Havlík L., *Velká Morava a franská říše*, Hist. štúdie VIII, 1963.

Havlík L., *Význam a postavení Velké Moravy v Evropě 9. století*, in: Sbor. konf., Uh. Hradiště 1971.

Havlík L., *K otázce nomenklatury pramenů o Velké Moravě*, Čas. Mat. mor. 90, 1971.

Havlík L., *Počátky státního života balkánských Slovanů*, Slovan. přehled 56, 1970.

Havlík L., *Roman Universalism and 9th-Century Moravia* (v tisku).

Hefele C. J., *Konziliengeschichte* III—VI, Freiburg 1877—1890; Hefele C. J.—Leclercq H., *Histoire des Conciles*, Paris 1907—1921.

Hecht F., *Homiliář opatovický*, Praha 1863.

Hejl F., *Vizantijskoe posol'stvo v Velikuju Moraviju — na političeskom fone togdašnej Jevropy*, in: Magna Moravia, Praha 1965.

Hellmann M., *Grundfragen slavischer Verfassungsgeschichte des frühen Mittelalters*, Jahrb. f. Gesch. Osteuropas 2, 1954—1955.

d'Herbigny M., *Theologica de ecclesia* II, Paris 1921.

Hergenröther J., *Photius, Patriarch von Konstantinopel* I—III, Ratisbonae 1867—1869.

Heuwieser M., *Geschichte des Bistums Passau* I, Passau 1939.

Hodinka A., *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, Budapest 1916.

Hohenlohe C., *Ursprung und Zweck der Collatio legum Mosaicarum et Romanarum*, Wien 1935.

Holtzmann R., *Urkunde Heinrichs d. IV. f. Prag v. J. 1086*, Arch. f. Urkundenforsch. 6, 1918.

Honigmann E., *Studies in Slavic Church History, B. Archêveque ignatien de Moravie, rival de St. Méthode*, Byzantion XVII, Amer. Ser. III, 1944—1945.

Hrubý V., *Původní hranice biskupství pražského a hranice říše české* v 10. stol., Čas. Matice moravské 50, 1926.

Hrubý V., *Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od konce X. stol. do konce XIII. stol. a jeho poměr ke státu*, Čes. čas. hist. 22, 1916.

de Hube R., *O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-byzantyńskiego u narodów słowiańskich*, Warszawa 1868.

Hýbl F., *Dějiny národa bulharského*, Praha 1930.

Chaloupecký V,. *Česká hranice východní koncem XI. stol.*, Čes. čas. hist. 32, 1926.

Chaloupecký V., *Prameny X. století Legendy Kristiánovy*, Svatovácl. sborník II/2, Praha 1939.
Chaloupecký V., *Slovanská bohoslužba v Čechách*, Věstník ČAVU LIX, 1950.
Chaloupecký V., *Znak Slovenska*, Friedrichův sborník, Praha 1931.
Chaloupecký V., *Dvě studie z dějin Podkarpatska, I. Sůl z Bulharska* (892), *II. Kdy bylo horní Potisí připojeno k Uhrám*, Sbor. Fil. fak. Univ. Komenského III.
Isačenko V. A., *Začiatky vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši*, Martin 1948.
Isačenko A. V., *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*, Bratislava 1943.
Istorija na Bălgarija I, Sofija 1961.
Istrin V. M., *Moravskaja istorija slavjan i istorija poljano-rusi kak predpolagajemyje istočniky načal'noj russkoj letopisi*, Byzantinoslavica 3, 4, 1931, 1932.
Ivanov J., *Episkopiite Bregalniška i Velbužska*, Sof. univ. I, 1905.
Ivanov J., *Eparchite na Ochridskata archiepiskopija*, Sb. na Bălg. AN I, Sofija 1911.
Jagić V., *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 1913.
Jagić V., *Sitna kanonička gradja*, Starina VI, 1874.
Janovski B. R., *Ošte po văprosa za proizschoda i săštnostta na „Zakonъ sudnyj ljudьmъ“*, Godiš. na Sofij. univ., Jurid. fak. 52, 1961.
Jireček K. J., *Dějiny národa bulharského*, Praha 1876.
Jireček K.—(Radonić J.), *Istorija Srba* I, Beograd 1952.^{2}
Kacarev G. I., *Kletvata u ezičeskite bălgari*, Spis. na Bălh. akad., kn. III/2, Sofija 1912.
Kadlec K., *Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves*, Paris 1933.
Kadlec K., *Přísežní pomocníci v právu slovanském*, Sbor. věd právních a státních 15, 1915.
Kalužniacki Ae., *Actus epistolaeque Apostolorum palaeoslovenice*, 1896.
Klebel E., *Die Ostgrenze des karolingischen Reiches*, Jhrb. f. Landesk. von Niederösterreich, N. F. XXI, 1928, dále in: Die Entstehung des Deutschen Reiches, Darmstadt 1955.
Klebel E., *Zur Rechts- und Verfassungsgeschichte des alten Niederösterreichs*, Jahrb. f. Landesk. von NÖ 28, 1939—1943.
Koeniger A. M., *Die Sendgerichte in Deutschland* I, 1907.
Kollautz A., *Die Awaren*, Saeculum V, 1954.
Koller H., *Der „mons Comagenus“*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 71, 1963.
Kop F., *Vývoj metropolitní pravomoci v církvi západní* I, Praha 1941.
Kos M., *O bolgarskem knezu Alcioku in slovenskem knezu Valuku*, Šišićev zbornik, Zagreb 1929.
Kos M., *Conversio Bagoariroum et Carantanorum*, Ljubljana 1936.
Kostrenčić M., *Hrvatska pravna povijest*, Zagreb 1925.
Kovács E., *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok*, Budapest 1952.
Kovács E.—(Novotný J.), *Maďaři a my*, Praha 1959.
Kral J., *Serbskoněmski slownik hornjołožiskeje rěče*, Budyšín 1931.
Králík O., *Od Radima ke Kosmovi*, Acta Univ. Palac. Olom. 48, Praha 1968.
Králík O., *K historii svátku Cyrila a Metoděj na Moravě ve 14. stol.*, Přísp. ke starším dějinám liter. na Moravě III, Blansko 1967—8.
Křížková H., *Ještě stsl. sъtvorilъ bǫdǫ*, Slavia 26, 1956.
Kučera M., *Vývoj solného monopolu na Slovensku v staršom stredoveku*, Sbor. fil. fak. Univ. Komen. XV, 1964.
Kul'bakin S. M., *Drevne-cerkovno-slavjanskij jazyk*, Charkov 1917.
Kurz J., *K otázce členu v jazycích slovanských se zvláštním zřetelem k staroslověnštině*, Byzantinoslavica 7, 1935.
Labuda G., *Utrata Moraw przes państwo polskie w XI. w.*, Stud. z dziej. pol. i czechosł. I, 1960.
Labuda G., *Studia nad początkami państwa polskiego*, Poznań 1946.
Labuda G., *Wogastis-Burg*, Slavia Antiqua 2, 1949—1950.
Labuda G., *Pierwsze państwo słowiańskie — Państwo Samona*, Poznań 1949.
Lampel J., *Untersuchungen und Beiträge zum historischen Atlas von Niederösterreich*, Jahrb. f. Landesk. von NÖ I, 1902.
Lanckorońska K., *Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland*, Roma 1961.
Lazius W., *Des Königsreichs Ungarn chorgraphische Beschreibung*, Wien 1556.
Lehr W., *Pilgrim von Passau und die Lorcher Fälschungen*, Berlin 1909.
Lepař F., *Nehomérovský slovník řecko-český*, Mladá Boleslav 1892.
Lettenbauer W., *Eine lateinische Kanonensammlung in Mähren im 9. Jahrh.*, Orient. Christ. Per. 18, 1952.
Linde S. B., *Slownik języka polskiego* II, 1855, VI, 1860.
Lipšic Je. E., *Ekloga, vizantijskij zakonodatel'nyj svod VIII veka*, Moskva 1965.

Loserth J., *Der Umfang des Böhmischen Reiches unter Boleslav II.*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. II, 1881.
Łowmiański H., *Początki Polski* I.—II., Warszawa 1963, III, 1967, IV, 1970.
Lüttich R., *Ungarnzüge in Europa im 10. Jh.*, Hist. Studien 84, 1910.
Maassen F., *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande bis zum Ausgang des Mittelalters*, Graz 1870.
Macartney C. A., *Pascua Romanorum*, Századok 74, 1940.
Macůrek J., *La mission byzantine en Moravie au cours des années 863—885 et la portée de son héritage dans l'histoire de nos pays et de l'Europe*, in: Magna Moravia, Praha 1965.
Machek V., *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957.
Mareš F. V., *Drevneslavjanskij literaturnyj jazyk v Velikomoravskom gosudarstve*, Voprosy jazykoznanija 2, 1961.
Melich J., *A hongoglaláskori Magyarország*, Budapest 1925—1929.
Michajlov A. V., *Opyt izučenija knigi Bytija proroka Moiseja v drevneslavjanskom perevode, č. I*, Parimejnyj tekst, Warszawa 1912.
Mikkola J. J., *Samo und sein Reich*, Archiv f. slaw. Phil. 42, 1929.
Milaš N., *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, 1905.^{2}
Milaš N., *Pravila (Kanones) pravoslavne crkve s tumačenjima* I.
Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papsttums*, 1924.
Mitscha-Märheim H., *Oberleis, Niederleis von der Urzeit zum Mittelalter*, Jahrb. f. Landesk. von NÖ 32, 1955/1956.
Molnár E., *A magyar társadálom története oskortól áz Árpádkorig*, Budapest 1949.
Moravcsik Gy., *Zur Geschichte der Onoguren*, Ungarische Jahrbücher 10, 1930.
Moreau F. J., *Les liturgies eucharistique*, Bruxelles—Paris 1924.
Mortreuil J., *Histoire du droit byzantin ou du droit romain dans l'Empire d'Orient* I—III, Paris 1843—1846.
Mroček—Drozdovskij P. N., *Issledovanije o Russkoj pravde*, Uč. zap. Imp. Mosk. univ., otd. jurid., vyp. IV, 1885.
Nahtigal R., *Starocerkvenoslovanske študije*, Ljubljana 1936.
Niederle L., *Život starých Slovanů* I/1, Praha 1911.
Niederle L., *Avaři a Slované*, Obzor praehist. 9, 1930—1935.
Nikol'skij N. K., *Povest' vremennych let kak istočnik dlja istorii načal'nogo perioda russkoj pis'mennosti i kul'tury*, K voprosu o drevnejšem russkom letopisanii, vyp. pervyj I—IX, Sbor. po russ. jaz. i slov. II/1, 1930.
Nikol'skij N. K., *K voprosu o sledach moravo-češskago vlijanija na literaturnych pamjatnikach domongol'skoj epochy*, Vestnik AN SSSR No. 8—9, 6—18.
Novák J. V., *Petra Comestora Historia scholastica*, Praha 1910.
Novotný V., *České dějiny* I/1, Praha 1912.
Obnorskij P. F., *O jazyke Jefremovskoj kormčej XII veka*, Issledov. po russkom jazyku 3, I, Sankt Peterburg 1912.
Odžakov V. P., *Običajno nasledstveno pravo*, Russe 1885.
Oettinger K., *Das Werden Wiens*, Wien 1951.
Ohijenko I., *Kostjantyn i Mefodij, ich žyttja ta dijal'nisť* II, Varšava 1928.
Orošakov H., *Ein Denkmal des bulgarischen Rechts (Zakon Sudnyj ljudem)*, Zeitschr. f. vergleich. Rechtswissenschaft 33, 1912.
Ostrogorsky G., *Geschichte des byzantinischen Staates*, München 1940, 1952, 1963, 1965.^{4}
Pančenko V., *Krest'janskaja sobstvennost' v Vizantii*, Sofija 1903.
Parczewski A., *Prohor a Proculf w Katalogach biskupów krakowskich*, Przegląd Histor. 1907.
Paschini P., *San Paolino e la chiesa Aquileise alla fine del secolo* VIII, Udine 1906.
Pastrnek F., *Dějiny slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methoda*, Praha 1902.
Patera A.—Podlaha A., *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské* I, Praha.
Pavlov A., *Mnimyje slědy katoličeskago vlijanija v drevnejšich pamjatnikach jugoslavjanskago i russkago cerkovnago prava*, Moskva 1892.^{2}
Pavlov A. S., *Pervonačal'nyj slavjanorusskij nomokanon*, Kazan' 1869.
Pavlov A. S., *Anonimnaja grečeskaja sta'ja o preimuščestvach Konstantinopol'skogo patriaršego prestola i drevneslavjanskij perevod jeje s dvumja važnymi dopolnenijami*, Vizant. vrem. IV, 1897.
Pavlov A. S., *Sokraščennyj kurs cerkovnogo prava*, 1895—1896.
Pavlov A. S., *Pervonačal'nyj slavjanorusskij nomokanon*, Kazań 1869.
Pauliny E., *Slovesnost a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*, Bratislava 1964.
Perels E., *Papst Nicolaus I. und Anastasius Bibliothecarius*, Berlin 1920.

Petrov P., *Pokrăstvane na bălgarite*, Istor. pregl. 21, 1965.
Pirenne H., *Středověká města*, Praha 1928.
Pirchegger H., *Karantanien und Unterpannonien zur Karolingerzeit*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 33, 1912.
Pitra J. B., *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta* II, 1864.
Plöchl W. M., *Geschichte des Kirchenrechts* I., Wien—München 1960.^{2}
Pogorielov V., *Opyt izučenija teksta Savvinoj knigi*, Sbor. Fil. fak. Univ. Komen. 5, 1927.
Poschmann B., *Die abendländische Kirchenbusse*, Bresslau 1930.
Potkański K., *Kraków przed Piastami*, Rozp. Pol. Ak. um. 1898.
Poulík J., *Staří Moravané budují svůj stát*, Gottwaldov 1960.
Prager J., *Příspěvek k počátkům Podivína*, Vlast. věst. morav. 17, 1965.
Preidel H., *Die Anfänge der slawischen Besiedlung Böhmens und Mährens* I, Gräfelfing 1954.
Procházka V., *Posluchъ et vidokъ dans le droit slave*, Byzantinoslavica 20, 1959.
Procházka V., *Deset poznámek ke Ganevovu výkladu krátké redakce Zakona sudneho ljudem*, Právněhistor. studie 9, 1963.
Procházka V., *Tři nové marné pokusy o prokázání bulharského a makedonského původu Zakona sudneho ljudem*, Slavia 33, 1964.
Procházka V., *Zum Referát Prof. Horáleks und über Zakonъ sudnyjь ljudemъ*, in: Das Grossmährische Reich, Praha 1966.
Procházka V., *Le Zakonъ sudnyjь ljudemъ et la Grande Moravie*, Byzantinoslavica 28, 1967; 29, 1968.
Procházka V., *K historicko-právnímu významu csl. pritъknǫti a jeho parafrazí z ruských pramenů*, Slavia 26, 1957.
Ratkoš P., *Veľkomoravská ríša*, in: Dějiny Slovenska I, Bratislava 1961.
Ratkoš P., *Die grossmährischen Slawen und die Altmagyaren*, in: Das Grossmährische Reich, Praha 1966.
Ratkoš P., *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*, Bratislava 1968.^{2}
Ratkoš P., *Kristianizácia Veľkej Moravy pred misiou Cyrila a Metoda*, Hist. čas. 19, 1971.
Richter H., *Slovanské kapitoly z české historie*, Olomouc 1922.
Richter V., *Die Anfänge der grossmährischen Architektur*, in: Magna Moravia, Praha 1965.
Richter V., *Podivín, Zekirkostel a Slivnice*, Sbor. prací Fil. fak. brněn. univ. F 2, VII, 1958.
Riezler S., *Geschichte Bayerns* I, Gotha 1907.
Rippl E., *Der alttschechische Kapitelpsalter*, Praha 1928.
Rodopski, *Nešto vărchu starodavnoto bălgarsko zakonodatelstvo*, Period. spisanie na Bălg. kniž. družestvo XVII, Sredec 1885.
Rozenkampf G. A., *Obozrenie kormčej knigi v istoričeskom vide*, Moskva 1839.
Ryneš V., *Cyrilometodějské svatyně na Moravě*, Duchov. pastýř 1963.
Sakăzov I., *Edna novela na Aleksija Komnin za robi-bălgari*, Sbornik v čest na V. N. Zlatarski, Sofija 1925.
Saturník Th., *Které zákony světské poslal papež Mikuláš I. Bulharům r. 866?*, Slovan. studie věn. J. Vajsovi, Praha 1940.
Saturník Th., *Život starých Slovanů* II/2, Praha 1934.
Saturník Th., *Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů*, Praha 1922.
Sbírka letopisů českých v překladech II, Prah 1905.
Seliščev A. M., *Staroslavjanskij jazyk* I, Moskva 1951.
Schaffran E., *Hunnen und Awaren in Donauraum*, in: F. Altheim, Gesch. d. Hunnen V, 1962.
Scheiding—Wulkopf J., *Lehnsrechtliche Beziehungen der fränkisch-deutschen Könige zu anderen Staaten vom 9. bis zum Ende des 12. Jahrh.*, Marburg 1948.
Schiffmann K., *Die Zollurkunde von Raffelstetten*, Mit. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 37, 1917.
Schmid H. F., *La legislazione bizantina e la pratica giudiziare occidentale nel più antico codice slavo*, Atti del Congr. internaz. di diritto romano e di storia del diritto Verona 1948, I, Milano 1953.
Schmid H. F., *Kaiser Konstantins Gesetz*, Ber. d. Ak. Wien., phil.-hist. Kl. 4, 1963.
Schmid H. F., *Die Nomokanonübersetzung des Methodius*, Berlin 1922.
Schmid H. F., *Neue Beiträge zur Frage nach der ältesten kirchenslavischen Nomokanonübersetzung*, Zeitschr. f. slav. Phil. I; 1924.
Schmitz H. J., *Spuren eines römischen Bussbuches im orientalischen Kirchenrecht*, Archiv f. kathol. Kirchenrecht 70, 1893.
Schwartz E., *Bußstufen und Katechumenatsklassen*, Straßburg 1911.
Sobolevskij A. I., *Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii*, Sbor. otd. russ. jaz. i slov. 88, 1910.

Sobolevskij A. I., *Cerkovno-slavjanskije teksty moravskogo proischoždenija*, Russkij filolog. vestnik 43, 1900.
Sokolov M., *Iz drevnej istorii Bolgar*, Sankt Peterburg 1879.
Solov'jev A., *Svetosavski nomokanon i njegovi novi prepisi*, Brastvo XXVI, 1932.
Speranskij M. N., *Istorija drevnej russkoj literatury*, Moskva 1920.^{3}
Srebrnić J., *Odnosaji pape Ivana X. prema Byzantu i Slavenima na Balkanu*, Zbor. kralja Tomislava, Zagreb 1925.
Sreznevskij I., *Drevnije glagoličeskije pamjatniki, sravniteľno s pamjatnikami kirillici, VII. Otryvki iz služebnika*, Sankt Peterburg 1866.
Sreznevskij I., *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka po pis'mennym pamjatnikam*, Sankt Peterburg I, 1890, II, 1902, III, 1912.
Stanislav J., *Slovenské slovo nepriaznik*, Slavia 25, 1950.
Suvorov N. S., *Vopros o nomokanoně Ioanna Postnika v novoj postanovke* Jaroslavl 1898.
Suvorov N. S., *Věrojatnyj sostav drevnějšago ispovědnago i pokajannago ustava v vostočnoj cerkvi*, Vizant. vrem. 8—9, 1901—2.
Suvorov N. S., *Slědy zapadno-katoličeskogo cerkovnogo prava v pamjatnikach drevnego russkogo prava*, Jaroslavľ 1888.
Šachmatov A. A., *Skazanije o preloženii knig na slovenskij jazyk*, Zbornik u slavu V. Jagića, Berlin 1908.
Šišić F., *Geschichte der Kroaten* I., Zagreb 1917; *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925.
Štefanič Vj., *Novija istrživanja o Kločevom Glagoljašu*, Slovo 2, 1953.
Tóth Z. I., *Tuhutum et Gelou*, Századok 79—80, 1945—1946.
Trávníček F., *Glosy Jagićovy a svatořehořské*, Slovanské studie, Praha 1948.
Troicki S. V., *Kako treba izdati Svetosavsku krmčiju (nomokanon s tumačenjima)*, Spomenik SAN CII, Beograd 1952.
Troicki S. V., *Spor Starog Rima sa Novim na stranama slovenske Krmčije*. Beograd 1960.
Troicki S. V., *Svjatoj Mefodij kak slavjanskij zakonodateľ*, Bogoslovskije trudy II, Moskva 1961.
Troicki S. V., *Apostol slavjanstva sv. Mefodij kak kanonist*, Žurnal Moskov. patriarchii 3, 1958.
Turek R., *Čechy na úsvitě dějin*, Praha 1963.
Uhlirz K., *Die Urkundenfälschungen zu Passau im 10. Jahrh.*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 3, 1882.
Ullmann W., *Die Machtstellung des Papsttums im Mittellater*, Graz—Wien—Köln 1960.
Urbánek R., *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských a václavských a její autor* I—II, Praha 1947—1948.
Uspenskij T. L., *Drevnejšij pamjatnik slavjanskogo prava*, Jurid. vestnik 1886 a Žurn. Min, nar. prosv. 1883.
Ušakov V. J., *O jazyke Ustujžskoj kormčej XIII—XIV vv.*, Kirov 1961.
Ušakov V. J., *Ustužskaja kormčaja*, Slavia 30, 1961.
Vaccari P., *L'unità carolingia*, Annali di Science politiche 6/7, 1933.
Vach M., *K etnickým a politickým vztahům Velké Moravy a severní Panonie*, Sbor. hist. 10, 1962.
Vaillant A., *Une homélie de Méthode*, Revue des Etudes Slaves 23, 1947.
Vailhé S., *Dictionnaire d'histoire et géographie ecclésiastique* II, Paris.
Vajs J., *Kánon charvátsko-hlaholského Vatikánského misálu Illir. 4. Protějšek hlaholských listů Kyjevských*, Čas. mod. fil. 25, 1934.
Vajs J., *Mešní řád charvátsko-hlaholského Vatikánského misálu Illir. 4 a jeho poměr k moravsko-panonskému sakramentáři stol. IX*, Acta Acad. Velehradensis 15, 1932.
Vajs J., *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile*, Praha 1929.
Vancsa M., *Geschichte Nieder- und Oberösterreichs* I, Gotha 1905.
Vaněček V., *Über die Aussenpolitik des mährischen Staates in den vierziger- bis achtziger Jahren des IX. Jahrhunderts*, in: Das Grossmährische Reich, Praha 1966.
Vaněček V., *Prvních tisíc let...*, Praha 1949.
Vaněček V., *Franské pomezní marky a jejich českomoravské sousedství v 9. stol.*, Právněhistor. studie 9, 1963.
Vasiľjevskij V. G., *Zakonodateľstvo ikonoborcev*, Žurn. Min. nar. prosv., časť 199, č. 200, 1878.
Vašica J., *Literární památky epochy velkomoravské* 863—885, Praha 1966.
Vašica J., *Origine cyrillo-méthodienne du plus ancie code slave dit „Zakon sudnyj ljudem"*, Byzantinoslavica 12, 1951.
Vašica J., *Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní*. Slavia 25, 1956.
Vašica J., *K výkladu některých míst v tzv. Anonymní homilii rukopisu Clozova*, in: Orbis scriptus Dm. Tschiżewskij zum 70. Geburtstag, München—Allach 1965.

Vašica J., *K leksiku Zakona sudneho ljudem*, Slavistična revija 10, 1957.
Vašica J., *Jazyková povaha Zakona sudneho ljudem;* Slavia 27, 1958.
Vašica J., *K otázce původu Zakona sudneho ljudem*, Slavia 30, 1961.
Vašica J., *Právní odkaz cyrilometodějský*, Slavia 32, 1963.
Vašica J., *Kirillo-Mefodijevskije juridičeskije pamjatniki*, Voprosy slavjan. jazykoznanija, vap. 7, 1963.
Vašica J., *Slovanská liturgie sv. Petra*, Byzantinoslavica 8, 1939—1946.
Vašica J., *Collectio 87 (93) capitulorum dans les nomocanons slaves*, Byzantinoslavica 20, 1959.
Vašica J., *Au sujet des degrés du catéchumenat*, Byzantinoslavica 24, 1963.
Vašica J., *Lex christiana v odpovědích papeže Mikuláše I. na dotazy Bulharů*, in: Čs. předn. pro VI. mezinár. sjezd slav., Praha 1958.
Vašica J., *Moskevské vydání krátké redakce Zakona sudneho ljudem*, Slavia 31, 1962.
Vašica J., *Obšírná a smíšená redakce Zakona sudneho ljudem*, Slavia 32, 1963.
Vašica J., *Slovanská liturgie nově osvětlena Kyjevskými listy*, Slovo a slovesnost 6, 1940.

VI. mezinár. sjezd slav., Praha 1958.
Vašica J., *Moskevské vydání krátké redakce Zakona sudneho ljudem*, Slavia 31, 1962.
Vašica J., *Obšírná a smíšená redakce Zakona sudneho ljudem*, Slavia 32, 1963.
Vašica J., *Slovanská liturgie nově osvětlena Kyjevskými listy*, Slovo a slovesnost 6, 1940.

Vašica J., *Církevněslovanský penitenciál českého původu*, Slavia 29, 1960.
Vašica J., *Původní staroslověnský kánon o sv. Dimitrijovi Soluňském*, Slavia 35, 1966.
Vašica J.—Vajs J., *Soupis rukopisů Národního musea v Praze*, Praha 1957.
Vavřínek V., *Předcyrilometodějské misie na Velké Moravě*, Slavia 32, 1963.
Večerka R., *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti*, Praha 1963.
Velev G., *Sv. car Boris i christianizaneto na bălgarskija narod*, Duchov. kult. XLV, kn. 10—12, Sofija 1965.
Vernadsky G., *Mediaeval Russian Laws*, New York 1947.
Vernadsky G., *The Beginnings of the Czech State*, Byzantion 17, 1944—1945.
Vondrák V., *Frisinské památky, jejich vznik a význam v slovanském písemnictví*, Praha 1896
Vondrák V., *Studie z oboru církevněslovanského písemnictví*, Rozpr. Čes. akad. III/2, Praha 1903
Vondrák V., *Zachodnio-europejskie postanowienia pokutne w języku cerkiewnosłowiańskem*, Rozprawy Pol. Akad. Kraków 1904.
Vondrák V., *Über die Lokalendungen -ě und -u der — und o-Stämme im Altböhmischen*, Arch. f. slav. Phil. 9, 1886.
Vyskočil P., *Staroslověnské sъtvorilъ bǫdǫ*, Slavia 25, 1956.
Waitz G., *Deutsche Verfassungsgeschichte*, Kiel 1888.
Wattenbach W.—Holtzmann, R., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Berlin 1938
Wattenbach W.—Levison W., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*: I. Weimar 1952; II. H. Löwe, Weimar 1953; III. H. Löwe, Weimar 1957; IV. H. Löwe, Weimar 1963; *Die Rechtsquellen*, R. Buchner, Weimar 1953.
Weingart M., *Československý typ cirkevnej slovančiny*, Bratislava 1949.
Weingart M., *Rukověť jazyka staroslověnského* I, 1937.
Widajewicz J., *Prohor i Prokulf, najdawniejszi biskupy krakowcsy*, Nasza Przeszłosć 4, 1948.
Zagiba F., *Die bairische Slawenmission und ihre Fortsetzung durch Kyrill und Method*, Jahrb. f. Gesch. Osteuropas 9, 1961.
Zagiba F., *Zur Missionierung der Slawen aus „Welschland“ (Patriarchat Aquileja) im 8./9. Jahrh.*, in: Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz—Wien 1964.
Zaozerskij N. A.—Chachanov A. S., *Nomokanon Ioanna Postnika*, Čtenija Imp. Obšč. istorii i drevn. Rossii, 1903.
Zástěrová B., *Hlavní problémy z počátků dějin slovanských národů*, Vznik a poč. Slovanů I, 1956.
Zástěrová B., *Avaři a Dulebové v svědectví Povesti vrem. let.*, Vznik a poč. Slovanů III, 1960.
Zhishman J., *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 1863.
Zigeľ F. F., *Lectures on Slavonic Law*, London 1902, čes. Slovanské právo, Praha 1912.
Zigeľ F. F., *Obščestvennoje značenije dejateľnosti svv. Kirilla i Mefodija*, Mefod. jub. sbornik, Warszawa 1885.
Zisterer, *Góny klinon im Kanon V von Neocaesarea*, Theolog. Quartalschrift 76 1894.
Zlatarski A. V., *Istorija na bălgarskata dăržava prez srednite vekove* I/1, 2, Sofija 1918, 1927.
Zlatarski V. N., *Kakvi kanoničeski i graždanski zakoni Boris e polučil ot Vizantija?*, Letopis na Bălg. akad. I, 1911.
Zlatarski V. N., *Velká Morava a Bulharsko v IX. storočí*, in: Ríša veľkomoravská, Bratislava 1935.[2]
Zorell F., *Lexicon graecum Novi Testamenti*, Paris 1931.[2]

Zöllner E., *Die Lorcher Tradition im Wandel der Jahrhunderte*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 71, 1963.
Zöllner E., *Rugier oder Russen in der Raffelstettiner Zollordnung*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 60, 1952.
Žužek I., *Kormčaja kniga, Studies on the Chief Code of Rusian Canon Law*, Roma 1964.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR — OBSAH

Úvod . . . 7

A. Leges — Textus iuridici

a)

Decreta synodi Dingolfingensis . . . 13
Capitulare Francofurtense . . . 14
Arnonis Instructio pastoralis . . . 16
Conventus episcoporum ad ripas Danubii . . . 18
Capitulae conciliorum Aquisgranensium . . . 21
Capitula ecclesiastica . . . 22
Capitulare missorum . . . 23
Capitula de causis diversis . . . 25
Ratio de cathecizandis rudibus . . . 26
Capitula concilii Moguntinensis . . . 28
Divisio imperii . . . 31
Decreta synody Moguntiensis . . . 33
Decretales Pseudo-Isidorianae . . . 36
Responsa Nicolai Papae I. ad consulta Bulgarorum . . . 38
Concilium Constantinopolitense . . . 108
Acta concilii Constantinopolitensis . . . 111
Dionysio-Hadriana . . . 113
Inquisitio de theloneis . . . 114
Capitula synodi Spalatensis . . . 120
Concilium Spalatense . . . 126
Iudicium archiepiscopi Moguntiensis . . . 127
Synodus Spalatensis . . . 129
Synodus Spalatensis . . . 130
Synodus apud Salonam . . . 131
Statuta Iohannis episcopi ecclesiae Olomucensis . . . 132

b)

Zapovědi svętyichъ otьcь . . . 137
Zakonъ sudnyi ljudьmъ . . . 147
Vladykam zemlę božie slovo velitъ . . . 199
Nomokanonъ . . . 205

B. Supplementa

Chronicarum quae dicuntur Fredegarii scholastici l. IV . . . 367
Annales Alamannici . . . 369

Annales regni Francorum . . . 371
Annales Bertiniani . . . 373
Francorum regum Historia . . . 377
Annales Fuldenses . . . 378
Annales Iuvavenses maximi . . . 383
Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon . . . 384
Annales Sangallenses maiores . . . 386
Annales Laubacenses . . . 387
Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum Saxonicarum libri III . . . 388
Annales Hildesheimenses . . . 390
Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon . . . 391
Annales Altahenses maiores . . . 392
Chronicon Suevicum universale . . . 394
Povesť vremennych let . . . 395
Cosmae Pragensis Chronica Boemorum . . . 396
P. Magistri, qui Anonymus dicitur Gesta Hungarorum . . . 398
Annalista Saxo . . . 400
Helmoldi presbyteri Chronica Slavorum . . . 401
Annales sancti Rudberti Salisburgenses . . . 402
Chronicon (patriarcharum Aquilejensium) alterum . . . 403
Historia episcoporum Pataviensium et ducum Bavariae . . . 404
Notae de episcopis Pataviensibus . . . 407
Thomae archidiaconi Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium . . . 409
Simonis de Kéza Gesta Hungarorum . . . 412
Chronicon Aulae Regiae . . . 413
Martinus Opaviensis, Chronicon pontificum et imperatorum . . . 416
Dalimilova Kronika . . . 419
Catalogi episcoporum Cracoviensium . . . 420
Andreas Dandolo, Chronicon Venetum . . . 421
Cronica Przibiconis dicti Pulkaua . . . 423
Auctarium Garstense . . . 425
De cantu vulgari . . . 426
Granum cathalogi praesulum Moraviae . . . 430
Augustini Olomucensis episcoporum Olomucensium series . . . 433
Ioannis Aventini Annales Boiorum . . . 437

Fontium conspectus — Sbírky pramenů . . . 440
Commentarii et disputationes — Seznam hlavní literatury . . . 442

PRAMENY K DĚJINÁM VELKÉ MORAVY IV

K vydání připravili Dagmar Bartoňková, Karel Haderka, Lubomír Havlík, Jaroslav Ludvíkovský,
Josef Vašica, Radoslav Večerka

Vydala Universita J. E. Purkyně v Brně — filosofická fakulta
Spisy filosofické fakulty č. 156
Vedoucí redaktor: Jaroslav Burian
Tajemník redakce: František Březina

Redakční rada: J. Češka, F. Hejl, J. Hrabák, D. Jeřábek, R. Jeřábek, F. Jordán, V. Jůva,
F. Kalousek, A. Kutal, A. Lamprecht, J. Ludvíkovský, J. Macháček, R. Mrázek, O. Novák,
J. Racek, L. Zatočil, A. Závodský

K tisku doporučili: prof. dr. František Hejl, CSc., a dr. Vladimír Kyas, CSc.

Obálku navrhl: Bohdan Lacina

Technický redaktor: Pravoslav Hauser

Z nové sazby písmem Modern vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 1
Formát papíru 70×100 cm — AA 37,47 — VA 38,98 — Tematická skupina a podskupina 02/58

Vydání 1. — Náklad 600 výtisků

Cena brožovaného výtisku Kčs 43,— — I

55—964—71